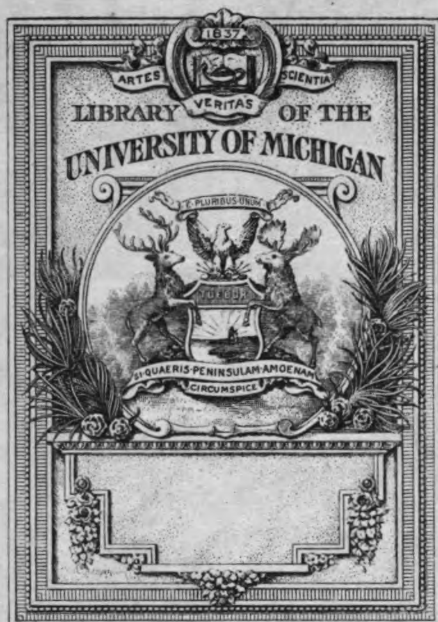

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

C. M. FRANCKEN, J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN, J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ, M. C. VALETON, J. VAN DER VLIET, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN VICESIMUM SEPTIMUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1899.

EX OFFICINA TYPOGRAPHICA ET BIBLIOPOLIO ANTEHAC E. J. BRILL.

INDEX.

ADNOTATIONES AD BACCHYLIDEM (ED. BLASS.)

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Carm. I(d), 2: [ἐκ τᾶ]ς μὲν γένος
ἔπλε[το καρτε]ρόχειρ
'Αργεῖο[ς . . . . . .] λέοντος — |
θυμὸ[ν ἔχων], ὁπότε κτλ.

Lacuna restat sex litterarum capax, postulaturque vocabulum mensura ◡–◡. Suspicor:

'Αργεῖο[ς ἀκμῆτα] λέοντος
θυμὸν ἔχων, ὁπότε κτέ.

De Blassii supplemento versus sequentis:

χρεῖ[όν τι κερ]βολοῖ μάχας

ampliandum videtur.

Ibidem Id, 21:

Φαμὶ καὶ Φάσω μέγιστον
κῦδος ἔχειν ἀρετάν, πλοῦ-
τος δὲ καὶ δειλοῖσιν ἀνθρώπων ὁμιλεῖ.

i. e. nunc et semper dicam, dicere numquam desistam. Cf. X 24 Φάσω δὲ καὶ κτέ. Pergit poeta:

ἐθέλει δ' αὔξειν Φρένας ἀν-
δρός, ὁ δ' εὖ ἔρδων θεοὺς
ἐλπίδι κυδροτέρᾳ
σαίνει κέαρ κτέ.

Ambigo utrum hic similiter dictum sit αὔξειν Φρένας ac IX 44 οἳ δ' ἐπ' ἔργοισίν τε καὶ ἀμΦὶ βοῶν ἀγέλαις | θυμὸν αὔξουσι, i. e. *animum oblectant*, an potius similem hic habeamus senten-

tiam de divitiis ei quae extat IX 49: *οἶδα καὶ πλούτου μεγάλαν δύνασιν, ἃ καὶ τὸν ἀχρεῖον τίθησι χρηστόν*, ut *αὔξειν Φρένας* hic significet *augere sapientiam*, iudice scilicet populo: *solet autem opulentia facere ut plus sapere videatur possessor*, qualis est popularis illa apud nostrates naenia „het geld, dat stom is, maakt wijs wat dom is". Propter multiplicem autem verbi *Φρήν* vim difficile est certi aliquid statuere, cum praesertim contextus neutram interpretationem excludere videatur. Pindarus Nem. III 58 scribens *γόνον τέ οἱ* (Thetidi) *Φέρτατον ἀτίταλλεν ἐν ἀρμένοισι πᾶσι θυμὸν αὔξων* hac formula usus est de Achille, cuius animum Chiron praeceptis suis penitus imbuit. — Vs. 25 verba *εὖ ἔρδων θεοὺς* respondent verbis *ἀντ' εὐεργεσιᾶν* vs. 19, unde liquet sententiam pervertere Richardsi coniecturam *εὖ ἔρδων θεός*.

Patri victoris pueri Argei, Panthides (vs. 9. Cf. II 14) homo pius fuisse videtur et *Φιλοθύτης* (vs. 19), eundem vero non valde divitem, sed mediae conditionis fuisse apparet cum propter divitiarum minus honorificam mentionem tum praesertim ob vss. 27 sqq.: *εἰ δ' ὑγιείας* (ipsum medicum fuisse docet vs. 11) | *θνατὸς ἐὼν ἔλαχεν* | *ζώειν τ' ἀπ' οἰκείων ἔχει* | *πρώτοις ἐρίζει*, quaeque subsecuntur usque ad finem carminis.

V. 34 *ἴσον ὅ τ' ἀΦνεὸς ἱ-*
μείρει μεγάλων ὅ τε μείων
παυροτέρων.

μείων, i. e. *πενέστερος*. Solus hic adiectivi *μικρὸς* comparativus est et nostro et Pindaro, apud neutrum enim *μικρότερος* aut *ἐλάσσων* occurrunt. „Parvorum non minus desiderium est pauperioribus quam magnorum ditioribus", itaque utrisque aequam parit voluptatem possessio.

V. 40 *ὅντινα κουΦόταται*
θυμὸν δονέουσι μέριμναι
ὅσσον ἂν ζώῃ χρόνον, τόνδε λάχεν· τί
μάν; ἀρετὰ δ' ἐπίμοχθος
μέν, τε]λευταθεῖσα δ' ὀρθῶς
ἀνδρὶ κ]αὶ εὖτε θάνῃ λεί-
πει πο]λυζήλωτον εὐκλείας ἄγαλμα.

Verba ὅντινα — μέριμναι notant homines, qui genio indulgentes nullam rem seriam et laboriosam mente agitant. Tales vero ne per vitam quidem honorantur, itaque si TIMAN (τιμὰν an τιμᾶν?) est, ut multi opinantur, unum vocabulum, necessario cum Plattio statuendum est corruptum esse τόνδε, pro quo propter versus respondentes expectatur vocula a vocali ordiens, scil. οὐδὲ λάχεν, vel potius οὐδ' ἔλαχεν τιμὰν (τιμᾶν). Blass contra cum aliis metro non offensus cum papyro interpungit post λάχεν, scripto τί μάν; intelligens, quod perdurum mihi videtur (cum Schroedero, cuius vide censuram in Philolog. Wochenschr.), τόνδε τὸν χρόνον λάχεν, et explicans τί μάν, *quid praeterea?*, licet haec formula significare soleat *quid vero? quidni?* eodemque fere sensu poni quo formula πῶς γὰρ οὔ; Si vera est Plattii correctio, τόνδε fortasse est glossema ad χρόνον superscriptum primitus voculae οὐδέ, in cuius locum se insinuaverit.

Carm. II 12 αὐλῶν καναχάς. Cf. Pind. P. X 39. Soph. Trach. 639.

Carm. III 1. Ἀριστοκάρπου Σικελίας. Sic ἀγλαόκαρπον Siciliam Pindarus vocat fr. 106. Cf. Nem. I 15 ἀριστεύοισαν εὐκάρπου χθονὸς Σικελίαν πίειραν.

V. 3 γλυκύδωρε Κλεοῖ. Bacchylides prorsus ut Pindarus modo Musas Musamve, Pierides aut Gratias, in genus invocat memoratve, modo peculiarem aliquam Musam, ut Clionem, Calliopen, Uraniam. Praeter has Pindarus Terpsichoram I. II. 7.

V. 15 βρύει μὲν ἱερὰ βουθύτοις ἑορταῖς
βρύουσι Φιλοξενίας ἀγυιαί.

Omnino concinnitas postulare videtur Φιλοξενίαις, quod etiam Richardsio video placuisse. Aperte vocabulo ἀγυιαί non ipsae plateae, sed domus designantur, ut fr. 4, 16 sq. συμποσίων — βρίθοντ' ἀγυιαί. Cf. πόλιν ὑψιάγυιαν carm. XII 71.

V. 18 ὑψιδαιδάλων τριπόδων σταθέντων πάροιθε ναοῦ. Vix necessaria videtur haec Blassii correctio pro ὑψιδαιδάλτων, quod legitur in papyro. De harum cortinarum basibus nuper in Del-

phorum ruderibus repertis omnino consulantur quae lectu dignissima scripsit Homolle, Mélanges Weil, pag. 207 sqq.

V. 30 πολυδ[άκρυον] οὐκ ἔμελλε
μίμνειν ἔτι δ[υσφροσύ]ναν.
Ita alterum vs. supplevit Blass, si spatium permittit, recte, cui accuratius tamen convenire videtur Iebbii supplementum δουλοσύναν. Illum si sequimur, vertendum „lacrimabilem non amplius *sustinere* voluit tristitiam", si hunc „l. n. a. *expectare* v. servitutem." Optio difficilis.

V. 33 ἔνθα σὺν ἀλόχῳ τε κεδνᾷ
σὺ[ν τ'] εὐπλοκάμοις ἐπέβαιν' ἄλαστον
θυγατράσι δυρομέναις.
Testibus Plattio et Kenyone post CT una tantum littera deest in ms., quare ille delet τ', conferens vs. 15 βρύει μὲν — βρύουσι (sine δέ), quae tamen minus dura videtur omissio.

V. 44 ⏑⏑–⏑⏑⏑⏑–⏑]ν ἄστυ. Fortasse fuit ⏑⏑–⏑ θεότιμο]ν ἄστυ, ut caput regni τοῦ θεοτίμου Κροίσου aptissime vocari poterat.

V. 44 φοινίσσεται αἵματι καλλι]δίνας | Πακτωλός.
Possis etiam χρυσο]δίνας. Vid. Stephani Thesaurum Dind. s. v. χρυσεοδίνης.

V. 45 ἀεικελίως γυναῖκες | ἐξ ἐυκτίτων μεγάρων ἄγονται.
Verba adumbrata ex Homero. Cf. Z 564. I 591 sqq. θ 523 sqq. ξ 264. ρ 433 al.

V. 50 φίλαι τ' ἀ ν ὰ ματρὶ χεῖρας ἔ β α λ λ ο ν, i. e. ad matrem tendebant palmas. Cf. XII 138 θεοῖσιν ἄντεινον χέρας. (cf. X 100). XIV 45 θεοῖς δ' ἀνίσχοντες χέρας. Nam ἀνέβαλλον pro ἀμφέβαλλον accipi non posse videtur, licet fortasse aptius ita dixisset, siquidem matrem cum ipsis filiabus rogum conscendisse modo vs. 33 comperimus. Ceterum satis inepte infra vs. 58 sqq. Croesi uxorem poeta obliviscitur, nescio an metri angustiis coactus.

V. 60 σὺν τανισφύροις κατένασσε κούραις. Respondet vox Latina *gracilipes*, qua de ciconia utitur Publius Syrus apud Petronium, cap. 55. Τανίσφυρος (cf. V 39) et τανίφυλλος (XI 10, 55) euphoniae causa dicta videntur pro τανύσφυρος et τανύφυλλος. Simili de causa Pindarus δρσοτρίαινα usurpavit iuxta ὀρσίκτυπος et ὀρσινεφής.

V. 67 ὅς | τις μὴ φθόνῳ πιαίνεται, ut Pind. P. II 56. Nescio tamen an primae manus lectionem (ϝ)ιαίνεται iure tueatur Richards glossa Hesychiana ἰαίνεται· χολοῦται, πικραίνεται, παρὰ τὸν ἰόν. Φρύνιχος Αἰγυπτίοις, ut πιαίνεται sit mera correctoris coniectura non necessaria. Vox ἰός, *virus*, potuit habere digamma, qua littera Bacchylides V 75 vitiose munivit ἰός, *sagitta*. Ceterum Graecos, posteaquam evanuit digamma, non amplius utrumque vocabulum distinxisse apparet e vocabulo τοξικόν.

V. 69 εὐθα]λῆ Φίλιππον ἄνδρ' ἀρήιον. Parum apte εὐθαλής ex hac coniectura audit Hiero, qui iam tum calculo laborabat, quo anno sequenti mortuus est, eoque ineptius, quod ob hunc ipsum morbum poeta fabula de Croeso propter pietatem ab Apolline ad Hyperboreos transportatum tyrannum consolatur. Neque admodum mihi arridet Piccolominii coniectura εὐσταλῆ, sed vix dubito quin Bacchylidi reddendum sit θεοφι]λῆ, quia Hiero comparatur in hoc carmine cum rege θεοφιλεστάτῳ Lydorum Croeso. Hoc adiectivo poeta usus est etiam X 60. Non displicuisse Blassio meam coniecturam efficio ex iis quae scripsit pag. 199, coll. indice s. v. θεοφιλής.

V. 70 τεθμ]ίου σκᾶπτρον Διός. Non sine fideiussore Blassium ita supplere suspicor, quamquam equidem Apollinem et Cererem hoc cognomine gaudere sciens Iovem ignoro. Piccolomini coll. carm. I c. 6 Εὐκλε]ίου coniecit, nisi quod a me in errorem inductus ibi corrigit εὐκλείτου. Vide enim Blassium ad illum locum. — Vox σκᾶπτρον hic tantum legitur apud B. Pindaricum est σκᾶπτον.

V. 76 διδύμους αέξειν γνώμας, *duplicem fovere sententiam*,

i. e. duas res reputare. Ubinam verba Apollinis ad Admetum finiantur, utrum vs. 82 voce *τελεῖς*, an vs. 84 verbo *ὑπέρτατον* editor non significavit, sed finiri videntur, ut voluit Kenyon vs. 84. Unde autem sumserit aut sumere potuerit poeta hanc Apollinis orationem nemodum, quod sciam, indicavit. Ipsa sententia mihi obscurissima „reputa tecum et crastino *tantum* die te lucem solis adspecturum esse et quinquaginta annorum vitam te agere ditissimum." Praecipua difficultas est in priore sententiae parte, quam intelligerem, si dixisset „incertum esse an cras viveret, et contentum esse debere qui iam per quinquaginta annos vitam felicem transegerit; itaque laete vivendum esse colenti deos, cett." Minueretur ea difficultas, si pro *μοῦνον* legeretur *ταὐτὸν* „idem solis lumen", ita enim haec verba intelligere possis de probabilitate, quinquagenarii vitam per aliquod certe temporis spatium adhuc duraturam esse, neque igitur esse desperandum. „Cras adhuc vives, ut iam per L annos vixisti; quare animum oblecta pie agens; hoc enim lucrorum supremum est." Si locus tamen quantumvis obscurus sanus est, apparere videtur in ea fabulae Admeteae forma, quam B. secutus est, regi iam quinquagenario praedictum fuisse, ut die tertio moreretur, nisi vicarium pro se substituisset. Quod utut est, valde probabilis est Kenyonis sententia, Hieronem tum eandem fere aetatem attigisse, itaque natum esse c. a. 510 a. C., si quidem victoriam Pythicam, quae hoc carmine celebratur, a. 468, i. e. anno ante eius mortem, ab eo reportatam esse constat.

V. 85 *φρονέοντι συνετὰ γαρύω· βαθὺς μὲν*
αἰθὴρ ἀμίαντος· ὕδωρ δὲ πόντου
οὐ σάπεται· εὐφροσύνα δ' ὁ χρυσός.

Agitur, ut bene sensit Kenyon, de elementorum constantia opposita vitae humanae fragilitati, sed quod vertit „geld is joy *for ever*" cum per se parum apte dictum est (non tuetur Pind. O. III 43 sq.) tum introducit notionem, quae verbis Graecis deest. Mihi igitur dubium non est, quod et alii intellexerunt, quin *εὐφροσύνα* laboret, et quidem gravissima corruptela, quam propositae coniecturae non tollant. Suspicor autem:

οὐ φθόρον οἶδ' ὁ (οἶδε?) χρυσός.

Aurum non tangit robigo. Pindarus fr. 222: *Διὸς παῖς ὁ χρυσός· κεῖνον οὐ σὴς οὐδὲ κὶς δάπτει.* — Aeschylus Pers. 570 non aetherem, sed mare *ἀμίαντον* vocavit ut Theognis 447 aquam, Pindarus paene ut noster fr. 142 *θεῷ δὲ δυνατὸν ἐκ μελαίνας νυκτὸς ἀ μ ί α ν τ ο ν ὄρσαι φ ά ο ς.* — Cum verbis sequentibus *ἀνδρὶ δ' οὐ θέμις, πολιὸν π[αρ]έντα | γῆρας, θάλειαν αὖτις ἀγκομίσσαι ἥβαν* possunt quodammodo comparari verba Achillis apud Hom. Iliad. IX 406 sq.:

ληιστοὶ μὲν γάρ τε βόες καὶ ἴφια μῆλα,
κτητοὶ δὲ τρίποδές τε καὶ ἵππων ξανθὰ κάρηνα·
ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἐλθεῖν οὔτε λῃϊστὴ
οὔθ' ἑλετή, ἐπεὶ ἄρ κεν ἀμείψεται ἕρκος ὀδόντων.

V. 94 *πράξαντι δ' εὖ | οὐ φέρει κόσμον σιωπά.* Similis est sententia Pindarica fr. 121, 4 *θνᾴσκει δὲ σιγαθὲν καλὸν ἔργον.* Cf. Pind. I. V 12, N. VII 12 sq. Iam Kenyon attulit Horatiana illa: *Paullum sepultae distat inertiae celata virtus.* Nec sequentia verba *σὺν δ'* — *ἀηδόνος* ab illius sentiendi ratione abhorrent, iuxta victores laude dignissimos esse poetas, qui horum facinora laudent celebrentque. Cf. Theocriti carm. XVI.

V. 97 *μελιγλώσσου* — *ἀηδόνος.* Cf. fr. 4, 2 *μελιγλώσσου* — *ἀηδόνος.* Pind. O. **11**, 4 et al. *μελιγάρυες ὕμνοι.* I. **2**, 32 *μελικόμπων ἀοιδᾶν* (cf. fr. 246). O. **6**, 21 *μελίφθογγοι* — *Μοῖσαι.* I. **5**, 9 *μελιφθόγγοις ἀοιδαῖς,* fr. 122 *μελίφρονος* — *σκολίου,* fr. 152 *μελισσοτεύκτων κηρίων ἐμὰ γλυκερώτερος ὀμφά.* Similia addi possunt. Plenus est Bacchylides ut poeta Thebanus suae laudis, velut IX 10, ubi sese vocat *λιγύφθογγον μέλισσαν.* Summopere dolendum est hanc oden tam vexatam ad nos pervenisse, quia vix ulla aeque bene composita mihi videtur earum, quae aetatem tulerunt.

Carm. IV 7:

ἔτι δὲ χρυ]σοθρό[νοιο
δὶς ἤδη μά]θ' Ὀ[ρτυγί]ας ἀλέκτωρ (i. e. Alpheus)
⏑⏑⏑ *κά]μεγα[ρ]τὶ νόῳ*
ἁμέραισι] μέσαι[σιν] ὕμνους
⏑⏑⏑, *οἷσι τὸ]ν ἀμφὶς ὀρ-*

θὸν ἀνέχοντα Δίκ]ας τάλαν[τον
Δεινομένεός κ' ἐγεραίρομεν υἱόν.

Qui ingeniosissime locum lacerum ita explevit Blass monet iuxta κἀμεγαρτὶ requiri alterum adverbium, quod si fide digna sint reliqua supplementa, facile reperias me iudice inserendo ἀγανά, ut alteram lacunam apte expleveris infinitivo Φλεγέμεν, collato fr. 4, 17, ubi pro Φλέγονται, quamquam defenso a Blassio, probabiliter Φλέγοντι correxisse mihi videtur Bergk. Cf. Soph. in Oedipi regis parodo παιὰν δὲ λάμπει. Restat tamen mihi scrupulus in usu voculae κε vs. 13, quam repetitionis esse ait editor: nam in vulgus quidem notum est voculas ἄν et κε usurpari in actione *identidem* repetitae, sed nullum novi exemplum huius usus in actione *semel* repetita. Quapropter neutiquam miror Iebbium in Mélanges Weil. p. 240 verba κ' ἐγεραίρομεν [interpretari „honoraremus", suspicantem quod et mihi in mentem venerat vs. 8 in lacuna fuisse Pindaricum [O. **12**, 14) ἐνδομά]χας ἀλέκτωρ, et sermonem fuisse de turbis intestinis in Ceo insula, quae hoc ipso tempore causa fuerint, cur Bacchylides, quem exulem in Peloponneso vixisse constat, pulsus sit in exilium, poetam autem sic excusare, cur Hieronis hanc victoriam Pythicam tam exiguo carmine celebret.

Quod si ita est, de Blassiana vexatissimi loci restitutione amplius erit considerandum, imprimisque videndum an recte fecerit, vs. 7—11 collocans fr. 22 apud Kenyonem, de quo ipse annotat „etsi nullus est conexus, ne in vs. 11 quidem." Hoc tamen concedendum vehementer pro hac aut simili restitutione pugnare, quod sic apta interpretatio nascitur verbis (15 sq.) μοῦνον ἐπιχθονίων τάδε μησάμενον, quae de una quidem victoria Pythica dicta mirifice exaggerata sunt, de tribus contra facillimam admittunt explicationem. — Num vero unquam de loco tam male habito certi quidquam pronuntiari possit, multum dubito. Nihilominus animadversione digna est novissima Iurenkae loci expletio.

V. 17 δύο τ' ὀλυμπιονίκας. De Gelone et Hierone haec dici putat Guilielmus Christ, Sitzungsb. d. bai. Akad. v. Wiss. 1898, Heft I p. 17 sqq. — Cf. Kenyonis nota.

Carm. v. 6 ὠκυπόδ[ων ἀρετᾷ] σὺν ἵππων. Praepositio σὺν extra compositionem 32 locis Bacchylideis occurrit, μετὰ contra (neglectum in Blassii indice) bis tantum, semel cum dativo V. 30 (ubi vid. Bl.), semel cum genetivo X 123. Etiam apud Pindarum μετὰ c. g. pro σὺν admodum rarum est. Contraria proportio, ut animadverterunt viri docti, obtinet apud veteres scriptores pedestres Atticos, excepto Xenophonte, qui σὺν fere adhibent de iis quae numero alicui inclusa sunt.

V. 8 δεῦρ' ἄθρησον νόῳ. Abnormem metri rationem Blass excusat aliis exemplis, ubi Bacchylides accuratam responsionem neglexit, quae exempla num et ipsa omnia sana sint difficile dictu est. Rectissime autem parum elegans dicit Kenyonis supplementum σὺν νόῳ propter subsequens ἦ σὺν Χαρίτεσσι. Si quid mutandum, cum Plattio scripserim ⟨εὐ⟩νόως, qui cft. Pind. P. II 69.

V. 16 sqq. In hac comparatione, quod bene tenendum, poeta non semet ipsum cum aquila contulit, ut fecit Pindarus O. II 96 sq., sed amplam Hieronis celebrandi materiam (qua tamen iusto parcius usus mihi videtur) cum immenso aethere, quem avium regina pervolet.

V. 22 πτάσσοντι δ' ὄρνιθες λιγύφθογγοι φόβῳ. Cf. Alcaei fr. apud Herod. π. μ. λ. p. 13, 9: ἔπταζον ὥστ' ὄρνιθες ὠκὺν αἰετὸν ἐξαπίνης φανέντες. Soph. Ai. 169 μέγαν αἰγυπιὸν δ' ὑποδείσαντες τάχ' ἄν, ἐξαίφνης, εἰ σὺ φανείης, σιγῇ πτήξειαν ἄφωνοι.

V. 26 δυσπαίπαλα κύματα.
Haud inepte Anglus vir doctus (qui sit nunc non memini) adiectivum a Nairnii coniectura δυσπέμπ(φ)ελα defendit citando versu Tennysoni „for ever climbing up the *climbing* wave." Parum autem feliciter poeta me iudice omnino hic iuxta summa montium cacumina commemoravit maris undas, in quibus idem certe aquilarum genus quod montes habitat non solet natare. De ἁλιαιέτοις fortasse cogitavit, sed hi non adeo sublimes evolare consueverunt. — Mox de verbis λεπτότριχα — ἔθειραν aquilae plumas denotantibus post Kenyonem reste iudicavit O. Crusius scribens „Des Dichters kunst und sprachgefühl war nicht immer lebendig genug um ihn vor kakozelie zu bewahren."

Ceterum peius Babrius Myth. 72, 9 in tenui scribendi genere de ave dixit ἐκτένιζε τὰς χαίτας. — Quod vs. 26 B. dixit ἐρισφαράγου pro ἐρισμαράγου, quod etymologia postulat, in eo conspirat cum poetis, qui post Homerum floruerunt, omnibus. Nam sine discrimine utrumque vocabulum adhibent, licet σφαραγεῖν apud Homerum significet σφριγᾶν s. σπαργᾶν, contra σμαραγεῖν valeat κτυπεῖν. — Χάος praeter Bacchylidem aetherem vocarunt Euripides secundum Probum ad Verg. Ecl. 6, 31 et Simias in A. P. XV 21, 7. — Tota comparatio, quamvis splendidissima, iusto longior mihi videtur.

V. 42 γᾷ δ' ἐπισκήπτων πιφαύσκω. Cf. VII 41, ubi χέρα additur, Herodot. IV 172, Hom. Od. I 21, XI 24. Pind. O. II 101 αὐδάσομαι ἔνορκον λόγον ἀλαθεῖ νόῳ.

V. 47 ὃν κυβερνήταν φυλάσσων. Ambigo dicatne poeta „non excusso suo rectore, i. e. equite" an „observans rectorem, i. e. ei parens", magis tamen arridet prior explicatio: in tanta tamen velocitate ita mansuetus fuit Pherenicus, ut facile sedem teneret eques. In praegressis (43) οὔπω aperte non *nondum* significat, sed Homerice valet οὔπως, i. e. οὐδαμῶς.

V. 48 ἵεται νεόκροτον νίκαν — τιτύσκων. Pro miro adiectivo in „the Classical Review", coll. fr. 4, 6 proposui νεόκριτον, quod etiam Blassio nunc video placuisse. Si tamen recte Angli observarunt praesentis historici usum alienum esse a poesi lyrica, cogitari potest de scribendo ἵετ' Ἀλφεόκροτον, ut spectetur ungularum strepitus equi in Alphei ripa currentis. Cf. Hom. Λ 160. Ο 453. Pind. P. V 92. Quod pap. habet ἵεται, eodem iure spiritu leni et aspero donari potest, noto enim discrimine verba (ϝ)ίεμαι et ἵεμαι ab Homero distinguuntur, quem si sequimur, h. l. ἴεται scribere oportet. Dubitari tamen potest num, posteaquam evanuit digamma, poetae utrumque verbum distinxerint.

V. 50. Cf. Pind. N. VIII 17.

V. 53 οὐ γάρ τις ἐπιχθονίων πάντα γ' εὐδαίμων ἔφυ. Cf. Ho-

rat. Carm. II 16, 27 sq. *Nihil est ab omni parte beatum* et Pind. N. VII 35. Haec sententia introducit auditores in fabulam sequentem, quae ne fortissimos quidem heroes fati ineluctabilem vim eludere docens (cf. 94 sqq.) a poeta destinata est ad consolandum Hieronem, qui quantumvis gloria et opibus florens nihilominus cum adversa aliqua fortuna conflictatus videtur. Fortasse iam tum tyrannus, qui nono post anno calculo mortuus est, gravi ac doloroso illo morbo laborabat.

V. 56 ἐρειψιπύλαν Kenyon refert ad Troiam eversam ab Hercule. Idem evertit Oechaliam (cf. B. XV 14) et Augeae regis urbem (Pind. O. X 35 sqq.). Ad Ἅιδου πύλας est qui minus probabiliter referat.

V. 64 ἐδάη, de re hucusque incognita, *cognovit.* Temere Platt ἴιδεν coniecit. Cf. Bentlei nota de verbo *discere* ad. Hor. carm. III 3, 38.

V. 65 οἷά τε φύλλ' ἄνεμος
Ἴδας ἀνὰ μηλοβότους
πρῶνας ἀ ρ γ η σ τ ὰ ς δονεῖ.

Jebb ἀ ρ γ ε σ τ ά ς coniecit, iungens cum ἄνεμος, sed ita pro ἄνεμος potius expectes πνέων. Recte *candidus* vertit Kenyon, et ἀργῆτα Κολωνὸν contulit Blass. Praeterea amat Bacchylides duplicare epitheta.

V. 75 ἀναπτύξας φαρέτρας πῶμα. Homerus ἐσύλα(ε) πῶμα φαρέτρης.

V. 91 τὰ δέ που
Παλλάδι ξανθᾷ μέλει.

Cf. Soph. fr. 865, 2 Nck²: τῇ τύχῃ μέλει τάδε. *Flavam* deam vocat, ut Pindarus N. 5, 7; apud Homerum Cereris est epitheton.

V. 98 sq. καλυκοστεφάνου
σεμνᾶς χόλον Ἀρτέμιδος λευκοστεφάνου.

Tria h. l. Diana habet epitheta, ut Minerva **12**, 164 ἁ χρυσάρ-

ματος σεμνὰ μεγάθυμος *'Αθάνα*. Paullo excusabilior est locus **12**, 103 *Εὐβοίας παῖδ' ὑπέρθυμον βοα[τὰν] Αἴαντα σακεσφόρον ἥ[ρω]*, sed omnem modum excessit poeta **10**, 37 *῎Αρτεμις ἀγροτέρα χρυσαλάκατος — [ἡμέ]ρα τοξόκλυτος*, ubi tamen *ἀγροτέρα*, venatrix, artius quam reliqua cum deae nomine coniunctum est. Bina autem epitheta plurimis (23 notavi) locis reperiuntur. Plurium epithetorum usum sublimioris poesis proprium B. duxisse videtur; ut hoc imprimis carmen, quod splendidissimum esse voluit, maxime hoc usu vel potius abusu insigne est. Non omnia aeque apta esse disputat Jebb, Mélanges Weil, pag. 241.

V. 105 *ἀναιδομάχαν*, i. e. *οὐκ αἰδόμενον* (= *φοβούμενον*) *μάχεσθαι* = *ἀταρβομάχας* XV 28. Cf. *ἀδεισιβόας* infra vs. 155 et X 61, quae omnia sunt vocabula aliunde incognita, qualia fere centum reperiuntur apud nostrum, haud spernendum Graeci sermonis artificem, licet probabile sit horum partem deberi aliorum poetarum locis hodie deperditis. — Ad vs. 104 sqq. cf. Soph. Meleagri fr. 369 Nck²: *συὸς μέγιστον χρῆμ' ἐπ' Οἰνέως γύας | ἀνῆκε Λητοῦς παῖς ἑκηβόλος θεά.*

V. 109 *μῆλα, βροτῶν*, ut apud Homerum Ω 43 procul dubio eadem verba interpungebat Aristarchus, suae de usu vocabuli *δαίς* doctrinae memor.

V. 112 *ἐνδυκέως* hic et 125 = *κρατερῶς*, ut animadvertit Blass. Homerus adverbium (*sedulo*) de solo hospitio adhibet, praeterquam Ω 158. 187. 428 et ξ 109. Apud reliquos poetas ante aetatem Alexandrinam nusquam apparet.

V. 114 *κάρτος — ὄρεξεν*. Homerica sunt *κῦδος ὀρέγειν, ὀπάζειν*, alia.

V. 115 *θάπτομεν* fortasse non est praesens, sed imperfectum. Vide supra ad vs. 48.

V. 116 *ἐπαΐσσων*. Verbum *ἀίσσω* cum compositis *διαΐσσω*,

ἐπαΐσσω nusquam a B. contrahitur. Pindarus habet solum μεταΐσσω.

V. 139 ἀτάρβακτος. Sana igitur est, ut notat Kenyon, lectio codicum Pind. P. IV 84, ubi olim Hermanno ἀταρμύκτοιο, nuper mihi ἀτυρβάκτοιο legendum videbatur. Exstitit igitur verbum Doricum ταρβάζω ductum ab eadem radice, unde natum est τάρβος.

V. 142 ἀγκλαύσασα (ms. ἐγκλ.) si vera est lectio, Althaea non filii mortem plorare, sed prae furore flere cogitanda est. Lenissima Wilamowitzii coniectura ἐκκλᾴσασα procul dubio falsa est, quia ἐκκλῄειν est *excludere*, non id quod sententia postularet, *promere*, nec melius Tyrrell coniecit ἐγκλᾴσασα, vix Graece pro ἔνθ' ἐνέκλᾳσεν. Longe his praestat Housmani suspicio ἑλκύσασα, nam verbi ἕλκειν notio vehementior satis convenit mulieris furori. Acquiescendum tamen esse lectioni receptae iudico, nec fortasse iniuria Iurenka pap. lectionem ἐγκλαύσασα tuetur Aeschyleo (Agam. 541) ἐνδακρύω, de sensu loci conferens Ovid. Metam. VIII 479 sq.

V. 153 sq. πύματον δὲ πνέων δάκρυσα τλ[άμων,
ἀγλαὰν ἥβαν προλείπων.

Obversabatur poetae nobilis Homeri locus

ψυχὴ δ' ἐκ ῥεθέων πταμένη Ἄϊδόσδ' ἐβεβήκει
ὃν πότμον γοόωσα, λιποῦσ' ἀνδροτῆτα καὶ ἥβην.

ut vs. 151 ad verba μίνυνθα δέ μοι ψυχὰ γλυκεῖα Blass optime citavit Iliad. A 416 ἐπεί νυ τοι αἶσα μίνυνθά περ κτέ., sic ea defendens a Purseri coniectura μινύνθα = μινύνθη, et Kenyon ad vs. 162 sq. Od. κ 202. 568 ἀλλ' οὐ γάρ τις πρῆξις ἐγίγνετο μυρομένοισι; quibus multo similiora sunt verba Bacchylidea quam ceteris locis, ubi sententiam Homericam expressit.

V. 164 χρὴ κεῖνο λέγειν ὅ τι καὶ μέλλει τελεῖν. Τελεῖν intransitivum, ut Soph. El. 1417 τελοῦσ' ἀραί. Sententia „quod habeat exitum", i. e. *quod conducat proposito.*

V. 165 ἦρά τις — ἐστιν —; Notam formulam Homericam

similiter Pindarus adhibet P. XI 38 et cum duro hyperbato P. IX 36. Platt alludi putat ad matrimonium aliquod eo tempore iunctum in aula Hieronis, provocans ad Pind. O. I 69—89; Christ autem Sitz. d. bai. Ak. Heft I p. 12 sqq. monet scholiastam Pindari O. II 29 Timaeum secutum docere, Simonide auctore Hieronem in gratiam rediisse cum adversario Therone huiusque sororem (neptem vocat Schol. I. II inscript.) duxisse uxorem: καὶ διελύθησαν τῆς ἔχθρας, ὡς καὶ κηδείαν τινὰ πρὸς ἀλλήλους ποιήσασθαι, Ἱέρωνος λαβόντος τὴν Θήρωνος ἀδελφὴν γυναῖκα· ὅθεν ὁ Πίνδαρος μεταπέμπεσθαι παραινεῖ τὰ γεγενημένα. Haec autem cum accidisse videantur a. 476, Christ hoc argumento confirmat Bergkii sententiam huic anno assignandam esse hanc victoriam Olympicam, ab utroque poeta celebratam, non a. 472 cum Boeckhio, cuius opinionem iam argumento ex hac oda petito prorsus profligatam esse optime demonstravit Kenyon p. 35 sqq. Ceterum in disquisitione de numero annorum per quot idem equus vincere potuerit aliquam vim habet locus Herodoti (VI 103), ubi dicitur Cimon, pater Miltiadis tres deinceps victorias Olympicas, itaque spatio annorum novem, reportasse equis iisdem, non tamen eam vim habet ut Kenyonis disputationem evertat.

V. 172 χλωραυχένα — Δηιάνειραν. Nihil obstare videtur, quominus hoc epitheton, quo Simonides fr. 73 sensu multum diverso de luscinia usus est, h. l. interpretemur *florida cervice*, i. e. iuvenili, coll. χλωρὸν αἷμα Soph. Trach. 1044. Eur. Hec. 124 et χλοερὰ μέλεα Theocr. 27, 66, χλοερὸν γόνυ **14**, 70. Immerito igitur poeta propter hunc vocabuli usum inculpatur a Iebbio, Mélanges Weil. p. 241, cuius interpretationi (est-ce que χλωρὸς designer ait ici le teint olivâtre du Midi?) non magis accedo.

V. 176. Καλλιόπα | στᾶσον — ἅρμα | αὐτοῦ. Cf. Pind. P. X 65 ἔζευξεν ἅρμα Πιερίδων τετράορον. I. VII 62 ἔσσυταί τε Μουσαῖον ἅρμα Νικοκλέος μνᾶμα πυγμάχου κελαδῆσαι.

V. 184. Συράκοσσαι, formam Pindaricam, pro Συράκουσσαι hic reposuit Blass, quod et ego feceram. Fieri tamen potest ut

nihil mutandum sit. Nempe etiam apud Herodotum VII 155, 10. 156, 1. 3. 4. 5. 11. 12 antiquior codicum habet formam *Συράκουσσαι* cum diphthongo et duplici sibilanti. Si autem quid in talibus tribui potest papyro, Bacchylides, quem natione Ionem fuisse non est obliviscendum, in formis puris Doricis adhibendis multo est Pindaro parcior.

V. 186 *εὐδαιμονίας πέταλον* obscurius dictum. Voluitne poeta *εὐδαιμονίαν θάλλουσαν* (cf. Pind. P. VII 21), an coronam (victoriam) felicitatis causam? *Suffragium* (coll. Isthm. VII 43) felicitatis (his vote for his happiness) vix bene interpretatus Tyrrell, scribens *πέταλον* <*ὃν*>.

V. 188. Multus est de invidia, praeclarorum facinorum comite, uterque poeta. E Pindaro cf. P. VII 19 *τὸ δ' ἄχνυμαι, φθόνον ἀμειβόμενον τὰ καλὰ ἔργα*, XI 29 *ἴσχει τε γὰρ ὄλβος οὐ μείονα φθόνον*, fr. 212 *φθόνον | κενεοφρόνων ἑταῖρον ἀνδρῶν*, P. I 85 *κρέσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος*, e nostro III 68. XII 199 sqq. (XV 21).

V. 196 *εὐκλέα κελεύθου γλῶσσαν*. Pendet genetivus ab *εὐκλέα*, et *κέλευθος* significat *vitae semitam*, i. e. vitam, ut Aesch. Cho. 345 *τέκνων τε κελεύθοις ἐπιστρεπτὸν αἰῶνα κτίσσας*. Cf. Pind. N. IV 86 *ἐμὰν γλῶσσαν εὑρέτω κελαδῆσαι*. Hesiodus (190 sqq.) dixerat „quem di honorent, eum comitari etiam mortalium laudes." Cui sententiae obtemperans poeta mittit Hieroni carmen suum laudatorium, nam laude hominum florent boni, quibus Iuppiter faveat. *Πυθμένες ἐσθλῶν* propter usum verbi *θάλλειν* ornatius dixisse videtur pro *ἐσθλοί* [1]). Si recte deinde suppletum est *φυλάσσοι* (alii *φυλάσσει*) carmen, ut plurima Pindari, voto finitur. Fortasse simul alluditur ad compositam cum Therone pacem. Vid. ad vs. 165.

Carm. VI grata simplicitate insigne, in quo tamen displicet initio frigidus verborum lusus *Λάχων — λάχε*, licet similes

---

1) Magis nunc placet Iurenkae sententia, qui vs. 196 supplens *ο[ὐκ ἐκτὸς προείς* pro neutro habet *ἐσθλῶν*, vertens „der edlen Thaten Wurzelstock."

reperias apud Simonidem fr. 13 (cf. Herod. VI 60), Pind. N. 5, 50 sq. O. 13, 99 ex optima Christii emendatione ἔξορκος pro ἐξορκος.

V. 5 ἀμπελοτρόφον Κέον. Nota erat insulae fertilitas et in omnibus fere maris Aegaei insulis generosae vites colebantur, (quod de Ceo testantur nummi, in quibus est *uva*) nec tamen vinum Ceum fama celebratum fuisse videtur. Eodemne pertineat pusillum fragmentum II 5 πο]λυχμπελ. quis pro certo dixerit? Cf. ad VII 45.

Carm. VII 1 sq. Ἡμέραν significari, coll. Hes. Theog. 124, putat Kenyon probantibus Blassio et Headlamo, qui provocat ad Aesch. Ag. 276 sq. et 291, quorum locorum et ipse, ut primum haec legi, recordabar. Crusius contra propter νείμης vs. 8 (coll. Theog. 223) Nemesin designari existimat, quae postea Olympiae templum habuerit et certaminum patrona duceretur, lectores relegans ad Mus. Rhen. LIII, p. 400; Rob. Ellis (Κρόνου coniciens), Νίκην intellexit: teste enim Pausania VII 8, 3 Noctem secundum nonnullos duarum, secundum Hesiodum Theog. 223 unicae Nemesis matrem fuisse, Nemesin autem et Victoriam una commemorari in sero hymno Mesomedis. Tandem Iana E. Harrison coll. fr. 40 Bgk Lunam intellegendam putavit. Longe simplicissima videtur Kenyonis opinio. Valde vero deplorandum est vs. 4 et 5 paene totos evanuisse, nimis enim incertae sunt nec loci constructionem expediunt Desrousseauxii (Mélanges Weil) supplementa . . . π]αρ' [Ἀλφειοῦ ῥόχισι δι|νᾶν]τος αἰμ[ακουρίαις] . . . . coll. Pind. Ol. I 93. Valde tamen probabile est ultimum, in quod incidit etiam Iurenka, cuius editio nunc ipsum mihi affertur, ingeniosissime vss. 2—5 explens, quem consulas.

V. 45 ἐν ἅλικι χρόνῳ, eadem aetate, i. e. puerum aeque parvum et virum aeque iuvenem ac Aristomenes, pater Lachonis victoris, si recte Blass carmen VIII (Ken.) cum VII (K.) coniungens eundem puerum celebrari intellexit. In magna lacuna fuisse propter colorem et texturam chartae fr. II et V suspicatur Blass, quam suspicionem in priore vs. 5 πο]λυαμπελ[,

coll. VI 5, quodammodo confirmare videtur. Gloriatur popularis sui virtute poeta.

V. 48 *κεραυνεγχής* nove dictum pro vulgari *ἐγχεκέραυνος*. Sic novum B. dedit Minervae epitheton *πολέμαιγις* (male quidam *πελέμαιγις*) XVII 7, *ὀβριμοδερκής* XV 20 eidem pro *γλαυκῶπις*, Neptuno *ὀρσίαλος* pro vulgari *πόντιος* sive *ἁλυκός* XV 19, ad similitudinem epithetorum *ὀρσίκτυπος*, *ὀρσινεφής*, *ὀρσοτριαίνης*.

VIII 1 *δόξαν — πεισίμβροτον*, gloriam homines ad praeclarissima quaeque excitantem. Cf. *δαμασίμβροτος*, *ἐναρίμβροτος*, *μ(ε)ιξόμβροτος*, al. et Aesch. Cho. 357.

V. 3 *προφ..ας* ms. Blass Kenyonem secutus, propter 28 (*πρόφαται*) ut videtur, supplet *προφ[ά]τας*, quamquam *προφήτας* scribere debuerant propter normam, quam Kenyoni observatam probavit Blass, Bacchylidem evitasse in duabus continuis syllabis Doricum ᾱ, quam tamen legem numquam extitisse ostendam infra, ubi agam de sermone Bacchylideo.

V. 12 *τὰν ξανθοδερκής* (comparatur de hoc serpente Statii Theb. V 508 *livida fax oculis*) *πέφν' ἀ σ α γ ε ύ ο ν τ α δράκων ὑπέροπλος σᾶμα μέλλοντος φόνου.*

Etiam atque etiam considerandum videtur, annon verum viderit Headlam, cuius coniecturam ne commemoravit quidem Blass, mutatione vix ulla corrigens *ἄσαγ γεύοντα*, i. e. *ἄ σ α ν γ ε ύ ο ν τ α*, cum hac explicatione „He gave the Argeioi a *foretaste of woo*, and therefore they called him (Opheltas) Archemoros." Cf. Pind. N. X 26, p. 424 sq. Paus. II 15, 2.

V. 15 *ο ὖ* (pap. *ὀυ*) *νιν πεῖθε*, non poterat iis persuadere (qui suasit) Amphiaraus ut in patrias redirent. Non persuasit mihi Platt coniciens *ο ὖ*.

V. 27 *πενταέθλοισιν γὰρ ἐνέπρεπεν ὡς*
ἄστρων δ ι α κ ρ ί ν ε ι (cum accentu pap.) *φ ά η*
νυκτὸς διχομηνίδος εὐφεγγὴς σελάνα.

Blass rescripsit *διακρινεῖ φάει*, introducto adiectivo nusquam

lecto, cui εὐκρινής comparat, nec monito lectore, quid novum illud vocabulum significet. Quod autem haesit in usu plurali Φάη, id vix ullius momenti videtur, quoniam suum cuique astro lumen est, itaque pluralis numerus peraptus. Quare potius cum aliis criticis ΔΙΑΚΡΙΝΕΙ habeo pro verbo corrupto, cuius tamen medelam Tyrrell coniecturis suis διαχραίνει vel δι' ἀκταίνει non assecutus est, nec iam placet quod ipsi mihi in mentem venit διακναίει. Fortasse ex hoc loco Horatius carm. I 12, 47 adumbravit suum *micat inter omnes* | *Iulium sidus, velut inter ignes* | *Luna minores*, unde, si lenior esset mutatio, conicerem διαιθύσσει. Verbum enim αἰθύσσειν utramque *micandi* notionem continet. Cf. Pind. O. VII 95 et Arati Phaenom. 1023. Nec longe ab hac distat comparatio Pindarica I. III 42, ubi de vetere generis (victoris) fama e somno quasi experrecta dicitur: χρῶτα λάμπει, Ἀωσφόρος θαητὸς ὣς ἄστροις ἐν ἄλλοις. Cf. etiam Ovid. Metam. II 722 sqq. et corruptus Theocriti locus 18, 26 sqq. De huius igitur loci emendatione ampliandum esse censeo.

V. 30—36. Quantivis pretii testimonium, unde iam apparet ordine pentathli certamina enumerasse Simonidem in noto epigrammate

Ἴσθμια καὶ Πυθοῖ Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα
ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

V. 35 βοὰν ὤτρυνε λαῶν. (puncto caret pap.)
ἦ (η pap.) τελευταίας ἀμάρυγμα πάλας.

Sic edidit Blass, commemorata Housmani coniectura βοάν τ' ὦρινε λαῶν | οἷ τελ. κτλ. De τ' ὦρινε quin recte emendaverit punctum temporis non dubito, sed displicet οἷ, quia papyrus non ea scriptus est aetate qua perversa pronuntiatione diphthongus οι et vocalis Η confundi potuerint. Simpliciter fuerat corrigendum:

βοάν τ' ὦρινε λαῶν
ἦ τελευταίας ἀμάρυγμα πάλας

prorsus ut vocula ἦ *profecto* usus est Pindarus O. **13**, 46 et N. **4**, 64 e verissima Bergkii correctione.

V. 37 *ὑπερθύμῳ* in bonam partem, ut ubique apud Homerum et Pindarum. Iniuria igitur vocem sollicitavit R. Ellis.

V. 40 sq. Asopi celeberrimi fluvii, inter omnes maxime invidendi (46) primum nepotes (Telamo, Aiax, Achilles) Troiae et Amazonum victores celebrantur, deinde filiae (Thebe, Aegine, aliae. Cf. Diod. Sic. IV 72), quae multas praeclaras condiderunt civitates. Locus haud intellectus multis pravis interpretationibus coniecturisque ansam dedit.

V. 95 sqq. sic fere possunt redintegrari:

π]αύροις
ἀν]δρ[άσι δαίμων ἐμάνυσεν] τὸ μέλλον.
ὕμ]μιν δ[ὲ πλείσταν τάνδε τ' ἔδ]ωκε χάριν
καὶ Διων[ύσοι' ἱερὰν] θεοτίματον πόλιν
ναίειν ἀπό[ρθητον, Φιλ]εῦντας
χρυσεοσκάπτρ[ου Διὸς
ὅτ]τι καλὸν φέ[ρεται.

Quae in his mea supplementa sunt, e Blassii editione videbis.

Carm. IX 16 *ἄνθεσιν ξανθάν*. Constanter in papyro Bacchylideo H paragogicum additur vocabulorum terminationibus, etiam sine hac littera positione productis, velut III 56 *σβέννυεν ξανθάν*, X 73 *ἔθελεν Κρονίδας*, XII 106 *ἔσχεν θρασυκάρδιον*, XIV 38 *σάμαινεν Πριάμῳ*, XVI 120 *ἔσχασεν στραταγέταν*. Ad hanc igitur normam XVIII 19 corrigatur *ὄμμασι⟨ν⟩ βλέποντα*.

V. 45 *τὸ μέλλον δ ι α κ ρ ί τ ο υ ς τίκτει τελευτάς, πᾷ τύχα βρίσει*. Ita corrigit Blass, sed fortasse mscr. lectio *δ' ἀκρίτους* sic potest defendi, ut intellegamus „sed futurum exitus creat incertos, quo (eos) vergere iubeat fortuna", i. e. de quibus nondum scimus, quales futuri sint. Premit quodammodo coniecturam trisyllaba pronuntiatio, de qua vid. Blassium in praef. p. 36.

V. 53 *πέφαται*, *dicta est* = constituta. Cf. usus adiectivi *ῥητός* et perfecti *εἴρηται*. Nusquam alibi *hoc* perfectum *πέφαμαι* extare videtur, exceptis imperativo *πεφάσθω* et participio *πεφασμένος*.

Carm. X 17 *πολέες δ' ἀμφ' Ἀλεξίδαμον ἀνθέων ἐν πεδίῳ στέφανοι Κίρρας ἔπεσον κρατερᾶς ἦρα παννίκοιο πάλας*. Cf. Pind. N. IV 21 *Καδμεῖοί νιν* (Timaearchum victorem in Herculensibus) *οὐκ ἀέκοντες ἄνθεσιν μ(ε)ίγνυον* et V 54 *προθύροισιν δ' Αἰακοῦ ἀνθέων ποιάεντα φέρειν στεφανώματα*. Similis victorum honor est *φυλλοβολία*, commemorata P. IX 124 *πολλὰ μὲν κεῖνῳ δίκον φύλλ' ἔπι καὶ στεφάνους*, ubi Boeckh attulit Clementis Alex. Paed. II 8. Insuper cf. Paus. VI 7, 3, Eratosthenes ap. Schol. Eurip. Hec. 574, Callimachi Hecale 12—14, Plut. Q. Conv. VIII 4.

V. 28 *παγξένῳ — ἐλαίᾳ = πάντας ξενιζούσῃ*.

V. 40—45. *Ἀβαντιάδας — Προίτου*. More etiam Pindaro familiari quis significetur, postea demum plene apparet. Cf. XVI 11 sqq. — V 43 *ἐφόβησεν*, *fugavit*, Homerico verbi usu.

V. 47 *παρθενίᾳ ἔτι ψυχῇ*, i. e. ea ingenii levitate, quae puellis adhuc propria est. Quae verba pertinent ad iactationem de opibus paternis (50), non ad ea quae continuo secuntur.

V. 50 *παρέδρου*. Non est cur cum Kenyone intellegamus *consortis*, *coniugis*, ita enim *παρεύνου* poeta scripsisset, sed voluit *assessoris* = *συνθρόνου*.

V. 54 *παλίντροπον νόημα = παράνοιαν* nove dictum; proprie significat *cogitationis inconstantiam* mente captarum. Supra (v. 45) vocatur *παραπλὴξ ἀνάγκα*, infra (102) *λύσσα παράφρων*.

V 55 *ὄρος τανίφυλλον*, arborum epitheto ad montem his consitum tralato, = *ὑλῆεν* s. *σκιερὸν* (Hom. Pind.), *δάσκιον* (Eurip. Arist.).

V. 64 *ἀμαιμάκετον*. Vox Homerica, quam neminem Graecorum posteriorum intellexisse iure contendere solebat Cobet, propter sonoritatem valde placuit poetis. Quater apud Pindarum, bis apud Sophoclem occurrit, saepe apud Alexandrinos. De forma *ἀμαίμακος* vide Nauckium ad fr. trag. adesp. 593, p. 956.

V. 65 *ἀνέπαλτο*, *exiluit*, i. e. orta est. Sensu proprio Pind. O. XIII 72 *ἀνὰ δ' ἔπαλτ' ὀρθῷ ποδί* et Hom. Ψ 692 sqq. *ὡς* — *ἀναπάλλεται ἰχθὺς* — *ὣς ἀνέπαλτ'* et Θ 585 *ἀλγήσας ἀνέπαλτο ἵππος*, ubi recte iam Spitzner explosit sententiam (nondum plane intermortuam) eorum qui *ἀνεπᾶλτο* scribentes ad verbum *ἀνεφάλλομαι* (portentosum compositum) referrent.

V. 92 *τρεισκαίδεκα*. Revocaverim mscr. lectionem *τρισκαίδεκα*, quia forma accusativi *τρῖς* pro *τρεῖς* saepius apparet tam in titulis Aeolensibus quam in tabulis Heracleensibus. Cf. etiam Lobeck ad Phryn. p. 499. — *ἠλύκταζον*. Haec verbi *ἀλύω* forma apud solum hucusque Herodotum IX 70 reperta est. Vix opus est monere verba *ἀλυσκάζω*, *-κάνω*, *-κω* venire ab *ἀλεύω* notione multum diversa.

V. 96 sq. *Λοῦσον* — *νιψόμενος*. Mythus etymologicus. Arcadiae flumen parvo discrimine *Λούσιος* (sive *Γορτύνιος*) vocatur a Pausania VIII 38, 3. In magna Graecia prope Thurios *Λουσίας* fluebat teste Aeliano H.A. X 38. *Λουσιᾶτις Ἄρτεμις* commemoratur in titulo Achaico apud Collitzium 1196. Cf. Paus. VIII 18, 7. Apud Callimachum hymn. i. Dian. 235 et Paus. VIII 18, 7 Arcadiae septentrionalis est urbs *Λουσοί*, cuius incolae *Λουσιεῖς* sive *Λουσιᾶται* saepius commemorantur.

V. 106 *ἀριστοπάτρα* vox nova, omissa in Blassii indice. Cf. Homerica *ὀβριμοπάτρη* et *εὐπατέρεια*.

V. 119. Si recte Blass cum Wilamowitzio correxit *προγόνων ἑσσαμένων* pro *πρόγονοι ἑσσάμενοι*, nescio an locus sic sit interpungendus, mutato *τε* in *γε*:

σὺν δὲ τύχᾳ
ναίεις Μεταπόντιον, ὦ
χρυσέα δέσποινα λαῶν,
ἄλσος γέ τοι ἱμερόεν
Κάσαν παρ' εὔυδρον προγό-
νων ἑσσαμένων κτέ.

Duriuscule enim in editis ad *ἄλσος τε τοι* cogitatur *ἐστί*.

Vs. 123 δικαίας ὅστις ἔχει φρένας h. l. revera nihil aliud significat quam ὅστις φιλεῖ τὴν ἀλήθειαν, ut in nota formula δίκαια λέγεις adiectivum haud raro τοῦ ἀληθής notionem induit.

V. 125 σὺν ἅπαντι χρόνῳ. Cf. σὺν χρόνῳ = ἐν χρόνῳ. Vix recte Housman συνάπαντι χρ., nam notioni *cuncto* pro *omni* locus non videtur.

Carm. XI 1 ὑμνοάνασσα nova vox formata ut μεγιστοάνασσα (item novum) XVIII 21 et Ἰφιάνασσα. Nova etiam vocabula B. sunt ἀναξίαλος, ἀναξιβρόντας, ἀναξίμολπος.

V. 6 ἀπάρχει sanum esse persuadere mihi nequeo. Facillimam correctionem proposuit Thomas ἄπαρκεν (ἀπᾶρκεν?) coll. Hesych. ἀπαίρει· ὁδεύει.

V. 8 non monito lectore Blass pro γυιαλκέα dedit γυιαρκέα (propter Pind. P. III 6?). Illud tamen recte formatum saepius legitur apud Oppianum et Nonnum. — Cum μουνοπάλᾳ (praeter ὀρθοπάλη apud Luc. Lexiph. c. 5) compara μουνοκέλης in epigrammate apud Pausaniam VIII 43, 9 in Hieronem:

Σόν ποτε νικήσας, Ζεῦ Ὀλύμπιε, σεμνὸν ἀγῶνα
τεθρίππῳ μὲν ἅπαξ, μουνοκέλητι δὲ δίς κτέ.

Carm. XII 61 δόξαν — ἐν αἰ[θέρι] τρέφει. Cf. VIII 82 τό γε τοι καλὸν ἔργον — ὑψοῦ παρὰ δαίμοσι κεῖται. Pind. fr. 227, 2 λάμπει δὲ χρόνῳ | ἔργα μετ' αἰθέρα λαμπευθέντα (ἀερθέντα Boeckh).

V. 69 στεφάνοισιν — ἐρεφθείς = στεφθεὶς posthomerico verbi ἐρέπτειν sive ἐρέφειν usu. Cf. IV 16. VIII 24. Pind. P. IV 240. N. VI 49. O. XIII 32. Soph. O. C. 473. Eur. Bacch. 323. Saepe ita seriores poetae.

V. 71 — —] πόλιν ὑψιάγυιαν. Septem litterarum defectum notant Kenyon et Blass. Tot vero habet aptissimum huic loco me iudice quod suppleverim verbum στείχεις (cf. VIII 17. 47. XVII 36), sex αὔξεις (Kenyon), quinque ἥκεις (Piccolomini).

Cum adiectivo ὑψιάγυια (cf. Hom. εὐρυάγυια) compone quod idem significare videtur ὑψίβατος apud Pind. N. X 47 Ἀχαιῶν ὑψίβατοι πόλιες, nisi forte de aedificiis in altum exstructis intelligendum est. Vide quae supra notavi ad III 16. Loco Pindarico Ol. V 13 κολλᾷ τε σταδίων θαλάμων ταχέως ὑ ψ ί γ υ ι ο ν (var. ὑψίγυον, ὑψιγείων) ἄλσος vide an pro miro vocabulo substituendum sit ὑ ψ ά γ υ ι ο ν?

V. 72 sqq. Quamquam de lacunarum supplementis non constat, apparet significari amicorum cognatorumque catervam redeuntem victorem sollemni pompa cum cantu fidibusque excipientem et comitantem. Cf. Pind. O. IV 8. VI 98. XIV 16. P. III 73 al. Sententiae satisfaciunt quae proposuit Blass.

V. 87 ἠύτε νέβρος. Spectatur hinnulei velocitas, animi hilaritatem prodens. Longe aliter Homerus, cui timiditatis haec bestia semper imago est: πεφυζότες (τεθνηπότες) ἠύτε νεβροί.

V. 91 Blass admonitus a me στεφανοῦσθαι cum gen. construi non posse rectius in *addendis* supplevit ταὶ δὲ στεφανωσαμέ[νων πλόκοις ν]έων ἀνθέων κτέ.

V. 92 sq. ἐ[πιχω|]ρίαν ἄθυρσιν | παρθένοι μέλπουσι τ[εὸν κράτος]. Verbum μέλπειν, more Homerico de saltando et canendo usurpatum, cum duplice accusativo iungitur, actionis (ἄθυρσιν = μολπήν, cf. infra ad XVII 57) et obiecti.

V. 100 ἀρσιμάχοις Blass dedit pro ἀερσιμάχους et vs. 128 φαυσιμβρότῳ pro φαεσιμβρότῳ, si recte, non video cur apud Pindarum feramus eandem synizesin decies in editis (variant enim interdum libri) in vocabulis ἄεθλον, ἀεθλονικία, ἄεθλος, ἀεθλοφόρος, cum praesertim apud Bacchylidem iuxta trisyllabum ἄεθλος (quater, i. e. ubique) semel cogente metro ἄθλησαν scriptum extet. Ceterum perdifficile est statuere quibus finibus synizesin apud Bacchylidem, apud quem, si papyro credimus, latissime patet, circumscribamus, velut sitne forma γνώσῃ (V 73) corrigenda ad exemplum formarum ἔψεχι III 72 et εἴσεχι 110, XVI 64, an ratione inversa hae ad illius, quod tamen mirum probabile

videtur, si quidem librarios proniores fuisse credideris ad formas vulgares pro minus sibi familiaribus substituendas. Alia vid. infra *de sermone Bacchylideo* s. v. *synizesis*.

V. 110 ὁππότε Π[ηλεΐδας
τραχεῖαν [Ἀργείοισι μ]ᾶνιν
ὠρίνατο.

Incertum est utrum sic supplendum sit cum Blassio an potius Ἀτρείωνι μ., quod accuratius respondet traditioni Homericae.

V. 117. πτάσσον typorum vitium videtur pro πτᾶσσον.

V. 123 ἀτρόμητος = ἄτρομος, ἀτρομής alibi apud antiquiores est nomen proprium, ut ἀρίσταρχος, quod vs. 58 et apud Simonidem est appellativum.

V. 139 ὑπαὶ χειμῶνος. i. e. ἐκ χ., *post tempestatem*. Forma Homerica ὑπαί, rara apud tragicos, nusquam alibi in poesi lyrica extare videtur, nec magis παραί, quae forma vs. 150 certa coniectura restituta est, alibi apud Bacchylidem aut Pindarum occurrit.

V. 153 ἔρευθε pro ἠρεύθετο. Praeter locos allatos a Blassio cf. [Luc.] Nero cap. 7: Φύσει δ' ἐρυθρὸς ὢν ἐρεύθει μᾶλλον.

V 157 ἆ δύσφρονες κτἑ. Homerice ἆ iunctum cum vocativo, qui usus apud seriores perrarus est. Cf. XV 30 ἆ δύσμορος, ἆ τάλαιν', οἷον ἐμήσατο. Aesch. Suppl. 162 ἆ Ζήν, [Eur.] Rhes. 216 ἆ δία κεφαλά. Vocula Pindarus prorsus non utitur.

V. 186. Εὐνομία κτἑ. De Aeginae iustitia cf. Pind. P. VIII 22 ἁ δικαιόπολις ἀρεταῖς κλειναῖσιν Αἰακιδᾶν θιγοῖσα νᾶσος. Similes Corintho laudes tribuit O. XIII 6, Opunti IX 160. — θαλίαι fortasse hic magis in genus *res florentes* quam *festa et convivia* significant.

V. 191. Cum novo vocabulo βροτωφελής cf. βιωφελής, πολυωφελής, ὀλιγωφελής, ἀνωφελής.

V. 197 εἰ μή τινα θερσιεπὴς φθόνος βιᾶται. Cf. III 68. V 188. Si haec est vera lectio, significatur invidia *insolentibus et protervis verbis utens*, sin τιν' ἀθερσιεπής, interpretandum *quae aperte proloqui non audet, sed susurrat.* Sine causa Housman ἀμερσιεπής coniecit. Forma adiectivi est Aeolica, apud Aeoles enim et Thessalos θέρσος pro θάρσος apparet in nominibus propriis Θερσίτας, Θέρσουν, Θερσίας, Θερσέλοχος, Θέρσιππος. Cf. θέρσεισ' Theocr. 28, 3. Vid. Hoffmann de dial. II p. 309.

V. 205 πανδαμάτωρ χρόνος, ut dixit Simonides fr. IV. Cf. Soph. O. C. 609 ὁ παγκρατὴς χρόνος, cum tota sententia compone Pind. O. X 55 (etiam I 52 et fr. 136), Theogn. 967, Soph. O. R. 614, ubi complures in ed. mea locos attuli, quibus adde Eur. Hipp. 428, Plat. Symp. p. 184a, Xen. Hell. III 3, 2.

V. 225 sqq. Verte: quam mihi (hospitalitatem) praebens Lampo, gratiam non levem (in carminibus meis) conspicatus, (me) honorat, quam (gratiam) si quidem vere fecunda Clio pectori meo instillavit, grata eum carmina omni populo praeconabuntur.

Carm. XIII 1. Εὖ μὲν εἱρμάρθαι παρὰ δαί[μονος ἀν]-|θρώποις ἄριστον κτἑ. Cf. XVI 24 ὅτι μὲν ἐκ θεῶν μοῖρα — κατένευσε. Sententia haec traditur „Bono quidem fato divinitus frui hominibus optimum est; casus autem *probum* tam conterit, gravis ad ferendum ubi venit, quam clarum conspicuumque reddit restitutus." Miror vero id quod de omnibus valet de solis bonis dictum esse, eaque causa fuisse videtur, cur Housman ὃν ἔθελ' pro ἐσθλὸν coniecerit. Equidem, si quid mutandum, suspicari malim ἐσθλόν ex ἔσθ' ὃν corruptum esse prorsus ut apud Sophoclem O. C. 309 libri habent ἐσθλὸς pro ἐσθ' ὅς. Ita sensus erit „casus autem gravis *est quem* opprimat, sed cett. Vs. 5 certa quidem ratione expleri nequit, sed apte coniectum est λαμπρὸν δὲ καὶ] ὑψιφανῆ τε[ύχει κ]ατορθωθεῖσα.

V. 13 βαρυπενθέσιν — μάχαις. Praeter nova vocabula fere centum plurima reperiuntur apud Bacchylidem, quae non nisi apud seros auctores et grammaticos recurrunt, ut hoc adiectivum extat apud Planudem ep. 134. Adscribere nonnulla hic lubet:

ἀγχίδομος (XII 89) legitur apud Coluthum 247 ἀγχίδομα — δώματα.

ἀτρόμητος (XII 123) ap. Antipatrum Sidonium A. P. VI 256.

γλύκιστος (III 47) pro γλυκύτατος ap. Aelianum H. A. XII 46.

δονακώδης (fr. 30, 2) ap. Apoll. Rh. II 818.

ἐπίμοιρος (I d 20) ap. Euriphamum Pythhagoreum Stob. fl. 103, 27.

ἦρα c. G. = χάριν (X 21) ap. Callimachum aliosque Alexandrinos.

θατήρ (IV 23), θεατήρ notum e Photio.

θελξίμβροτος (V 175) ap. Orph. Lith. 315.

θρασύχειρ (II 4) A. P. VII 234 et θρασυχειρία ap. Poll. II 148.

θυμάρμενος (XVI 71) = θυμαρής Nicand. Alex. 590.

ἰαίνω, veneno imbuo, exacerbo (III 68) Hes. v. ἰαίνεται.

κυανοπλόκαμος (V 33. VIII 53. X 83) Quintus Smyrn. V 345.

μενέκτυπος (XVI 1) Hesych. s. v.

παμμαχία = παμμάχιον (XII 76) Eusebius.

πασιφανής (XII 176) Nonnus.

πολυάμπελος (fr. II 5) Schol. Hom. B 507 et sim.

πολύκρημνος (I c 11) Hesychius s. v.

πολύκριθος (X 70) Etym. magnum.

πρόδομος adiective (VI 14) Suidas.

ὑψίνοος (XII 3) Nonnus.

φερεστέφανος (XVIII 6) Anthol. Gr. III cap. I 246, 3 ed. Didot in sero epigrammate.

χαλκοδαίδαλος (XX 2) Philippus Thess. A. P. IX 77.

V. 15 καναχὰ χαλκεόκτυπος, non armorum strepitus, sed ut arguunt opposita *tubae clangor.*

V. 18 εὖ ἔρδοντα δὲ καὶ θεὸς ὀρθοῖ. Nos „God helpt, wie zich zelf helpt." Aesch. fr. 291 φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συγκάμνειν θεός. Cf. Eur. I. T. 910. Babrius Myth. 20, 7. τοῖς θεοῖς δ' εὔχου, | ὅταν τι ποιῇς καὐτὸς ἢ μάτην εὔξῃ.

Carm. XIV 43 δεξίστρατον εἰς ἀγοράν. In novo hoc vocabulo στρατός cives potius quam exercitum significat, ut saepius apud Pindarum et tragicos.

V. 44 *αὐδάεις λόγος*, *vocum rumor*, ut videtur.

V. 49 *κοινώσας Χάρισσιν*, *consultis Gratiis*, i. e. usus harum consilio, pro vulgari *κοινωσάμενος*.

V. 52. *Ζεὺς — οὐκ αἴτιος θνατοῖς μεγάλων ἀχέων κτέ.* Nota sententia Homerica Od. α 32 sqq.: *ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιάονται· | ἐξ ἡμων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ | σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.* Mox v. 56 *ὀλβίων παῖδες* dictum ad exemplum Homerici *δυστήνων παῖδες*. Saepe etiam ap. Pindarum *παῖδες* facit *περίφρασιν*, ut *παῖδες θεῶν* = *θεοί* I. III 18, *π. Ἑλλάνων, π. Ἀθαναίων, π. Αἰτναίων.* Ex oratione pedestri nota sunt *παῖδες ἰατρῶν*, similia.

V. 59 *ἆ* cum Kenyone habeo pro pronomine demonstrativo, non relativo cum Blassio. Multo enim efficacius posito puncto post *φθόρον* secuntur illa *κεῖνα — Γίγαντας*.

Carm. XV 13 *τόσα* (= *ὅσα*) *χοροὶ Δελφῶν*
σὸν κελάδησαν παρ' ἀγακλέα ναόν,
πρίν γε κλεέμεν λιπεῖν
Οἰχαλίαν — Ἀμφιτρυωνιάδαν κτέ.

Vereor ut haec Blassii correctio pro *κλέομεν* locum satis expediat, nec Comparettio interpretanti *πρίν* per *μᾶλλον* accedo. Nescio autem an verum viderit Platt, qui novum ordiens sententiam correxit *κλύομεν*, quod mihi quoque venerat in mentem.

V. 14 *πυρὶ δαπτομέναν*. Poetis antiquis ignis est instar bestiae voracis, itaque de eo verba *δάπτειν*, (*ἐπι*)*νέμεσθαι*, (de)pasci sim. usurpant. Aesch. Prom. 368 *ποταμοὶ πυρὸς δάπτοντες ἀγρίαις γνάθοις*. Cho. 324 *φρόνημα τοῦ θανόντος οὐ δαμάζει πυρὸς μαλερὰ γνάθος*. Pind. N. IX 24 *ἑπτὰ γὰρ δαίσαντο πυραὶ νευγυιοὺς φῶτας*.

V. 20 *ἄζυγα παρθένῳ Ἀθάνᾳ ὑψικέραν βοῦν*. Nota vocabula *ἄζυγα παρθένῳ* de industria copulata.

V. 25 ὕφανεν μῆτιν ἐπίφρονα = ἐπίβουλον, insidiosum consilium, XVI 28 βαρεῖαν μῆτιν, 51 ὕφαινε ποταινίαν μῆτιν.

Carm. XVI 9 ἱμεράμπυξ Venus dicitur *quae anulo crinali decora, desiderium excitat.*

V. 18 δίνασεν ὄμμα. Cf. Ahrens de dial. Dor. p. 148. Hom. Il. XVII 68 ὄσσε δινείσθην. Eurip. Or. 837. 1459. — καρδίαν — ἄμυξεν ἄλγος. Sic infra XVII 11 τί τοι καρδίαν ἀμύσσει; Aesch. Pers. 161 καί με καρδίαν ἀμύσσει φροντίς. Ib. 115 φρὴν ἀμύσσεται φόβῳ. Prom. 435 συννοίᾳ δάπτομαι κέαρ. Ar. Ran. 66 τοιουτοσὶ τοίνυν με δαρδάπτει πόθος Εὐριπίδου.

V. 21 ὅσιον prolepticum est.

V. 27 sq. ὅταν ἔλθῃ. Cf. Eur. Hipp. 144. Med. 630. fr. 897, 11 et μολοῦσα supra 13, 4.

V. 30 κρόταφον pro κορυφάν, ut Aesch. Prom. 732.

V. 31 μιγεῖσα — (35) πλαθεῖσα. Haec participia admodum probabiliter locum inter se mutare iussit Housman. Blassium ne commemorare quidem optimam coniecturam valde miror.

V. 32. Quamquam Bacchylides hic Europam filiam Φοίνικος vocat exemplo Homeri Il. XIV 321, qui nomen Ἀγήνωρ ignorabat, tamen *Phoenicis* s. *regis Phoenicum* f. intellectam voluit, ni fallor, ut vs. 54 ipsam Europam Φοίνισσαν vocavit.

V. 42 ἀμβρότοῖ' ἐραννὸν dedit Blass. Omnino tamen requiritur ἀμβρότου, quia de οῖ ante apostrophum correpta cogitari nequit nec magis de corrigendo ἀμβρότο'(ο), quare miror editorem certam emendationem non recepisse. — ἐραννὸν φάος, ut Pind. O. XI 87. Ἀοῦς pro ἡμέρας, ut iam Hom. Z 451. 458, sed multo frequentius ita seriores epici.

V. 46 τὰ δ' ἐπιόντα δαίμων κρινεῖ. Soph. Ant. 328 τοῦτο γὰρ Τύχη κρινεῖ. Aesch. Sept. 396 ἔργον δ' ἐν κύβοις Ἄρης κρινεῖ.

V. 48 *ἀρέταιχμος* novum est vocabulum. Nullum aliud appellativum cum *ἀρετή* componitur, sed propria sunt *Ἀρετίδικος* I. G. A. 372, 23 et *Ἀρέτιππος* Inscr. E. A. 1884, 125 bis, quod nomen tamen idem videtur quod *Ἀρέσιππος* in titulis Atticis. Unde confirmari videtur Wackernageli (citata a Blassio) opinio *ἀρέταιχμος* significare *ἀρέσαιχμος*, i. e. *ἀρεσκόμενος τῇ αἰχμῇ*, conferentis *Ἀρέσανδρος* et de littera *τ βωτιάνειρα*. Etiam *Ἀρετίδικος* facit pro illa sententia accipiendum pro *Ἀρεσί-δικος* tam propter significationem quam propter formationem, quae alioqui *Ἀρετόδικος* vel *Ἀρετάδικος* postularet.

V. 50 *ποταίνιος* origine Doricum videtur. Pro Attico *πρόσφατος* etiam Pindarus et Aeschylus hoc adiectivo usi sunt.

V. 56 *πυριέθειραν ἀστραπάν*. De forma novi vocabuli cf. *τανυέθειρα*, *δρακοντοέθειρα* (= *ὀφιόθριξ*). Catullus „viden ut faces splendidas quatiant comas." Cf. Aesch. Ag. 297 *πώγων φλογός*, Eur. Phrix. fr. 836 Nck. *πυρὸς πώγων* (Aesch. Orithuyae fr. 281, 3 Nck. *πλεκτάνη*, quod [Longinus] de subl. c. 3, 1 inculpat ut *παρατράγῳδον*). Hinc *οἱ διᾴττοντες ἀστέρες* audiebant *πωγωνίαι ἀ.* vel simpliciter *πώγωνες*. Non recte tamen h. l. Plattium de transvolanti stella cogitasse satis arguit tam ipsa vox *ἀστραπά* quam infra *ἄστραψε* vs. 71. Cf. 66 *ἀναξιβρόντας*. Haud ita male poeta propter notam fulminis figuram crinis ignei coelum pervolantis hoc epitheton excogitasse videtur.

V. 67 *ἄμεμπτον* (pap. *αμεπτον* sec. Bl., *αμειτρον* sec. Ken., qui corr. *ἄμετρον*) *εὐχὰν*, si bene correctum, est *probatum* (sibi) *votum*, non *invituperabile*.

V. 73 *χεῖρας πέτασσε*. Quod metri causa reposuit Kenyon *χεῖρε πέτασε* sola imitatione Homerici *χεῖρε πετάσσας* defendi potest, numquam enim Bacchylides neque in hoc vocabulo neque omnino dualem (quo populares eius Iones carebant) admisit. Si quid autem mutandum, quod in obscuro hoc metri genere periculosum est, cum aliis *πέτασε χεῖρας* scribere praestiterit.

V. 76. What does δῶρα mean? quaerit Platt. Nihil aliud, opinor, quam missum a Iove fulmen, petitum a Minoe quasi originis suae testimonium.

V. 77 βαρύβρομον πέλαγος, ut Eur. Phoen. 181, Arist. Nub. 284.

V. 78 τοι = σοι, quod etiam Ionum est, sed nusquam Dorico τύ pro σύ, Bacchylides usus est, ut fecit Pindarus.

V. 80. Gaudebam primo correctionem meam εὐρυέδρου pro εὐδένδρου (ἠυδένδρου Ken.) Blassio ita placuisse ut in textum admitteret. Putabam enim h. l. avunculum Simonidem Bacchylidem imitatum esse (apud Platonem in Protagora p. 345 c) dicentem εὐρυεδοῦς ὅσοι καρπὸν αἰνύμεθα χθονός, ut ab eodem sumsit πανδαμάτωρ χρόνος XII 205. Cf. etiam XVII 8 ὠκύπομπον δόρυ cum Simonid. fr, **37**, 7 et Aesch. Suppl. 141. Hodie tamen collato Pind. P. IV 74 πὰρ μέσον ὀμφαλὸν εὐδένδροιο ῥηθὲν ματέρος i. e. γῆς, vereor ne leniori Kenyonis correctioni cedere debeat pulchrius epitheton mihi excogitatum.

V. 86 sqq. Locus obscurior. Si Housmanum audimus iunctim scribentem κάτουρον „vento propulsam", ἴσχεν significat κατέχειν, *cohibere*, iussitque Minos, quem iam miserebat adolescentis ac poenitebat crudelis consilii, sistere navem; sed fatum quominus id fieret obstitit et navigium in cursu persistere coegit; vulgo contra verba κέλευσέ τε κατ' οὖρον ἴσχεν εὐδαίδαλον νᾶα interpretantur „iussitque iter pergere navem" et μοῖρα δ' ἑτέραν ἐπόρσυν' ὁδόν „sed fatum alium parabat cursum" i. e. sed aliter quam speraverat res evenit, positaque sunt haec verba in parenthesi. Haec tamen si vera est explicatio, non video qui lectio τᾶκεν (pap. τακεν, incerta litt. κ. „Certe τᾶξεν non fuit, vix ταφεν" adnotat Bl.), quae notat *dolorem* ferri possit et expecto γᾶθεν, quod voluit Jebb, modo haec forma apud recentissimos poetas obvia pro γαθέω Bacchylidi tribui possit. Housmani sententiam premit quidem plus minusve ignotum vocabulum κάτουρος, et cum ferocia Minois minus conspirare videtur, attamen verbis traditis magis convenit, modo ἑτέραν ὁδόν intelle-

gamus *alterum*, i. e. novum, *cursum*. Minois dicto audientes nautae sistunt navem, sed ecce subito vehementior Boreae flatus navem propellit, quo maius esset, ut arbitror, salvi Thesei reditus miraculum. Sed videant alii.

V. 90. Etsi σόει procul dubio recte revocatum est e papyro, permirum tamen est duplicatum pronuntiatione sigma, propterea quod a praegresso vocabulo δόρυ interpunctionis pausa separatum est, neque igitur exempla δορυσσόητος, ἐσσόημαι satis quadrant.

V. 95 κατὰ λειρίων ὀμμάτων δάκρυ χέον. Kenyon „an odd use of the epitheton, unless ὄμματα is to be token in the meaning „faces" or „checks". Ita sane λείριος *tener* vel *albus* vel *pallidus* significare potest. Cf. Hesych. λειριόεντα ἁπαλά, λειρός· ὁ ἰσχνὸς καὶ ὠχρός et pro hac interpretatione pugnare videtur usus praepositionis κατά, cum de *oculis* potius ἀπὸ vel ἐξ expectaretur. Dissuadet tamen Suidae glossa λειριόφθαλμος· προσηνεῖς ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς, quae explicatio conspirat cum Hesychii verbis s. v. λειριόεντα hisce τὸ δὲ χρόα λειριόεντα (N 830) καὶ ὄπα λειριόεσσαν (Γ 152) τὴν προσηνῆ καὶ ἡδεῖαν. Quid proprie haec adiectiva significarent antiqui grammatici ignorabant, et fatendum est nos non esse doctiores. Pindarum Nem. VII 79 *coralium* λείριον ἄνθεμον vocasse notum est, ubi de comparatione cum lilio rubro praeeunte scholiasta cogitarunt interpretes. Cf. Hesych. s. v. λειριόεντα — ποικίλον, εὔχρουν.

V. 97 ἐναλιναιέται formatum ut ἀποχειροβίωτος, ἐγγαστρίμυθος, ἐγχειρογάστωρ, similia.

V. 107 δίνηντο ταινίαι graphice dictum „in orbem movebantur, saltantibus deabus." Papyrus habet δινῆντο, pro quo Kenyon rescripsit δινεῦντο. Forma δίνηντο, quam dedit Blass, Aeolica verbo δίνημι = δινέω, ut ἐκαλήμαν et ἐνοήμαν citatae ab Heraclide apud Eustathium p. 1432, 36. Cf. Hoffmann, dial. II p. 575 sq. Possis etiam tueri accentum traditum scripto δινᾶντο a verbo Dorico δινάω, quod iuxta δινέω extitisse e formis ἐδίνασε, ἐδινάθην effecit Ahrens de dial. Dor. pag. 148.

V. 112 ἅ νιν ἀμφέβαλεν ἀ ι ό ν α πορφυρέαν.
Adnotat Blass „vestimentum quodcumque significat, sed prorsus ignota vox est." Coniecta sunt εἱανὸν (πορφύρεον), Ἰαονίδα, ὠίαν, αἰόλαν (ut πορφυρέαν sit substantivum), ἰμόνᾳ, εἰμόνᾳ, εἰόνᾳ, εἰάνᾳ, fortasse alia. Admodum ingeniosam afferam interpretationem, quam debitam Gulielmo Vollgraff, litterarum candidato, mecum communicavit nuper eius pater amicissimus, litterarum antiquarum professor in universitate libera Bruxellensi. Is enim collata glossa Hesychiana ἤ ι ο ν· ἐπορευόμην: κ α ὶ π α ρ ε ι ὰ ν ἢ γ ν ά θ ο ν suspicatus est ultima verba pertinere ad glossam perditam ἠίων, et verba Bacchylidea sic esse interpretanda „quae ei osculata est genam purpuream", ut ἀμφιβάλλειν, *amplecti*, similiter adhibitum sit ac sermone Franco-Gallico *embrasser* pro *baiser*, ut dicitur v. c. *embrasser quelqu'un sur les deux joues*, aut lingua vemacula „*iemands knieën omhelzen.*" Ita sana fuerit lectio ἀιόνα, nisi forte metri causa ἀϊόναν scribere praestat; quod si ita est, deperdita Hesychii glossa fuit ἠ ι ό ν α (vel ἠιόναν)· παρειάν, ἢ γνάθον.

V. 118 φρενοάρχις = φρενηρέσιν. Non tantum χαλκοάρας = χαλκήρης (Pind. I. III 81. IV 41) comparandum, sed etiam χεριάρας P. V 35 et glossa Hesychii ν ο α ρ έ ω ς· νςυνεχόντως.

V. 119 λ ε π τ ό π ρ ῳ ρ ο ν probabilis est Piccolominii correctio pro λ ε π τ ό π ρ υ μ ν ο ν, quod epitheton notae navium antiquarum compagi adversatur. Tamen etiam conici possit μ ι λ τ ό π ρ υ μ ν ο ν, ut μιλτοπαρῇος. Cf. αἰολοπρύμνοις carm. I c 4.

V. 124 sq. Optime Jebb Nereides intelligendas putat, non puellas in nave, quod non tantum apparet ex epitheto dearum proprio ἀγλαόθρονοι, sed etiam ex oppositis verbis 128 sqq. ἤ θ ε ο ι δ' ἐ γ γ ύ θ ε ν νέοι παιάνιξαν, in quibus ἤθεοι ut reliquis h. c. locis significat puellas puerosque, et sic demum intelligitur vox ἐγγύθεν opposita notioni *e longinquo*, quae tacite cogitanda est de nympharum marinarum ululatu.

V. 125 εὐθυμίᾳ νεοκτίτῳ, recens condita = constituta, parata. Etiam tragicos saepius κτίζειν *efficiendi* sive *parandi* sensu ad-

hibere notum est. Pindaro O. XIII 80 κτίσις est *inceptum, institutum.*

V. 129 nota diphthongum correptam in παιάνιξαν et XV 6 in παιηόνων, novo ut videtur exemplo. Cf. Ἀθαναΐων vs. 92.

V. 132 θεόπομπον ἐσθλῶν τύχαν, *fortunam quae divinitus bonos comitatur.* Cf. VIII 50 ἃς θεοὶ σὺν τύχαις ᾤκισσαν.

Carm. XVII 2 ἁβροβίων — Ἰώνων = ἁβροδιαίτων. (Aesch. Pers. 41, cf. πόδ' ἁβρός in orac. ap. Herod. I 55). De Atheniensibus scribit Thucydides I 6 διὰ τὸ ἁβροδίαιτον, ubi praecedunt verba ἀνειμένῃ τῇ διαίτῃ εἰς τὸ τρυφερώτερον μετέστησαν. Phaeacibus ab antiquis tribui solet τὸ ἁβρόβιον sive τὸ ἁβροδίαιτον. Cf. Plut. Symp. 8, 3. Is. et Os. 7. Athen. XII p. 513 C. Dion. Hal. IX 16 al. — Opposita notio est τρυσίβιος ap. Arist. Nub. 420.

V. 3 aoristus II ἔκλαγον, qui praeterea extat III 49. XVI 128, in antiquiore poesi rarior legitur in hymno Hom. XVIII 14 et Eur. I. A. 1062 (ἀνέκλαγον).

V 6 ἀμφιβάλλει. Cf. ignoti tragici fragmentum apud Diod. Sic. XIV 92, 3 (Nck. fr. adesp. 127, 6): ὁ δ' ἀμφιβάλλει (invadit s. appropinquat) ταχύπους κέλευθον ἕρπων σκοτίαν, ἄφνω δ' ἄφαντος προσέβα — πολύμοχθος Ἅιδης. Hinc nescio an a coniecturis defendere liceat locum controversum Eur. Cycl. 60 εἰς αὐλὰν ποτ' ἀμφιβαλεῖς (ἀμφιβαίνεις L. P. γρ. βάλεις primum super βαίνεις scripsisse, deinde lineola transfixa delevisse et βαίνεις in βάλεις mutavisse videtur l. Haec Wecklein in novissima editione Lips. 1898), ποιηροὺς λείπουσα νομούς, Αἰτναίων εἴσω σκοπέλων; ubi vulgo probantur coniecturae ἀμφιλαφῆ (Hartung) et εἴσει (Seidler). Sufficit nisi fallor mutato accentu recipere recentioris manus lectionem. Ad Αἰτναίων — σκοπέλων cf. vss. 95. 115. 116. 195. 382, unde apparet ea verba recte iungi posse cum voc. εἰς αὐλάν.

V. 21. Neptunus Λυταῖος fortasse non distinguendus a Πετραίῳ,

in cuius honorem τὰ Πετραῖα celebrabantur, in cuius agonis victorem poeta fecit carmen XIII.

V. 23 ἀνδροκτόνον addendum Blassii indici, etiam ἀριστοπάτρα X 106, μετά c. D. V 30, c. G. X 123.

V. 27 sqq. Vix opus videtur post σφῦραν cum Bl. addere punctum, quo papyrus caret, postquam Housman et Ellis huius loci nebulas dispulerunt.

V. 42 ὄφρα μήσεται. Apud Bacchylidem nullum exemplum extat brevis vocalis coniunctivi, ut pauca sunt apud Pindarum, itaque h. l. obtinet rarissima constructio coni. ὄφρα cum futuro, quam Homerus ignorat. Fieri potest ut seriores poetae locis Homericis ubi est brevis vocalis coniunctivi decepti eam constructionem introduxerint.

V. 45 πάντ' ἐν τῷ δολίχῳ χρόνῳ τελεῖται, *finem inveniunt*, etiam scelera. Cf. Soph. Philoct. 306 πολλὰ γὰρ τάδε | ἐν τῷ μακρῷ γένοιτ' ἂν ἀνθρώπων χρόνῳ. Aiac. 646 ἅπανθ' ὁ μακρὸς κ' ἀναρίθμητος χρόνος | φύει (l. φαίνει) τἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται. Herod. I 80 γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ.

V. 48 ξίφος ἔχειν [⏑⏑–⏑––]. Adnotat editor „velut τανύακες ἠύ Ludwich; rectius de vagina cogitat Robert." Verum deinde repperit Desrousseaux, coll. Ovid. Metam. VII 421, cum pater in *capulo gladii* cognovit *eburno* signa sui generis", supplens ἐλεφαντόκωπον, quo adiectivo cum aliis usus est Theopompus comicus apud Pollucem VII 158.

V. 51 κρατὸς πέρι pro ametro ὑπὲρ iam propositum sed repudiatum a primo editore merito recepit Blass. Genetivum huius praepositionis sensu locali satis tuentur loci Homerici Od. ε 68. 130. Sappho I 10. Eurip. Troad. 824.

V. 55 Λημνίαν — φλόγα. Praeter proverbium Λήμνιον βλέπειν apposite collatum a Kenyone, cf. Arist. Lysistr. 299: κἄστιν γε

Λήμνιον τὸ πῦρ τοῦτο πάσῃ μηχανῇ. De Mosychlo monte Lemni ignivomo vid. Schol. ad Nicandri Ther. 472.

V. 57 χρηΐων ἀθυρμάτων. Cf. Pind. P. V 23 Ἀπολλώνιον ἄθυρμα. Hom. H 247 οἶδα δ' ἐνὶ σταδίῃ δηΐῳ μέλπεσθαι Ἄρηι. Vid. ad XII 93, ubi ἄθυρσις = μολπή.

Carm. XVIII 2 ἀμβροσίων μελέων. Pind. P. IV 299 εὗρε παγὰν ἀμβροσίων ἐπέων. Supra XV 3 noster XV 3 ἀθανάτων ὕμνων. Horatius „exegi monumentum *aere perennius.*" Amant poetae carminibus suis tribuere immortalitatem. Quis ignorat Heinii illa „Auf deinen schönen augen habe ich ein ganzes heer *unsterblicher Lieder* gedichtet" alia id genus plurima?

V. 10 ὀλβίαις Ἀθάναις. Eodem epitheto XI 4 B. ornat Aeginam, Pindarus P. X 1 Lacedaemonem, O. XIII 4 Corinthum. De Athenis cf. notissimum oraculum: εὔδαιμον πολίεθρον Ἀθηναίης ἀγελείης | πολλά τ' ἰδὸν καὶ πολλὰ παθὸν καὶ πολλὰ μογήσαν | αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεαι ἤματα πάντα. Cf. etiam μάκαιρα Θεσσαλία Pind. P. X 2 et XI 11. I. III 35. O. I 11.

V. 15 pro molesto τί ἦν aptissima me iudice correctio foret Headlami ἦεν, modo in lyricum carmen formam Homericam admitti posse constaret. Praeter locos citatos ab ipso de formula ἦν ὅτε afferri potest Critiae tragici fr. I 1 ἦν χρόνος ὅτ' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος κτἑ., Theocr. VII 1 ἦν χρόνος ἀνίκ' ἐγώ κτἑ.

Vs. 19 scripserim ὄμμασι⟨ν⟩ βλέποντα. Vid. ad IX 46.

V. 30 κτανεῖν τὸ τ[⏑–⏑⏑–]ν [Γᾶς
ὀβριμοσπόρου τ[έκος
Ἄργος.

Temptari possit:

κτανεῖν τὸ τ[έρας, κύνεο]ν Γᾶς.

Monstra a poetis κύνας dici in vulgus notum est, et Argi occisorem Mercurium κυνάγχην vocavit Hipponax in fragmento

I, unde Piccolomini vs. 28 h. c. *ἄγ[χων]* explere voluit pro *ἀγ[νάς]*.

V. 38 *ἐμοὶ μὲν οὖν | ἀσφαλέστατον α π ρ[— — — — —* Iebbii coniectura *ἅπερ εἰλικρινῆ λέγειν* peccat contra poetarum usum, qui quantum novimus ab hoc adiectivo semper abstinuerunt. Magis placeret quod proposuit Wilamowitz, *ᾇπερ ἐκράνθη*, nisi is quoque litteris traditis, praeter ε̄ cum Iebbio, ῑ inseruisset. Mihi venit in mentem *ἃ πρ[οφανῆ 'στιν λέγειν*, *quae aperta ac manifesta sunt dicere.* Adiectivo, etsi sensu paullo diverso, usus est noster III 51.

V. 41. Jebb postea apte supplevit *παῖδ' [ὑπερτάτου Διὸς] Ἔπαφον*, et vs. 45 *μεγίσταν τε θνα[τῶν κτίσε σποράν]*; sed malim *κτίσεν σποράν* propter morem sive ab ipso poeta sive ab eius librariis constanter observatum, de quo monui ad IX 46.

V. 48 *τὸν ὀ ρ σ ι β ά κ χ α ν*, novum vocabulum ut *ὀρσίαλος* (XV 19) et *ὀρσίμαχος* (XIV 3). Eodem sensu *ὀρσιγύναικα* Bacchum vocat incertus poeta ap. Plut. Mor. p. 607 C. 671 C: *Εὔιον ὀρσιγύναικα μαινομέναις ἀνθέοντα τιμαῖσι* (*τιμαῖς*?)

Corollarium sunto quae scripta mihi de sermone Bacchylideo post utriusque editionis prolegomena fortasse non prorsus inutilia iudicabuntur.

DE SERMONE BACCHYLIDEO.

Ut Pindarus Bacchylides usus est sermone mixto e dialectis epica, Dorica et Aeolica, ita tamen ut parcius minusque severe harum duarum legibus pareat quam poeta Thebanus in mixto ex utriusque elementis sermone nutritus, quae res in homine Ionico minime miranda est, qui multum abest ut ubique formas suae aetatis Ionicas evitet. Hinc explicandum quod abstinet a participiis Aeolicis in *οισα*, dicens *ἄγουσα* XVI, 2, *βρύουσα* XII 146,

μολοῦσα XII 4, γέμουσαν XV 4, γεραίρουσα II 13, θάλλουσα XIV 58, λιποῦσα X 57, πνέουσα XV 91, σαίνουσα 1a 6, φέρουσα II 3. XVIII 41, semel tantum XVIII 13 σαίνοισαν, si haec papyri lectio fide digna est. Idem valet de participiis Aoristi in ᾱις pro ᾱς, cuius unicum exemplum lectum XII 227 ἐπαθρήσαις suspicione non vacat, et de nominis forma semel (V 4) tradita Μοισᾶν, cum decem aliis locis occurrat vulgaris Μοῦσα. Desunt etiam participia praesentia aliaeve formae verborum in εῖς Aeolice desinentium in ημι pro έω, nam fr. 20, 2 θάλπησι est coniunctivus epicus, ut λάχησι XVIII 3 sq.

Iam videamus quid iudicandum sit de Dorica dialecto a Bacchylide minus severe adhibita, quippe qui vocalem Η in nonnullis vocabulis pro Α longo usurpaverit. Haec fere exempla sunt.

Legitur ἀληθείας in papyro V 187, sed XII 204 ἀλαθείᾱ (cf. Hom. ἀληθείη) et fr. 14, 4, ubi metrum incertum relinquit utrum hoc an ἀλάθεια voluerit, ἀλαθείᾳ III 96. VII 42. VIII 85, quare dubium non est quin errori debeatur ἀληθείας. Εἰρήνα vero constans scriptura est V 200. XII 189. fr. 4, 1, pro qua forma Pindarus constanter scribit εἰράνα. At εἰρήνα sive ἰρήνα multos Dores (v. c. Cretenses) dixisse evincunt tituli et priore forma Aeoles (vid. Hoffm. dial. II 135) utebantur, nec mirum est Pindarum, cuius populares ἰράνα pronuntiabant (cf. Meister I 228) εἰράνα praetulisse, licet eius codices saepissime εἰρήνα exhibeant. Minus certum est non contra dialectum peccasse poetam scribentem II 1 et V 194 φήμα pro φάμα, nam Isylli Epidaurii poetae testimonium in titulo ap. Coll. 3342, 76 propter seram qua vixit aetatem eam formam vix satis tuetur. Constanter tamen φαμί, φασίν, φάσω, ἔφα dixit B., sed utrum IV 3 προφ[άτ]ας, ut cum Kenyone supplevit Blass, an προφ[ήτ]ας scripserit ancipitis est iudicii. Causa cur illud maluerint fortasse fuit quod IX 28 traditum est προφᾶται, at ita edentes peccarunt contra legem observatam a Kenyone et probatam a Blassio, Bacchylidem scil. in duabus continuis syllabis a vocali Dorica repetenda abstinuisse. Eiusmodi sane legi parere videntur formae κυβερνήτας V 47 et XI 2 (Pindarica sunt κυβερνάτας, κυβερνατήρ, κυβέρνασις) et φήμα II 1, V 194 et ἀδμήτα V 167. At non paret σελάνα VIII 29, nec Ἀθάνα XII 195, Ἀθάνας XIV 2, XVI 7

(cf. XVII 60), Ἀθανᾶν XVII 1, nec ἀλάταν XVII 36, nec ἀντάσασαν XII 137, ubi tres deinceps syllabae habent longum alpha, nec αἰχματάν XII 133, nec ἀπράκταν, nec νικάσας V 183, ita ut procul dubio in errore versetur Blass in Praefat. p. XXIII et lex ista multo saepius migretur quam observatur. Et quae quaeso causa esse potuit cur ἐπίζηλος, πολύζηλος, πολυζήλωτος (cf. Pindarium ζαλωτός), Τροζηνία (tituli Τροζάνιος), παρηΐδων (cf. Pind. χαλκοπαρᾷος Theocr. μαλοπαρᾷος) ἠόνων (cf. Pind. ἀιόνεσσι) scriberet, si quam eiusmodi normam sibi praescripsisset? Suspectum tamen habeo πῆχυν fr. 17, 4 (ex Athenaeo), quae lectio non maiorem habet auctoritatem quam τὴν Φίλην fr. 19, 2 (ex Hephaestione), eoque minorem quod χρυσόπαχυς papyrus dedit V 40, quare haec a Blassio servata esse impense miror. Idem valet de voc. κρήδεμνα in fr. 56 ap. Ken. (omisso a Bl.); 6 ex Athenaeo, nam Φοινικοκράδεμνος habet Bacch. X 97 et XII 222. Utrum Dores σκήπτω an σκᾶπτω (quod propter σκᾶπτον apud Pindarum et σκᾶπτρον ap. Bacch. III 78. IX 100 expectamus) pronuntiarint non certo quidem scio, sed Bacchylides scribens ἐπισκήπτων V 42 et VII 41 fortasse usus est verbo in poesi Dorica inusitato et propterea formam Ionicam adhibuit. Pindarus certe usurpat σκίμπτω et ἀποσκίμπτω. Haec igitur omnia considerantes tuto, ut arbitror, statuemus nullam in talibus certam normam Ceum poetam secutum esse, sed saepe hominem natione Ionem formas puras Doricas prudentem imprudentemve neglexisse.

Cum Pindaro conspirat in formis Doricis 3 pers. plur., quales sunt καρύξοντι (XII 231), πτάσσοντι (V 22), σεύοντι (XVII 10), βρίθοντ' fr. 4, 17 et fortasse φλέγοντ[α]ι ibidem, quas tamen parcius adhibuit, plerumque usus formis sive epicas vocare mavis sive Ionicas et vulgares, ut ἄγουσιν (fr. 20, 1), αὔξουσιν (V 198), ἴσχουσι (V 24), βρύουσι (III 16), δονέουσι (Id 41), εἰσὶ (VIII 88, fr. 23, 3), θάλλουσιν (V 198), φασὶν (V 155), μέλπουσι (XII 94), οἰκεῦσι (VIII 43), ὑμνεῦσι (X 13), etiam ubi formae Doricae non hiatu excluduntur. Conspirat cum eodem in verbo τάμνω (XVI 4) quod et Doricum est et epicum, sed pro Pindarico τράφω habet epicum et vulgare τρέφω (cf. III 92. V 88. VIII 7); porro in forma ὄρνιχες (V 22), in infinitivis in εν iuxta ειν (quod tamen multo frequentius), ut ἐρύκεν XVI 41, θύεν XV 18, ἴσχεν XVI 88, φυλάσσεν XVIII 25. Insularum

Doricarum aut, si mavis, Ionicam dialectum sequi videtur in contrahendis $\overline{\varepsilon o}$ et $\overline{\varepsilon o \upsilon}$ in $\overline{\varepsilon \upsilon}$, scribens δινεῦντα XVI 106, κρατεῦσαν VI 7, Φορεῦντες fr. 20, 3, εὖντα III 78 (iuxta ἐόντα IV 19. XVIII 23), θευπροπία IX 40, Δεινομένευς V 35 (iuxta Δεινομένεος III 7. IV 13). Saepe vero apparent formae non contractae, ut δονέουσι I 41, Φρονέοντι III 81 cett., ita ut, quoniam illa contractio non reperitur nisi in titulis seculo quinto posterioribus, Bacchylidi ubique reddendae videantur formae solutae, adhibita, ubi opus est, synizesi.

Reliqua quae ad dialectum aut grammaticam pertinent κατὰ στοιχεῖον notabo. Quae de industria omisi facile supplebit vocabula index locupletissimus.

ἄεθλος IV 20. VII 54. VIII 8. IX 19. XII 198 ubique est trisyllabum, etiam in πεντ-άεθλοι IX 27, sed ἄθλησαν VIII 12. Apud Pindarum saepe obtinet synizesis.

ἀέλιος X 22, 101, V 161, Ib 10 iuxta ἅλιος III 80. XVI 50. Utraque forma est Pindarica et Theocritea.

αἰ V 5. XVI 6 (αἴ κ'), sed undecies εἰ et semel εἴπερ (XVI 53). Priore forma abstinet Pindarus, nisi quod P. IV 76 αἶτε libri exhibent pro εἶτε.

αἰεί Id 38. VIII 81. XII 63, iuxta αἰέν XII 207. XVII 13. Epigr. I 5. Pindarus praeterea habet ἀεί et ἀέ.

αἰετός V 19. Apud Pindarum semel P. IV 4 requirente metro permira forma αἰητῶν ex Aldina ed. recepta est a Boeckhio.

αἰθήρ masculinum III 36. 86. V 17, femininum VIII 35 et XVI 73. Pindarus item (bis) utroque genere usus est.

αἰθύσσω = κινῶ. Fr. 56 (27 Bgk.) Ken. (quod nescio cur Bl. omiserit), 3. Dilectum Pindaro verbum, qui praeterea habet composita διαιθύσσειν, καταιθύσσειν, παραιθύσσειν.

ἀΐσσω, διαΐσσω, ἐπαΐσσω nunquam contrahuntur. Pindarus solum habet μεταΐσσω.

Accusativi in $\overline{ους}$ et $\overline{ας}$ nusquam dorice corripiuntur, quod interdum fecit Pindarus, qui etiam admisit acc. plur. Aeolicos in $\overline{αις}$ et $\overline{οις}$, quibus caret Bacchylides.

Accusativus loci VIII 40 χθόνα ἦλθεν, XII 131 ἐξίκοντο χώραν, XVI 109 Φέρον — δόμον. fr. 25, 3 γῆρας ἐξικνεῖσθαι. Reliquis locis additur praepositio.

Ἀλφειός VII 49. XII 193 iuxta Ἀλφεός III 7. V 38. 181. VI 3. X 26, ubique cum synizesi, quae apud Pindarum obtinet Ol. IX 18, qui similiter utraque forma utitur.

ἄμμι Aeolice pro ἡμῖν (quo non utitur) XVI 25, ut ubique apud Pindarum. Secunda pers. pl. desideratur, ὔμμι VIII 97, quo Pind. utitur iuxta ὑμῖν.

ἀμός? fr. 13 (Bgk.) = 46 (K.), 11 (omisit locum Blass.) ἀμὸν ὃς θάλπει κέαρ, ubi libri ἅμος s. ἄμος, ex Heynii correctione, sed Blass ἀῷος coniecit. Certum est in nostra collectione hanc pronominis formam non reperiri, quinquies contra ἀμέτερος, quae Pindaro quoque longe usitatior. — Vid. σφέτερος.

ἀμφί cum anastropha XVII 53 στέρνοισί τ' ἄμφι et in tmesi XVIII 7 βάλωσιν ἄμφι.

ἀμφιβάλλω c. A. raro usu XVII 7, ubi vide quae notavi.

ἄν. Vid. κε(ν).

ἀναπτύξας V 72 et **ἀναφαίνων** XII 43, sed ἀγκάρυξαν, ἀγκομίσσαι, ἀμμειγνυμένα, ἄντεινον etc. Etiam Pind. rarius plenam formam servat.

Anastrophe. Vid. ἀμφί, ἀπό, παρά.

ἀπό cum anastr. in tmesi XVII 55, cf. IV 20.

αὔξω Id 24. IX 45, sed **ἀέξω** III 78. XII 174. Utrumque Pindarus.

βλέφαρον et **ἰοβλέφαρος** ubique, nusquam forma Pindarica γλέφαρον; qui tamen verbo γλέφειν non magis utitur quam B.

Dativus loci rarior: IV 14. XVI 110. XII 34 Νεμέᾳ, sed tribus aliis locis ἐν N., VI 6 Ὀλυμπίᾳ, sed ἐν Ὀ. VI 6. Cf. V 41.

Diaeresis dubia ἠ]δεΐᾳ XV 7. Vid. εὖ.

Digamma. Vide *Vau.*

δινᾶντα XII 131, δινᾶντος ibid. 45, sed φωνάεντα fr. 26, 2 (ut Pind., sed cum synizesi O. II 93. Idem αὐδάεντα fr. 194 et τιμάεντες I. III 55).

Dualis nullum extat exemplum. Vid. adn. ad XVI 72.

δύρομαι III 55 iuxta ὀδύρομαι fr. 49, 1 Ken., ubi malim cum Headlamo ἄπρακτα δυρόμενον. Non est verbum Pindaricum sed tragicos breviorem formam praetulisse constat.

EA et **EAI.** Vid. H et HI.

EE, EÏ plerumque contrahuntur in EI, ut αἰνεῖ, αἰνείτω, αἰνεῖν, ὁμιλεῖ, ὑμνεῖν, λέχει, σθένει, Ἡρακλεῖ, εὐναεῖ, λιγυκλαγγεῖς,

εὔκλεια, Αὐτομήδει, alia; multo rarius iubente metro apparent formae solutae, ut κυανανθέι XII 91, τηλαυγέι XVI 5, Πολυνεικέι VIII 20, al., semper contra contrahitur EEI.

EI *iuxta* E. Vid. OY *iuxta* O.

εἰμί: ἔμμεναι XVII 14, ἔμμεν quater, ἐών, ἐόντα, εὖντα (III 78), εἶμεν (IX 48), sed neque inf. εἶναι occurrit neque ἔμεν, forma non magis Pindarica.

εἵνεκεν semel XII 103, sed septies ἕκατι. Pind. praeterea ἕνεκα.

ἐς ubique praeter XIV 43 (εἰς) et V 110 (εἰσάνταν nove = εἴσαντα), utrobique poscente metro.

ἐσθλός sexies (sed vid. ad 13, 3), nusquam ἐσλός, forma Pindarica et dialectica. Vid. Hoffm. dial. III p. 599.

εὖ numquam habet diaeresin exceptis ἐΰδματος VIII 54 et ἐΰκτιτος III 46, ἠΰς, ἠΰ non extant, praeter ἠΰδενδρον XVI 80 ex coniectura Kenyonis, Pindarus vero bis habet ἠΰκομος, semel ἠΰπυργος et ἠΰ Ol. V 16, ubi non plane certa est Hermanni correctio pro εὖ δὲ (εὖ δὴ Boeckh.).

εὖτε cum coniunctivo sine ἄν (quod Pindarus semper addit) Id 45, cum optativo XII 85 (nusquam Pind.), cum indicativo fr. 17, 1; sexies ὅτε. Pindaricum est utrumque.

EΩ nusquam contrahitur. In indice cf. ἀνθέων, ἐών, ἐγχέων, κλονέων, μεδέων, ὀλιγοσθενέων, alia. Unde apparet V 107 veram lectionem esse πλημ(μ)ύρων (non -ρῶν Ken.), XII 223 ὕμνων (-νῶν Ken.), VIII 32 ῥίπτων (-ῶν Ken.), et καλῶν III 96 esse gen. partitivum, non participium.

Ζεύς. Iuxta Διός et Δία Ζηνός et Ζῆνα. Neuter utitur forma Dorica Ζάν, apud Theocr. obvia.

ζώω Id 42 et 29, nusquam ζῶ, ζωά III 82 et V 111, nusquam ζόα. In his quoque B. conspirat cum Pindaro.

H rarissime contractum ex EA: λιγυκλαγγῆ V 73 et ὑψιφανῆ, sed cf. ἀγακλέα, ἐρικυδέα, πανδερκέα, βροτωφελέα (cum synizesi XII 191 ut Πυθέα), γυιαλκέα (sing. et plur.), τροχοειδέα, ταλαπενθέα. Fort. praestat λιγυκλαγγέα et ὑψιφανέα scribere cum synizesi.

κατένασσε de re inanimi X 40 βωμόν.

κε(ν) ter, ἄν quinquies traditum. Utraque particula etiam Pind. utitur.

κλεεννός forma Aeolica *quater* (in Bl. indice neglectus est II 6) iuxta vulgarem, quae *quinquies*, fortasse *sexies* (vid. IX 30) occurrit.

Genetivus loci XVI 63. ἔνεγκε κόσμον βαθείας ἁλός. Ceteris locis additur praepositio. Vid. *Accusativus* et *Dativus*.

ματεύω IX 35. Iuxta hanc formam, ubi metrum postulat, Pindarus et tragici adhibent μαστεύω.

μετά. Vid. adn. ad V 6.

μοῦνος. Vid ΟΥ.

N *paragogicum*. Vid. adn. ad IX 46.

ναῦς. Acc. νᾶα (Pind. ναῦν) XVI 89. 119, νᾶας XII 74, νᾶες fr. 20, 10.

νιν passim, semel VIII 5 sensu plurali, ut Pind. fr. 7, 2, nusquam μιν, quod raro in Pindari libris obvium merito expulit Mommsen. Nec dativum ἴν, quem iniuria Hermann invehi iussit Pyth. IV 36, alteruter poeta usurpavit. Semel νιν (νειν) vocalem producere videtur XVI 90.

νυν encliticum, etiam Pindaro rarissimum, semel extat XVIII 8. Non usurpat noster frequens apud illum νύν pro νῦν. De forma νῦν metro constat ex VI 10. In papyro nusquam habet accentum. Vid. πάν.

Ξ *in aoristo*: εὐκλεΐξας VI 16, δοίαξε (-ζε?) X 87, παιάνιξαν XVI 129, sed ᾤκισσαν VIII 51, ἀγκομίσσαι III 89, alia. Futuri desunt exempla.

ὅς *cum coniunctivo*, sine ἄν VIII 23, ut ὅ τι XVI 118, sed ἧς ἄν XVIII 3 sqq. — ὅστις cum indic. Id 40. III 57 (sed malim τεύχῃ), V. 50. 164, XVI 24, cum optativo V 110, cum coniunctivo sine ἄν XVI 117.

ὅς *pron. possessivum* V 47 et XV 6, ἑός fr. 11, 5.

οὗ οἷ ἕ. Bacch. habet solum dativum, Pindarus etiam sed raro accusativum, genetivum neuter.

ΟΥ iuxta Ο pro metri necessitate, ut apud Pindarum, apparet in νοῦσος νόσος, μοῦνος μόνος, κούρα κόρα, κοῦρος semel XVI 3, κόρος nusquam, ὅρος semel X 55. Pind. habet utrumque. — Similiter iuxta ξεῖνος (ter) ξένος et ξενία semel leguntur.

ὄφρα cum coni. epigr. II 3, cum fut. XVII 4, ubi vid. quae adnotavi. Apud Pindarum futuri usus incertus. Vocula ὅπως

non magis quam ὡς finale apud Bacch. legitur, ἵνα bis IX 11, f. I 3(?).

παῖς apud neutrum poetam patitur diaeeresin. De usu periphrastico num. pluralis vide supra ad XIV 56.

πάν forma Pindari Aeolica et Dorica = πᾶν, num Bacchylidea sit incertum. Semel VII 43 sine accentu παν hab. pap., sed in positione, ita ut vocalis quantitas non appareat.

παντᾷ bis V 31, VIII 48 cum Dorico accentu dedit Blass, semel (errore) πάντᾳ XIV 24. Papyrus nusquam habet accentum.

πάρ passim iuxta παρά, ut ap. Pindarum, semel cum anastrophe XII 116.

πεδά = μετά legitur in solo verbo πεδοιχνεῖν XV 9.

πέλομαι ter occurrit, nusquam πέλω, quo tragici utuntur. Nec fortasse Pindarus, qui passim formam mediam adhibet, unico loco Ol. I 4 activam usurpavit, ubi nescio an corrigendum sit ἐπέλε' οὐδὲ pro ἔπελες οὐδὲ. Rectissime autem Homero formam activam exemisse mihi videntur editores Lugdunenses. Cf. etiam πίλναμαι et προσπίλναμαι.

πλημ<μ>ύρων V 107 et πλήμμυριν fr. 35 ut apud Homerum (caret his Pindarus) brevem habent paenultimam, quam Athenienses producunt.

πολύς: πολύ, πολλάν, πολέες, πολέας, πολέων et πολλῶν, πολλοῖς. Apud Pind. praeterea πολλὸν (neutr.) πολέσιν, πολεῖς = πολέας.

Positio. Plerumque praecedentem syllabam longam facit *muta cum liquida* positione, quae multo rarius negligitur. Excipitur media ante Λ, Μ, Ν, quae semper facit positionem, quod idem valet de litteris ΓΡ, ΘΛ, ΦΛ, ΘΜ, ΚΝ, ΤΝ, ΧΝ, quae singula occurrunt vices 3, 5, 1, 1, 2, 1, 1, itaque rarius quam ut certi quid de his statui possit. Positione valet ΘΝ semel, semel non valet, quod idem dicendum de ΠΝ et ΤΛ, ΦΝ bis valet, semel non valet. Reliquorum proportionem declarabit haec tabella:

ΚΛ	valet	19 : 6
ΠΛ	„	9 : 3
ΒΡ	„	14 : 1
ΔΡ	„	4 : 3

ΚΡ	valet	18 : 1
ΠΡ	„	10 : 5
ΤΡ	„	18 : 5
ΦΡ	„	10 : 3
ΧΡ	„	6 : 6.

Littera ρ semel tantum facit positionem XII 63, litt. Σ item XVI 90, ubi vide quae adnotavi.

πούς: ποσσί(ν), ποσίν, πόδεσσι. Cf. πᾶσι, πάντεσσι — Χάρισσιν, Χαρίτεσσι — χέρσιν, χέρεσσιν (Pind. χείρεσσιν). In his quoque B. conspirat cum poeta Thebano.

προσήνεπεν XIV 9, ut Pindarus.

πρῶτος. Neuter poeta utitur forma Dorica πρᾶτος, quae saepe apparet apud Theocritum.

σύ (nunquam τύ, quod frequens apud Pindarum): Gen. σέο et σέθεν (non σεῦ; ut P.), Dat. σοί, τοι, τίν (XVII 14), ut apud illum.

σύν. Vid. adnotata ad V 6. Nusquam B. habet ξύν, quae forma etiam Pindaro eximenda videtur, nam scripturae ξὺν ᾧ Nem. 4, 35 et ξυνάορος fr. 122, 13 metro non postulantur.

Synizesis passim obtinet apud nostrum. E plurimis exemplis noto θεός etc. V 50. 95. XII 105, Λυγκέος X 75, Οἰνέος V 120, πορφύρεον fr. 21, 2, στηθέων V 15, ἀδελφεῶν V 118, ἀνθέων X 18, πανθαλέαν XII 34, ταρφέως XII 35, χρυσέῳ IX 40, ὄψεαι III 79, quibus addi possunt multa.

Σῠράκουσσαι V 184, ubi vid. notam. Pindarus Συράκοσαι et Συράκοσσαι.

ὑμέτερος. Vid. σφέτερος.

σφέτερος pro ὅς III 26, ut interdum apud Pindarum. Similiter ὑμέτερος V 11 ad unum Hieronem referri potest, quemadmodum Pindarus tam hoc quam ἁμέτερος de una persona adhibet. Vid. Rumpelii lexicon. Ἁμέτερος aperte spectat solum poetam.

Tmesis est rarior: III 50 sq. ἀνὰ — ἔβαλλον, IV 20 λαγχάνειν ἄπο, XVIII 7 βάλωσιν ἄμφι, X 23 πρὸς γᾷ πεσόντας, XVII 5 ὀμμάτων δὲ στίλβειν ἄπο potius pro ὀμμάτων ἀποστίλβειν quam pro ὀμμάτων ἄπο στίλβειν dictum videtur, licet res redeat eodem. Recte etiam Tyrrell X 33 παῖδ' ἐν χθονὶ πέλασσεν explicat χθονὶ ἐμπέλασσεν.

τόθι = *ὅθι* III 19, ut Pind. N. IV 52, P. IX 6, sed demonstrativum est XVI 101, ut *τόθεν* V 197. Similiter relativum est *τόσα* Id 9 et XV 11.

τρισκαίδεκα. Vid. quae scripsi ad XI 92.

τρίτατος forma Homerica Ic 2, iuxta *τρίτος* IV 4, qua sola Pindarus utitur.

ὑπαί XII 106. Ceteris locis est *ὑπό*, quod solum habet Pindarus.

Φαμί. Pft. pass. *πέφαται* 9, 52, ubi vid. adn. Inf. *φάμ*]*εν* III 65.

Φρήν. Vid. sub *πούς*. Bacchylides abstinuit a forma Pindarica *φρασίν*.

χείρ: *χέρα*, *χέρας*, *χέρεσσι*, *χερσί* iuxta *χεῖρα*, *χειρός*, *χεῖρας*, *χειρῶν*. Pind. praeterea habet *χερός*, *χερί*, *χεροῖν*, sed caret forma *χέρεσσι*, pro qua habet *χείρεσσι* P. IV 193.

Vau littera iam ante Archilochum ex Ionum dialecto evanuit, quare mirum non est et parciora apparere eius in ficticio Bacchylidis sermone vestigia et interdum perperam esse adhibitam. Sunt fere haec: *ϝοι*: Id 17, X 110, XVI 37. 115. *ϝειπεῖν* VIII 72, XIII 18 *ϝέρδειν* Id 24, XII 32 (*ϝερχθέντων*), sed XVII 42 *αἰὲν ἔρδοντα*, nisi forte *αἰὲ ϝέρδοντα* genuinum est. Cf. autem *εὖ οἶδα* (*εἰδώς*) etiam a comicis Atticis admissum. Porro *ϝάναξ* VIII 45, *ϝέκατι* Ic 6; *ϝηδύς* (?) X 110 [*ὀπὶ ἡ*]*δείᾳ*, sed suspecta diaeresis, *ϝόψ* XVI 129 *ἐρατᾷ ὀπί*, sed Ia 6 *σαίνουσ' ὀπί*, *ϝιοπλόκος* VIII 72, *ϝιοβλέφαρος* VIII 3, *ϝιοστέφανος* II 2, ubi sine causa Crusius *Δαμάτερ' ἰοστ.* scribi iussit. Habuit sane aliquando digamma subst. *ἴον*, ut vox latina *viola* testatur, sed ne apud Homerum quidem certa eius litterae vestigia apparent et recepta in Pindari Isthm. VI 23 lectio *φλέγεται δὲ ἰοπλόκοισι Μοίσαις* est Bergkii correctio pro *δ' ἰοπλοκάμοισι* similiterque Ol. VI 30 *παῖδα ἰόπλοκον*, ubi libri *παῖδ' ἰοπλόκαμον* exhibent. Sed procul dubio falsum digamma adhibuit subst. *ἰός sagitta*, V 75 scribens *ἐξείλετο ἰόν* et verbo *ἰαίνειν* XVI 131 *φρένα ἰανθείς*, ubi tamen possis cum Christio corrigere *φρένας*. Sed exemplo Pindari I. I 9 defenditur II 7 scribens *αὐχένι ϝισθμοῦ*. Addi potest manus primae scriptura III 68 *φθόνῳ* (*ϝ*)*ιαίνεται*, ab *ἰός virus*, quae mihi quidem valde abblanditur.

Harum adnotationum pars maior mihi facta erat brevi posteaquam cognovi editionem principem, quam eximie curaverat vir peritissimus Fridericus Kenyon, quibus illustrarem novam quam tunc praeparabam editionem. Edendi vero consilium abieci, simulac de suo idem faciendi proposito certior factus sum a viro qui doctrina, acumine, peritia palaeographica omnes fere qui hodie vivunt philologos post se relinquit, Friderico Blassio, cuius nova recensio optimam quam fovebam spem, si fieri potest, etiam superavit. Satis igitur habeo ex meis in Bacchylidem studiis hic illic auctis et correctis ea promere quae post utramque editionem, cui nunc tertia accessit Iurenkae, fortasse non omni utilitate carere videri possint.

ADDENDA.

VIII 1 sqq. *Δόξαν — πεισίμβροτον.* Fortasse recte Iurenka coll. XVIII 4 et Pind. O. I 31, interpretatur „jene Achtung vor dem Dichterworte, welche demselben Glaubwürdigkeit verschafft."

VIII 95. Cf. Pind. O. 12, 1 *τῶν δὲ μελλόντων τετύφλωνται φραδαί.*

IX 38 sqq. Locis collatis a vv. dd. addo Pindari fr. 221.

VIII 52 sqq. Cf. Pind. N. IV init. *ἄριστος εὐφροσύνα πόνων κεκριμένων ἰατρός.*

XII 186 sqq. Pindarus O. XIII 6 *Εὐνομίαν, Δίκαν, Εἰράναν* vocat *ταμίας ἀνδράσι πλούτου.*

STUDIA LUCRETIANA.

SCRIPSIT

J. WOLTJER.

(*Continuantur e Vol. XXV pag.* 331.)

III 402 At manet in vita cui mens animusque remansit,
quamvis est circum caesis lacer undique membris
truncus, adempta anima circum membrisque remota
vivit et aetherias vitalis suscipit auras:
si non omnimodis, at magna parte animai
privatus, tamen in vita cunctatur et haeret;
ut, lacerato oculo circum si pupula mansit
incolumis, stat cernundi vivata potestas,
dum modo ne totum corrumpas luminis orbem
et circum caedas aciem solamque relinquas:
412 id quoque enim sine pernicie non fiet eorum.
at si tantula pars oculi media illa peresa est,
occidit extemplo lumen tenebraeque secuntur,
incolumis quamvis alioqui splendidus orbis.

Recte Munro, Brieger, Heinze, Giussani [1]) vs. 405 cum codd. legunt *aetherias* quod Lachm. mutavit in *aerias*. Munro contulit Sen. Herc. Oct. 893 *superest et auras ille caelestes trahit* et Verg. Aen. I 546 *si vescitur aura Aetheria*, ad quos versus ego conferri velim Pacuvii 89 *id quod nostri caelum memorant, Grai perhibent aethera* et 93 *mater est terra: ea parit corpus, animam aeter adiugat.*

---

1) T. Lucreti Cari de Rerum Natura libri sex. Revisione del testo, commento e studi introduttivi di Carlo Giussani. Torino Ermanno Loescher, 4 partes 1896—98.

Vsm 412 quadratus totum habet in rasura; Lachm. et Bern. eum eiecerunt, Brieger seclusit; Munro eum servavit postremo vocabulo mutato, Heinze et Giussani integrum receperunt. Equidem censeo hunc versum non minus esse probandum quam vs. 415 quem Brieger quoque servavit. Omitti nullo modo potest.

Lucretius hoc dicit: anima per totum corpus est dispersa, animus vero certo eoque intimo loco in corpore est positus. „Et magis est animus vitai claustra coërcens et dominantior ad vitam quam vis animai" (396, 397). Licet magnam partem corporis recidas quo simul magna pars animae recidatur, tamen, si animus remanet, homo vivit; neque vero potest totum corpus totaque anima circum resecari (406), ita ut animum solum retineas. (Non est animus tamquam nucleus in fructu, quem nudum servamus circum recisis omnibus quae nucleum circumdant. Animus cohaeret cum anima). Eodem modo licet magnam partem orbis oculi recidas mutilesque, tamen acies remanet dummodo pupula sit intacta. Neque tamen licet totum circum pupulam orbem oculi recidi ita ut pupulam solam retineas; id quoque sine pernicie oculorum fieri nullo modo potest, non magis ac si pupulam laceres.

Pronomen *eorum* (vs. 412) quo spectet non est perspicuum. Heinze putat id pertinere ad *luminis orbem* et *aciem* vs. 410 et 11; Giussani censet *κατὰ σύνεσιν* ad *oculo* vs. 408. Ego rogare velim possitne *eorum* corruptum esse ex *oclorum* pro *oculorum*. Concedo hanc formam in litteris Latinis non inveniri, attamen constat vulgari sermone ita pronuntiatum esse, et antiquissimis temporibus et novissimis.

Probus in App. pag. 198, 18 dicit *oculus* non *oclus*; hoc autem invenitur in inscriptione C.I.L. X 7756, cett. [1]); multa praeterea vocabula eodem modo syncopata inveniuntur apud antiquos scriptores; apud Lucr. *periclum*, *vinclum*, *saeclum*; alia vide apud Lindsay l.l. Haec syncopa auribus Latinis non fuit intolerabilis; dubito tamen in Lucretium eam inferre.

Quod autem ad verba *id quoque enim* moneo hoc initium versus plane esse Lucretianum; cf. I 935 *id quoque enim* non

1) Cf. Lindsay p. 176.

ab nulla ratione videtur = IV 10; IV 274 *is quoque enim* duplici geminoque fit aëre visus; VI 113 *id quoque enim* genus in tonitru cognoscere possis; VI 670 *id quoque enim* fit, at ardescunt caelestia templa. Ceterum magis videtur prosae orationi haec locutio apta quam poeticae. Cf. Cic. Acad. post. I § 26 *hoc quoque enim utimur* (Müller; Orell. habet in altera editione: *hoc quoque utimur*). Liv. 27, 22, 9 *ei quoque enim* prorogatum imperium est; 27, 7. 12 *iis quoque enim* prorogatum in Sicilia imperium; 2, 18. 4 *id quoque enim* traditur cett.

Hic versus adduxit me ut in usum particulae quae est *enim* Lucretianum inquirerem. Handius ille quidem in Tursellino suo multa de hac coniunctione scripsit et Wagener in secundo volumine editionis tertiae operis quod Neue scripsit de Formis vocabulorum linguae Latinae, de sede quam haec particula occupat copiose egit, sed uterque pedestris orationis scriptores magis quam poetas respexerunt. Ego usum poetarum epicorum investigavi eumque non tantum particulae quae est *enim*, sed etiam particularum synonymarum quae sunt *nam* et *namque*. Poetas dramaticos et lyricos exclusi neque ultra Iuvenalem progressus sum.

QUOMODO LUCRETIUS ALIIQUE POETAE DIDACTICI ET EPICI USI SINT PARTICULIS QUAE SUNT *ENIM, NAM, NAMQUE.*

Lucretius centies octogies usus est coniunctione quae est *enim*; vulgo initium versus est initium sententiae; vicies semel tantum fit ut nova sententia, quae explicationem continet, in medio versu incipiat: II *87*, 485; III 6, 162, *365*, 464, *731*, *739*, 802, *881*; IV *883*; V 165, *315*, *377*, *493*, *1053*, *1119*, 1398; VI *263*, 573, *641*. Hisce locis omnibus *enim* secundum locum in sententia occupat; plerumque legitur *neque enim* (locos numeris inclinatis insignivi).

Inter reliquos locos triginta quinque coniunctionem *enim* tertio habent loco, octo quarto, tres quinto; de loco illo,

VI 1277, ubi secundum Lachm. *enim* nonam sedem habet, paullo post dicturus sum.

Nunquam ubi versus incipit a monosyllabo, *enim* obtinet secundum locum, praeterquam III 339 *non enim.* Re vera vulgo monosyllaba sunt brevia et hanc ob causam *enim* ea excipere non potest, sed etiam ubi longa sunt, ut *nil* I 647, 680; *hic* III 141, tamen *enim* tertio loco est positum. Cf. II 1153; III 876.

Eadem ratione non obtinet secundum locum ubi antecedit disyllabum desinens in vocalem. Sic Lucretius scribit *multus enim* V 806, sed nunquam *multa enim*, tum *enim* semper tertium occupat locum II 129; V 669, 849, 1094; scribit *nullus enim*, non vero *nulla enim* cf. I 219 et III 235; sic tertio loco *enim* invenitur, ubi primo loco legitur *aequa* I 704, *prima* II 133; III 246; VI 368; *etsi* V 1156, *quippe* VI 617, 1020.

Accedunt loci omnes ubi post *quippe* legitur *etenim* I 104; II 547, 792, 1133; III 440, 800; IV 728, 860, 901; V 126 240, 449, 1062, 1169; VI 271, 826, 938, 984, 1235. Denique accedit unus locus ubi est *quinque etenim* VI 912. Sunt igitur 32 loci, ubi versus et sententia incipit a vocabulo disyllabo desinente in vocalem; hisce locis omnibus vox *enim* tertium tenet locum.

Apparet Lucretium noluisse post vocabulum trochaicum vel spondaicum desinens in vocalem secundo loco collocare particulam *enim.* Quam ob causam noluit? Re vera *enim* tum per crasin cum tertio vocabulo erat coniungendum. Hoc ipsum tamen fecit post dactylicum:

I 304 *tangere enim et* tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Post monosyllabum scripsit:

III 339 non *enim, ut* umor aquae cett.

Conferatur praeterea:

V 1119 aequo animo: *neque enim est* umquam penuria parvi;
VI 116 fit *quoque enim, interdum* ut non tam concurrere nubes.

Post trochaica in primo pede haud raro vel bis crasis usurpatur:

I 74 *atque omne immeusum*
131 *unde anima atque*
295 *quare etiam atque* etiam II 243, 377 cett.
605 *inde aliae atque* aliae.

Immo sunt versuum initia prorsus similia eis quae Lucretium fastidire modo vidimus. Nam ut omittam:

III 430 *quippe ubi imaginibus* fumi nebulaeque movetur,

quem versum Lachm. interpolatori adscripsit, Munro vero, Brieger, alii merito servaverunt, Lucretius scripsit:

II 487 *nempe ubi eas* partis unius corporis omnis;

neque tamen animum inducere potuisset ut diceret:

quippe enim eas partis unius corporis omnis.

Cuius rei cum quaererem causam incidit mihi in mentem possetne causa illa haec esse quod poeta alteram syllabam particulae *enim* semper in arsi collocaret. Re vera centies septuagies nonies, vel si adnumeramus particulam quae est *etenim*, ducenties quinquies, altera syllaba particulae *enim* in arsi legitur; unus tamen est locus, ubi est in thesi; nam loco supra allato:

III 339 *non enim, ut umor aquae dimittit saepe vaporem*

scriptum legitur.

Quae cum observassem, inquisivi in alios poetas epico metro usos, in Lucilium, Ciceronem, Catullum, Vergilium, Horatium, Ovidium, auctorem Ciris, auctorem Aetnae, Manilium, Persium Lucanum, Valerium Flaccum, Iuvenalem. Repperi autem nullum ex hisce poetis posuisse *enim* tertio loco, ubi primum in versu occupat vox trochaica vel spondaica in vocalem exiens, nisi Horatium bis. Hic enim dicit Sat. II 7. 105:

tergo plector enim. qui tu impunitior illa ....

et Sat. I 6, 54:

nulla etenim mihi te fors obtulit; optimus olim .... [1])

Persius, Horatium secutus, *etenim* usurpavit:

III 48 *iure etenim* id summum, quid dexter senio ferret,

V 41 *tecum etenim* longos memini consumere soles.

Cf. etiam Valer. Flacc. infra pag. 62.

Neque vero usquam repperi post eiusmodi vocem particulam *enim* secundo loco positam, quamquam Horatius non dubitavit versum sic incipere Sat. II 3, 205:

verum ego, ut haerentis adverso litore navis.

Lucretius quam subtiliter sentiat in eiusmodi rebus exemplum

---

1) Germ. Aratea vs. 5 *quantum etenim*, 346 *puppe etenim* trahitur ....

ostendet. Ubi versus incipit a vocabulo quale est *omnia, tangere* et eiusmodi, semper *enim* sequitur secundo loco, semper etiam ubi initium versus faciunt verba qualia sunt *omnis*, *corpus* cett.

Illud fit duodecies, hoc sexagies quater. Semel tantum ab hac norma recessit. Nam legimus II 1146:

omnia debet enim cibus integrare novando.

Quam ob rem vero? Metrum non prohibet dici:

omnia enim debet cibus integrare novando.

Sic ipse dicit I 232:

omnia enim debet, mortali corpore quae sunt....

Quare igitur septuagies sexies ita scripsit, semel vero *enim* posuit tertio loco? Apparebit, ni fallor, si proximum versum addidero. Legitur enim II 1146, 1147:

omnia debet enim *cibus* integrare novando
et fulcire cibus, *cibus omnia* sustentare.

Quis non animadvertit propter chiasmum: *omnia cibus*, *cibus omnia* non licere prius illud *omnia* elidi, et hanc ob causam *enim* tertio loco esse positum?

Post verba dactylica, ut *acrior*, consentaneum est *enim* tertium occupare locum I 650; item post *alterutrum* I 974 et *corpoream* IV 526.

Post vocabula, quae constant ex tribus longis — — —, *enim* tertium locum habet, cum similia sint monosyllabis quod ad metrum, nec licet *-nim* in thesi collocari: cf. I 767: *alternis* gignuntur *enim*; simile est V 977 *a parvis* quod *enim*.

Omnes loci, ubi Lucretius *enim* tertio, quarto, quintove loco posuit, explicantur, si statuimus eum syllabam *-nim* huiusce particulae noluisse in thesi collocari. Itaque

A suum locum tenet *enim*, secundum in sententia:

1⁰ si sententia incipit *in medio versu*;

2⁰ si initium sententiae et versus est idem et versus incipit a vocabulo trochaico (vel spondaico) exeunte in consonantem (64 loci), a vocabulo dactylico exeunte in vocalem (12 loci), aut a vocabulo toto pede longiore, qualia sunt I 112 *ignoratur*, 790 *immutabile*, 812 *adiutamur*, 881 *conveniebat*, II 114 *contemplator*, 947 *dissoluuntur* cett. Adnumeranda sunt vocabula qualia VI 485 *innumerabilem*;

B tertio (vel quarto quintove) loco:
1° si versus (et sententia) incipit a monosyllabo; sunt loci 27; excipitur unus III 339, cf. supra;
2° si initinm versus (et sententiae) facit vocabulum trochaicum (vel spondaicum) exiens in vocalem, 13 loci, vel si *etenim* adnumeratur (cf. supra) 32 loci;
3° si versus (et sententia) incipit a vocabulo superioribus toto pede longiore, qualia sunt I 767 *alternis*;
4° post vocabula dactylica in consonantem exeuntia: I 650 *acrior* ardor *enim*; V 1148 *acrius*, quibus adnumeranda sunt I 974 *alterutrum*, IV 526 *corpoream*.

Iam restat ut conferamus alios poetas qui eodem metro sunt usi. Sed prius mihi dicendum est de locis illis ubi Lachm. lectionem codicum mutavit.

III 288 *est etiam* calor ille animo quem sumit in ira.
Post Tanaquilem Fabrum Lachm. Bern. Munro Brieger scripserunt: *est etenim*; Lamb. vero, Creech, Havercamp, Wakef, Bockem. [1]), Heinze, Giussani tuentur lectionem codicum quae mihi quoque videtur servanda.

Quod vero Heinze, ut defendat lectionem, profert non laudo. Dicit enim particulam quae est *etenim* saepissime inveniri apud Lucretium et hisce locis omnibus praeterquam VI 912 *etenim* positum esse primo loco in sententia, quam ob rem non liceat hic cum Lachmanno scribere *est etenim*.

Si vero excipimus formulam quae est *quippe etenim*, ut ipse Heinzius facit, loci non restant multi, scilicet II 525, IV 1076, V 133, 207, 912. Si postremum excipimus (de quo paullo post dicturus sum) re vera reliqui loci habent *etenim* primum vocabulum in sententia. Sed Heinze non animadvertit hisce locis *etenim* in medio *versu* incipere sententiam, ubi supra demonstravimus semper *enim* secundo loco esse positum, recte igitur *et enim* se habere. Sed post monosyllabum *est* in ineunte versu non minus recte scribitur *et enim*, ut apparet e norma supra reperta.

Codices vero praebent *etiam* quod sententiae est aptissimum,

1) Parum igitur accurate Heinze adnotavit „das man seit Tanaquil Faber *einmüthig* in *etenim* ändert.

itaque servandum. Creechius iam scripsit: „coniecturam non improbo, sed inepta ratio quam adducit (Faber)".

Has ob causas etiam falsum est argumentum quo ductus Heinze VI 912 *etenim* mutari iubet in *etiam*, quod, si in codicibus scriptum legeretur, probarem; sed traditum est *etenim*, quod in initio versus recte se habet post *quinque* et probabile est quod ad sententiam. Praeterea Lachm.

V 632 „flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur"

pro *etiam* scripsit *etenim*, quod Bernays, Munr. Bockem. Brieger, Giussani receperunt. Heinze tuetur *etiam*, quod mihi quoque placet; novum enim argumentum addi mihi videtur.

Bis in codd. legitur *quippe enim* V 1062 et VI 209 quod intolerabile esse iam vidimus. Priore loco Lachm. scripsit *quippe etiam*, altero vero *quin etiam*, sed recte Brieger et Giussani *quippe etenim* utroque loco ediderunt.

Denique restat locus ille in fine operis ubi legitur:

VI 1276 nec iam religio divom nec numina magni
pendebantur *enim*: praesens dolor exsuperabat.

Ita post Lachm. omnes editiones; antiquiores ante *enim* interpungebant. Viri docti tamen mihi videntur non satis perspicere difficultatem quam Lachmanniana interpunctio praebet, qua fit ut *enim* nonum locum in sententia teneat. Supra iam dixi tres esse locos Lucretianos ubi *enim* in quinta sede esset positum:

I 219 nulla vi foret usus *enim*, quae partibus eius....
V 1148 acrius ex ira quod *enim* se quisque parabat
VI 701 in summo sunt vertice *enim* crateres, ut ipsi....

Hoc facile poetae condonatur (attendatur initium horum versuum), cum vel in soluta oratione Cicero ipse interdum *enim* quarto loco ponat.

Praeterea Vergilius ille quidem videtur *enim* septimo loco posuisse Georg. II 509:

hunc plausus hiantem
per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
corripuit;

sed *enim* hic non habet vim explicandi, sed asseverandi et augendi; pertinet ad *geminatus*, non pertinet ad totam sententiam.

Iam alia est causa quae facit ut dubitem an non recte Lachm. *enim* hoc loco coniunxerit cum antecedentibus. Quod iam si

facimus, *enim* postremum est vocabulum in enuntiato; hoc autem neque Lucretius usquam admisit nec alius quisquam.

Nam tres sunt apud illum interrogationes, ubi *enim* postremam occupat sedem; I 669 *quo referemus enim?* III 790 = V 134 *quid si posset enim?* quas tamen, quod ad hanc rem, toto caelo diversas esse ab illo in fine libri VI loco nemo non videt.

Denique aliam rem observavi, quae adduxit me ut crederem *enim* cum verbis quae sequuntur esse coniungendum. Semper enim cum sententia continuatur e versu antecedente, *enim* pertinet non ad hanc sententiam, sed ad sententiam quae in medio versu incipit. Sunt autem loci hi:

II 85 nam cum cita saepe
obvia conflixere, fit ut diversa repente
dissiliant: neque *enim* mirum .....

II 483 namque in eadem una cuiusvis iam brevitate
corporis inter se multum variare figurae
non possunt. fac *enim* .....

III 5 non ita certandi cupidus quam propter amorem
quod te imitari aveo: quid *enim* contendat hirundo.

III 161 Haec eadem ratio naturam animi atque animai
corpoream docet esse: ubi *enim* .....

III 364 luminibus quia nobis praepediuntur,
quod foribus non fit. neque *enim* .....

(Lachm. post praepediuntur punctum scripsit; editiones vero ante illum emissae semicolon, Bockem. rectius comma).

III 463 quin etiam morbis in corporis avius errat
saepe animus: dementit *enim* .....

III 730 at neque cur faciant ipsae quareve laborent
dicere suppeditat. *neque enim* .....

III 738 nec tamen est ut iam perfectis insinuentur
corporibus: *neque enim* poterunt .....

III 800 quippe etenim mortale aeterno iungere et una
consentire putare et fungi mutua posse
desiperest: quid *enim* .....

III 880 corpus uti volucres lacerent in morte feraeque,
ipse sui miseret: *neque enim* se dividit illim,

V 164 cetera de genere hoc adfingere et addere, Memmi,

desiperest. quid *enim* .....
V 314 nec validas aevi vires perferre patique
finiti? *neque enim* caderent avolsa repente,
V 376 quare etiam nativa necessumst confiteare
haec eadem: *neqne enim* .....
V 492 sidebant campi, crescebant montibus altis
ascensus: *neque enim* .....
V 1052 nec ratione docere ulla suadereque surdis,
quid sit opus facto, facilest: *neque enim* paterentur.
V 1118 divitiae grandes homini sunt vivere parce
aequo animo: *neque enim* .....
V 1397 tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
consuerant. agrestis enim .....
VI 262 sic igitur supera nostrum caput esse putandumst
tempestatem altam. *neque enim* .....
VI 572 saepius hanc ob rem minitatur terra ruinas
quam facit: inclinatur *enim* .....
VI 639 Nunc ratio quae sit, per fauces montis ut Aetnae
expirent ignes interdum turbine tanto,
expediam: *neque enim* .....

Consulto hos locos exscripsi totos, omnes qui ita se habent, ut versus in quo *enim* legitur continuetur ex antecedente: iam qui hoc legunt ipsi vident hanc particulam tum semper pertinere ad alteram partem versus. Quod cum ita sit, quidni idem dicendum de hisce versibus?

nec iam religio divom nec numina magni
pendebantur. *enim* praesens dolor exsuperabat.

Poetae illi quottuordecim, quos ad hanc rem investigandam perlegi, nullum praebent locum ubi in versum antecedentem vis particulae quae est *enim* pateat. Unus Vergilius scripsit semel, Aen. II 163:

omnis spes Danaum et coepti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. *impius ex quo*
Tydides sed enim scelerumque inventor Ulixes....

Qui locus quantum distet ab eo quem Lachm. Lucretio tribuit non est quod moneam. Aliud est quod repperi in poetis satiricis, Horatium dico et Iuvenalem (Persium non dico) qui cum eorum sermo proxime absit a pedestri oratione, haud raro

habent *enim* in fine versus, ita ut sententia se extendat in proximum versum. Hor. Sat. II 3, 94:

: omnis *enim* res,
virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris
divitiis parent.

Reliqui loci sunt: Sat. II 3, 201; Epist. I 18, 32; Iuven. VII 194, XIV 38.

Iam redeo ad Lucretium. Neque hic, neque alius poeta epicus *enim* posuit postremum vocabulum in longiore sententia, neque ita ut pars esset sententiae continuatae ex versu antecedente. Illo loco igitur (VI 1277) „*enim* praesens dolor exsuperabat" est legendum.

Obiciat aliquis *enim* nunquam apud Lucretium primum locum tenere. Id verum est, sed apud Terentium, ne dicam Plautum, haud raro ita est positum; Heaut. 72 *enim* dices; Phorm. 983 *enim* nequeo solus; Hec. 238 *enim* lassam. Ipse autem Lachm. alio loco Terentium auctoritatem habere Lucretio dicit (Comment. p. 140, 189, 210). Praeterea Lucretius nonne alias et constructiones et verba usurpat, quae superioribus temporibus erant apta, suis minus? In memoriam tantum revocem *cum* causale cum indicativo.

Sed utcumque res est plures sunt eaedemque graviores difficultates, si hoc loco *enim* cum antecedentibus, quam si cum sequentibus coniungitur.

Iam videmus usum Lucretianum, si ad primam causam referatur, pendere ex eo quod altera syllaba particulae quae est *enim* non ponatur in thesi. Hanc ob causam in initio versuum sedem non habet secundam post monosyllaba, trochaica vel spondaica in vocalem desinentia, post vocabula toto pede dactylico illis longiora. Hoc idem autem dicendum est de reliquis poetis quos supra enumeravi omnibus. Praeter locum illum Lucretianum III 339, ubi versus incipit „*non enim, ut umor,*" alium qui ab illa norma recederet inveni nullum. Quam ob causam probare non possum Bergkii coniecturam ad Ennii Annal. vs. 287 (ed. L. Mueller). Versus laudatur a Cic. de Sen. § 10, ubi codd. omnes praeter unum habent: *non enim rumores ponebat ante salutem*, codex Monacensis saec. XII prae-

bet: *non ponebat enim* rumores cett., quod congruit cum lege a nobis exposita, sed sine ullo dubio mera est coniectura; Bergkius vero coniecit: *non eni rumores* cett. quod quamquam Luc. Mueller laudat scribens: *fortasse eni* (= *enim*) nullo modo probari potest, ut iam perspicuum erit; Lachm. verum restituit: *noenum rumores* cett. Cf. de Off. I § 84.

Unum iam addendum est. Ubi *enim* per crasin contrahitur cum sequente vocabulo, quod haud raro fit apud omnes poetas, ita tamen contrahitur ut syllaba contracta sit in arsi posita. Loci omnes sunt hi:

Lucil. 209 (Lachm.) *suam enim insinuare innubere censent.*

Lucr. I 304 *tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res;* praeterea II 454, III 193, 339, 573, V 165, 1119, VI 116.

Verg. Aen. I 198 *o socii* (*neque enim ignari sumus ante malorum*) VI 52, IX 748; Horat. Sat. II 3, 201; Ep. I 20, 16. — Ovid. Metamm. IV 17, VII 660, VIII 809, XI 630, XIV 524; Manilius I 90, II 347; — Persius III 48. — Lucanns II 539, IV 762, IX 42. — Valerius Flaccus I 814, II 102, III 210, VI 22. — Iuvenalis VI 530, IX 22, 84, X 321, XIV 73, 127, XV 26, 107. — Ciris 190.

Locus autem ille, qui solus repugnat, III 339, sic legendus est:

non ut enim umor aquae dimittit saepe vaporem,
qui datus est, neque ea causa convellitur ipse,
sed manet incolumis, non, inquam, sic animai
discidium possunt artus perferre relicti ....

Nunc iam poetas inter se comparemus.

Praemitto tabulam e qua conspicitur quotiens *enim* apud quattuordecim poetas epicos inveniatur, quorum opera spatium duorum triumve saeculorum continuorum explent. Addidi comparationis causa particulam *nam*. Sicut vero inter locos ubi *enim* reperitur, etiam eos numeravi ubi *etenim* exstat, ita particulae *nam* adnumeravi *namque*.

Semel igitur in quadringenis versibus hexametris legitur *enim* apud Lucilium, semel *nam* in quinquagenis; in Ciceronis Arateis in quingentis fere versibus ne semel quidem *enim*, *nam* vero semel in trigenis fere, cett. Numeros autem summis solidis significavi.

	enim (etenim)	nam (namque)
Lucilius	400	50
Cicero	(500 fere ne semel q.)	20
Lucretius	35	35
Catullus LXII, LXIV .	(500 fere ne semel q.)	40
Vergilius	250	100
Horatius	100	60
Ovidius.	100	100
Manilius	300	90
Persius	100	100
Lucanus	400	60
Valerius Flaccus . .	200	120
Iuvenalis	70	50
Auct. Ciris	80	35
Auct. Aetnae. . . .	600	40

Ex hac tabula conspicitur inter hos poetas Lucretium saepissime usum esse particula *enim*, qua Cicero in Arateis, et Catullus abstinuerunt, auctor Aetnae et Lucanus perraro usi sunt. Ex natura carminis philosophi et didactici partim tantum hoc explicatur, nam Georgica Vergilii, Ciceronis Aratea, Manilii Astronomica, Aetna, non eiusdem quidem, attamen similis sunt generis. Inter vocabula quoque poetae suos habent amores deliciasque. Lucretius interdum tribus versibus paene continuis (III 754, 756, 757) utitur particula *enim*. Et quam ob rem Cicero et Catullus eam aspernati sunt?

Sed haec iam mittam, nam alia sunt, eaque graviora, tractanda.

Modus quo poetae particula *enim* utuntur valde differt. Apud antiquiores libera est et soluta, nullo vinculo cum aliis ita coniuncta ut formula quaedam nascatur. Qui principia et leges noverunt quibus sermo hominum fit et constituitur, sciunt haud raro vocabula inire societates quasdam cum aliis vocabulis, quo fiat ut eorum usus minus sit liber et vocabula coniuncta potius usurpentur quam soluta. Sic particula quae est *enim* societatem iniit cum particulis quae sunt *neque*, *sed*, *vero* et

cum pronominibus, praesertim cum *quid* vel *quis*. Eo autem modo ortae sunt copulatae illae particulae *etenim*, *neque enim*, *quid enim*, quae apud posteriores poetas tamquam formulae factae sunt et multo sunt frequentiores, quam particula *enim* sola.

Id docet tabula haec [1]):

	enim	etenim	neque enim	quis enim	sed enim
Lucilius	2	0	0	0	0
Cicero	0	0	0	0	0
Lucretius	159	24	16	5	0
Catullus	0	0	0	0	0
Vergilius	20	2	21	5	4
Horatius	19	5	3	7	0
Ovidius.	31	1	46	21	11
Manilius	7	1	3	3	1
Persius.	1	3	1	1	0
Lucanus	0	0	16	4	1 (at e.)
Val. Flaccus . . .	5	5	16	1	1
Iuvenalis	23	0	6	24	0
Auct. Ciris . . .	1	0	1	5	0
Auct. Aetnae. . .	0	0	0	1	0

Videmus igitur inde ab Ovidio valde deminui liberum usum, ut ita dicam, particulae quae est *enim* (primi numeri in tabula), crescere vero usum coniunctum, quem dixi.

Lucretium iam dixi loco quo poneret *enim* evitare difficultates, quas haec particula poetae praeberet. Vergilius raro hac ratione utitur. Quando apud eum *enim* legitur in versu qui incipit a trochaico vocabulo in vocalem exeunte, usurpata est sententia in parenthesi posita:

Buc. I 31; Aen. IV 20, 105; VII 505; VIII 251; XI 537;

1) Ad Lucretium usus sum meis ipsius indicibus; ad Horatium Zangemeisteri, ad Iuvenalem Friedlaenderi; reliquorum scriptorum loci legendo erant colligendi, quam ob rem affirmare non ausim omnino nullum locum esse praetermissum; res ipsa tamen stabit.

etiam ubi monosyllaba in initio versus leguntur: Aen. I 198, 261; IX 696, 704; XI 684; XII 798.

Omnino ubi metrum difficultatem affert rem hoc modo expedit.

Huc etiam mihi videntur pertinere loci ubi *enim* tertio loco positum videtur post nomen trium longarum syllabarum:

Aen. VI 317 Aeneas, miratus enim motusque tumultu,
dic, ait, o virgo .....
X 874 Aeneas, adgnovit enim, laetusque precatur.
Cf. I 643 Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
passus amor) ..... praemittit Achaten,
X 217 Aeneas (neque enim membris dat cura quietem).

Ribbeckius (in editione critica minore a. 1894) in illis quoque versibus debebat uti uncis, sicut in his, quamquam illud laetus*que* (X 874) obstare videtur; certe inter commata ponenda sunt verba *adgnovit enim.*

Reliquis locis ubi *enim* non occupat secundam sedem legitur *sed enim* Aen. I 19, II 164, VI 28; *et* .. *enim* VII 645; *nec* .. *enim* Aen. II 100.

Horatius parenthesi non utitur; ubi metrum cogit, locum mutat vel ordinem verborum:

Epist. I 18, 19 Ambigitur quid *enim*?
III 212 Indoctus quid *enim* saperet? Cf. Sat. II 3, 201.

Sed in medio versu: Sat. II 3, 166 ..... quid *enim* differt?

Inter 19 locos sunt 14 ubi antecedit vocabulum trochaicum desinens in consonantem, plerumque in initio versus.

Ceterum usurpat *etenim* Sat. I 6, 54; 7, 10; II 3, 284; 5, 60; 7, 37; — *neque enim* et *etenim* in satiris tantum reperiuntur. *Etenim* semel est in initio sententiae positum, Sat. II 7, 37.

Ovidius in Metamm. semel habet *enim* tertia sede positum, III 262 *Profeci quid enim totiens per iurgia? dixit.* Cf. supra Horatium.

Saepe utitur parenthesi, neque tamen eodem modo atque Vergilius ad metri difficultatem evitandam; cf. I 250; II 621, 766; III 6, 336, 658 cett. Semel habet *etenim* idque in parenthesi et primo loco, XIV 695.

Ex 31 locis ubi *enim* non coniunctum legitur 16 sunt, ubi antecedit vocabulum trochaicum in cons. exiens.

Manilius semper *enim* posuit secundo loco, praeterquam III 254,

ubi post monosyllabum usus est *etenim*; *tunc etenim solum bis senas tempora in horas* et III 165 *perpetuas neque enim sedes.* Mirum videtur eum paene totiens libere usum esse particula *enim* quotiens in copulationibus; sed notandum est inter 7 illos locos (ubi *enim* semper est secundum vocabulum *in versu*) duos et deinde tres eodem modo incipere I 90 *semper enim,* idem II 293; II 174 *distat enim*; idem II 347, 651. Minus liber igitur est usus quam videtur. Praeterea semper antecedit vocabulum trochaicum in consonantem desinens; praeter *semper* et *distat,* II 747 *cuius*, 860 *vincit.* Cf. Iuvenalis.

Persius *enim* semel tantum solutum habet, idque in initio versus: V 63 *cultor enim.* In hac re igitur Horatium non est secutus.

Lucanus omnino abstinuit a libero illo usu. Praeterea *enim* nunquam in ineunte, semper in medio versu legitur, et semper secundo loco.

Valerius Flaccus exemplo usus est Vergilio, sed, ut fit, in usurpandis coniunctionibus non satis imitationem attendit. Nunquam habet *enim* in initio versus praeterquam IV 578 *fabor enim*, bis *etenim* post *illum* V 680, post *haec* VI 436, post monosyllaba igitur.

Id quod unusquisque in legendo Vergilio animadvertit ille quoque observavit, nam ter *enim* posuit in parenthesi I 587, VI 657, VII 456, neque tamen, si quid video, ut difficultatem in metro positam evitaret. Ubi *enim* non coniunctum usurpatur antecedit vocabulum trochaicum in cons. exiens: II 362 *urget e.*, IV 578 *fabor e.*, V 535 *frater e.*, VIII 393 *tempus e.*, sed III 16 *tibi e.* in medio versu.

Bis tantum *enim* tertio loco posuit idque in medio versu post monosyllabum II 362 ..... *tunc urget enim*, VIII 393 *id tempus enim*; semel etiam *neque enim* secundo loco: I 500 .... *patrii neque enim probat otia regni.*

Apud Iuvenalem *enim* semper secunda sede est positum, excepto uno loco VII 199 *Ventidius quid enim?* (Cf. supra Horatium.).

Non exspectamus apud eum tot locos ubi *enim* non coniunctum cum pronomine vel coniunctione est usurpatum. Sed primum oratio Iuvenalis non multum abest a pedestri oratione; deinde vero *enim* illis locis paene semper eodem modo se habet quod

ad metrum; antecedit vocabulum trochaicum in consonantem exiens, deciens quinquiens in initio versus: III 15 *omnis enim;* 132, XII 115 *alter e.*, V 88 *illud e.*, VI 179, VII 125, XIV 38, XV 97 *huius e.*, 530 *credit e.*, VII 2, XV 26 *solus e.*, 134 *spondet e.*, 194 *distat e.*, VIII 73 *rarus e.*, 202 *damnat e.*, 258 *pluris e.*, IX 22 *nuper e.*, 84 *tollis e.*, XIV 73 *plarimum e.*, 109 *fallit e.*, XIV 224 *nullus e.* Restant duo tantum loci, ubi legitur in medio versu: IX 126 *festinat e.*, XIII *quaerebat e.*

Non est igitur usus tam liber quam videtur. Cf. Manilius. Auctor carminis quod inscribitur Ciris, si ex usu huius particulae iudicare licet, non est Vergilius, sed poeta aliquis post Ovidium qui vixit. Semel utitur *enim* in medio versu; antecedit *ubi* (vs. 180); semel *neque enim* in parenthesi (vs. 227), ceterum *quid enim*, bis in parenthesi. De auctore Aetnae nihil dici potest, quod ad usum particulae *enim*, nisi quod proxime abest a Catullo et Cicerone.

Iam restat ut pauca dicam de particulis *nam* et *namque*. Ex tabula, quam supra exhibui, conspicitur usum esse multo constantiorem; in nullo poeta *nam* abest, plurimum legitur in Ciceronis Arateis. In quingentis fere versibus sedecies usurpatur *nam*, uno loco excepto (vs. 444 ed. Baehr.) semper in initio versus; sexies *namque,* quatter ante vocalem, bis ante consonantem. Hi versus certe non probant poeticum ingenium Ciceronis. Germanicus in Arateis suis in 725 versibus quatter habet *enim* (576 *semper enim,* 5 *quantum etenim,* 346 *puppe etenim,* in initio versus; 653 *sed enim* in medio versu), sexies *nam* (ter in initio, bis in medio, semel in fine versus), quinquies *namque* (ter ante vocalem, bis ante consonantem).

Sicut metri causa *etenim* ponitur pro *enim*, ita *namque* pro *nam.* Raro *nam* iuvenitur ante vocalem; semel repperi apud Lucilium (vs. 123 *nam ut*), semel apud Vergilium (Aen. I 308 ..... *nam inculta*), semel apud Persium V 158 *nam et* .....

Mirum est quod apud Horatium inveni. Non minus quam quinquies usus est particula *nam* ante vocalem; *nam ut* Sat. I 3, 120; 4, 13; 6, 27; *nam exemplo* Sat. I 1, 33; *nam inquiram*

Sat. II 3, 41. Idem vero qui tam parum dubitabat *nam* per crasin coniungere cum proximo vocabulo, raro *namque*, ob eandem, nisi fallor, causam, usurpavit ante vocalem, ter tantum; sed octies ante consonantem. Multo saepius invenitur apud eum *nam* (54 locis) quam *namque* (11 locis). Contra Vergilius non minus quam sexagies bis usus est particula *namque*, idque toties ante vocalem quoties ante consonantem; multo minor vero est numerus locorum ubi *nam* legitur. Horatius et Vergilius bis *nam* habent postremum vocabulum versus, Horatius *namque* ter.

Apud Ovidium in Metamm. *nam* numquam in fine versus legitur, *namque* semel; haec particula illa multo est rarior; *nam* 96 locis exstat, *namque* 24, septies tantum ante vocalem.

Sed nolo omnia referre, quoniam legem certam non observavi, ne hanc quidem *namque* apud antiquiores poetas saepius ante vocalem inveniri quam apud recentiores. Nam apud Lucr. *namque* vicies ter est ante vocalem, octies ante consonantem, sed in Aetna ter est ante vocalem, numquam ante conson., in Ciri sexies ante vocalem, semel ante conson., apud Val. Flaccum contra octies ante voc., nonies ante conson.

Quod ad locum raro *nam* secunda sede est positum; apud Lucil. Cicer. Lucret. auctorem Aetnae nunquam, semel apud Catullum (XLIV 301), nonnullis locis apud Verg. Hor. Ovid. Manil. cett. In Ciri legitur in initio versus 458 et Verg. Georg. IV 16 etiam in initio *omnia nam*, ubi Lucret. *omnia enim* scripsisset, nisi fallor. Cf. Lucr. I 232, 641; V 455, 820.

Namque quoque secundo loco legitur Verg. Aen. III 379, Horat. Sat. I 6, 57, Ov. VIII 273, X 515, aliisque locis.

Nam et *namque* etiam tertio loco reperiuntur Verg. Ecl. III 33, IX 39; Ovid. IX 669, XIV 312. Apud Verg. *namque* quarto loco legi Aen. X 614, etiam sexto loco Ecl. I 14. *Namque* scilicet Vergilianum saepissime locum tenet particulae quae est *enim* (nemo ex omnibus poetis totiens usus est *namque* quotiens Vergilius); multis enim locis haec particula ab *enim* nihil differre mihi videtur. Iam in primo libro Aeneidis quid *enim*, *nam*, *namque* differant hisce locis non video:

198 o socii, *neque enim* ignari sumus ante malorum,
731 Iuppiter, hospitibus *nam* te dare iura locuntur,

65 Aeole, *namque* tibi divom pater atque hominum rex
et mulcere dedit cett.

Ita illis locis quoque, Aen. X 614 et Ecl. I 14 dico, altera particula pro altera posita videtur.

Val. Flacc. 16 locos habet ubi *nam* legitur prima sede, 8 secunda, 3 tertia, 1 quarta (IV 709); *namque* 14 locis legitur prima, 3 secunda sede. Quod ad usum huius particulae proxime abest ab eius exemplo, Vergilio, qui tamen multo saepius utitur *namque* quam *nam*.

Ut paucis comprehendam haec sunt quae demonstravi:

a) particula *enim* apud poetas epicos semper ita usurpatur, ut altera syllaba posita sit in arsi, habeat ictum;

b) si per crasin haec syllaba coniungitur cum proximo vocabulo, syllaba per crasin orta semper est in arsi posita;

c) *enim* sua natura semper ponitur secunda sede in enuntiato sive sententia; metri causa tantum sedem mutat;

d) propterea quod altera syllaba semper in arsi ponitur, *enim* locum secundum non habet post monosyllaba, trochaica in vocalem desinentia atque eiusmodi vocabula in ineuntibus versibus posita;

e) Lucretius et Horatius post eiusmodi vocabula *enim* tertio (quartove) loco ponunt, vel, quod idem est, utuntur particula quae est *etenim*; Vergilius utitur parenthesi vel etiam particula *namque* pro ea quae est *enim*;

f) poetae epici post Ovidium parcius utuntur particula *enim*; in initio versuum perraro nisi post trochaica in consonantem exeuntia;

g) praeterea iidem poetae minus libera utuntur particula *enim*, quae vulgo apud eos coniuncta est cum pronominibus *quid*, *quis* et cum coniunctionibus *et*, *sed*, *neque*;

h) non est hanc ob causam plerumque discrimen in significatione particularum *enim* et *etenim*;

i) *nam* et *namque* metro tantum differunt; sedem in sententia utraque particula eandem occupat;

k) *nam* perraro usurpatur ante vocalem, ubi poetae *namque* collocare solent (excipitur Horatius);

l) Vergilius saepius quam alii poetae utitur particula quae est *namque*, quae apud eum vicibus fungitur particulae *enim* et eodem loco, significatione eadem usurpatur;

m) particula quae est *enim* non est pars enuntiati incipientis in versu antecedente.

III 434.

III 434 nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
diffluere umorem et laticem discedere cernis,
et nebula ac fumus quoniam discedit in auras,
crede animam quoque diffundi multoque perire
ocius et citius dissolvi in corpora prima,
cum semel ex hominis membris ablata recessit:
quippe etenim corpus, quod vas quasi constitit eius,
quam cohibere nequit conquassatum ex aliqua re
ac rarefactum detracto sanguine venis,
aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo
444 corpore qui nostro rarus magis incohibescit?

Brieger censet ante vs. 444 unum versum esse omissum et hunc versum omissum cum vs. 444 sententiam continere in superioribus iam expressam, ergo delendam.

Nullo modo miror virum doctum illum, qui postremus Lucretius edidit, Giussanium dico, de sanando hoc versu desperantem scripsisse: „Rinuncio alla correzzione di questo verso"; optimi enim philologi, inter quos Lambinum, Lachmannum, Bernaysium, Bergkium, Munronem laudo, frustra eum emendare conati sunt.

Briegeriana coniectura estne probabilior?

Versum 444 esse corruptum nemo non videt: verbum *incohibescit* nec quod ad formam nec quod ad sententiam rectum esse potest. Brieger putat legendum esse ..... *mage sit*, *cohibessit.* Statuit igitur lacunam, duos versus seclusit, duo vocabula mutavit.

Etiam in rebus philologicis hoc est petendum ut minima contentione res quaeque efficiatur.

Videamus quid dicat poeta. Vss. 434 et 35 ait humorem vase contentum diffluere vase undique quassato; deinde aliud

atque diversum addit proximo versu, scilicet rem quae per se nullam habeat formam, nebulam puta et fumum, in aërem discedere. Quod ut recte ex mente poetae intellegatur, tenendum est quod de aëre variis locis docuit. Aer est materies et hanc ob causam tangit et tangitur; omnibus rebus est circumdatus (6, 1036) et in eas suam vim exercet, perpetuo eas verberando (6, 1027). Attamen aer constat ex atomis quae „dissiliunt longe, longeque recursant" (2, 106); „corpore toto innumerabiliter privas mutatur in horas" (5, 273), quam ob causam non potest „rem quamque morari" (2, 233) et *facilis* a poeta dicitur (4, 693). Sua natura igitur nulli rei est tamquam vas, non cohibet. Vas continens humorem cum diffractum est, tunc tantum humor diffunditur; aer omnino non continet, non cohibet, quam ob causam nebula et fumus in eum discedunt, diffunduntur.

In toto hoc argumento, a vs. 425 ad vs. 444, duae comparationes instituuntur; ab altera parte anima comparatur cum aqua, fumo, nebula, quibus dicitur volubilior, rarior esse, ab altera aer comparatur cum vase et cum corpore quod ipsum est vas, et dicitur multo minus cohibere, vel potius omnino non cohibere.

Hisce positis poeta ratiocinatur sic: „Si igitur vas diffractum humorem non continet, et nebula et fumus diffunduntur in aërem non cohibentem, credendum est animam, cum corpus, quo tamquam vase contineatur, sit conquassatum et hanc ob causam rare factum, excedere et ab aëre cohiberi non posse et interire. Si enim corpus rarefactum animam cohibere non potest, qui possit eam continere aër, qui sua natura rarior est corpore et omnino non cohibens?"

Hanc ratiocinationem totam esse ex mente Lucretii qui eius carmen novit non negabit; praeterea disertis verbis scripta legitur, si verbum corruptum *incohibescit* nulla fere mutatione facta emendatur hoc modo: *incohibens sit*:

aëre qui credas posse hanc cohiberier ullo
corpore qui nostro rarus magis incohibens sit?

Incohibescit et *incohibens sit*, cum *e* in utroque verbo natura esset longa et *n* consonans ante *s* vix audiretur, fere eodem modo pronuntiabantur et scripta facile commutabantur, eo tem-

pore quo archetypus scriptus est. Ita in codd. Leid. inveni 2,853 *contractas* pro *contractans* in A et B; 4, 1194 *umectas* pro *umectans* in A; 6, 454 *compressa* pro *comprensa* in A et B, contra 4, 78 *consensum* pro *concessum* in B et 4, 982 in A et B. Litterae *sc* multis locis confunduntur cum *c*; 4, 43 *fusca* pro *fusa* in A, 6, 1271 *visceribus* pro *viceribus* (ulceribus) in A; 6, 176 in B legitur *spiscessere* pro *spissessere*; contra 3, 336 *vicera* pro *viscera* in A, 3, 719 *vicere* pro *viscere* in A et B; 4, 811 *nocere* pro *noscere* in A et B; 6, 893 *concius* pro *conscius* in A et B; 6, 63 *adciscunt* pro *adsciscunt* in A et B; 5, 1234 *facis* pro *fascis* in A.

Quod ad artem palaeographicam igitur nihil obstat quominus coniectura mea probetur. Re vera participium vel potius adiectivum *incohibens*, quod sciam, nullo loco alio invenitur, sed Lucretius, haud raro verborum inventor, solus usurpavit *inolens* 2, 850 „*inolentis* olivi naturam", et primus, nisi fallor, *immerens* dixit 2, 1104 „examinatque indignos *in*que *merentes*".

Denique ne quem offendat modus quo adiectivum *rarus* usurpatum est, moneo ut conferat *imbecilla* 3, 604.

III 463—471.

Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
suscipere inmanis morbos durumque dolorem,
sic animum curas acris luctumque metumque;
quare participem leti quoque convenit esse.
quin etiam morbis in corporis avius errat
saepe animus: dementit enim deliraque fatur,
interdumque gravi lethargo fertur in altum
aeternumque soporem oculis nutuque cadenti;
unde neque exaudit voces nec noscere voltus
illorum potis est, ad vitam qui revocantes
circum stant lacrimis rorantes ora genasque.
quare animum quoque dissolui fateare necessest,
quandoquidem penetrant in eum contagia morbi:
nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest;
multorum exitio perdocti quod sumus ante.

Brieger vss. 463—471 seclusit; Giussani vs. 472 et 473 collocavit post vs. 463. Uterque existimat vs. 472 pertinere etiam ad vss. 459—462. (Cf. Brieger in Annalibus phil. cl. 1896 pag. 131).

Locus est perdifficilis. Negari non potest poetam *morbos* et *dolorem* tribuere *corpori; curas*, *luctum*, *metum animo*. Quam ob rem fateor me non intellegere qui Giusannius scripserit: „In 459—462 è detto che se il corpo è soggetto a *morbi* l'anima è soggetta a *dolores*; quindi vien naturale l'aggiunta: „ma tanto *morbus* che *dolor* son causa di morte". Non nego recte posse dici curas, luctum, metum esse morbos et dolores animi, sed qui hoc dicit utitur metaphora; praeterea èt morbi èt dolores tribuuntur vere corpori, metaphorice animo; neque verum est *morbos corpori*, *dolores animo* tribui, sive a poeta sive a quoquam alio. Conferatur cum hoc loco 2, 17—19:

„nil aliud sibi naturam latrare, nisi utqui
„*corpore* seiunctus *dolor* absit, *mens*que fruatur
„iucundo sensu, *cura* semota *metu*que".

ubi eodem modo *dolor* a *curis* et *metu* discernitur.

Dolorem pertinere ad corpus docemur 2, 963—965:

„dolor est, ubi materiai
„corpora vi quadam per viscera viva per artus
„sollicitata suis trepidant in sedibus intus".

Contra metus et eiusmodi affectiones habent sedem in animo 3, 141:

„hic exultat enim pavor ac metus, haec loca circum laetitiae mulcent".

Qua ratione autem animus, anima, corpus secundum Lucretium cohaereant notum esse existimo.

Dolor est „motus" qui vulgo finem habet „in summo quasi corpore"; si penetrat in ipsum animum „vitae deest locus", statim sequitur mors (3, 252—257); dolor igitur in animo esse non potest.

Praeterquam illis locis vox quae est *dolor* legitur: 2, 467, 967; 3, 111, 147, 495, 646, 663, 990; 4, 306, 716, 866, 1015, 1079; 5, 1061; 6, 657, 659, 784, 1202, 1277; quibus locis omnibus, nisi fallor, dolor pertinet ad corpus. Restant pauci quos separatim affero, cum ansam dubitationis praebeant. Libro 2,

vs. 649 „divom natura" dicitur „privata dolore omni, privata periclis"; addita vox *periculorum* ostendit dolorem proprio sensu esse intellegendum. Similiter est locus 3, 905, ubi de homine mortuo sermo est: „sic eris aevi quod super est cunctis privatu' doloribus aegris". Generaliore sensu *dolores* hoc versu possunt intellegi, ita ut etiam curae, luctus, metus significentur, quod tamen additum adiectivum *aeger* an non admittat dubito. Restat 4, 1067 ubi is qui amore est captus dicitur „servare sibi curam certumque dolorem". Estne *dolor* hic re diversum a *cura*? Quid significat hoc loco adiectivum quod est *certus*? Munro vertit „unfailing pain". Interpretes nullam videntur animadvertere difficultatem, si quidem nihil de hisce verbis dicunt.

Attamen ut *animi curas* dicit poeta (4, 908), ita *dolorem corporis* (4, 1080), redundanti quodam sermone, nam cura semper est animi, ut dolor corporis. Recte etiam dicitur 5, 1061 „cum metus *aut* dolor est".

Vix opus videtur monere Lucretio causam amoris esse in corpore positam (4. 1030—1033; 1042 seqq.), inde nascitur lubido, voluptas, cura (4, 1046, 1060, semper versus Lachmannianos laudo); „idque petit corpus, mens unde est saucia amore". Quae cum ita sint consentaneum videtur in vs. 1067 *certumque dolorem* pertinere ad corpus, ut *curam* ad animum. Medicina doloris describitur vs. 1071, medicina curae vs. 1072.

Quomodo dolor corporis ex amore nascens intellegendus sit, apparet e loco supra laudato:

„dolor est ubi materiai
„corpora vi quadam per viscera viva per artus
„sollicitata suis trepidant in sedibus intus".

Cum hisce verbis conferantur 4, 1043 seqq., 1065 seqq. 1114, 1121. Animadvertendae sunt praeterea similitudines, quibus usus est poeta vss. 1049 seqq. et 1068 seqq., quae ipsae significant quo sensu intellexerit *dolorem*.

Adiectivum *certum* addidisse videtur, ut diceret verum futurum esse dolorem. Sic Horatius Epod. 15, 16 dicit: „nec semel offensi cedet constantia formae, si *certus* intrarit *dolor*", ubi tamen postremum vocabulum non habet eandem significationem atque apud Lucretium.

Omnibus locis recensis, ubi vox quae est *dolor* exstat apud

Lucretium, apparet eum disertis verbis dolorem corpori tribuere, curam, metum, luctum animo, et nullum esse locum, ubi haec vox necessario de animo dicatur.

Quod cum ita sit, neque Briegero neque Giussanio concedo versum qui est: „nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest" pertinere ad vss. 459—62. Id quod hisce versibus dicitur non demonstratur a poeta, scilicet animum habere suos morbos iisque posse perire. Potuerat sic dicere:

459 Huc accedit uti videamus, corpus ut ipsum
suscipere inmanis morbos durumque dolorem,
sic animum curas acris luctumque metumque,
quare participem leti quoque convenit esse.
824 praeter enim quam quod morbis cum corporis aegret
advenit id quod eam de rebus saepe futuris
macerat inque metu male habet curisque fatigat,
praeteritisque male admissis peccata remordent.
adde furorem animi proprium atque oblivia rerum,
adde quod in nigras lethargi mergitur undas".

Ita tamen non fecit. Inde a vs. 445 ratiocinabatur e vinculo quod corpus cum animo constringit. Animus cum corpore crescit et senescit, ergo cum eo periturus est. Deinde praemissa sententia generali (vss. 459—462) novum argumentum *eiusdem generis* addit: animus particeps est morborum corporis itaque cum eo est periturus. Ad hoc argumentum solum pertinent verba illa: „nam dolor ac morbus leti fabricator uterquest", non pertinent ad sententiam generalem. Fortasse in animo fuit poetae postea illam sententiam uberius pertractare, quod derivari possit e versibus 824 sqq. supra exscriptis, in quibus clare discernitur inter morbos corporis, quibus animus afficitur et morbos ipsius animi, qui breviter enumerantur (vss. 825—829).

Nego autem verum esse quod Heinze in Commentario pag. 158 ait: „Die vv. 819—829 beweisen aus den Krankheiten des Geistes seine Sterblichkeit: das war vs. 459 ff. bereits so ausführlich geschehen, dass hier blosse Andeutungen genügen". Quae vss. 825—829 describuntur non sunt eadem de quibus vs. 464 sermo erat. Ibi poeta de dementia, de „obliviis rerum", de lethargo agit, sed ita ut hi morbi animi habeant originem e morbis corporis: „quin etiam morbis in corporis avius errat

saepe animus" (463); hoc loco morbi animi opponuntur morbis eis qui in morbis corporis causam habent, quam ob rem adduntur verba: „adde furorem animi *proprium*" (828) in quibus *proprium* idem significare existimo atque 4, 1141 *in amore proprio*, nec genetivum *animi* pendere ex *proprium*, sed genetivum possessivum esse ad *furorem*; furor animi de quo sermo erat vs. 499 seqq. non erat proprius.

Si verum est quod perhibetur, Lucretium per intervalla insaniae scripsisse, minime miramur eum hunc morbum animi paucis verbis tantum attigisse; parum probabile videtur id quod vir doctus Marx existimat Lucretium vocabulo quod est *proprium* suam ipsius insaniam significasse.

ΚΡΗΝΑΙ ΚΑΙ ΛΗΡΟΙ?

E verbis Demosthenis Ol. III § 29, qui cives suos dicit missis rebus gravioribus κονιᾶν τὰς ἐπάλξεις καὶ ἐπισκευάζειν τὰς ὁδοὺς καὶ κρήνας καὶ λήρους, quem locum imitatur pseudodemosthenes XIII § 30 δημοσίᾳ μὲν ἡ πόλις ἡμῶν τὰς ὁδοὺς ἀγαπᾷ κατασκευάζουσα καὶ κρήνας καὶ κονιάματα καὶ λήρους, Dindorfius efficiebat proverbium nescio quod „κρῆναι καὶ λῆροι" extitisse, id autem respici Ar. Eq. 89 et Ran. 1005, — assentiente nuper Zachero in libro bonae frugis pleno Aristophanesstudien I p. 18. At in Demosthenis illis verbis nihil eiusmodi inest, vertenda enim sunt: *dealbatis propugnacula; curate vias, fontes*, NUGAS DENIQUE. Eadem figura oratoria usus Bdelycleon ille apud Aristophanem Vesp. 677 perhibet socios demagogis afferre φιάλας, χλανίδας, στεφάνους, ὅρμους, ἐκπώματα, πλουθυγίειαν, et Nub. 50 rusticus dicit se ὄζειν τρυγός, τρασιᾶς, ἐρίων, περιουσίας.

J. v. L.

APULEIUS.

Apul. Florid. 17 pag. 26, 10 (Kr.) *ceterum vox cohibita silentio perpeti non magis usui erit quam nares gravedine oppletae, aures spiritu obseratae, oculi albugine obducti.*

Maximam partem perspicuus est hic locus, sed aures *spiritu* obserari non possunt. Quapropter legendum propono *aures* SPURCITIE *obseratae*. — *Spurcities* enim dicitur de omnibus sordibus humidis, quales et auribus inhaerere solent. Cf. Apul. Met. VIII pag. 185, 15 *spurcitie sanguinis effeminati.*

A. V. DESERTINE.

ARA — ARX.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

Recte faciunt apud nostrates qui philologos, Graecorum Romanorumque antiquitatis cultores, cohortantur ut toto pectore incumbant ad studium archaeologiae; quod quam salubre ac frugiferum sit docet experientia. Sed tamen modum excedere mihi videntur nonnulli homines nec omnino audiendi esse qui nimia harum rerum admiratione capti generosam iuventutem ab arte critica scriptorumque emendatione iamiam avocandam esse censent, quasi prorsus ingratum atque irritum sit, post infinitas ingeniosissimorum virorum curas per quatuor fere saecula continuatas, etiamnunc multum operae laborisque in eodem campo consumere.

Ne dicam de vetustis libris recens effossis, equidem hoc pro certo affirmaverim vel in tritissimo scriptorum genere critico hoc agenti rectius constituenda sat multa superesse.

In CICERONIS libris *de Natura Deorum* (ut hoc utar) — quos quis non diligenter legit et relegit? — loci haud ita pauci expectant manum emendatricem. Exempli gratia eligam L. III § 24 seq., quem lepidissimum locum nuper discipulis meis Bruxellensibus corrigendum proponebam.

Quid? aestus maritimi ..... eorumque certis temporibus vel accessus vel recessus sine deo fieri non possunt? Vide, quaeso, si omnes motus omniaque, quae certis temporibus ordinem suum conservant, divina dicimus, ne tertianas quoque febres et quartanas divinas esse dicendum sit ..... Sed omnium talium rerum ratio

reddenda est. Quod vos <Stoici> *cum facere non potestis, tamquam in* ARAM *confugitis ad deum.*

Fluctuant codices MSS. inter *aramã*, *aranam*, *arenam*, *aram aut.* Scriptura *aram* igitur, licet omnibus, quod sciam, placuerit editoribus, admodum incerta est. Accedit quod ad aras, quas violare nefas erat, apud Graecos potissimum, supplices fere confugere videmus qui aut victi vim metuant instantium adversariorum aut nefarii alicuius sceleris rei teneantur. Num simile quid cadit in philosophos? Num probabile videtur Cottam Stoicos, fortissimos viros, magna vi argumentorum omnia in rerum natura ad deos referentes, per iocum nimirum, cum pugnatoribus ad incitas redactis aut capitalibus hominibus componere voluisse? Perspicuum est, nisi fallor, et absurdam esse receptam lectionem et sententiam flagitare collationem cum loco unde praesidium opemque petere licet et quo, ut in tutum, perfugere. Itaque, ipsis etiam literarum ductibus suadentibus, pro *in* ARAM reponendum est *in* ARCEM [1]).

Utiliter conferri poterit CIC. *de Divinatione* L. I § 10: ARCEM *tu quidem Stoicorum ..... defendis, si quidem ista sic reciprocantur, ut et, si divinatio sit, di sint, et, si di sint, sit divinatio.*

Ceterum quales essent illae Stoicorum arces i. e. *argumenta praecipua* dilucide apparet *de Deorum Natura* L. II. Cf. imprimis § 75 seqq.

---

1) Luculenta exempla confusionis congessit BENTLEIUS (ad *Hor. Carm. Saec.* v. 65) vere statuens „*aras* et *arces* tam similes habere ductus literarum ut librarios, etiam minime lippientes, facile decipere possent".

AD HORATII CARMINA III, 21 ET 26.

SCRIPSIT

P. H. DAMSTÉ.

Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro, tu sapientium
Curas et arcanum iocoso
Consilium retegis Lyaeo;

Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque et addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi
Regum apices neque militum arma.

Ad versum 13 Nauckius haec adnotavit: „Das Bild des sanften Druckes, welchen der Wein dem sonst gewöhnlich unfruchtbaren Geiste verleiht, ist hier sehr passend vom *torcularium* entlehnt. Dessenungeachtet haben Viele mit Berufung auf A. P. 434 an eine Folterung durch den Wein gedacht, zum Ausschwatzen oder zum Produciren. Dem *durum* ist entgegengesetzt *ingenium facile et copiosum* (Quintil. X. 1. 128)".

Recte Nauckium locum intellexisse versus Diphili (Athen. II, 2) demonstrant, qui quantum facere possent ad suam interpretationem stabiliendam ille non videtur observasse:

ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε
Διόνυσε καὶ σοφώταθ', ὡς ἡδύς τις εἶ·
ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος,
τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν,
τὸν ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν.

Risum provocare autem certe *lenissimi* est tormenti.

Grotius haud dubie Horatii carmen ante oculos habebat, cum sic elegantissime vertit Diphili versus (Excerpt. Tr. p. 797):

O vere sapiens ac merito sapientibus
Amicum Liber numen, quam multum iuvas!

Tu namque solus cornua addis pauperi:
Ingenio duro lene tormentum admoves,
Suppeditas arma inermi, timido audaciam.

Carminis III, 26 sententiam optime Orellius his verbis reddidit: „Per iocum simulans se iamiam amoribus renuntiaturum lyram ac reliqua instrumenta amatoria Veneri dedicat, simul precatus, ut Chloës amorem sibi conciliet, in quo ipso lepida totius odarii vertitur *εἰρωνεία*," neque aliter censuerunt Nauckius alii. Ecce autem Carolus Franke in ipso carminis exordio

Vixi puellis nuper idoneus
Et militavi non sine gloria;
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,

codicum mss. omnium scriptura *puellis* reiecta *duellis* scribendum censuit, quae Meinekio elegans et vera visa emendatio a L. Muellero in textum recepta est.

Mutatione ista, quamvis levissima, primae strophae sententiam prorsus immutari atque totius carminis tenorem ab Orellii interpretatione fieri alienissimum quivis lector mox perspicit.

Orellii paraphrasis nil habet quod reprehendas. Verba *militavi*, *arma*, *bello* in amoribus describendis frequentissime a poëtis adhibita esse vix opus est ut moneam, atque demonstrant et alii loci et Hor. Carm. IV, 1, 16: Late signa feret militiae tuae, et Ov. Am. I, 9, 1: Militat omnis amans et habet sua castra Cupido. Est vero in exitu carminis *ἀπροσδόκητον* quoddam, quod illius poetae Germani, qui in hoc genere regnabat, Henricum Heinium dico, nos admonet.

Iam considerandum est qualis fiat sententia si Frankii inventum recipiamus. Ne de verbis *duellis* et *bello* male repetitis dicam, Muellerus quomodo versus intellexerit iam cognoscas: „Horaz sagt, dass er matt vom Kriege sich jetzt ganz der Liebe widmen wolle." *Arma* igitur *militaria* esse voluit atque *defunctum bello barbiton* lyram qua res gestas cecinisset Horatius. Videtur tamen ipsi Muellero scrupulum movisse ista explicatio, qui ita pergat: „Ohne Zweifel fand sich Aehnliches bei Alcaeus, auf den auch die Worte *defunctumque bello barbiton* besser passen, da er sehr viel von seinen kriegerischen Abenteuern sang."

Minus etiam placent quae ad vocabulum *nuper* illustrandum pertinent: „Hier, wie nicht selten, von längerer Zeit; denn das Gedicht ist mindestens 12 Jahr nach der Schlacht bei Philippi verfasst.'' Ergo ad Philippos Horatius non sine gloria militaverit?

Cui talia legenti non veniunt in mentem Carm. II, 7, 9 sq.:

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi relicta non bene parmula?

Quae cum ita sint, et res et verba in prima carminis stropha Frankii scripturae repugnare videntur. Nunc autem de secunda videndum est.

Laevum marinae qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia et vectes securesque
Oppositis foribus minaces.

Quomodo ita canere possit qui iam totum se amori sit daturus equidem non capio. Optime tamen de illo dicta sunt qui amoribus est renuntiaturus.

Quoniam de hoc carmine disputare coepi, de vocabulo *arma* in versu 3 lectorem paucis monitum velim. Editores quantum scio omnes *arma* ad *funalia, vectes, securesque* (Bentlei emendatio est pro: *et arcus*) pertinere credunt; unus Peerlkampius aliter sensisse videtur, qui haec: „Et milites emeritis stipendiis arma in pariete suspendunt et poëtae citharam. Horatius, quia dixerat se non sine gloria militasse, figurate addit, se *arma* suspendere, vere *citharam*: hoc est, se desinere et amare et amores canere.'' In hac quidem opinione libenter cum Peerlkampio facio neque locos deesse vidi quibus *arma* de re una positum est: memini Verg. Aen. III, 286 sqq.:

Aere cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
Aeneas haec de Danais victoribus arma.

et notissima est copulae *que* significatio definitiva apud poëtas Latinos. Quod autem carminis stropham secundam Horatio abiudicandam putat vir egregius, quamquam argumenta quae attulit gravissima et ad persuadendum aptissima sunt atque odarium nostrum multo elegantius fieri quisque concedet, si inducantur versus 5—8, equidem in re tali iudicium ferre non ausim.

HIEROSOLYMA CAPTA.

SCRIPSIT

I. M. J. VALETON.

Titulum operis praestantis, cuius volumina secundum tertiumque denuo (et curis quidem tertiis) in lucem edita nuper laetus accepi, quod conscripsit Emil Schürer v. cl. Geschichte des Jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi", in exordio huius scriptionis honoris causa appellatum mihi stare volo, cum agere animum induxerim de quaestione quadam in historia Iudaeorum iampridem orta et a multis tractata; quae etiamsi non ita sit gravis, ut ex eius solutione permultum profici posse dicendum sit ad cognitionem nostram, tamen aliquam, si recte explicata sit, habere videatur utilitatem etiam ad res gestas cognoscendas, maiorem vero ad fontes rerum diiudicandos et ad auctorum quorundam pondera aestimanda. Res continetur hac quaestione, quo tandem referenda sit culpa templi Iudaici violati et deleti, excidium loci sanctissimi utrum tribuendum sit hominibus et voluntati alicui humanae, an fortunae et causis ex cognitione nostra remotis, et, si hominibus, cuinam. Eam quaestionem etiam attigit Schürer, in primo volumine operis laudati pag. 530 adn. 115; qui etiamsi ea brevitate eam absolvit, quam requirebat ratio operis et pusillitas huius controversiae cum ingenti quam pertractandam habebat materia comparatae, tamen ne eam quidem carere voluit operosa diligentia, qua de singulis rebus auctores appellare, diversas aliorum sententias edere, iudicium suum denique, argumentis confirmatum, ferre consuevit. Ego autem, cum quaedam in medium proferre posse mihi viderer, quae ab aliis aut ad hanc quaestionem omnino non

adhibita, aut non rectissime aestimata esse arbitrarer, opus mihi esse non censui omnes virorum doctorum auctoritates antiquiores excitare quae extant, et, ad librum laudatum relegatis lectoribus earum cognoscendarum cupidis, rem ipsam aggredior. Quaestionem bifariam divisam ita tractabo, ut primum de rebus agam, deinde de auctoribus.

I.

Amplissimo harum rerum auctori, Flavio Iosepho, excidium urbis et templi describenti, hoc consilium esse constat, ut Titum culpa levet. Iosephus lectoribus suis ostendere studet, Titum partim invitum fecisse ea quae pertinerent ad oppidum templumque delenda, partim eum frustra operam dedisse ut excidium utriusque praeveniret. Quod ut confirmet, argumentis utitur speciosis, cum narratione rerum non sine arte quadam contextis; quae si ex eo contextu soluta spectamus, ad haec sex fere capita referri licet:

I. Excidium urbis et templi referendum esse ad voluntatem Providentiae Divinae; huius vim non minus clare conspici posse in rebus fortuitis quae aliquid ad eum eventum parandum valuerunt, quam impulsionem divinam in actionibus hominum quae eo pertinuerunt.

II. Titum verbis suis innocentiam suam satis declaravisse.

III. Eum benignum se praebuisse innocentibus et fugitivis.

IV. Eum saepe frustra ad condiciones et ad deditionem vocavisse Iudaeos.

V. Eum in Consilio suo egisse et pervicisse, ut decerneretur templo esse parcendum.

VI. Ipsam excisionem templi non esse ab eo susceptam neque peractam. — De his singulis videamus.

I. Iosephus statuit, iam initio belli sibi cognitum fuisse, qualis eius futurus esset eventus, cum Deus saepe per insomnia eum docuisset [1]). Narrationem incendii templi ita incipit: *τοῦ δὲ ἄρα (τοῦ ναοῦ) κατεψήφιστο μὲν τὸ πῦρ ὁ θεὸς πάλαι, παρῆν δ' ἡ εἱμαρμένη χρόνων περίοδος .... κτλ.* [2]). Cum narret militem

1) B. I. III. 8.3 § 351 et 353. — 2) VI. 4.5 § 250.

aliquem temere titione iacto incendisse templum, hunc militem voluntatis divinae administrum fuisse asseverat, *δαιμονίῳ ὁρμῇ τινι χρώμενον* [1]). Haec omnia parum quidem valere ipse perspiciebat ad accurate demonstrandum, Romanos non consulto templum delevisse; voluntas humana enim, etiam secundum antiquorum opiniones, si eo referri poterant res gestae, non prorsus excludebat operam voluntatis divinae, neque magis igitur vis divina, si in aliqua re operata esse videbatur, impediebat quominus in eadem re simul agnosceretur opera voluntatis humanae. Sed tamen cum apud antiquos praevaleret opinio, eas res *potissimum* referri posse ad voluntatem divinam, quarum causa naturalis in voluntate aliqua humana consistens nulla inveniri posset, et earum *pro certo* auctorem Deum habendum esse [2]), Iosephus etiam aliquid efficere posse sibi videbatur per argumentum ex re inversa petitum, si cum magno pondere auctoritatis affirmabat, auctorem rei fuisse Deum; eo minus fore confidebat, ut auctorem rei humanum requirerent lectores, quin etiam sperabat fore ut gravitas illius sententiae absterreret, ne ad auctorem humanum rem referre conaretur aliquis, utque vix animo pio et religioso convenire putarent omnes, etiam dubitare de innocentia Titi. Praeterea Iosephus arbitrabatur, etiamsi tenerent lectores, rem nihilominus a Tito esse peractam, tamen, si constaret rem *etiam* Deo volente esse factam, utique futurum esse ut hoc ab eis concedi deberet, Titum non improbe sed pie et iuste egisse cum eam perageret, quippe cuius factum manifesto conveniret cum voluntate divina. Itaque Providentiam Divinam induxit Iosephus, partim ut *culpam* rei, partim ut

---

1) VI. 4. 5 § 252. — 2) Antiquis vis divina, non semper quidem neque unice, sed tamen plerumque, id fuit quod „asylum ignorantiae" dixit Spinosa. Eo pertinent exempli gratia disputationes quibus Polybius demonstrare conatur, alias res ad voluntatem Dei vel Fortunae referri licere et oportere (*δεῖν περὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸν θεὸν τὴν ἀναφορὰν ποιεῖσθαι καὶ τὴν τύχην*), alias minus; quae disputationes hanc ob causam inprimis memorabiles esse videntur, quia eo spectant ut demonstretur, causas rerum *politicarum* et *bellicarum* minime ad Deum vel Fortunam referendas esse, cum eas ab hominibus oriundas esse satis possit a nobis perspici (Pol. 10. 5. 8; 24. 9. 2; 37. 4. 4), sed rerum *naturalium* (veluti imbrium et tempestatum) causas licere et oportere ad Deum vel Fortunam referri, cum hae sint semperque mansurae sint hominibus ignotae (Pol. 37. 4. 2 et 3). Huius rationis hodie nonnumquam consimilem sed contrariam iniri videmus rationem.

eius *invidiam*, a Tito removeret. His consiliis motus, Iosephus etiam in ipsa narratione hic illic aliquid scripsit quo lectorem admoneret eique persuaderet, Deum fuisse qui Hierosolymam delevisset [1]).

II. Nonnulla verba Titi apud Iosephum extant, quibus is declarat, res non ita evenisse, quemadmodum ipsi volenti fuisset, neque penes se esse culpam harum rerum; nonnumquam dolorem ostendit quo se afficit clades Iudaeorum et ruina urbis, neque lacrimis abstinet, adeo ut in narratione Iosephi virum non leni solum se praebeat ingenio et Iudaeis benigno, sed etiam molli et fluxo (cfr. Bernays Chronik des S. S. pag. 50). Ex. gr. post urbem muro lapideo a Romanis circumdatam, cum conspiceret ingentem copiam corporum fame enectorum a Iudaeis de muro deiectorum, ingemuit et manibus caelum versus por-

1) B. I. V. 1. 3 § 19: τὸν πορθήσαντα θεόν; V. 8. 2 § 343: deus occaecavit mentes Iudaeorum; V. 13. 6 § 566 et VI 8. 4 § 399 et VI. 9. 4 § 433 et VII. 8. 1 § 271: Iudaei impietate sua poenas a Deo meruerunt; VI. 2. 1 § 110: deus ignem adduxit ad urbem; V. 13. 5 § 559 et VI. 2. 1 § 108 et VII. 8. 6 § 327 et § 359: Deus ad interitum condemnavit gentem Iudaeorum; V. 9. 3 § 367: Iudaei adversus Deum belligerantur; VI. 1. 5 § 38 et 39 et VI 7. 3 § 371 et VI. 9. 1 § 411 et VII 8. 5 § 319: Deus socium belli se praebet Romanis, V. 9. 4 § 407: et ideo quidem, quod Romani se iustos praebent. — Singulae res diserte ad operam divinam referuntur, veluti V. 1. 6 § 89: quod Romani superveniunt antequam turres a Iudaeis impositae sunt muro Agrippae; V. 2. 2 § 60: quod Titus incolumis excedit ex proelio quodam ad urbem gesto; VI 8. 5 § 401 et 411: quod Iudaei de turribus decedunt postquam urbs capta est; VI. 9. 4 § 433 quod duces seditionis poenam solverunt; VII. 2. 1 § 32: quod Simon se dedere coactus est; VII. 8. 5 § 318 et 6 § 331: quod, in obsidione Masadae castelli, ventus inversus ignem ad murum agit. — Illo vocabulo „δαιμονίῳ ὁρμῇ" saepius utitur Iosephus, V, 12. 2 § 502: cum milites murum lapideum aedificare incipiunt; VI. 1. 6 § 59: cum pauci milites murum Antoniae arcis aggrediuntur. — Eodem quoque pertinent aliquot praedictiones divinae et prodigia quaedam, quorum Iosephus mentionem fecit, quibus aut de excidio futuro aut de condicionibus quibusdam ex quibus penderet urbis fortuna, Iudaeos a Deo praemonitos fuisse aut praemoneri potuisse statuit; VI. 2. 1 § 109: in veteribus vatum libris scriptum erat, urbem tum captum iri, cum caedes intestina fieret; VI. 5. 3 § 289: sidus in aëre noctu visum gladii formam referens, et stella crinita per annum conspecta, interitum urbi minata erant; ibid. § 290: prodigium a. 66 in festo Paschatis observatum erat, lux nocturna circum aram et templum arserat; ibid. § 300—310: vaticinium sinistrum, iam a. 63 primum editum ab homine quodam de plebe, per septem annos amplius crebro repetitum, cladem futuram praemonstraverat; VI. 5. 4 § 311: in oraculis erat, fore ut urbs et templum caperentur, si area templi in quadratam formam redacta esset, quod factum erat post Antoniam arcem a Romanis captam. — Alia prodigia referuntur V. 9. 4 § 410 sq; VI. 5. 3 § 292 et 293, 297, 299.

rectis Deum testem invocat, id non a se esse factum [1]). Postquam certior factus est de atroci facinore matris quae infantem ex se natum devoravit, Titus precatus se purgat Deo, dicit se pacem obtulisse Iudaeis, hos bellum optavisse, poenas autem nefarie facti se sumpturum esse ex interitu urbis, et a viris quidem qui, ne in eo statu quidem quo eos fames reduxit, ab armis discedunt [2]). In oratione quadam quam ipse ad Iudaeos habuisse fertur, omnes obtestatur, non se ad eam insaniam coegisse hostes [3]). Paucis mensibus post urbem dirutam, cum iterum adiret locum obsidionis, cum secum reputaret qualis ea urbs fuisset, non de victoria sua se iactavit, ut facturi fuerant alii, sed saepe exsecratis eis qui Iudaeis ad seditionem incitatis urbem hac clade affecissent, manifestum omnibus fecit se maluisse urbem integram manere quam fortitudinem suam conspici in eius excidio. [4]). — His verbis Titi conveniunt loci nonnulli, quibus Iosephus hic illic tangit benevolentiam qua adversus Iudaeos animatus fuit Titus [5]), et eius templum et urbem servandi studium [6]); diserte monet, urbem ab imperatoribus cum Tito tum Vespasiano *invitis* esse deletam [7]).

III. Iosephus tradit, quinquies cum Iudaeis de pace actum esse. Ea res copiam nobis praebet totius spatii quinque mensum, quo urbs obsessa est, secundum has occasiones quibus de pace

---

1) V. 12 3 § 519. — 2) VI. 3. 5 § 215 - 220. — 3) VI. 2. 4 § 128. — 4) VII. 5. 2 § 113. — 5) I. pr. 4 § 10: *Τίτος, ἐν παντὶ τῷ πολέμῳ τὸν μὲν δῆμον ἐλεήσας ὑπὸ τῶν στασιαστῶν φρουρούμενον*; V. 11. 1 § 450: Titus commiseratione movetur transfugarum crucibus affixorum; V. 12. 4 § 522: miseret eum reliquiarum gentis; cfr. VII. 5. 2 § 112. — Eiusdem *τὸ φιλάνθρωπον φύσει* memoratur V. 8. 1 § 335 et VI. 6. 2 § 324 et § 340; eius *πρᾳότης* VI. 8. 2 § 383. — Alibi in universum de Romanis affirmatur, eos commiseratione affectos esse cum certiores fierent de multitudine mortuorum in urbe, V. 13. 7 § 572, et maiore maerore eos afflictos esse ob infortunia Iudaeorum, quam illos, VI. 1. 2 § 12. — 6) I. pr. 11 § 27 sq. et V. 8. 1 § 334 et VI. 2. 4 § 128 et VI 6. 2 § 324: Titus Urbem et Templum servari cupit; V, 9. 2 § 360: suum enim hoc damnum esse arbitratur; VI 2. 8 § 120: transfugae militibus supplicant ut Romanos in templum admittant, quod hi templum incensuri non sint sine ultima necessitate. — 7) I. pr. 11 § 28 et VI. 4. 8 § 267: *ναὸς ἄκοντος Καίσαρος ἐμπίμπραται*; VI. 5. 2 § 284: milites Romani *iniussu* eius porticum incendunt, super quam se receperunt sex millia hominum de plebe; VI. 6. 2 § 344 Titus ad urbem venit horridis iussis *παρὰ τοῦ πατρὸς ἄκοντος* acceptis. Cfr. V. 10. 5 § 444: Romani *inviti* urbem diruerunt; VI. 2 5 § 130: Titus cum ad deditionem perducere non posset Iudaeos, *πάλιν πρὸς πόλεμον ἄκων ἐχώρει*; VI 6. 2 § 345: *τείχεσιν ὑμετέροις μηχανὰς ἄκων προσήγαγον.*

actum est quasi in quinque partes dividendi. *Prima* occasio tum fuit, cum nuper ad urbem cum copiis venisset Titus; quasi in transitu hoc memorat Iosephus, se ipsum tum Iudaeos „ἐπὶ συμβάσεις προκαλέσασθαι", neque quidquam se profecisse, „μέτριον οὐδὲν εὑρεῖν" [1]). *Iterum* Iosephus cum mandatis Titi Iudaeos in muro stantes tum adiit, cum iam capta esset Urbs Nova sive pagus qui dicebatur Bezetha, cum milites Romani primum in binis aggeribus contra Antoniam arcem et contra murum Urbis Superioris struendis occupati essent. Duae orationes a Iosepho tum habitae nobis referuntur [2]). *Tertium* cum Iudaeis agitur per Iosephum tum cum Romani Antonia arce capta iam in eo sint ut aggrediantur aream templi [3]). Mox aliquot fugitivi, a Iosepho ad murum adducti, Iudaeis supplicavisse traduntur ut Romanos in urbem templumque reciperent [4]). Eo tempore etiam Titus, Iosepho interprete usus, parvam orationem ad Iudaeos habuit, qua eos invitaret sub condicione ἀδείας de templo decedere [5]). *Quartum* deinde actum est post templum iam dirutum, cum occasionem colloquendi a Tito petivissent ipsi Iudaei; oratio a Tito tum habita apud Iosephum extat [6]). Paucis diebus postea, cum in Superiorem Urbem se recepissent Iudaei, *quintum* Iosephus eos allocutus ad pacem hortatur [7]). Ab eo tempore ad urbem excisam non amplius actum est. — Praeterea vero Iosephus affirmat, etiam aliis modis ad pacem provocatos esse Iudaeos. Ipse continuo fere huic rei operam dabat, οὐκ ἀνίει παρακαλῶν [8]); ita factum est ut aliquando hoc consilio ad murum cum accessisset, vulneraretur ictu lapidis, utque tantum non in manus hostium excursionem subitariam facientium caderet. Etiam alii viri, initio certe, eidem rei operam navabant, inter eos nominatur Nicanor, is quoque paullo post initium obsidionis vulneratus est telo a muro iacto, πειρώμενος εἰρηνικὰ τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους διαλέγεσθαι [9]). Ne Titus quidem verbis pepercit; is, paullo ante conatum Iosephi secundum, Iudaeos allocutus erat, αὐτός τε σώζεσθαι

---

1) V. 3. 3 § 114. — 2) V. 9. 3 et 4 § 362—420. — 3) VI. 2. 1 § 94—111. — 4) VI. 2. 3 § 119—121. — 5) VI. 2. 4 § 124—129. — 6) VI. 6. 2 et 3 § 323—354. — 7) VI. 7. 2 § 365. — 8) V. 13. 3 § 541 et 546; VI. 7. 2 § 365. — 9) V. 6. 2 § 261.

παρεκάλει [1]). In universum Titus ipse affirmat, se post unamquamque victoriam reportatam ad pacem provocavisse Iudaeos [2]).

Quaerentibus nobis, quinam sint Iudaei qui recusaverint pacem hoc modo oblatam, Iosephus respondere solet, hos fuisse *milites* non *cives*. Iosephus sedulo distinguere solet inter plebem sive populares (τὸν δῆμον, τὸν λᾶον, τοὺς δημότας sive δημοτικούς), et milites quos alibi στασιαστάς, alibi μαχίμους vocat. Horum multitudinem ad viginti trium millium quadringentorum summam reducit; civium numerum autem in immensum exaggeratum ad 1100.000 auget. Dicit fuisse sub Simone 10.000 militum et 5000 Idumaeorum, sub Ioanne 6000 hoplitarum et 2400 zelotas, hos omnes comprehendit vocabulo q. e. τὸ μάχιμον καὶ στασιάζον πλῆθος [3]). Hos a pace alienos fuisse affirmat [4]), plebem vero pacis vere cupidam fuisse et omnem spem habuisse in ipsius auxilio et actionibus [5]). Sed dubito an nullo iure ea distinctio hoc modo a Iosepho facta sit. Is quidem apud lectorem opinionem excitare studet, nullos Iudaeos praeter milites illos arma tulisse, hos solos fuisse qui nefario aliquo furore commoti Romanis vi et armis repugnarent, reliquos silentio eventum expectasse, (ἆθλον ὁ δῆμος ἦν ἑκατέρων, — Ioannis et Simonis — καὶ τὸ μὴ συναδικοῦν τοῦ λαοῦ μέρος ὑπ' ἀμφοῖν διηρπάζετο). Verum quamquam ipse ob eam causam consulto cavet ne hoc diserte dicat, vix dubium est quin aut omnes

1) V. 9. 2 § 361. — 2) VI. 6. 2 § 345. — 3) V. 6. 1 § 248—251. — 4) V. 8. 2 § 345: οἱ μὴ ζητοῦντες εἰρήνην. — 5) V. 1. 5 § 27—31: plebs opprimitur a seditiosis, mulieres et senes sperant fore ut Romani se liberent a malis intestinis; § 33: plebs (οἱ μὴ στασιάζοντες) iam desperat salutem; V. 6. 3 § 265: plebs spem habet in Romanis; V. 8. 1 § 335: plebs Tito suburbium occupanti ad obsequium parata est, eam ob causam tantum de deditione silet, quia milites mortem minantur omnibus qui de ea mentionem faciant; V. 9. 3 § 370 et V. 12. 3 § 512: plebs prima fame premitur; V. 10. 1 § 420: plebs verbis a Iosepho in secunda actione dictis ad transfugiendum incitatur; V. 10. 4 § 439: milites saeviunt in populares; V. 12. 4 § 522: Titus expugnationem Antoniae arcis accelerat, motus commiseratione erga plebem, quam ex manibus seditiosorum extrahere cupit; V. 13. 3 § 543: plebs maerore afficitur de eius vulnere certior facta, cum in eo spem habeat transfugiendi; § 547: aspectus Iosephi vivi et ex vulnere refecti plebem confidentia, seditiosos timore, implet; VI. 2. 1 § 98: plebs maesta tacet postquam Iosephum *tertium* de pace agentem audivit; VI. 2. 3 § 118: Iosephus ad muros adducit transfugas aliquot, ut plebes videat eos esse salvos; VI 4. 6 § 259 et VI. 7. 1 § 358 et alibi: plebs inermis neque repugnans ad ultimum trucidatur partim a Romanis partim a Iudaeis seditiosis.

viri adulti aut longe maior pars eorum, etiam sacerdotes plerique, arma adversus Romanos tulerint, vel alio modo in bello operam suam praestiterint. Aliquot indicia huius rei, bellum Romanis non a militibus solis illatum esse, apud eum inveniri possunt. Etiam inter cives fuisse qui operam in bello praestarent, ipse ostendit cum dicat, Titum aliquando noluisse pro transfugis habere eos qui extra urbem capti essent, sed eum tamquam hostes eos tractavisse [1]). De sacerdotibus ipse aliquando invitus tantum non agnoscit Iosephus, arma ab eis lata esse [2]). Quod dicit, paullo ante tertiam actionem suam sacra quotidiana in templo fieri desiisse propter inopiam virorum, id probat, licet ipse addat „plebem" eam rem aegre tulisse, fere omnes viros militiae idoneos tum bello occupatos fuisse, neque constitisse illam „plebem" nisi ex mulieribus, senibus, iunioribus fere [3]). Etiam semel Iosephus voc. „plebem" ipse ita interpretatur, ut mulieres et senes pro ea nominet [4]). Cum in quarta actione duces Iudaeorum a Tito frustra petunt ut sibi venia detur exeundi ex urbe et cum uxoribus liberisque migrandi in novas sedes, ea petitio manifesto spectat ad omnes cives qui supersunt, non ad „milites" solum [5]).

Verum, quamvis parum recte distinxisse videatur Iosephus inter milites belligerantes et populares a bello omnes alienos, tamen dubium non est quin fuerint homines aut aliquot aut multi in plebe, fortasse etiam in sacerdotum ordine, pacis vere cupidi; ad id affirmandum ne opus quidem nobis est auctoritate Iosephi. Etiam Romanis id manifestum non esse non potuit. Apparet autem, Titum ipsum initio aliquid momenti huic rei tribuisse; scilicet operae pretium ei visum est experiri, numquid per eam partem Iudaeorum effici posset ad seditiosos opprimendos et urbem capiendam. Id ita tentari posse arbitratus est, si ipse aliquando conaretur, cum aliquot militibus subito in urbem irrumpere. Tum speravit fore ut illa multitudo pacis cupida, si ipsum cum militibus intra murum adesse sibique ad auxilium paratum esse videret, ipsa, pro Romanis palam optione facta, una cum his aggrederetur seditiosos, et aut statim eos

1) V. 11. 1 § 447; 449 et 455. — 2) VI. 5. 1 § 278 et 318. — 3) VI. 2. 1 § 94. — 4) V. 1. 5 § 28, cfr. V. 12. 3 § 513. — 5) VI. 6. 3 § 351.

superaret, aut saltem eos impetu suo tamdiu occupatos teneret, dum Romani, toto exercitu paullatim in urbem immisso, occupatis portis interioris muri quas sibi a tergo seditiosorum aperuisset plebs, per eas retro pulsis seditiosis, urbis potiundae copiam nanciscerentur. Eiusmodi consilium a Tito suscipi non potuit, nisi credidit, aut certe apparituram esse speravit, eam multitudinem pacis cupidam esse haud spernendam, ex parte armis quae caperet non carentem, validam, odio militum flagrantem; revera inauditum non erat in hac urbe, cives, et sacerdotes, repugnare contra zelotas armatos, et antea aliquid eiusmodi non sine bono eventu tentatum erat; non dubito quin Iosephus aliquam operam dederit, cum is imprimis in ea re magnam spem salutis civium suorum posuisset, cum denique fides ei haberetur a Romanis tamquam viro rerum Iudaicarum maxime perito, ut verbis suis Titum in ea opinione confirmaret et cum bona fide ad rem tentandam instigaret [1]). Revera autem eiusmodi spem a Tito nutritam et tale consilium ab eo susceptum esse probant duae Iosephi narratiunculae, quaelocum suum habent in prima parte obsidionis. Altera huiusmodi est. Proximo die post primam Iosephi actionem, ut narrat Iosephus [2]), insidiae struuntur ab obsessis. Pars militum Iudaicorum egreditur ex urbe, fingens se esse a civibus pacis cupidis ex urbe eiectam; pars eorundem, in muro stans, fingens se esse cives pacis cupidos, pacem clamat et Romanos invocat, et pollicetur se portas esse aperturam Romanis. Hoc dolo decepti milites Romani, quorum magnum agmen ad portam appropinquavit in urbem irrupturum, circumveniuntur ab hostibus extra portam constitutis, obruuntur telis de muro iactis, aliquot ex eis occiduntur, plerique vulnerantur. Hoc quod Iosephus narrat, parum verisimile esse nemo negabit; quid subesse possit, difficile dictu. Ego crediderim, portam, apertam ad recipiendos Iudaeos qui excursionem fecissent in Romanos, allexisse milites Romanos, et frustra hos conatos esse una cum Iudaeis fugientibus in urbem irrumpere; de excursione Iudaeorum hoc loco sermo-

1) Hoc est quod Titus postea dixit, se initio gavisum esse cum audiret, populares omnes pacis cupidos esse, VI. 6. 2 § 344, cfr. V. 2. 1 § 53.. — 2) V. 3. 3 sq. § 109—128 = Zonar. 6. 19 pag. 209.

nem esse, hac re confirmatur, quod audimus Titum paucis diebus postea validam manum portis apposuisse ut ab excursionibus sibi molestis hostem prohiberet [1]). Verum quod solum nunc nostra interest scire, animadvertendum est, Romanos aliquantum se profecturos esse credidisse si impetu subitario et inexpectato in urbem irrupissent; ad eam opinionem hac spe solum allici potuerunt, si credebant fore ut in urbe existerent motus et discordiae civiles sibi favorabiles. Ad eam rem nihil scire attinet, quod etiam a nobis dispici nequit, utrum Iudaei illi pacem clamantes fuerint milites malo dolo eam speciem assumentes (quod certe credibile non est), an fuerint revera cives pacis cupidi (verum quomodo harum tanta multitudo ad muros pervenire potuisset?), an forte in Iosephi imaginatione sola extiterint, quod mihi verum esse videtur. Hoc sufficit, Titum credidisse, talem partem in civitate adesse, eumque experiri voluisse numquid per illius operam profici posset. Quod Iosephus affirmat, Titum dubitavisse, nihil imperasse, milites iniussu eius sponte ad portam impetum fecisse, id nullo alio consilio ab eo fictum esse censeo, quam ut lectorem celaret, Titum nimis temerarie (et fortasse ipsius auctoritate perductum) aliquid suscepisse, quod in eius damnum se verterat; quod apparuerat et ipsum et Titum falsos esse ea spe quam in auxilio popularium posuerant, id non melius excusare posse sibi visus est Iosephus, quam si culpam imputaret fraudi militum Iudaicorum, qui in eam spem eos consulto adduxissent. — Altera narratiuncula est ea, qua Iosephus describit quomodo Titus cum militibus mille irruperit in Bezetham suburbium, postquam murum eius expugnavit [2]). Titus, ut narrat Iosephus, tum ostendit, se pacem velle; vetat cives in urbe deprehensos interfici, vetat domicilia incendi; pollicetur se plebi bona redditurum esse; militibus vero, si ab armis statim discedere nolunt, ἄδειαν praetendit, et his condicionibus se urbem et cives servaturum esse prae se fert. Verum qualis est illa ἄδεια? Est potestas per inducias exeundi ex urbe, militibus concessa, hac ratione, ut, si in urbe se dedere nolunt, extra urbem in

1) V. 8. 5 § 130—133; cfr. Tac. hist. 5. 11: „... crebra pro portis proelia serebant, donec adsiduis damnis intra moenia pellerentur.". — 2) V. 8. 1 § 331—342.

loco praestituto pugnae cum Romanis conserendae copia eis fiat; ex tali pugna autem cum nullo modo fieri posset ut victores discederent Iudaei, apparet aliam non fuisse hanc *ἄδειαν* nisi veniam optandi ut a Romanis extra urbem armati trucidarentur [1]). Quae igitur fuit eius utilitas? Scilicet fieri non poterat, si in urbe armis tollerentur seditiosi, quin in ea pugna damnum afferretur civibus etiam eis qui forte a bello quam maxime alieni essent; multi inermes opprimerentur, domicilia incenderentur, necesse erat. Armis autem tolli debebant Iudaei seditiosi, nisi se dederent. Sed hoc *ἀδείας* beneficio oblato Titus permisit, ut liceret eis extra urbem armis tolli, quo fieret ut cives suos, urbem, templum servarent, neque tamen se dederent, ut morerentur *δίχα τῆς τοῦ δήμου βλάβης*. Hoc eximio favore milites Iudaici tamen frui noluerunt. — Etiam populares aliter fecerunt, quam a Romanis expectabatur. Titus non dubitaverat, ut ait Iosephus (§ 333), quin Iudaei, cum viderent nullo malo se affici a victore, statim essent concessuri; valde miratur quod aggrediuntur et ex urbe eum expellunt. Hoc modo Iosephus celare conatur, Titum denuo parum caute egisse cum urbem, copiis nimis exiguis stipatus, nulla re provisa ut receptum tutum haberet, intrasset. Iosephus, rem in Titi laudem vertens, dicit, penes eum fuisse, si acerrime rem gessisset, urbem eo die capere, sed eum, permotum humanitate et cupiditate servandi cives et urbem, inhibuisse impetum suum et ultro distulisse victoriam [2]). Verum hoc inceptum quoque totum ortum esse apparet ex illa spe, a Tito suscepta, fore ut cives pacis cupidi pro Romanis optarent cum primum hi in urbe adessent.

Iamvero postquam illa spes fefellit Romanos, ipsi intellexerint necesse est, praeterea nihil boni a se impetrari posse per eam partem civium quae pacis cupida esset. Cum his civibus publice agi non poterat a Romanis; ipsi potestate decernendi et publica auctoritate carebant; omnis fortuna popularium pendebat ex optione quam facturi erant seditiosi. Nihilominus ab initio cer-

---

1) V. 8. 1 § 334: *τοῖς στασιασταῖς, εἰ βούλοιντο μάχεσθαι δίχα τῆς τοῦ δήμου βλάβης, ἄδειαν ἐδίδου*. Cfr. VI. 2. 1 § 95; VI. 2. 4 § 124—128; VI. 6. 2 § 346. Quod Dio dicit (66. 5. 3): *ὁ οὖν Τίτος κήρυγμα αὖθις, ἄδειαν αὐτοῖς διδούς, ἐποιήσατο*, id fortasse ad aliam rem pertinet. vid. infr. pag. 93 adn. 5. — 2) V. 8. 1 § 332; cfr. I. prooem. 4 § 10.

tum ratumque fuit Tito, postquam bellum ad finem perductum esset, tum solum parcere civibus (etiam insontibus, et pacis cupidis, si qui fuerunt; etiam mulieribus senibus infantibus), si seditiosi eius condiciones antea accepissent. Iam in secunda actione sua Iosephus Titi verbis praecise denuntiavit Iudaeis: Titum, si urbem vi cepisset, nemini esse temperaturum [1]); his minis convenit, quod paullo postea Iosephus Titum dicentem facit in illa precatione, se, cum iam desperet vinci posse contumaciam seditiosorum, esse urbem deleturum [2]). Ratio huius saevissimi decreti haec fuisse videtur (si quidem putare nolumus, Titum temere quasi praetextum quaesivisse ad extirpandam gentem Iudaeorum), quod aequum et necessarium videbatur a civibus qui pacis cupidos se esse profiterentur postulare, ut qualicumque modo, sive persuasione et precibus usi, sive per proditionem, sive seditione mota et impetu desperato in milites suos facto, operam suam praestarent ut hos ad deditionem cogerent, et quod sibi iam licere et necesse esse sumeret, si nihil eiusmodi a civibus fieret, etiam hostium et belli fautorum loco eos omnes habere. Quamquam ne ipsum quidem latere potuit, homines pacis cupidos, praesertim si pauci forte et inermes essent, non posse voluntatem suam imponere tot millibus (quotquot tandem fuerunt) seditiosorum. Sed huic rei providere, suum non esse arbitratus est; adeo apud eum praevalebat sententia, seditiosos aut ad deditionem cogendos aut armis delendos esse, ut huic necessitati iam cedere deberet salus reliquorum, si qui essent. Hoc saltem constat, vitam et salutem omnium civium non *facto* solum, sed etiam *ex decreto Romanorum*, pependisse ex optione quam facturi erant seditiosi. Neque multum differebat condicio urbis et templi a condicione civium innocentium. Haec certe ut servarentur, fieri non poterat, si urbs vi expugnanda esset et seditiosi armis delendi. Fatum quod urbi et templo impendebat, averti hoc modo unice poterat, si seditiosorum deditio tempore fieret. Vere dicere possumus, in eo quod Titus decreturus erat de condicionibus quas laturus esset seditiosis, simul inesse iudicium quod ab eo ferretur de vita omnium

1) V. 9.3 § 373. — 2) VI. 3.5 § 217—219.

civium, de statu urbis et templi. Si haec servare volebat Titus, hos ad condiciones vocaret necesse erat eiusmodi, quae ab eis accipi possent. Id Titus non fecit, nihil remisit, nihil concessit; ita simul cum his etiam cives ad perniciem, urbem et templum ad interitum condemnavit. Verissime hoc iam in narrationis suae initio statuit Iosephus: *καὶ τὸ χρεὼν δ' ἐκράτει τούς τ' ἀναιτίους τοῖς αἰτίοις συναπολέσθαι καὶ τῇ στάσει τὴν πόλιν* [1]).

Sed vim huius saevissimi decreti, quo Romani constituerant etiam insontes et inermes tollere, nisi tempore concessissent seditiosi armati, tamen una exceptione mitigari obiecerit quispiam, siquidem eis qui pacem cuperent transfugiendi copia fieret a Romanis. Revera huic argumento permultum tribuit Iosephus in narratione huius belli; constat etiam tum cum res ageretur eum magnam spem salutis civium suorum in hac re posuisse. Et ipsum Titum in oratione ad Iudaeos habita dicentem facit: *δεξιὰς αὐτομόλοις ἔδωκα, καταφυγοῦσι πίστεις ἐτήρησα, ... ἀεὶ φονῶντας τοὺς στρατιώτας ἐφ' ὑμῖν κατέσχον* [2]). Videamus igitur quid de perfugis constituisse, quid eis fecisse Romanos tradat Iosephus.

In obsidionis initio omnes qui extra murum procedere audebant, a militibus Romanis hostium loco haberi et aut captivi fieri aut statim interfici solebant; captivi autem qui arma gesserant cruci affigebantur [3]). A periculo mortis se defendere tamen poterant transfugae appellando Caesarem; si ad eum res perveniebat, et is causa probata in fidem accipiebat supplicem, transfugam occidere non licebat militibus [4]). Eo tempore acciderit necesse est quod tradidit Dio Cassius, ut Iudaei nonnulli, partim captivi, partim fugitivi, qui in praesidiis Romanis asservabantur, per insidias hostibus nocere conati, operam darent

---

1) V. 9. 1 § 355. — 2) VI. 6. 2 § 345. Cfr. I. prooem. 11 § 27: *ἔπειτα διέξειμι .. τὴν Ῥωμαίων φειδὼ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους*; V 12. 4 § 522: *Τίτος οἰκτείρων τὰ λείψανα τοῦ δήμου καὶ σπουδάζων τὸ γοῦν περιὸν ἐξαρπάσαι πάλιν ἤρχετο χωμάτων.* — 3) Id probat locus Iosephi V. 6. 5 § 289 et 290. Ioannes Idumaeorum dux, de quo h. l. sermo est, manifesto tum transfugere in animo habebat, cum interficeretur. — 4) Argumento sunt quae de insidiis a Castore quodam structis narrat Iosephus V. 7. 4 § 317—331; § 318: *προτείνας ὁ Κάστωρ τὰς χεῖρας ὡς ἱκετεύων ἐκάλει τὸν Καίσαρα .. πιστεύσας ὁ Τίτος .. ἐπέχει τοῦ κριοῦ τὴν ἐμβολήν, κωλύει τε τοξεύειν τοὺς ἱκέτας .. Τοῦ δ' εἰπόντος ἐπὶ δεξιᾷ καταβῆναι, ὁ Τίτος .. ἔφη .. διδόναι πίστιν.*

ut aquam fontium corrumperent, et Romanos, si quos solos deprehendissent, interficerent; Iosephus hoc omisit. Ea res probat, Romanos ab initio habuisse captivos quibus vitam in praesentia condonavissent; eadem ostendit, his aliquam tum etiam concessam fuisse libertatem movendi se, non minus quam fugitivis qui tamquam captivi recepti essent; sive, quod potius dicam, custodias captivorum a militibus Romanis eo tempore etiam male et valde negligenter actas esse; ipsae hae insidiae Romanos coëgerunt ut huic rei in posterum melius consulerent. Dio Cassius praeterea auctor est, Iudaeos habuisse eo tempore etiam aliquot perfugas Romanos, quos sedulo in muro collocatos hosti monstrare solerent; verisimile est hos fuisse ex auxiliariis, et ideo eos transfugisse, quod delicti alicuius a se admissi poenas daturi fuissent si remansissent [1]). — In secunda parte obsidionis, postquam Iudaeis per Iosephum denuntiatum est, omnes perituros si urbs vi esset expugnata, cum iam eo metu permulti ad fugiendum excitarentur, accipimus haud paucos transfugas, qui bonis in urbe qualicumque modo venditis cum paucis rebus preciosis ad Romanos pervenerant, a Tito rus esse dimissos quo quisque ire vellet [2]). Sed tamen obstabat aliquid; Iosephus narrare pergit, permultos fuisse cives humiliores qui ad Romanos fugere non auderent. Scilicet apparet edictum fuisse a Tito, ne quis solus transfugere conaretur, eis solis enim qui cum uxoribus liberisque venirent, securitatem fore a militibus Romanis; hi homines autem uxores liberosque secum ducere non poterant, quia ita conspicui facti militibus Iudaicis, ab his ut retinerentur et occiderentur futurum erat [3]).

1) Dio 66. 5. 3 et 4. Dio utramque rem collocavit post secundum murum urbis expugnatum, is autem expugnatus est fere sexto decimo die mensis Artemisii, cum triginta dies paullo amplius urbs obsideretur. Etiam aliam ob causam insidias illas a captivis structas ad primam partem obsidionis referamus necesse est; pertinent enim ad tempus quo etiam magna aquae inopia erat. Hac inopia, quam Iosephus quoque memoravit apud Iudaeos fuisse ante adventum Romanorum (V. 9. 4 § 410), Romanos initio laboravisse tradit Dio (66. 4. 5); Iosephus ostendit, eam mox locum cessisse mirificae affluentiae, cum omnes fontes subito abunde fluere coepissent, et hanc aquae abundantiam iam extitisse dicit ante secundam suam actionem. — 2) V. 10. 1 § 422. — 3) V. 11. 1 § 448. Iosephus quidem h. l. conatur lectorem in opinionem inducere, quasi hi homines pauperes de se noluissent, uxoribus et liberis in urbe relictis effugere; sed cum postea (VI. 8. 2 § 385) appareat, Romanos fuisse qui hoc prohiberent, manifestum est, id παράγγελμα iam nunc valuisse. —

Eam ob causam hi homines, fame pressi, coeperunt una cum agminibus parvis militum Iudaicorum qui ad alimenta conquirenda emittebantur, ex urbe exeuntes escam quaerere; sed a Romanis captivi facti, crucibus affigebantur, et aliquamdiu quotidie fere quingenos homines Tito vel iubente vel probante ita occissos esse dicit Iosephus; habebantur enim pro captivis non pro supplicibus, et Romani captivis tum non parcebant, partim quod tam multos custodire non poterant, partim ut terrorem inicerent obsessis; permulti etiam abscisis manibus in urbem retro pellebantur; nempe tam crudeliter ideo mutilabantur, ut apud Iudaeos constaret eos captivos, non supplices, fuisse [1]); Iudaei enim per urbem pervulgaverant, supplices a Romanis occidi [2]). Iam apparet, Romanos haud pauca fecisse quibus a transfugiendo deterrerent Iudaeos. Primum, edictum illud de secum ducendis uxoribus liberisque fere idem valebat ac si permulti prohiberentur, et, cum per se minime necessarium esset, argumento esse videtur, Romanos praetextum quaesivisse ad perfugas deterrendos et ad eos, qui fugam nihilominus perficere conarentur, telis militum proiciendos vel pro captivis habendos. Deinde, cum necarent cives alimenta quaerentes, saeviebant in homines quibus parcendum fuerat si innocentes vel ad deditionem paratos servare sibi propositum habebant, hi homines enim non tamquam milites, sed fame coacti, ex urbe exierant, neque in Romanos impetum fecerant, sed se defendere conati erant contra vim ab eis illatam. Praeterea, animadvertendum est, Iosephum in orationibus quibus ad deditionem adhortabatur cives, numquam eos diserte ad fugam provocasse, neque umquam profugis salutem a Romanis pollicitum esse; quod alia ratione explicari non potest quam hac, Romanos eum vetuisse hanc spem ostentare civibus. Apparet quoque, eo tempore et aliquamdiu postea etiam, fortunam transfugarum et supplicum arbitrio militum Romanorum fere libero fuisse commissam; hoc quoque probat, principes Romanorum non multum curavisse saltem salutem miserorum. Iosephus narrat quidem, postquam iam murus lapideus circum urbem factus erat, quo ab alimentis conquirendis prohibebantur

1) V. 11. 1 § 447—452; 2 § 455. — 2) l.l. § 453.

Iudaei, haud paucos cives pauperes qui ex urbe egressi essent lapidibus missilibus muniti quasi pugnaturi, cum deinde ad praesidia Romana profugissent, bene ab his acceptos esse; eos mortem obiisse quidem, quod cibum nimis avide sumerent, sed tamen eos a Romanis non esse occisos. Quamquam hoc cum superioribus non optime quadrare videtur; ego crediderim, hos homines non pro perfugis, sed pro captivis habitos, in castris Romanis mortuos esse [1]). Verum quanta licentia per longum tempus militibus concessa fuerit in perfugas, clare conspicitur ex eis quae sequuntur. Sequitur enim apud Iosephum narratio illa notissima, multos perfugas idcirco a militibus auxiliariis Romanorum esse interfectos, quod rumor exiisset, Iudaeos locupletiores fugam meditantes solere aurum quod habebant vel ex venditione bonorum suorum paraverant, in frustula tusum devorare, ut id, in corpore aliquamdiu tuto servatum, postea recuperarent; quidquid in ea re verum inest, accipimus ingentem multitudinem perfugarum ob hanc suspicionem a militibus rapinae causa esse caesam [2]). Sero tandem huic licentiae militum finis impositus est. Ineunte mense Iunio fere (Daesio, Clinton Fast. Hell. III pag. 361), aliquot dies post murum lapideum absolutum, cum urbs fere quinquaginta dies paullo amplius obsideretur, Concilium principum habitum est a Tito, in quo huic rei aliquatenus provisum est, quamquam a perfugis spoliandi causa caedendis ne tum quidem statim abstinuerunt milites; sed in eo Concilio Titus ostendit se aegre ferre quod factum esset, et nova edicta (*παραγγέλματα*) tum sunt promulgata [3]). Tum militibus interdictum est, ne supplices laederent, modo hi condicionibus quibusdam satisfacerent. Condiciones hae erant: 1° ut cives fugientes secum ducerent uxores liberosque [4]); 2° ut observarent tempora quaedam a Romanis constituta, quibus, interrupta opera militari, securitatem a Caesare implorare liceret eis qui ex urbe fugere vellent [5]). Qui praeter has

---

1) V. 13. 4 § 548. — 2) V. 13. 4 § 550—554. Rumor ille mihi videtur partim ludibrii causa, partim tamquam praetextum occidendi et compilandi, esse excitatus. Iosephus dicit, qui hoc facerent, fuisse inprimis milites auxiliares Syros et Arabes. Syri autem ob insitum adversus Iudaeos odium noti erant (I. 4. 3 § 88). — 3) V. 13. 5 § 554—560. — 4) VI. 8. 2 § 385. — 5) *ἄδειαν ἀναχωρήσεως καιροφυλακήσαντες*, VI. 2. 2 § 113. Hanc *ἄδειαν* non a Iudacis sed a Romanis constitutam esse,

condiciones effugere conaturi erant, suo id erant facturi periculo, eis impendebat mors ex telis militum Romanorum, aut captivitas e qua supplicio aut servituti destinarentur [1]). Sed etiam eorum qui condiciones illas impleverant causae cognoscebantur; si a seditione alienos se fuisse probaverant, in custodia tenebantur ut postea libertatem recuperarent; ei quos arma gessisse apparebat, captivorum loco habiti, mox ad servitutem et poenas ut condemnarentur futurum erat [2]). Ita imprimis in tertia parte obsidionis, post tertiam Iosephi actionem, cum iam area templi obsideretur, haud paucos viros illustri loco natos, quos Iosephus magna ex parte nominatim appellat, servatos et Gophnam in locum vicinum deductos esse accipimus; eorum qui primi fugerant, mox inde ad urbem reducti, paullisper prope ab urbe in conspectu Iudaeorum positi sunt, ut hi cognoscerent eos salvos esse; inde factum est, ut alii quoque fugam tentarent [3]). In quarta parte obsidionis, qua templum expugnatum et inferior urbs diruta est, aliquamdiu minus crebra fuisse vi-

---

manifestum est. Huc referenda esse censeo verba Dionis quae attuli supr. pag. 88 adn. 1. — 1) Hinc ut videtur factum est, ut apud Iudaeos in urbe praevaleret obstinata opinio *ὡς ἀποσφαγεῖεν ὑπὸ Ῥωμαίων οἱ αὐτόμολοι*, VI. 2. 2 § 116, cfr. V. 11. 2 § 454. — 2) Cives qui praeter condiciones constitutas adirent praesidia Romana, sive quod soli venirent, sive quod cum suis quidem sed temporibus illicitis neque antea fide impetrata, aut promiscue interfectos esse aut servituti addictos, apparet VI. 8. 2 § 382 et 384. — Reliquorum perfugarum etiam esse causas cognitas, et eos qui causam probare non possent quod arma gessissent (quorum longe maior numerus fuerit necesse est), libertate privatos captivorum loco ad servitutem vel poenas reservatos esse, apparet ex eis quae Iosephus narrat de duobus militibus qui supplices facti erant. His quamquam vita digni non esse existimabantur, tamen vitam Titus condonavit, sed *οὐκ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ αὐτοὺς κατέταττεν*, non ut reliquos ad libertatem reservari iussit, sed ad servitutem vel poenas, VI. 4. 2 § 231. — Iosephus nonnumquam de his qui causam probare non potuerunt, utitur vocabulo *σώζεσθαι* (veluti VI. 5. 1 § 280); huic vocabulo satis tribui, si ad nudam vitam servatam sine libertate id referimus, infra ostendam. — 3) Transfugas aliquot illustri loco natos quibus vitam et libertatem concessit Titus, nominat Iosephus V. 13. 7 § 567, § 569; VI. 2. 2 § 113 sq.; hos perfugas Gophnam esse ductos tradit idem § 115. Filii et fratres Izatae, regis Adiabenae ante quatuor annos mortui, proselyti, qui iam antea temporibus Cestii (a. 66) arma cum Iudaeis tulerant contra Romanos (II. 19. 2 § 520), etiam in fidem accepti transfugerunt, sed cum causa eorum non satis probaretur, in custodia retenti, postea vincti Romam missi, in ius obsidum relati sunt [de hoc iure vid. Mommsen Staatsrecht 3 pag. 605 adn. 3]; cum eis etiam multi illustres Iudaei, *πολλοὶ τῶν ἐπισήμων δημοτῶν*, ex urbe exierunt; VI. 6. 4 § 356.

dentur transfugia; partim id a Iosepho tribuitur ardori cuidam religioso et moriendi cupidini quae excitabantur a vatibus popularibus [1]); partim vero operae seditiosorum, qui cives qui fugere in animo habebant observare et ex insidiis occidere studebant [2]). In quarta et quinta parte obsidionis, post templum dirutum, cum fames vehementer premeret obsessos, ingens multitudo omni periculo spreto ad praesidia Romana se ferre coepit. Numerus haud ita parvus etiam tum fuit eorum qui quod causam suam satis probare possent (Iosephus eos parum iuste *τοὺς δημότας*, *τοὺς δημοτικούς*, nominat, quasi hi soli fuissent Iudaei, reliqui peregrini) ad libertatem reservarentur, eorum summa cum liberis et mulieribus 40.000 fuisse perhibetur [3]); reliquos occidi oportebat secundum *παραγγέλματα* imperatoris (is enim iam pro vinculis supplicium indixerat fugitivis, § 352), et aliquamdiu custodes castellorum omnes promiscue necabant [4]); sed milites Romani sustinere non poterant impetum tantae multitudinis, itaque iam caedem paullatim omiserunt, permoti satietate trucidandi et spe lucri; magna multitudo, a morte exempta, admissa est in praesidia Romana, sed de eis iudicia sunt constituta; noxii statim interficiebantur, reliqui sub corona veniebant cum uxoribus liberisque, minimo pretio propter multitudinem [5]). — Denique cum urbs capta esset, milites Romani irrumpentes primum promiscue omnes necant, usque ad vesperam, et domos incendunt [6]). Tum Titus in urbem venit, iubet ex eis qui etiam supersint armatos et resistentes necari [7]); praeter eius edictum necantur senes et infirmi; iuniores in templum compelluntur. His iudex datus Fronto; is statim interfici iubet eos qui arma tulerant; iuvenes forma insignes et proceros lectos ad triumphum reservat, ei fuerunt septingenti; reliqui plus annos septendecim nati mittuntur in Egyptum ad opera publica, vel in provincias ad ludos et bestias [8]); iuniores septendecim annis veneunt. Multi etiam per hos ipsos dies in captivitate occumbunt fami. Ingens multitudo eorum

1) VI. 5. 2 § 286. — 2) VI. 7 2 § 366; § 367; VI. 2. 2 § 113. — 3) VI. 8. 2 § 384 et 386. — 4) VI. 7. 2 § 368: Ῥωμαίοις ἀπηλπικότες ἤδη τὸν ἔλεον ὅμως προσέφευγον. — 5) VI. 8. 2 § 383—386. — 6) VI. 8. 5 § 404 et 406. — 7) § 414. — 8) VI. 8. 5 § 417; VII. 5. 3 § 118.

qui adhuc in custodia asservabantur, captivi aut captivorum loco habiti, post àliquot menses in amphitheatris oppidorum ut Caesareae Beryti ad milites delectandos sublati sunt [1]).

Si examinamus quae tradidit Iosephus, apparet numerum eorum qui in fidem recepti causa deinde probata libertatem recuperaverint [2]), fuisse exiguum comparatum cum ingenti multitudine eorum qui aut ex arbitrio militum ad muros caesi, aut in praesidiis Romanorum interfecti vel captivorum loco ad bestias et ludos reservati, aut in servitutem rapti sunt. Si rationem habemus morum Romanorum, quos quamvis severi fuerint, tamen crudeles vulgo non fuisse multa exempla demonstrant, fieri non potest quin statuamus, cum immani severitate, cum crudelitate, actum esse adversus Iudaeos. Iam nemo negaverit, vix ullam esse exceptionem illam qua saevitiam decreti, quod de urbe diruenda fecerant Romani, mitigatam fuisse perhibeat Iosephus, ut modo dixi (pag. 90 adn. 2). Iudaeos qui in urbe erant fere omnes, sine ulla distinctione culpae aut innocentiae, a Tito ad perniciem destinatos esse, affirmari licet, et hoc decretum fere ad ultimum usque ab eo esse peractum, apparet. Ne Iosephus quidem negare potuit, vix ullos perfugas esse servatos. Sed is, cavens ne Romanos culpet, loquitur de *adversa fortuna* qua usi sint perfugae, de *iustis poenis* quas dederint captivi [3]). Revera a Tito his cladibus affecti sunt perfugae. Equidem minime dubito, quin multo magis gratum Tito fuisset, si humanius agere ei licuisset. Sed ut perveniret ad id quod propositum erat, ut seditiosi tollerentur, necesse ei erat, cum hi ipsi se non submitterent, non solum incolas urbis cum urbe ipsa et templum perniciei dare, sed etiam Iudaeos quantum fieri poterat a fuga deterrere et cum fugientibus aspere agere, ne liberarentur seditiosi ab onere gravissimo quod eos premebat, aspectu miseriae et famis civium suorum. Illud propositum autem, quamquam a patre sibi mandatum habebat Titus neque ultro susceperat, tamen ipse accepit tam-

---

1) VII. 2. 1 § 24; VII. 3. 1 § 38 et 40; VII. 5. 1 § 96, VII. 8. 7 § 373. — 2) Vid. pag. 91 adn. 2, pag. 94 adn. 3 et 95 adn. 3. — 3) I proem. 11 § 27 sq.: *διακρινῶ δὲ τὰ πάθη τοῦ δήμου καὶ τὰς συμφοράς, ... παραλείψω δ' οὐδὲ τὰς τῶν αὐτομόλων ἀτυχίας, οὐδὲ τὰς τῶν αἰχμαλωτῶν κολάσεις.*

quam suum, et omnibus viribus id persecutus ad finem perduxit. Etiam sic licebat ei, deplorare fatum civium et urbis. Sed non licebat, ita ostentare misericordiam suam, ut invidiam rei in alios, in ipsos Iudaeos, deferre, et a se ipso removere videretur. Talis ostentatio non potest non videri falsa et simulata. Neque minus peccavit Iosephus, cum venditaret illustris patroni sui egregiam humanitatem.

Ceterum in hac parte narrationis, ad fortunam civium, militum, perfugarum, pertinente, ipsa facta satis accurate et plene a Iosepho tradita esse censeo, modo excipiantur numeri, quos semper fere ridiculum in modum augere solet noster. In rebus levioribus interdum erraverit, nonnullas res induxerit falso colore, cuius rei supra aliquot exempla tetigi, tamen in universum fides ei habenda esse videtur res gestas describenti. Errorem etiam unum ab eo admissum ostendam. Apparet enim, haud ita paucos ex eis, qui in urbe obsessa arma tulerint adversus Romanos, effugisse, cum tamen in ipsa Iosephi narratione eius rei nulla mentio fiat. Nominatim unum virum memorare possumus, cui fuga suscepta bene successerit; is fuit Simon Ariis filius Zelotarum praefectus [1]), qui in ipsa obsidione plus semel eximiae fortitudinis laudem meruerat [2]); hunc post urbem captam pugnae interfuisse memoravit Iosephus in Iarde silva gestae, et ibi esse interfectum [3]). Eo loco Iosephus addit, se antea narravisse hunc Simonem per cuniculum ex urbe obsessa effugisse, sed fallitur, nihil eiusmodi narraverat. Cum eo autem multos alios eadem ratione servatos esse apparet, nam dicit Iosephus in illa pugna adfuisse permultos Iudaeos qui aut Hierosolymis aut ex castello Machaerunte effugissent [4]). Itaque quamvis multi frustra illo cuniculorum effugio uti conati fuerint, quamvis haud pauci in eo conatu capti sint, ut ipse Ioannes Giscalensis [5]), apparet tamen multos etiam eo modo servatos esse, et a vero aberravisse Iosephum cum diceret, spem, quam in cuniculis posuissent, fefellisse omnes: *τὸ δ' ἦν ἄρ' ὄνειδος αὐτοῖς· οὔτε γὰρ τὸν θεὸν οὔτε Ῥωμαίους λήσειν ἔμελλον* [6]). Sed is error non magni faciendus est. Minus etiam hoc

1) V. 6.1 § 250. — 2) VI. 1.8 § 92; VI. 2.6 § 148 — 3) VII. 6.5 § 215. — 4) VII. 6.5 § 210. — 5) VI. 8.5 § 402; VI. 9.4. § 429—434; VII. 2.1 § 26—30. — 6) VI. 7.3 § 370—374.

crimini verti oportet Iosepho, quod nonnullas res omisit quas memoriae servavit Dio Cassius. A nullo auctore postulari potest, ut omnia tradat quae memoria digna sint; fieri non potest, ubi duo auctores de eadem re ita scribunt, ut eorum narrationes cum fide dignae, tum inter se nullo vinculo affinitatis coniunctae sint, quin alter aliquid habeat quo alter expleri possit. Habemus autem apud Dionem narrationem nimis brevem et contractam quidem, sed quae magni facienda sit, quia prorsus libera est a narratione Iosephi; itaque haud paucae res sunt, a Iosepho omissae, quas e Dione solo cognoscere possumus; eas infra etiam attingam. In hac parte eo pertinet narratio insidiarum, a captivis et fugitivis quibusdam in initio obsidionis structarum, supr. pag. 90 sq. Ea quin vera sit, nihil est quod dubitemus. — Verum Dio addit, Titum ab eo tempore non recepisse supplices, *ὁ δὲ Τίτος οὔκετ' οὐδένα αὐτῶν ἐδέχετο.* His verbis Dionis confirmantur ea quae de crudelitate Romanorum tradidit Iosephus, quin etiam Dio eam nimis auget, et ita peccat ut facere solent ei qui uno vocabulo transigunt de re varia et complicata. — Sed praeterea Dio rem ita proponit, ut affirmare velle videatur, Titum hac ira commotum demum coepisse se immitem praebere captivis et eam iram ei iustam causam severitatis fuisse. Si hoc verum esset, Iosepho vix ignoscere possemus, quod eam rem omisit. Verum non licet, severitatem Romanorum ita ab his insidiis repetere, ut per eas eam excitatam et necessariam factam esse dicamus. Etiam ante illas insidias factum est ut captivi quidam necarentur a Romanis, etiam post eas, ut fugitivi quidam servarentur. Equidem facile credo, duces et milites Romanos in colloquiis et conviviis suis saepe ita locutos esse de his captivorum iniuriis, ut ex eis demonstrarent Iudaeos, quippe qui tanto odio erga Romanos animati essent, misericordia dignos non esse, et recte fieri quod eis non parceretur. Sed insidiae a paucis structae, etiamsi in iustam iram adduxerunt Romanos, tamen eis necessitatem non imposuerunt severius agendi cum reliquis, cum praesertim magna pars culpae imputanda esset ipsorum Romanorum neglegentiae; ut propter illorum scelus reliqui omnes punirentur, sane neque necessarium erat neque aequum; ut caveretur ne quid eiusmodi in posterum fieret, non opus erat omnes captivos necare, sed

satis fuisset si ad custodiam captivorum plus diligentiae adhiberetur a Romanis, et fugitivi e praesidiis Romanis tempore remoti rus dimitterentur. Itaque nihil est cur Dioni assentiamur, hanc fuisse veram causam severitatis Romanorum, et cur magnopere reprehendamus Iosephum, cum is eam rem nequaquam consulto omisisse videatur.

IV. Sed iam tempus est ut videamus de condicionibus quas Titus posuit seditiosis; confirmatione etiam indiget quod modo dixi, Titum nihil seditiosis obtulisse, quod ab eis accipi posset. Titus semper postulavit, ut Iudaei armis abiectis semet ipsos suaque omnia libero ipsius arbitrio traderent sine ullis condicionibus. In prima actione Iosephi nihil aliud esse postulatum, et omittendum nobis esse vocabulum speciosum quo Iosephus utitur „ἐπὶ συμβάσεις", ipsius Iosephi silentium probat; si quidquam salutare, diversum ab eis quae postea proposita sunt, Iudaeis tum oblatum fuisset, Iosephus id ample tradere non omisisset. Duae narratiunculae Iosephi, quas modo tractavi (pag. 86—88) ostendunt Titum hoc consilio in urbem subito irrumpere voluisse, ut ad παράδοσιν τῆς πόλεως permoveret Iudaeos pacis cupidos, sed hi a militibus eam tradere prohibebantur [1]). In secunda actione eiusdem, Iudaeos se adhortatum esse dicit „ut urbe tradita se ipsos servarent" [2]), et multis verbis eis supplicat: ὦ σιδηροῖ, ῥίψατε τὰς πανοπλίας [3]). Cum de muro lapideo circum urbem struendo ageretur in Concilio principum, rem hoc argumento suadebat Titus, quod ea sola ratio esset qua Iudaei cogi possent ἀπογνόντες τὴν σωτηρίαν παραδοῦναι τὴν πόλιν nisi fame perire vellent [4]). Cum post templum dirutum Titus ipse ad Iudaeos veniam petentes verba faceret, maxime iratum se eis praebuit quod etiam cum armis, necdum supplicum habitu inducti, in eius conspectu et colloquio stare auderent [5]). Tum etiam eis obtulit occasionem dedendi se, ῥίψασι τὰ ὅπλα καὶ παραδοῦσι τὰ σώματα [6]). Totum bellum huic rei tribuitur a Iosepho, ὅτι μὴ παρέδοσαν τὰ ὅπλα Ῥωμαίοις [7]). — Itaque plurimum interest, scire, quid expectandum

---

1) V. 8, 1 § 336. — 2) V. 9. 2 § 361: σώζεσθαι παραδόντας τὴν πόλιν. — 3) V. 9. 4 § 416. — 4) V. 12. 1 § 499. — 5) VI. 6. 2 § 348. — 6) VI. 6. 2 § 350. — 7) Arch. XII. 3. 1 § 122.

fuerit dediticiis. De ea re autem sic statuo, Tito ab initio propositum fuisse ut ab his omnibus qui arma tulissent ultimam poenam repeteret; dediticiis *nihil* sperandum fuisse; non fore quidem ut statim trucidarentur gladiis militum Romanorum, sed tamen ut partim condemnarentur ad ludos, ad bestias, ad metalla ceteraque opera provincialia, ad vincula sempiterna, partim sub corona venirent; libertatem privatam utique eis praereptum iri. Hoc argumentis indiget, quia tota narratio Iosephi non sine arte quadam ita instructa est, ut huic sententiae repugnare eamque refutare videatur. Iosephus de pace agens sedulo cavit ne uteretur vocabulo παραδιδόναι ἑαυτούς [1]); ipse contra semper salutem Iudaeis oblatam, pacem, foedus, in ore gessit; inprimis mihi obstare dixerit quispiam vocabulum quo plurimum uti solet quod est ἡ δεξιά, quam Titum dicit δοῦναι Iudaeis, his licere ab eo λαβεῖν [2]). Verum haec pulcra vocabula nihil aliud esse censeo, nisi fucum a Iosepho illitum. Τὴν δεξιὰν λαβεῖν idem valeat necesse est quod latinum „in fidem se dare", „per deditionem in fidem venire", δεξιὰν δοῦναι igitur est „in fidem, in dicionem accipere". Vocabulo et ipsa actione deditionis nihil quidem definitur de statu quo quis ut reducatur futurum sit; sed aeque verum est, nihil hac fide data excludi; dediti subiecti erant potestati et dicioni imperatoris cui se dederant, qua etiam continebatur ius vitae ac necis in singulos, potestas supplicii sumendi de noxiis. Quae sola tollebatur fide accepta, erat vis belli et armorum, τὸ χρῆσθαι πολέμου νόμῳ [3]); hoc solum non licebat, dediticium statim sine iudicio tamquam hostem occidi iubere, praeterea omnia in eum permissa erant sive ad ignoscendum sive ad puniendum. Hoc multis demonstrare opus non est. Graeci et Orientales, cum aliquot saeculis ante primum cum Romanis victoribus negotia habere coepissent, cum damno suo experti erant, quid valeret deditio secundum mores Romanos, de qua ipsi tum longe aliam tenebant opinionem, et hoc tempore

---

1) Ter quaterve tantum hoc vocabulo usus est; VI. 7. 2 § 366, cfr. VI. 6. 2 § 350 et VI. 8. 2 § 378, postquam Titus edixit, se in fidem neminem esse recepturum; VI. 9. 4 § 433 de deditione Simonis Giorae filii. — 2) V. 9. 3 § 373, cfr. VI. 6. 3 § 352. — 3) Cfr. VI. 6. 3 § 353; VI. 6. 1 § 320. Huic condicioni si satisfiebat a victore, πίστις vel δεξιὰ eius βέβαιος esse dicebatur, cfr. V. 13. 2 § 536.

omnes de ea re satis erant instructi. Notissima est narratio Polybii de Aetolis victis, qui cum fidei Romanorum se commisissent, *δόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν, οὐκ εἰδότες τίνα δύναμιν ἔχει τοῦτο, τῷ δὲ τῆς πίστεως ὀνόματι πλανηθέντες*, statim spe exciderant cum audirent a se postulari ut duces suos traderent Romanis, et recusantes in vincula conicerentur; quorum legati postea, in senatu interrogati num in deditione permanerent, inquirentes quibus tandem condicionibus sibi in deditionem venire liceret, responsum a senatu non impetraverant [1]). Vim huius vocabuli clare exponere solent auctores nostri [2]), neque desunt exempla quae ostendunt, quid iuris fuerit imperatoribus Romanis in dediticios, si certae condiciones factae non erant [3]). Quod nihilominus aliqua distinctio fiebat, etiam auctoribus nostris probata, inter vocabula „in potestate sive dicione esse" et „in fide esse", ea tota continebatur specie pietatis quae inerat in vocabulo „fides", et spe eorum qui in eam se commiserant, non vero dediticiorum iure, si voluntate parcendi carebant victores [4]). — Quod autem Iosephus utitur vocabulo Romanis minus usitato, id nihil ad rem attinet, quia *πίστις* et *δεξιὰ* prorsus idem significant [5]); dextra data erat Romanis signum fidei inter impares, amicitiae inter pares, quo etiam per manuum iunctarum simulacra aurea vel argentea uti solebant [6]); ad deditionem et fidem, non ad foedus et pacem, illud vocabulum apud Iosephum pertinere, constat. Ipse hoc ostendit, cum ab altera parte quidem distinguat *τὴν δεξιὰν λαβεῖν* (in fidem se dare) ab eo quod est *παραδιδόναι ἑαυτὸν* (in potestatem se dare) [7]), sed tamen ab altera minime nesciat quid

---

1) Polyb. 20. 9.12—20 et 21. 3. 4 sq.; cfr. Liv. 36. 28: „... magnopere nunc curo (ait imperator) quid Aetoli satis ex more Graecorum factum esse censeant, dum ego more Romano imperium inhibeam in deditos modo decreto suo, ante armis victos". — 2) Polyb. 36. 4. 2; Liv. 1. 38 et 7. 31. 4 et 22. 20. 11; cfr. Marquardt Staatsverw. I pag. 73 n. 3. — 3) cfr. Liv. 42. 8 (a. 173); M. Popillio consuli se dediderant Ligures: „nihil quidem illi pacti: speraverant tamen non atrocius quam superiores imperatores consulem in se saeviturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipsos bonaque eorum vendidit". Senatus haec postea improbavit quod iniqua viderentur, et quantum fieri poterat infecta reddi iussit; sed ipsa deditione consulem prohibitum non esse ita agere, satis apparet. Liv. 39. 54; 26. 33 sqq. — 4) Liv. 8. 1. 10; 39. 54 7; Val. Max. 6. 5. 1. Cfr. Mommsen Staatsr. 3 pag. 651 adn. 2. — 5) Cfr. Cic. Phil. 11. 2. 5 „dexterae, quae fidei testes esse solebant". — 6) Cfr. Tac. hist. 1. 54: „miserat dona legionibus dextras". — 7) Vid. supr. pag. 100 adn. 1. Utrumque

intersit inter δεξιὰν λαβεῖν et ὅρκους λαβεῖν περὶ σωτηρίας παρὰ Καίσαρος [1]). Qui ab imperatore iurato in fidem accipiuntur, pacti aut vitam aut libertatem aut aliud aliquid, his ipsa pactio est norma eius quod sunt facturi passuri accepturi [2]).

Iosephus operam dedit ut seditiosis persuaderet, Romanos dediticiis esse temperaturos. Sed rationes nullas afferre potuit nisi quae petitae essent ex eo quod ipsi verisimile videri diceret. Sic in secunda actione provocat ad mores Romanorum haud immites; affirmat Romanos iniuriae memores futuros sibi non videri; arguit, hoc fieri non posse ut dominari se cupiant in regione incolis carente, in urbe vacua [3]). Hae ambages, quibus opus non erat si pactio concedebatur, ipsae probant, eum nihil certi habuisse quod offerret. Accedit, quod mentionem eum facere non potuisse apparet de iure iurando quo confirmaretur deditio, de obsidibus praesertim, quos postulare moris erat Romanis ubi deditio fiebat ex pactione [4]). Denique, quod quaedam alia magis definite a Tito sunt tractata, ostendit, eum de universa deditione, quam postulabat, nihil definivisse. Sic in tertia actione Iosephus verbis Titi veniam (non: fidem) obtulit alteri ex duobus ducibus seditiosorum, Ioanni Giscalensi, quae fuit certe vitae et libertatis, i. e. verae salutis, promissio, iure iurando confirmanda, qua is tamen tum uti aut noluit aut non potuit [5]), et eadem συγγνώμη paucis aliis data est [6]); Titus ipse

---

idem est, sed τὸ παραδιδόναι ἑαυτόν caret illa coniunctione pietatis et expectatione moderatae dominationis, quae inest in fide et dextra, vid. adn. 4 hui. pag. — Nonnumquam utroque vocabulo promiscue, de una eademque re, usus est Iosephus, vid. VI 8. 2 § 378; et VI. 6. 3 § 351 cllta VI. 7. 2 § 366. — Alio loco (VI. 9. 4 § 433) Iosephus describit deditionem Ioannis Giscalensis hoc vocabulo: δεξιὰν λαβεῖν ἱκέτευσε, deditionem Simonis Giorae filii illo: ἑαυτὸν παραδίδωσι. Ioannes autem ad vincula sempiterna condemnatus est, Simon est ad triumphum reservatus, VI. 9. 4 § 434, VII. 5. 3 § 118, VII. 5. 6 § 154. — Etiam propinqui regis Izatae, qui in fidem recepti erant, libertatem non recuperaverunt, supra pag. 94 adn. 3. — 1) VI. 8. 3 § 387. — 2) Vid. pag. 101 adn. 3. — 3) V. 9. 3 § 372 sq. — Quod in eadem oratione dixit (V. 9. 4 § 405 sq.) Romanos nihil exigere praeter usitatum tributum „quod iam patres nostri solverunt", neque eo accepto urbem eos vastare neque attrectare res sacras, id dictum est non de condicionibus huius belli, sed de imperio Romano universo. — 4) Cfr. ex. gr. Liv. 22. 20. 11. — 5) VI. 2. 1 § 106 sq : ἐγώ σοι τὴν ἀπὸ Ῥωμαίων συγγνώμην ἐγγυῶμαι, κτλ. — 6) Veluti duobus sacerdotibus templi thesaurum tradituris, VI. 8. 3 § 387—391; non vero Castori V. 7. 4 § 317—331; § 320 et 325; neque Iudae cum sociis eius V. 13. 2

vero, cum ad seditiosos verba faceret, qui tum aliqua spe salutis frustra erant elati, *μετέωροι συγγνώμης ἐλπίδι*, veniam his recusavit; vitam se eis condonare velle praedicavit, i. e. nihil amplius quam vitam, sine promissione libertatis et salutis; quam condicionem postquam recusaverunt, petentes ut sibi liceret cum uxoribus liberisque in novas sedes migrare, Titus, hac petitione denegata, etiam occasionem dedendi se in fidem (*τὴν δεξιάν*) non amplius a se praeberi, et omnes hostium loco a se haberi, edixit [1]).

Iudaeis igitur pactio nulla concessa est; deditio non minus perniciosa eis fieri poterat quam bellum. Quod autem maximi momenti est, apparet ipsos credidisse, futurum non esse ut sibi parceretur si dediticii facti essent; Iosephus partim id ipse indicat, partim id frustra celare conatur. Iam initio recte affirmat, milites se dedituros fuisse, nisi de venia a Romanis impetranda desperassent [2]), et postea saepe dicit, Iudaeos *ἀπογνώσει σωτηρίας* ad pugnandum esse compulsos [3]). Alibi confitetur, ipsius verba ideo sperni a militibus, quod deditionem sibi tutam esse non crederent [4]). Saepe Iosephus seditiosos dicentes facit, se liberos esse velle, neque *servitutem* a Romanis esse accepturos; eam vocem ambiguam, quae si ad libertatem publicam amittendam referebatur, contumaciae esse videri debebat, nunc referendam esse ad servitutem privatam, ne ipse quidem semper celare potuit [5]); Iudaei intellegebant, deditionem sibi viam fore qua nonnulli ad ludos, bestias, metalla, plerique ad minimam poenam, servitutem serviendam, ad perniciem omnes, raperentur.

Ea sententia autem vera fuerit necesse est, quia Titus nihil fecit, ne facere conatus est quidem, ad eam diluendam. Is silentio suo ostendit, se dextram datam postea ita interpretaturum esse, ut pietas et misericordia quam ostentaverat pertineret ad

---

§ 534—541; neque magis Idumaeorum praefectis, VI. 8. 1 § 378—381; hos omnes in fidem accepturus fuerat Titus, sine condicionibus, Iosephus certe aliud non tradidit. — 1) VI. 6. 2 § 326, § 350; 3 § 351 sq. — 2) V. 9. 1 354: *συγγνώμην παρὰ Ῥωμαίων ἀπήλπιζον.* — 3) V. 11. 6 § 488; VI. 1. 1 § 4; VI. 2 7 § 152; cfr. VI. 2. 10 § 171. — 4) V. 10. 1 § 420: *οὔτ' ἀσφαλῆ τὴν μεταβολὴν ἔκριναν.* — 5) V. 7. 4 § 321; V. 10. 1 § 422; V. 11. 2 § 458; VI. 3. 4 § 206; cfr. VII. 8. 6 § 323 et 334.

gentem Iudaeorum universam, sed ut eos qui arma gesserant ea dignos non esse existimaret. Quodsi revera dediticios milites lenius tractare in animo habuisset quam ipsi metuerent, fieri non potuisset quin id cum eis communicasset, pactione proposita, cum praesertim seditione militum qualicumque modo impetrata ab eo servari potuissent cives innoxii, mulieres et infantes, urbs et templum. Nam si quid definite eis obtulisset, quamvis id fuisset grave (veluti relegationem in novas sedes, traditionem et supplicium nonnullorum qui nominatim indicarentur), ea re multum profecisset, modo maiori parti concederetur vera salus, libertas cum uxoribus liberisque; nam etiamsi ne sic quidem fortasse omnes simul ad condiciones accipiendas permoveri se passi essent, tamen spes erat fore ut discordiae existerent inter ipsos, utque inde paullatim ad deditionem posset perveniri. Sed propositum fuit Tito, Iudaeos seditiosos aut deditione aut armis tollere.

Haec cum ita se habeant, Iosephus vocabulis abusus esse videtur, quae apta essent ad falsam opinionem procreandam [1]). Quamquam ei gravis iudex esse nolim; officium ei mandatum erat difficillimum, commiseratio, quam in animo lectorum excitat eius narratio, ut ab eis qui ipsius condicionem consideraverint, non minima ex parte ipsi auctori tribuatur, fore existimo. Neque directe mentitus est. Vocabula quibus utebatur ad deditionem suadendam, has admittebant excusationes, primum quod dediticii, etiamsi in servitutem raperentur, tamen victuri essent [2]); deinde, quod, si ipsis esset pereundum, tamen dedi-

---

1) Iosephus imprimis utitur vocabulo valde fucato, ubi de *pace* sermonem facit, nam eam dicit pacem, quae impetretur de medio sublatis belligerantibus: V. 6. 2 § 261: *εἰρηνικὰ διαλέγεσθαι*; V. 9. 2 § 356: *οὐδὲν ἀπήντα παρὰ τῶν Ἰουδαίων εἰρηνικόν*; VI. 6.2 § 345: (Titus) *εἰς εἰρήνην ὑμᾶς προὐκαλεσάμην*. Prorsus falsum est V. 3. 3 § 114: *προκαλούμενος ἐπὶ συμβάσεις*; ad „foedus", cuius neque audet neque potest nominare condiciones. — 2) Nihil amplius igitur significatur his vocabulis, quibus Iudaei instigari solebant ut se ipsi salvi esse vellent, a Tito V. 9. 2 § 361: *σώζεσθαι παραδόντες τὴν πόλιν*; a Iosepho V. 9. 3 § 372: *πρὸς τὸ σωτήριον ῥέψαι*; ab aliis V. 9. 2 § 362. Sic V. 9. 4 § 393 Iosephus dicit se esse *τὸν παρακαλοῦντα πρὸς σωτηρίαν*, V. 9. 4 § 415: *καταλείπεσθαι ὁδὸν σωτηρίας*; VI. 6. 2 § 346 Titus se dicit dedisse *ἄδειαν καὶ πίστιν σωτηρίας*; VI 7. 2 § 365 Iosephus dicit se post extremum edictum a Tito promulgatum *πολλὰ συμβουλεῦσαι πρὸς σωτηρίαν*, cfr. VII. 8. 7. § 383. — Eodem pertinent V. 9. 2 § 362: *κατηντιβόλει φείσασθαι ἑαυτῶν*; VI. 2. 5 § 130: *Τίτος οὔτ'*

tione sua servaturi essent cives qui armis abstinuerant et mulieres, quod ruinam imminentem aversuri essent ab urbe et templo [1]).

Verum hoc in Iosepho iure reprehensurus esse quispiam mihi videatur, quod is, condicione rerum inversa, omnia mala quae ex obsidione orta sunt, culpam excidii urbis et templi, adscribat contumaciae obsessorum qui maluerint bello et armis cum urbe et templo, quam deditione soli perire. Eum occaecavit odium quod susceperat contra duces seditionis et satellites eorum, quod odium, licet longe absit ut aliqua excusatione et iusta fortasse causa carere censeam, tamen eum perducere non oportuit ad iudicium iniquum ferendum de rebus in ipsa obsidione gestis, ut ipse *παρὰ τὸν τῆς ἱστορίας νόμον* se fecisse confitetur in prooemio operis sui [2]); ad id odium accedebat studium capiendi favoris Romanorum. Inde omnia mala obsidionis cum singula tum universa ad seditiosorum malignitatem refert, quos dicit urbi multo Romanis graviores factos esse [3]), et insolentia qua civibus suis nocerent et sacra sua violarent ipsos Romanos ad

---

οἶκτον ἑαυτῶν τοὺς ἄνδρας ... ποιουμένους ἑώρα. Rectius de nuda vita servanda sermo est V. 11. 2 § 456: *κερδῆσαι τὰς ἑαυτῶν ψυχάς.* — 1) Hoc argumento saepe ita utuntur Iosephus et Titus, ut iam ipsi fere confiteri videantur, salutem quam ostentare soleant esse nullam, et alio opus esse argumento; V. 9. 2 § 362: *φείσασθαι μὲν ἑαυτῶν καὶ τοῦ δήμου, φείσασθαι δὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ ἱεροῦ*: V. 11. 2 § 456: *κερδῆσαι τάς τ' αὐτῶν ψυχὰς καὶ τηλικαύτην πατρίδα καὶ ναόν*; VI. 2. 5 § 130: *οἶκτον ποιεῖσθαι ἑαυτῶν, φειδὼ τοῦ ναοῦ.* — Saepe etiam ad id solum provocatur, iam omissa propriae salutis spe; VI. 2. 3 § 119: perfugae cum precibus iubent milites *σῶσαι τὴν πατρίδα, ῥύσασθαι τὸν ναὸν Ῥωμαίοις*; V. 9. 4 § 416 sq. de templo agitur et § 418 de pueris uxoribus parentibus servandis; VI. 2. 1 § 97: Iudaeis licet *φείσασθαι τῆς πατρίδος, διασκεδάσαι τοῦ ναοῦ τὸ πῦρ.* Eo etiam argumento commendatur illa *ἄδεια*, militibus oblata (supr. pag. 88), quod per eam possint si velint pugnare et occidi *δίχα τοῦ συναπολέσθαι τήν τε πόλιν καὶ τὸν ναόν*; VI. 2. 1 § 95. *φείσεσθαι τῶν ἰδίων ἁγίων καὶ σῶσαι τὸν ναόν*, VI. 2. 4 § 128. — 2) I. prooem. 4 § 11: *εἰ δέ τις ὅσα πρὸς τοὺς τυράννους ἢ τὸ λῃστρικὸν αὐτῶν κατηγορικῶς λέγομεν ... συκοφαντοίη, διδότω παρὰ τὸν τῆς ἱστορίας νόμον συγγνώμην τῷ πάθει.* — 3) V. 1. 3 § 19: *τί τηλικοῦτον, ὦ τλημονεστάτη πόλις, πέπονθας ὑπὸ Ῥωμαίων*; V. 6. 1 § 256: *οὔτε γοῦν αὐτοί τι χεῖρον ὑπὸ Ῥωμαίων ἔπαθον*, et § 257; V. 10. 5 § 444: *τὴν μέν γε πόλιν ἀνέτρεψαν αὐτοί*; VI. 6. 2 § 328; VI. 7. 2 § 364; VII. 5. 2 § 113. Praesertim Iosephus operam dat ut ad eos referat culpam templi excisi, quippe qui primi ad porticum, iuxta murum aream circumdantem positam, ignem attulerint; V. 10. 5 § 444; VI. 2. 9 § 165; VI. 3. 1 § 180; VI. 3. 5 § 216; VI. 4. 2 § 230; cfr. VI. 7. 3 § 372.

iram commovisse [1]), et furore quodam et insania occaecatos in perniciem ultro ruisse [2]); inprimis hac re peccat, quod ita rem proponit ac si libera ea fuerit optio seditiosorum, cum hi Titi blanditiis aurem non praeberent quas non minus funestas eis futuras fuisse demonstravi quam fuerunt arma et iracundia Titi [3]). Nam quod ἄδειαν illam non acceperunt, quam Titus, postquam initio urbem per eam purgare non potuerat, postea, in tertia parte obsidionis, iterum eis proposuit suis verbis, Iosepho interprete usus, addito favore ut Iudaeis liceret in templo a se relicto caerimonias usitatas celebrandas curare per viros lectos, sperans fore ut templum saltem ita servaretur, utque seditiosi perirent δίχα τοῦ συναπολέσθαι τήν τε πόλιν καὶ τὸν ναόν [4]), — id suo iure eos fecisse demonstratione non eget. Quomodo hoc ab eis expectari potuit, ut relinquerent ipsam arcem qua se defenderent, locum sanctissimum, pro quo omnia subire ac pati parati erant, hoc solo consilio, ne dum ipsi viverent id peregrinis traderetur? Hoc beneficium magis ludibrii causa quam sincere eis ostentatum esse dixeris, cum praesertim satis constet ne Titum quidem credere potuisse, eos id accepturos esse; neque mirum est, eos rem attribuisse ignaviae Romanorum, qui ex urbe se elicere conarentur quod in templo se aggredi non auderent [5]). Quod autem Iosephus affirmat, seditiosos iureiurando se inter se obligavisse, ne in Titi fidem se darent, id verum quin sit dubium non est; sed ideo id factum esse manifestum est ut mutua fide se ipsi confirmarent et metu liberati ne a suis desererentur morerentur, non vero ut se ipsos et socios suos cogerent repudiare salutem quam Titus offerret [6]). — Quod ad Titum attinet, concedo eum, iussis patris sui, ut infra ostendam, alligatum, nihil fortasse remittere potuisse a decreto funesto, seditiosos esse tollendos, et

1) VI. 1.2 § 12 et 2.1 § 102 et 3 § 122; VI. 3.5 § 214. — 2) VI. 8.4 § 398: φρενοβλάβεια; VI. 5.3 § 288: ὡς ἐμβεβροντημένοι; VI. 1.5 § 39 et 5.4 § 310; VI. 6.2 § 328; VII. 1.1 § 4: ἄνοια; VI. 9.1 § 409: φρενοβλάβεια qua inducti Iudaei urbe capta de turribus decedunt. — 3) VI. 2.5 § 130; V. 7,3 § 315; V. 12.3 § 515; 4 § 526; V. 13.7 § 572; VI. 1.1 § 1; VI. 1.2 § 14; VI. 3.5 § 219. — 4) Vid. supr. pag 88 adn. 1 et pag. 105 adn. 1; VI. 2.1 § 95; VI. 2.4 § 124—128; VI. 6.2 § 346. — De sacrificiis celebrandis: VI. 2.1 § 95, et 101. — 5) VI. 2 4 § 129. — 6) VI. 6.3 § 351; VI. 7.2 § 366.

durum quin hoc inveni acciderit, quid dubitem? cum praesertim neque ipsum lateret, neque patrem eius certe, eo ipso decreto simul etiam pronuntiatum esse de interitu omnium qui in urbe manerent, de morte vel clade fere omnium qui effugere conaturi essent, de excidio urbis denique et templi. Sane ne hoc quidem Tito crimini verti licet, eum operam dedisse, ut ostenderet, se invitum exsequi iussa patris. Sed id ita agere non debuerat, ut prae se ferret, cum ipse voluisset seditiosis parcere, incolis salutem afferre, templum integrum servare, se a Iudaeis temere resistentibus et in perniciem ruentibus id facere prohibitum esse [1]). Iosephus tradit, eum in precatione aliquando ad deum memoravisse consilia Iudaeis salutaria quae persequi frustra conatus esset [2]). Verum ea consilia hanc ob causam irrita fuerunt, quod cum Deo quidem fortasse ea communicavit Titus, sed non cum ipsis Iudaeis, certe non ea ratione qua sola valere possent, per pactionem eis oblatam, iureiurando confirmandam. Non negabo, eum pactionem offerre non potuisse, voluntate patris, fortasse etiam sua, impeditum. Non minus negabo, Iudaeos videri posse cuipiam meruisse hanc poenam quam dederunt, et Vespasiano certe visos esse. Sed tamen constat, cum hoc officium severitatis in se receperit Titus, eum etiam eius invidiam sustinere debuisse. Quidquid praeterea fecit ac dixit, omnes adhortationes ab eo frustra in Iudaeos effusae ad deditionem eliciendam, omne studium servandi urbem et templum per inania verba demonstratum, omnes querellae et commiserationes quas edidit, eatenus ficta et simulata videantur necesse est, quatenus eis efficere voluit ut appareret, invidiam facti sui a se alienam, ad illos transferendam esse. Quis autem reprehendat viros fortissimos — quidquid antea deliquerunt — quod argumenta Titi repudiaverint? Quid de eis senserint, Iosephus ostendere non omisit. Quod ad ipsos attinebat, mortem servitio anteponendam esse arbitrabantur, et laeti, quin etiam vere triumphantes, ei obviam ierunt [3]); de civibus, de patria,

1) VI. 6. 2 § 328, § 345; VII. 5. 2 § 113, cfr. supr. pag. 82 adn. 5 sqq. — 2) VI. 3. 5 § 215: *Καῖσαρ δ' ἀπελογεῖτο καὶ περὶ τούτου τῷ θεῷ, φάσκων παρὰ μὲν αὐτοῦ Ἰουδαίοις εἰρήνην καὶ αὐτονομίαν προτείνεσθαι καὶ πάντων ἀμνηστίαν τῶν τετολμημένων κτλ.* — 3) VI. 7. 2 § 364: *ἦν γὰρ αὐτοῖς μετάνοια μὲν οὐδεμία τῶν*

quaerebant, quid morituris, ut haec salva essent, cordi esse posset; de templo vocem ab eis editam nobis servavit idem auctor, excelsam piaque fide memorabilem, „templum ruinam dare licere: Deo esse fano terrestri melius decus" [1]). — Iosephus ipse sibi nocuit, contemptim loqui ausus de paucis illis qui ad ultimum se dederunt, hi certe eam ob causam despiciendi non sunt, quod, cum fracti essent labore, miseria, fame [2]), ne tantum quidem ex pristino vigore reliquum habebant, ut mortem ultro oppeterent [3]).

Id, quod in Iosepho reprehendimus, etiam aliqua ex parte cadit in Dionem Cassium. Is enim his verbis incipit narrationem obsidionis (66. 4. 1): *ὁ δὲ Τιτος τῷ πρὸς Ἰουδαίους πολέμῳ ἐπιταχθεὶς ἐπεχείρησε μὲν αὐτοὺς, λόγοις τισὶ καὶ ἐπαγγελίαις προςποιήσασθαι, μὴ πεισθεῖσι δὲ ἐπολέμει.* Mirum non est, duces et milites Romanos hoc dixisse, Iudaeis salutem tempore oblatam esse. Viam specie aperuerant Romani, qua inermes saltem et innocentes salutem impetrare possent. Sed cum his ipsis nulla esset potestas decernendi, cum vero seditiosis nulla offerretur salus, vere eam viam apertam non fuisse tenebimus, et auctorem Dionis cum haec scriberet aliquid concessisse statuamus studio excusandi Romanos. Etiam de *ἀδείᾳ* oblata mentionem fecit Dio. Fortasse, ut supra conieci (pag. 93 adn. 5), eius auctor hoc vocabulo significabat illam *ἄδειαν ἀναχωρήσεως* („spatium locumque fugae" Liv. 25. 31. 1) constitutam eis qui ad Romanos effugere vellent; fieri vix potest ut is per unum vocabulum tam ambiguum et fallax significare voluerit alteram *ἄδειαν* quam Titus dicis causa plus semel obtulit seditiosis, qua eis permittebatur ut, si vellent, non intra sed extra urbem morerentur. Utique Dio usus est vocabulo quo facile in errorem adduci posset lector; is enim haec legens cogitaret fere necesse erat de illa quae vulgo *ἄδεια* dicitur sive *ἄδεια ἀναχωρήσεως* (Memnon Heracl. c. 52 Müller fr. 3 p. 554), „incolumitas" (Liv. 25. 31. 1), qua obsessis permitti solebat ut

---

κακῶν, ἀλαζονεία δ' ὡς ἐπ' ἀγαθοῖς. καιομένην γοῦν ἀφορῶντες τὴν πόλιν, ἱλαροῖς τοῖς προςώποις εὔθυμοι τὴν τελευτὴν προςδέχεσθαι ἔλεγον. Cfr. V. 7. 4 § 321; V. 9. 1 § 355; V. 12. 3 § 515: *οἱ δυσθανατῶντες*; VI. 5. 2 § 285. — 1) V. 11. 2 § 458. — 2) VI. 8 4 § 393 et 402. — 3) VI. 8. 4 § 398; § 399—410.

armis traditis libere abirent cum uxoribus liberisque; hanc a Tito oblatam non esse constat, ipse enim Iudaeis eam petentibus recusavit (supr. pag. 103 adn. 1). Itaque, si Dio recte rettulit verba auctoris sui, hunc quoque refutabimus argumentis ex Iosepho petitis, et statuere debebimus eum, perductum studio excusandi Romanos, se ipsum et lectores suos falso vocabulo decepisse.

Verissime Sulpicius Severus in Chronicis [1]) scripsisse mihi videtur: „*nulla neque pacis neque deditionis copia dabatur*", modo talem deditionem intellegas, quae accipi possit, condicionibus confirmatam. Hoc dictum *proprie* non repugnare apparet narrationi Iosephi, sed neque accurate neque plene rem persecutus est Sulpicius. Ex ipsa Iosephi narratione, quam infectam quidem esse censeo colore prorsus falso, sed praeterea in plerisque veram et valde accurate scriptam, quid vere factum sit, melius deduci potest quam ex dicto Sulpicii. Huius auctor speciem humanitatis, qua Iosephus Titum suum ornare studuit, de vultu ei detrahere voluit. Apparet autem, eam faciem Titi quam Sulpicius ostendit, ab eo ex narratione Iosephi cognosci non potuisse; eam ob causam fieri non potest ut Sulpicio ipsi auctor fuerit Iosephus.

V. Transeundum nobis est ad ea quae de templo acta esse narrat Iosephus. Romani, capta et partim diruta Antonia arce, expugnato deinde post multos labores muro firmissimo qui circumdabat aream templi externam, inde aggressi murum interiorem non minus validum qui ductus erat circum aream internam, postquam hunc coeperunt oppugnare per machinas in area externa positas, neque tamen his quidquam profecerunt cum nihil muro nocerent ictus arietis illius etiam cuius maxima vis esset, per sex dies continuos in eum immissi, tandem aditum ad templum nacti sunt, igne ad portas admoto. Aestu cum liquefierent tegumenta argentea forium, cum simul torrerentur, deinde inflammarentur, contignationes, mox ignem conceperunt tabulata quibus tegebantur vestibula interiora (ἔξεδραι) portarum; hoc igne accendebantur deinde porticus muro ab interiore parte adstructae. Iam per foramina portarum intrari poterat; aditus

1) Chron. 2. 30. 3.

ad templum patebat. Postero die Titus aliquot milites e cohortibus electos misit in aream internam; hos iussit operam dare ut ignem in porticibus repentem extinguerent, et ampliorem eos iussit aperire viam, destructa parte muri, remotis tumulis ruinarum et lapidum ante murum iacentium, ut per eam legiones intromitti possent [1]). Ipse Concilium advocavit, quocum de templo deliberaret.

In eo Concilio cum Tito ipso adfuerunt sex viri illustres quos nominat Iosephus, Tiberius Iulius Alexander, *ἔπαρχος τοῦ στρατοῦ* [2]), Sextus Cerealis, Larcius Lepidus, Tittius Frugi, praefecti legionum, Liternius Fronto praefectus castrorum duarum legionum Alexandrinarum, M. Antonius Iulianus procurator Iudaeae. Adfuerunt praeterea multi praefecti et tribuni, e quibus unus praecipue nobis nominandus est C. Plinius Historiarum et Quaestionum Naturalium celeberrimus auctor, *ἀντεπίτροπος* sive vicarius Tiberii Alexandri [3]); is enim, tam illustri munere fungens, quin fuerit inter eos qui adfuerunt quos nominatim non attulit Iosephus, dubium non est. Cum sententiae dicerentur, fuit qui censeret, Romanos templum occupantes uti oportere iure belli et armorum, templum eis servandum non esse, cum ad id undique convenirent Iudaei neque umquam hi quieturi essent dum integrum maneret. Alius censebat templo tum solum parcendum esse, si Iudaei inde ultro decessissent, sin minus, ignem ei esse afferendum; culpam impie facti enim Iudaeorum fore, qui in arcem convertissent locum sacrum. Contra hos Titus locutus, templum ne ita quidem deleri oportere sibi videri dixit, si occupatum teneretur a Iudaeis; Romanos enim cum viris, non cum lapidibus, bellum gerere, et ipsi imperio Romano hoc damno fore, si tam pulcrum aedificium deleretur. Huic assensi sunt Fronto, Alexander, Cerealis. Videntur autem hi sex viri soli cum Tito sententiam dixisse, quos Iosephus nominatim appellavit; quod si verum est, apparet M. Antonium Iulianum fuisse inter eos, quibus templum delendum esse visum sit.

---

1) VI. 4. 3 § 236. et 243. — 2) Cfr. Mommsen Hermes 1884 pag. 645. Schürer I. pag. 524. — 3) Vid. Mommsen Hermes l.l. pag. 644—648: „eine Inschrift des älteren Plinius."

Haec narrat Iosephus, paucis tantum ut par erat delibatis ex eis quae in hoc virorum illustrium concessu acta erant. Verisimile est, etiam de aliis rebus verba facta esse; quod has omisit Iosephus, suo iure fecit, minime ab eo postulandum erat, ut plene referret omnia quae aut eo die aut antea in Concilio decreta essent. Verum nonne aliquid omisit, quo careri non posset? Equidem statuo, aliquid decretum esse, cuius mentionem non fecit Iosephus, quod quam maxime pertineret ad ea quae tradidit. Iosephus postea hoc ipse memoravit; dicit postero die Titum sub noctem recepisse se in turrem Antoniae arcis, διεγνωκότα τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ὑπὸ τὴν ἕω μετὰ πάσης ἐμβαλεῖν τῆς δυνάμεως καὶ τὸν ναὸν περικατασχεῖν [1]). Hoc est quod dico: Titus decreverat templum occupare omnibus copiis; id autem multo maioris momenti mihi fuisse videtur ad disceptandum, quid de templo futurum esset, quam omnia illa quae de verbis in Concilio factis nobis tradidit Iosephus. Minime mirum quidem est, Romanis hoc placuisse; sed tamen altera optio etiam eis data erat. Nam cum area externa potiti essent Romani, cum iam possent, etiam templo nondum occupato, per eam pervenire ad urbem inferiorem, fieri saltem poterat ut alicui placeret, ut, armis iam conversis in urbem inferiorem deinde in urbem superiorem, in praesentia omitterent templum et id paullisper relinquerent Iudaeis qui in eo inclusi manere vellent, custodibus appositis ad portas qui ab excursionibus Iudaeos prohiberent; tum futurum esse ut postea, urbe expugnata et diruta, commode decerni posset quid faciendum esset de templo et de Iudaeis in eo captivis factis. Ut dixi, minime contendo, hoc consilium utile fuisse Romanis, neque multum fortasse habebat quo se commendaret; sed tamen ita agi poteret, et si qui erant, quibus ex vera animi sententia cordi esset ut templo parceretur, his haec ratio magis placeret necesse erat, quia sola erat qua certo futurum esset ut templum integrum maneret. Contra, si constituebant templum copiis occupare (i. e. expugnare, quandoquidem Iudaei inde cessuri non erant), et arma ei inferre, manifestum erat aliquid fieri quod maximum periculum afferret templo, quin etiam prorsus

1) VI. 4. 5 § 249.

iam ita decerni fere de eius excidio. Quid enim? Duces licet sexcenties decernerent ut templo parceretur, milites certe, si eum locum expugnare iubebantur, id fieri non erant passuri; his igne opus erat, partim ut ipsi salvi essent, nam si templum sine incendio adorerentur, permulti suorum occiderentur necesse erat, igne allato contra facillime sine magno suo periculo Iudaeos aut ex templo et aedificiis adiacentibus expulsuri, aut deleturi erant; partim vero, ut quam maximam partem auri et argenti quod in templo esset, suam facerent, nam duces id solum non erant fisco exacturi, quod in ruinis occultum iaceret. Revera ita factum esse novimus; Iosephus nobis tradidit, milites furtim incendisse templum, Dio Cassius certiores nos fecit, templum non potuisse expugnari πρὶν ὑποπρησθῆναί τι τοῦ νεώ [1]); iam per se satis clarum est, si Iudaei non remitterent, non sine magna militum Romanorum strage potuisse capi et defensoribus purgari templum cum aedificiis ei adstructis, locum ex parte subobscurum, angustum, hostium et insidiarum plenum, implicatum et viis tortuosis, et gradibus repentinis, et magno numero cubiculorum in quibus habitare solebant sacerdotes, in cuius intimos recessus hostis retro cedens se recipere et milites inrumpentes variis modis oppugnare posset. Milites, spreto Concilii interdicto, accenderunt templum ut Iudaeos delerent, ignem auxerunt ut praedam suam facerent. Verum eos hoc facturos esse, si templum expugnare iuberentur, duces ipsos iam antea latere non potuit; quid enim facilius factu militibus, quam ita ignem in templum inferre, ut casu et ultro id incensum esse videretur. Quidquid postea decernebatur de servando templo, id totum inutile futurum tantum non certum erat; eiusmodi decretum eis sufficere minime poterat, quibus ex animi sententia templo parcendum esse videretur, sed eis tantum, qui simulare quidem vellent sibi cordi esse ut templum maneret, quibus tamen cum alia omnia, tum templum certe, posthabenda esse viderentur huic consilio ut Iudaei seditiosi tollerentur.

Duo decreta distinguenda sunt; alterum, longe gravissimum, ut templum a Romanis expugnando occuparetur, a Tito ipso

1) Dio 66. 6. 3.

vel eo assentiente factum est. Id decretum esse, et a Tito quidem, cum ostendit tum dixit Iosephus (pag. 111 adn. 1), licet taceat quomodo hoc decretum factum sit, ne simul confiteri deberet, Titum ei minime esse adversatum. Quando factum sit, incertum est, neque id ad rem facit; si quis dixerit, iam impetum illum a Romanis per machinas primum, deinde per ignem admotum, in murum areae internae factum, ad eam rem pertinere, quia illo impetu opus non fuisset, si in praesentia templum omitti placuisset, et ob eam causam hoc decretum iam ante novem dies amplius factum sit necesse esse, ego non contra dicam; sed tamen minime incredibile mihi videtur, rem iterum tractatam esse in eo Concilio quod a Iosepho describitur, et tum omnium primum esse constitutum, templum esse expugnandum; ipsae sententiae dictae quas Iosephus nobis servavit (prima: *χρῆσθαι τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ*, secunda: *εἰ μὴ καταλίποιειν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, φρούριον οὐκέτι ναὸν εἶναι*) magis ad hanc rem pertinere videntur quam ad id quo eas rettulit Iosephus. Quidquid id est, hoc decretum aliquando factum est; quod eo magis constat, quia impedimentum satis grave obstabat; milites enim, sanctitatem loci reformidantes, templum aggredi non audebant. De hac re nos certiores facit Dio Cassius; is simul explicat, quod apud Iosephum obscurum manet, cur tertio demum die post Concilium habitum, quarto die post ignem primum admotum, ad expugnationem templi se contulerint Romani: *ἀνεῴχθη ἡ ἔσοδος ἡ ἐπὶ τὸν νεὼν τοῖς Ῥωμαίοις· οὐ μὲν καὶ παραχρῆμα, διὰ τὸ δεισιδαιμονῆσαι, ἐςέδραμον, ἀλλ' ὀψέ ποτε, τοῦ Τίτου σφᾶς καταναγκάσαντος, ἔσω προεχώρησαν* [1]). Itaque Titus cogere debuit milites, et coëgit; tam longe aberat ut expugnatione omissa templum integrum relinquere mallet.

Alterum decretum, de quo tam diligenter scripsit Iosephus, quod nihil valere probavit exitus, hoc fuit, ut milites admonerentur ne templo nocerent tum cum arma inferrent. Eiusmodi interdictum, si alia fuisset condicio rerum, per se neque supervacuum fuisset neque irritum. Templum redundabat auro et argento, ornamentis et rebus pretiosis; cum milites immitterentur qui id occuparent, minime supervacuum erat hos ad-

1) Dio 66. 6. 1. sq.

moneri, eos non ad fanum spoliandum immissas esse, et praedam integram reservari oportere imperatori vel fisco. Comparari potest quod factum esse accipimus in obsidione Carthaginis, in altero anno, extrema parte, huius obsidionis, cum Scipio, copiis iam in veterem urbem immissis, foro deinde potitus, postero die partem copiarum, quatuor milia militum, iussisset magnum templum Dei Solaris (Apollinis, vulgo Heraclis, Melcarth) praesidii causa occupare. Hi milites statim coeperunt, direpto tecto aureo templi, gladiis discisso simulacro aureo dei, eam praedam inter se dividere, neque aurem praebuerunt praefectis suis frustra prohibentibus [1]). Hi milites autem mox poenas solverunt; nam cum interea Romani per pugnam asperrimam et diuturnam in ipsis viis urbis et in domiciliis commissam appropinquavissent ad eam partem urbis quae sola etiam supererat, arcem scil. quae Byrsa dicebatur, cum deinde cives se et arcem dedidissent victori, Scipio urbem per aliquot dies diripiendam permisit militibus suis, addita condicione ut eis liceret omnia sua facere quae in urbe inventuri essent exceptis omni auro et argento et omnibus templorum ornamentis, quae integra servari et imperatori tradi deberent; praeterea varia praemia eis decreta sunt; sed ab his omnibus excipiebantur milites illi quatuor milium numero, qui in templo occupando improbos se praebuerant; hi neque praedae neque praemiorum participes facti sunt [2]). Post urbem direptam, cum ea ornamenta quoque templorum, quibus abstinuerant milites, in castra Romana transportata essent, urbem incendi iussit Scipio. Huic Scipionis edicto igitur consimile fuit interdictum a Tito nunc promulgatum. Milites debebant occupare templum, neque tamen id demoliri, rapinis abstinere, ornamenta quae in eo erant intacta relinquere. Hoc si observatum fuisset a militibus, postea Tito fuisset de integro decernendum quid reliqua urbe excisa de templo faciendum esse videretur. Quid tum facturi fuerint Romani, pro certo declarare non possumus. Dubium non est, quin ornamenta templi maxime insignia Romam deportaturi fuerint. Aedificium fortasse ut integrum ab eis relinqueretur futurum erat; sed de templo Iudaeis reddendo sermo

1) App Pun. c. 127 fin. — 2) App. Pun. c. 133.

esse non poterat; hoc ut fieret, Vespasianus non erat permissurus. Verum in ea re nullam necessitatem inesse constabat cur aedificium a Romanis destrueretur [1]). Ea cura nunc differri poterat. Titus satis habebat, se id fecisse, vel se id saltem fecisse videri, quod maxime necessarium esset ut templum in praesentia servaretur; iussit milites a templó tamquam a re sibi et fisco propria manus abstinere; id fieri solebat in expugnatione urbium, ut ostendit exemplum a Scipione Carthagine constitutum.

Verum ea re differebant condiciones rerum quas comparavi, quod templa illa Carthaginiensia tum aut hostibus iam vacua erant aut mox ab eis relinquebantur, cum a militibus Romanis occuparentur, templum Iudaicum vero etiam deberet antea expugnari. Hinc etiam diversa erat ratio interdicti Scipionis ab eo quod Titus edixerat. Manifestum erat, hoc edictum sub ea condicione solum valiturum esse, si necessitas belli id observari pateretur. Iam hoc magnum erat, militibus non imperari ut aedificium delerent. Quod praeterea solum eo effici poterat, hoc erat, ut, *si forte templum etiam integrum esset postquam in potestatem militum venisset*, sive quod Iudaei minus acriter pugnassent quem antea fecerant, sive quod armis praeter opinionem abiectis se dedidissent, milites id violare vetarentur, et ut in expugnando etiam quantum fieri posset parcerent aedificio eiusque ornamentis. Non hoc certe voluerunt Titus et qui cum eo consenserant in Concilio, ut milites vitam suam et commilitonum in periculum darent pro salute templi, utque huic magis

1) Hac re Illhardt („Titus und der Jüdische tempel", Philol. 1881. 40 pag. 189—196), cuius argumentis praeterea fere assentiri possum, erravisse mihi videtur, quod ita egit, quasi „templum integrum servare" idem esset atque „Iudaeis reddere" „templum Iudaeis non reddere" idem atque „delere templum". „Eine ganz andere frage freilich ist die, ob er die absicht hatte, den tempel für die dauer zu erhalten, wie Iosephus glaubte: sie muss mit nein beantwortet werden. ... es blieb nichts weiter übrig als entweder den ganzen Jüdischen stamm zu vernichten oder den Tempel zu zerstören". — In ea re potius fecerim cum viro cl. Mommsen (Röm. Gesch. 5 pag. 538): „der centrale Cultus wurde ... beseitigt. Dieser Entschluss der Regierung ... hat nichts gemein mit der Frage ob die Zerstörung des Tempels absichtlich oder zufällig erfolgt ist; wenn auf der einen Seite die Unterdrückung des Cultus nur die Schliessung des Tempels erforderte und das prächtige Bauwerk verschont werden konnte, so hätte andererseits, wäre der Tempel zufällig zu Grunde gegangen, der Cultus auch in einem wieder erbauten fortgeführt werden können".

parcerent quam sibi; quod etiamsi forte voluissent, probe sciebant se id a militibus non esse impetraturos. Itaque illud „si templo integro potiti essent", quamquam diserte sane in edicto non erat pronuntiatum, tamen in eo inerat, quia contra necessitatem belli omnino nihil poterat interdici.

Itaque quod ad Titum pertinet, apparet eum aliquid fecisse quidem ut templum servaret, sed non magni id esse aestimandum. Decretum quod dicis causa faciendum curavit, non amplius fere valebat quam ut per id homines in opinionem induci possent, eum pro salute templi operam dedisse. — De Iosepho autem statuimus, eum rei, quam aut totam omittere aut totam exponere debuerat, parte tantum exposita, partem consulto reticuisse, ut Titum suum ab invidia defenderet. Primum non dixit, in Concilio illo de duabus quaestionibus actum esse; deinde reticuit, Titum quoque quod ad priorem quaestionem pertineret statuisse, templum esse expugnandum neque ei esse parcendum: de altera vero ita eum loquentem fecit, quasi amplius nihil ab eo fieri potuisset ad servandum templum, quam ut prae se ferret, se numquam iussurum esse ignem ei inferri.

Itaque etiam in hac re oblocutus, auctor, quem Sulpicius Severus in Chronicis secutus est, hanc imaginem pietatis detraxit de vultu Titi, et contra Iosephum statuit „ipsum Titum inprimis censuisse templum esse evertendum" [1]). Mirum non est, si is auctor forte noverat omnia quae de ea re in consessibus Consilii acta erant, si noverat, Titum ne verbum quidem fecisse quo arma et ferociam militum Romanorum a templo remota teneret, sed hoc ei certum ratumque fuisse, templum esse expugnandum, — mirum non est, si haec omnia noverat, ei non placuisse ambages Iosephi, et verius et aequius eum statuere posse sibi visum esse, Titum auctorem fuisse templi diruendi, quod arbitraretur se ita aptius et melius Tito tributurum esse laudes ei debitas, si demonstraret quomodo egisset tamquam vir fortis et sibi constans, quam si diligenter litteris mandaret eius verba dulcia nimis et inducta, a Iosepho memoriae tradita, quibus operam dederat ut benevolentiam suam erga Iudaeos probaret Berenicae ceterisque, utque humanitatem

1) Chron. 2. 30. 7.

suam ostenderet omnibus mortalibus, quae tamen facile nocere ei possent cum apta essent ad excitandam falsam opinionem, quasi molliter et infirme se gessisset. Sed tamen is auctor quem Sulpicius sequitur, etiamsi in summa re non prorsus erravit, cum, spreta simulatione Titi, eius veram voluntatem referre conaretur, tamen aberravit ab eo quod vere dictum erat; eius auctoritas cur omnino parvi facienda sit, in tertia particula huius scriptionis ostendam.

Postquam egi de decretis Romanorum ad templum delendum aut servandum pertinentibus, restat mihi ut dicam qualem fuisse censeam condicionem religiosam huius aedificii tum, cum de eo deliberaretur; recentioribus viris doctis enim quibusdam, de hac controversia scribentibus, hoc obstitit, opinor, quod de ea re rationem sibi dare omiserunt (vid. pag. 115 adn. 1). Animadvertendum est, secundum opinionem Romanorum (non Iudaeorum certe), templum non fuisse locum sacrum, sed profanum.

Romanis, urbes hostiles expugnantibus, vulgo templis parcendum visum esse, nemo nescit. Vix monere opus est, hanc opinionem minime fuisse Romanorum singularem, sed apud omnes nationes antiquas eam valuisse, imprimis apud Graecos; quid de ea re Graecis visum sit, Thucydides his verbis notissimis indicavit: *πᾶσι γὰρ εἶναι καθεστηκὸς ἰόντας ἐπὶ τὴν ἀλλήλων ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι* [1]; id sanae rationi consentaneum esse arguit Polybius his verbis, quibus vituperat Philippum templum Apollinis in urbe Thermo violantem: *τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον* [2]), et multa alia sunt testimonia. Romanis quoque hoc aequum visum esse, manus abstinere a locis sacris, cum urbes caperentur, ostendunt permulta exempla, quae omitto; sed rationem, quam in ea re tenuerunt Romani, brevi exponam.

Fana deorum peregrinorum, quae in urbibus hostilibus erant, tum cum hae urbes ab incolis aut pactione aut vi armorum coactis dederentur, ipsa quoque ita facta esse Romanorum propria, ut his liceret de eorum iure decernere, probat ratio deditionis, in ipsa formula id inerat: „dedimus nos populumque urbem agros aquam terminos delubra utensilia divina humanaque omnia in

1) Thuc. 4. 97. — 2) Polyb. 11. 7(4). 3.

tuam populique Romani dicionem" [1]). Sed ea res non includebat, fana religione sua orbari debere a Romanis. E contrario Romani, quemadmodum ipsam urbem captam reddituri erant dediticiis, sic fana quoque deis eorum erant relicturi, ut hi in posterum etiam possent ibi ab incolis coli; si urbs manebat, locus in quo fanum erat, cum Romanus fieret, tamen non fiebat profanus, Romani agnoscebant vim pristinae consecrationis, qua is antea ab illa civitate illi deo dono datus et sacer factus erat, et quamvis *sacrum* eum locum non dicerent quod ea non fuisset consecratio Romana sed peregrina, tamen parati erant eum tractare ac si sacer esset et *pro sacro* eum habere [2]). Hoc igitur ducibus Romanis, urbes peregrinas capientibus, observandum erat, ut fanis parcerent, si eae urbes ut manerent futurum erat; id valebat, quidquid damni poenae iniuriarum erat quo praeterea urbs capta eiusque incolae afficerentur, tributis exactis, civibus aliquot capite damnatis, civitate agro mulctata; etiam, si urbem diripiendam militibus permittebat imperator, fanis nihilominus erat parcendum, nisi ipsa urbs exscindenda et in perpetuum tollenda visa erat. Ratio huius rei una erat, sed quae duobus modis proponi posset; primum secundum aequitatem et utilitatem ita, ut diceret quispiam, non oportere urbem, quam mox bello finito incolae recuperaturi essent, locis sacris deletis ita mutilare, ut pie et religiose ab illis inhabitari non posset; deinde secundum religionem ita, ut dei peregrini etiam in suis templis habitare dicerentur, quos inde extrudi fas non esset. Sed res ratione valde simplex, facto tamen minus fiebat certa, quia parum constabat quam longe pertineret ea religio quam observare oporteret imperatores. Tempus fuit, cum omnia, quae in fanis inessent in urbibus bello captis, aeque viderentur Romanis pro sacris habenda atque ipsum aedificium et simulacrum dei; tum ornamenta fanorum, donaria, thesauri in eis asservati, etiam defendi religione fani, et manus inde abstinendae esse, putabantur. Sed cum constaret, res sacras

1) Liv. 1. 38; Polyb. 36. 4. 2. — 2) Cai. 2. 7: „sed in provinciali solo placet plerisque solum (scil. cum corpus mortui inferatur) religiosum non fieri. Utique tamen eiusmodi locus, licet non sit religiosus, pro religioso habetur, quia etiam quod in provinciis non ex auctoritate populi Romani consecratum est, etsi proprie sacrum non est, tamen pro sacro habetur".

posse, etiam salvis religione et iure fanorum, profanari iussu publico [1]), via patebat qua irrepere posset licentia. Iam temporibus belli Hannibalici, cum alii, tamquam religionis antiquae fautores, etiam vererentur fana quae in urbibus captis erant ornamentis spoliare, alii fuerunt inter duces Romanos, quibus nihil fere in ea re non sibi licere videretur [2]). Mox haec licentia longius processit; vix quidquam huiusmodi erat, quod, inprimis si urbes vi captae essent, non sibi tamquam praedam deberi existimarent duces Romani; eo minus sibi ab his rebus sacris manus abstinendas esse statuere solebant, quo magis incolae propter contumaciam et vim diu oblatam digni esse viderentur qui poenas huius generis solverent; quin etiam fuerunt qui, non religione solum spreta sed etiam aequitate, ne ita quidem si urbem pactione et deditione voluntaria in potestatem recepissent sine extrema vi armorum, in fana et eorum ornamenta saevire vererentur [3]). Accedebat, quod, etiamsi imperatores ad fanis et rebus sacris parcendum inclinabant, difficile saepe eis erat milites cogere ut in ea re dicto audientes se praeberent. Itaque gravissime et saepissime peccatum quidem est a Romanis in regulam illam pietatis et humanitatis; haud raro ipsis Romanis offensioni fuit, quod ab ipsorum imperatoribus et militibus in ea re delictum erat, et nonnumquam ab eis aliquid decretum est quo damnum illatum quantum fieri posset repararetur, sive ita ut sacerdotibus omnibus rebus divinis praepositis, pontificibus, mandarent ut hi de iure illius templi quod

---

1) Cfr. Plut. Tib. Gr. 15: *ἱερὸν δὲ καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστίν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα· χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν, ὡς βούλεται, τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκεν.* — 2) Illius abstinentiae exemplum etiam edidit Fabius, Tarento urbe a. 209 capta; is secundum Livium (27. 16) „maiore animo generis eius praeda abstinuit quam Marcellus; qui interroganti scribae, quid fieri signis vellet ingentis magnitudinis — di sunt, suo quisque habitu in modum pugnantium formati — deos iratos Tarentinis relinqui iussit". Aliter egerat Marcellus Syracusis captis a. 212; ab eo „licentiae huic sacra profanaque omnia vulgo spoliandi initium factum est" (Liv. 25. 40), neque „praeter refracta ac spoliata deorum delubra, dis ipsis ornamentisque eorum ablatis, (quidquam) relictum" (Liv. 26. 30). — 3) Eo pertinent furta Ambraciae a M. Fulvio a. 187 commissa, de quibus in senatu conquesti legati Ambracienses dicebant: „templa tota urbe spoliata ornamentis; simulacra deum, deos immo ipsos, convulsos ex sedibus suis ablatos esse; parietes postesque nudatos quos adorent, ad quos precentur et supplicent, Ambraciensibus superesse" (Liv. 38. 43).

spoliatum erat, et de ornamentis vel certe deorum simulacris ei reddendis, causa cognita decernerent [1]), sive ita ut imperatoribus suis diem dici et de rebus repetundis cum eis in iudicio agi permitterent [2]), sive aliis modis; multae iniuriae huius generis etiam impunitae relictae sunt. Sed eo magis constat, regulam valuisse, templa deorum disturbari non oportere ne tum quidem cum urbes armis caperentur, si ipsa urbs ut maneret futurum erat, et illius dei simulacrum certe, cuius quodque templum esset, in eo esse reliquendum [3]).

Verum longe aliter res se habebat, ubi decretum erat, urbem esse delendam. Tum, cum muris et domiciliis, etiam fana deorum everti consentaneum erat; ratio illa utilitatis, qua fanis parcendum erat, sublata erat, et hoc ipso decreto, quod de urbe delenda factum erat, etiam templa profana fiebant. Nomina quinque urbium ad minimum quibuscum ita a Romanis actum est unicuique in promptu sunt: Alba Longa, Vei, Corinthus, Carthago, Hierosolyma; ex quibus cur excipienda sit Alba, qua urbe eversa nihilominus intactum servatum est templum Iovis Latiaris, minime eget explicationis; illud templum et eius dei cultus iam antea ad Romanos pertinebant, quippe qui sacrorum Latinorum participes essent. In ceteris urbibus quas

---

1) Sic senatus a. 187, postquam statuit, „Ambraciam non videri vi captam esse", decrevit: „signa aliaque ornamenta quae quererentur ex aedibus sacris sublata esse, de eis ... placere ad collegium pontificum referri, et quod ei censuissent fieri", Liv. 38. 44 — Alterum exemplum: Liv. 29. 20, a. 204 — 2) cfr. Memnon de Reb. Heracl. c. 52 (Müller fragm Hist. Gr. III pag. 554). M. Aurelius Cotta procos Bithyniae, a. 70 urbe Heraclea per vim armorum potitus, tota urbe crudeliter direpta etiam pecuniis sacris, ornamentis, deorum simulacris ex templis ablatis, ad ultimum militibus iussis ignem urbi inferre aliquot locis incendia excitaverat. Is Romam reversus poenam solvit; primum Cn. Papirius Carbo accusationem ei ostentavit, deinde populi iussu iure praetextae et ornamentis consularibus privatus est, Memnon l l. c. 59 pag. 557. — De Pleminio Liv. 29 c. 19 et 20. — 3) cfr. quod in senatu dictum est a Carbone Cottam increpante (Memnon l.l. c 59): ἡμεῖς ὦ Κόττα, φησί, πόλιν ἑλεῖν ἀλλ' οὐχὶ καθελεῖν ἐπετρέψαμεν. — Culpa cladis, qua a. 69 p. C. affecta est urbs Cremona, cum ab exercitu M. Antonii Primi dirueretur, ad libidinem militum et ad imperatoris sive socordiam sive ambitionem pertinebat, non ad iussum publicum; milites autem quibus propositum erat ut urbem non punirent sed delerent, postquam satis praedae fecerunt, „faces in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur"; postea cum incolae qui superstites erant eo rediissent, etiam „fora templaque munificentia municipum, Vespasiano hortante" restituta sunt. Tac. Hist. 3. 33 sq.

nominavi nihil eiusmodi factum est; ipsis deletis, ne templa quidem comparuerunt. Sed tamen obstabat religio, quod dei peregrini in eis habitare putabantur; dei ex templis suis non extrudebantur solo illo decreto quo Romani statuerant urbes delendas esse et cultui deorum finem imponendum esse; ut religioni satisfieret, etiam opus erat caerimonia aliqua religiosa, deos evocari oportebat ex templis ad excidium condemnatis antequam illa delerentur. Hanc regulam in sacris Romanis valuisse nemo nescit, non secus quam olim valuit apud omnes gentes antiquas, et hodie etiam valet apud gentes quae barbarae dicuntur quibus deorum multitudinem infinitam esse placet. Apud Romanos loca sancta etiam quae in urbe Roma erant profanari licebat ex iussu publico, si qua ratio suaderet, modo ipsi dei consensissent et per exaugurationis caerimoniam antea loco moti essent. Iamvero quod in deis Romanis patriis exauguratio, id in deis peregrinis valebat evocatio. De ea quid tenuerint Romani, docent auctores complures [1]); cum urbes obsiderentur, quae ut manerent futurum non erat, dei ex eis ita evocabantur formulis, caerimoniis, sacris, ut eis novus locus offerretur in quo habitarent, is locus erat ipsa urbs Roma [2]). Nonnumquam accidit, ut ibi proprius locus his deis consecraretur, et is quidem extra pomerium, tamquam novis et quasi tironibus, utque suum templum ibi acciperent; ita fiebat, si futurum erat ut hi dei, in agmen deorum Romanorum recepti, etiam suis caerimoniis peregrinis Romae colerentur; huius rei exemplum praebet Iuno Regina Veis advecta, cui, cum magna religione Romam deportatae, in Aventino aedem vovit et postea dedicavit Camillus [3]). Contra, si proprium huius dei cultum instituturi non erant Romani, in Capitolio in Aede Iovis eum refugium quaerere ibique habitare patiebantur; haec Aedes tamquam „Curia deorum", „omnium daemonum templum", „summum caput religionum publicarum" patebat ad accipiendam omnem turbam deorum peregrinorum

---

1) Locos ad evocationem pertinentes composuit Marquardt Staatsverw. 3 pag. 21; sunt fere hi: Liv. 5 21. 3; Fest. pag. 237; Plin. 28. 18; Serv. 2. 351 et 244; Macrob. 3. 9. 2—9. — 2) Macrob. 3 9. 7: „... a vobis peto, ut vos populum civitatemque illam deseratis ... proditique Romam ad me meosque veniatis nostraque vobis loca templa sacra urbs acceptior probatiorque sit". — 3) Liv. 5. 22. 7.

propriis sedibus carentium, ut eo deferrentur eorum simulacra, si qua adessent, utque ipsi ibi habitarent sub tutela Iovis Optimi Maximi deorum hominumque patris et gubernatoris [1]).

Aedes Iehovae quae Hierosolymis fuit, ab eo tempore quo Palaestina ex dono Tigranis regis Syriae et foedere ab eo cum Pompeio facto in dicionem Romanorum venit, ipsa quoque in potestatem populi Romani redacta et, Iudaeis a Pompeio victis, in deditionem ab eo recepta est; Romani eam integram cum omnibus pecuniis ornamentis rebus sacris reddiderunt Iudaeis. Ab eo tempore accidit quidem nonnumquam ut aliqua pars pecuniae sacrae, quam Pompeius intactam reliquerat, ab imperatoribus Romanis profanata ex templo auferretur, veluti a Crasso a. 54 [2]); sed templum, postquam a. 65 et 63 a. C. Romanum factum est, in universum a Romanis est integrum relictum, et cultus patrii cum caerimoniis in eo exercendi potestas mansit Iudaeis, tum quoque cum post Archelai regis relegationem a. 6 p. Chr. Iudaea per procuratores Romanos administrari coepta est; qua forma imperii, postquam per paucos annos sublata est (41—44 p. Chr.), mox restituta, nihil mutatum, quin etiam cura templi et cultus et thesauri, quae antea penes procuratores fuerat, tum mandata est regi Agrippae, quod certe fuit insigne beneficium Iudaeis concessum.

Sed Vespasianus decreverat, templum esse Iudaeis adimendum, tum, cum urbem delendam esse etiam constituisset idem nisi se tolli paterentur Iudaei seditiosi, quod certe facturi non erant. De altera parte huius decreti, quae ad urbem delendam pertinebat, etiam infra agemus, et id revera a Vespasiano decretum fuisse demonstrabimus in secunda parte huius scriptionis. Quod ad alterum decretum de templo attinet, directa testimonia non habemus quibus probetur, Vespasianum Tito mandavisse ut templo vel clauso vel destructo finem imponeret

1) Exempla deorum peregrinorum in Aedem Capitolinam receptorum praebent Plin. 28. 22, Liv. 22. 37. 12; cfr. Marq. l.l. pag. 41 adn. 7. Capitolium dicitur „Curia deorum" a Tertull. Apol. 6, „omnium daemonum templum" ab eodem de Spectac. 12; „summum caput religionum publicarum" a Lactant. Inst. 1. 11. 49; ibi „omnium deorum simulacra colebantur" secundum Serv. Aen. 2. 319. — 2) Monumentum aequitatis et abstinentiae, quo dignum se praebuit Pompeius, postea ei erexit Cicero his verbis (pro Flacco 28. 67): „at Cn. Pompeius captis Hierosolymis victor ex illo fano nihil attigit". De Crasso vid. Ios B. I. 1. 8. 8 § 179; Antiq 14. 7. 1 § 105—110.

cultui Iudaico. Sed ipsae res gestae dubitationem remanere non patiuntur. Vespasianus, si cultum Iudaicum manere voluisset, post excidium urbis templique eum restituendum curavisset in templo restituto; id a viro clarissimo Mommsen iure moneri, iam supra dixi (pag. 115 adn. 1). Eodem modo quo, ut antea demonstravi, fortuna templi non pendebat ex cultu sublato aut conservato, et templum tamquam aedificium profanum etiam manere potuisset licet cultus esset sublatus, sic cultus haud magis pendebat ex salute huius templi; quod sublatus et in perpetuum abolitus est, cum id deduci nequeat ex templi excisione, non potest non repetendum esse ex voluntate et decreto Vespasiani. Hoc decreto igitur templum iam antea erat profanatum, quam delebatur. Sed religio etiam postulabat, ut Iehova inde Romam evocaretur.

In descriptionibus obsidionum et excisionum urbium, quas habemus, si quis fore existimaret, ut huius caerimoniae diligentem rationem a scriptoribus habitam videret, falleretur. Descriptio Liviana urbis Veientum excisae sola est, in qua mentio eius fiat. Livius solus hanc rem quoque persecutus est eo tam suavi candore animi pii et vere „antiqui facti", quo inprimis res ad religiones priscas pertinentes tractare solet, quo non solum animos lectorum harum rerum curiosorum mirifice allicit, sed etiam auctorem unum omnium gravissimum et uberrimum se praestat eis qui non res a Romanis gestas solum discere, sed etiam mores priscos et antiquas Romanorum religiones cognoscere cupiunt. Reliqui rerum gestarum auctores rem silentio premunt. Ex descriptione Polybiana apud Appianum servata ne suspicari quidem possis, aliquid eiusmodi factum esse a Scipione cum Carthago obsideretur, ne sciremus quidem deos Carthaginiensium tum esse evocatos, nisi huius rei certam memoriam ex libris de religione petitam nobis servasset Macrobius. Etiam in narrationibus Corinthi excisae nihil de ea re traditur. Evocationem Iehovae autem ad Hierosolymas a Tito peractam esse, declaratur nullis auctorum testimoniis directis, sed indiciis tantum levioribus aliquot ab eis sine certo consilio in narrationem inspersis, quae, etiamsi obscura esse non possunt eis qui semel ad eam rem animum attenderunt, tamen non tam clara sunt ut per se spectata adhuc satis intellegi

potuerint. Verum quod expectaveris, evocationes a Romanis factas ab aliis auctoribus interdum tangi et memorari, veluti a Cicerone, nihil eiusmodi apud eum legitur; res tota, si exceperis paucos qui de antiquitatibus et religionibus Romanis scripserunt, in litteris antiquis oblivioni tradita esse videtur. Huius rei causa partim apud ipsos scriptores rerum gestarum quaerenda est, quos fere taedebat, de rebus et caerimoniis sacris, eis praesertim quae in castris fiebant, mentionem facere, quia cavendum sibi esse existimabant, ne, his rebus aliquo momento attributo, causas veras et nexum rerum quem historicum dicunt neglexisse neque satis perspexisse viderentur; his non tanti esse videbatur ut cognoscerent et describerent opiniones quae de rebus divinis tenebantur ab hominibus humilioribus, militibus, provincialibus, ut hoc genere rerum narrationem suam onerarent. Quid omnino ex rerum gestarum scriptoribus cognitum haberemus de sacris Romanis, de auspiciis et caerimoniis, nisi Livium haberemus? Quamquam illud taedium harum rerum in Iosephum solum non cadit; is est auctor eiusmodi, cui res divinae non minus quam humanae cordi fuerint. Sed eum deterruit alia res, is enim tamquam Iudaeus, qui deos Romanos non coleret, neque potuit neque videri voluit caerimoniis sacris Romanis tantum tribuere, ut earum mentionem plenam et ad opiniones Romanorum accommodatam faceret; eam ob causam is quoque rem omisit, sed tamen inde factum est, ut apud eum solum aliquot indicia et vestigia huius rei satis certa inveniantur. Maiore ex parte vero causa illius oblivionis quaerenda est apud ipsos Romanos. Duces Romani, viri illustres, a quibus eae urbes captae et evocationes illae factae sunt, ipsi spernebant has caerimonias tamquam ineptias ipsorum cura vix dignas, quas retinebant quidem quod aliquid concedendum esset superstitioni humiliorum, militum praesertim, sed quibus quidquam momenti tribuere ipsi videri nolebant; quas, cum per haruspices suos et mercennarios peragendas curarent, vix ad se pertinere existimabant, quamquam ipsi aderant, ut dicis causa formulas canerent quas illi praeirent. Quod valde memorabile est, viris Romanis paullo magis eruditis, qui saeculo altero et primo a. Chr. fuerunt, placuit non solum contemnere religiones populares, sed magis etiam, eas contemnere

videri; eidem vero, ubi rem habebant cum religionibus exterorum, quamquam longe aberat ut ea, quae sacra viderentur peregrinis, ipsi pro profanis semper haberent, consulto operam dabant, ut eam rationem solam agnoscere viderentur, quae utilitate et aequitate niteretur, et prae se ferebant, alterius, quae religione contineretur, se prorsus aut immemores aut etiam ignaros esse. Nusquam clarius hoc cernitur quam in verbis notissimis quibus Cicero Pompeium laudat quod pecuniis sacris Iudaeorum abstinuerit; eum *sapienter* egisse praedicat, sed cavet ne *pie*, et quasi existimaret, Pompeium id aegre laturum esse, si pietatis eum argueret, etiam diserte addidit: „non enim credo religionem et Iudaeorum et hostium impedimento praestantissimo imperatori, sed pudorem, fuisse" [1]). Itaque mirum non est, huius modi caerimoniarum, quales fuerunt evocationes deorum peregrinorum, quamquam, ut Plinius diserte dicit: „id sacrum etiam in pontificum disciplina durabat" tempore Vespasiani [2]), tamen aliquam oblivionem fere voluntariam factam esse in litteris, et, tum quoque cum peragerentur, eas peractas esse ab imperatoribus invitis fere et rei significationem religiosam consulto ignorantibus, non secus quam reliquas caerimonias molestas sacrificiorum et auspiciorum, quas inviti obibant ne milites offenderent. Revera evocatio erat forma, qua supersederi potuisset ab eis, qui religionibus supersedere posse sibi viderentur; res ad religionem solam pertinebat, sine ulla vi ad ius pertinente; nobis quoque id obliviscendum non est, templum Iehovae iam profanatum fuisse decreto Vespasiani antequam Iehova Romam evocaretur, et, si evocationem rite non peregisset Titus, tamen futurum fuisse ut templum, non religione quidem sed iure, esset aedificium profanum quod pro libidine servare aut destruere liceret Romanis.

Sed tamen eam caerimoniam non esse a Tito omissam, iam satis manifestum erit, si reputaverimus quales fuerint milites quos in exercitu haberet, quam imbutae fuerint legiones Syriacae et Alexandrinae — ut etiam taceam de copiis auxiliariis — superstitionibus orientalibus, neque his solum, sed magis etiam reverentia quadam parum definita superstitionum illarum quas

1) pro Flacco 28. 68 — 2) Plin. 28 18.

videbant tam ingentem vim exercere in animis incolarum earum regionum, quas eo magis stupebant, quo minus pernotas eas habebant. Nonne ipse Vespasianus in Oriente eo pervenit ut, cum magna sua admiratione, miracula faceret, ut oraculis inter copias sparsis quae Iudaica esse credebantur, animos militum ad sua consilia erectos faceret? Templum nisi profanatum et a deo ignoto relictum esse credidissent milites, ne muros quidem areae externae aggredi ausi essent, opinor [1]). Quod nihilominus introire non audebant cum aditus pateret (supr. pag. 113 adn. 1), id certe non probat, evocationem non esse ritu factam, sed ostendit, metum, quo milites suspicerent deum illum peregrinum numquam aspectum simulacro carentem, tam magnum fuisse, ut paene superaret fidem quam in caerimoniis ritu Romano ab haruspicibus peractis ponerent; id sane neque mirum neque insolitum est, inprimis ubi de religione agitur, ut opiniones, specie sibi quam maxime repugnantes, eodem tempore in animos hominum receptae, ita simul ab eis foveantur, ut per eas videantur tamquam in diversas partes distrahi. Denique videamus, quid de hac re simul tacuerit simul indicaverit Iosephus. Ut dixi, ipse, tamquam Iudaeus, non potuit scribere, Iehovam formulis et caerimoniis Romanis perductum templum suum reliquisse, quod ita nefariae impietatis crimini obnoxium se redditurus erat; sed tamen negare nolebat, Iehovam loco cessisse. Quid igitur fecit? In prodigium ab ipso Deo excitatum rem convertit, quod quam coactum, quam parum Iudaicum, sit, statim apparet; Iehovam templum sponte reliquisse affirmavit, et statuit ab ipso Deo Iudaeis signum datum esse profectionis suae, quo observato futurum fuisset ut a pugna inutili desisterent, nisi animis furore et impietate occaecatis sprevissent admonitionem divinam. Hoc modo effecit, ut sine impietate Romanis assentiri posset, affirmantibus, templum iam esse deo vacuum. Huius prodigii descriptio ex libro Iosephi cum multis aliis pervenit ad Tacitum; is eodem modo id rettulit, ne suspicatus quidem sub ea imagine latere caeri-

---

1) Iosephus saepe memorat reverentiam, qua milites Romani templum intueri solebant; VI. 2. 3 § 123. Cum, primum ad urbem appropinquantes, templum prospexissent, eos prosternendo se id salutasse tradit, V. 9. 4 § 402.

moniam illam Romanis patriam, cui nihil tribuere iam dudum solebant Romani liberalibus artibus eruditi. Prodigium quo rem rettulit Iosephus, idem factum esse affirmat in festo pentecostali, et anni 66 p. Chr. quidem, ut videtur; tum noctu magnum strepitum in templo esse a sacerdotibus observatum, deinde vocem auditam „μεταβαίνωμεν ἐντεῦθεν" [1]). Evocationem autem a Romanis celebratam esse arbitror tum, cum occupato suburbio Bezetha et iam expugnato secundo muro, aggressuri essent Antoniam arcem [2]). Ab eo tempore Iosephus de ea re admonere coepit Iudaeos. Primum in narrationis suae initio, universa fata urbis deplorans, scribit deum urbem relicturum esse: θεοῦ μὲν γὰρ οὔτ' ἦς ἔτι χῶρος οὔτε μένειν ἐδύνασο [3]). In oratione (secunda) quam ad Iudaeos habuit tum cum Romani Antoniam arcem essent aggressi, dixit: ἔγωγε πεφευγέναι μὲν ἐκ τῶν ἁγίων οἶμαι τὸ θεῖον, ἑστάναι δὲ παρ' οἷς πολεμεῖτε νῦν; deum igitur non solum Hierosolymis discessisse, sed etiam *ad Romanos se contulisse* affirmat, hoc virum Iudaeum loqui et scribere non potuisse censeo, nisi ipsae caerimoniae a Romanis peractae ad eam opinionem eius animum advertissent [4]). Postea Titum similia loquentem facit: μαρτύρομαι θεοὺς ἐγὼ πατρίους, καὶ εἴ τις ἐφεώρα ποτὲ τόνδε τὸν χῶρον (νῦν μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι) ... ὡς οὐκ ἐγὼ ταῦθ' ὑμᾶς ἀναγκάζω μιαίνειν [5]). Haec omnia ex opinionibus Romanorum a Iosepho scripta esse eo magis apparet, cum ipse Iudaeos seditiosos de praesentia Iehovae ne dubitavisse quidem demonstret, hi ad ultimum confidunt τὸν ναὸν σωθήσεσθαι ἀπὸ

---

1) VI. 5. 4 § 299; Tac. hist. 5. 13: „audita maior humana vox, excedere deos". — Iosephus non diserte dicit, quonam anno hoc prodigium factum esse putet. Fieri possit, ut ad annum 70 et ipsam obsidionem id referre voluerit; tum suspicari possimus, hoc prodigium imagine quadam referre ipsam evocationem eodem die a Romanis celebratam; nam tempore festi pentecostalis, initio Panemi mensis, anni 70, Romani ceperunt Antoniam arcem, et ad aream templi externam expugnandam accedebant. Sed primum reliqua prodigia, eo loco a Iosepho memorata, ad tempus anterius pertinent; deinde Iosephus iam ante Antoniam arcem captam Iudaeos admonuit, templum deo vacuum esse; denique ne Iosepho quidem hoc adscribi potest, eum prodigium narrasse, quod ipso absente factum esset, cuius notitiam veram habere nullam posset. — 2) Cum secundus murus expugnatus esset, otium quatuor dierum militibus Romanis datum esse narrat Iosephus, quibus etiam stipendia eis soluta sunt. Per eos dies caerimoniam peractam esse suspicor. V. 9. 1 § 348—356. — 3) V. 1. 3 § 19. — 4) V. 9. 4 § 412 sq. Cfr. loci quos supra (pag. 81 adn. 1) collegi, ubi Deus Romanis socium belli se praebuisse dicitur. — 5) VI. 2. 4 § 128.

τοῦ κατοικοῦντος [1]), θεοῦ ὑπάρχειν τὴν πόλιν [2]). Inde quoque factum est, ut nihil impediret quominus Titus eis polliceretur, si accepto ἀδείας beneficio ex urbe excedere vellent, se permissurum esse ut sacra in templo per lectos viros rite peragerentur [3]), cum praesertim id beneficium dicis causa tantum esset ostentatum.

VI. Superest ut quaeramus, numquo iure Iosephus operam dederit ut ostenderet, templum non esse consulto a Romanis disturbatum.

Multa sunt indicia, quae probent, totum bellum acerrime gestum esse a Tito. Eo pertinent versus quos ex Valerii Argonauticis (I. 13) citavit Bernays, quibus poeta a Domitiano petit ut canat:

„Solymo nigrantem pulvere fratrem,
spargentemque faces et in omni turre furentem".

Sed vix hoc argumento opus est, cum satis ex Iosepho cognitam habeamus ingentem vim qua Romani in expugnanda urbe usi sint, praeeunte semper et adhortante Tito, qui periculum nullum evitat, primus est in proeliis, exemplo suo omnes incitat. Quod Tacitus tradit, Romanis indignum visum esse „famem hostium opperiri" id ab auctore eius ex ipso Iosepho deprompt um est [4]); Iosephus ipse praeterea nos docet, de ea re tum actum esse in Concilio principum, cum primi aggeres Romanorum a Iudaeis essent eversi, et Tito ipsi hoc visum esse, τὸ μὲν ἀργεῖν καθόλου μετὰ τοσαύτης δυνάμεως μὴ πρέπειν, et eum effecisse, adversatum sententiae eorum quibus urbs obsessa fami relinquenda esse videretur, ut decerneretur de muro lapideo circum urbem aedificando et de aggressione per aggeres simul non omittenda [5]). Titus apud Iosephum imprimis celeritatem commendat, πρὸς τῆς εὐκλείας εἶναι τὸ τάχος; Tacitus addit, eum ad celeritatem instigatum fuisse Roma urbe et opibus et voluptatibus quas ante oculos haberet. Bernays non rectissime iudicare mihi videtur, cum a versibus Valerii longe discrepare censeat imaginem Titi quam pingat Iosephus [6]); etiam

---

1) V. 11. 3 § 459. — 2) VI. 2 1 § 98. — 3) VI. 2. 1 § 95 et 101. — 4) Tac. hist. 5. 11; de eius auctore vid. infra. — 5) V. 12. 1 § 493—502. — 6) Bernays l.l. pag. 50: „man findet in dem ... Argonautengedicht eine Schilderung von Titus,

apud Iosephum in rebus gerendis nihil omisit Titus, quo everteret urbem; quod discrepat, totum *verbis* continetur. Casu tantum factum est ut Iosephus non traderet, quod Dio refert (66. 5. 1), Titum, in pugna quadam ante muros, lapidem ab hoste iactum in humerum accepisse, quo factum esset ut in posterum manum sinistram minus validam haberet; Iosephus nihil consulto celavit quod pertineret ad efferendam industriam et fortitudinem imperatoris [1]). Titus sero demum coepit, cum iam nimiae temeritatis esse videretur, ultro vitam continuo periclitari, interdum a pugna se remotum tenere, et, in turre Antoniae arcis quae sola supererat sedens in tuto loco, prospicere certamen; cum aream templi externam aggredi coepissent Romani, consiliis principum pressus, ab eo tempore demum fere invitus a proelio se omnino abstinere instituit [2]). Sed proelio rursus interfuit, quo templum expugnatum est.

Revera, ut superiore capite ostendi, Titus ipse effecit consiliis et imperiis suis, ut Romani templum aggrederentur; Iosephus id non negavit quidem, sed tamen id celare conatus est. Eodem vitio autem laborat tota narratio Iosephi quae ad expugnationem templi pertinet; nihil mentitus, tamen verum non rettulit; tanta arte celavit quae celanda esse videbantur, ut permultis acciderit opinor ut eius narrationem legerent neque se decipi animadverterent. Quod dico, clarum fiet si eius narrationem paucis persecutus ero.

Iosephus in particula tertia huius capitis quarti egit de consilio a Tito advocato; id cum haberetur, in area externa, praeter reliqua Romanorum praesidia, etiam iam aderant aliquot milites Romani e cohortibus lecti quos miserat Titus ut aditum ad templum purgarent, et ampliorem eum facere conarentur, et extinguerent incendium porticuum. Reliquus exercitus eum

---

die zu dem gewöhnlichen Charakter römischer Generale besser stimmt als das von Iosephus entworfene Bild". — 1) Rem maxime insignem de multis quas Titus gessit, quas enumerare longum est, hanc rettulit Iosephus, V. 6. 5 § 288: Titus, initio obsidionis, primo muro nondum expugnato, cum Iudaei excursionem facerent ad incendendas machinas, et Romani eorum impetum vix sustinerent, sua manu occidit duodecim ex hostibus. Eandem rem, non ex Iosepho petitam, memoriae servavit Suetonius, Tit. 5; cfr. Eutrop. 7. 21. — 2) V. 11. 6 § 486; VI. 1. 8 § 82; VI. 2. 5 § 132—135; VI. 4. 4 § 246.

diem quiescere iubetur, ut vires reficiat ad pugnam instantem; etiam Iudaei eo die quiescunt. — In particula 4 Iosephus narrat quae proximo die gesta sunt. Non explicat quomodo factum sit, ut eo die nondum templum aggressus sit Titus; Dio auxilio nobis venit, is, ut modo vidimus, adscribit dilationem formidini et taedio militum; ignotum nobis manet quomodo hoc fastidium superaverint duces, verisimile est eo consilio aliquod tempus concessum esse militibus, ut confirmarentur allocutionibus praefectorum, colloquiis castrensibus, iurgiis et adhortationibus fortissimi cuiusque. In area externa, inprimis in eius partibus Orientali et Septentrionali, stationem habent aliquot copiae Romanorum, praesidii causa ibi collocatae. Iudaei tum magnum illum et supremum faciunt in ea praesidia Romana impetum, e templo erumpentes, quo aream externam pulsis inde Romanis in potestatem suam reducere conantur; bis aggressi, toties repelluntur a Romanis, postquam his auxilio venit Titus cum equitibus electis; post longum certamen, paullo ante meridiem dimicatum est; Iudaei in aream internam ita inclusi sunt ut nulla spes eis maneat recuperandae areae externae; Titus tum in Antoniam se recipit, nihil praeterea agitur per reliquam huius diei partem. — Apparet autem ex eis quae sequuntur, multitudinem Iudaeorum tum in area interna congregatam fuisse ingentem, quamquam hoc loco de ea re nihil dicit Iosephus. Primum ibi aderat Ioannes cum militibus suis (§ 277); hi enim proximo die, cum templum iam incendio flagraret, tempore effugerunt per partem meridionalem areae externae et portas basilicae Herodis, quae occupabat eam partem areae meridionalem. Praeterea aderant sacerdotes fere omnes, aedificia enim a tribus partibus circum templum structa habitabantur a sacerdotibus; aderant denique cives permulti, etiam senes pueri mulieres — ut brevi dicam, aderat tota illa multitudo quam postea, per ingentem caedem (μυρίον φόνον § 271 cfr. § 276) in hac area interna factam, trucidatam esse narravit Iosephus, cuius hoc loco mentionem facere consulto evitavit. Iosephus postea dixit, ex hac turba tum etiam superfuisse summam sex millium, cum iam maior pars eius interfecta esset, quod sane valde exaggeratum est (§ 283); addit hos cives, inter quos etiam multi erant pueri et mulieres, paullo antea

sponte se ad templum contulisse, excitatos vocibus vatum popularium et fanaticorum, qui in urbe circumeuntes adhortati essent populum ut deum in templo precibus adirent (§ 285—289); nos id ita interpretabimur, ut statuamus, per illos dies partem civium ultro ex urbe accurrisse, ut extremam suam in templo defendendo operam praestarent, et eo labente morerentur. Verum cur Iosephus haec omnia postea demum, in fine, addidit? Cur etiam de sacerdotibus pugnantibus et morientibus multo post demum primam mentionem iniecit § 278 et 318 sqq.? Manifestum est, eum efficere voluisse ut lector, tum cum legeret quae de adventu Romanorum ipse (§ 251 sqq.) scripturus esset, aut nesciret etiam aut non attenderet, aream internam templi fuisse refertam ingenti multitudine militum et armatorum, quibus accederet magna turba inermis. — Iosephus igitur in particula 5 pergit describere quae proximo die acta sunt, tertio post consilium, quo templum excisum est. Narrationem suam incipit his verbis (§ 251): *ὑποχωρήσαντος τοῦ Τίτου, πρὸς ὀλίγον λωφήσαντες οἱ στασιασταί, πάλιν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιτίθενται, καὶ τῶν τοῦ ναοῦ φρουρῶν γίγνεται συμβολὴ πρὸς τοὺς σβεννύντας τὸ πῦρ τοῦ ἔνδοθεν ἱεροῦ.* Hic Titi discessus etiam pertinet ad superiorem diem; quies cui Iudaei se dedisse dicuntur, fuit nocturna. Pugna autem qua proximus dies mane initium cepisse traditur, non magni fuit secundum Iosephum momenti; scilicet Iudaei circa templum custodiam agentes repellere conati sunt milites Romanos qui primi in aream internam intraverunt, quibus iamdudum imperatum erat ut incendium porticuum internarum extinguerent; pauci illi Iudaei facile ad templum repelluntur. Tum unus ex illis militibus Romanis, cum commilitionibus suis accedens ad partem septentrionalem aedificii, temere sine ulla ratione iacit lignum ardens in portulam auream quam patentem vidit; ea portula a parte septentrionali aditum praebebat ad habitationes sacerdotum. Portula erat solo plano in quo templum erat multo sublimior; a solo neque attingi neque intrari poterat; manifestum est, gradus extrinsecus adstructos olim ei fuisse, sed eos gradus nuper a Iudaeis fuisse ablatos et remotos; inde mirum non est, portulam clausam non fuisse. Sed miles ille, commilitonum manibus in altum elatus, quamquam etiam sic portulam intrare non potest, tamen

eam attingit iactu titionis, et tam bene hunc dirigit, ut mox fumus et flammae intus ortae deinde erumpentes conspiciantur [1]). Tum Iudaei clamore edito accurrunt ad defensionem, *πρὸς τὴν ἄμυναν συνέθεον* § 253; Titus cito e castris advocatus, ad templum ire festinat (§ 254), post eum sequuntur duces et omnes legiones (§ 255); dum ipse milites proximos incendium restinguere iubet, legiones aegre, sua multitudine pressae, in aream internam irrumpunt; hi milites ne ignis exstinguatur clamant, ipsi augent incendium (§ 256—259), circum aram ante templum positam magna fit caedes (§ 259); Titus tum templum adit, intrat, locum examinat (§ 260—265); postquam evasit, in ipso templo incendium excitatur a milite qui facem ei gessit qua locum obscurum collustraret (§ 265); ita templum ardet. Haec qui legit, si reputat vix quidquam se audivisse de pugna, de armis, miratus rogat: ubi tandem tum erant Iudaei? Quomodo fiebat ut Titus tam facile templum inire posset? Cur templum erat vacuum neque defensum? — Sed ab eo loco (§ 271) Iosephus incipit descriptionem expugnationis templi valde longam, productam usque ad § 323, interruptam etiam recensione prodigiorum antea observatorum (§ 288—310). In ea descriptione nihil celat; memorat multitudinem civium et sacerdotum qui pugnantes caeduntur (§ 271), describit quomodo Iudaei, ante templum a legionibus Romanis cincti, partim trucidentur (§ 273), partim effugere conentur, partim in ipso tecto et muris stantes expectent dum aut igne suffocentur, aut obruantur muris collabentibus. Milites Iudaici excursione facta in partem meridionalem areae, perrumpentes per stationes Romanas, assequuntur portam areae externae meridionalem, perveniunt in urbem inferiorem, inde in urbem superiorem se recipiunt (§ 277 et 316); sacerdotum magna pars primum se confert in muros et tecta habitationum suarum, deinde incendio ex eo loco pulsa, ascendit in parietem templi anteriorem (*τὸν τοῖχον τοῦ ναοῦ*), unde

---

1) Miro errore Bernays (pag. 49) scribit: "... ein brennendes Scheit, welches ein Römischer Soldat beim letzten Sturmangriff ungeheiszen *durch ein Fenster* in das Innere *des Tempels* geworfen". Θυρὶς χρυσῆ est portula, non fenestra, quae primum vix possit aurea esse, qua deinde aegre possit *εἰς τοὺς περὶ τὸν ναὸν οἴκους εἰςιτὸν εἶναι.*

omni genere telorum et rebus gravibus deiectis Romanis etiam nocere conantur (278 et 318—323); cives vero qui supersunt cum inermibus et mulieribus (hi numero sex millium fuisse perhibentur) petunt tectum basilicae Herodis, et ibi mox, igne a Romanis basilicae admoto, omnes pereunt (§ 281—285); tum milites Romani victores, signis legionum e regione arae et templi ardentis collocatis, imperatorem suum salutant. Post quinque dies demum etiam sacerdotes in muro pugnantes, fame et siti oppressi, se dedunt, et ultimi necantur. — Hanc narrationem summa arte ita instruxit Iosephus, ut lector, secutus ordinem quo res propositae sunt, et eo facile in errorem inductus, intellegat, omnia quae a § 271 inde narrantur, facta esse postquam Titus templum visitavit, utque, de praesentia tantae multitudinis Iudaeorum non tempore admonitus, credat vix ullam pugnam factam esse antequam is templum intravit. Quod Iosephus in hac narratione celat et silentio premit, hoc ipsum est: templum a Romanis summa vi esse expugnatum. Huius rei, quae ad finem perducta fuerit necesse est antequam Titus templum intraret, nulla suo loco (i. e. ante § 260) alia apud eum fit mentio nisi paucis illis verbis, de caede militum et popularium circa aram, § 259 iniectis. Variis artibus operam dedit Iosephus ut lector neque sciret eam factam esse, neque reputaret eam necessariam fuisse. Hoc consilio primum reticet, quid ad templum defendendum paraverint milites Iudaici, quos bis tantum memoravit verbis perobscuris et ineptis, primum § 253 ubi dicit eos ad defendendum accurrisse, cum nemo videat unde venerint, deinde § 259, ubi tradit: *τῶν στασιαστῶν ἀμηχανία μὲν ἦν ἤδη τοῦ βοηθεῖν.* Hoc damnum a Iosepho nobis allatum egregie supplevit Dio Cassius in nobilissima huius pugnae descriptione, quae ita incipit: *καὶ αὐτοὺς οἱ Ἰουδαῖοι πολὺ προθυμότερον, ὥσπερ τι ἕρμαιον τὸ πρός τε τῷ ναῷ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ μαχόμενοι πεσεῖν εὑρηκότες, ἠμύνοντο, ὁ μὲν δῆμος κάτω ἐν τῷ προναῷ, οἱ δὲ βουλευταὶ ἐν τοῖς ἀναβασμοῖς, οἵ θ' ἱερεῖς ἐν αὐτῷ τῷ μεγάρῳ τεταγμένοι.* Milites non diserte nominavit Dio, hi vocabulo „*ὁ δῆμος*" comprehensi sunt; *ἐν τῷ προναῷ* ita intellegendum est ut *ὁ προναὸς* sit ipsa area interna, inprimis locus apertus qui erat ante aram magnam, pars Orientalis areae internae; ibi igitur milites et post eos cives armati ante tem-

plum in acie stant. Gradus, *οἱ ἀναβασμοί*, in quibus stationem habent assessores synedrii, i. e. scribae quidam et sacerdotes natu maiores et ordo eorum qui summo sacerdotio functi sunt, sunt gradus ipsius templi et gradus arae magnae quae ante portam templi a parte orientali condita est (id confirmatur verbis Iosephi § 259); sacerdotes denique qui *ἐν αὐτῷ τῷ μεγάρῳ* stare dicuntur, non in ipso templo sunt — nam constat in loco sancto, subobscuro, qui etiam vacuus necdum a militibus Romanis attrectatus erat cum paullo postea eum visitaret Titus, Iudaeos nullos constitisse neque ibi ullam caedem factam esse — sed in aedificiis circumiacentibus. Hinc autem satis colligere possumus quale fuerit quod eo die circa templum factum est. Milites Iudaici initio operam dederint necesse est, ut Romanos aream internam intrare prohiberent; ad eas portas, quae igne ante paucos dies a Romanis destructae erant (a parte septentrionali omnino quatuor erant portae), pugna acerrima omnium primum eo die gesta sit necesse est, qua victi et pulsi sint Iudaei. Ea pugna fuit expugnationis templi prolusio. Hanc pugnam Iosephus non omisit quidem, sed tamen quid gestum sit, magis texit verbis suis quam aperuit; *συμβολὴν* eam fuisse dicit (§ 251), Iudaeos pugnam incepisse simulat, Romanos paucos tantum adfuisse demonstrat, quibus propositum esset ut incendium extinguerent; contra, verisimile est, hoc maximum et validissimum agmen fuisse, mane a Tito immissum, ut aditum ad aream internam aperiret antequam ipse veniret cum legionibus. His igitur res bene successit, Iudaei tum in partem Orientalem areae internae se receperunt, ibi aciem illam instruxerunt quam describit Dio; ab ea parte solum templum aditum habebat, hanc partem igitur solam defensionis egere putaverunt Iudaei, nudas reliquerunt tres alias partes aedificii, etiam septentrionalem, confisi firmitudine moenium, neque reputaverunt ab ea parte posse ignem inferri. Hoc nihilominus factum est a Romanis, cum primum hi viderunt, se ad moenia accedere posse; portula illa a parte septentrionali patens, cuius immemores fuerant Iudaei, eis occasionem praebuit. Iudaei statim incursione facta in illam partem, Romanos ab his moenibus repellere conati sunt, *πρὸς τὴν ἄμυναν συνέθεον* § 253, sed iam acceptum erat damnum, ignis illatus erat. Hoc loco

etiam apud Iosephum apparet, quam magnum et validum fuerit illud agmen Romanorum quod immissum erat ut praepararet expugnationem templi, dicit enim Iudaeos in hoc impetu multos suorum perdidisse. Tum Titus ex castris venit cum legionibus. Iosephus h. l. denuo tegit consilia Romanorum, cum scribat Titum nuntio incendii excitatum e castris accurrisse; ea etiam ars est, qua efficere vult ut lector vel nesciat vel obliviscatur, etiam sine eo nuntio futurum fuisse ut veniret imperator cum legionibus, Romanis certum ratumque fuisse templum eo die utique expugnare omnibus copiis admotis; id ipse quidem antea ostenderat cum diceret, Titum pridie constituisse *μετὰ πάσης ἐμβαλεῖν τῆς δυνάμεως* § 249, et cohortibus illis antea immissis imperatum fuisse ut aditum aperirent *εἰς εὐμαρεστέραν τῶν ταγμάτων ἄνοδον* § 236, et copiis diem concessum esse a ducibus Romanis ut quiete se reficerent, *ὅπως ἐρρωμενεστέραις ἐν τῇ παρατάξει χρήσαιντο* § 243; sed ipsa narratio non convenit his dictis. Denique Iosephus, ut assequatur quod propositum habet, quid tum factum sit cum legiones ad templum accessissent, iusto loco non narrat, sed maiore ex parte silentio premit; uno illo vocabulo tantum de caede Iudaeorum iniecto (§ 259), totam expugnationem templi absolvit. Postea demum ad eam redit, sed ita, ut lector non statim perspiciat, res quae § 271—273 narrentur esse easdem quae tangantur § 259. Ea omnia enim facta sint necesse est antequam Titus templum intrare potuit. Itaque iam nunc videmus legiones, quae cum Tito venerunt, cingentes aciem Iudaeorum a parte Orientali templi, ante aram et in ipsa ara, stantem; videmus Iudaeorum ingentem multitudinem a tergo igne, a fronte gladiis, petitam; videmus Romanos aggredientes, arma strepunt, gemitus morientium miscentur clamore pugnantium; nunc fit quod Iosephus postea scripsit § 273: *τῶν τε γὰρ Ῥωμαικῶν ταγμάτων ἀλαλαγμὸς ἦν συμφερομένων, καὶ τῶν στασιαστῶν πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκυκλωμένων κραυγή*. Ea in re quoque nobis utilis est descriptio Dionis Cassii: *καὶ οὐ πρότερον ἐνικήθησαν, καίπερ ὀλίγοι πρὸς πολλῷ πλείους μαχόμενοι, πρὶν ὑποπρησθῆναί τι τοῦ νεώ. τότε γὰρ ἐθελούσιοι οἱ μὲν ξίφεσί σφας τοῖς τῶν Ῥωμαίων περιέπειρον, οἱ δὲ ἀλλήλους ἐφόνευον, ἄλλοι ἑαυτοὺς κατεχρῶντο, οἱ δὲ ἐς τὸ πῦρ ἐσεπήδων. καὶ ἐδόκει πᾶσι μέν, μάλιστα δὲ ἐκείνοις, οὐχ ὅτι*

ὄλεθρος ἀλλὰ καὶ νίκη καὶ σωτηρία εὐδαιμονία τε εἶναι, ὅτι τῷ ναῷ συναπώλοντο. Haec pugna memorabilis Iudaeorum templum defendentium, in caedem universam paullatim conversa, per valde longum tempus protracta sit necesse est, et ei toti interfuit Titus; quodsi is revera (ut Iosephus tradit § 256 et 260) iam tum clamavit ut incendium extingueretur, stultus fuit, nam milites Romani satis longe etiam a templo aberant, nulladum ex parte intrare poterant, de igne extinguendo ne sermo quidem esse poterat antequam multa millia Iudaeorum essent victa et caesa. Tandem eo pervenerunt Romani, ut vacuus factus esset locus ante aram et portam templi. Milites Iudaici fugientes in basilicam Herodis impetu facto perruperant; sacerdotes qui supererant ascenderant in summum parietem templi, cives qui superstites facti erant in tectum basilicae Herodis se receperant, horum omnium longe maior pars erat caesa. Hoc modo igitur Titus ad templum pervenit, scilicet ascendens per duodecim gradus sanguine redundantes, praeteriens aram cadaveribus repletam, pedes immergens in stagna sanguinis, titubans per cadaverum acervos, afflatus fumo et flammis prorumpentibus ex aedificiis circumstructis. Neque ante pugnam, neque sine pugna, ad templum pervenit, sed tum demum, cum iam omnia circum pacata essent silentio et tranquillitate mortis. Itaque tum demum mandavit Liberalio centurioni ut milites vi cogeret ad extinguendum, et ipse frustra conatus est milites tota area dispersos et in caede fugientium occupatos ad se vocare ut huic rei operam darent; tum templum intravit, et, postquam evasit, ignis in locum sanctum quoque illatus est.

Fraus Iosephi quam superiore capite reteximus, qua celavit Titum decrevisse ut templum expugnaretur, irrita fuisset si in narratione rerum eam expugnationem ita descripsisset, quemadmodum facta esset; tum facile perspexissent lectores, decretum a Tito factum, ut templo in expugnatione parceretur, esse vanum, simulatum, dicis causa factum. Itaque nova fraude illam fraudem confirmavit, ipsam narrationem ita ordinavit, ut expugnatio templi in ea non compareret; eam loco suo remotam prorsus obscuravit. Sed tamen omnia quae facta sunt, postea verbis tetigit; nihil mentitus, tamen verum non tradidit. Ad veritatem perspiciendam, opus nobis non est novis auctori-

bus, ipsa Iosephi narratio sufficit, modo restituamus verum ordinem rerum ab eo narratarum.

Iosepho, ita correcto et emendato, maiorem fidem habebimus quam Orosio, apud quem Titus templum incendi iussit postquam expugnatum et ab ipso visitatum est [1]). Orosius etiam rationem habuit deliberationis illius, de templo factae, de qua apud auctores mentionem fieri videbat. Is quoque, eodem modo atque Sulpicius Severus (cfr. supr. pag. 116), incendium templi ad decretum Titi referendum esse arbitratus est. Sed cum etiam memorare vellet, Titum intravisse templum, neque tamen omnia plene persequi sed brevis esse studeret, aptius ei visum est, de ea deliberatione mentionem inicere non ante sed post expugnationem templi. Orosius hac re inprimis differt a Sulpicio Severo, quod complures auctores consuluit, Iosephum, Tacitum, Suetonium, alios fortasse, quod sane in Sulpicium non cadit. Sed cum cognitam haberet Iosephi descriptionem, tamen eam secutus non. est. Revera eius narratio, quamquam forma longe differt ab eis quae Sulpicius Severus tradidit, tamen eisdem fundamentis nititur atque huius. Uterque scriptor, cum sequendum sumeret auctorem a Iosepho discrepantem, accurata rei cognitione parvi facta, in singulis erravit. Nos, utriusque auctoritate reiecta, ex Iosepho melius cognosci posse tenebimus quid gestum sit, cum praesertim narratio Iosephi confirmetur auctoritate Dionis, qui aptissime eam supplet.

Cum constaret, in ipso templo incendium excitatum esse, Titus iam destitit ab eo quod antea imperaverat, ut igni restinguendo opera daretur; milites perseveraverunt in eo quod instituerant, incenderunt etiam reliquas partes aedificii, quo ignis nondum perlatus erat, mox ardebat ea pars quoque in qua erant thesauri sacri, *τὰ γαζοφυλάκια*, incendebantur porti-

---

1) Oros. adv. Pag. VII. 9. 4—6: „sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusa multitudo sacerdotum ac principum tuebatur, maiore vi et mora opus fuit. Quod tamen, postquam in potestatem redactum opere atque antiquitate suspexit, diu deliberavit utrum tamquam incitamentum hostium incenderet an in testimonium victoriae reservaret. Sed ecclesia Dei iam per totum orbem uberrime germinante, hoc tamquam effetum ac vacuum nullique usui bono commodum arbitrio Dei auferendum fuit. Itaque Titus, imperator ab exercitu pronuntiatus, templum in Hierosolymis incendit ac diruit".

cus utriusque areae quae etiam stabant, et portarum vestibula pleraque, et basilica Herodis in cuius tecto congregati erant fugitivi [1]). Sed cum templum esset expugnatum et incensum, longe aberat ut totum esset destructum; muris tam validis vix nocere poterat ignis. Paries in quem se receperant sacerdotes, cuius latitudo erat octo ulnarum, per quinque dies post expugnationem templi etiam igne fuit intactus, homines miseri sedebant in summo fastigio, templo pone eos ardente. Per eos dies milites Romani in ruinis aurum quaerebant; copia quae inventa et divisa est tanta fuit, ut paullo postea pretium auri tota Syria demissum aliquamdiu iaceret; magnae divitiae etiam postea ex ruinis proditae sunt [2]). Apparet, decretum a Tito factum ut templo parceretur, etiam eatenus irritum fuisse, quatenus pertineret ad praedam imperatori et triumpho integram servandam. Milites incendium ultro auxerant, ut praedam suam facerent [3]), pleraque opera artis sacra et pretiosa erant corrupta et destructa. Tamen nonnullae res etiam ad imperatorem pervenerunt, quae ut servarentur casu quodam factum erat. Aliae enim erant res, quas neque ignis attigerat, quia nimis reconditae in aedificii sacri penetralibus iacebant, neque milites invenerant, quod hi in recessus aedificii ardentis penetrare non poterant et ignorabant ubi quaerendum esset. Aliae res pretiosae erant quas sacerdotes ipsi, tempore ex aedificio ardente ablatas, in eum locum portaverant in quo ipsi refugium quaerebant, in summum parietem templi, ubi inpraesentia tutae erant. Utroque hoc rerum pretiosarum genere per illos quinque dies usi sunt sacerdotes quidam tamquam pretio, quo vitam redimerent; quos, quod in re afflicta et perdita socios suos fefellerint, severe condemnare certe non decet, quos tamen eis praeripuisse confitendum est solacium supremum quod haberent, res sacras esse subtractas avaritiae hostium. Suppellectilem aliquam sacram, vestes sacras et ornatum sacerdotalem, odores, alia huiusmodi, quae in thesauris reconditis erant, tradidit Phineas quidam, thesauri sacri custodis munere fungens (γαζοφύλαξ), a Romanis captivus factus, et pollicitus se locum indicaturum esse si in fidem acceptus esset. Res pretiosas illas a

1) VI. 5. 2 § 281—285. — 2) VI. 6. 1 § 317; VII. 5. 2 § 115. — 3) VI. 4. 7 § 264.

sacerdotibus in parietem templi evectas Romanis tradidit Iesus, unus e sacerdotibus; is iureiurando Caesaris accepto eas res inscientibus sociis a muro demissas Romanis in manus dedit, inter eas erant duo candelabra, mensae aliquot et craterae et paterae, aurea omnia, et vestes sacerdotales lapidibus insignes. Is quoque hac fraude effecit ut vita eius parceretur [1]). Haec Iosephus diligenter persecutus, idem postea memoravit, has res, *τὰ ἐγκαταληφθέντα τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῷ*, in triumpho imperatorum esse circumlatas. Inserit eo loco descriptionem candelabri illius celeberrimi septem bracchiis instructi, cuius imaginem hodie etiam refert arcus Tito divo consecratus [2]). Accipimus etiam, omnem hanc supellectilem auream post triumphum dedicatam esse in templum Pacis, alias res vero, veluti codicem legis Iudaicae et aulaea purpurea sacra, in Palatio esse depositas [3]). Verum id unum frustra quaerit qui haec omnia apud Iosephum legit, quomodo Titus nactus sit illud candelabrum septemplex; id enim non fuisse inter res illas casu quodam ex incendio servatas, quas aut ex aedificii penetralibus exprompserat Phineas, aut de pariete demiserat Iesus, demonstrat silentium Iosephi. Ex eo silentio igitur iure collegeris, candelabrum illud iam tum statim a Tito ipso esse ex loco sancto remotum et ablatum, cum templum visitaret. Quod idem fortasse cadit in mensam auream pani sacro destinatam, et in codicem Iudaicum, et in velum illud purpureum quod tegebat aditum loci sanctissimi, ea omnia enim secum Romam vexit Titus. Quod si verum est, haec omnia in ipsa templi expugnatione a Tito esse ablata, apparet, eum non unice templo servando intentum fuisse tum cum nuntio incendii exorti excitatus ex castris accurreret, sed etiam praedam quae fieri posset multum apud eum valuisse.

(*Continuabitur*).

---

1) VI. 8.3 § 387—392. — 2) VII. 5.5 § 148 sq.; cfr. V. 5.5 § 217. — 3) VII. 5.7 § 161 sq.

AD ODYSSEAM.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

(*Continuantur ex Mnem. XXVI p.* 408 *sqq.*).

θ 315

οὐ μὲν ἔτι σφε ϝέϝολπα μίνυνθά γε κειέμεν' οὕτως
καὶ μάλα περ φιλέοντε· τάχ' οὐκ ἐθελήσετον ἄμφω
εὕδειν· ἀλλά σφωε δόλος καὶ δεσμὸς ἐρύξει.

Editores Lugdunenses, quorum vide adnotationem, corrigunt

εὐδέμεναι· ἀλλά σφε κτέ.

Sed verba *τάχ' — εὕδειν* adeo languide repetunt cogitationem multo melius expressam verbis praecedentibus, ut non possim non suspicari esse interpolata et primitus pro duobus versibus unum fuisse sic fere scriptum:

καὶ μάλα περ φιλέοντ', ἀλλ' <ἔνδοθι> δεσμὸς ἐρύξει.

θ 387. Alcinoi verba sunt:

κέκλυτε, Φαιήκων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες·
ὁ ξεῖνος μάλα μοι δοκέει πεπνυμένος εἶναι·
ἀλλ' ἄγε ϝοι δῶμεν ξεινήια, ὡς ἐπιϝεικές.
δώδεκα γὰρ κατὰ δῆμον ἀριπρεπέες βασιλῆες
ἀρχοὶ κραίνουσι, τρισκαιδέκατος δ' ἐγὼ αὐτός·
τῶν ϝοι ἕκαστος φᾶρος ἐυπλυνὲς ἠδὲ χιτῶνα
καὶ χρυσοῖο τάλαντον ἐνείκατε τιμήεντος.
αἶψα δὲ πάντα φέρωμεν ἀολλέα, ὄφρ' ἐνὶ χερσὶ
ξεῖνος ἔχων ἐπὶ δόρπον ἴῃ χαίρων ἐνὶ θυμῷ.

Tot munera Ulixes manibus tenere omnino non poterat, neque

eum tenuisse apparet e sequentibus (417 sqq.), ubi praecones ad Alcinoi aedes ea portantes tradunt huius filiis, qui matri dant condenda in arca. Consentaneum est ἐνὶ χερσί h. l. improprie dictum significare *in possessione*, quam notionem si quis utpote usui Homerico adversantem admittere nolit, possit suspicari primitus fuisse ὄφρα ⟨τάχιστα⟩ κτλ.

ι 42 δασσάμεθ', ὡς μή τίς μοι ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Hic et locis similibus ι 549 et [Λ 705] editoribus cum aliis multis persuasit Bentleiana correctio αἴσης. Neque ipse dubitarem, nisi extaret Hesychii glossa: ἰσσᾶσθαι· κληροῦσθαι Λέσβιοι, quae si fide digna est, potuit extare vocabulum Aeolicum non digammatum ἴσσα = κλῆρος et hinc = μέρος, cuius genetivus in Ionia sumserit formam ἴσης sive ἴσσης. Sin αἶσα verum est, non video quidni etiam Μ 423 rescribamus: ὥ τ' ὀλίγῳ ἐνὶ χώρῳ ἐρίζητον περὶ αἴσης pro ἴσης.

ι 208. Dicitur de vino, quod Ulixes a Marone dono acceperat:
τὸν δ' ὅτε πίνοιεν μελιϝηδέα ϝοῖνον ἐρυθρόν,
ἓν δέπας ἐμπλήσας ὕδατος ἀνὰ ϝείκοσι μέτρα
χεῦ', ὀδμὴ δ' ἡδεῖα (ϝηδεῖα δ'?) ἀπὸ κρητῆρος ὀδώδει.
Sententia huius loci demonstrat χεῦ' h. l. esse imperfectum ἔχεϝε, non aoristum, pro quo haberi solet. Cf. vLeeuwen, enchirid. dict. epicae p. 387, not. 4. — Utrum diphthongus an vocalis appareat, a solo ictu pendet.

ι 458 τῷ κέ ϝοι ἐγκέφαλός γε διὰ σπέος ἄλλυδις ἄλλῃ
θεινομένου ῥαίνοιτο πρὸς οὔδεϊ.
In ἄλλῃ, quod nullum praebet sensum, merito haeserunt editores. A coniciendo, quod in promtu est, ἄλλος fortasse eos retinuit cogitatio *unum* tantum homini cerebrum esse. Nescio tamen, quia de eo tanquam liquore poeta loquitur *disperso* per antrum, an talis coniectura recte defendi queat. Cogitavi etiam, coll. μ 413 aliisque locis, de scribendo:
διὰ σπέ(ε)ος (ῥ') ἄμυδις ⟨πᾶς⟩
sed displicet metri fulcrum.

κ 3 πλωτῇ ἐνὶ νήσῳ.

Aristarchi interpretatio *natanti*, quam solam sermonis ratio admittit, prorsus me iudice excluditur verbis sequentibus πᾶσάν τέ μιν πέρι τεῖχος χάλκεον ἄρρηκτον, λισσὴ δ' ἀναδέδρομε πέτρη. Vix igitur sana est tradita lectio. Aptum foret κλυστῇ = περικλύστῃ, quo epitheto insulae usus est Aeschylus Pers. 588, 856, sed nullo loco Homerico coniectura fulciri potest.

κ 41 ἄμμες δ' αὖτε ὁμὴν ὁδὸν ἐκτελέσαντες
ϝοίκαδε νισσόμεθα κενεὰς σὺν χεῖρας ἔχοντες.

Expectatur: κενεὰς ⟨ἄρα⟩ χεῖρας ἔχοντες.

Fortasse σὺν in textum migravit ex grammatici alicuius glossa κεναῖς σὺν χερσίν.

κ 78 τείρετο δ' ἀνδρῶν θυμὸς ὑπ' ἐρεσίης ἀλεγεινῆς
ἡμετέρῃ ματίῃ, ἐπεὶ οὐκέτι φαίνετο πομπή.

Aptius, nisi fallor, interpungeremus:

τείρετο δ' ἀνδρῶν θυμὸς ὑπ' ἐρεσίης ἀλεγεινῆς,
ἡμετέρῃ ματίῃ ἐπεὶ οὐκέτι φαίνετο πομπή.

κ 94 λευκὴ δ' ἦν ἀμφὶ γαλήνη.

Subst. γαλήνη, Aeolice γέλανα, natum videtur e stirpe verborum γελεῖν· λάμπειν (Hes.) et γελᾶν, itaque aptum habet epitheton λευκή, quod Naber in λευρή mutari iussit.

κ 294 δὴ τότε σὺ ξίφος ὀξὺ ϝερυσσάμενος παρὰ μηροῦ
Κίρκῃ ἐπαῖξαι ὥς τε κτάμεναι μενεαίνων.
ἡ δέ σ' ὑποδϝείσασα κελήσεται εὐνηθῆναι.

Necessaria videtur notio, quae verbis traditis non inest, *concumbendi*, quam induit verbum simplex εὐνᾶσθαι iunctum cum dativo, ut B 821 (cf. Π 176) θεὰ βρότῳ εὐνηθεῖσα. Quare corrigo:

ἡ σέ ϝ' (= ϝοι) ὑποδϝείσασα κτέ.

omissa vocula δέ, ut infra 432 et saepius alibi locis similibus, aut, si mavis:

ἡ δέ σέ ϝοι δϝείσασα κτέ.

κ 436 σὺν δ' ὁ θρασὺς εἶπετ' Ὀδυσσεύς.

Hoc quidem loco non sequar editores conicientes δὲ pro δ' ὁ;

nam Eurylochus acerbe utitur pronomine demonstrativo, *iste*. Eadem ratio est loci μ 60:

ὅτ' ἐπικρατέουσι τάνακτες
οἱ νέοι

isti iuvenes, ubi iterum haesere Lugdunenses.

μ 22 διθανέες, ὅτε τ' ἄλλοι ἅπαξ θνήσκουσ' ἄνθρωποι.
Huius versiculi memor Lucianus in Alexandro cap. 14 p. 223 init. scripsit: ὁ δὲ δρομαῖος αὖθις ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἵετο φέρων ἅμα τὸν ἀρτιγέννητον 'Ασκληπιὸν

δὶς τεχθέντα, ὅτε ἄλλοι ἅπαξ τίκτοντ' ἄνθρωποι,

qua de re ante annos amplius XX monui in *Quaestiunculis epicis et elegiacis* et repetivi in *Lucianeis* propter Cobeti errorem verba ὅτε — ἄνθρωποι expungentis. Nec tamen fuit satis, ut intelligo e Sommerbrodtii editione, pro qua spero fore ut aliquando melior prodeat elegantissimi scriptoris recensio, qui haec tantum adnotat „τίκτοντ' B (pro τίκτονται), quod retinet Fritzsche, versum heroicum veteris poetae hic latere videns".

μ 66. Scribitur de Planctis:

τῇ δ' οὔ πώ τις νηῦς ἔφυγ' ἀνδρῶν, ἥ τις ἵκηται,
ἀλλά θ' ὁμοῦ πίνακάς τε νεῶν καὶ σώματα φωτῶν
κύμαθ' ἁλὸς φορέουσι πυρός τ' ὀλοοῖο θύελλαι.

Silent hic de loco obscuriore scholiastae, sed aperte eum tangunt ad vs. 222

καπνὸν καὶ μέγα κῦμ' ἔϊδον καὶ δοῦπον ἄκουσα,

ubi de eisdem Planctis agitur, sic scribentes: εἰκότως καπνόν. ἐν ἡμέρᾳ γὰρ οὐ φαίνεται πῦρ. — Καπνόν, ἐκ τῆς συγκρούσεως καὶ παρατρίψεως τῶν Πλαγκτῶν· δοῦπον δὲ ἐκ τῆς ἐκρήξεως.

Ex ultimo vocabulo forsan effeceris, interpretes dubitasse utrum flammam fumumque tribuerent merae saxorum collisioni an causis vulcanicis, sed fieri potest ut etiam montium ignivomorum eruptiones saxorum in terrae visceribus collisioni adscriberent. Quod utut se habet, recte καπνόν et hic et vs. 219

τοῦτο μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε | νῆα

fumum interpretati sunt, et in errore versantur recentiores (Faesi, Ameis, Nitzsch) *vaporem* explicantes, coll. X 149:

πηγὴ ὕδατος λιαρῷ ῥέει, ἀμφὶ δὲ καπνὸς

γίγνεται ἐξ αὐτῆς ὡς ἐκ πυρὸς αἰθομένοιο.

Ceterum δοῦπος vs. 202 non est τῆς ἐκρήξεως, sed saxorum collidentium fragor.

ν 358 ἀτὰρ καὶ δῶρα διδώσομεν, ὡς τὸ πάρος περ.

Nuper proposui δῶρ' ἄρα δώσομεν, hodie malim δῶρ' ἔτι δώσομεν.

ξ 29 ἐξαπίνης δ' Ὀδυσῆα ϝίδον κύνες ὑλακόμωροι.
οἱ μὲν κεκληγῶτες ἐπέδραμον· αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
ἕζετο κερδοσύνῃ, σκῆπτρον δέ ϝοι ἔκπεσε χειρός.
ἔνθα κε ϝῷ πὰρ σταθμῷ ἀϝεικέλιον πάθεν ἄλγος·
ἀλλὰ συβώτης. . . . .
τοὺς μὲν ὁμοκλήσας σεῦεν κύνας ἄλλυδις ἄλλον.

Locum, ut hodie legitur, laborare nemo non assentietur editoribus, sed remedia in eorum nota commemorata eiusmodi sunt, ut haud facile latura sint virorum doctorum assensum. Nec vero verba ἕζετο κερδοσύνῃ, quae inprimis ab iis inculpantur, corrupta esse mihi persuadent Plinii N. H. VIII 11, 61 verba: *impetus eorum* (canum sc.) *et saevitia mitigatur ab homine considente humi*, quae verane sit an falsa observatio perinde est, quia plurima huiuscemodi praecepta etiam vanissima a populo vel hodie vera esse creduntur. Ulixi certe tum nihil profuit. Concedendum tamen est, primo, ut nunc locus se habet, non potuisse statim subsequi ἔνθα κε ϝῷ πὰρ σταθμῷ κτέ., sed prius addendum fuisse Ulixem frustra hoc dolo usum esse; secundo, si clavam consulto deiecit, ἔκβαλε non ϝοι ἔκπεσε dicendum fuisse; tertio verba δέ ϝοι ἔκπεσε χειρὸς valde suspecta esse propter eadem verba exiguo intervallo repetita vs. 34 de subulco:

ἔσσυτ' ἀνὰ πρόθυρον, σκῦτος δέ ϝοι ἔκπεσε χειρός.

Iam vero duae ultimae quas dixi difficultates facili medicina removeri possunt corrigendo vs. 31 pro ϝοι ἔκπεσε, quae originem debere videntur vs. 34, τε ἔκβαλε, recepta lectione ἔκβαλε e codd. GX. Restat prima molestia, quae provocat suspicionem in vs. 30 nomen Ὀδυσσεύς non esse genuinum sed primitus scriptum fuisse ὅ γ' ἄλλως. Proposuerim ergo:

ἐξαπίνης δ' Ὀδυσῆα ϝίδον κύνες ὑλακόμωροι.
οἱ μὲν κεκληγῶτες ἐπέδραμον· αὐτὰρ ὅ γ' ἄλλως

ἕζετο κερδοσύνῃ, σκῆπτρον δέ τε ἔκβαλε χειρός.
ἔνθα κε τῷ παρὰ σταθμῷ ἀεικέλιον πάθεν ἄλγος· κτλ.

ο 466 νῦρε δ' ἐνὶ προδόμῳ ἡμὲν δέπα' ἠδὲ τραπέζας.
Cur hic locus sanus mihi videatur, olim exposui, sed editoribus, nunc non felicius κάνεια pro τραπέζας tentantibus non videor persuasisse. Cf. etiam λ 419, τ 61. Verte *mensas cum poculis.*

π 42 sqq. Telemacho intranti Eumaei tugurium Ulixes cedere vult (ὑπέεικεν recte Hartman) locum, ubi ipse sedebat. Recusat Telemachus dicens:

ἧσο, ξεῖν', ἡμᾶς δὲ καὶ ἄλλοθι δήομεν ἕδρην
σταθμῷ ἐν ἡμετέρῳ· πάρα δ' ἀνὴρ ὃς καταθήσει.

Cui parens subulcus:

χεῦεν ὑπὸ χλωρὰς ῥῶπας καὶ κῶας ὕπερθε·
ἔνθα καθέζετ' ἔπειτα Ὀδυσσῆος φίλος υἱός.

prorsus ut ξ 49 fecerat Ulixi.

Cave autem ne te decipiant vocabula ἕδρη et καταθήσει. Nulli erant in humili casa κλισμοί, nedum θρόνοι, sed consessuris humi sternebatur virgultorum acervus, qui tegebatur villoso aliquo vellere. Cf. ξ 49

εἷσε δέ ῥ' εἰσαγαγών, ῥῶπας δ' ὑπέχευε δασείας,
ἐστόρεσεν δ' ἐπὶ δέρμα ἰονθάδος ἀγρίου αἰγός,
αὐτοῦ ἐνεύναιον, μέγα καὶ δασύ.

Conspirat cum hac simplicitate reliquus apparatus. Pro cratera ξ 78 adhibetur mulctrum, pro poculo non δέπας nec ἄλεισον, sed qui nusquam alibi apud Homerum commemoratur σκύφος, vile ut videtur et fortasse ligneum vasculum; de nulla vero, unde cibus caperetur mensa fit mentio, apponunturque Ulixi solae carnes, nullo addito pane, qui alibi in Odyssea nusquam desideratur. Verbo ut dicam, pingitur a poeta vita rustica, qualis illa aetate extitisse cogitanda est, ab hodierna minus remota quam victus antiquus divitum ac nobilium a nostris temporibus distat.

Quorsum vero haec omnia? Ut promam gravem dubitationem, quae mihi nata est de versu qui hodie legitur in descriptione coenae appositae Telemacho π 49:

τοῖσιν δὲ κρεάων πίνακας παρέθηκε συβώτης

ὀπταλέων, ἅ ῥα τῇ προτέρῃ ὑπέλειπον ἔδοντες,
σῖτον δ' ἐσσυμένως παρενήεεν ἐν κανέοισι,
ἐν δ' ἄρα κισσυβίῳ κίρνη μελιηδέα οἶνον.

Ubi iustam mea quidem sententia suspicionem movet propter panis mentionem vs. 51, fictus, ut arbitror, ad exemplum loci α 141:

σῖτον δὲ δμῳαὶ παρενήεον ἐν κανέοισι.

Obmoverit aliquis Ulixem Eumaeo ignotum esse mendicum, Telemachum vero dilectum filium herilem. Sed enim Ulixes, ut diserte apparet ex omnibus, tanta cura et sollicitudine a subulco excipitur, ut nihil supra possit, nec vero negligendum virum honestissimum non habere religioni quin filio nunc carnes ἑώλους apponat, quarum partem pridie eius diei recens mactatarum pater consumpserat. Neve opponas mihi verba Telemachi vs. 83:

εἵματα δ' ἐνθάδ' ἐγὼ πέμψω καὶ σῖτον ἅπαντα,
ἔδμεναι, ὥς κεν μή σε κατατρύχῃ καὶ ἑταίρους.

Ibi enim, ut alibi passim, σῖτος universe *cibum* significare non *panem*, dicere vix opus est.

π 216. De patre filioque sibi redditis dicitur:

κλαῖον δὲ λιγέως ἀδινώτερον ἤ τ' οἰωνοί,
φῆναι ἢ αἰγυπιοὶ γαμψώνυχοι, οἷσί τε τέκνα
ἀγρόται ἐξείλοντο πάρος πετεηνὰ γενέσθαι.

Vix alius locus luculentius docet, quam nihil poeta in comparationibus curet similitudinem conditionis eorum quorum actiones inter se comparantur. Gaudio enim plorant pater et filius, quorum alter alterum amissum recuperavit; dolore plorant aves ereptos sibi pullos. Crocitu aut cantu aves, verbis aut lacrimis homines animi statum significant. Sola igitur comparatur utrorumque affectus vehementia.

π 254. Telemachus ad patrem de procorum multitudine:

τῶν εἴ κεν πάντων ἀντήσομεν ἔνδον ἐόντων,
μὴ πολύπικρα καὶ αἰνὰ βίας ἀποτίσεαι ἐλθών.

Optimo iure Lugdunenses de sanitate adiectivi πολύπικρος dubitantes, iusto violentius coniecerunt τάχα πικρά. Passim enim

a librariis confusae sunt voculae *που* et *πολύ*, nec dubito quin genuina lectio fuerit

μή π ο υ πικρὰ καὶ αἰνὰ βίας ἀ π ο τ ε ί σ ε α ι ἐλθών.

De formula *μή που* cf. K 511, N 243, Ξ 130, β 179, δ 775. Quod si quis *μή ποθι* scribere malit, per me licet. — Quod attinet ad *ἀποτείσεαι* non video cur Homero abiudicemus diphthongum dialectis plerisque omnibus, quod docent inscriptiones, antiquiore tempore communem.

π 384 *βίοτόν κ' αὐτοὶ καὶ κτήματ' ἔχοιμεν*
δασσάμενοι κατὰ μοῖραν ἐ Φ' ἡ μ έ α ς, οἰκία δ' αὖτε
κείνου μητέρι δοῖμεν.

Lectio *ἐΦ' ἡμέας* mihi suspecta est minus ob neglectum digamma in sequenti *οἰκία* quam propterea quod *δασσάμενοι ἐΦ' ἡμέας* vix Graecum videtur. Nam *dividere inter se* ant nude *δάσσασθαι* dicitur aut addito *μετά σΦισι*, ut Σ 511, X 120, sed *ἐπί σΦας* ipsa rei natura excludi videtur. Quid lateat ignorans hoc video, aptum esse *ἀ κ η δ έ α*, *secure*, ut bene correctum est pro *ἀκηδέος* Φ 123 de Lycaone *ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀ κ η δ έ α.* Cf. h. Apoll. 78 *οἰκία ποιήσονται ἀκηδέα.* Quale adverbium optime iungeretur h. l. cum *ἔχοιμεν* „*ipsi res eius partiti possideremus securi*". Hucusque enim proci his fruebantur quidem tanquam suis, sed quamdiu Telemachus, cuius necem mente agitant, in vivis erat, nequaquam securi.

π 472 narrat Eumaeus Telemacho

νῆα θοὴν ϝιδόμην κατιοῦσαν
εἰς λιμέν' ἡμέτερον· πολλοὶ δ' ἴσαν ἄνδρες ἐν αὐτῇ,
β ε β ρ ί θ ε ι δὲ σάκεσσι καὶ ἔγχεσιν ἀμΦιγύοισι.

Speciosa sane coniectura editores reposuerunt *π ε Φ ρ ί κ ε ι* *horrebat*, nec tamen mihi quidem persuaserunt. Nempe portum intrantes (*κατιόντες εἰς λιμένα*) nautae aetate Homerica remis uti solent, quoniam vero heroes sunt *αὐτερέται*, necesse est arma, hastas certe, interea deposuerint. Vix igitur et ne vix quidem Eumaeus videre potuit navem *πεΦρικυῖαν σάκεσσι καὶ ἔγχεσιν*, poterat *βεβριθυῖαν*, quod exaggeratione dictum est non maiore quam si plenam armis dixeris navem multos armatos continentem. Alia ratio est locorum Δ 282. H 62. N 339, quo provocatur. Hic verte „*gravis erat* scutis et hastis."

ρ 218 ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς εἰς τὸν ὁμοῖον.

Adnotant editores „recentis aetatis esse videtur versus gnomicus, in quo articulus uterque suspicionem movet." Ita est; sed fieri potest, ut versus contextui aptissimus primitus hanc habuerit faciem

ὡς αἰεί τιν' ὁμοῖον ἄγει θεὸς εἴς τιν' ὁμοῖον,

ut pronomen indefinitum nonnumquam ab Homero nudis additur adiectivis plerumque quidem postpositum, interdum tamen praepositum, ut Χ 281 ἀλλά τις ἀρτιεπὴς καὶ ἐπίκλοπος ἔπλεο μύθων, ζ 206 ὅδε τις δύστηνος, σ 337. 382 al. — Nihil tamen mutare satius est. Lectum enim in vicino vs. 237 γῆν pro epico γαῖαν argumento est, non admodum antiquum esse hoc Odysseae episodium.

ρ 336. Ἄργον δ' αὖ κατὰ μοῖρ' ἔλαβεν μέλανος θανάτοιο
αὐτίκ' ἰδόντ' Ὀδυσῆα ἐεικοστῷ ἐνιαυτῷ.

Res eo incredibilior, quia ante Ulixis profectionem canis iam plane adultus in venatione velocissimum et robustissimum se praestiterat, itaque cum moreretur vigesimum tertium certe annum attigit. Damnato vero cum Knightio utroque aut cum Fickio posteriore tantum versu, etiam augetur, aucta bestiae aetate, miraculum.

σ 79. Antinous ad Irum, cum Ulixe pugnare reformidantem:
νῦν μὲν μήτ' εἴης, βουγάιε, μήτε γένοιο,
εἰ δὴ τοῦτόν γε τρομέεις καὶ δείδιας αἰνῶς,
ἄνδρα γέροντα δύῃ ἀρημένον, ἥ μιν ἱκάνει.

Prima quidem specie ultimus versus hic minus aptus videri potest, quia proci iam viderant Ulixem δολοφρονέοντα (51) se ipsum vocasse vs. 53 ἄνδρα γέροντα δύῃ ἀρημένον. Vid. 67—74. Attamen optime se habet vs. 81, si non serio sed iocosa ironia ab Antinoo pronuntiatum accipimus.

σ 112. Proci post Irum profligatum haec Ulixi:
Ζεύς τοι δοίη, ξεῖνε, καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι,
ὅττι μάλιστ' ἐθέλεις καί τοι φίλον ἔπλετο θυμῷ
ὃς τοῦτον τὸν ἄναλτον ἀλητεύειν ἀπέπαυσας.

Incredibile videtur sermonem Homericum, quo τὸν valet τοῦτον,

admisisse hanc copulationem, quare, si versus genuinus est (nulla enim duo praegressi indigent explicatione), fortasse corrigendum:

ὅς γ' οὕτω τὸν ἄναλτον κτέ.

Simili tamen vitio laborat τ 372

ὡς σέθεν αἱ κύνες αἵδε καθεψιάονται ἅπασαι.

ubi verum esse potest

ὥς <ῥα> σέθεν κύνες αἵδε κτέ.

υ 83. Penelope, postquam cubitum ivit, in precibus ad Dianam:

ἀλλὰ τὸ μὲν καὶ ἀνεκτὸν ἔχει κακόν, ὁππότε κέν τις
ἤματα μὲν κλαίῃ πυκινῶς ἀκαχημένος ἦτορ
νύκτας δ' ὕπνος ἔχῃσιν, — ὁ γὰρ ἐπέλησεν ἁπάντων
ἐσθλῶν ἠδὲ κακῶν, ἐπεὶ ἂρ βλέφαρ' ἀμφικαλύψῃ —
αὐτὰρ ἐμοὶ καὶ ὀνείρατ' ἐπέσσευεν κακὰ δαίμων·
τῇδε γὰρ αὖ μοι νυκτὶ παρέδραθε ϝείκελος αὐτῷ,
τοῖος ἐὼν οἷος ᾔι' ἅμα στρατῷ, αὐτὰρ ἐμὸν κῆρ
χαῖρ', ἐπεὶ οὐκ ἐφάμην ὄναρ ἔμμεναι, ἀλλ' ὄναρ ἤδη.

Doceri pervelim, quo tandem modo somnium, quo laetius nullum cogitari poterat, *triste* dici potuerit a Penelope. Multum igitur vereor ne tres ultimi versus non sint genuini.

υ 166

ξεῖν', ἦ ἄρ τί σε μᾶλλον Ἀχαιοὶ εἰσοράουσι —;

Vitiosus hiatus tolli potest scribendo:

ξεῖν', ἦ ἄρ τί <νυ> μᾶλλον Ἀχαιοί <σ'> εἰσοράουσι —;

υ 223 — ἐπεὶ οὐκέτ' ἀνεκτὰ πέλονται.

Suadet metrum: ἐπεὶ πέλετ' οὐκέτ' ἀνεκτά.

ψ 94. Dicitur de Penelope:

ὄψιι (codd. ὄψει) δ' ἄλλοτε μέν μιν ἐνωπαδίως ἐϝέϝισκε,
ἄλλοτε δ' ἠγνώσασκε κακὰ χροῒ ϝείματ' ἔχοντα.

Suspectum mihi adverbium ἐνωπαδίως minus propter insolitam formam quam propter miram abundantiam post ὄψει et etiam mirabiliorem compositionem cum verbo ϝεϝίσκειν = εἰκάζειν. Ac-

cedit quod vs. 107 regina dicit, οὐδ' εἰς ὦπα ϝιδέσθαι (maritum possum). Nullus igitur dubito quin hic versus misere depravatus sit et ne insanabilis sit multum vereor. Tentari tamen aliquid potest, velut

ὄψιν δ' ἄλλοτε μέν μιν ἐϝῷ πόσι' ἄγχ' ἐϝέϝισκε,

coll. ζ 152:

Ἀρτέμιδί σε ἐγώγε, Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
ϝεῖδός τε μέγεθός τε Φυήν τ' ἄγχιστα ϝεϝίσκω.

De subst. ὄψις externam hominis speciem significanti cf. Z 468. Ω 632. Hymn. 19, 39.

ω 254. τοιούτῳ δὲ ϝέϝοικας, ἐπεὶ λούσαιτο Φάγοι τε
εὑδέμεναι μαλακῶς· ἡ γὰρ δίκη ἐστὶ γερόντων.

Pro εὑδέμεναι mira reperta est varia lectio ЄΤΔΞΚΡΟΝ.. i. e. εὗδε χρόνον in fragmento inscriptionis argumenti epicurici Oenoandae (in Lycia) effossae. Vid. Bull. de Corr. 1897, p. 364 sq.

ω 299 ποῦ τοι νηῦς ἕστηκε θοή, ἥ σ' ἤγαγε δεῦρο
ἀντιθέους θ' ἑτάρους;

„Ignotorum hominum nimia haec laus" vere adnotant Lugdunenses. Sed omnino poeta qui hanc ultimi Odysseae libri partem composuit, quamvis ingenio minime destitutus, ab arte minus valet et in verborum optione est infelicior. Melius eosdem, utpote hospites, αἰδοίους vocasset.

ω 336

εἶ' ἄγε τοι καὶ δένδρε' ἐϋ κτιμένην κατ' ἀλωὴν
ϝείπω, ἅ μοί ποτ' ἔδωκας· ἐγὼ δ' ᾔτεόν σε ϝέκαστα
παιδνὸς ἐών, κατὰ κῆπον ἐΦεσπόμενος· διὰ δ' αὐτῶν
ἱκνεόμεσθα, σὺ δ' ὠνόμασας ϝεῖπές τε ϝέκαστα.
340 ὄγχνας μοι δῶκας τρεῖς καὶ δέκα καὶ δέκα μηλέας
συκᾶς τεσσαράκοντ'· ὄρχους δέ μοι ὧδ' ὀνόμηνας
δώσειν πεντήκοντα, κτἑ.

Ut vs. 341 ὀνομαίνειν aperte significat *nominatim polliceri*, ita vix alio sensu accipi posse videntur verba praegressa ὠνόμασας ϝεῖπές τε. Cf. Iliad. I 515, Σ 449. Haec causa est cur valde dubitem num recte editores verbum traditum ᾔτεον sollicitarint speciosa sua coniectura ἔρεον.

DE NOMINE IULO.

SCRIPSIT

C. M. FRANCKEN.

Pindarum quisquis studet aemulari,
IULE, *ceratis ope Daedalea.*

Tribus locis Taciti A. I. 10, III. 18, IV. 44, ubi mentio est Iuli Antonii, ELLISIUS in nupera editione Velleii ad II 100. 3: „tum Iulius Antonius (sic Amerbachius et P.) singulare exemplum „clementiae Caesaris", vere animadvertit Mediceum formam *Iulius* habere. Eam iam expulit Lipsius argumento usus loco Horatii supra scripto, nulla codicum auctoritate. Sed quod Ellisius libros MSS. Dionis Cassii tribus locis Ἰούλιος probare putat, nunc redarguitur recentissima Cassii editione. Docta annotatione Boissevain ad l. LI. 15 ostendit tribus [1]) Dionis locis LI. 15, LIV. 26 et LVI. 7. 6 Ἴουλλος, quarto solo LV. 10. 15 (praeter indicem l. LIV) esse Ἰούλιος. Apud Graecos igitur Antonius minor, sicut proavus gentis Iuliae priore nomine (Ἴουλλος) aut, Appiano teste Civ. II 68 Mendels. Ἶλος dicitur: *ἐκ γὰρ Αἰνείου καὶ Ἴλου τοῦ Αἰνείου τὸ τῶν Ἰουλίων γένος παρενεχθέντος τοῦ ὀνόματος ἡγεῖτο εἶναι* (Καῖσαρ), quasi Ἴλιος, Troianus. At Romanos similiter *Iullum* vocasse, quem Graeci Ἴουλλον, non constat ex codicibus, quorum paulo meliores (nam optimi non exstant) apud Suetonium de Grammaticis 18 „*Iulium* Antonium triumviri filium", ubi teste Reifferscheid OI tantum, infimi ex 6 codd., saec. XV habent *Iulum*, nec multo secus in Acrone et Porfyrione ad Hor. C. IV. 2. 2 (cf. Hauthal et Holder); et quid

1) Cf. enim Addenda vol. II p. XXXI.

facias tam corruptis ut his in Cassiodori codice (vid. Klein in Fastis ad a. 744, quo Iulus Antonius consul fuit): „Iullus Auctionibus et Affricanus" pro I. Antonius et Africanus <Fabius>". Certe non magnum momentum talia habent, ut non mirer Kleinium *Iulius* defendere.

Num forte idem in Tacito, ubi constans Medicei lectio *Iulius*, faciendum? At primo loco, A. I. 10 obicitur Augusto „interfectos (ab eo esse) Romae Varrones, Egnatios, *Iulios*", quod si rectum, dicetur e gente Iulia, sua ipsius, Augustus aliquem interfecisse, et numero plurali plures adeo, sanctum nomen Iuliorum sic dehonestatur tanquam maleficorum ferax. Itaque secundo quoque loco III. 18 *Iulii* (genet.) [1]), IV. 44 tertio *Iulio* suspecta.

At si chartae sileant, lapides subinde loquuntur. HULSENUS ante hos decem annos, Berl. Wochenschr. 1888 p. 667 probante Mommseno, Herm. XXIV. 1889, p. 155 sq. („Iullus und Iulus") ex inscriptione a⁰ 1887 reperta monstravit nomen liberti Antonii minoris sic scriptum: *Iulli patris l*, idemque ostendit inscriptio in Bulletino d. Comm. arch. comm. di Roma 1888 p. 228, ubi annus, quo Iullus Antonius consul fuit sic indicatur „Iullo Antonio Africano Fabio cos." Ita lapides ipsi muti alios, ut saepe, obmutescere iubent. Legitimum nomen Antonii est *Iullus Antonius*.

Tamen aliquid addendum de Vergilii et Horatii locis; nam memorabile est utrobique constanter traditam esse formam per simplicem *l* scriptam. Si Antonius de gentis proavo, filio Aeneae, praenomen *Iullus* accepit, antiquus ille Ascanius *Iullus* erit; at tamen Vergilius II. 288:

„Iulius a magno demissum nomen *Iulo*"

et sic antiquissimi codices illi Vergiliani ubique, i. e. decies fere, nusquam *Iullus*. Horatius l.l.

Pindarum quisquis studet aemulari,
Iule, ceratis ope Daedalea

habet formam disyllabam *Iule* (nam nec *Iulī* nec *I-ule* metrum fert), Vergilius trisyllabam *I-ule*, ut quaeratur utrum Vergilius diaeresin induxerit an Horatius synaloephen. Considerans conso-

1) Non solet Tacitus genetivum propriorum in *ius* in *i* terminare, sed in *ii*.

nam *j* Graeco sermone alienam esse, et comites Aeneae habuisse Graeca nomina, antiquiorem formam puto: *I-ulus* (*I-ullus*). Ut frequentis usus vocabula in breve coguntur, non extenduntur, sic ab *I-ulus* factum *Iulus* disyllabum, quod facile est credere placuisse Horatio, ut blandiretur amico et affinitatem *Iuliorum* et *Iulii* Caesaris, qui hercules numquam *I-ulius* dictus est, clarius ostenderet. Et fortasse alii quoque sic vocabulum efferebant, nam si constabat *Iulius*, trisyllabum, esse factum ab *Iulus*, pronum erat *I-ulus* rarius vocabulum ut inculti efferrent prima littera consona. Atque haec de prima littera. Cur vero vulgo praeoptaverint eodem tempore duplicem consonam *ll*, nihil fortasse est nisi ludibrium pronuntiationis, quod praevaluit. Quidquid est, videmus discrimina similia in Messalla et (minus recte) Messala, Paulus et Paullus, millia et (rectius) milia, Amulius et Amullius, Aquilius et Aquillius aliisque propriis ex inscriptionibus Neapolitanis etiam apud Corssenum I. 81, ut in libris variant trulleum truleum, culleus culeus (coleus). Est, ut opinor, discrimen orthographiae, in qua omni paene tempore vel eruditi inter se in quibusdam variant, quare Horatio et Tacito placere potuit *Iulus* pro legitimo *Iullus* memoribus *Iuli* Vergiliani, quod divinus poeta paene sanxerat. Tacito igitur concedatur *Iulos* aut *Iullos* cum Mullero, non *Iulios*, ne Augustus dicatur in suam ipse gentem saeviisse.

Ingeniosa sine dubio est in Horatii versu coniectura Peerlkampii *ille.* At praeter argumentum metricum, quod non inexpugnabile esse apparet, reliqua non valde gravia esse videntur. Vix seria refutatione indiget, quod Horatius in carmine eodem non solet bis nomen eius, cui versus suos mittit, nuncupare; quo tandem evadit libertas poetae, si non licet ei amicum suum modo nomine, modo praenomine compellare? Quemque offendit quod Flaccus ad poetam epicum — nam heroica scripsit Iulus Antonius — verba faciens in laudes Pindari lyrici exspatiatur? nae ille obliviscitur proprietatis „litteraturae" artificiosae, qualis est Romanorum. Graeci poetae ante Alexandrinos certe singuli suo in genere elaborant, e. g. non simul in dramatico et epico lyricove genere, ut Socrati illi apud Platonem portenti simile videatur, si tragicus simul comicus sit; hi poetae singuli suum genus poesis excolunt, in quo sunt toti quodque sensibus suis

efferendis maxime accommodatum est, utpote a se aut popularibus inventum. At si alienigenum exemplum quis sibi proponit, quod imitetur, ut Romani, potest artificio suo plura genera amplecti; docent Ennius, Naevius alii. Andronicus fabulas scripsit et idem carmen epinicium, quale nunc ab Iulo postulatur. Poeta Romanus non constringitur uno genere carminum. Itaque non eo quod Antonius epicus erat claudicat comparatio cum lyrico. Poterat utrumque genus aeque recte, fortasse aeque male, excolere, nam magna eius fama non fuit. Horatio Pindarus est magnus poeta in universum; illum extollit, ut se ipsum pro re nata, reformidans componere quale postulatur carmen, postponat; ego, inquit, non sum magnus poeta: quin tu ipse, qui a me id petis, tu magne poeta nullique postponende, telam ordiris?

ΛΕΙΒΕΤΑΙ — ΘΛΕΙΒΕΤΑΙ.

AD ARISTOPHANIS EQUIT. VS. 327.

Coniecturam de hoc loco nuper in „Museo" nostrate (Ian. 1899) a me prolatam nunc Mnemosynes lectoribus commendare liceat. Chorus de Cleonis impudentia sic conqueritur:

ἧ σὺ πιστεύων ἀμέλγεις τῶν ξένων τοὺς καρπίμους,
πρῶτος ὤν· ὁ δ' Ἱπποδάμου λείβεται θεώμενος.

E quibus verbis apertum vitium olim sustulit Bothe ἀμέΡγεις rescribendo, cui viam indicaverat scholiasta; nempe fici aliive fructus non *mulgentur* sed *decerpuntur*. Sed nihilo minus manifestus est error quo alter versus laborat. Non dico nominis *Hippodami* paenultimam productam; nam Ἱππόδημος nomen non est inauditum, Dorica autem eius forma non est cur male nunc nos habeat, quoniam homo, de quo sermo est, Spartae tam aperte favit ut libenter credamus Doricae primitus originis fuisse eius gentem. Hac igitur in re Erdmanno et Zachero assensus reicio coniecturas Ἱπποδάμνου, Ἱπποδάμαντος et si quae aliae sunt prolatae. Sed quid tandem dicit chorus cum Archeptolemum — nam hic est Hippodami ille filius — „λείβεσθαι"

perhibet? Non comicae profecto hoc est dictionis, et si omnino sit Graecum, in apostoli potius epistolis huiusmodi quid expectes, cuius verba *ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι* Kockio aliquando imposuisse meminimus (Fragm. com. adesp. fr. 768, cf. Nauck Mél. VI p. 137). Fac vero *λείβεσθαι* dici potuisse hominem qui lacrimis suffusus adstet — sic enim interpretantur: — insulsissimum tamen erit de strenuo hoc Cleonis adversario dicere eum *δάκρυα θερμὰ χέοντα ἠύτε κούρην adspicere* — quid? Creontem miseros socios vexantem. Quod ubi et quando *θεᾶσθαι* potuerit quaerere mitto, nec rogabo quid igitur sibi velit illud *πρῶτος ὢν* de Cleone dictum; taedet enim nugarum. Una littera intercidit, cuius fortasse etiamnunc superest vestigium in lectione altera *ὁ δ' ἹππόδαμοC λείβεται.* Nam poeta dedit ΘΛ(Є)ΙΒЄΤΑΙ:

ὁ δ' Ἱπποδάμου θλίβεται θεώμενος.

O tu, — Creontem chorus increpat, — *qui primum nunc cum in rep. tum vero in theatro obtines locum: at Hippodami ille filius inter plebeculam premitur!* Tu ex olida tua officina in honorificentissimum istum locum evolasti, propter bellicam scilicet virtutem proedria nuper donatus et viris generosis spectataeque fidei praelatus; at sedem in theatro vix invenit Archeptolemus ille, qui nuper pacem nobis attulisset, nisi tua pervicacia, tua avaritia, tui clamores prohibuissent. Nempe Archeptolemus post captam Sphacteriam auctor fuit ut pax cum Lacedaemone fieret mediocribus condicionibus, Cleo autem strenue tunc obstitit (vid. vs. 794, Pac. 665—667, Thuc. IV 41); quapropter crimini ei datum est quod captivos illos „*ἀποδόσθαι*" vellet (vs. 394), — gratis scilicet eos reddere obnixe recusans.

Etiam vs. 702 sqq. respicitur honor ille Cleoni tributus, ubi Paphlagoni per *τὴν προεδρίαν τὴν ἐκ Πύλου* iuranti *ἰδού, προεδρίαν!* cachinnans ait isiciarius:

οἷον ὄψομαί σ' ἐγὼ
ἐκ τῆς προεδρίας ἔσχατον θεώμενον!

erit cum plebi denuo intermixtum te videam istic, ubi nunc delitescunt viri te multo meliores.

Videatur praeterea versus 575.

J. v. L.

OBSERVATIONES MISCELLANEAE
AD
PLUTARCHI VITAS PARALLELAS.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

Thes. 1. 1. Antiquitatis studiosi in tabulis geographicis ea quae accuratam notitiam effugiunt, solent *τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι τῶν πινάκων πιέζειν*. Inseram: (*ἐν*) *τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι*.

Thes. 3. 6. Euripides in Hippolyto vs. 11 Theseum non appellavit *ἁγνοῦ Πιτθέως παίδευμα*, sed *παιδεύματα*, quod fortasse Plutarcho reddendum. Sic *μίσημα*, *ϛύγημα*, *παιπάλημα* interdum ad ipsas personas transferuntur, cf. Valck. ad Eur. Hipp. 406. Idem alia praeterea exempla adscripsit ad vs. 786: *οἰκούρημα*, *κήδευμα*, *δορυφόρημα*. Scribit Dio Cassius LXVIII 21: *ὁ γὰρ παῖς λαμπρόν οἱ ἱκέτευμα ἦν* et simul vides quomodo acceperit Thucydidis verba I 137. Ipse Plutarchus obsides *ὁμηρεύματα* appellavit Rom. 16. 2. Itidem: *τὸν πτωχὸν λοιδόρημα ποιοῦνται*, Moral. p. 607 A.

Thes. 5. 4. Ut demonstret bellatores fuisse Abantes *ἔπιθεν κομάοντας*, Plutarchus praeter Homerum affert Archilochi versus:

Οὔτοι πόλλ' ἐπὶ τόξα τανύσσεται, οὐδὲ θαμειαὶ
σφενδόναι, εὖτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ
ἐν πεδίῳ· ξιφέων δὲ πολύϛονον ἔσσεται ἔργον.
Ταύτης γὰρ κεῖνοι δαίμονές εἰσι μάχης
δεσπόται Εὐβοίας δουρικλυτοί ....

Quod testimonium ad rem parum pertinet, nisi poeta Abantes ipso proprio nomine designaverit: hinc suppleo: *δουρικλυτοὶ ἄνδρες Ἄβαντες*. Praeterea displicet adiectivum *δαίμονες*, nec magis concoquo quod aliis placuit *δαήμονες*. Suspicor Archilochum Homeri memorem fuisse, qui Troianum quendam E 49 *αἵμονα θήρης* appellavit, ni malis *ἴδμονα θήρης* scribere, in quam suspicionem diu post me etiam Peppmuellerum incidisse video, ac proinde apud generum quem spreverat Lycambes: *ἴδμονές εἰσι μάχης*.

Thes. 9. 1: *οὐ φαῦλον ἦν θηρίον ἀλλὰ μάχιμον*. Nunc mihi cum Cobeto res est, qui in Collectaneis Criticis p. 547 apud Plutarchum in Vita Tib. Gracchi 10. 3: *οὐδὲν εἰπεῖν λέγονται περὶ ἀλλήλων φαῦλον*, ex nonnullis codicibus suasit ut reciperetur varia lectio *φλαῦρον*. „Etenim", inquit, „*φαῦλον* est *εὐτελές*, sed *φλαῦρον κακὸν ἢ μοχθηρόν*". De usu Atticorum concedo ipseque qua potui industria horum adiectivorum discrimen constituere conatus sum ad Isocratem in *Mnem.* 1879 p. 58. *Φλαῦρον* et *κακὸν* prorsus synonyma sunt, veluti ut ex permultis locis olim congestis unum afferam, apud Aristophanem in Nubibus vs. 834: *μηδὲν εἴπῃς φλαῦρον ἄνδρας δεξιούς*, idem est quod: *μὴ κακῶς εἴπῃς*. Quidquid autem leve ac contemnendum est, quod mediocre Romani appellant, *φαῦλον* dicitur. Quod Socrates noto loco dixerat: *ἆρα φαύλη ἂν εἴη ἡ ἀποδημία*; id Cicero interpretatus est: Haec peregrinatio vobis mediocris videri potest? Secundum Horatium mediocribus esse poetis nec dii neque homines concesserunt: nempe non fert *τοὺς φαύλους ποιητάς*, nam *οἱ φλαῦροι* apud omnes semper et ubique vapulant. Sed non opus est nubem exemplorum iterum describere, nam de vera ac primitiva adiectivi potestate non dubitatur. Res mihi tum eo redire visa est: quem *φαῦλον* dicimus, idem est *ἐπιεικής*, sed hoc interest: laudamus *τὸν ἐπιεικῆ* quod vitii immunis est; vituperamus *τὸν φαῦλον* tanquam virtutis expertem. Eundem hominem amici *ἐπιεικῆ* appellabunt, inimici autem qui omnia maligne interpretantur, *φαῦλον*. Cives *φαῦλοι* neque *ἄριστοι* sunt, nec *κάκιστοι* et qui auream diligit mediocritatem, cum Euripide praedicare poterit: *φαῦλον ἄκομψον τὰ μέγιστ' ἀγαθόν*, nam mediocris vitae conditio omnium tutissima et in medio tutissi-

mus ibis. Apud Photium meum in voce *Φαῦλον* habemus perdoctam adnotationem excerptam ex Boethi Lexico Platonico, qui unius eiusdemque adiectivi decem significationes percenset, sed omnes nullo negotio referri possunt ad eam notionem, quam modo dixi. Quid autem ibidem Aelius Dionysius? *Φαῦλον ἡμεῖς μὲν ἐπὶ τοῦ κακοῦ καὶ μοχθηροῦ τάσσομεν, παρὰ δὲ Πλάτωνι καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς σημαίνει τὸ ἁπλοῦν καὶ ῥᾴδιον.* Hoc ipsum confirmat Plutarchus, qui Aelium Dionysium aetate haud multum antecessit. Convenit Boethus in Scholiis ad Platonis Alcibiadem: *ἐκνενίκηκε μέντοι τὴν παλαιὰν χρῆσιν ἡ εἰς τὸ κακὸν κατάληψις· Φαῦλον γὰρ οἱ πλεῖστοι τὸ κακὸν ἐξακούουσι.* Apud Plutarchum quantum nunc quidem commemini, legitur compositum verbum *ἐκΦλαυρίζειν* Pomp. 57. 3, Philopoem 19. 1, Cic. 38. 2 et Moral. p. 680 C et p. 1118 C, sed adiectivum *Φλαῦρος*, nisi Aem. Paul. 36. 1 et Moral. p. 369 A non occurrit. Contra frequens usus est adiectivi *Φαῦλος*, quod interdum idem est quod *εὐτελές*, veluti Thes. 9. 1: *οὐ Φαῦλον ἦν θηρίον ἀλλὰ μάχιμον* et Thes. 27. 1: *Φαίνεται δὲ μὴ Φαῦλον αὐτοῦ μηδὲ γυναικεῖον γενέσθαι τὸ ἔργον*; sed ceteroquin fere idem est quod *Φλαῦρον* vel *κακόν*. Sic in Vita Timoleonsis init. opponuntur *τὰ χρηστὰ* et *τὰ Φαῦλα* et Mar. 40. 4 Sextilius praetor dicitur *οὔτε Φαῦλον οὐδὲν οὔτε χρηστὸν ἐκ Μαρίου προειληΦέναι.* Saepissime inter sese opponuntur *τὸ Φαῦλον* et *τὸ ἀγαθόν*, ut appareat *τὸ Φαῦλον* idem prorsus esse quod *τὸ κακόν*, v. c. Aristid. 25. 11, Aem. P. 36. 1, Pelop. 1. 2, Cat. Mai. 9. 11, Demetr. 1. 2, Dion. 58. 1, alibi, nec miror in quaestione minime ancipiti Lobeckium ad Aiac. p. 473 utriusque vocabuli discrimen non potuisse constituere, cum inter veteres et recentiores scriptores non satis accurate distingueret. Verum haec iam abunde satis sunt, ut intelligas nihil esse causae cur Tib. Gr. 10. 3, a quo loco disputationem nostram exorsi sumus, cum Cobeto *Φλαῦρον* reponamus. Habet ea lectio aliquid a Codicibus praesidii, sed *Φαῦλον* de constanti Plutarchi more usurpatum est.

Gravius peccat Plutarchus, dum fere negligit discrimen quod intercedit inter particulas *οὐ* et *μή*. Ecce unum et alterum exemplum: Thes. 12. 1: *τὸν Θησέα εἰσίασαν, μηδενὸς πρότερον αὐτῷ Φιλανθρώπου καθ' ὁδὸν ἐντυχόντος.* Thes. 14. 2 Hecale *ἔοικε μὴ πάσης ἀμοιρεῖν ἀληθείας.* Thes. 17. 10: *μηδέπω τότε τῶν*

'Ἀθηναίων προσεχόντων τῇ θαλάσσῃ. Thes. 33. 2: ἠξίωσαν μυηθῆναι, μηδὲν ἧττον Ἡρακλέους τῇ πόλει προσήκοντες. Rom. 18. 12: μηδενὸς ἀναςρέφειν τολμῶντος. Rom. 27. 10: οἴονται μήτε ἐν τῷ ἱερῷ μήτε μόνων τῶν βουλευτῶν παρόντων γενέσθαι τὸν ἀφανισμόν. Pericl. 23. 1: ὁ δῆμος ἀπεδέξατο μὴ πολυπραγμονήσας μηδ' ἐλέγξας τὸ ἀπόρρητον. Flamin. 5. 2: ὥςε τὸν ἐπιμήνιον σῖτον μὴ μεμετρημένους οὐδ' εὐποροῦντας ἀγορᾶς ἀπέχεσθαι τῆς χώρας. Crass. 12. 5: Pompeium ὑμεῖς μήπω γενειῶντα Μέγαν ἀνηγορεύσατε. Pomp. 14. 5: μηδέπω βουλεύων ἐθριάμβευε. Pomp. 16. 3: ἀνὴρ ὁμοίως τῷ πατρὶ μήτε πολεμήσας μήτε ἀποθανών. Pomp. 23. 1: ὃν ὑμεῖς μήπω γενειῶντα Μέγαν ἠξιώσατε καλεῖν. Pomp. 72. 1: μηδ' ὅτι Μάγνος ἐςὶ Πομπήιος ἐννοοῦντι, μηδένα προσειπὼν ἀπῄει. Eiusdemmodi exempla ubique pullulant. Uti vides, persaepe Plutarchus pro οὐ ponit μή· contrarium non memini me videre. Est haec sequiorum incuria, de qua multi dixerunt et postremus omnium Fritzius ad Synesium p. 131. Etiam Bernardaces conferendus erit, Moral. vol. I p. LXVII.

Thes. 15. 3. Ridiculum est videre quam anxie Plutarchus vitet omne hiatuum genus. Peccat in grammaticam et vocabula mirum in modum traiicit, id unice agens ne vocales collidantur. Quoniam haec non doctorum tantum virorum oculis destinata sunt, sed etiam tironum, quibus nisi scribendo prodesse non amplius possum, age quaedam insignia exempla colligam in unum. Thes. 15. 3: δυναμένους ἐκεῖ καταθνήσκειν· apertum est cur non scripserit ἀποθνήσκειν· sed nec novit usum Atticorum nec scire curat; hinc v. c. Pericl. 7. 2 legitur plusquamperfectum ἀποτεθνήκει et Moral. p. 518 F ἀποτεθνήκασιν. Rom. 12. 1: ὅτι μὲν οὖν ἡ κτίσις ἡμέρᾳ γένοιτο τῇ πρὸ ἕνδεκα Καλανδῶν Μαΐων, ὁμολογεῖται· haud parum rectius foret ἐγένετο, sed obstabat hiatus. Coriol. 5. 4: πεῖραν ὕβρεως ὄχλου καὶ θρασύτητος ἐπανιςαμένου τοῖς νόμοις· eadem de causa ὕβριν καὶ θρασύτητα coniungere noluit, quemadmodum fecit Coriol. 16. 3, sed vocabulorum naturalem ordinem perturbavit, scribens ὄχλου καὶ θρασύτητος pro καὶ θρασύτητος ὄχλου. Similiter quam est ridicule dictum Camill. 18. 4: ἐγκωμιάζεσθαι γυναῖκα δημοσίᾳ τελευτήσασαν et in simplicissimo argumento Public. 17. 4: Τυρρηνίδα φορῶν ἐσθῆτα. Non minus insulse scripsit Cat. Mai. 12. 1: Τι-

βερίῳ τὰ περὶ Θρᾴκην ὑπατεύοντι πρεσβεύων συγκατειργάσατο itemque Sertor. 16. 1: τῶν ἐντὸς Ἴβηρος αὐτῷ ποταμοῦ πάντων ὁμοῦ τι προστιθεμένων, nec facile quis crediderit vocabula Ἴβηρος et ποταμοῦ potuisse divelli, sed potior est horror hiatus. Ages. 26. 2: τὸν Κλεόμβροτον οὐχ ἑώρα πρόθυμον ὄντα, nescio quomodo non scripsit: ἑώρα μὴ πρόθυμον ὄντα, sed maluit οὐχ ἑώρα dicere, quod equidem facilius feram quam negligentiam, quam supra notavimus. Pomp. 16. 4: ἀπέδρασεν εἰς Σικελίαν, ubi certe minime corrigendum ἀπέδρα. Cf. Bernardaces Moral. vol. I p. LXII. Praeterea conferri iubeo Pomp. 39. 2: τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἁμαρτήματα Φίλων. Caes. 17. 3: ἐκοιμᾶτο τοὺς πλείστους ὕπνους ἐν ὀχήμασιν ἢ Φορείοις, nam unde derepente pluralis numerus? Nempe sequitur εἰς πρᾶξιν. Deinde incommodus est verborum ordo Caes. 34. 1: συμπαρηνέχθησαν οὐδὲν δεόμεναι τῷ ῥεύματι τῆς Φορᾶς ἐκείνης. Cleom. 26. 2: κατὰ τὴν Κυλλάραβιν γενόμενοι τὸ γυμνάσιον ἐπεχείρουν προσΦέρειν πῦρ, cave deleas id quod est τὸ γυμνάσιον. Tib. Gracch. 19. 3: Φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσΦάλη· ecce iterum pluralis numerus ut hiatus vitetur, quamquam, fateor, itidem legitur Brut. 43. 3: τὰς χλαμύδας ἐπὶ τὴν κεΦαλὴν ἀναγαγών et Brut. 45. 1: ἀπὸ τοῦ νεκροῦ τὰς χλαμύδας λαβών, nec tamen ultimo loco occurrendum erat vocalium elisioni. Sed turpius est Dion. 43. 1: εἰ σῶσαι μὴ δυναίμην, ἄπειμι τῷ πυρὶ καὶ τῷ πτώματι τῆς πατρίδος ἐνταΦησόμενος, ubi scribendum fuerat δύναμαι, sed palam est quid Plutarchum prohibuerit. Denique, nam tandem mihi finis quaerendus est, invenio Oth. 10. 1: τοῦτο προεξαμαρτὼν οὐχ ὅτι μόνον, — ἀλλὰ καί, ubi dici debuerat ὅτι οὐ μόνον, sed mala consuetudo verterat in naturam. Habet haec observatio aliquam usum ad textum constituendum. Veluti quod legimus Thes. 34. 4: ἐνίων λεγόντων Ἀλέξανδρον μὲν ἐν Θετταλίᾳ τὸν Πάριν ὑπ' Ἀχιλλέως κρατηθῆναι, libenter expungerem inutile Paridis nomen, sed cavendum ne hiatus oriatur.

Restat aliquid quod me male habet: nimirum alibi Plutarchus putidam illam diligentiam vult contemsisse videri. In opusculo de Gloria Atheniensium p. 350 E αὐτολεξεὶ ita scribit de Isocrate: πῶς οὖν οὐκ ἔμελλεν ἄνθρωπος ψόΦον ὅπλων Φοβεῖσθαι καὶ σύρρηγμα Φάλαγγος ὁ Φοβούμενος Φωνῆεν Φωνήεντι συγκροῦσαι καὶ συλλαβῇ τὸ ἰσόκωλον ἐνδεὲς ἐξενεγκεῖν; Itidem de Vitioso

Pudore p. 534 F: *ἐνίους γοῦν ὁρῶμεν οὐδὲ φωνήεντι συγκροῦσαι φωνῆεν ἐν τῷ λέγειν ὑπομένοντας*. Alibi autem, de Stoicorum Repugnantiis p. 1047 B, suam in scribendo diligentiam contra Chrysippum defendere videtur: *οὕτω δέ τις φιλότιμος ἐνταῦθα περὶ τὸν λόγον γενόμενος πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ περὶ τῆς τῶν φωνηέντων συγκρούσεως ὑπειπών· οὐ μόνον, φησὶ, ταῦτα παρετέον τοῦ βελτίονος ἐχομένους, ἀλλὰ καὶ ποιὰς ἀσαφείας καὶ ἐλλείψεις καὶ νὴ Δία σολοικισμούς, ἐφ' οἷς ἄλλοι ἂν αἰσχυνθείησαν οὐκ ὀλίγοι*. Non mihi ab omni parte expeditum est definire quid tandem Plutarchus ipse senserit. Coronae aliquid eum dedisse dixeris.

Thes. 17. 10. In honorem gubernatorum navis qua Theseus in Cretam profectus est, monumenta dedicavit, quae rectissime *ἡρῷα* dicta sunt, nam revera illis divini honores habiti sunt. Differunt *ἠρία* nec sollicitandum est quod invenio Them. 9. 6: *θεῶν τε ἱερὰ καὶ πατέρων ἠρία προιεμένων* vel Phoc. 37. 2: *σὺ δὲ αὐτὰ τοῖς πατρῴοις ἀπόδος ἠρίοις* vel Tib. Graech. 9. 3: *οὐδενὶ γάρ ἐςιν οὐ βωμὸς πατρῷος, οὐκ ἠρίον προγονικὸν τῶν τοσούτων Ῥωμαίων·* dubito autem de Pyrr. 10. 6, ubi certe mordacius dictum erit: *περί τῶν ἐν Μολοττοῖς ἠ ρ ί ω ν καὶ τάφων διαγωνίσασθαι*, quam *ἱ ε ρ ῶ ν καὶ τάφων·* minime vero dubito quin Camill. 31. 3: *ἐπιδεικνυμένη μὲν ἡ ρ ῷ α καὶ τάφους πατέρων*, longe praestet *ἠ ρ ί α καὶ τάφους*.

Thes. 19. 1: *διδαχθείς, ὡ ς ἔςι τοῦ λαβυρίνθου τοὺς ἑλιγμοὺς διεξελθεῖν*. Multum praefero: *π ῶ ς ἔςι*. Similiter Rom. 16. 9: *ὡ ς ἂν μάλιςα τὴν εὐχὴν τῷ Διὶ κεχαρισμένην παράσχοι σκεψάμενος*, lege: *π ῶ ς ἄν*.

Thes. 19. 7: *δόγμα κοινὸν ἦν Ἑλλήνων μηδεμίαν ἐκπλεῖν τριήρη μηδαμόθεν ἀνδρῶν π έ ν τ ε πλείονας δεχομένην·* hoc quidem absurdum est: emenda *π ε ν τ ή κ ο ν τ α*. In *Mnem.* 1895 p. 298 hoc egi ut ostenderem quomodo navis remorum quinquagenum olim *τριήρης* dici potuerit, triplicato remigum numero qui olim fuerant viceni. Hae naves vel sic satis magnae erant, quamquam Homerus in catalogo iam maiores noverit, quorum remiges essent 120. *Ἐν τριακοντόρῳ, ἐν πεντηκοντόρῳ, ἐν τριήρει* (nam *ἑξηκόντορος* non dicitur et hic vetus vocabuli usus fuit, quem Graeci postea ignorarunt), sedebant remiges una longa serie,

unus post alterum. Postea sub tempora Persicorum bellorum introductus est triplex remorum ordo, remiges sunt facti 180 fere, sed mansit τριήρους nomen, quod quum Thucydides perperam interpretaretur, incidit in perplexas difficultates, unde sese extricare non potuit. Ceterum navis qua Theseus vectus est, τριακόντορος erat, cf. c. 23. 1. Verum non mihi est propositum totam quaestionem iterum pertractare. Hoc solum addo me in *Mnem.* 1855 p. 55 itidem apud Herodotum I 7 indicavisse locum ubi pro πέντε necessario rescribendum est **πεντήκοντα.**

Thes. 19. 12: ἐν δὲ τοῖς πράγμασι τῆς Ἀριάδνης γενομένης· immo: ἐπὶ δὲ τοῖς πράγμασι.

Thes. 24. 6 describitur oraculum Theseo datum, cuius duo sunt postremi versiculi:

Ἀλλὰ σὺ μή τι λίην πεπονημένος ἔνδοθι θυμόν
βουλεύειν· ἀσκὸς γὰρ ἐν οἴδματι π ο ν τ ο π ο ρ ε ύ σ ε ι,

quod interpres ita vertit: Uter ut insanis pelagi iactaberis undis. Recte hoc quidem, sed ut in Graecis idem insit, opus est corrige: π ο ν τ ο π ο ρ ε ύ σ ε ι ς· Breviter dixit de hoc usu Cobetus in Variis Lectionibus p. 69 et quod legitur in Vita Cleomenis 33. 3: οὗτος ὁ λέων ἐν τούτοις τοῖς προβάτοις ἀναςρέφεται, bis expuncto articulo emendavit: οὗτος λέων ἐν τούτοις προβάτοις ἀναςρέφεται. In eiusmodi comparationibus articulo non est locus, quod ut demonstraret, Cobetus tunc satis habuit unum afferre Solonis versiculum: ὡς ἐν κυσὶν πολλαῖσιν ἐςράφην λύκος. Alia dedit *Mnem.* 1859 p. 35, ubi affert proverbia: Ἄρτι μῦς πίττης γεύεται et ἐγὼ δὲ τοῖς λόγοις ὄνος ὕομαι et ἐγευσάμην χορδῆς ὁ δύςηνος κύων, h. e. canis instar. Tertium eodem rediit *Mnem.* 1875 p. 247, ubi Libanium sollerter emendavit totamque rem novis quibusdam exemplis stabilivit, veluti Arist. Plut. 314: ἕπεσθε μητρὶ χοῖροι et Lysistr. 927: τό πέος τόδ' Ἡρακλῆς ξενίζεται. Plurimos locos suo more, h. e. breviter, indicavit Dobraeus in Adversariis II p. 139. Ipse paucula addidi *Mnem.* 1878 p. 257, v. c. ἀετὸς κάνθαρον μαιεύσομαι et Φράζε τοίνυν ὡς ἐγώ σοι πᾶς ἀνέρριμμαι κύβος et μὴ πρὸς λέοντα δορκὰς ἅψωμαι μάχης, in quibus prima persona rem extra dubitationem ponit. Erratur apud Lucianum in Apol. p. Merced. Conduct. 3: **κατὰ**

σαυτοῦ ὁ Βελλεροφόντης γεγραφὼς τὸ βιβλίον, ubi sentis quam moleste articulus additus sit. Apud Plutarchum eodem referendum est Solon. 14. 12 fragmentum:

ἤθελον γάρ κεν κρατήσας, πλοῦτον ἄφθονον λαβών,
καὶ τυραννεύσας Ἀθηνῶν μοῦνον ἡμέραν μίαν
ἀσκὸς ὕςερον δεδάρθαι κἀπιτετρῖφθαι γένος.

Saepissime hunc loquendi morem interpretes non agnoverunt: veluti quod scripserat Plato Comicus ap. Plut. Pericl. 4. 4: Χείρων ἐξέθρεψας Περικλέα, ne Meinekius quidem intellexerat, cf. Cobet. ad Plat. Com. p. 188.

Thes. 26. 6 leve vitium remanet corrigendum. Quum adulescens Antiopam voluisset corrumpere, legimus generosam mulierem πρὸς τὸν Θησέα (τὸ πρᾶγμα) μὴ κατηγορῆσαι. Lege: καταγορεῦσαι, nam novicia forma pro κατειπεῖν apud Plutarchum non debet offensioni esse.

Thes. 27. 3: Εἰ μὲν οὖν τῷ Κιμμερικῷ Βοσπόρῳ παγέντι διαβᾶσαι περιῆλθον, ἔργον ἐςὶ πιςεῦσαι. De Amazonibus hoc dictum est, sed requiro: Ὅτι μὲν οὖν. Praeterea videtur latere lacuna et collato Caes. 58. 2 suppleverim: (τὸν Πόντον ἐκ)περιῆλθον.

Rom. 1. 3 non intercedo quominus Troiani profugi recte dicantur περὶ τὸν Θύμβριν ποταμὸν ὁρμίσασθαι, etiamsi c. 7. 11 gemini fratres inventi sint ἐν σκάφῃ τινὶ κείμενοι παρὰ τὸν μέγαν ποταμόν. Discrimen apertum est: περὶ τὸν ποταμὸν indicat in fluvii vicinia locum, παρὰ τὸν ποταμὸν expositi infantes erant in ipsa ripa. Sic Publicola c. 16. 4 dicitur μάχην συνάψαι παρὰ τὸν ποταμόν. Id quod dixi aliunde facile corroborari poterit, sed apud Plutarchum interdum erratur. Exempli gratia Cam. 22. 2 legimus Heraclidem Ponticum memoravisse Romam urbem alicubi κατῳκημένην περὶ τὴν μεγάλην θάλασσαν. Recte Plato in Phaed. 109 B fingit mortales οἰκεῖν ὥσπερ περὶ τέλμα μύρμηκας περὶ τὴν θάλατταν οἰκοῦντας, sed apud Plutarchum malo παρὰ τὴν μεγάλην θάλασσαν, nam credebat Heraclides Romam sitam esse ad ipsum mare. Fab. Max. 1. 1 Nympha quaedam cum Hercule rem habuisse dicitur περὶ τὸν Θύμβριν ποταμόν, Fab. Max. 15. 1 Terentius Varro adversus Hannibalem castra posuit

περὶ τὸν Αὐφίδιον ποταμόν et Fab. Max. 3. 1. Flaminius *περὶ τὴν Θρασυνίαν λίμνην παρετάξατο·* his tribus locis itidem *παρά* malo. Etiam certius iudicio Cleom. 4. 1 non fuisse Minervae fanum *περὶ τὴν Βέλβιναν*, sed *παρά*. Sed res fortasse tanti non est.

Rom. 1. 5. Est quidem Plutarchus admodum negligens in veris nominum verborumve formis secernendis, sed tamen demiror *ἱδρυνθέντας* et Rom. 2. 5 *ἀποκλινθέντος* et Sert. 13, 3 *ἱδρυνθέντα* et Galb. 27. 1 *ἀποκλινθέντος*. Rectius Cam. 15. 1 legitur *ἱδρυθέντες*.

Rom. 2. 7: *Ταρχετίῳ γὰρ Ἀλβανῶν βασιλεῖ παρανομωτάτῳ καὶ ὠμοτάτῳ φάσμα δαιμόνιον οἴκοι γενέσθαι* Inseram *ὠμοτάτῳ* (*γεγονότι*), quod vides cur exciderit. Itidem apud Plut. de Liberis Educ. 8 E: *φαίνῃ τῆς μὲν τῶν πενήτων καὶ δημοτικῶν παραμελεῖν ἀγωγῆς, μόνοις δὲ τοῖς πλουσίοις ὁμονοεῖς τὰς ὑποθήκας διδόναι·* sine sensu: lux oborietur si pro *ὁμονοεῖς* rescripseris: *γεγονόσιν*. Malo hoc certe quam Bernardacianum *ἐμμελεῖς*.

Rom. 8. 3. Faustulus proficiscitur ad Numitorem: *ὑποψίαν οὖν τοῖς περὶ τὰς πύλας φρουροῖς τοῦ βασιλέως παρέχων καὶ ὑφορώμενος ὑπ' αὐτῶν — οὐκ ἔλαθε τὴν σκάφην τῷ χλαμυδίῳ περικαλύπτων*. Sintenisius corrigit: *ἐφορώμενος·* Herwerdenus auctor est ut deleamus; *καὶ ὑφορώμενος ὑπ' αὐτῶν·* praestat, credo: *φωρώμενος*. Cf. Solon. 29. 4: *τὸ ἦθος ἐφώρασεν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιβουλὴν πρῶτος ἐγκατεῖδεν*. Comp. Sol. et Publ.: *τὴν προδοσίαν ἐφώρασε*. Them. 32. 4: *φωράσαντες τὰ λείψανα*. Cam. 25. 2: *μὴ φωράσωσιν οἱ πολέμιοι τοῦ Καμίλλου τὴν διάνοιαν*. Et ubi non?

Rom. 9. 6. Notabilis est formula: *ταῦτα μὲν οὖν ὕϛερον*. Eadem recurrit Lycurg. 7. 3; Alcib. 7. 7; Philopoem. 13. 8; Flamin. 12. 8; Marcell. 5. 4; Syll. 6. 18; Lucull. 36. 7; Crass. 3. 7; Pomp. 2. 8; Caes. 4. 4; C. Gracch. 10. 4; Anton. 5. 1; Anton. 50. 2 et Arat. 43. 3. Nusquam autem stultius dictum est: *ταῦτα μὲν ὕστερον* quam Pyrr. 3. 7, ubi miraculum ex-

ponitur quod accidisse traditur, dum Pyrrhi corpus cremabatur.

Rom. 12. 8. Edixit Tarutius τὴν ἐν τῇ μητρὶ τοῦ Ῥωμύλου γεγονέναι σύλληψιν ἔτει πρώτῳ τῆς δευτέρας Ὀλυμπιάδος. Arbitror praestare: ἐν τῇ μήτρᾳ.

Rom. 13. 8. Supplebo: ἅμα δὲ πρὸς ἀλλήλους θαυμαστὴν ἔννοιαν αὐτοῖς καὶ μεγάλων δικαίων (αἰτίαν) ὑπάρξουσαν ἐνεποίησεν.

Rom. 14. 8. In fabula de raptu Sabinarum hoc quoque legitur: Οἱ δὲ καὶ ὅλως φασὶ τοῦ βουλεύματος ἀφανοῦς ὄντος ὑπόγειον οὐκ ἀλόγως τῷ θεῷ βωμὸν γενέσθαι κεκρυμμένον. Malo: οἱ δὲ καὶ ἄλλως φασί. Itidem continuo post c. 15. 10: παρέμεινεν οὖν τοὺς διδόντας ἢ παραπέμποντας ἢ ὅλως παρόντας ἀναφωνεῖν τὸν Ταλάσιον· commendo: ἢ ἄλλως παρόντας. Similiter recte Lucull. 1. 3: ἐδόκει δὲ καὶ ἄλλως οὐκ ἀγεννὲς τὸ τῆς κατηγορίας ἔργον.

Rom. 19. 3. Haud satis scio an viri docti nondum attenderint ad inauditam locutionem: παιδία κομίζουσαι νήπια πρὸς ταῖς ἀγκάλαις. Dicendum hoc fuerat ἐν ταῖς ἀγκάλαις, sed obstabat hiatus odium. Hic commode mihi Platonis in mentem venit. Cobeti verba sunt *Mnem.* 1857 p. 300: „Dicebant Graeci festive et venuste ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιφέρειν τινά et ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρειν τινά pro ὑπεραγαπᾶν." Deinde duos locos affert, alterum Xenophontis, in quo legitur ἐν ταῖς ἀγκάλαις, alterum Platonis, in quo est ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς. Equidem subdubito, nam περιφέρειν ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς, translato utique sensu, prorsus aberrat a veritate naturae. Legitur de Rep. X p. 600 D: οὕτω σφόδρα φιλοῦνται ὥστε μόνον οὐκ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρουσιν αὐτοὺς οἱ ἑταῖροι. Hic dixeris necessario legendum esse ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις, nec nimis violentam eam correctionem esse. Ipsum Cobetum credo in eam suspicionem incidisse, sed proferre noluisse. Cur? inquis. Nempe causa ante pedes est posita. Platonem imitatur Themistius Orat. XXI p. 254: ὃν ἡμεῖς διὰ ταύτην τὴν φαντασίαν μονονοὺκ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς περιφέρομεν. Nihili hoc hodie habemus, nam

optime novimus multa esse in Platone ceterisque scriptoribus vitia admodum vetusta nec miramur si forte Themistius mendosis in Platonis codice lectionibus deceptus fuerit. Aliquot annis post Cobetus hoc argumentum saepe attigit et idoneis argumentis instituit comprobare id quod dixi; sed anno 1857 nondum ad eam quaestionem animum attenderat. Confer modo quae anno 1876 scripsit in Miscellaneis Criticis p. 159 sqq. aliaque quae in unum contuli in Vita Cobeti p. 265 sqq.

Rom. 19. 12. Erant Romanae matronae *πάσης λατρείας πλὴν ταλασίας ἀφειμέναι.* Supra c. 15. 7 legeramus vocabulum e Graeco fonte esse repetendum, *οὔπω τότε τοῖς Ἑλληνικοῖς ὀνόμασι τῶν Ἰταλικῶν ἐπικεχυμένων.* Sic editur sine sensu et miraculo est editores noluisse in textum recipere Schaeferi correctionem: *οὕτω τότε*, cum praesertim legatur Num. 7. 7: *τῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων τότε μᾶλλον ἢ νῦν τοῖς Λατίνοις ἀνακεκραμένων.* Aperta res est et vulgata scriptura totius loci sententiam pessumdat.

Rom. 22. 3 aliquid supplendum est. Lituus est *καμπύλη ῥάβδος, ᾗ τὰ πλινθία καθεζομένους ἐπ' οἰωνῶν (φασὶ) διαγράφειν.*

Rom. 22. 4 vexatus locus est. Licet civi Romano repudiare uxorem *ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ καὶ μοιχευθεῖσαν.* Quas hic appellat claves subditicias? Parum proficimus Madvigii correctione: *ἐπὶ φαρμακείᾳ καὶ τέκνων ἢ κλειδῶν ὑποβολῇ.* Cobetus coniecit: *ἐπὶ φαρμακείᾳ καὶ τέκνων ὑποβολῇ*, neque vitii originem aperuit. Bernardaces in Symbolis primum nescio quid tentavit, deinde p. 145 laudavit Arist. Thesm. 420: *οἱ γὰρ ἄνδρες ἤδη κλῄδια αὐτοὶ φέρουσι κρυπτὰ κακοηθέστατα*, ut ostenderet nihil esse cur traditam lectionem sollicitaremus. Mihi quidem non persuasit: scripserim: *ἢ παίδων ὑποβολῇ.* Poterit haec correctio nimis violenta videri, neque ausus fuissem tam improbabilem coniecturam proferre, nisi meminissem apud Xenoph. Anab. IV. 8. 25 *παῖδα* in multis codicibus abiisse in *ἠλίδα*· eodem modo ΗΠΑΙΔΩΝ potuit corrumpi ut fieret ΚΛΕΙΔΩΝ. Restat: *ἐπὶ φαρμακείᾳ τέκνων*· nescio fortasse quid lateat, sed id cavendum ne hiatum in textum inferamus. Nihil reperio

quod aliquam probabilitatis speciem habeat praeter: ἐπὶ φαρμακείᾳ συγγενῶν. Sed alii videant.

Rom. 22. 7. Annis prope sexcentis nemo Romae parricida fuit: πρῶτος μετὰ τὸν Ἀννιβαϊκὸν πόλεμον ἱςορεῖται Λεύκιος Ὅςιος πατροκτόνος γενέσθαι. Nemo ita loquitur: scribe: κατὰ τὸν Ἀννιβαϊκὸν πόλεμον. Livius rem ad Mariana tempora detrudit Epist. LXVIII: Publicius Malleolus matre occisa primus insutus culeo in mare praecipitatus est. Est sane verum inter Romulum et Hannibalem non esse intervallum annorum sexcentum, sed Plutarchus chronologiam parum curat; scribit v. c. Num. 22. 4 post quadringentos annos in Ianiculo inventas esse arcas, in quibus libri inessent Numae cum ipsius ossibus. Sed spatium fuit annorum quingentum, cf. Liv. XL 29. Suam ipsius de chronologia sententiam aperit Solon. 27. 1. Sunt qui negent Solonem Sardes venire potuisse ad regem Croesum: ego vero, inquit, tam illustrem fabulam οὔ μοι δοκῶ προήσεσθαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὑτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταςῆσαι τὰς ἀντιλογίας.

Rom. 23. 8. Multi Sabini Romulo ὡς θεῷ χρώμενοι διετέλουν. Hoc quidem nimium est, coll. c. 27. 14: post excessum demum principis eum coli iusserunt utpote θεὸν εὐμενῆ γενησόμενον ἐκ χρηςοῦ βασιλέως. Itaque θείῳ legendum. Quirinus se δαίμονα appellat c. 28. 5 et vide ipsius Plutarchi iudicium de discrimine c. 28. 18.

Rom. 24. 6. Romulus cives non ἐκ Ῥώμης κατῴκισεν εἰς τὴν Καμερίαν, sed μετῴκισεν. Facilius feram Pericl. 23. 4: Ἑςιαιεῖς πάντας ἀναςήσας Ἀθηναίους μόνους κατῴκισε.

Rom. 28. 3: τί δὴ παθών· male adhaeret ἢ διανοηθείς.

Rom. 29. 15. Incredibile est quod narratur factum fuisse Nonis Caprotinis: αἱ θεραπαινίδες ἀγείρουσι περιιοῦσαι καὶ παίζουσιν, εἶτα πληγαῖς καὶ βολαῖς λίθων χρῶνται πρὸς ἀλλήλας. De hoc festo vide Cam. 33, Macrob. Saturn. I. 11. 36, alios,

sed singulare est quod hic legimus de lapidum iactu. Quum omnia essent ad laetitiam composita, malo credere ancillas fuisse usas *πληγαῖς καὶ βολαῖς ἀνθῶν*. Si rem ipsam quaeris inter *ἀνθοβολεῖν* et *λιθοβολεῖν* multum interest, sed literarum ductus satis conveniunt. Sic *Ναξία λίθος* apud Photium in *Νάξιανθος* abiit. Cf. Pomp. 58. 4, ubi Curio *εἰς τὸν δῆμον ἐξήλατο, κρότῳ καὶ βολαῖς στεφάνων καὶ ἀνθῶν δεξαμένων αὐτόν*. Sed quid plura in re aperta?

Lycurg. 4. 6. Primus Lycurgus in Asia Homerica carmina descripsit et in Europam attulit: *ἐκέκτηντο δ' οὐ πολλοὶ μέρη τινά*, cum carptim ac temere circumferrentur. Malo *πολλά*.

Lycurg. 5. 1: *ἐν ἐκείνῳ δύναμιν ἀνθρώπων ἀρωγὸν οὖσαν*. Itidem leve est quod requiro, nimirum *ἐνοῦσαν*.

Lycurg. 5. 8. Archelai vox est: *πῶς δ' ἂν οὐκ εἴη Χαρίλαος ἀνὴρ ἀγαθός, ὃς οὐδὲ τοῖς πονηροῖς χαλεπός ἐστι*; Delenda negatio: vide modo Moral. 55 E.

Lycurg. 5. 12: *Εἴη δ' ἄν τι καὶ τὸ τοῦ ἀριθμοῦ δι' ἑβδομάδος τετράδι πολλαπλασιασθείσης ἀποτελούμενον, καὶ ὅτι τοῖς αὑτοῦ μέρεσιν ἴσος ὢν μετὰ τὴν ἑξάδα τέλειός ἐστιν*. Hoc quoniam esse video qui minus intelligant, haud abs re fuerit adnotare VI et XXVIII perfectos esse numeros, suis scilicet partibus aequales. Nempe $6 = 1 + 2 + 3$ et $28 = 1 + 2 + 4 + 7 + 14$. Perfecti numeri sunt admodum rari: primus post 28 est 496: cf. Gelder. ad Theon. Smyrnaeum p. 186. Id iure dubites eane de re Lycurgus cogitaverit cum tot faceret Senatores. Alia de causa itidem ternarius numerus perfectus dicitur Fab. Max. 4. 7. Cf. quoque Moral. p. 738 F.

Lycurg. 8. 1: *πολλῶν ἀπόρων ἐπιφερομένων τῇ πόλει*· videndum an non praestet *ἐπιφυομένων*, i. e. quum succrescerent. Contra Lucull. 1. 3: *τοὺς νέους ἐβούλοντο τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιφυομένους ὁρᾶν ὥσπερ θηρίοις εὐγενεῖς σκύλακας*, malim equidem: *ἐπιφερομένους*.

Lycurg. 9. 2. De ferreis qui perhibentur Spartanorum nummis

nuper egi in *Mnem.* 1897 p. 444. Verum displicet quod continuo sequitur: τούτου δ' ἐπιχυθέντος ἐξέπεσεν ἀδικημάτων γένη πολλά. Quam nihil cogitavit Parisinus editor quum ita scriberet: Porphyrius qui locum laudavit, habet κυρωθέντος, unde ἐπικυρωθέντος verum esse suspicor, quod ante Doehnerum iam rescripserat Sintenisius.

Lycurg. 9. 5: ferrum ἀγώγιμον οὐκ ἦν πρὸς ἄλλους Ἕλληνας οὐδ' εἶχε τιμὴν καταγελώμενον. Imo: καταγόμενον, h. e. ad alias gentes importari non poterat, ὥςε οὐδὲ πρίασθαί τι τῶν ξενικῶν ὑπῆρχεν.

Lycurg. 10. 3: τοῦτο δὴ τὸ θρυλούμενον ἐν μόνῃ τῇ Σπάρτῃ σώζεσθαι. Porphyrius: βλέπεσθαι, quod recipiendum.

Lycurg. 11. 3: ἔδειξε τὸ πρόσωπον ᾑμαγμένον καὶ διεφθαρμένην τὴν ὄψιν. Lege: διεφθαρμένον.

Lycurg. 12. 10 ridiculum est quod legimus senes Spartanos, edentulos credo, spreta carne τοῦ ζωμοῦ καταχεομένους ἑςιᾶσθαι. Emendemus: κατευωχουμένους. De temulentia Plato ad Spartanum hospitem Legg. I 637 E: ὑμεῖς μὲν γὰρ τὸ παράπαν ἀπέχεσθε, Σκύθαι δὲ καὶ Θρᾶκες ἀκράτῳ παντάπασι χρώμενοι, γυναῖκές τε καὶ αὐτοί, καὶ κατὰ τῶν ἱματίων καταχεόμενοι καλὸν καὶ εὔδαιμον ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύειν νενομίκασι. Huius moris apud Seuthen Xenophon oculatus testis fuit, Anab. VII. 3. 33. Sed Thracum est natis in usum laetitiae scyphis pugnare: Spartani Lycurgea disciplina imbuti aliter, qui convivarum sinus non vino respergebant, ac multo etiam minus iusculo, quo quid foedius? Spartanorum autem decorae εὐωχίαι memorantur c. 24. 6.

Lycurg. 18. 2. Postquam multas retulit de Spartanis τερατολογίας, venit Plutarchus ad rem cuius ipse testis fuit: τοῦτο μὲν οὐδὲ ἀπὸ τῶν νῦν ἐφήβων ἄπιςόν ἐςιν, ubi malo ἐπὶ τῶν νῦν. Multos enim vidit ad aram Dianae ἀποθνήσκοντας ταῖς πληγαῖς· sed dicitur hoc, nisi fallor, ἐναποθνήσκοντας. Athen. XIII p. 596 F Harmodii amica ἐναπέθανε ταῖς βασάνοις.

Ceterum credo adulescentes quos vidit Plutarchus, non revera mortuos fuisse sublatos, sed λιποψυχῆσαι. Fuerit unus alterve qui gravi vulnere accepto animam efflaverit; compluribus hoc accidisse nego ac pernego. Proprio sensu est c. 20. 8: ἀποθνήσκειν ἐν τῷ μάχεσθαι.

Lycurg. 19. 3. Qui immodica venere utuntur, horum semen plerumque ἄκαρπόν ἐςιν similiterque ἡ πρὸς τὸ λαλεῖν ἀκρασία κενὸν τὸν λόγον ποιεῖ καὶ ἀνόητον. Lege: ἀνόνητον, in quod etiam Bernardaces incidit. Solemnis corruptela est.

Lycurg. 28. 6. Helotae quidam ab Thebanis capti, iussi recitare Alcmanis carmina, negarunt se nosse, Φάσκοντες οὐκ ἐθέλειν τοὺς δεσποσύνους. Supple: οὐκ ἐθέλειν (μαθεῖν).

Lycurg. 30. 5. Stratonicus iocatus est et iussit Ἀθηναίους ἄγειν μυςήρια καὶ πομπάς, Ἠλείους δὲ ἀγωνοθετεῖν, sed stulta adscripta est adnotatio: ὡς κάλλιςα τοῦτο ποιοῦντας.

Lycurg. 31. 5. Hic quid sit quod narratur sepulcrum tum Lycurgi tum Euripidis fulmine tactum fuisse, planum faciet Rohdius in eximio libro de Anima I p. 320, qui tamen huius loci memor non fuit. Nempe post mortem apparuit quam cari essent immortalibus diis. Sic Aesculapius apud Minucium Felicem 22. 7 ut in deum surgat fulminatur.

Num. 4. 3. Fabulosa est de Egeria historia similisque iis quae alii περὶ ἄλλων θεοΦιλῶν γενέσθαι δοκούντων παραλαβόντες ἠγάπησαν. Deinde exponit scriptor cur minime credat mortales cum immortalibus consuescere posse: unde ἠπατήθησαν malim.

Num. 7. 3: τὸν μὲν εἰς μεσημβρίαν τρέψας ἐγκεκαλυμμένον. Si bene intellexi quid inter τρέψαι et ςρέψαι intersit, legendum est ςρέψας. Vide praeterea quae dicturi sumus ad Camill. 22. 5 et Demetr. 20. 1.

Num. 18. 4. Ianuarius undecimus mensis erat ἐπὶ Ῥωμύλου,

non quemadmodum perpetuo editur *ὑπὸ* Ῥωμύλου. Itidem Comp. Lyc. et Num. 3. 8 ubi sermo fit *περὶ τῆς τιμῆς*, quam matronae habebant *ἀπὸ Ῥωμύλου*, eodem remedio utendum.

Num. 19. 6. Instituerat Imp. Domilianus ut menses September et October de suis nominibus appellarentur: reliqui duo menses *τὴν ἀπὸ τῆς τάξεως κλῆσιν ὥσπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς διεφύλαξαν*. Hoc ita demum apte dictum erit, si suppleveris (*ἀεὶ*) *διεφύλαξαν*.

Comp. Lyc. et Num. 1. 7. Lycurgus *κινδυνεύων καὶ βαλλόμενος μόγις ἐπεκράτησεν*. Poterit quis hanc lectionem tueri coll. Lyc. 11. 2, sed praestat *παραβαλλόμενος*.

Comp. Lyc. et Num. 2. 3. Lycurgus artes illiberales ab civibus *εἰς οἰκετῶν καὶ μετοίκων χεῖρας* transtulit. Poterit hoc utcumque intelligi, sed eleganter rescribetur *χρείας*.

Comp. Lyc. et Num. 3. 5. Hic aliquanto evidentius odoror vitium. Lycurgi *ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε*. Imo: *ψόγον*, qui frequentissimus error est.

Coma. Lyc. et Num. 4. 5: *ἀνέδευσε τοῖς ἤθεσι τῶν παίδων τοὺς νόμους*. Quam est mirum editores non obtemperavisse Reiskio corrigenti *ἐνέδευσε*. Contra brevi post: *αἵματος καὶ νεκρῶν τὴν Ἰταλίαν ἐνέπλησαν*, malo *ἀνέπλησαν*.

Solon. 1. 5: *νόμον ἔγραψε διαγορεύοντα δοῦλον μὴ ξηραλοιφεῖν*. Lege: *ἀπαγορεύοντα*. Aeschinis locus est *κατὰ Τιμάρχου*, quem Cobetus tractavit *Mnem.* 1878 p. 131: *ἀπεῖπον τοῖς δούλοις μὴ μετέχειν*.

Solon. 2. 1. Haud satis scio an lectores iam satis attenderint ad id quod Plutarchus tradit, Solonem iuvenem ad mercaturam animum applicuisse: *ὥρμησε*, inquit, *νέος ὢν ἔτι πρὸς ἐμπορίαν*. Item c. 25. 5 legibus iam latis *πρόσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκληρίαν ποιησάμενος ἐξέπλευσε*. Itidem Platoni narrant, Solon. 2. 4, *τῆς ἀποδημίας ἐφόδιον ἐλαίου τινὸς ἐν Αἰγύπτῳ διάθεσιν*

γενέσθαι. Hic fuerat quidem *χορηγός*, sed sumtus fecerat Dio Syracusanus, Aristid. 1. 4.

Solon. 10. 1. Invaserant Athenienses Megarensium fines: *οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν Μεγαρέων ἐπιμενόντων, πολλὰ κακὰ καὶ δρῶντες ἐν τῷ πολέμῳ καὶ πάσχοντες ἐποιήσαντο Λακεδαιμονίους διαλλακτάς*. Commendabo: *ἀπαμυνόντων*.

Solon. 12. 6. Venit Epimenides Athenas et multa *προσυπειργάσατο καὶ προωδοποίησεν αὐτῷ τῆς νομοθεσίας*. Nonne verius *προϋπειργάσατο*?

Solon. 19. 1. Expertus est Solon populum *θρασυνόμενον τῇ τῶν χρεῶν ἀφέσει*. Hanc Plutarchus c. 15 et alibi perpetuo *ἄνεσιν* nominavit. Interest aliquid inter utrumque vocabulum. Recte legitur Public. 12. 4: *ὀρφανοῖς παισὶ καὶ χήραις ἀνεθείσης τῆς εἰσφορᾶς*, non *ἀφεθείσης*.

Solon. 19. 4. Lex est: *ἀτίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ βασιλέων ἐπὶ φόνῳ ἢ σφαγαῖσιν ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε ὁ θεσμὸς ἐφάνη ὅδε*. Primum supplebo: (*ὅσοι*) *ἐκ πρυτανείου*· deinde multum praestat *ἐπὶ τῶν βασιλέων*. Pluralis usurpatur, quomodo c. 22. 4 legimus *τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις* nihil necesse esse *τοὺς πατέρας τρέφειν*. Sed res est in vulgus nota.

Solon. 20. 7. Optima lex erat secundum Plutarchum, qua maritus iubebatur quotmensibus cum uxore ter concumbere, *πολλὰ τῶν συλλεγομένων ἑκάστοτε δυσχερῶν ἀφαιροῦσα*. Haud parum praestabit *ἐγγενομένων*, sed me quodammodo retinet quod legitur Moral. p. 769 B.

Solon. 20. 9. Vehementer improbat Plutarchus nuptias vetulae cum adulescente vel senis cum virgine: *τὴν ἀταξίαν*, inquit, *ταύτην οὐ δοτέον*. Malim: *οὐκ ἐατέον*.

Solon. 24. 3: *ἔγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον, ἐν ᾧ*

καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τριπήχει δεδεμένον πρὸς ἀσφάλειαν. Hoc quidem recte, sed inter δεδεμένον et πρὸς ἀσφάλειαν interpolata verba sunt: τὸ μὲν ἐνθύμημα χαρίεν, quae vel ipsa sede arguuntur. Nemone hoc vidit?

Solon. 27. 2. Quod supra iam obiter notabamus, ipse videt Plutarchus quam sint in vetere chronologia omnia incerta. Quam libenter si ullo modo potuisset, fecisset Numam et Pythagoram aequales! Difficile est credere venisse Solonem ad Croesum regem, sed noluit omittere omnibus celebratam, Solone denique ipso dignissimam fabulam. Est hoc Plutarchi iudicium ubique tenendum, sed imprimis in vitis eorum legendis, qui vixerunt antequam olim litterae effloruerunt et historia accuratius conscribi coepta est. Scribitur secundum Plutarchum historia ut utilem ad cognoscendum materiem praebeat: hoc ei longe pluris est quam ea tantummodo tradere, quae certa monumentorum fide nituntur. Interdum videt probatque saniora, veluti Camill. 22. 1: Brennus εἰσελάσας διὰ τῆς Κολλίνης πύλης εἷλε τὴν Ῥώμων ἑξήκοντα καὶ τριακοσίων ἐτῶν πλείονα βραχὺ χρόνον ἀπὸ τῆς κτίσεως ἔχουσαν, εἴ τῳ πιστὸν ἀποσώζεσθαί τινα τῶν χρόνων ἀκρίβειαν, οἷς καὶ περὶ νεωτέρων ἄλλων ἀμφισβήτησιν ἡ σύγχυσις ἐκείνη παρέσχε. Sed mox antiquum obtinet et incuria caput exserit. Vide praeterea ad Brut. 40. 3.

Solon. 28. 4: τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην ἀποβαλεῖν ἄρα μεῖζον ἦν κακὸν ἢ λαβεῖν ἀγαθόν. Verba sunt, uti vides, Croesi ad Cyrum, nam Herodotus hic unicus fons est, quem Plutarchus sequitur; sed suppleverim: ἀποβαλεῖν ἄρα (μοι) μεῖζον ἦν κακόν.

Solon. 29. 6. Oderat Solon nascentem Thespidis gloriam: ταχὺ μέντοι παιδιάν, ἔφη, ταύτην ἐπαινοῦντες καὶ τιμῶντες εὑρήσομεν ἐν τοῖς σ υ μ β ο λ α ί ο ι ς. Displicet ultimum vocabulum: debet unicuique in mentem venire: ἐν τοῖς σ π ο υ δ α ί ο ι ς, nec fortasse nimis magna mutatio est.

Public. 4. 2. Aquilliis coniuratis interfuit Vindicius λάρνακα κ ε ι μ έ ν η ν πρὸ αὐτοῦ ποιησάμενος. Quid hoc est κειμένην? Va-

cuam, credo, arcam loco moverat ut pone eam lateret: hinc scribe λάρνακα κενήν.

Public. 7. 1. Valerius Vindicium οὐχ οἷός τ' ἦν ἀφεῖναι τῷ περὶ αὐτὸν ὄχλῳ καταμεμιγμένον. Coll. Alcib. 2. 3: οἷος ἦν διαφαγεῖν τὰς χεῖρας, Alcib. 4. 1: οἷος ἦν ἀμύνειν καὶ μὴ περιορᾶν, Alcib. 17. 5: οἷος ἦν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ὑφάπτειν, Pyrrh. 17. 2: τὸ πλῆθος οἷον οἴκοι καθῆσθαι περὶ λουτρά et Cat. Min. 2. 1: οὐχ οἷος εἶ τοῖς ξένοις συλλαμβάνεσθαι, ipse vides quid suspicer. Ceterum locus nondum perpurgatus est.

Public. 8. 1. Campi Martii τὸ ἥδιστον ἐκέκτητο Ταρκύνιος. Hanc interpres appellat amoenissimam partem, sed non video quomodo in ea planitie alia aliis amoeniora fuerint: fertiles agri erant nec quidquam ad animorum oblectationem. Vide quam leniter emendari possit: τὸ πλεῖστον. Eadem correctio est qua Cobetus *Mnem.* 1860 p. 308 subvenit Epist. ad Hebr. 11. 4.

Public. 13. 2. De quadrigis fictilibus nota historia est: Etrusci portendebant imperium fore παρ' οἷς ἔσοιτο τὸ τέθριππον. Requiro: γένοιτο.

Public. 16. 9. Horatio Cocliti datum fuit τῆς χώρας ἣν αὐτὸς περιαρόσειεν ἐν ἡμέρᾳ. Lege: ὅσην, quemadmodum supra iidem dederunt ὅσην ἕκαστος ἐν ἡμέρᾳ τροφὴν ἀνήλισκε.

Public. 19. 5. Quum obsides ad Porsenam remitterentur, οἱ περὶ τὸν Ταρκύνιον ἐν τῷ περᾶν ἐπέθεντο. Vitiosus accentus est; corrige: ἐν τῷ πέραν. Virgines adorti sunt in dextra fluminis ripa.

Public. 19. 10. Porsena τὰ ὅπλα τοὺς Τυρσηνοὺς ἀναλαβεῖν κελεύσας, ἄλλο δ' οὐδέν, ἀλλ' ἐκλιπεῖν τὸν χάρακα σίτου τε πολλοῦ καὶ χρημάτων γέμοντα παντοδαπῶν παρέδωκε τοῖς Ῥωμαίοις. Nitida compositio ducit ad: ἐκλιπών.

Public. 19. 7. Dono dat rex Cloeliae equum κεκοσμημένον εὐπρεπῶς Non est hoc regale donum: equus fuit ἐκπρεπῶς

κεκοσμημένος. Discrimen in oculos incurrit. Erat Marcello 2. 5 filius formosus τὴν ὄψιν ἐκπρεπής· puer εὐπρεπής honestam habet faciam minimeque pulcram. Itidem considera Pericl. 24. 2; 29. 2 et Lucull. 2. 8. Vide praeterea ad Aratum 32. 1.

Public. 20. 3. Classicus locus est de foribus: legimus enim quid praecipuum habuerit Publicolae domus: τῶν δ' ἄλλων τότε θυρῶν εἴσω τῆς οἰκίας τὸ κλεισίον ἀνοιγομένων, ἐκείνης μόνης τῆς οἰκίας ἐποίησαν ἐκτὸς ἀ π ά γ ε σ θ α ι τὴν αὔλειον. Absurdum est ἀπάγεσθαι nihilque latet nisi ἀ ν ο ί γ ε σ θ α ι, quod primum in ἀνάγεσθαι abierat, deinde ἀπάγεσθαι factum est. Τὰς δ' Ἑλληνικὰς πρότερον οὕτως ἔχειν ἁπάσας λέγουσιν, (τ ε κ μ ή ρ ι ο ν) ἀπὸ τῶν κωμῳδιῶν λαμβάνοντες, ubi in omibus libris id excidit quod vides. Nempe κόπτουσι καὶ ψοφοῦσι τὰς αὐτῶν θύρας ἔσωθεν οἱ προϊέναι μέλλοντες, ὅπως αἴσθησις ἔξω γένοιτο τοῖς παρερχομένοις ἢ π ρ ο ε ς ῶ σ ι. Dixit Cobetus de perverso usu verbi ψοφεῖν, sed manet corrigendum: π ρ ο σ ε ς ῶ σ ι. Cf. Aesch. Sept. 126: προσίςανται πάλῳ λαχόντες. Itidem vide de officio ianitoris Moral. p. 516 E.

Public. 21. 9. Postquam Attus Clausus cum clientibus Romam venit, Publicola τοὺς οἴκους εὐθὺς ἀνέμιξε τῷ πολιτεύματι καὶ χώραν ἑκάςῳ ἀπένειμε δυοῖν πλέθρων παρὰ τὸν Ἀνίωνα ποταμόν, τῷ δὲ Κλαυδίῳ πέντε καὶ εἴκοσι γῆς ἔδωκεν. Quemadmodum Graeci πλέθρα, sic Romani iugera habent. Unum autem πλέθρον hectaras habet 0.087, iugerum autem hectaras 0.252 vel πλέθρα $2^3/_4$: tantum discrimen negligit Plutarchus, qui πλέθρα nominavit, ubi in libris Latinis iugerum facta erat mentio. Sic scribit Cam. 39. 5 de lege Licinia: ἐκέλευε δ' οὗτος μηδένα πλέθρων πεντακοσίων πλείονα χώραν κεκτῆσθαι idemque docet Ti. Gracch. 8. 1; vetuerat autem, uti novimus, Licinius ne quis plusquam quingenta *iugera* possideret. Itaque Attus Clausus accepit 25 iugera, clientes autem bina iugera sive *heredium*, quod vix ac ne vix quidem satis erat ad familiam alendam, cf. Niebuhr. Histor. Rom. II p. 54 n. 92. Sed tam angustis finibus postea homines non erant contenti. Scribit Columella I. 3. 10: „Post reges exactos Liciniana illa septena iugera, quae plebis tribunus viritim diviserat, maiores quaestus antiquis retulere, quam nunc nobis

praebent amplissima vetereta." Haec mensura Liciniana septenum iugerum diu in usu permansit: etenim pergit scribere Columella: „Curius Dentatus prospero ductu parta victoria, ob eximiam virtutem deferente populo praemii nomine quinquaginta soli iugera, supra consularem triumphalem fortunam putavit esse; repudiatoque publico munere populari hac plebeia mensura contentus fuit." Postea gliscente luxuria, ne haec quidem mensura sufficere videbatur. De Mario scribit Plutarchus in Vita Crassi 2: ἐπεὶ κατ' ἄνδρα νείμας ἑκάστῳ δέκα καὶ τέσσαρα πλέθρα γῆς ἔγνω πλέον ἐπιζητοῦντας, μηδείς, ἔφη, γένοιτο Ῥωμαίων ὀλίγην ἡγούμενος τὴν τρέφειν ἀρκοῦσαν. Omnem fidem superat quod de Metello legimus in Vita Sertorii 22, 1, si quis Sertorium occidisset, eum pollicitum fuisse ἑκατὸν ἀργυρίου τάλαντα καὶ πλέθρα δισμύρια γῆς! Sed facile est de alieno liberalem esse et modo vidimus Horatio Cocliti tantum scilicet agri datum fuisse quantum περιαρόσειεν ἐν ἡμέρᾳ, qua de re confer prudens Niebuhrii iudicium Hist. Rom. I p. 569 n. 1206.

Venio ad Aristidis caput 27, in quo plurima absurde traduntur. Est ibi sermo de Aristidis posteris et incipiam ab altera capiitis parte. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς καὶ Ἱερώνυμος ὁ Ῥόδιος καὶ Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς καὶ Ἀριστοτέλης ἱστοροῦσι Μυρτὼ θυγατριδῆν Ἀριστείδου Σωκράτει τῷ σοφῷ συνοικῆσαι, γυναῖκα μὲν ἑτέραν ἔχοντι, ταύτην δ' ἀναλαβόντι χηρεύουσαν διὰ πενίαν καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεομένην. Aristoteli fortasse venia dari poterit, nam dicitur spurius fuisse liber, in quo tam improbabilia tradidit. Sed etiamsi Aristoteles culpa vacet, quid de Demetrio dicemus, quid de Hieronymo, qui crediderunt Socratem fuisse δίγαμον· hodie fabula cum contemtu explosa est. Fieri potest ut Socrates olim, quantumvis pauper esset ipse, vetulam munusculo beaverit; sed miramur hodie usque ad Luzacium fuisse, qui hominibus impudenter mendacibus fidem haberent. Hos multis saeculis ante iam redarguerat Panaetius, sed audi quid Demetrius Phalereus praeterea commentus fuerit: Ὁ δὲ Φαληρεὺς ἐν τῷ Σωκράτει φησὶ μνημονεύειν Ἀριστείδου θ υ γ α τ ρ ι δ ο ῦ ν εὖ μάλα πένητα Λυσίμαχον, ὃς ἑαυτὸν ἐκ πινακίου τινὸς ὀνειροκριτικοῦ παρὰ τὸ Ἰακχεῖον λεγόμενον καθεζόμενος ἔβοσκε. Lysimachum Aristidis filium bene novimus, nam Plato hominem nequam una cum Melesia Thucydidis filio ad vivum delineavit in Lachete. Nescio quam causam irarum

Plato fortasse habuerit nec sine aliquo odio facit delirum senem dicentem p. 189 E: ἐπιλανθάνομαι ἤδη τὰ πολλά, ὧν ἂν διανοηθῶ ἐρέσθαι καὶ αὖ ἃ ἂν ἀκούσω. Tum Thucydides, tum Aristides filios suos olim, ut est p. 179 C, εἴων τρυφᾶν atque ex perdita luxuria pervenerant ad despicabilem senectutem. Sed diversus est Lysimachus Aristidis ex filia nepos, quem Demetrius se cognovisse perhibet. Nihil est cur negem eum in angiportu somnia interpretatum fuisse tunicato popello: sic olim mendici qui nondum norant musica ὄργανα περιφόρητα. Morem mihi quis cognoscat ex Aristophanis Vespis vs. 53:

εἶτ' οὐκ ἐγὼ δοὺς δύ' ὀβολὼ μισθώσομαι
οὕτω σ' ὑποκρινόμενον σοφῶς ὀνείρατα.

Sed Demetrius Phalereus qui natus est a. 337 nullo modo Aristidis nepotem videre potuit: pergit autem mentiri: τῇ δὲ μητρὶ καὶ τῇ ταύτης ἀδελφῇ ψήφισμα γράψας δωρεὰν ἔπεισε τὸν δῆμον διδόναι τριώβολον ἑκάστης ἡμέρας. Αὐτὸς μέντοι ὁ Δημήτριος νομοθετῶν (per decennium inde ab anno 307) ἐψηφίσατο δραχμὴν ἑκατέρᾳ τάξαι τῶν γυναικῶν. Tam est absonum credere Demetrium superstites videre potuisse ipsas Aristidis filias, ut fere putem Plutarchum Demetrii verba negligenter descripsisse, qui cognovisset Lysimachum non Aristidis nepotem, sed pronepotem vel fortasse etiam abnepotem.

Verum utcumque ea res sese habet, nunc videndum de capitis parte priore, de qua luculenter Cobetus egit *Mnemos*. 1873 p. 106: Λυσιμάχῳ δὲ τῷ υἱῷ μνᾶς μὲν ἑκατὸν ἀργυρίου καὶ γῆς τοσαῦτα πλέθρα πεφυτευμένης ἔδωκεν ὁ δῆμος, ἄλλας δὲ δραχμὰς τέσσαρας ἐς ἡμέραν ἑκάστην, Ἀλκιβιάδου τὸ ψήφισμα γράψαντος. Aristides obiit circa annum 469 an 468, Alcibiades autem natus est circiter viginti annis post itaque quod scribit Nepos legem fuisse latam, ut filiae Aristidis publice alerentur et de communi aerario dotibus datis elocarentur, hanc certe legem non tulit Alcibiades, nam quadraginta minimum annis post patris mortem sero erat vetulas elocare, neque usquam legimus Alcibiadem fuisse qui Aristidis filiabus prospexerit. Auctor est ipse Plutarchus: τὰς μὲν θυγατέρας ἱστοροῦσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τοῖς νυμφίοις ἐκδοθῆναι δημοσίᾳ τῆς πόλεως τὸν γάμον ἐγγυώσης καὶ προῖκα τρισχιλίας δραχμὰς ἑκατέρᾳ ψηφισαμένης. Fabulae hae sunt, quod Cobetus planissime assentior; sed psephisma Alcibiadis quo sub-

ventum fuit non Aristidis filiabus sed filio Lysimacho certa fide nititur. Aliud est quod de Aristidis filia traditur Moral. p. 834 E.

Hucusque mihi fere cum Cobeto convenit; sed illud minime concesserim Plutarchum habere Alcibiadis de Lysimacho psephisma ex Crateri collectione. Hunc describit c. 26, deinde pergit et sub uno conspectu ponit quae aliunde corraserat, sed prorsus nihil est cur Cratero fidem denegemus, quemadmodum temere fecit Plutarchus; de Lysimacho autem filio non Craterum sequitur sed Demosthenem. Vide quam accurate apud utrumque verba concinant. Est locus in Leptinea p. 421. 26: *Λυσιμάχῳ δωρεὰν ἑνὶ τῶν τότε χρησίμων ἑκατὸν μὲν ἐν Εὐβοίᾳ πλέθρα γῆς πεφυτευμένης ἔδοσαν, ἑκατὸν δὲ ψιλῆς, ἔτι δ' ἀργυρίου μνᾶς ἑκατὸν καὶ τέτταρας τῆς ἡμέρας δραχμάς. καὶ τούτων ψήφισμά ἐϛιν Ἀλκιβιάδου, ἐν ᾧ ταῦτα γέγραπται.* Hunc locum postquam invenit apud Demosthenem, Plutarchus, dum nimis festinanter scribebat, non operae pretium habuit iterum inspicere Craterum. Quid enim? *μετὰ τὴν Θεμιϛοκλέους φυγὴν ὥσπερ ἐξυβρίσας ὁ δῆμος ἀνέφυσε πλῆθος συκοφαντῶν, οἳ τοὺς ἀρίϛους καὶ δυνατωτάτους ἄνδρας διώκοντες ὑπέβαλλον τῷ φθόνῳ τῶν πολλῶν ἐπαιρομένων ὑπ' εὐτυχίας καὶ δυνάμεως.* Et hoc quidem secundum Craterum, qui praeterea docuerat Aristidem accusatum fuisse ab Diophanto peculatus quumque non esset solvendo mulctam quinquaginta minarum, exsulem in Ionia diem obiisse supremum. Sed Craterus rem breviter perscripserat: *τούτων οὐδὲν ἔγγραφον ὁ Κράτερος τεκμήριον παρέσχεν, οὔτε δίκην οὔτε ψήφισμα, καίπερ εἰωθὼς ἐπιεικῶς γράφειν τὰ τοιαῦτα καὶ παρατίθεσθαι τοὺς ἱϛοροῦντας.* Nempe tam leve argumentum Plutarcho satis fuit ut negaret Aristidi eam litem intentatam fuisse.

Itaque misso Cratero recurrit Plutarchus ad Demosthenem ut ostendat quanti Athenienses Aristidis memoriam fecerint, nec recordatus est Lysimachum per spatium plus quam quadraginta annorum in paupertate consenuisse. Nec praeterea diuturnum donum esse potuit in insula Euboea, quae statim post Siculam expeditionem Atheniensibus periit. Sed mirantur viri docti Athenienses in Lysimacho honorando modum excessisse: secundum Boeckhium erat „eine unvernünftige und zwecklose Verschwendung an einen ganz unbedeutenden und werthlosen Menschen",

Oec. Civ. Ath. I p. 349. Centum πλέθρα agri arbusti totidemque πλέθρα agri arvi efficiunt iugera septuaginta sive hectaras non minus quam septendecim cum dimidio. Si respondes Athenienses tam liberales esse potuisse de agro nuper hostibus ademto, vide quomodo ei qui tot hectaras possideat, probabiliter in diem assignari potuerint drachmae quaternae. Sed Suidas in v. πλέθρον lucem dabit itemque absque Suidae ope haud difficile est verum invenire. Scribit hic: ὅτι ἐξέδωκεν ἡ πόλις Ἀθηναίων τὰς θυγατέρας Ἀριςείδου· καὶ Λυσιμάχῳ τῷ παιδὶ δύο δραχμὰς τῆς ἡμέρας ἐδίδου καὶ γῆς πεφυτευμένης ὀκτὼ πλέθρα καὶ ἀροσίμης ἑκατόν. Nunc demum lux oboritur. Accepit Lysimachus agri arbusti ὀκτὼ πλέθρα totidemque agri arvi. Quod Demosthenes scripserat: Η μὲν ἐν Εὐβοίᾳ πλέθρα γῆς πεφυτευμένης, Η δὲ ψιλῆς, id ambigue scriptum erat poterantque eodem iure ἑκατόν intellegi et ὀκτώ. Demosthenis aetate utrumque modum notas numerales scribendi in usu fuisse, dicet Larfeldus apud Iwanem Mullerum p. 546. Cum reliquis omnibus Demosthenis lectoribus siglum Η Plutarchus perperam intellexit, nec potuit error argui, quamdiu creditum est eum psephisma ex Cratero excerpsisse; nunc demum apparet nos non duorum sed *unius* testimonio uti et fraus perpluit. Craterus nactus est alios lectores acutiores indeque per plures manus propagata scriptura ὀκτὼ πλέθρα pervenit ad Suidam. Id merito dubites acceperitne Lysimachus in diem drachmas quaternas, quod scribit Demosthenes, an binas, quod Suidas tradidit. Minor summa a verisimilitudine minus abhorret. Οἱ ἀδύνατοι certe non plus duobus obolis accipiebant, ut binae drachmae iam satis superque fuisse videantur, quum praesertim Lysimachus homo nequam esset.

Illud quoque fortasse haud iniucundum cognitu est. Ante annos triginta veni aliquando ad Cobetum et quum solito more de literis nostris confabulabamur, quod omnis sermonis perpetuum argumentum erat, forte Demosthenis mentionem feci et dixi cur centum πλέθρα illa mihi displicerent vellemque ingentem mensuram recidere ut fierent octo. Nec Cobetus neque ego tunc Plutarchi memores eramus. Itaque postquam me, ut assolebat, patienter audivit, Recte, inquit; tam absurda scriptura est ac si cui assignaretur Wyttenbachii suburbanum cum sesquifloreno in diem. Aliquot annis post, quum Plutarchum tracta-

bat in Mnemosyne, aut non recordatus est, aut assensum cohibuit, quum sibi persuasisset Plutarchum psephisma ex Cratero excerpsisse, nam *duobus* testibus obloqui non est ausus. Ego autem nunc auctor sum ut Demostheni ter reddatur *ὀκτὼ* pro *ἑκατόν*. Plutarcho autem suus error relinquendus est. Ceterum Lucianum eodem modo sanavit Hemsterhusius Anecd. p. 62. — Haec iam scripta erant quum venit in meas manus Wilamowitzii disputatio in *Herme* 1898 p. 522. Hic enim Theophr. Charact. 23 plane eodem modo eademque de causa correxit *χιλίας* pro *ἑξακοσίας* (X).

Comp. Sol. et Publ. 2. 3. Instituit Publicola quaestores aerarii, ne forte malus consul haberet *ἀφορμὰς τοῦ ἀδικεῖν μᾶλλον καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν χρημάτων κύριος γενόμενος*. Displicet *μᾶλλον*· corrigam *ἅμα*.

Them. 2. 8. Fabulae sunt quas nonnulli retulerunt de Themistoclis adulescentia, *διηγήματα πλάττοντες*. Cum contemtu Plutarchus *διηγημάτια* appellavit.

Them. 3. 3. Laudatur Aristides *πολιτευόμενος οὐ πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς δόξαν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βελτίστου μετ' ἀσφαλείας καὶ δικαιοσύνης*. Fabii Maximi *βεβαιότης καὶ ἀσφάλεια* laudatur c. 19. 5 et verum est quod dicitur: *ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων ἢ θρασὺς στρατηλάτης*, sed nihil hoc pertinet ad Aristidis laudem, nec satis recte copulantur *ἀσφάλεια* et *δικαιοσύνη*. Aristides si fuisset *ἀσφαλής*, diversa usus fuisset fortuna. Sed rescribendum quod Plutarcho in deliciis est: *μετ' ἀφελείας καὶ δικαιοσύνης*. Vere Eustathius p. 1279. 44: *ὅτι ἀφέλειαν οὐ μόνον ἐπὶ ἁπλότητος οἱ παλαιοὶ ἐτίθουν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μεγαλείου τινὸς καὶ ἐνδοξότητος, ἐν ῥητορικοῖς δηλοῦται λεξικοῖς*.

Them. 8. 3. In Euboeae littore Artemisium habet parvum fanum Dianae, circa quod columnae sunt ex lapide, cuius naturam ita describit Plutarchus: *ὁ δὲ λίθος τῇ χειρὶ τριβόμενος καὶ χρόαν καὶ ὀσμὴν κροκίζουσαν ἀναδίδωσιν*. Comparari potest in insula Rhodo *πέτρα Λαρτία*, quae qualis esset ignorabam *Mnem.* 1852 p. 91. Postea me docuit Schumacherus *Mus. Rhen.* 1886

p. 628 esse in insula promuntorium, cui ad hunc usque diem nomen *Λάρδος* vel *Λάρτος*, montesque esse in vicinia ex lapide qui, secundum Newtonem, est „the blue limestone known as foetid, from the smell which it emits when fractured". Cf. quoque Hiller von Gärtringen *Mitth. Archaeol. Instit. Athen.* XVII p. 309.

Them. 10. 4 vitium evidenti medicina sanari poterit. Scribit Plutarchus factum fuisse psephisma de Themistoclis sententia *τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας ἐμβαίνειν ἐς τὰς τριήρεις, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας καὶ ἀνδράποδα σώζειν ἕκαστον ὡς δυνατόν.* Quod Cobetus iam indicavit, Aristides Tom. II p. 256 ed. Dind. idem psephisma ante oculos habuit, sed paulo accurius descripsit: Themistocles *γράφει τὸ ψήφισμα τοῦτο τὴν μὲν πόλιν παρακαταθέσθαι Ἀθηνᾷ Ἀθηνῶν μεδεούσῃ, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα ὑπεκθέσθαι, τοὺς δὲ πρεσβύτας εἰς Σαλαμῖνα, τοὺς δ' ἄλλους ἐμβάντας εἰς τὰς τριήρεις ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι.* Itaque Troezena transportatae sunt matronae cum liberis; Salamina autem senes. De senibus Plutarchus tacet, sed ipse novit mulieres cum prole missas fuisse Troezena; addit praeterea: *καὶ γὰρ (οἱ Τροιζήνιοι) τρέφειν ἐψηφίσαντο δημοσίᾳ δύ' ὀβολοὺς ἑκάστῳ διδόντες καὶ τῆς ὀπώρας λαμβάνειν τοὺς παῖδας ἐξεῖναι πανταχόθεν, ἔτι δ' ὑπὲρ αὐτῶν διδασκάλοις τελεῖν μισθούς.* Quod additur: *τὸ δὲ ψήφισμα Νικαγόρας ἔγραψεν,* satis indicat de ea Troezeniorum circa pueros cura Plutarchum rescivisse omnia ex Cratero. Interponuntur autem illa: *Κυρωθέντος δὲ τοῦ ψηφίσματος οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀθηναίων ὑπεξέθεντο γονέας καὶ γυναῖκας εἰς Τροιζῆνα.* Hic certe puerorum immemor esse non potest, sed neglexit mentionem facere senum, qui Salamine remanserant. Sequitur emendandum esse: *ὑπεξέθεντο γενεὰς καὶ γυναῖκας.* Satis apparet Plutarchum ex optimo fonte hausisse: admirabilis erat civium fortitudo, *γενεὰς μὲν ἄλλῃ προπεμπόντων* (nempe Troezena), *αὐτῶν δ' ἀκάμπτων πρὸς οἰμωγὰς καὶ δάκρυα γονέων καὶ περιβολὰς διαπερώντων εἰς τὴν νῆσον* (nempe Salamina). Eandem correctionem breviter suasit Madvigius Advers. I p. 572. Cobetus autem ostendet *Mnem.* 1878 p. 150 et 161 librarios frequentissime confudisse *γονέας* et *γενεάς*.

Them. 13. 1. Xerxes adhibuit multos scribas, ὧν ἔργον ἦν ἀπογράφεσθαι κατὰ μάχην τὰ πραττόμενα. Melius intelligam: κατὰ ναῦν.

Them. 18. 2: τῶν νεκρῶν τοὺς ἐκπεσόντας ἐπισκοπῶν παρὰ τὴν θάλασσαν, ὡς εἶδε περικείμενα ψέλια κτέ., malim sane περικειμένους. Cf. Pelop. 11. 1: στεφάνους περικείμενοι, Pomp. 19. 2: ἵππον φάλαρα χρυσᾶ περικείμενον, Arat. 17. 3, alibi.

Them. 18. 3. Themistoclis vox est ad formosum adulescentem qui, praeclaris illis rebus gestis, suspiciebat eum quem olim contempserat: ὦ μειράκιον, inquit, ὀψὲ μὲν, ἀμφότεροι δ' ἅμα νοῦν ἐσχήκαμεν. Facile vincam verum esse ἄρα. Nimirum Themistocle aliquanto prius resipuerat.

Them. 29. 7. Persae verba sunt ad regem Demaratum, qui sibi κίταριν petierat: Αὕτη μὲν ἡ κίταρις οὐκ ἔχει ἐγκέφαλον ὃν ἐπικαλύψει, sed supplendum videtur: ἐγκέφαλον (ἄλλον).

Them. 29. 8: λέγεται δὲ καὶ τοὺς ὕστερον βασιλεῖς, ὁσάκις δεηθεῖεν ἀνδρὸς Ἕλληνος, ἐπαγγέλλεσθαι δὲ καὶ γράφειν ἕκαστον, ὡς μείζων ἔσοιτο παρ' αὐτῷ Θεμιστοκλέους. Commendo: ἑκάστοτε.

Camill. 12. 3. Postquam Camillus reus factus est, οἱ φίλοι ἀπεκρίναντο πρὸς μὲν τὴν κρίσιν μηδ' οἴεσθαι βοηθήσειν, τὴν δὲ ζημίαν ὀφείλοντι συνεκτίσειν. Iam Cobetus ex constanti Plutarchi more correxit ὀφλόντι, sed praeterea rescribe: μὴ δύνασθαι βοηθῆσαι. Vulgata scriptura sensu caret. Vide etiam ad Phoc. 26. 2 et ad Sullam 8. 4.

Camill. 18. 4. Incidi in suspicionem, quam ne ipse quidem certam dixerim. Galli ad urbem appropinquant, vociferantes ἐπὶ τὴν Ῥώμην πορεύεσθαι καὶ μόνοις πολεμεῖν Ῥωμαίοις, τοὺς δ' ἄλλους φίλους ἐπίστασθαι. Siccine Graece dicitur? Nonne praestat: τοὺς δ' ἄλλους φίλους ἐπισπᾶσθαι?

Camill. 20. 8. Sermo fit de duobus doliis: πίθους appellat, οἷς παναγέσι μόναις παρθένοις ὁρατούς. Scripserim equidem:

θεατούς. Recte supra c. 20. 5: ἄλλα τὰ ἐντὸς dicuntur ἀθέατα πᾶσι πλὴν ταύταις ταῖς παρθένοις.

Camill. 22. 5. Senes in foro οὔθ' ὑπεξανέστησαν οὔτ' ὄψιν ἢ χρόαν ἔτρεψαν. Dictum hoc ἔστρεψαν oportuit. Cf. Pericl. 30. 1.

Camill. 24. 2. Rogatus Camillus respondit se civibus κελεύουσι μὲν ὑπακούειν προθύμως, ἀκόντων δὲ μηδὲν πολυπραγμονήσειν. Licebit credo reponere ὑπακούσειν. Plutarchus alibi habet ἀπολαύσειν et σιωπήσειν et ἀντιβλέψειν· frequens is error est apud sequiores. Vide quoque infra ad Pomp. 69. 2.

Camill. 27. 1. In adscendendo Capitolio describuntur Galli συμφυόμενοι τοῖς χωρίοις ἀποτόμοις οὖσι. Tam mihi hoc videtur ridicule dictum quam si quis apud Homerum inveniret: σὺν δ' ἄρα οἱ φῦ χειρί. Ipse Plutarchus c. 35. 3: τοὺς Ῥωμαίους ὁρῶν ἐμφυομένων αὐτοῖς τῶν Σουτρίνων δακρύοντας, Them. 9. 6: ἐμφῦναι ταῖς ναυσίν, Fam. Max. 13. 8: ἐνεφύοντο γὰρ ἀλλήλοις καὶ κατεφίλουν, alibi.

Camill. 29. 4: ὁ Βρέννος ἥψατο μὲν ἀψιμαχίας· parum est hoc eleganter dictum: verius est ἤρξατο.

Camill. 30. 4. Camillus τὰ μὲν ὄντα τῶν ἱερῶν κατέστησεν. Aedes sacras *restituit*, h. e. uti arbitror, ἀποκατέστησεν.

Camill. 36. 3: κωλύει Manlius debitores ἄγεσθαι πρὸς τὸν νόμον. Hic quoque vides perpetuam confusionem praepositionum πρός et κατά.

Camill. 37. 3. Aetate exacta Camillus sextum tribunus militum creatus est et forte aegrotabat. Itaque profectus adversus Volscos ἠξίου τρίβειν τὸν πόλεμον χρόνῳ κἂν εἰ μάχης δεήσειε ῥώσας τὸ σῶμα διαγωνίσασθαι. Sed hoc tantum agebat ut ex morbo convalesceret, nam febricitabat uti coniicio; pristinas corporis viris recuperare nullo modo licebat; ita displicet ῥώσας τὸ σῶμα et emendabo ῥαΐσας. Vide hoc perticipium eodem modo usurpatum Demetr. 48. 3. Alia quae huc pertinent adnotabo ad Pomp. 37. 1.

Camill. 38. 3. Appropinquantibus Romanis Tusculani *τὰς πύλας εἶχον ἀνεῳγμένας καὶ τοὺς παῖδας ἐν τοῖς διδασκαλείοις μανθάνοντας.* Invenit Camillus ludos literarum strepentes discentium vocibus, ut est apud Livium VI. 25. Romae propter Virginiam norunt omnes in foro itidem literarum ludos. Sp. Carvilius primus Romae ludum aperuit et *ἤρξατο μισθοῦ διδάσκειν*, Moral. 278 E. Cato Maior, c. 20, habet *χαρίεντα δοῦλον ὄνομα Χίλωνα πολλοὺς διδάσκοντα παῖδας.* Quid apud Faliscos ludimagister designaverit, non opus est dicere. Sed miror post haec exempla Italica, quod addit Plutarchus c. 10: *κοινῷ γὰρ ἐχρῶντο τῷ διδασκάλῳ ὥσπερ Ἕλληνες οἱ Φαλέριοι*, nam, uti vides, Falisci nihil peculiariter admodum instituerant facere. Obiter addo propemodum miraculo esse Themistoclem filiis suis, c. 12, ex Persia paedagogum arcessivisse. Hoc si verum est, facilius intelligam quomodo apud regem tam commode Persice locutus sit, nam per multos annos domi suae quotidie audiverat.

Camill. 39. 2. Tironum in gratiam lubet adnotare et hic et Camill. 1. 3 *invito populo* dici *ἄκοντι τῷ δήμῳ.* Eodem modo Public. 1. 5 invenio: *ἄκοντι τῷ Βρούτῳ.* Itidem Caes. 6. 3: *ἑκόντι τῷ δήμῳ.*

Pericl. 10. 4. Convenit inter Periclem et Cimonem ea conditione, *ὥςε Κίμωνα μὲν ἐκπλεῦσαι λαβόντα ναῦς διακοσίας καὶ τῶν ἔξω ςρατηγεῖν καταςρεφόμενον τὴν βασιλέως χώραν.* Nonne necessario rescribendum est *καταςρεψόμενον*?

Pericl. 10. 6. Maledixerat Idomeneus Pericli: *ταῦτ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅθεν συναγαγὼν ὥσπερ χολὴν προσβέβληκε.* Non dicitur, credo, *χολὴν προσβάλλειν.* Bilem Idomeneus in Periclem evomuerat: h. e. *προσεμήμεκε.*

Pericl. 12. 4. Quod admodum memorabile mihi videtur, legimus fuisse *μαλακτῆρας ἐλέφαντος*, ut appareat veteres novisse artem ebur molliendi. Interpretes afferunt Plut. Mor. 499 D et Senec. Epist. 90. 33. Ceterum Plutarchus habet quaedam personarum nomina in *ηρ·* hic *μαλακτήρ* est et *θεραπευτήρ* Lyc. 11,

κομιστήρ Pericl. 12 et Moral. 246 D, σωφρονιστήρ Cat. Mai. 27 et φραστήρ Moral. 243 E.

Pericl. 13. 4. Operibus magnificentissimis, quibus urbem ornavit, Pericles Phidiam praefecerat: πάντα δὲ διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας, καίτοι μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἐχόντων καὶ τεχνίτας τῶν ἔργων. Deinde scriptor diligenter persequitur horum architectorum et artificum nomina: τὸν μὲν γὰρ ἑκατόμπεδον Παρθενῶνα Καλλικράτης εἰργάζετο καὶ Ἰκτῖνος κτέ. Nec satis commode hic usurpata est coniunctio καίτοι et diversum est quod in fine legitur c. 13. 11: πάντα δ' ἦν σχεδὸν ἐπ' αὐτῷ καὶ πᾶσιν ὡς εἰρήκαμεν ἐπεστάτει τοῖς τεχνίταις. Verum ut hoc revera dixerit, reponendum erit καίτοι μεγάλους ἀρχιτέκτονας ἔχων.

Pericl. 13. 12. Haec ipsa gratia qua Phidias apud Periclem florebat, criminationibus locum dedit ὡς ἐλευθέρας τῷ Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὰ ἔργα φοιτώσας ὑποδεχομένου τοῦ Φειδίου. Nec verbum φοιτᾶν hoc sensu satis capio et si quae forte peregrinae mulieres, quae venerant ad opera spectanda ad Phidiam deverterunt, où est le mal? ut Galli loquuntur. Intelligam: γυναῖκας εἰς τοὔργον φοιτώσας. Confirmatur mea suspicio c. 32. 1. ubi Hermippus, in comoedia credo dixerat, ὡς Περικλεῖ γυναῖκας εἰς τὸ αὐτὸ φοιτώσας ὑποδέχοιτο, ubi itidem malo: εἰς τοὔργον.

Pericl. 17. 1: γράφει ψήφισμα πάντας Ἕλληνας παρακαλεῖν καὶ μικρὰν πόλιν καὶ μεγάλην εἰς σύλλογον πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους. Nonne praestat παρακαλῶν?

Pericl. 24. 10. Insolito modo de Aspasia dictum est: ἠσπάζετο καθ' ἡμέραν αὐτὴν μετὰ τοῦ καταφιλεῖν. Aliquando suspicatus sum praestare: μεταξὺ καταφιλῶν, sed ne hoc quidem satis placet.

Pericl. 29. 3. Filii Cimonis erant Lacedaemonius, Thessalus, Eleus, quos Pericles ἀεὶ διετέλει κωλύων ὡς μηδὲ τοῖς ὀνόμασι γνησίους. Nec κωλύων verum esse potest, neque id quod correctum fuit κολούων. Nihil latet nisi σκώπτων.

Pericl. 29. 7: *οὐκ ἂν δοκεῖ συμπεσεῖν ὑπό γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν ὁ πόλεμος.* Lege: *ἀπό γε τῶν ἄλλων αἰτιῶν.*

Pericl. 33. 8: *ὡς τἀνάπαιςα ταῦτα δηλοποιεῖ τὰ Ἑρμίππου.* Corrigam: *τοῦτο δῆλον ποιεῖ.*

Pericl. 37. 4: *πολλαὶ μὲν ἀνεφύοντο δίκαι τοῖς νόθοις ἐκ τοῦ γράμματος ἐκείνου τέως διαλανθάνουσαι καὶ παρορώμεναι.* Hucusque spurii *τὴν διωβελίαν* acceperant, venerant in contionem, tulerant fortasse etiam suffragium; nunc autem Aegypti rex miserat populo aliquot millia medimnum frumenti; tunc primum census acrius habitus, nam multi peregrini sese in civitatem insinuabant et intelligebant omnes fore portiones pro civium numero vel maiores vel minores. Itaque non *δίκαι ἐλάνθανον*, nam aut paucae aut nullae hucusque fuerant, sed *νόθοι* ipsi latitarant, cum nemo attenderet nec curaret. Sequitur esse legendum: *διαλανθάνουσι καὶ παρορωμένοις.* Erit operae pretium conferre Demosthenis orationem adversus Eubulidem, ut appareat quam negligenter Athenienses rem administrarint.

Fab. Max. 3. 5: *ἐψεύσατο τὴν νίκην ἀμφίδοξον γενέσθαι.* Prorsus necessarium est: *ἐψεύσαντο.*

Fab. Max. 3. 7: *ὥσπερ πνεῦμα τὸν λόγον ἐμβαλὼν εἰς πέλαγος τοσούτου δήμου.* Satis notum est quomodo hoc sit dicendum: *εἰς πελάγος τοσοῦτον δῆμον.* Veteres ita loquuntur et Plutarchus nimis etiam saepe eam elegantiam sectatur. Dixit de ea re Bakius ad Cleomed. p. 340. In vita Ciceronis est *εἰς πέλαγος τὴν πόλιν ἐμπεσὼν* itemque alibi persaepe. Item Aem. Paul. 25. 5.

Fab. Max. 4. 5: *ἐκινήθησαν δὲ τότε πολλαὶ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ χρησίμων αὐτοῖς βίβλων, ἃς Σιβυλλείους καλοῦσι.* Duo sunt aperta vitia. Quid sub *χρησίμων* lateat, nec Reiskio reperire contigit neque ego habeo quod probabiliter reponam. Commendarem: *χρησμολόγων*, si satis apud me constaret adiectivum a persona ad rem recte posse transferri. Verum quid

est ἐκινήθησαν? Licebit fortasse satis leniter corrigere: εἰσηνέχθησαν.

Fab. Max. 7. 5. Tribuni pl. accusabant Fabium apud populum, ἐπάγοντος μάλιςα Μετιλίου καὶ παροξύνοντος. Dicendum hoc utique est ἐνάγοντος.

Fab. Max. 11. 5: ἠμύνετο τοὺς ἐπὶ τοῦ λόφου βάλλοντας. Imo: ἀπὸ τοῦ λόφου.

Fab. Max. 14. 3. Terentius Varro κατέγραφε δύναμιν τηλικαύτην ἡλίκῃ πρὸς οὐδένα πώποτε τῶν πολεμίων ἐχρήσαντο Ῥωμαῖοι. Malo: πολέμων.

Fab. Max. 15. 4. Hic quam me mirifice delectat iocus Hannibalis! Dixeris te numquam vidisse vel audivisse iocum insulsiorem: tamen qui cum duce erant, non poterant ἀναλαβεῖν ἑαυτούς omnesque milites audentiores facti sunt, quum intelligerent se tam lepidum imperatorem habere. Nolim mihi fieri „antiquum animum", hic ut rideam.

Fab. Max. 17. 3. Non concoquo quod secundum Plutarchum Capua μέγιςον ἔχει μετὰ Ῥώμην ἀξίωμα τῶν πόλεων. Fuerit aliquando, ut Cicero appellat, altera Roma; sed haec olim fuerant. Perduravit Seplasia; ceterum, urbe capta anno 211, placuit corpus nullum civitatis nec senatum nec plebis concilium nec magistratus esse, sicuti scribit Livius XXVI. 16. Mallem scribere εἶχε, sed est interdum praesentis temporis quidam abusus. Veluti de ostracismo legimus Alcib. 13. 5: ᾧ κολούοντες ἀεὶ τὸν προὔχοντα δόξῃ καὶ δυνάμει τῶν πολιτῶν ἐλαύνουσι παραμυθούμενοι τὸν φθόνον μᾶλλον ἢ τὸν φόβον. Cf. quoque ad Caesar. 34. 3.

Fab. Max. 20. 3. Notabile est Plutarchum secundum veterum morem in iterando vocabulo ordinem interdum intervertere: οἱ γεωργοῦντες ἐρινεοῖς (A) καὶ ἀχράσι (B) καὶ κοτίνοις (Γ) προσφέρονται, τὰ μὲν εἰς ἐλαίας (Γ), τὰ δ' εἰς ἀπίους (B), τὰ δ' εἰς σῦκα (A) ἐξημεροῦντες. Ecce aliud exemplum Moral. p. 405 A: ἦ γὰρ οὐχ ὁρᾷς τὴν Ἀθηνᾶν, ὅτε πεῖσαι βούλεται τοὺς Ἀχαιούς,

τὸν Ὀδυσσέα παρακαλοῦσαν (A), ὅτε συγχέαι τὰ ὅρκια, τὸν Πάνδαρον ζητοῦσαν (B), ὅτε τρέψασθαι τοὺς Τρῶας, ἐπὶ τὸν Διομήδη βαδίζουσαν (Γ); ὁ μὲν γὰρ εὔρωςος καὶ μάχιμος (Γ), ὁ δὲ τοξικὸς καὶ ἀνόητος (B), ὁ δὲ δεινὸς εἰπεῖν καὶ Φρόνιμος (A).

Fab. Max. 24. 4. Nota est in re militari locutio θᾶττον ἢ βάδην, quae etiam recurrit Coriol. 34. 3; in vita autem Fabii Max. non ipse est Plutarchus qui adscripsit κατὰ τάχος.

Fab. Max. 25. 2. Timet Fabius Maximus ne, si Scipio in Africam exercitum ducat, αὐτὸς ἀργὸς Φανῇ καὶ μαλακὸς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ διαπεπολεμηκώς. Sensit Cobetus negationem deesse rescripsitque addita negatione: (οὐ) διαπεπολεμηκώς. At hiatus obstat et secundum Plutarchi morem inserendum videtur: (μηδέπω) διαπεπολεμηκώς.

Comp. Pericl. et Fab. 1. 1. Remp. suscepit Fabius ἐν αἰσχίςοις καὶ δυσποτμοτάτοις καιροῖς. Nimium hoc quidem est; aberat turpitudo, sed in extremo discrimine resp. versabatur; hinc lege: ἐν ἐσχάτοις.

Comp. Pericl. et Fab. 2. 5. Sententiola est: μία γὰρ ἀπειρία καὶ θράσος γεννᾷ καὶ θάρσος ἀΦαιρεῖται, qui locus utilis est ut appareat, quid inter θράσος et θάρσος intersit. Cogitavi autem aliquando num forte praestaret: λίαν γὰρ ἀπειρία καὶ θράσος γεννᾷ καὶ θάρσος ἀΦαιρεῖται.

Comp. Pericl. c. Fab. 3. 3. Omnes sese componebant ad Fabii exemplum: κατεκοσμοῦντο πάντες εἰς τὴν ἐκείνου γνώμην. Verius est μετεκοσμοῦντο.

Alcib. 2. 3. In lucta aliquando Alcibiades ἀναγαγὼν πρὸς τὸ ςόμα τὰ ἅμματα τοῦ πιεζοῦντος οἷος ἦν διαΦαγεῖν τὰς χεῖρας. Vertit interpres: mordicus impetiit: recte hoc quidem, sed scribendum fuerat διαδακεῖν. Et revera questus adversarius est: δάκνεις ὦ Ἀλκιβιάδη καθάπερ αἱ γυναῖκες. Eadem correctione utar Moral. p. 505 D.

Alcib. 5. 5. In licitatione audita est Alcibiadis vox: *Ἐμὲ γράψατε· ἐμὸς φίλος ἐϛίν.* Satis hoc est et delebo interpretationem: *ἐγγυῶμαι.*

Alcib. 8. 4. Stulte legimus de Hippareta Alcibiadis uxore: *λυπουμένη δ' ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸν γάμον ἑταίραις ξέναις καὶ ἀϛαῖς συνόντος.* Rescribe: *παρὰ τὸν γάμον,* h. e. per illud tempus quo illam sociam tori habebat.

Alcib. 12. 4: *λόγος Ἰσοκράτει γέγραπται περὶ τοῦ ζεύγους ὑπὲρ τοῦ Ἀλκιβιάδου παιδός, ἐν ᾧ Τισίας ἐϛὶν οὐ Διομήδης ὁ δικασάμενος.* Inter Isocratis opera est fragmentum orationis, quod inscribitur de Bigis. Plutarchus non plura cognovit quam nos et reliqua pars orationis iamdudum interierat. Sed cum alia in illo fragmento obscura sunt, tum miro modo Tisias dicitur quem liquido novimus fuisse Diomedem. Unica lineola demta, hanc difficultatem mihi eliminavisse videor *Mnem.* 1879 p. 81, ad quem locum lectores ablegare satis est.

Alcib. 16. 1. In sententia paulo longiore, quae haud unam labem concepit, nam ipsum quoque verbum deest, unde pendent accusativi, legimus optimates perosos fuisse Alcibiadis luxuriam: *ἐφοβοῦντο τὴν ὀλιγωρίαν αὐτοῦ καὶ παρανομίαν, ὡς τυραννικὰ καὶ ἀλλόκοτα.* Sed omnium minime *ὀλίγωρος* videbatur adulescens, nec quisquam timet *τοὺς ὀλιγώρους.* Verum *ἐφοβοῦντο τὴν ἀγερωχίαν αὐτοῦ.* Cf. Marcell. 1. 1.

Alcib. 16. 6. Pinxerat Aristophon *Νεμέαν ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς καθήμενον Ἀλκιβιάδην ἔχουσαν.* Non novimus illam Nemeam; Plutarchus addere debuerat quaenam illa foret ut sciremus quid pictor voluisset. Reponendum censeo *Νέμεσιν·* hanc meretrices apud Alciphronem haud semel invocant. Nemesis et Venus multa habent communia. Photius scribit *τὴν Ῥαμνουσίαν Νέμεσιν* repraesentatam fuisse *ἐν Ἀφροδίτης σχήματι.* Utraque *Οὐρανία* dicebatur et Athenis in theatro effossa sella est *ἱερέως Οὐρανίας Νεμέσεως*, cf. Usener in *Mus. Rhen.* XXIII p. 361. Cumulare locos facile est. Fecerat igitur Aristophon Alcibiadem tanquam in Veneris gremio sedentem. Coniunguntur quoque

Nemesis et Victoria; cf. Herwerden. ad Bacchylidem VII. 1 in *Mnem.* 1899 p. 16.

Alcib. 16. 8. Forte obviam factus Timon ad Alcibiadem, *εὖ γε ποιεῖς*, inquit, *ὦ παῖ.* Sed *παιδὸς* vocabulum nec Timonem decet neque Alcibiadem, qui remp. iam capessiverat. Lege: *ὦ τᾶν.*

Alcib. 23. 6: *Ἐν γοῦν τῇ Λακεδαίμονι πρὸς τὰ ἔξωθεν ἦν εἰπεῖν· Οὐ παῖς Ἀχιλλέως ἀλλ' ἐκεῖνος εἴη ἂν αὐτός, οἷον Λυκοῦργος ἐπαίδευσεν.* Nauckius fragmentum retulit inter adesp. 363. Prior senarius fuit:

Οὐ παῖς Ἀχιλλέως ἀλλ' ἐκεῖνος αὐτὸς εἶ,

quem Plutarchus etiam alibi descripsit. Sed etiam alterum versiculum restituere facile est:

οἷον Λυκοῦργος (ἐξ)επαίδευσεν (νέον)

Blaydesius affirmat petitum locum esse ex Sophoclis Philocteta *ἐν Τροίᾳ.*

Alcib. 24. 8. Amoenissimum paradisum Tissaphernes de Alcibiadis nomine appellavit non *Ἀλκιβιάδου*, non *Ἀλκιβιάδειον,* sed *Ἀλκιβιάδην.* Mirus est loquendi usus, sed ita Graeci solent. Lucullus 41. 5 festis diebus coenabat *ἐν τῷ Ἀπόλλωνι.* Syll. 17. 5 locus, ubi Archelaus castra habuerat, etiam ipsius Plutarchi tempore dicebatur *Ἀρχέλαος.*

Alcib. 25. 2. Metuebat Alcibiades ne *παντάπασι τῆς πόλεως ἀναιρεθείσης ὑπὸ Λακεδαιμονίοις γένοιτο.* Lege cum Herwerdeno: *ἐπὶ Λακεδαιμονίοις.* Crebra est confusio praepositionum veluti Timol. 10. 2: *ἐπιθυμοῦντες ἐν Κορινθίοις τὰ πράγματα τῶν Σικελιωτῶν γενέσθαι*, Sintenisius iam correxerat *ἐπὶ τοῖς Κορινθίοις.* Sic recte legitur Pyrrh. 24. 7: *ὅπως ἐπὶ τῷ Κλεωνύμῳ μὴ γένοιτο* vel Lucull. 5. 5: *πάντα γὰρ ἐπ' ἐκείνῳ γενήσεσθαι τὰ τῆς πόλεως.* Corrigendum autem Galb. 11. 2: *καὶ ὅλως αἴσθησιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ὑπὸ τῷ Οὐινίῳ γενησομένου παρεῖχεν ὁ πρεσβύτης.* Cum genetivo casu constructae eaedem praepositiones confunduntur, veluti Anton. 14. 1: *τῶν ὑπὸ Καίσαρος γεγονότων ἐψηφίσαντο μηδὲν ἀλλάττειν,* praeferam *ἐπί.*

Alcib. 28. 3. Magna coorta tempestate, Alcibiades Spartanorum classem adortus est, quum neque hi rem praesensissent, nec vero ipsi Athenienses, priusquam sol ex nebulis lucem dedisset. *Οὐ γὰρ μόνον τοὺς πολεμίους ἔλαθεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ἀπεγνωκότας ἤδη ἐμβῆναι κελεύσας ἀνήχθη.* Arena sine calce; sed etiam hanc caliginem dispergere facile est: supplendum enim: *τοὺς Ἀθηναίους, (οὓς) ἀπεγνωκότας ἤδη.* Cf. Xen. Hell. I. 1. 16.

Alcib. 30. 9. Multi erant Thraces *χάριτι τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ δι' εὔνοιαν ϛρατευόμενοι προθύμως.* Lege: *συϛρατευόμενοι.* Eadem medicina Cobetus sanavit Alcib. 28. 5. Itidem corrige Coriol. 13. 4 et Timol. 9. 4, de quo loco vide Madvigium Adv. p. 578.

Alcib. 37. 3. Gravior hic latet corruptela. Venit Alcibiades ad classem, cui Tydeus et Menander praeerant, ad Aegos flumen. *Ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν ἀλαζονεύεσθαι, τοῖς δ' εἰκότα λέγειν, εἰ Θρᾷκας ἐκ γῆς ἐπαγαγὼν πολλοὺς ἀκοντιϛὰς καὶ ἱππεῖς προσμάχοιτο καὶ διαταράττοι τὸ ϛρατόπεδον αὐτῶν.* Quid est quod Alcibiades pollicebatur se Thraces adducturum *ἐκ γῆς*? Scilicet aliquid excidit et ipsa ratio suadet ut suppleatur: *ἐκ τῆς (ἀντιπέρας).*

Alcib. 39. 6. *Χιτώνιον* et *χιτωνίσκος* ita solent distingui, ut mulieris sit *χιτώνιον*, viri autem *χιτωνίσκος*: complura quae eo pertinent Beckerus collegit in Charicle III p. 166. Plutarchus discrimen non observat: *χιτώνιον* recte mulieris est Moral. p. 596 D et Lysandr. 2. 8; *χιτωνίσκος* autem viri Num. 13. 5; Marcell. 20. 8; Mar. 12. 4; Alex. 4. 2 et Anton. 14. 3. Contra *χιτώνιον* viri est Pomp. 80. 2, *χιτωνίσκος* autem mulieris Alex. 39. 6 et Pyrrh. 27. 5, ubi confer Blassium. Scilicet concedendum est *χιτωνίσκον* interdum mulieri tribui; sed aut raro aut numquam vir *χιτώνιον* habet, quocirca non suspicione caret locus ex Vita Pompeii, quem modo laudavi. Cf. Lucian. Lexiph. 25.

Coriol. 3. 1.: *ἐϛρατεύσατο μειράκιον.* Supplendum: *μειράκιον (ὤν).* Itidem 9. 5 legendum: *πολεμικωτάτων (ὄντων),* sed me fere taedet talia sedulo adnotare. Eiusmodi minuta vitia ubique pullulant.

Coriol. 10. 1. Captis Coriolis imperator Coriolanum iussit *ἐξελέσθαι δέκα πάντα πρὸ τοῦ νέμειν τοῖς ἄλλοις* Quum viderem esse qui hoc minus intelligerent, iam bis de ea locutione dixi, quae tamen minime rara est, *Mnem.* 1880 p. 250 et 1885 p. 66. Non dissimile est quod traditur de insula Ceram *in het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap* 1893 p. 1171 de tributo, quod *harta* incolae appellabant: „Zulk een harta kon bestaan uit 5 gongs, 5 schotels batoe, 5 kains potala, 55 pirings mangkok en 555 borden, of uit 9 gongs, 9 schotels batoe, 9 kains potala, 99 pirings mangkok en 999 pirings". Unde praeterea discere possis, si id forte nescias, patinam Malaice *piring* dici.

Coril. 14. 5. Circa finem Peloponnesiaci belli *τὸ χρυσοῦν ἔτι γένος καὶ ἀκήρατον ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀγορὰν κατεῖχεν.* Auream subolem eo sensu nemo facile dixerit: *χρηστὸν* erat *γένος*. Vide de ea confusione Bastium in Comment. palaeogr. p. 849 et Gardthausenium p. 258. *Χρηστοὶ* et *φαῦλοι* apud Plutarchum perpetuo inter se opponuntur.

Coriol. 15. 2. Comitiorum die hoc agebant patricii ut Coriolanus consul renunciaretur, *πρὸς μηδὲν οὕτω μηδέποτε σπουδάσαντες*. Immo: *πρὸς μηδέν' οὕτω*.

Coriol. 16. 3. Queritur Coriolanus de plebis effrenata licentia: non ferendum esse *τὸν ὄχλον, τῷ πάντα βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχειν καὶ μηδὲν ἄκοντας βιάζεσθαι μηδὲ πείθεσθαι τοῖς ὑπάτοις*. Plane non intellego: verumne est *εἴκοντας*?

Coriol. 16. 4. Dicuntur Graeci qui mera libertate utuntur *οἱ κράτιστα δημοκρατούμενοι*. Coriolano iudice certe non sunt qui *εὖ*, *κρεῖττον* et *κράτιστα δημοκρατοῦνται*, nam omne populi regimen pessime oderat. Lege: *οἱ ἀκρατέστατα δημοκρατούμενοι*.

Coriol. 18. 5. Non nominarunt Coriolanum *ἐν τοῖς ἀρίστοις*, quae pro eius virtute mediocris laus est, sed *ἐν τοῖς ἄριστον*.

Coriol. 24. 7. Agunt per forum hominem vapulantem et κινήσεις ἄλλας ἀτερπεῖς τῷ περιπαθεῖν κινούμενον. Idem ille servulus c. 25. 1 ἀτερπὴς καὶ κακὸς ὀρχηστής dicitur, sed ipsos motus corporis scriptor non appellavit ἀτερπεῖς, sed ἀπρεπεῖς. Et revera mox opponuntur κινήσεις πρέπουσαι.

Coriol. 27. 5. Coriolanus parcebat patriciorum agris, unde hi plebi videbantur habere φύλακα τοῦ πλούτου καὶ τῶν χρημάτων ἔξω τὸν πόλεμον αὐτῶν. Facile vincam verum esse: τὸν πολεμιώτατον.

Coriol. 302: οὐδεὶς γὰρ ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν περὶ τοῦ τὸν Μάρκιον κατάγειν. Graeca syntaxis postulat ut addatur negatio: περὶ τοῦ τὸν Μάρκιον (μὴ) κατάγειν.

Coriol. 31. 2. Negligebatur Tullus ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων πάντα μόνον ἡγουμένων αὐτοῖς τὸν Μάρκιον, τοὺς δ' ἄλλους ἀξιούντων κτέ. Placet: πάντα μὲν ἡγ.

Coriol. 31. 6. Mittunt Romani legatos ad Coriolanum: φόβῳ μὲν οὐδὲν ἐνδώσειν 'Ρωμαίους, ἐὰν δέ τινος τῶν φιλανθρώπων οἴηται δεῖν τυχεῖν τοὺς Οὐολούσκους, ἅπαν αὐτοῖς γενέσθαι τὰ ὅπλα καταθεμένοις. Vitium in aprico est, quod Coraes sanavit rescribendo: γενήσεσθαι· equidem malim: ἅπαν ἂν γενέσθαι.

Coriol. 34. 2: ἡ δ' ὄψις αὐτῶν τότε οἰκτρὰ καὶ τοῖς πολεμίοις ἐνεποίησεν αἰδῶ καὶ σιωπήν. Praestabit: ἦν δ' ἡ ὄψις αὐτῶν οἰκτρά. Sed quid est τότε?

Comp. Alcib. et Coriol. 4. 2. Coriolanus a Volscis interfectus αἰτίαν τοῦ εὐλόγου παρέσχεν αὐτός. Hoc quidem sine sensu; satis leniter corrigere poteris: αἰτίαν τοῦ φόνου. Perpetuo confunduntur λόγος, φόνος, ψόγος, νόμος sim.

Timol. In praefatione scribit Plutarchus esse se aggressum scribere Vitas δι' ἑτέρους, ἐπιμένειν δὲ καὶ φιλοχωρεῖν ἤδη καὶ δι' ἑαυτόν. Necessarium est ἐμφιλοχωρεῖν. Exempla ubique prostant. Huiusmodi alia quaedam nimis minuta sunt, quae

silentio praeteribo. Veluti in praef. fin. malim certe *παρεχόντων* quam futurum *παρεξόντων*.

Timol 1. 1. Hic quaerere libet longae viae deverticulum, nec prorsus in hoc libero scribendi genere alienum videtur unum et alterum locum indicare, ut appareat post multiplicia bella quam insigniter ubique terrarum imminutus fuerit mortalium numerus. Latifundia, quod notum est, perdidere Italiam ipseque Livius queritur de locis, quae vix seminario exiguo militum relicto servitia Romana ab solitudine vindicant. Quo tempore Timoleon in Siciliam venit, *τῆς ἄλλης Σικελίας ἡ μὲν ἀνάστατος καὶ ἄπολις παντάπασιν ἤδη διὰ τοὺς πολέμους ὑπῆρχεν, αἱ δὲ πλεῖσται πόλεις ὑπὸ βαρβάρων μιγάδων καὶ στρατιωτῶν ἀμίσθων κατείχοντο.* Etiam miserior erat conditio ipsarum Syracusarum, c. 22. 3: *ἡ μὲν ἐν Συρακούσαις ἀγορὰ δι' ἐρημίαν οὕτω πολλὴν καὶ βαθεῖαν ἐξέφυσεν ὕλην ὥστε τοὺς ἵππους ἐν αὐτῇ κατανέμεσθαι τῶν ἱπποκόμων ἐν τῇ χλόῃ κατακειμένων, αἱ δ' ἄλλαι πόλεις πλὴν παντελῶς ὀλίγων ἐλάφων ἐγένοντο μεσταὶ καὶ συῶν ἀγρίων, ἐν δὲ τοῖς προαστείοις καὶ περὶ τὰ τείχη πολλάκις οἱ σχολὴν ἄγοντες ἐκυνηγέτουν.* De Graecia Polybius dixit XXXVII. 4. 4: *ἐπέσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἵ τε πόλεις ἐξηρημώθησαν καὶ ἀφορίαν εἶναι συνέβαινε.* Praedonibus subactis audi quid in Asia egerit Pompeius in vita 28. 4: *Ἐνίους μὲν οὖν αἱ μικραὶ καὶ ὑπέρημοι τῶν Κιλίκων πόλεις ἐδέξαντο καὶ κατέμιξαν ἑαυταῖς χώραν προσλαβοῦσαι, τὴν δὲ Σολίων ἠρημωμένην ἔναγχος ὑπὸ Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίων βασιλέως ἀναλαβὼν ἵδρυσε πολλοὺς ἐν αὐτῇ, τοῖς δὲ πολλοῖς οἰκητήριον ἔδωκε Δύμην τὴν Ἀχαΐδα χηρεύουσαν ἀνδρῶν τότε, γῆν δὲ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἔχουσαν.* De suis temporibus queritur Plutarchus de defectu oraculorum p. 413 F et explicat *ὅτι τῆς κοινῆς ὀλιγανδρίας, ἣν αἱ πρότεραι στάσεις καὶ οἱ πόλεμοι περὶ πᾶσαν ὁμοῦ τι τὴν οἰκουμένην ἀπειργάσαντο, πλεῖστον μέρος ἡ Ἑλλὰς μετέσχηκε καὶ μόλις ἂν νῦν ὅλη παράσχοι τρισχιλίους ὁπλίτας, ὅσους ἡ Μεγαρέων μία πόλις ἐξέπεμψεν εἰς Πλαταιάς.* Exscripsi locos quos statim mihi suppeditabat memoria; alii alia cum cura conquirent. Sed e deverticulo in viam.

Timol. 7. 5: τῶν Καρχηδονίων παραφυλαττομένων ναυσὶ πολλαῖς τὸν ϛόλον Perfacile est reponere: τὸν πόρον, sed miror mediam verbi formam παραφυλάττεσθαι. Activum est c. 19. 2. Necdum norant adventare Corinthiorum classem.

Timol. 2. 3. Describitur ταινία τις ϛεφάνους ἔχουσα καὶ Νίκας ἐμπεποικιλμένας. Potuerat Plutarchus scribere secundum Atticorum dicendi consuetudinem: Νίκας ἐμπεποικιλμένη, sed nihil necesse est locum refingere. Legitur quidem apud eundem Pyrrh. 3. 6: ὀϛέον τὰς διαφυὰς ὑπογεγραμμένον τῶν ὀδόντων, Mar. 17. 4: φοινικίδα διπλῆν ἐμπεπορπημένη, Pelop. 11. 1: ϛεφάνους περικείμενοι, Lysandr. 23. 5: ἀγγέλου ἐπικείμενος πρόσωπον, Alex. 73. 3: ϛολὴν περικείμενος. Sed in addito participio ἔχων revera nulla offensio etiam apud optimos scriptores. Legitur apud Theophrastum Charact. 6: αὐλαίαν ἔχουσαν Πέρσας ἐνυφασμένους· requirit Cobetus in Variis Lectionibus p. 189: αὐλαίαν Πέρσας ἐνυφασμένην, sed utroque modo bene dicitur. Cf. Inscriptio apud Boeckhium 155: (ὁ χιτωνίσκος) οὗτος ἔχει γράμματα ἐνυφασμένα.

Timol. 9. 4. Non venerant Corinthiorum copiae Hicetae ϛρατηγήσοντες, sed συϛρατηγήσοντες.

Timol. 14. 2. Postquam Dionysius Corinthum venit, multi confluxerunt ut eum spectarent πρὸς τὴν μεταβολὴν τρεπόμενοι καὶ συμπαθοῦντες. Intelligam: ἐντρεπόμενοι.

Timol. 14. 3: περὶ θεατρικῶν ᾀσμάτων ἐρίζειν. In multis bonisque codicibus quos Sintenisius enumerat, non θεατρικῶν legitur, sed κρικῶν. In adnotatione post Orationem Inauguralem p. 70 scribit Cobetus se idem invenisse in codice quodam antiquissimo Florentino; apparebat illic vetus scriptura: τὰς δὲ μουσουργοὺς ἐν — αις διδάσκοντα — κρικῶν ᾀσμάτων — σπουδάζοντα πρὸς ἐκείνας περὶ μέλους ἁρμονίας. Haec, inquit, nemo restituet, sed satius est multo aliquid nos nescire quam a Graeculo decipi et linguae Graecae sinceritatem contaminari. Itaque, donec melius quid inventum fuerit, contenti simus oportet iis quae tertio decimo fere saeculo Graeculus excogitavit ad lacu-

nulas explendas. Unum excipio in quo interpolator evidentissime a vero aberravit idque Cobetum latuisse impense miror. Non enim solebat Corinthi Dionysius cum cantatricibus certare περὶ θεατρικῶν ᾀσμάτων· alio ducit illud κρικῶν, nempe ad Λοκρικῶν. Athenaeo XV p. 697 B sunt Λοκρικαὶ καλούμεναι ᾠδαὶ μοιχικαί τινες τὴν φύσιν, quarum etiam apponit exemplum, de quo Bentleius ad Phalarin egit p. 199. Talibus cantilenis Dionysius delectabatur διαπληκτιζόμενος ἐν μέσῳ τοῖς ἀφ' ὥρας ἐργαζομένοις γυναίοις.

Timol. 20. 2: ἐν τοῖς περὶ τὴν πόλιν τενάγεσι. Syracusanae illae paludes erant, credo, παρὰ τὴν πόλιν, non περί.

Timol. 23. 1. Describit Plutarchus quam eximie Corinthii opem tulerint laborantibus Syracusanis: πρῶτον μὲν ἐπιόντες τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας Ἑλλάδι καὶ τὰς μεγίςας τῶν πανηγύρεων ἀνηγόρευον ὑπὸ κηρύκων ὅτι Κορίνθιοι — καλοῦσι Συρακοσίους οἰκεῖν τὴν πόλιν ἐλευθέρους. Sensu vacuum est Ἑλλάδι· emenda: τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ἅμα δὲ καὶ τὰς μεγίςας τῶν πανηγύρεων. Locutio ἅμα δὲ καὶ frequens est apud Plutarchum.

Timol. 30. 5. Mercenarii milites qui templum Apollinis spoliarant, ὑπὸ Τιμολέοντος ἐλήφθησαν ἑτέρων ςρατιωτῶν οὐκ εὐποροῦντος. Lege: προσελήφθησαν.

Timol. 37. 3. Captus est oculis Timoleon. Ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἀπημβλύνθη τὴν ὄψιν, εἶτα τελέως ἐπηρώθη μετ' ὀλίγον. Non brevi post, credo, sed paulatim: unde verum esse coniicio: κατ' ὀλίγον.

Aem. Paul. 5. 2: ἔοικεν ἀληθής τις εἶναι λόγος περὶ γάμου λύσεως γενόμενος. Praestare dixerim: λεγόμενος.

Aem. Paul. 5. 7. Dixerat Plutarchus de Aelio Tuberone, qui filiam duxerat Aemilii Pauli et paupertatem sapientissime tulerat; deinde ταῦτα μὲν οὖν, inquit, ἡ ἱςορία λογίζεσθαι καὶ παρεπισκοπεῖν δίδωσι τοῖς σώζεσθαι βουλομένοις. Σώζεσθαι verbum hic alienum est et commendo: ὠφελεῖσθαι. Etiam alibi haec verba confusa fuisse memini.

Aem. Paul. 6. 5. Devictis Liguribus imperator classem ademit: *τὰς ναῦς ἁπάσας ἀφείλετο καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλιπε.* Ita est: Ligurum classis deleta fuit. Scribit Livius XL 28: „gubernatores nautaeque conquisiti, qui praedatores fuissent navibus, atque omnes in custodiam coniecti. Et a C. Matieno duumviro naves eius generis in Ligustina ora duae ac triginta captae sunt." Hic locus non optime habitus est, sed verborum sententiam satis intelligimus. Verum quae sunt *πλοῖα τρίσκαλμα*? *Σκαλμοί* sunt secundum Boeckhium de Rebus Nauticis p. 103 *die Pflöcke oder Dullen, an welchen die Ruder angebunden werden.* Itaque *νῆες τρίσκαλμοι* triremes sunt, nam habent triplicem *σκαλμῶν* ordinem et citra omnem controversiam Aeschylus in Persis triremes bis *τρισκάλμους* appellavit. Eodem pertinet Ephippi fragmentum, qui apud Athenaeum VIII p. 346 F, dum deridet iactantiam et ostentationem Alexandri Macedonis, apud Geryonem inveniri affirmat *πέντε κέλητας πεντεσκάλμους.* Revera Alexander vix ulla navigia habebat quinqueremibus maiora; sed comminiscitur comicus vidisse se apud Brobdinacenses patinas tam insanae magnitudinis ut in ora natarent quinque parvulae naviculae eaeque et ipsae quintuplici remorum ordine instructae, nam Geryones in classe non habebat scilicet minores. Vide praeterea Torrium in libro de veterum Navibus p. 109. Sed dicemus Aemilium Paulum relictis triremibus nihil Liguribus ademisse praeter quadriremes et quinqueremes? At primum praedones sunt fere parvis navigiis contenti et myoparones habent. Deinde ut a mari intercluderentur, necesse fuit, credo, Aemilio omni modo vitare, ne quis longam navem haberet. Accedit quod triremis minus bene nunc *πλοῖον* dicitur, quum *ναῦς* sit. Scilicet postea *πλοῖον τρίσκαλμον* nominabatur de scalmorum numero et ab senis remigibus propellebatur. Est fluviatile navigium, quo piscatores fortasse utentur, placido mari ut littus legant, sed quod nemo deducet in altum. Alia vide apud Torrium l.l. Veluti laudat Velleium II 43: quatuor scalmorum navem una cum duobus amicis decemque servis ingressus, qui locus compositus cum Plut. Caes. 38. 1: *εἰς πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον,* satis ostendit navigium esse intelligendum, quod seni utrimque remiges promoverent. „At this time", ait Torrius, „the compounds formed

from σκαλμός were used in reckoning the tholes horizontally, and thus marked the number of oars in a ship of a single bank."

Aem. Paul. 9. 2: πεντακοσίους ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπέκτεινε. Supple ἄνδρας (γενομένους). Cf. Flamin. 7. 4.

Aem. Paul. 13. 3. Erat Aemilius ἱδρυμένος πρὸ τῆς θαλάσσης, quod dictum oportuit πρὸς τῆς θαλάσσης.

Aem. Paul. 14. 6: ὁρῶν δὲ καὶ πέτρας πληγῇ ῥαγείσης, ἐξεπήδησε ῥεῦμα λαβρὸν ὕδατος, εἶτα ἀπέλιπε. Hic difficile est non meminisse loci in Pentateucho Exod. 17. 6; sed quemadmodum supra est c. 14. 1: ἐπίδυε καὶ συνελείβετο vel c. 14. 4: ἀναπιδύει καὶ διανάει, sic hic quoque reponendum erit: ἐξεπίδυσε. Haud dissimilis locus est Iohannis Chrysostomi, ubi ἐξεπίδισεν est pro ἐξεπήδησεν in tabula photograpta Wattenbachiana. Itidem apud Iosephum Archeol. III. 10 vulgata lectio est: δι' ἐλπίδα· correxit Dindorfius διεπήδα, sed Holwerda rectius διεπίδυε commendavit. Cf. praeterea ipsum Plutarchum Anton. 60. 2: ἀνδριάντων ἑνὸς ἱδρὼς ἀνεπίδυεν.

Aem. Paul. 19. 3: σκηψάμενος Ἡρακλεῖ θύειν. Lege: θύσειν.

Aen. Paul. 28. 6. Contendit Aemilius τῆς αὐτῆς εἶναι ψυχῆς παρατάξεώς τε προςῆναι καλῶς καὶ συμποσίου. Si quis meminit eorum quae Cobetus observavit *Mnem.* 1855 p. 258, non magno ei constabit corruptae lectionis emendatio. Compluribus exemplis vir praeclarus ostendit in Codicibus confusa esse τύχη, ψυχή et τέχνη. Veluti in Nicostrati Comici fragmento apud Eustathium p. 667. 4: νὴ τὴν Ἀφροδίτην, ὦ ξένη, — βλοσυράν γε τὴν ψυχὴν ἔχεις, non errabis, inquis, si τὴν τέχνην corriges; lena erat, ut suspicor. Similiter Aemilius dixit eiusdem artis esse, τῆς αὐτῆς εἶναι τέχνης aciem instruere et convivium. Addam unum et alterum exemplum eiusdem confusionis. Apud Lucianum Quom. histor. conscrib. 17: ἐπέγραψε τὰ βιβλία τραγικώτερον ἢ κατὰ τὴν τῶν συγγραμμάτων τύχην· certum est, uti vides, τέχνην. Apud Achillem Tatium p. 93. 20 non fuerunt

ἀδελφαὶ καὶ τὴν ἄλλην τύχην αἱ γραφαί, sed τὴν ἄλλην τέχνην. Apud Aeschylum in Agamemnone vs. 1230 iam olim me corrigere memini:

οὐκ οἶδεν οἷα γλῶσσα μισητῆς κύνος
λέξασα κἀκτείνασα φαιδρόνους, δίκην
ἄτης λαθραίου, τεύξεται κακῇ τύχῃ.

Blaydesio certe persuasi scribendum esse κακῇ τέχνῃ. Denique, iam enim affatim exemplorum est, apud Procopium Ep. 73 p. 570 Hr.: πολλῷ κομᾶν τῷ χρυσῷ καὶ ἡςινοςοῦν τύχης εἰς ἄκρον ἀφῖχθαι, itidem τέχνης verum est. Sed haec satis sunt aut nihil satis erit.

Aem. Paul. 29. Vide exemplum extremae saevitiae et ferinae crudelitatis Romanorum quod Plutarchus habet e Livio XLV 34. Hic tamen non erubuit scribere c. 32: „Leges Macedoniae dedit cum tanta cura, ut non hostibus victis sed sociis bene meritis dare videretur; et quas ne usus quidem longo tempore (qui unus et legum corrector) experiendo argueret." Posthac nemo sine indignatione legere potest signo dato intra unius horae spatium septuaginta urbes fuisse direptas abductaque in servitutem quinquaginta milia capitum humanorum. Ceterum Plutarchus, uti dixi, haec omnia e Livio habet, cuius illa quoque sunt: Vulgo dictum ipsius ferebant et convivium instruere et ludos parare, eiusdem esse qui vincere bello sciret. Livius autem ab Polybio mutuatus est, XXX. 15. 4: ὅτι τῆς αὐτῆς ψυχῆς ἐςιν ἀγῶνας διατίθεσθαι καλῶς καὶ παρασκευὴν καὶ πότον μεγαλοπρεπῆ χειρίσαι δεόντως καὶ παρατάξασθαι τοῖς πολεμίοις ςρατηγικῶς. Hic admirabile est animadvertere tum apud Polybium tum apud Plutarchum confusionem vocabulorum ψυχῆς et τέχνης, ut imprimis appareat vetustissimam corruptelam esse, cuiusmodi plurimas hodie solemus adnotare. Res conficitur Moral. p. 198 B, ubi idem Aemilius contendit τῆς αὐτῆς ἐμπειρίας utrumque esse. Vide quoque Moral. p. 615 F. Sed unum praeterea me male habet. Scribit Livius: tantaque praeda fuit ut in equitem quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur: quid autem Plutarchus? γενέσθαι δ' ἀπὸ τοσαύτης φθορᾶς καὶ πανωλεθρίας ςρατιώτῃ τὴν δόσιν οὐ μεῖζον ἕνδεκα δραχμῶν, φρῖξαι δὲ πάντας ἀνθρώπους τὸ τοῦ πολέμου τέλος, εἰς

μικρὸν οὕτω τὸ καθ' ἕκαςον λῆμμα καὶ κέρδος ἔθνους ὅλου κατακερματισθέντος. Plutarchi temporibus iamdudum drachme et denarius eodem pretio habebantur, scilicet gramm. 3. 41, ut credibile sit eum deceptum esse vitiosa in Livii codice lectione. Neutra certe scriptura sollicitanda.

Illud quoque ut intelligas mortales longe gravius commoveri iis quae oculis subiiciuntur quam iis quae auribus tantummodo percipiuntur: ille idem populus, qui tam saeva mandata aut iusserat aut certe comprobarat, a lacrimis temperare non potuit, quum in Persei triumpho regii pueri ante ora spectantium ducebantur. C. 33. 6: *ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη, πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγηδόνι καὶ χάριτι τὴν θέαν εἶναι μέχρι οὗ τὰ παιδία παρῆλθεν.*

Aem. Paul. 33. 4. Phiala erat quam *Αἰμίλιος ἐκ χρυσοῦ δέκα ταλάντων διὰ λίθων κατεσκεύασεν,* sed facile est restituere *διάλιθον* idque comprobabit Diodorus Siculus XXXI 8. 11, qui de eadem phiala hoc adiectivum usurpat.

Aem. Paul. 34. 6: *ἄριςα δοκοῦσι πράττειν οἷς αἱ τύχαι τροπὴν ἐπ' ἀμφότερα τῶν πραγμάτων ἔχουσιν.* Lege *ῥοπήν.* Veluti Pelop. 2. 6: *εἰς τὰ ὅλα μεγάλην φέρει ῥοπήν.*

Pelop. 2. 5. Exclamat Timotheus, praetor Atheniensium: *ἐγὼ δὲ ὡς λίαν ᾐσχύνθην ὅτι μου πολιορκοῦντος Σάμον ἐγγὺς ἔπεσε βέλος,* sed rescribendum est: *καὶ λίαν.* Recte v. c. legitur apud Aristophanem: *ταῦθ' ὡς ἐγανώθην,* recte quoque *λίαν ἐγανώθην·* sed *ὡς* et *λίαν* componi non possunt. Iam apud Homerum est: *καὶ λίην κεινός γε ἐοικότι κεῖται ὀλέθρῳ.*

Pelop. 4. 3. Supplendum: *τούτους ἂν ὀρθῶς προσαγορεύσειε συνάρχοντας καὶ συςρατήγους* (*μᾶλλον*) *ἢ ἐκείνους.* Contra interpolatum est c. 4. 6: *ἐνέδωκε τὸ κατ' αὐτοὺς κέρας* [*τῶν Λακεδαιμονίων*].

Pelop. 6. 4. Postquam Thebanorum exsules adventarunt, Athenienses decernunt: *ἐάν τις Ἀθηναίων ἐπὶ τοὺς τυράννους*

διὰ τῆς Βοιωτίας κομίζῃ, μηδένα Βοιωτὸν ἀκούειν μηδ' ὁρᾶν Stulta lex est, quam restitues permutatis propriis nominibus: ἐάν τίς Βοιωτῶν ἐπὶ τοὺς τυράννους ὅπλα διὰ τῆς Ἀττικῆς κομίζῃ, μηδένα Ἀθηναῖον ἀκούειν μηδ' ὁρᾶν. Etiam alibi, si bene memini, Atheniensium et Boeotorum nomina locum mutarunt; sed multum quaerens locum reperire non potui: erat, nisi fallor, in Leptinea. Correctionem nostram confirmabit Lysandr. 27. 3. Idem recurrit in libris vitium Moral. p. 864 D.

Pelop. 7. 4: ἐκέλευε γὰρ ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ παλαίειν. Colluctari est διαπαλαίειν idque reponendum. Est quidem verum quod scribit Cobetus *Mnem.* 1858 p. 165, verba cum διὰ composita quae certamen et contentionem significant, ferme medii formam induere; sed hic usus minime solemnis est. Continebo me intra Plutarchi Vitas: Διακυβεύειν est Rom. 5. 1 et Artax. 17. 2, τὴν ἱερὰν λαμπάδα διαθεῖν Solon. 1. 6 et διαΦιλονικεῖν Alex. 29. 1. Conferri praeterea poterunt quae Cobetus disputavit *Mnem.* 1878 p. 139 de Solon. 30. 4, ubi verbum est διασμικρολογεῖσθαι. Adde Wyttenb. ad Plut. Moral. p. 58 F.

Pelop. 8. 5: τῆς δυνάμεως ὑποβάλλονται κατάλυσιν, haud satis scio an non praestet: ἐπιβάλλονται. Item Pelop. 10. 2: ὑπονοήσας ἀπ' οὐδενὸς τῶν ἐπισαμένων γεγονέναι τὴν μήνυσιν, malim ὑπ' οὐδενός, uti et c. 17: γενομένης τῆς ἐΦόδου — ἀπ' ἀμΦοτέρων, praestat: ὑπ' ἀμΦοτέρων. Sed hae minutiae sunt.

Pelop. 8. 3: ὡς ἀλύοντες ἄλλως πλανᾶσθαι καὶ κυνηγετεῖν δοκοῖεν. Herwerdeno verbum πλανᾶσθαι interpolatum esse videtur: non assentior. Saepe Plutarchus synonyma verba coniungere solet, nec raro ἀλύειν et πλανᾶσθαι apud eum copulantur. Ecce tria exempla. Tib. Gracch. 21. 2: ἔξω δὲ ἀλύων καὶ πλανώμενος. Anton. 29. 1: συνεπλανᾶτο καὶ συνήλυε. Anton. 69. 1: σὺν δυσὶ Φίλοις ἀλύων καὶ πλανώμενος.

Pelop. 11. 4. De coniuratis legimus: ἐπιπεσόντες ἀθρόοι καὶ τὸν οἰκέτην ἀνατρέψαντες ἐπὶ τὸν θάλαμον ὥρμησαν. Dictum hoc oportuit: ἐπεισπεσόντες, sicuti paulo post recte legitur παρεισέπεσον.

Pelop. 14. 1. Quum nostris temporibus etiam extra Angliam ludi equestres celebrari coeperint, lubet adscribere causam cur in certaminibus Graeci fere curribus equos iunxerint, nempe *οἱ ἵπποι θᾶσσον ὑπὸ τοῖς ἅρμασιν ἢ καθ' αὑτοὺς ἐλαυνόμενοι θέουσιν*· quam vere nescio nec magno opere scire curo. Conferri poterit Wendlandus in *Herme* 1898 p. 178.

Pelop. 22. 2: *λόγον εἰς τὸ στρατόπεδον διδόντες*. Rumorem sparserunt et coniicio: *διαδιδόντες*.

Pelop. 25. 10: *ἦν δ' ἀβέλτερος ἡ Φιλοτιμία παρὰ τοσούτους καὶ τηλικούτους ἀγῶνας ἑνὸς ἔργου καὶ μιᾶς νίκης ἀγαπωμένης*. Hoc quidem sensu caret; fortasse praestat *ἀπαρτωμένων*.

Pelop. 26. 2: *τὸν Ἀλέξανδρον ἐλθόντα καὶ δεόμενον διαλλάττειν ἐπειρᾶτο*. Secundum interpretes Alexander supplex venit ad Pelopidam, sed nihil minus verum est. Coniicio: *ἐλθόντα καὶ δεξιωσάμενον*, sicuti legitur c. 27. 3.

Pelop. 27. 3: *ὡμολόγησε διαφυλάξειν*. Lege *ὤμοσε*, sicuti est c. 35. 2. Est hoc vitium longe frequentissimum. Itidem corrigam Cleomen. 11. 1: *κατάξειν ἅπαντας ὡμολόγησε*. Perperam coniunguntur *ὁμολογῆσαι καὶ ὀμόσαι* Artax. 18. 2. Etiam Galb. 5. 1 *ὡμολόγησε* displicet.

Pelop. 29. 3. Scelestus tyrannus est qui *θηρευτικοὺς ἐπάγων κύνας* miseros mortales *διέσπα*. Plane ridiculum est quod adscribitur: *παιδιᾷ ταύτῃ χρώμενος*.

Pelop. 29. 4. Tyrannum pudebat, *εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων ἠλεηκὼς ἐπὶ τοῖς Ἑκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθήσεται δακρύων*. Mirum ni *Ἐγχέσπαλος* tragicorum princeps horum verborum memor fuit, quum tragoediam de Hamleto scribebat. Cf. Plutarch. Moral. p. 334 A.

Pelop. 30. 6. Omnium Graecorum rex Persarum magnificentissimis donis ornavit Antalcidam, *ὅτι τὸν στέφανον ὃν πίνων περιέκειτο βάψας εἰς μύρον ἀπέστειλε*. Nempe hunc *δοκεῖ μάλιστα τιμῆσαι*, ut credas praeter corollam etiam alia quam plurima

eum accepisse. Itaque scribam: ὢ τὸν ςέφανον. Ceterum sua Plutarchus indidem habet unde mutuatus est Athen. II p. 48 E. Sed in excerpendo sive Plutarchus erravit, sive Athenaeus, nam apud hunc ςρώματα πολλὰ καὶ ὁ ὑποςρώσων mittuntur ab rege Timagorae Cretensi, apud illum autem tum hic tum Artax. 22. 5 Atheniensis est, cui contingit κλίνη πολυτελὴς et ςρῶται θεράποντες. Disertis tamen verbis Athenaeus: Τιμαγόρᾳ τῷ Ἀθηναίῳ τοῦτο οὐχ ὑπῆρξε, ut dixeris duos legatos fuisse cognomines.

Pelop. 30. 10. De Epicrate itidem Athenaeus conferendus p. 251 A. Hic legatus missus ad regem οὐκ ᾐσχύνετο κολακεύων οὕτως φανερῶς καὶ τολμηρῶς τὸν βασιλέα, ὡς καὶ εἰπεῖν δεῖν κατ' ἐνιαυτὸν οὐκ ἐννέα ἄρχοντας ἀλλ' ἐννέα πρέσβεις αἱρεῖσθαι πρὸς βασιλέα. Hunc tamen populus ridens missum fecit. Plutarchi autem verba sunt: Ἐπικράτους — ψήφισμα γράφειν φάσκοντος ἀντὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων χειροτονεῖσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἐννέα πρέσβεις πρὸς βασιλέα τῶν δημοτικῶν καὶ πενήτων. Vides scurram lepide esse iocatum, ut appareat verum esse ψήφισμα γράψειν φασκοντος non γράφειν. Nihil autem horum serio cogitabat facere. Dixerim fabulas illas de Epicrate partim certe fluxisse ex Platone comico, qui in comoedia quam Πρέσβεις inscripsit, Epicratem exagitavit. Longe aliter iudicat Demosthenes de Falsa Legat. p. 430, cui est ἀνὴρ σπουδαῖος καὶ πολλὰ χρήσιμος τῇ πόλει καὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς καταγαγόντων τὸν δῆμον καὶ ἄλλως δημοτικός. Accusatus fuit male gestae legationis, sed non constat sitne condemnatus an absolutus. Plutarchus nihil satis diserte pronunciat; secundum Athenaeum absolutus est: θαυμάζω, inquit, τῶν Ἀθηναίων πῶς τοῦτον ἄκριτον εἴασαν· Demosthenes tamen: τῶν πρέσβεων ἐκείνων ὑμεῖς θάνατον κατεγνώκατε, ὧν εἷς ἦν Ἐπικράτης. Barbam alebat insane magnam, testibus Aristophane Eccl. 71 et Platone Comico.

Pelop. 35. 4. Docuerat Pelopidas Theben Alexandri tyranni uxorem μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔξω λαμπρότητα καὶ παρασκευὴν τῆς τυραννίδος. At illa suspicere poterat nimiam mariti potentiam; cur sibi ab ea timeret, nihil erat. Est proprium verbum quo tum veteres in ea re utuntur tum ipse Plutarchus: δυσω-

πεῖσθαι, nam veteres mediam formam usurpant, quae etiam apud Plutarchum crebrius legitur, cum tamen interdum activam quoque formam usurpet. Conscripsit ipse libellum *περὶ τῆς δυσωπίας* eumque animi affectum vitiosum pudorem esse interpretantur. Criminantur amici quod Solon c. 14. 9 *διὰ τοὔνομα δυσωπεῖται τὴν μοναρχίαν*. Coriolani virtutem vulgo homines *ἐδυσωποῦντο*, c. 15. 1. Itidem c. 26. 2 Volsci *ἐδυσωποῦντο τὸν πόλεμον ἐξενεγκεῖν ὅτι σπονδαὶ διέτεις ἦσαν αὐτοῖς*. Cat. Mai. 20. 9 generi cum soceris non una lavantur, *δυσωπούμενοι τὴν ἀποκάλυψιν*. Similiter credo Pelopidas Thebae auctor fuerat *μὴ δυσωπεῖσθαι* Alexandri *τὴν ἔξω λαμπρότητα*. Glossa, uti coniicio, genuinum vocabulum e textu expulit, nam scribit Harpocration *δυσωπεῖσθαι* idem esse quod *φοβεῖσθαι* similiterque etiam alii grammatici. Verius est quod scribit Phrynichus p. 278 Rutherf. Plutarchum peculiari modo adhibuisse. *Πλουτάρχῳ μέν ἐςι*, inquit, *περὶ δυσωπίας βιβλίον, τοῦθ' ὅπερ οἴεται δηλοῦν τὸ ἐντρέπεσθαι καὶ μὴ ἀντεχεῖν δι' αἰδῶ, ἀλλὰ σημαίνει ἡ δυσωπία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὴν ὑφόρασιν καὶ τὸ ὑποπτεύειν*. Itaque secundum ipsum in Moral. p. 528 E *δυσωπία* est *αἰσχυντηλία μέχρι τοῦ μηδ' ἀντιβλέπειν τοῖς δεομένοις ὑπείκουσα*. Latine idem dicere haud facile est; possis fortasse *verecundiam* interpretari itemque verbum *verecundandi* apud Plautum est. Nostrates, credo, *verlegenheid* appellant et fortasse interdum *menschenvrees*, neque haec tamen prorsus *ἰσοδύναμα* sunt. Veteres olim aliter, veluti Demosth. p. 127. 25: *οὐκ ὀρρωδῶ ἀλλὰ δυσωποῦμαι*, recte vertit Reiskius: Atque eos qui vos eo redigunt, non horreo sed *detestor*. Ex media forma procuderunt recentiores activum *δυσωπεῖν*, quale est Lycurg. 9. 8: *τὰ δυσωποῦντα τὴν ὄψιν*, quibus denotantur taetra, squalida, sordida, a quibus oculos avertimus. Vide quoque Moral. 71 B, 531 A et 532 D: *αἰσχυνόμενοι γὰρ ἀντιλέγειν τοῖς ἀγνωμόνως δυσωποῦσιν ὕςερον δυσωποῦνται τοὺς δικαίως ἐγκαλοῦντας*. Compositum *ὑποδυσωπεῖσθαι* legitur p. 646 B. Haec dum reputo noto loco p. 28 F, ubi de Aristarcho est: *ἐξεῖλε ταῦτα τὰ ἔπη φοβηθείς* et de Philippo post pugnam apud Chaeroneam p. 849 A: *νεκρῶν ἔδωκεν ἀναίρεσιν φοβηθείς*, haud satis scio an non praestet *δυσωπηθείς*. Cf. quae dicturi sumus ad Dion. 14. 2.

Marcell. 3. 1. Plutarchus Gallos nominat ἐφεδρείαν εἰληφότας, sed quoniam nemo sponte ἔφεδρος fit, sed sorte designatur, necessarium est εἰληχότας. Unusquisque si modo posset, avide τὴν ἐφεδρείαν ἂν λαβοι, ut adversarium haberet iampridem defatigatum.

Marcell. 3. 4. Duo Graeci totidemque Galli in foro boario vivi defossi sunt. Abominatur Plutarchus ἀποῤῥήτους καὶ ἀθεάτους ἱερουργίας, sed malim appellare ἀθεμίτους, sicuti ἀθέμιτοι εὐχαὶ sunt Aem. Paul. 19. 3. Ceteroquin Plutarchus rem exaggerare videtur: οἷς, inquit, (sed ὡς legendum) ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ δρῶσιν Ἕλλησι καὶ Γαλάταις ἀποῤῥήτους καὶ ἀθεμίτους ἱερουργίας, nam quod apparet praesertim Pelop. 21 et Aristid. 9, institutum vehementer improbat. Credidit autem quotannis fieri, quod raro admodum fiebat. Auctor est Plinius H. N. XXVIII. 2 (3). 12: Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra aetas vidit. Ipse quoque Livius XXII. 37 rem excusare conatur ab Sibyllinis libris repetendam, sed alienam a clementia Romana. Est, inquit, in foro boario locus saxo conseptus, iam ante hostiis humanis, minime Romano sacro, imbutus. De ipsis Graecis nuper luculenter egit Stengelius in libro de Caerimoniis p. 114 sqq. Itidem confer Wyttenb. ad Moral. p. 283 F.

Marcell. 6. 9. Converso equo Marcellus τὸν ἥλιον αὐτὸς προσεκύνησεν. Lege: οὕτω.

Marcell. 11. 1. Supplendum: ἦσαν δὲ πολλοι (οἳ) καὶ διενοοῦντο διαρπάσαι τὰς ἀποσκευάς.

Marcell. 11. 5: λέγονται γὰρ ὑπὲρ πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ Ῥωμαίων οὐ πλείονας ἢ πεντακοσίους. Lege: ἀποβαλεῖν. Ratio in aprico est.

Marcell. 12. 1. In *Mnem.* 1896 p. 114 insignem mihi habuit honorem clarissimus collega Valeton, data epistula peramanter scripta, in qua primum iucundissime scripsit de labore per se-

decim annos in nostris communibus studiis insumpto, tum quaerere suscepit quid tandem esset *petere magistratum* et *profiteri*, quum nemo praeter Rullum iusserit *praesentem profiteri*, rectissime autem dicatur *praesentem petere*. Quantum intellexi, collega meus totam quaestionem in tam clara luce posuit, ut magis non possit. Unum addo locum, cuius immemor fuisse videtur. Legitur in Marcelli Vita l.l.: *ἐκάλει Μάρκελλον ὁ δῆμος ἐπὶ τὴν διαδοχὴν καὶ βίᾳ τῶν ἀρχόντων ὑπερέθετο τὴν κατάςασιν ἕως ἐκεῖνος ἦλθεν ἀπὸ τοῦ ςρατοπέδου.* Marcellus autem exercitum ad Nolam habebat itaque brevi intervallo Romae adesse potuit, ut praesens peteret, quemadmodum Livius pluribus rem persequitur XXIII. 31. Sed praeterea locus est in Marii Vita 12. 1, quo loco omnes utuntur: (Μάριος) *ὕπατος ἀπεδείχθη, τοῦ μὲν νόμου κωλύοντος ἀ π ό ν τ α κ α ὶ μὴ διαλιπόντα χρόνον ὡρισμένον αὖθις αἱρεῖσθαι, τοῦ δὲ δήμου τοὺς ἀντιλέγοντας ἐκβάλλοντος.* Hic quantum video sermo fit de plebiscito quo secundum Livium VII. 42 cautum est ne quis eundem magistratum intra decem annos caperet. Est quidem verum Marium quum in Africa abesset, praesentem petere non potuisse, sed non hoc est, quod Plutarchus nunc agit. Loquitur de una tantummodo lege: *τοῦ νόμου κωλύοντος*, non *τῶν νόμων κωλυόντων.* Quocirca coniecerim secundum Chaeronensem vetitum fuisse *ὑ π α τ ε υ κ ό τ α μὴ διαλιπόντα χρόνον ὡρισμένον αὖθις αἱρεῖσθαι.* Ceterum biennium tantum interfuit inter primum et alterum Marii consulatum et absens creatus est c. 11. 1. Cf. praeterea *Mnem.* 1888 p. 108.

Marcell. 12, 4. Leve fortasse est rescribere *δόρατα τῶν ναυμάχων*, expuncto eo quod est *μ ε γ ά λ α*· sed magis me advertit quod statim sequitur: *δ ι δ ά ξ α ς πόρρωθεν συντηροῦσι παίειν τοὺς Καρχηδονίους.* Fieri potest ut Plutarchus interdum syntaxin violarit, quum imprimis perspicue scribere vellet. Veluti Coriol. 32. 4: *ἔδοξεν ἀτρεμοῦντας τὰ τείχη φυλάττειν καὶ προσβάλλοντας ἀποκρούεσθαι τοὺς πολεμίους, ἐν — τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης παραλόγοις τ ι θ ε μ έ ν ο ι ς τὰς ἐλπίδας.* Hic etiamsi concedam veram lectionem esse *τιθεμένοις*, quae longe magis est perspicua quam scriptura quam syntaxis flagitat: *τιθεμένους*, tamen verbum *διδάσκειν* cum tertio casu constructum vix tolerabile. Quantillum

est reponere *δείξας*! Ceterum c. 11. 5 et 12. 5 bis eadem pugna describitur; mira certe utrobique in caesorum numero convenientia. Et eadem fortasse medicina utendum Cimon. 10. 9.

Marcell. 13. 7. Milites qui ex Cannensi clade effugerant, missi fuerunt in Siciliam. Pro his consul gratiam deprecatus est factumque est triste Sctum, nihil indigere remp. illorum hominum ignavia; *εἰ δὲ βούλεται χρῆσθαι Μάρκελλος αὐτοῖς ἴσως μηδενὸς τῶν ἐπ' ἀνδρείᾳ νομιζομένων ςεφάνων καὶ γερῶν τυχεῖν.* Pro *ἴσως* repone *τέως*· nimirum quamdiu Hannibal in Italia erit. Non mihi persuaserunt Madv. Advers. I p. 583 et Bernardaces p. 18.

Marcell. 15. 6: *οἱ σκορπίοι βραχύτονοι μὲν, ἐντεῦθεν δὲ πλῆξαι παρεςήκεσαν.* Lege: *ἐγγύθεν.*

Marcell. 22. 5. Venus *ἀπέχθεται βίᾳ καὶ πολέμοις.* Haud parum melius placet *ἄχθεται.*

Marcell. 24. 1. Marcello displicebant Fabii cunctationes quum putaret *πρότερον ἐκτριβεῖσαν ὑπ' ἐκείνου λήσεσθαι τὴν Ἰταλίαν.* Praestat *φθήσεσθαι.*

Marcell. 25. 1. Valerius *ἕτερον ἐβούλετο λαβεῖν δικτάτωρα.* Sicuti Romani *dicere*, Plutarchus hoc appellare solet *λέγειν.*

Marcell. 26. 1. Hannibalis sunt de Marcello verba: *ἀεὶ μαχησόμεθα πρὸς τοῦτον ὡς ἔοικεν τῷ τοῦ τολμᾶν ἀεὶ καὶ τὸ θαρρεῖν εὐτυχοῦντι καὶ σφαλλομένῳ τὸ αἰδεῖσθαι πρόφασίς ἐςιν.* Facilia haec fient intellectu, si correxeris: *ᾧ τὸ τολμᾶν ἀεὶ καὶ θαρρεῖν.*

Marcell. 27. 2. Leve est pro *προσγεγυμνασμένος* rescribere *προγεγυμνασμένος.*

Marcell. 28. 2: *μύες τὸν ἐν Διὸς χρυσὸν διαφαγόντες.* Commendo: *διατραγόντες*, sicuti legitur Nic. 13. 4: *κόρακες τὸν καρπὸν ὄντα χρυσοῦν τοῦ φοίνικος ἀπέτρωγον.* Cf. Cobet. *Mnem.* 1856 p. 195 et 1874 p. 51. Idem vitium recurrit Sull. 7. 4.

Marcell. 29. 6: καλὸν μὲν τῷ ϛρατοπεδεῦσαι τὸ χωρίον ἐφαίνετο. Cum Reiskio postulo: καλὸν μὲν ἐνϛρατοπεδεῦσαι. Talia composita ubique ab omnibus pro re nata finguntur et mirum dictu est quoties praepositio ἐν exciderit. Arist. 11. 9 τόπον εὐφυέϛατον ὄντα ἐμπαρατάξαι φάλαγγα Plutarchus, credo, nominavit, non παρατάξαι, veluti mox c. 11. 11: χώραν ἐπιδοῦναι ἐναγωνίσασθαι legitur et c. 10. 1 πεδίον καλὸν ἐναγωνίσασθαι. Contra c. 16. 3 Athenienses κέρδος ἡγοῦνται τὸ μὴ πρὸς ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς ἀλλὰ βαρβάρους καὶ φύσει πολεμίους — ἐναγωνίσασθαι, sed cum Reiskio multum praefero verbum simplex.

Marcell. 29. 7. Romani milites tumultuantes διεϛρατήγουν, h. e. disserebant de imperatoris officio et Marcello molesti erant, quum arbitrarentur se optime animadvertere quae loca occupanda forent. Est hoc verbum apud Plutarchum minime rarum. Sic Aemilius Paulus 13. 4 invenit exercitum πολλὰ διαϛρατηγοῦντα τῶν ἀπράκτων. Pyrrh. 16. 2 in balneis milites ἀλύοντες ὑπὲρ τῶν πραγμάταν λόγῳ διεϛρατήγουν. Sulla 23. 3 de Mithridate cum contemtu, νῦν δέ, inquit, ἐν Περγάμῳ καθήμενος ὃν οὐχ ἑόρακε διαϛρατηγείτω πόλεμον. Itidem Galb. 1. 1 legimus Aemilium Paulum accepisse τὴν ἐν Μακεδονίᾳ δύναμιν διαϛρατηγοῦσαν. Diversum est παραϛρατηγεῖν· facit hoc qui aliquid iuris in imperatorem habet aut certe sibi arrogare potest. Hinc idem ille Aemilius Paulus c. 11. 1 Romae contionem habet et populum enixe rogat ne velit παραϛρατηγεῖν, sed decernere omnia quibus sibi ad bellum opus esset. Alexander 39. 5 noluit matrem παραϛρατηγεῖν. Lepide quoque de Ctesippo Chabriae filio in Phocionis exercitu 7. 2: παρενοχλοῦντος ἐν ϛρατείᾳ τινὶ τοῦ νεανίσκου καὶ κόπτοντος αὐτὸν ἐρωτήμασιν ἀκαίροις καὶ συμβουλίαις οἷον ἐπανορθουμένου καὶ παραϛρατηγοῦντος. Scilicet adulescens sibi iam propemodum Phocionis collega videbatur. Sunt etiam alii loci ad manum. Veluti apud Dionysium Halic. X 45 consulis vox est ad tribunum, qui non statim ac sine mora dicto audiens fuerat: χώρει διὰ ταχέων καὶ μὴ παραϛρατήγει. Sed cumulare exempla non necesse est.

Aristid. 10. 11. Ephori Aristidem ληρεῖν ἔφασκον καὶ καθεύ-

δειν. Scio quidem interdum etiam verbum *καθεύδειν* translato sensu usurpari, sed longe frequentius hoc sensu est *νυστάζειν* et nunc certe malim: *ληρεῖν ἔφασκον καὶ ὑθλεῖν*. Unciales literae ostendent horum verborum in ductibus convenientiam.

Aristid. 18. 2. Admirabile est videre quam multae bonae correctiones lateant apud Sintenisium in margine. Veluti in hisce: *τοῖς βαρβάροις παρέστη λογισμός, ὡς πρὸς ἄνδρας ὁ ἀγὼν ἔσοιτο μαχομένους ἄχρι θανάτου*. Uniuscuiusque est rescribere: *μαχουμένους*. Scribit Sintenisius primum hoc vidisse Coraem, sed in textu praesens reliquit itemque Doehnerus vulgatam lectionem servavit. Hercherus verum agnovit.

Aristid. 23. 3. Pausanias classiarios pro poena *σιδηρᾶν ἄγκυραν ἐπιθεὶς ἠνάγκαζεν ἑστάναι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας*. Malo: *περιτιθείς*. Cf. *Mnem*. 1896 p. 355.

Aristid. 24. 1: *ταχθῆναι βουλόμενοι κατὰ πόλιν ἑκάστοις τὸ μέτριον*. Non hoc agebant socii, sed ut certum ac definitum tributum singulis urbibus imperaretur: itaque verum est: *μέτρον*. Hinc statuit Aristides *τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ καὶ δύναμιν*.

Aristid. 24. 6. Risit aliquando Themistocles quod Aristides tanto opere celebrabatur *ἐπὶ τῇ διατάξει τῶν φόρων*· non enim viri laudem esse *ἀλλὰ θυλάκου χρυσοφύλακος*. Hoc quidem stultum est, sed non invenio leniorem correctionem quam: *ἀλλὰ δουλικοῦ χρυσοφύλακος* (ΑΛΛΑΔΟΥΛΙΚΟΥ — ΑΛΛΑΘΥΛΑΚΟΥ).

Aristid. 25. 3. Quum Athenienses aerarium commune sociorum Delo Athenas deportare vellent, *Σαμίων εἰσηγουμένων*, legimus contendisse Aristidem rem iniustam quidem esse, verumtamen utilem. At neque verisimile iudico Samios fuisse auctores et nusquam praeterea tale quid traditur. Certe non sequar Blassium qui nescio quid argutatur: „Samos war nach Athen das mächtigste Bundesglied; der Antrag demnach so am wenigsten verdächtig." Itaque ne operae quidem pretium habuit adscribere acutam Madvigii correctionem: *τῶν ταμιῶν εἰσηγου-*

μένων. Sed quantumvis acute hoc inventum sit, malim tamen equidem: Σαμίων ἐνιςαμένων.

Cat. Mai. 1. 7. Cato eloquentiam excoluerat τῶν καλῶν οὐ μόνον ἀναγκαῖον ὄργανον. Quoniam ἀλλὰ καί nec sequitur nec subintelligitur, reponere licebit: μονονοὺκ ἀναγκαῖον. Sic saepe solet Plutarchus. Themist. 32. 4: Φύλαρχος ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ μονονοὺ μηχανὴν ἄρας. Crass. 15. 5: μονονοὺ βίᾳ προῆγεν. Sertor. 18. 7: μονονοὺ θερμαινόμενος τῷ πυρί. Phoc. 29. 1: μονονοὺκ ἔρωτα παρίςη. Cat. Min. 57. 2: τὸν Ἰόβαν ἔπαυσε μονονουχὶ σατράπας πεποιημένον. Agid. 14. 2: πρᾴως καὶ μονονοὺκ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι. Brut. 29. 3: μονονουχὶ ῥητῶς ὑπὲρ τυραννίδος ἐπολέμησαν. Artax. 8. 1: μονονουχὶ δεικνύοντος ὄψει. Artax. 20. 1: ἐξ αὐτῶν μονονουχὶ τῶν βασιλείων ἐσώθησαν. Denique Galb. 24. 2: μονονουχὶ τὸν Ὄθωνα τοῦ θεοῦ χειρὶ ληπτὸν παραδιδόντος. Praeivit Demosthenes noto loco p. 9. 12: ὁ παρὼν καιρὸς μονονουχὶ λέγει φωνὴν ἀφιείς. Hinc parata medicina est Eumen. 14. 1: τὰ πράγματα φωνὴν ἀφιέντα. Hoc quidem nimium est et Herwerdenus iam supplevit: (μονονουχὶ) φωνὴν ἀφιέντα.

Fredericus Kenyon ad Bacchylidem p. 37 studuit probare Pherenicum Hieronis equum vicisse Delphis annis 482 et 478, Olympiae vero anno 476. „A modern racehorse does not continue on the turf for six years, still less win important races over such a period; but the circumstances of Greek racing were different." Deinde pergit ostendere quantum intersit inter „a racehorse" et „a steeplechaser, who does not begin racing so early and is consequently able to continue much longer". Apparet Kenyonem immemorem fuisse Herodoti VI 103, qui narrat Cimonis equos ter deinceps vicisse Olympia, nempe uti Rutgersius perhibet annis 532, 528 et 524. Respicitur eodem Cat. Mai. 5. 6. Hic igitur habemus exemplum equorum victorum non spatium sex, sed novem adeo annorum. Maius etiam est quod colligitur e Spartana inscriptione, n. 4416 apud Collitsium. Δαμώνων fuit cui contigit quod nemini πήποκα τῶν νῦν. Operae pretium est quaedam describere: Τάδε ἐνικαἑ Δαμώνων τῷ αὐτῷ τεθρίππῳ αὐτὸς ἀνιοχίων· ἐν Γαιαϝόχω τετράκιν καὶ Ἀθάναια τετράκιν κήλευΰνια τετράκιν. καὶ Ποοΐδαια Δαμώνων

ἐνίκη Ἔλει, καὶ ὁ κέλης ἁμᾶ αὐτὸς ἀνιοχίων ἐνήβωαῖς ἵπποις ἑπτάκιν ἐκ τᾶν αὐτῶ ἵππων κὴκ τῶ αὐτῶ ἵππω. καὶ Ποοῖδαια Δαμώνων ἐνίκη Θευρίᾳ ὀκτάκιν αὐτὸς ἀνιοχίων et cetera quae nunc mitto, cum praesertim non appareat quae illorum ludorum intervalla fuerint nec magis disertis verbis significetur quoties Damonon iisdem equabus vicerit. Alia dabit Friedlanderus *Sittengeschichte* II p. 305.

Cat. Mai. 10. 4. Plutarchus ex Polybio refert uno die in Baetica urbes ab Catone dirutas fuisse: τῶν ἐντὸς Βαίτιος ποταμοῦ π ό λ ε ω ν ἡμέρᾳ μιᾷ τὰ τείχη κελεύσαντος αὐτοῦ περιαιρεθῆναι, deinde addit eas fuisse quadringentas numero. Sed deerit aliquid ad loci integritatem, nisi suppleas: πόλεων (π α σ ῶ ν). Vides quam facile illud potuerit excidere.

Cat. Mai. 11. 1. Non de provincia Cato decesserat et Scipio volebat τὰς Ἰβηρικὰς πράξεις ὑ π ο λ α β ε ῖ ν. Sunt qui vim praepositionis in his compositis non penitus intelligant qualis sit eaque de causa iam satis multa exempla ad Theophrastum adscripseram *Mnem.* 1892 p. 336 et alia addidi *Mnem.* 1893 p. 340. Nova deinde exempla, uti fit, sese mihi obtulerunt. Veluti notaram ὑποθεῖν legi in Arist. Eqq. 1161; sed idem vocabulum praeterea Xenophon habet de Venat. 3. 8 de canibus, dum alter alterum currentem praepedit atque sic conatur antevertere. Apud Dionem Cassium XLVIII. 6. 5 legitur: ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς ὡς ἑκάϛους καὶ συνήροντο καὶ συνίϛων, ubi scriptor verbum ὑπολαμβάνειν cum plurimis aliis a Thucydide mutuatus est I 121 et 143. Praeter laudatum Plutarchi locum inveni Cat. Mai. 19. 1: τὸ παραρρέον δημόσιον ὕδωρ ὑπολαβόντες ὑπῆγον εἰς οἰκίας ἰδίας. Redit verbum Philopoem. 8. 1 et Dion. 14. 1. Sed maxime attendendum ad Arist. Eqq. 742:

ὅτι; ϛρατηγῶν, ὑποδραμὼν τοὺς ἐκ Πύλου
πλεύσας ἐκεῖσε τοὺς Λάκωνας ἤγαγον.

Sic enim Leeuwenius locum felicissime expedivit *Mnem.* 1887 p. 460. Nos similiter: *onderkruipen*, *onderhuren*, *onderscheppen*; sed de ea re ad Theophrastum dixi.

Can. Mai. 15. 2. P. Scipioni Africano dies dicta fuit ex lege Petillia de pecunia regis Antiochi. De ea causa quae olim

maximis clamoribus celebrata fuerat, vix quidquam certi traditum est. Scribit Livius XXXVIII. 56: Non de accusatore convenit: alii M. Naevium, alii Petillios diem dixisse scribunt; non de tempore quo dicta dies sit; non de anno quo mortuus sit; non ubi mortuus aut elatus sit, cet. Secundum Plutarchum accusatores extitere Petillii, subscriptor Cato. Sequitur apud eum quod nimis absurdum est: τοῦτον μὲν οὖν (Africanum) ἀπ' οἴκου τε μεγάλου (sed Ungerus acute correxit ἀπ' ὄγκου τε μεγάλου) καὶ φρονήματος ἀληθινοῦ ποιησάμενον ὑπὸ πόδας τὰς διαβολὰς μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεὶς ἀφῆκε. Itane vero? Hoccine egit Cato ut is qui Hannibalem superasset et bellum Punicum confecisset carnificis manu in carcere periret? Cras credam. Sed Livium conferamus qui c. 51 rem hoc ferme modo enarrat. Tribuni plebis Scipionem accusarunt et orationibus in noctem perductis, prodicta dies est. Ubi ea venit, tribuni in Rostris prima luce consederunt. Citatus reus ad rostra subiit, deinde tribunis plebis et contione relicta, contulit sese in Capitolium simulque se universa contio avertit et secuta Scipionem est, cui hic speciosus ultimus dies illuxit. Nec tamen tribuni destiterunt: longior dies prodicta fuit concessitque Scipio in Liternum. Ubi dies venit citarique absens est coeptus, L. Scipio morbum causam esse cur abesset excusavit et altercando tandem per Ti. Sempronium Gracchum eo perventum est, ut causa oblivione sepeliretur. Quid Cato? Uti coniicio, prohibitus fuit quominus longa et elaborata oratione bilem in Scipionem evomeret. Μὴ ἀποκτεῖναι δυνηθεὶς absurdum est, sed reum missum fecit: μὴ ἀποτεῖναι (scil. τὸν λόγον) δυνηθείς. Infelix est suspicio Madvigii p. 583: μὴ ἀποκλῖναι δυνηθείς, hoc erit: inclinare et de statu movere. Credo, in Liternino Scipio iam satis de statu motus erat.

Cat. Mai. 17. 9. Condemnatus Quinctius post in theatrum venit καὶ π ο ρ ρ ω τ ά τ ω που καθεσθεὶς οἶκτον ἔσχε παρὰ τῷ δήμῳ. Positivus satis est et malo π ό ρ ρ ω. Haud dissimilis est corruptela Pyrrh. 2. 3.

Cato Mai. 20. 4. Cato Maior in Socrate nihil aliud, οὐδὲν ἄ λ λ ο, admirabatur quam quod patienter tulerat morosam uxo-

rem et liberos stupidos. Hoc quidem nimium est: scribam: οὐδὲν μᾶλλον. Est tamen verissimum Catonem non magni fecisse Socratem eiusque philosophiam, vide modo c. 23. 1.

Comp. Arist. et Cat. 3. 2. Non fuit Cato de re rustica πολλὰ καὶ χρήσιμα συλλεξάμενος, sed συγγραψάμενος.

Comp. Arist. et Cat. 4. 11: γελοῖον γὰρ οἴεσθαι ῥᾳθυμίας εἶναι τὴν Ἀριστείδου πενίαν (σημεῖον). Vides quid exciderit. Cf. Bast. ad Greg. Cor. p. 216.

Philopoem. 10. 6. Machanidas tyrannus vult transire fossam idque Philopoemen conatur prohibere: παρεξήλαυνον ἀλλήλοις ἑκατέρωθεν, ὁ μὲν διαβῆναι καὶ φυγεῖν, ὁ δὲ τοῦτο κωλῦσαι βουλόμενος. Non sic simpliciter fugere volebat Machanidas, hostibus in altera fossae ripa instantibus. Quod agebat, id Plutarchus consuevit appellare φυγομαχεῖν et cf. de eadem re Polyb. XI. 17, Legitur verbum quod dixi Philopoem. 13 1: ἀπῆν φυγομαχῶν, Lycurg. 16. 8: πρὸς τὸ τολμᾶν καὶ μὴ φυγομαχεῖν ἐν ταῖς ἁμίλλαις, Marcell. 24. 1: τῶν ἄλλων ὑπάτων τῷ φυγομαχεῖν χρωμένων, Marcell. 25. 3: τῷ φυγομαχοῦντι πανταχόθεν ἐπεφαίνετο, Lucull. 14. 5: ὄρη βασιλεῖς φυγομαχοῦντας ἀρκοῦντα κατακρύψαι, Crass. 11. 7: οὐκέτι γὰρ ἠξίουν φυγομαχεῖν itemque Pomp. 67. 4, Alex. 32. 1, Caes. 41. 1; est plane, uti vides, *pugnam detractare*, sed qui pugnam detractat, non continuo fugam capessit. Habet Plutarchus composita φιλομαχεῖν, τοπομαχεῖν et θυμομαχεῖν.

Philopoem. 12. 5. Supplendum καὶ (δὴ) διέφυγε. Res aperta est.

Philopoem. 13. 9. Philopoemen in insulam Cretam delatus ipsos Cretenses versutos ταχὺ παῖδας ἀπέδειξεν ἀνόητα καὶ κενὰ πρὸς ἐμπειρίαν ἀληθινὴν πανουργοῦντας. Rectius iungentur ἀνόνητα καὶ κενά. Astu illi nihil proficiebant erantque inania consilia.

Philopoem. 14. 1. Redit Philopoemen in patriam λαμπρὸς περὶ τῶν ἐκεῖ πράξεων. Restituit Bryanus praepositonem παρά,

Sintenisius cogitavit de praep. *ἀπό*. Nisi fallor, requiritur *ἐπί*, coll. Flamin. 2. 5: *ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ δηλοῦται* et Mar. 2. 4: *ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτῶν εὐθὺς θεωρείσθω*.

Philopoem. 18. 13. In pugna equestri Philopoemen de equo decidit et *ἔκειτο πολὺν χρόνον ἄναυδος*, ut mortuum esse crederent. Mox *τὴν κεφαλὴν ἐπάρας διέβλεψεν*. Melius intelligam: *ἀνέβλεψεν*. Recte autem c. 20. 3: *διαβλέψας*.

Phllopoem. 19. 3. Captivum Messenii interfici iusserunt *αὐτῷ Δεινοκράτει φοβερώτερον εἰ διαφύγοι*. Immo: *φοβερώτατον*.

Philopoem. 21. 10. Supplendum: *λόγων δὲ* (*πολλῶν*) *λεχθέντων*.

Flamin. 3. 3. Angustiae ad Aoum flumen non minus munitae sunt quam ipsa Tempe, *κάλλη δὲ δένδρων καὶ χλωρότητα ὕλης καὶ διατριβὰς καὶ λειμῶνας ἡδεῖς οὐκ ἔχουσιν*. Molestus hiatus est et commendabo: *χλωρότητας*.

Flamin. 8. 4. Notabile *ἀνακόλουθον* est: *περιῆν ὁ Φίλιππος — ὅλην ἐπερείσας τὴν φάλαγγα τοῖς Ῥωμαίοις τὸ βάρος τοῦ συνασπισμοῦ — οὐχ ὑπομεινάντων*. In longiore sententia talia minime rara sunt et lubet aliquot exempla adscribere. Comp. Alcib. et Coriol. 3. 3: *τὰς δὲ Μαρκίου πράξεις — τοῦτο μὴ προσὸν ἐπαχθεῖς ἐποίησεν αὐτοῖς τοῖς εὖ παθοῦσιν, τὸν ὄγκον αὐτοῦ — μὴ ὑπομείναντας*. Pelop. 11. 2: *ταῖς θύραις — ἐπιστάντων κρότον ἐποίησαν*. Sull. 25. 4: *ἐτέτακτο γὰρ — τῷ καταλύτῃ τὸν ξένον διδόναι τέσσαρα τετράδραχμα — ταξίαρχον δὲ πεντήκοντα δραχμὰς λαμβάνειν τῆς ἡμέρας, ἐσθῆτα δ' ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δ' εἰς ἀγορὰν προερχόμενος*. Sunt talia diligenter consideranda. Madvigium in Adversariis I p. 55 non sequi ausim.

Flamin. 12. 3: *κατάγων τὰς φυγάς*. Dixeris citra controversiam verum esse *τοὺς φυγάδας*, sed similiter legitur Philopoem. 16. 4 *τὰς φυγὰς κατάγειν* ubi cf. Blassius; recte autem bis *φυγάδας* legitur c. 17. 4.

Flamin. 14. 1: *ὡ ς ἀναγράφουσιν*. Palam est rescribi oportere *καὶ ἀναγράφουσιν*.

Flamin. 17. 7. Coenat Flamininus *παρὰ τῷ ξένῳ*, de quo quum nondum quidquam dictum sit, malo: *παρ' ἰδίῳ ξένῳ*. Cf. Moral. p. 197 C et Liv. XXXV. 49.

Flamin. 19. 4. Nominat Plutarchus Catonem censorem *ἄρχοντα νόμιμον καὶ πολίτην ἄριστον*. Languet adjectivum *νόμιμον* et verius videtur *δόκιμον*.

Comp. Philopoem. et Flamin. 3. 4: *ῥᾷον γὰρ χαρίζεσθαι τοῖς δεομένοις ἢ λυπεῖν ἀντιτείνοντα τοὺς δυνατωτέρους*. Merae tenebrae: scribe *ἢ* (*μὴ*) *λυπεῖν* et lux erit.

Pyrrh. 2. 1: *οἱ Μολοσσοὶ ἐπηγάγοντο τοὺς Νεοπτολέμου παῖδας*. Quoniam in superioribus nihil dictum fuit de illo Neoptolemo, credibile est aliquid intercidisse. Cf. c. 5.

Pyrrh. 3. 7: *τοῖς δὲ σπληνιῶσιν ἐδόκει βοηθεῖν ἀλεκτρυόνα θύων λευκὸν ὑπτίων τε κατακειμένων τῷ δεξιῷ ποδὶ πιέζων ἀτρέμα τὸ σπλάγχνον*. Non videtur fidem miraculo habuisse Plutarchus; alii pertinaciores fuerunt et reges Angliae usque ad Gulielmum III haud dissimili modo scrofulas sanabant. Itidem in Gallia qui struma laborabant, regem adibant.

Pyrrh. 8. 5. Perscribitur Hannibalis iudicium de optimo imperatore, sed diversum est quod traditur Flamin. 21, ubi eadem quae Livius XXXV. 41.

Pyrrh. 12. 4. Depingitur Pyrrhus Demetrii *κωλύων τὴν δύναμιν ὥσπερ ἐξ ἀρρωστίας μεγάλης ἀναλαμβάνουσαν*, sed satis apparet veram lectionem esse *κολούων*, quod Blassius quoque vidit. Sic legitur Nic. 6. 1: *κολούοντα τὸ φρόνημα καὶ τὴν δόξαν*.

Pyrr. 13. 8: *πρέσβεις ἔπεμψαν λέγοντας*. Hic ne quis requirat *λέξοντας*. Sic saepe Plutarchus praesens habet, ubi rectius futurum posuisset, verbi causa Lysandr. 23. 2: *πρέσβεις ἔπεμπον*

δεομένους et Galb. 8. 2: πεμπτέον ἐςὶν αἰτουμένους. Longe tamen crebrius futurum invenitur.

Pyrrh. 14. 1. Legimus Cineam Demosthenis auditorem fuisse, qui tamen quadraginta annis ante obierat. Falso hoc traditum fuisse dixeris, nam quem Pyrrhus quoquoversus oratorem mittere solebat, non erat is extrema senectute.

Pyrrh. 14. 5. In Sicilia secundum Pyrrhum ςάσις πάντα νῦν ἐκεῖνα Malo ἐκεῖ.

Pyrrh. 15. 2. Haud satis scio an Plutarchus non nimis peritus fuerit rerum nauticarum. Regia navis in qua Pyrrhus vehebatur πλαγίου (sed Xylander πελαγίου) μὲν ἔτι ὄντος τοῦ κύματος ἠμύνετο καὶ διέφυγε μεγέθει καὶ ῥώμῃ τὰς ἐπιβολὰς τῆς θαλάσσης· ἐπεὶ δὲ περιελθὸν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπήντα τὸ πνεῦμα καὶ κίνδυνον εἶχεν ἡ ναῦς ἀντίπρῳρος ἱςαμένη πρὸς κλύδωνα πολὺν διαρραγῆναι — ἄρας ὁ Πύρρος αὑτὸν ἀφῆκεν εἰς θάλασσαν. Haec minime conveniunt cum iis quae de Sertorio narrantur 7. 5: τοῦ πελάγους ἀνιςαμένου καὶ τὰ πολλὰ τῶν τοῦ Σερτωρίου πλοίων ὑπὸ κουφότητος πλάγια ταῖς ῥαχίαις περιβάλλοντος, αὐτὸς ὀλίγαις ναυσὶ — ἡμέρας δέκα σαλεύων πρὸς ἐναντίον κῦμα καὶ κλύδωνα τραχὺν ἐπιπόνως διεκαρτέρησεν. Itidem non concoquo Anton. 68. 1: μέγιςον βλαβεὶς ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ὑψηλοῦ κατὰ πρῷραν ἱςαμένου μόλις ὥρας δεκάτης ἀπεῖπε. Ceterum Xylander fortasse memor fuit Cic. 32. 2: εἰς Δυρράχιον ἀνέμῳ φορῷ περαιούμενος, ἀντιπνεύσαντος πελαγίου μεθ' ἡμέραν ἐπαλινδρόμησεν. Cf. Wytt. ad Mor. 28 D.

Pyrrh. 21. 6: βιαζόμενος πρὸς χωρία δύσιππα καὶ ποταμὸν ὑλώδη. Hic miror Sintenisium, qui sibi non persuaserit recte correctum fuisse ποταμὸν ἑλώδη. Sermo est de pugna ad Asculum facta et quum supra stagna effusus amnis esset, nil mirandum, quod scribit Plutarchus, ἔφοδον οὐ λαβεῖν τὰ θηρία. Alii loci idem commonstrant. Sull. 20. 7 describitur fluvius Melas in Boeotia, qui haud procul πρόεισιν, ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖςον εὐθὺς εἰς λίμνας τυφλὰς καὶ ὑλώδεις ἀφανίζεται, recte Bryanus emendavit ἑλώδεις et illorum certe locorum natura satis nota est. Hinc etiam in sequentibus capitibus τὰ Ὀρχομενίων

ἕλη plus semel memorantur, in quibus nascebatur ὁ αὐλητικὸς κάλαμος. Contra sine vitio Lucull. 15. 3 describit τὴν ὀρεινὴν ὑλώδη καὶ δύσβατον οὖσαν et c. 22. 1 χωρία sunt ἑλώδη καὶ νοσερά. Recte quoque Caes. 16. 3 Britanni incidunt εἰς τόπον ἑλώδη καὶ μεστὸν ὑδάτων, sed c. 23. 1 Suevi εἰς βαθεῖς καὶ ὑλώδεις αὐλῶνας. Itidem c. 25. 2 recte πῇ μὲν ἀτέκμαρτοι βάθει χιόνος ἀτραποί, πῇ δὲ δι' ἑλῶν καὶ ῥευμάτων παρατρεπομένων ἀστάφεια πολλὴ τῆς πορείας. Prope Thapsum autem c. 53. 2 invenit Caesar ὑλώδεις τόπους καὶ προσβολὰς ἀφράστους ἔχοντας. Remanet locus de quo subdubito Brut. 51. 1: διαβάς τι ῥεῖθρον ὑλῶδες καὶ παράκρημνον· alii videant. Cf. praeterea Oth. 7. 2, Brut. 4. 3; 6. 1, Flamin. 4. 5.

Pyrrh. 23. 5: ἀποστάσεις δρῶν ἅπαντα. Legam: ἁπανταχοῦ. Minime persuasit Madvigius p. 586.

Pyrrh. 28. 5. Acrotatus filius regis Spartanorum deperibat Chilonida uxorem Cleonymi exulis quem Pyrrhus tentarat in patriam reducere. Repulsis hostibus magnam gloriam consecutus redit Acroterus in urbem cum senibus quibusdam clamitantibus: Οἶχε, 'Ακρότατε, καὶ οἶφε τὰν Χιλωνίδα· μόνον παῖδας ἀγαθοὺς τᾷ Σπάρτᾳ ποίει. Horum verborum emendatio non magno constat; quippe scribendum: Οἶφε, 'Ακρότατε, ναὶ οἶφε τὰν Χιλωνίδα, sed formam verbi non praesto; invenio enim et οἶφειν et οἰφεῖν et οἰφᾶν. Ceterum Plutarchus non accuratissimus fuit in Doricis formis servandis; si fuit, aliquanto plura corrigenda erunt, veluti c. 26. 19 πάθωμες et ἀδικεῦμες et ἐσσῆται· sed minime hoc necesse est.

Mar. 1. 3. Pro exemplo ponit Plutarchus cognomen Macrini, quod ante Traiani tempora non me legere memini, nec certe erat in pervulgatis nominibus. Non nominavit, credo, τὸν Μακρῖνον καὶ τὸν Τορκουᾶτον καὶ τὸν Σύλλαν, sed τὸν Μαγκῖνον.

Mar. 2. 2. Notabile est quod legimus, Marium Graeco sermone usum fuisse πρὸς μηδὲν τῶν σπουδῆς ἐχομένων. Consequitur eum satis scivisse Graece ut servulis aliquid imperaret. Sed hoc si verum est, fabula est quod narratur c. 45. 5.

Mar. 2. 4. Non fuit Platonis vox; ὦ μακάριε Ξενόκρατες θῦε ταῖς Χάρισιν, sed de more omiserat proprium Xenocratis nomen. Athenienses habent ὦ μακάριε, ὦ βέλτιστε, ὦ λῷστε et sim., sed nomen non addunt. Cobetus hoc plus semel ostendit. Metellus c. 8. 4 Marium compellat ὦ γενναῖε· quam foret absonum ὦ γενναῖε Μάριε. Interdum proprium nomen additur, sed non nisi certa de causa. Verbi causa in Platonis Gorgia p. 467 B Socrates verba sunt: μὴ κακηγόρει ὦ λῷστε Πῶλε, ἵνα προσείπω σε κατὰ σέ. Hic certe non expungam Poli nomen, sed quaero quid tamen peculiare sit in illo ὦ λῷστε Πῶλε, ut Socrates addiderit: ἵνα προσείπω σε κατὰ σέ. Gorgiae instar delectatur ille sophista ἰσοκώλοις καὶ παρίσοις καὶ ὁμοιοτελεύτοις. Hinc suspicatus sum ὦ λῷστε interpolatoris esse, Socratem autem adversarium ita compellavisse: ὦ ἠλὲ Πῶλε. Credo ὦ et ἠλέ pronunciando ita in unum coaluisse ut evaderet ὦλε Πῶλε. Vide quoque ad Artax. 9. 1.

Mar. 4. 1. Marius trib. pl. creatus est Μετέλλου σπουδάσαντος. Vide an non praestet συσπουδάσαντος.

Mar. 11. 11: πρὶν ἀνατρέψωσι τὴν Ῥώμην. Est sane facillimum hic inserere particulam ἄν, quam sincera Graecitas postulat. Sed fieri potest ut circa talia minuta Plutarchus incuriosus fuerit. De multis exemplis unum et alterum delibabo. Invenio Lysandr. 6. 7: μέχρι πίῃ, Cat. Min. 41. 3: ἕως ἐμπνέωσι, Cat. Min. 59. 3: ἄχρι οὗ ἐξελέγξωσιν. Concedendum tamen est ἂν locis longe pluribus recte additum esse. Perperam particula adhaeret Mar. 12. 3: ἦ μὴν ἐμμενεῖν οἷς ἂν ὁ δῆμος ψηφίσαιτο.

Mar. 12. 3. Marius Iugurtham duxit in triumphum, οὗ ζῶντος οὐδ' ἂν εἷς ἤλπισε πολεμίων κρατῆσαι. Scripsissem equidem: πολέμῳ.

Mar. 13. 2. De mulis Marianis Plutarchus parum probabilia narrat ac certe diversa ab iis quae apud alios inveniuntur, v. c. Flav. Ios. Bell. Iud. III. 95. Scilicet in castris apud Numantiam Marius traduxit mulum εὐεξίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ ῥώμῃ διαφέροντα. Non crediderim mulum tam bene curatum

ante reliquos omnes fuisse *πρᾷον· nitidus* fuit, uti arbitror, qualis canis ille apud fabularum scriptorem aussi puissant que beau, gras et *poli*. Tales bestiae *λιπαραί* dicuntur Xenophonti in Cyrop. I. 4. 11, ubi regius puer exultat et exclamat: *τὰ δ' ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ λειμῶσι θηρία ὡς μὲν καλά, ὡς δὲ μεγάλα, ὡς δὲ λιπαρὰ ἐφαίνετο*. Scripsi *καὶ πρᾳότητι* uncialibus literis et emicuit: *καὶ λιπαρότητι*. Similiter in cute curanda plus aequo operata iuventus *λιπαρά* dici potuit, quam nitidam Romani interpretantur.

Mar. 15. 6. Erant Cimbri *φθόγγον τε καὶ θόρυβον οὐχ ἑτέροις ὅμοιοι*. Diversa erat dialectus qua utebantur, sed omnes tumultuabantur similiter: hinc reponam: *φθόγγον τε καὶ θροῦν*. De horum nominum confusione quaedam adnotavi ad Alciphronem *Mnem*. 1878 p. 252. Nempe *φωνή* erat *ὅλως ἀλλόκοτος καὶ θηριώδης*; ut est c. 16. 2. Vide quoque Madvigium Advers. I p. 139 de c. 19. 5, ubi Ligurum fit mentio. Addo Alex. 31. 4.

Mar. 17. 8. Magna Mater ex penetralibus *ἐφθέγξατο νίκην Ῥωμαίοις ὑπάρχειν*. Lege: *ὑπάρξειν*.

Mar. 19. 4. Barbari in Romanos impetum faciunt *κρούοντες ῥυθμῷ τὰ ὅπλα καὶ συναλλόμενοι πάντες* Dici hoc solet *ἐναλλόμενοι*, sicuti Lucull. 11. 2.

Mar. 19. 7. Romani Liguribus auxilio veniunt et Ambones, qui apud Aquas Sextias flumen traiecerant, in fugam convertunt *καὶ πλεῖστοι μὲν αὐτοῦ περὶ τὸ ῥεῖθρον ὠθούμενοι κατ' ἀλλήλων ἐπαίοντο καὶ κατεπίμπλασαν φόνου καὶ νεκρῶν τὸν ποταμόν*. Displicet *ἐπαίοντο* et significantius erit: *ἐπατοῦντο*. Deinde Romani flumen transgressi sunt et barbaros trucidarunt fugientes *ἄχρι τοῦ στρατοπέδου*.

Mar. 20. 1: *ἥδιστον ἀνδράσιν εὐτυχῶς μεμαχημένοις ὕπνος ἤπιος*. Verius est: *εὐψύχως*, cf. Cobet. Var. Lect. p. 6.

Mar. 25. 6. Excidit particula et lege: *ἐλπίσαντα μάλιστ' (ἂν) συμπεσεῖν*.

Mar. 27. 6. Hastis consulis nomen insculpserant, non *παρὰ τὸ ξύλον*, sed *περὶ τὸ ξύλον*. Vide de hoc loco Madv. Adv. I p. 587.

Mar. 29. 5: *τοῦ Μετέλλου φήσαντος μὴ ὀμόσαι*. Plane requiritur futurum et olim scribebatur *ὀμόσειν*. Sciendum tamen est mox sequi veram futuri formam *ὀμεῖσθαι*. Crediderim Plutarchum negligenter vitiosa futuri forma fuisse usum; sed quis rem praestabit?

Mar. 31. 3. Sperabat Marius *καὶ νέων μὲν τὴν πόλιν θριάμβων, σκύλων δὲ Ποντικῶν τὸν οἶκον ἐμπλήσειν*, sed proclive est restituere *καινῶν* pro *νέων*. Vide tamen c. 45. 4.

Mar. 33. 3: *καλούμενος οὐκ ᾐσχύνθη*. Est hoc utique dicendum *προκαλούμενος*.

Mar. 38. 3: *Ἐξαναστὰς οὖν ὁ Μάριος καὶ ἀποδυσάμενος καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν λίμνην*. Apud Plutarchum nulla est offensio in aoristo *ἀποδύσασθαι*, quem saepe usurpat; sed non video cur scriptor hoc ipsum addiderit Marium vestem exuisse. Magis ad rem erat eum suam sortem deflevisse, qui ad hanc omnium rerum desperationem redactus esset, unde incidi in *ἀποδυράμενος*, cf. c. 45. 11.

Mar. 38. 6. Non Fannia *πάθος γυναικὸς ἠδικημένης ἔλαβε*. Itane recte? Nonne verius est *ἔπαθε*?

Mar. 40. 1: scribitur parum eleganter: *τῷ πνεύματι φέροντι χρώμενος ἐφέρετο πρὸς Αἰναρίαν*. Quidni *φορῷ ὄντι*, sicuti c. 36. 1?

(*Continuabuntur*).

Inter fragmenta poetarum scriptorumque vetustorum, quae nuper ex ingenti congerie protracta viri docti Grenfell et Hunt ediderunt in primo volumine novi operis (The Oxyrhynchus Papyri I, 1898), unum est quod praeter trium versuum misera vestigia nemini opinor unquam profutura quatuor exhibet hexametros tantum non integros, quibus praemissa est paragraphus novi carminis initium indicans. Alcmani an sint tribuendi cum Blassio dubitant editores. Haec igitur in lacinia illa papyracea extant:

ΉΝΘΟΜΕΝΕϹΜΕΓΑΡ̂ΑϹΔΑΜ . ΤΕΡΟϹΕΝΝΈ'ΕΆϹϹΑ
ΠΆΙϹΑΙΠΑΡΘΕΝΙΚΑΙΠΑΙϹΑΙΚΑΛΛΑΈΜΜΑΤ'ΕΧΌΙϹᾸ
ΚᾹΛΛΑΜΕΝΕΜΜΑΤ'ΕΧΌΙϹΑΙΑΡ . ΠΡΕΠΈΑϹΔΕΚΑΙΟΡΜ
ΠΡΙϹΤΩ̂ . . . ΛΕΦΑΝΤΟϹΙΔΗ̂ΝΠΟΤΕΟΙΚΟΤΑϹΑ

In fine autem versus quarti litterarum **IT** vestigia cernere sibi visi sunt editores. Et de *iota* quidem littera assentior, sed ultimae litterae quoniam transversus tantum ductus in ora laciniae papyraceae superest, non obloquentur mihi, opinor, perhibenti poetam *gamma* litteram dedisse. Sic igitur legamus, usi additamentis quibus ceteras lacunas recte illi expleverunt:

ἤνθομεν ἐς μεγάλας Δαμάτερος ἐννέ' ἐάσσαι,
παίσαι παρθενικαί, παίσαι καλὰ ϝἔμματ' ϝἔχοισαι,
καλὰ μὲν ϝἔμματ' ϝἔχοισαι, ἀριπρεπέας δὲ καὶ ὅρμους
πριστῶ ἐξ ἐλέφαντος, ἰδῆν ποτεοικότας αἴγλᾳ.

Monilia sua eburnea solis splendorem aequiparare dicunt puellae.

In secundo versu non cum editoribus agnosco vestigia digammi[1]), non enim in idem tempus quadrant adiectivum καλός pyrrhichium efficiens et ϝέμματα littera ϝ ornatum. Sed aut κᾰλά in thesi dixit hic poeta, quisquis fuit, dein post quartum pedem hiatum admittens more vetusto, aut κᾱλ' pronunciari voluit; ϝέμματα vero eum dixisse in versu secundo et ἔμματα in tertio, id credibile esse confidenter nego.

Claro vero cernitur nunc digamma in fragmento lyrico, quod certa fere coniectura Sapphoni tribuerunt Blass et editores Britanni; cuius sextus versus est

]ι ϝοῖσι χάραν γένεσθαι.

J. v. L.

1) The digamma in once retained — through not written — but thrice dropped.

LYSIACA.

SCRIPSIT

I. C. VOLLGRAFF.

Or. VII (*περὶ τοῦ σηκοῦ*) initio legimus:

Πρότερον μέν, ὦ βουλή, ἐνόμιζον ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ, ἡσυχίαν ἄγοντι, μήτε δίκας ἔχειν μήτε πράγματα· νυνὶ δ' οὕτως ἀπροσδοκήτοις αἰτίαις καὶ πονηροῖς συκοφάνταις περιπέπτωκα, ὥςτ' εἴ πως οἷόν τε, δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς ΜΗ *γεγονότας ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι.*

Iure quaesiveris *οἱ μὴ γεγονότες*, qui nusquam et nulli sint, quid hic sibi velint.

Respondent interpretes Lysiam nimirum locum pervagatissimum de sycophantarum fraudibus ac fallaciis nova et ridicula quadam superlatione distinguere voluisse. Veluti Rauchenstein annotans: *die alte Klage über die Sykophanten macht er neu und pikant (!) mit dem Mutterwitze dieser Hyperbel* et in eandem sententiam Frohberger, qui addidit: *eine vielleicht an ein Sprichwort erinnernde Hyperbel: „schon das Kind im Mutterleibe" u. s. w.* Quamquam omnibus fere displicet mirificum istud *μὴ* idque mutandum esse arbitrantur Hertlein in *μήπω*, Weidner probante Rauchensteinio in *μηδέπω „zur Vermeidung des übertrieben Hyperbolischen"* scilicet.

Tu vero, mi lector! noli paradoxon tam frigidum tamque ineptum imputare oratori Attico venustatis pleno, cum procul dubio acceptum referendum sit incredibili librarii codicis Palatini socordiae.

Eiusdem imperiti hominis quadratas literas in exemplaris sui scriptura (evanida, ut videtur) perperam lectas identidem per-

miscentis erat Or. VI, 4 ΘΥCIACOΥCI exarare pro ΘΥCIAC ΘΥΕΙ (corr. Cobet) et IX, 1 ΕΥΝΟΙΑΝ pro ΕΥΗΘΙΑΝ (εὐήθειαν Iacobs) et XII, 86 ΑΠΟΔΟΥΝΑΙ pro ΑΠΟΛΛΥΝΑΙ (Markland) et XXV, 11 ΔΕΔΩΚΟΤΕC pro ΕΑΛΩΚΟΤΕC (Emper) et nostro loco pro fugientibus literarum ductibus ΛΛΤΙ infelicissimo παραδιορθώματι dare ΜΗ, cum sententiae unice conveniret ΑΡΤΙ.

Aut egregie fallor aut qui locum diligenter relegerit facile mecum agnoscet oratorem dixisse:

ὥστ', εἴ πως οἷόν τε, δοκεῖ μοι δεῖν καὶ τοὺς ἄ ρ τ ι γεγονότας ἤδη δεδιέναι περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι.

De modo natis, si tanti est, inspice I. POLLUCEM περὶ βρεφῶν (II, 8) ..... ἀρτιγενές, ἀρτίγονον, ἄρτι ἀπὸ γονῆς κτἑ.

Ceterum quem nostratium non in mentem venit proverbialis locutionis: *„zoo onschuldig als een pas geboren kind"?*

Iterum offendo in eiusdem Orationis VII § 5.

Ἡγοῦμαι τοίνυν, ὦ βουλή, ἐμὸν ἔργον ἀποδεῖξαι ὡς, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ἐκτησάμην, οὔτ' ἐλάα οὔτε σηκὸς ἐνῆν ἐν αὐτῷ. Νομίζω γὰρ τ ο ῦ μ ὲ ν π ρ ο τ έ ρ ο υ χ ρ ό ν ο υ, οὐδ' εἰ ΠΑΛΑΙ ἐνῆσαν μυρίαι, οὐκ ἂν δικαίως ζημιοῦσθαι· εἰ γὰρ μὴ δι' ἡμᾶς εἰσιν ἠφανισμέναι, οὐδὲν προσήκει περὶ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων ὡς ἀδικοῦντας κινδυνεύειν.

Aegre hoc loco caremus nomine substantivo *feminini* generis pluralis numeri unde pendeant adiectivum μυρίαι et participium ἠφανισμέναι. Quod sensisse videtur corrector antiquus, qui sane quam infeliciter μυρίαι in μορίαι mutavit (cf. apparatum criticum et editiones veteres). Contra valde molestum est adverbium πάλαι post προτέρου χρόνου misere abundans. Etsi nollem Reiskius temere tentasset πολλαί, Dobraeus πάνυ. Eadem enim opera utrique malo mederi licet. Nempe e vitiosa scriptura ΠΑΛΑΙ quivis unus admonitus nullo negotio mecum revocabit Lysiae manum ΕΛΑΑΙ.

Iam vide quam recte nunc omnia procedant:

νομίζω γὰρ τοῦ μὲν προτέρου χρόνου <ἕνεκα> [1]), οὐδ' εἰ ἐ λ ᾶ α ι

---

1) ἕνεκα addit Frohberger. Potuit etiam <ὑπὲρ> τοῦ πρ. χρ., quemadmodum § 6 legimus: πῶς ἂν δικαίως ὑ π ὲ ρ τῶν <τότε> .... συμφορῶν ἐγὼ νυνὶ δίκην διδοίην;

ἐνῆσαν μυρίαι, οὐκ ἂν δικαίως ζημιοῦσθαι· εἰ γὰρ μὴ δι' ἡμᾶς εἰσιν ἠφανισμέναι, κτὲ.

Pervetus esse mendum liquido patet e forma Attica fideliter in corruptela servata *ἐλᾶαι*. Scribae recentioris aevi summa constantia Atheniensium *ἐλάας* refingere solent in *ἐλαίας*.

Or. XIII (*κατ' Ἀγοράτου*) § 18.

Πείθουσι γὰρ (scil. *Θηραμένης καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ δήμῳ*) *Ἀγόρατον τουτονὶ μηνυτὴν .... γενέσθαι, οὐ συνειδότα ἐκείνοις οὐδέν* (*οὐ γὰρ δήπου οὕτως ἐκεῖνοι ἀνόητοι ἦσαν καὶ* ΑΦΙΛΟΙ, *ὥστε περὶ τηλικούτων ἂν πραγμάτων πράττοντες Ἀγόρατον ὡς πιστὸν καὶ εὔνουν, δοῦλον καὶ ἐκ δούλων ὄντα, παρεκάλεσαν*) *ἀλλ' ἐδόκει αὐτοῖς οὗτος ἐπιτήδειος εἶναι μηνυτής.*

Fraudem subesse in voce *ἄφιλοι*, utpote cum verborum contextu parum congruente, acute perspexit Nauckius. Quamquam excellens illius iudicii acumen desidero in coniectura *ἄθλιος*, quae sine ulla evidentia ipsa revera est.... *ἀθλιωτάτη*.

Quidni potius ad adiectivum *ἀνόητοι* quaesivit alterum nomen adiectivum synonymon? *πᾶς γὰρ ὁ ζητῶν εὑρίσκει.* Fac v. c. membranas exhibuisse: *οὐ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι ἀνόητοι ἦσαν καὶ εὐήθεις*, nihil profecto haberemus quod miraremur. Non certe hoc est quod dedit Lysias, sed consimile quid manifesta correctione e literarum formis erui potest.

Suspicor librarium codicis Palatini in archetypi scriptura vepallida discernere potuisse ΑΙΙΛΟΙ idque fidenter pro sua facultate correxisse in ΑΦΙΛΟΙ. At sine controversia restitui oportuit ΑΙ⁻ΙΛΟΙ.

Emenda igitur: *οὐ γὰρ δήπου οὕτως ἀνόητοι ἦσαν καὶ ἁπλοῖ* (*οἱ τριάκοντα*), *ὥστε περὶ τηλικούτων πραγμάτων ἂν .... Ἀγόρατον ὡς πιστὸν καὶ εὔνουν .... παρεκάλεσαν.*

Cf. Isocr. *Panegyr.* § 17: *ὅστις οὖν οἴεται τοὺς ἄλλους κοινῇ τι πράξειν ἀγαθὸν πρὶν ἂν τοὺς προεστῶτας αὐτῶν διαλλάξῃ, λίαν ἁπλῶς ἔχει καὶ πόρρω τῶν πραγμάτων ἐστίν.*

Scripsi Bruxellis mense Ianuario huius anni.

EURIPIDEA.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

Euripidis fabulae. ediderunt R. Prinz et N. Wecklein. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri MDCCCXCVIII. sq.

Novam editionem Euripidis inchoatam a Prinzio, a Weckleinio post illius mortem continuatam insigni gaudio salutamus, cum propter codicum lectiones accuratius quam hucusque factum erat infra paginas enotatas, tum propter plenissimam coniecturarum et infra textum et in Appendicibus collectionem, novasque ipsius editoris, viri sagacissimi et doctissimi, curas criticas. Singulas fabulas percurrentes videamus an et nobis locis quibusdam nondum satis expeditis vel corruptis coniciendo et interpretando lucis aliquid adspergere liceat, aut defendere quae iniuria tentari nobis sit persuasum.

Elect. 1.

Ὦ γῆς παλαιὸν Ἄργος, Ἰνάχου ῥοαί.

Coniecturis addatur haec mea:

Ὦ γῆς παλαιὸς (-ᾶς?) *ἀρδμός, Ἰνάχου ῥόαι.*

Cf. Aesch. Pers. 487 *Σπερχειὸς ἄρδει πεδίον εὐμενεῖ ποτῷ*, 806 *ἔνθα πεδίον Ἄσωπος ῥοαῖς ἄρδει*, Prom. 852 *ὅσην πλατύρρους Νεῖλος ἀρδεύει χθόνα*. Trag. adesp. 196 Nck[2] *αὐλῶνα θ' ἣν ἄρδουσι*. Pind. O. V 12 *ὀχετοὺς Ἵππαρις οἶσιν ἄρδει στρατόν*. Passim substantiva verbalia a poetis transitivo sensu adhibentur, velut *πνοαὶ — βροτῶν ἄλαι* Aesch. Agam. 195.

El. 21 μνηστῆρες ᾔτουν Ἑλλάδος πρῶτοι χθονός.
Hanc quidem lectionem tolerari non posse haud satis apud me constat, sed si quid, ut multis videtur, mutandum, praetulerim lenem correctionem meam πρόμοι gravi quantumvis eleganti Nauckii coniecturae λωτίσματα. Vocabulum πρόμος apud nostrum extat Phoen. 1250 (πρόμον χθονός), Iph. A. 609. Tro. 31. Heracl. 670. Idem (πρόμων) pro inepto πολλῶν olim restituendum conieci Hec. 361 τὴν Ἕκτορός τε χἀτέρων πολλῶν κάσιν.

El. 28 μήτηρ νιν ἐξέσωσεν Αἰγίσθου χερός.
Melius ita codices quam ἐξέσῳζεν, quod proponit Wecklein; non enim agitur de tentamine, sed revera Clytaemnestra Electrae vitam matrimonio isto sospitavit. — Contra placet quod vs. 45 idem conicit ἀναίνομαι pro αἰσχύνομαι ineleganter positum infra ᾔσχυνεν versus praecedentis, unde facile nasci potuit error, et vs. 65 adeo certa videtur Dobraei emendatio πόνους ⟨δ'⟩ ἔχοντα, ut in textum recipiendam esse arbitrer.

El. 84 μόνος δ' Ὀρέστην τόνδ' ἐθαύμαζεν φίλων,
πράσσων ἃ πράσσω δεῖν' ὑπ' Αἰγίσθου παθών.
Verbum θαυμάζειν h. l., ut fit haud ita raro, poeta posuit pro τιμᾶν. Plerique amici in adversa fortuna Orestem reliquerant et vilipenderant, solus Pylades fidum se praestiterat et honorabat eum, ut ante. Inutilis igitur videtur Weckleini coniectura ἐθάρσυνεν. — Duos ultimos huius orationis versus plane otiosos spurios esse, ut olim hodieque habeo persuasum.

El. 113 et 128
ὦ ἔμβα ἔμβα κατακλαίουσα
Suspectus mihi hiatus. Fortasse legendum:
ὦ ἔμβα⟨θ'⟩ ἔμβα κατακλαίουσα.

El. 143 sqq. et 161 egregie tentavit Wecklein. Λείβομαι pro διέπομαι pervetus mea quoque est emendatio, sive post sive ante editorem (quaerere non vacat et parvi res momenti est) mihi proposita.

El. 207 αὐτὰ δ' ἐν χερνῆσι δόμοις
ναίω ψυχὰν τακομένα
δωμάτων πατρίων φυγὰς
οὐρείας ἀν' ἐρίπνας.
ματὴρ δ' ἐν λέκτροις φονίοις
ἄλλῳ σύγγαμος οἰκεῖ.

Neminem hic offendisse miror: permire enim Clytaemnestra in lecto non, quod crederes, *dormire*, sed *habitare* dicitur, itaque iure expectamus aut εὕδει pro οἰκεῖ, aut, quod propter opposita verba ἐν χερνῆσι δόμοις longe praetulerim:

μήτηρ δ' ἐν μελάθροις φονίοις
ἄλλῳ σύγγαμος οἰκεῖ.

Nemo probabiliter vulgata sic defendat, ut dicat οἰκεῖ absolute esse positum et ἐν λέκτροις cum solo σύγγαμος coniungendum.

El. 218 φυγῇ σὺ μὲν κατ' οἶμον, ἐς δόμους δ' ἐγὼ
φῶτας κακούργους ἐξαλύξωμεν ποδί.

Grandiore sermone ita tragicus *latrones* vocat, qui vulgo aut nude κακοῦργοι aut κλῶπες audire solent. Infelicissime igitur Wecklein proponit φῶρας κακούργους, in quibus etiam si φῶρ *latronem* significaret alterum utrum vocabulum male abundaret (φ. πανούργους *per se* recte diceretur. cf. Alc. 769), sed enim φῶρ *furem*, τὸν κλέπτην Graece denotat, κλώψ contra sive κακοῦργος, quod dixi, constanter *latronem*, τὸν ὁδοιδόκον. Accedit quod φῶρ in tragoedia nusquam occurrit, saepius vero κλώψ. Cf. Eur. Alc. 769. Hel. 560. Cycl. 223. Rhes. 645. 678. 709. 777. In repetenda hac editione viro doctissimo et acutissimo suaserim, ut multas ex suis coniecturis adnotationi criticae exemtas transferat ad *appendices* „coniecturas minus probabiles continentes", multas contra aliorum nunc in appendicibus latentes ad notas infra paginas.

El. 236.
Or. ἔχει μέν, ἀσθενὴς δὲ δὴ φεύγων ἀνήρ.
El. λόγον δὲ δή τιν' ἦλθες ἐκ κείνου φέρων;

Non iniuria multis criticis earundem particularum repetitio in duobus versibus contiguis displicuit; omnes vero, quod sciam, tentarunt versum posteriorem. Ego potius priorem laborare

crediderim et corrigendum esse, quod praegresso *μέν* saepe insequitur *γε μήν*, rarius praecedente *γε*, ut supra vs. 37:

λαμπρὸς γὰρ ἐς γένος γε, χρημάτων γε μὴν
πένητες.

El. 311

ἀναίνομαι δὲ γυμνὰς οὖσα παρθένους (codd. *-νος*)
ἀνέορτος ἱερῶν καὶ χορῶν τητωμένη.

Si recte se habet *γυμνάς*, intellegenda puella aetatis gymnasticae et respiciuntur mores Spartani.

El. 327 *μέθῃ δὲ βρεχθεὶς τῆς ἐμῆς μητρὸς πόσις*
ὁ κλεινός, ὥς λέγουσιν, ἐνθρῴσκει τάφῳ,
πέτραις τε λεύει μνῆμα λάινον πατρός.

In frequentissima quidem utriusque vocabuli confusione difficilius dictu est, utrum Euripides *κλεινὸς* dederit an *καινός* (cf. 776), quod malebat Kirchhoff, ego tamen vulgatam lectionem, quae cum acerbissima ironia dicta accipienda videtur, coniecturae praetulerim. Eadem dubitatio est apud Bacchylidem, ubi XVIII, 9 *καινον* dedit m. pr., cui lectioni sec. Bl. m. rec. superscr. *ε*, *κλεινον* ut corrigeret iudice Kenyone, quam scripturam ipse et Bl., quia *καινός* non extet nisi apud Atticos, secuti sunt. Potuit vero Bacchylides, qui saepe Athenis fuisse videtur, ex horum sermone vocabulum sumere, quod coll. Hor. carm. III 26, 13 IV 2, 10 nequaquam mihi displicet, consentientibus Headlamo et Tyrrellio. Minus etiam mihi persuasit Wecklein pro *τάφῳ* satis violenter coniciens *πυρᾷ*. Commode enim intelligi potest *tumulus*, in cuius fastigio fuerit lapideum Agamemnonis monumentum. Nec capio cur idem vs. 335 gravius Vitellii remedium praeferat lenioribus, quale ego olim collato vs. 305 et post me alii similia excogitarunt, quae videas in *Appendice.*

El. 360 *αἴρεσθ' ὀπαδοί, τῶνδ' ἔσω τεύχη δόμων.*

Potuit sane poeta scribere *σκεύη*, quod proponit Wecklein, dubito vero num sit necessaria correctio. Passim enim *τεῦχος* significat omne vasorum genus, cf. Aesch. Agam. 815. 1128. Cho. 99. Eum. 742 fr. 108, 180, 5. Soph. El. 1114. 1120 fr. 140, 3. Eur. Hec. 609. I. T. 168. Hel. 265 et al. Recte autem Pape

in lexico s. v. „eigentlich, wie ὅπλον und ἔντεα überhaupt *Zeug*, Geräth, Geschirr". Conferantur etiam formulae Latinae *vasa colligere*, *vasa conclamare*, et *vasarium*.

El. 489 ὡς πρόσβασιν τῶνδ' ὀρθίαν οἴκων ἔχει
ῥυσῷ γέροντι τῷδε προσβῆναι ποδί.

Posteaquam ego proposui:

ὡς ὀρθίαν τὴν πρόσβασιν ἔχει στέγη,

Wecklein tentat:

ὡς πρόσβασιν τόδ' ὄρθιαν θρίγκωμ' ἔχει.

Credam fortasse, si ostenderit pauperis rustici casae θρίγκους sive θρίγκωμα a poeta tribui potuisse, ut recte tribuuntur Agamemnonis palatio infra vs. 1150. Cf. Or. 1559. Iph. T. 47. 129. Hel. 437.

El. 497 παλαιόν τε θησαύρισμα Διονύσου τόδε
ὀσμῇ κατῆρες, μικρόν, ἀλλ' ἐπεσβαλεῖν
ἡδὺ σκύφον τοῦδ' ἀσθενεστέρῳ ποτῷ.

Sub depravata librorum scriptura latere, quod significet ἀνθοσμίας manifestum est. E coniecturis propositis cum nulla satis videatur probabilis, suggerere liceat:

ὀσμῇ τ' ἀραρός κτλ.

coll. vs. 948 κάλλει τ' ἀραρώς.

El. 545 ἀλλ' ἤ τις αὐτοῦ τάφον ἐποικτείρας ξένος
ἐκείρατ' ἢ τῆσδε σκοποὺς λαβὼν χθονός.

Utrumque versum praeeunte Dindorfio merito uncinis saepsit editor. At ne interpolator quidem verba sensu cassa scribere potuit, sed fortasse eius manum restitueris scribendo σκότους λαθὼν (hoc cum Victorio). Quod Seidler coniecit σκότος λαβὼν non magis Graecum videtur quam Latinum est *capere* vel *sumere tenebras*. Si in falsarii sermone necessarium ducerem, scriberem potius σκότῳ (tragicis enim vox masculina est) λαθών, sed σκότους genetivus temporis esse poterat, ut apud Plutarchum in Vit. Alexandri legitur ἐδείπνει ὀψὲ καὶ σκότους ἤδη. Utrum praeterea scripserit ἢ ⟨'κ⟩ τῆσδε, quod Pierson coniecit, necne affirmare non ausim.

El. 610 ἐν χειρὶ τῇ σῇ πάντ' ἔχεις καὶ τῇ τύχῃ
πατρῷον οἶκον καὶ πόλιν λαβεῖν σέθεν.

πόλιν, e qua in exilium pulsus erat, λαβεῖν = ἀναλαβεῖν ut vs. 810 δεσπότης δ' ἐμὸς — ηὔχετ' — λαβεῖν πατρῷα δώματα. Cur igitur quaeso verba sanissima editor sollicitat?

El. 628 ἢ μόνος δμώων μέτα;

Cf. Bacchyl. XVII 35 ed. Bl. ἢ μοῦνον σὺν ὀπάοσιν, ut pulchre correxit Weil pro ὅπλοισιν, non tamen hoc allato loco, sed Hec. 1148 μόνος σὺν τέκνοισι.

El. 661.

Paed. καὶ μὴν ἐπ' αὐτάς γ' εἰσίτω δόμων πύλας.
El. οὐκοῦν τραπέσθαι σμικρὸν εἰς Ἅιδου τόδε.

Posterioris versus sententia obscurior sic explicatur „ergo parva res est ut hoc se convertat in descensum ad Orcum". Equidem crediderim τόδε significare τὸ δόμων πύλας et Electram dicere „ergo parva res est ut hoc *aedium ianuam* se convertat in *Orci ianuam* itaque genetivum Ἅιδου (sc. πύλας) omnino servandum nec cum Weckleinio in Ἅιδην mutandum esse, et falsissimas esse coniecturas τανῦν vel τότε pro τόδε. Si quid mutandum, potius tentaverim

οὐκοῦν τρέπειν νῷν σμικρὸν κτέ.

„Ergo facile nobis est convertere cett."

El. 704. Πᾶνα — ἀγρῶν ταμίαν vocari non miror nec accipio Weckleinii coniecturam ἀρνῶν, nam oves suum ταμίαν habuisse nusquam legi. Apta contra est eiusdem emendatio εὐλογίᾳ pro ἐπίλογοι vs. 719, cui nunc posthabeo meum ἐπικλόπου, quod commemorare in Appendice neglexit, et vs. 765 gratus accipio σημανεῖς pro σημαίνεις, sed coniecturam vs. 749 πύρσ' ἐπαίρεται non intellego et ob perplexum verborum ordinem repudio suspicionem vs. 759

τρανῶς, ἐπίσχες, ὡς μάθῃς τύχας σέθεν

pro ἔπισχε, τρανῶς κτέ.

El. 771 ὦ θεοί, Δίκη τε πάνθ' ὁρῶσ', ἦλθές ποτε
ποίῳ δὲ καὶ τίνι ῥυθμῷ Φόνου.

Nota versus parum venustos, praesertim posteriorem, in quibus singuli fere pedes singulis vocabulis continentur.

El. 826. ἱερὰ δ' ἐς χεῖρας λαβὼν
Αἴγισθος ᾔθρει.

Cur quaeso Wecklein coniecit ἐν χερσίν? Nam ἐς χεῖρας λαβεῖν optime dici posse cum ultro liquet, tum ita loquitur Sophocles El. 1120, Eurip. fr. 297, 847 Nck.

El. 830 χὼ μὲν σκυθράζει, δεσπότης δ' ἀνιστορεῖ·
τί χρῆμ' ἀθυμεῖς; ὦ ξέν', ὀρρωδῶ τινα
δόλον θυραῖον.

Annotat Wecklein „inter ἀθυμεῖς et ὦ ξεν' lacuna esse videtur". Si fuit lacuna, necessario duo saltem hausit hemistichia, at sententiae cum nihil desit, tot verba manifeste elabi non potuerunt. Histrioni autem qui nuntii partes agebat facile erat mora post ἀθυμεῖν et nova vocis inflexione significare non amplius Orestem, sed Aegisthum iam loqui.

Quod si forte non admittis, probabilius saltem statuas ὦ ξέν' esse veteris lacunulae supplementum et fuisse primitus

τί χρῆμ' ἀθυμεῖς; <ἦ δ' ὅς>· ὀρρωδῶ τινὰ κτἑ.

aut simile quid. Sed potius nihil novandum.

El. 859. Chor. θὲς ἐς χορόν, ὦ φίλα, ἴχνος
ὡς νεβρὸς οὐράνιον
πήδημα κουφίζουσα σὺν ἀγλαΐᾳ.

Non recte αἰθέριον coniecit Wecklein. Imo οὐράνιον Aristophanes ridere videtur Vesp. 1493 σκέλος οὐράνιόν γ' ἐκλακτίζων et 1530 ῥῖπτε σκέλος οὐράνιον.

Notabilem tam hic locus quam Bacch. 866 sqq. similitudinem offert loci Bacchylidei in Carm. XII 83 sqq., ubi ut hic choreis celebratur victoria:

τό γε σὸ[ν κλέος αἰ]νεῖ
καί τις ὑψαυχὴς κόρα
– – ◡ ◡ – ◡ ◡ –
πόδεσσι ταρφέως
ἠΰτε νεβρὸς ἀπενθὴς
ἀνθεμόεντας ἐπ' [ὄχθους

κοῦφα σὺν ἀγχιδό[μοις
θρῴσκουσ' ἀγακλειτα[ῖς ἑταίρα]ις· κτέ.

El. 893. Legitur in libris

ἥκω γὰρ οὐ λόγοισιν ἀλλ' ἔργοις κτανὼν
Αἴγισθον· ὡς δὲ τῷ σάφ' εἰδέναι τάδε
προσθῶμεν, αὐτὸν τὸν θανόντα σοι φέρω.

Editur vero e Barnesii correctione ὡς δέ τῳ et προθῶμεν. Aperte autem οὐ λόγοισιν ἀλλ' ἔργοις non inutile tantum sed ridiculum est verborum pondus, quare nescio an interpolator, qui etiam in proxime sequentibus 899 et 901—4 grassatus est (cf. adn. crit.), hic quoque sua addiderit, et Euripides duos tantum scripserit versus huiusmodi:

ἥκω κτανὼν Αἴγισθον· ὡς δέ τοι σαφῆ
προσθῶμεν, αὐτὸν τὸν θανόντα σοι φέρω.

adsum occiso Aegistho, ut vero certa addamus, ipsum cadaver tibi affero.

El. 967.

Or. τί δῆτα δρῶμεν; μητέρ' ἦ φονεύσομεν;

Adnotat Wecklein: μητέρ' G, in ras. scr. l. [i. e. man. sec. cod. optimi L(aurentiani)], fort. δρῶμεν, ἢ φόνον φονεύσομεν; Equidem malim:

τί δῆτα δρῶμεν; ⟨ἐῶμεν⟩ ἢ φονεύσομεν;

quibus clarius significatur Orestis tergiversatio, quae facit ut soror dicat:

μῶν σ' οἶκτον εἷλε, μητρὸς ὡς εἶδες δέμας;

Utut est, μητέρ' non esse genuinum certum arbitror.

El. 1058.

El. ἆρα κλύουσα, μῆτερ, εἶτ' ἔρξεις κακῶς,
Cl. οὐκ ἔστι, τῇ σῇ δ' ἡδὺ προσθήσω φρενί.

Quid hic significare possit propositum ab editore προσφύσω frustra quaero, nec adiuvant me noti loci Aesch. Suppl. 276 et Ar. Nubb. 371. Etiam ἡδὺ pro ἡδέως dici potuisse haud facile credam. Nondum abicio quod olim proposui

οὐκ ἔσθ' (οὐ δῆθ'?), ὃ τῇ σῇ δ' ἡδὺ προσθήσεις φρενί.

non sane, sed addes quod tibi placet.

Pro *ἔρξεις* autem cum Reiskio requiro *ἐρεῖς*. Vs. 1080 cur *παρεῖχε* editori vitiosum videatur me fugit, sed laude dignissimae sunt eius coniecturae *μεταδρόμου λόχου*, i. e. Furiarum, pro *διαδρόμου λέχους* vs. 1156 et *ἁλμυρὸν ποτὸν* pro *τλάμων πόσις* vs. 1160 sq., quod ingeniosissime excogitatum est coll. Aesch. Ag. 1407 sq.

El. 1262 *ἵν' εὐσεβεστάτη*
ψῆφος βεβαία τ' ἐστιν ἔκ γε τοῦ θεοῖς.

De corruptela satis constat et recte Wecklein iudicii de caede disertam mentionem requirere videtur. Sed iusto violentius corrigit:

ψῆφος κέκρανται τοῖς μιαιφόνοις βροτῶν,

ubi primo tantum vocabulo parcitur.

Aliquanto certe lenius conieceris:

ἵν' εὐσεβεστάτη
ψῆφος βεβαία τ' ἐστὶν ἐναγέων κρίσις.

El. 1323 *διὰ γὰρ ζευγνῦσ' ἡμᾶς πατρίων*
μελάθρων μητρὸς φόνιοι κατάραι.

Suspecta est forma pluralis = *ζευγνύασι*. Fortasse *ζεύγνυσ'* — *φόνιος κατάρα.*

El. 1344 *δεινὸν γὰρ ἴχνος βάλλουσ' ἐπὶ σοί*
χειροδράκοντες χρῶτα κελαιναί.

Laborare *χειροδράκοντες* nemo non facile assentiatur editori. Apte coniecit *χαιτοδράκοντες*, sed non minus apte et unicae tantum literulae mutatione *'θειροδράκοντες*, coll. *δρακοντοέθειρα* ex Orphei Lith. 536. *Βάλλουσ'*, pro quo *βαίνουσ'* proponit idem, fortasse defendi potest vs. Homerico Ψ 462 *ἵππους — περὶ τέρμα βαλούσας*, sc. *πόδας*.

El. 1351 *οἷσιν δ' ὅσιον καὶ τὸ δίκαιον*
φίλον ἐν βιότῳ.

Non male Reisig *ὅστις δ' ὅσιος κτέ.* Vide tamen an non sufficiat

οἷσιν δ' ὁσία κτέ.

Euripides hoc substantivo usus est Hel. 1355 et fr. 773, 70. Cf. adesp. 501 Nck².

Iphigeniae Tauricae vs. 17

ὦ τῆσδ' ἀνάσσων Ἑλλάδος στρατηγίας
Ἀγάμεμνον, οὐ μὴ ναῦς ἀφορμίσῃς χθονός.

Si sanum est στρατηγίας, Euripides semel huic vocabulo tribuit notionem *exercitus*, eadem usus libertate, qua Herodotus substantivum στρατηλασίη, *expeditio*, semel VIII 140 initio scribens Εἴδετε τῆς Ξέρξεω στρατηλασίης τὸ πλῆθος, adhibuit pro στρατός. — Wecklein coniecit ναυκληρίας.

Iph. 633 ξανθῷ τ' ἐλαίῳ σῶμα σὸν κατασβέσω.

Iusto violentius Wecklein: σὸν κατασπείσω δέμας. In *Appendice* plurimas aliorum affert coniecturas, quarum aptissima mihi quidem videtur Köchlyana καταψεκῶ, nisi quod ita scribens restituit formam Hellenisticam pro Attica καταψακῶ, quam poetae reddiderim. Plerumque autem librarii genuinis formis Atticis ψακάς et ψακάζω infesti sunt. Cf. Dindorf in Thesauri vol. VIII p. 1828 sq.

Iph. 755 ἐξαίρετόν μοι δὸς τόδ', ἤν τι ναῦς πάθῃ,
χἠ δέλτος ἐν κλύδωνι χρημάτων μέτα
ἀφανὴς γένηται, κτέ.

Equidem non probaverim cum editore Marklandi coniecturam γραμμάτων μέτα, verba hic inepte supervacanea (solet autem eo sensu Graece dici αὐτοῖς γράμμασιν). Meliora, ni fallor, alii proposuerunt, quae vide in *Appendice*.

Iph. 818.

Or. καὶ λουτρ' ἐς Αὖλιν μητρὸς ἀνεδέξω πάρα;
Iph. οἶδ'· οὐ γὰρ ὁ γάμος ἐσθλὸς ὤν μ' ἀφείλετο.

Versus suspectos vocat editor. Sed etiamsi spurii sint, omni sensu carere nequeunt. In priore autem aptissime Madvig coniecit κάλλυντρ', in posteriore FGSchmidt:

οἴκου γὰρ ὁ γάμος ἐξολῶν μ'

peccans tantum in eo quod pro ἀφείλετο scribebat ἀφείλκετο, nam verbo medio locus non est et ἀφείλετο recte se habet. Verbis vero ita correctis, non video cur hos versus Euripidi abiudicemus, cum praesertim pulchre concinant cum duobus sequentibus

Or. τί γάρ; κόμας σὰς μητρὶ δοῦσα σῇ φέρειν;
Iph. μνημεῖά γ' ἀντὶ σώματος τοὐμοῦ τρόφῳ,

sic enim vere pro τάφῳ Musgrave emendasse videtur. Mater filiae profecturae donat ornamenta, haec vero matri comas in sui memoriam.

Contra vix dubito quin in proximis legatur versus spurius, qui omnes quod sciam criticos hucusque fefellit, scil. in sequenti Orestis oratione, vs. 822 sqq.:

ἃ δ' εἶδον αὐτός, τάδε φράσω τεκμήρια·
Πέλοπος παλαιὰν ἐν δόμοις λόγχην πατρός,
ἣν χερσὶ πάλλων παρθένον Πισάτιδα
ἐκτήσαθ' Ἱπποδάμειαν, Οἰνόμαον κτανών.
[ἐν παρθενῶσι τοῖσι σοῖς κεκρυμμένην].

Poteratne locus minus idoneus hastae asservandae excogitari?

Iph. 910 ἢν δέ τις πρόθυμος ᾖ,
σθένειν τὸ θεῖον μᾶλλον εἰκότως ἔχει.

Inepte dictum; nam quidquid homines faciunt cogitantve, semper σθένει τὸ θεῖον. Apte Rauchenstein σπεύδειν coniecit, coll. Aesch. fr. 291 φιλεῖ δὲ τῷ κάμνοντι συσπεύδειν θεός, sed lenius etiam nec minus apte conicias ΕΘΕΛΕΙΝ pro ΣΘΕΝΕΙΝ. — Similibus poetarum sententiis nunc addatur Bacchylidea XIII 8 (Bl.) εὖ ἔρδοντα δὲ καὶ θεὸς ὀρθοῖ.

Iph. 995 τὴν θεὸν δ' ὅπως λάθω
δέδοικα καὶ τύραννον.

Si haec sana sint, similem habeamus structuram Latinae *metuo*, *ut* = *ne non*, cuius tamen in sermone Graeco nullum aliud novi exemplum. Wecklein conicit οὐκ οἶδα pro δέδοικα, sed eodem iure possis δὲ μὴ οὐ pro δ' ὅπως. Saepius autem librarios synizesios ignorantia in formula μὴ οὐ titubasse constat.

Iph. 1010 ἄξω δέ σ', ἤνπερ καὐτὸς ἐνταυθοῖ πέσω
πρὸς οἶκον, ἢ σοῦ κατθανὼν μενῶ μέτα.

Editor proponit ἤνπερ καὐτὸς ἐκσωθῶ χθονός. Quanto simplicius olim Markland mutatione propemodum nulla:

ἤνπερ μὴ αὐτὸς ἐνταυθοῖ πέσω,

in quibus nihil est quod iure vituperes.

Iph. 1035.

Iph. ὡς οὐ θέμις σε λέξομεν θύειν θεᾷ.
Or. τίν' αἰτίαν ἔχονθ'; ὑποπτεύω τι γάρ.
Iph. οὐ καθαρὸν ὄντα, τὸ δ' ὅσιον δώσω φόβῳ.

Coniecturis accedat haec mea:

τὸ δ' ὅσιον σώσω 'ν φόνῳ.

sed fas servabo in caede i. e. *nihil impuri mactabo*, ut subst. φόνος de sacrificiis usus est Aeschylus Sept. 44. Non neglegendum in cod. Laurentiano litteram δ sic scribi ut a σ̄ vix possit distingui.

Iph. 1068 ἀλλὰ πρός σε δεξιᾶς
σὲ καὶ σ' ἱκνοῦμαι, σε δὲ φίλης παρηίδος
γονάτων τε καὶ τῶν ἐν δόμοισι φιλτάτων κτέ.

Rectissime ita scribitur, Weckleini coniecturam γονέων ne a codice quidem oblatam acciperem. Parentum mentio propter verba sequentia abundaret.

Iph. 1120 οὐ κάμνει σύντροφος ὢν
μεταβάλλει δυσδαιμονίᾳ.

Nescio an ametrum μεταβάλλει originem debeat scholio alicui antiquo <ἥτις οὐ> μεταβάλλει adscripto vel superscripto genuino, quod periit, vocabulo. Suspicor fere:

<ἀτρύτῳ> δυσδαιμονίᾳ.

quod hodie placet prae veteri mea coniectura θυμαλγεῖ.

Iph. 1163.

Iph. οὐ καθαρά μοι τὰ θύματ' ἠγρεύσασθ', ἄναξ.
Tho. τί τοὐκδιδάξαν τοῦτό σ'; ἢ δόξαν λέγεις;
Iph. βρέτας τὸ τῆς θεοῦ πάλιν ἕδρας ἀπεστράφη.
Tho. αὐτόματον, ἤ νιν σεισμὸς ἔστρεψε χθονός;
Iph. αὐτόματον· ὄψιν δ' ὀμμάτων ξυνήρμοσεν.
Tho. ἡ δ' αἰτία τίς; ἦ τὸ τοῖν ξένοιν μύσος;
Iph. ἥδ'· οὐδὲν ἄλλο· δεινὰ γὰρ δεδράκατον.

Qui quaeso Thoas rogare potuit an terrae motu deae signum retro conversum esset? Nonne enim ipse templo proxime habitans eum motum sensisset? Aut igitur prorsus incogitanter haec scripsit Euripides, aut, quod probabilius arbitror, duo versus 1165 sq. pro spuriis habendi sunt.

Iph. 1390 οἱ δὲ στεναγμὸν ἡδὺν ἐκβρυχώμενοι
ἔπαισαν ἅλμα.

Mihi ut olim στεναγμὸν ἡδὺν ἐκβρυχᾶσθαι absurde dictum videtur teneoque quod proposui κεκραγμὸν, coll. Iph. Aul. 1395, Ar. Av. 637.

Ionis vs. 395 μή τιν' αἰσχύνην λάβω
διακονοῦσα κρυπτά, καὶ προβῇ λόγος
οὐχ ᾗπερ ἡμεῖς αὐτὸν ἐξειλίσσομεν.

Ex coniecturis (vid. Appendicem) lenitate ceteras vincit Nauckiana κἀποβῇ et nescio an in hac sit acquiescendum. Displicet Weckleiniana καὶ πλεκῇ et ob sententiam et ob formam, nam ἐπλέκην pro ἐπλάκην non magis Atticum videtur quam perft. πέπλεχα, quod τῆς κοινῆς esse ait grammaticus cod. Coisl. 387 Crameri pro πέπλοχα.

Ion. 1275 ἀλλ' οὔτε βωμὸς οὔτ' Ἀπόλλωνος δόμος
σώσει σ'· ὁ δ' οἶκτος ὁ σὸς ἐμοὶ κρείσσων πάρα
καὶ μητρὶ τἠμῇ.

Laborant verba οἶκτος ὁ σός, sed veteri meae coniecturae εἰκότως obstat caesura non Euripidea. Hodie sensu eodem propono:

ὃ δ' (sc. Apollo) εἰκὸς ὡς ἐμοὶ κρείσσων πάρα
καὶ μητρὶ τἠμῇ.

Supplicum vs. 76
διὰ παρῇδος ὄνυχα λευκὸν
αἱματοῦτε χρῶτά τε φόνων·
τὰ γὰρ φθιτῶν τοῖς ὁρῶσι κόσμος.

Huic librorum scripturae optime convenit versio Latina apud Didotium: „(praestita) namque iusta mortuis viventibus (sunt) decus." Prorsus vero me latet quid significare possit lectio sic mutata a Weckleinio: τὰ γὰρ φθιτοὺς τ. ὁ. κ. Unde enim pendeat accusativus frustra quaero.

Suppl. 306 νυνὶ δὲ σοί τε τοῦτο τὴν τιμὴν φέρει
κἀμοὶ παραινεῖν οὐ φόβον φέρει, τέκνον,
ἄνδρας βιαίους καὶ κατείργοντας νεκροὺς
τάφου τε μοῖραν καὶ κτερισμάτων λαχεῖν
εἰς τήνδ' ἀνάγκην σῇ καταστῆσαι χερί, κτέ.

Forma tragicis incognita νυνὶ et ineptus articulus τὴν primum versum mendosum esse demonstrant. Sententiam quidem sospitat editoris coniectura

νῦν δ' ἔστι σοί τε τοῦτ' ὄνειδος εὐκλεές,

quod eleganter dictum esse (cf. Phoen. 828. Med. 514. Iph. A. 305) non infiteor, sed nullam habent tam violentae mutationes, quibus nimis indulget Wecklein, me iudice πειθανάγκην. Admissa igitur facili priorum litterarum correctione, lenius circumspiciendum erit remedium. Compluria se offerunt, velut:

νῦν δ' ἔστι σοί τε τοῦτο τίμιον χρέος

aut

νῦν δ' ἔστι σοί τε σῇ τε γῇ τιμὴν φέρον

aut

νῦν δ' ἔστι σῇ τε τοῦτο γῇ τιμὴν φέρον,

coll. vs. 315:

πόλει παρόν σοι στέφανον εὐκλείας λαβεῖν.

Attamen his omnibus probabilior videtur lenissima correctio haece:

νῦν δ' ἔστι σοί τε τοῦθ' ὅσην τιμὴν φέρον.

Nunc vero quantum hoc in te confert honorem, quod ego suadere tibi non reformido!

Locutione τιμὴν φέρειν cum aliis multis Euripides usus est etiam Hippol. 329. Mutatio autem ΤΟΥΤΟΟΣΗΝ in ΤΟΥΤΟΤΗΝ quantilla sit vides, postquam vero ex νῦν δ' ἔστι factum est νυνὶ δέ, necessario ΦΕΡΟΝ in φέρει, ut sensus aliquis nasceretur, refingi debuit.

Suppl. 379

σύ τοι σέβεις δίκαν, τὸ δ' ἧσσον ἀδικίᾳ
νέμουσ' ἧσσον δυστυχῆ πάντα ῥύῃ.

Sic edidit Wecklein adnotans „νέμουσ' ἧσσον] scripsi (νέμουσ' iam Canter), νέμεις ἀεὶ (αἰεὶ v.) τὸν LP (i. e. νέμουσα ἧττον)." At quam facilis est interpretatio vulgatae scripturae

τὸ δ' ἧσσον ἀδικίᾳ
νέμουσ' αἰεὶ δυστυχῆ πάντα ῥύῃ,

i. e. *minus iniustitiae tribuens semper miserum quemlibet sospitas*, tam difficilis et obscura mihi videtur nova lectio.

Suppl. 607

ἀλλὰ τὸν εὐτυχίᾳ λαμπρὸν αὖ τις ἀρεῖ
μοῖρα πάλιν· τόδε μοι τὸ θράσος ἀμφιβαίνει.

Sic W. pro *ἄν τις αἱρῇ*. Markland *ἄν τις αἴροι*, Matthiae *ἄν τις αἱροῖ*, i. e. *καθαιροίη*. Verbum *αἱρεῖν* mihi aptius h. l. videtur quam ambiguum *αἴρειν*. Possis etiam *αὖθις αἱρεῖ* (i. e. *αἱρεῖν φιλεῖ*) Μοῖρα πάλιν.

Suppl. 590 — *κἀμοὶ μὴ ἀναμίγνυσθαι τύχας.*
Aptissime Cobet *ἐξομόργνυσθαι*, coll. Bacch. 344. Ar. Ach. 848. Sed fortasse sufficit *ἀναμόργνυσθαι*, quo composito eodem sensu usus est Plutarchus Cic. 32.

Suppl. 837

μέλλων σ' ἐρωτᾶν, ἡνίκ' ἐξήντλεις στρατῷ
γόους ἀφήσω, τοὺς ἐκεῖ μὲν ἐκλιπὼν
εἴασα μύθους.

Ab editoris coniectura *ἐξήχεις* (compositum apud seriores demum obvium) nescio an codicum scriptura defendi possit analogico usu verborum similium *χεῖν* et *ἐκχεῖν* de verbis et vocibus *fundendis* crebro usu adhibitorum. Quod autem *ἀφήσω* ex dittographia *μύθους ἀφήσω* ortum suspicatur, in eo fieri quidem potest ut verum viderit, sed displicet quod coniecit *στενακτούς*, quia nulli non *γόοι* sunt *στενακτοί*, quod non valet de subst. *ἰαχά* cum illo adiectivo iuncto Phoen. 1311. Quaerenti vero vocabulum h. l. aptum et tradito *ἀφήσω* simile ultro se offert *ἀφειδῶς*, *abunde*, sive *ἀφειδεῖς*.

Suppl. 1033 merito *suspectum* dicit Wecklein. Quin spurius sit versus non dubito.

Suppl. 1125 *βάρος μὲν οὐκ ἀβριθὲς ἀλγέων ὕπο.*
Ita editor Marklandium cum Fixio secutus pro absurdo *ὕπερ*. Admodum tamen invenuste addita videtur praepositio, quare nescio an altius sit vulnus et poeta dederit

βάρος μὲν οὐκ ἀβριθὲς ἀλγέων <*πικρῶν*>.

Cf. *λύπην πικράν* Or. 1105, *σὺν πικραῖς ἀλγηδόσι* fr. Eur. 908, 2 Nck., *πένθους — πικροῦ* Alc. 1072, *πικραῖς δύαισιν* Aesch. Prom. 178, Soph. El. 654 *λύπη πικρά*, fr. 846 Nck. *πικρὰν ὠδῖνα*.

Suppl. 1154 *Φίλον Φίλημα παρὰ γένυν τιθέντα σόν.*
Mirus propositionis usus, ubi aut *κατὰ* aut *περὶ* expectaveris. Similis mihi dubitatio de eadem praepositione nata est in Bacch. vs. 937.

CYCLOPIS vs. 517
στεΦάνων δ' οὐ μία χροιὰ
περὶ σὸν κρᾶτα τάχ' ἐξομιλήσει.
Verbum procul dubio corruptum est. Verum esse suspicor *ἐξαναλδήσει*, fut. v. *ἐξαναλδήσκειν*, *succrescere*. Legitur verbum simplex Hom. Ψ 599 *λήϊου ἀλδήσκοντος*, Theocr. XVII 78. Oppian. Cyn. I 318, compositum *ἀναλδήσκειν* Apoll. Rh. III 1363, Opp. Cyn. II 397.

BACCHARUM vs. 211
ἐγὼ προΦήτης σοι λόγων γενήσομαι.
Wecklein „fort. *ὑποΦήτης*." Cur quaeso? Et ubinam $\bar{\omega}$ cum $\bar{\upsilon}$ coalescit?

Bacch. 939.
Bacch. *ἦ πού με τῶν σῶν πρῶτον ἡγήσῃ Φίλων,*
ὅταν παρὰ λόγον σώΦρονας βάκχας ἴδῃς.
Mire duo hi vss. quibus a Pentheo nihil respondetur interrumpunt dialogum, qui inde a vs. 925 usque ad 945 totus agit de Penthei cultu muliebri eiusque studio ut bacchas specie quam proxime referat. Nec tamen librariorum incuriae hoc compositionis vitium, si vitium est, tribui posse videtur. Transponi enim alio nequeunt, nec sumenda lacuna quidquam proficitur.

Bacch. 1341 *εἰ δὲ σωΦρονεῖν*
ἔγνωθ', ὅτ' οὐκ ἠθέλετε, τὸν Διὸς γόνον
εὐδαιμονοῖτ' ἂν σύμμαχον κεκτημένοι.
Sententiae ratio postulat *felices essetis*, non *sitis*, itaque imperfectum *ηὐδαιμονεῖτ' ἄν*, ut recte edidit Dindorf ex Musgravii correctione.

HERCULIS vs. 107 ὑψόροφα μέλαθρα
καὶ γεραιὰ δέμνι' κτέ.

Vulgaris vocabuli δέμνια sensus huic loco vix satis aptus videtur. Num forte h. l. Euripides novo usu δέμνια, ut natum e verbo δέμω, pro δώματα (evitato propter μέλαθρα) adhibuisse censendus est?

Herc. 164 ἀλλ' ὃς μένων βλέπει τε κἀντιδέρκεται
δορὸς ταχεῖαν ἄλοκα τάξιν ἐμβεβώς.

δορὸς ταχεῖαν ἄλοκα dictum pro δορὸς ταχέος ἄλοκα nihil habet in dictione poetica insoliti, quare repudio editoris coniecturam:
τραχεῖαν ἄλοκα τάξιν ἐμβεβὼς δορός.

Herc. 185. Δίρφυν τ' ἐρωτῶν ἥ σ' ἔθρεψ' Ἀβαντίδα
οὐκ ἂν σ' ἐπαινέσειεν· κτέ.

Si ferri nequit, quod mihi non plane persuasum est, anacoluthon sive potius nom. absolutus ἐρωτῶν = εἰ ἐρωτῴης, non ante vs. 185 cum editore, sed inter hunc versum et sequentem lacunam statuerim. Omnino vero necessaria videtur propter oppositionem cum praegressis correctio:
Δίρφυν δ' ἐρωτῶν κτέ.

Herc. 242 ἐπειδὰν δ' ἐσκομισθῶσιν πόλει,
βωμὸν πέριξ νήσαντες ἀμφήρη ξύλα
ἐμπίπρατ' αὐτῶν καὶ πυροῦτε σώματα
πάντων, ἵν' εἰδῶσ' κτέ.

κἀκπυροῦτε malit Wecklein, sed vide lexica. Fortasse praestat:
ἐμπί<μ>πρατ' αὐτὰ κτέ.
accendite ligna et comburite corpora omnium.

Herc. 275 φίλων γὰρ εἵνεκα.

Vix recte Wecklein cum plerisque editoribus recentioribus οὕνεκα (= ἕνεκα) paene constanter in libris traditum in εἵνεκα mutavit. Vid. Meisterhans[2], pag. 177.

Herc. 588 πολλοὺς πένητας, ὀλβίους δὲ τῷ λόγῳ
δοκοῦντας εἶναι συμμάχους ἄναξ ἔχει,
οἳ στάσιν ἔθηκαν καὶ διώλεσαν πόλιν
ἐφ' ἁρπαγαῖσι τῶν πέλας.

Qui *specie* divites sunt, Graece simpliciter dici solent ὄλβιοι τῷ λόγῳ, sed miro pleonasmo hic additur δοκοῦντας εἶναι, quod vero maioris momenti est, non perspicitur cur hi pauperes pro divitibus haberi dicantur. Quocirca vereor ne hic lateat error et poeta scripserit:

πολλοὺς πένητας, ὀλβίους ἂν ὧδέ πως
δοκοῦντας εἶναι, συμμάχους ἄναξ ἔχει,

i. e. *divites se ita fore existimantes;* spe divitiarum incitatos.

Herc. 658 ἀλλὰ κατ' αἰθέρ' αἰ-
εὶ πτεροῖσι φορείσθω.

Ineptum esse αἰεὶ non latuit FGSchmidtium apte conicientem ἄρ|δην. Eodem tamen iure possis αἰ-πὺν sive αἰ-πήν.

Herc. 780 ἔθραυσεν ὄλβου κελαινὸν ἅρμα.

Male sanum esse epitheton merito visum est multis criticis, nec quidquam felicius coniectum est quam τὸ κλεινὸν a Nauckio, quod etiam probabilius factum est a Schenklio refingenti ὄλβοιο κλεινὸν. Vel melius appareret ratio corruptelae, si scribere liceret Aeolice κλεεννὸν, ut hinc primum natum esset κλεαινόν, in quod abiit apud Hesychium s. v., tum vero refictum in κελαινόν. Quaeritur licueritne Euripidi in lyrico carmine formam Aeolicam admittere poetis lyricis (bis occurrit apud Pindarum, quater apud Bacchylidem) familiarem pro forma κλεινός semper alibi a tragicis usurpata. Passim hi adhibent Aeolicum φαεννός, quod interdum librarii corruperunt in epicum φαεινός (vid. Valckenaer ad Phoen. 86), semelque Euripides I. A. 574 usurpavit adi. Aeolicum ἀργεννός, quo etiam usus est Chaeremon trag. fr. 3 p. 784 ap. Nck. — Equidem hac de re iudicium aliis permittere malo; mihi non liquet.

Herc. 1016 ὁ φόνος ἦν ὃν Ἀργολὶς ἔχει πέτρα
τότε μὲν περισαμότατος καὶ ἄπιστος
Ἑλλάδι τῶν Δαναοῦ παίδων.

Quin ἔχει mendosum sit dubium non esse arbitror, sed metro redarguuntur proposita αὐχεῖ et ἠχεῖ. Iambicae mensurae unice convenit ἴδεν, quod poetae reddendum suspicor.

Herc. 1020 τάλανι διογενεῖ κόρῳ μονοτέκνου Πρόκνης
Φόνον ἔχω λέξαι θυόμενον Μούσαις.

Pro inepto θυόμενον apte sane editor coniecit μελόμενον, sed quidni leniore mutatione scribamus:

θρεόμενον Μούσαις

sensu passivo *caedem cantatam a Musis* s. *carminibus celebratam?*

Herc. 1047. Amphitryo:

ἑκαστέρω πρόβατε, μὴ
κτυπεῖτε, μὴ βοᾶτε, μὴ
τὸν εὔδι' ἰαύοντα (-θ' Reiske)
ὑπνώδεά τ' εὐνᾶς ἐγείρετε.

Depravatum esse ὑπνώδεα nemo non facile concedat Weckleinio, sed vix minus languet quod proposuit ἰαύοντά θ' ὕπνῳ τ' ἐνδόντ' ἐγείρητ' εὐνᾶς, ut neglegam τὸ ὕπνῳ ἐνδοῦναι magis esse *pigrorum* quam *fatigatorum* et *exhaustorum*, qualis erat Herculis conditio.

Videndum igitur annon ὑπνώδεα sit levissimo scripturae vitio difformatum ex ὑπνοδεᾶ, i. e. *somno indigentem.* Quid enim quaeso Herculi furibundo somno tranquillo et imperturbato salubrius cogitari poterat? *Nolite*, inquit, *filium meum tranquille dormientem e somno, quo tantopere indiget, strepitu vestro expergefacere!*

De metro huius versus non satis quidem constat, sed quia reliqua fere quae Amphitryo in hoc carmine dicit rhythmo dochmiaco terminantur, probabile est etiam h. l. idem factum esse, et ultima verba ἐγείρητ' εὐνᾶς fuisse crediderim cum editore. Ita possis v. c.

ὑπνοδεᾶ τε <πάλιν> ἐγείρητ' εὐνᾶς.

Vox formata ut ὀλιγοδεής, σιτοδεής, quod olim extitisse fidem facit formatum inde subst. σιτοδεία, alia.

Ad idem carmen pertinet locus graviter laborans 1074 sqq.

ἀλλ' εἴ με κανεῖ πατέρ' ὄντα
πρὸς δὲ κακοῖς κακὰ μήσεται,
πρὸς Ἐρινύσι θ' αἷμα σύγγονον ἕξει,

cuius loci apodosis omni sensu caret. Certa quidem emendatio mihi non succurrit, sed intelligerem:

<τί> πρὸς Ἐρινύων <σύγγονον> αἷμα <ποτε> σύγγνωμον ἕξει;

coll. Thuc. IV 98 § 6 πᾶν (πάνυ?) δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινὶ καθειργομένῳ ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς θεοῦ.
aut duplici dochmio:

<πῶς> πρὸς Ἐρινύων συγγνώμην ἕξει;

Herc. 1109.

Amph. γέροντες, ἔλθω τῶν ἐμῶν κακῶν πέλας;

Chor. κἀγώ γε σὺν σοί, μὴ προδοὺς τὰς συμφοράς.

Quia sententia haec est „*ita* (γε), *et ego tecum* (sc. *ibo*)", sequitur soloece μὴ dictum esse pro οὐ, perdura enim et quaesita foret interpretatio, *si non deseram*. Quod intelligens iam Lenting (vid. *Append.*) coniecit μὴ προδῶ σὰς συμφεράς. Etiam praetulerim μὴ προδῶ σ' ἐν συμφοραῖς.

Herc. 1151 ἢ σάρκα τὴν ἐμὴν ἐμπρήσας πυρί.

Huiusmodi loci eo incertior est restitutio quod certo sciri nequit, utrum τὴν ἐμὴν sit genuinae lectionis corruptela an librariorum veteris lacunae supplementum. Hoc iudicasse videtur Wecklein coniciens τήνδε μυσαρὸν, illud Stadtmüller proponens τήνδε τλήμον', quod traditis litteris est paullo similius. Pro posteriore sententia militare videtur metrum in vulgatis plane neglectum. Μυσαρὸν pro μυσαρὰν sine exemplo scribit editor, inde quod Euripides multa adiectiva triplicis terminationis communes fecit concludens, ut suspicor, idem in omnibus sibi permisisse poetam. Quae si vera est conclusio, propius a litteris traditis scribi potest:

ἢ σάρκα τήν<δ'> ἐλειν<ὸν> ἐμπρήσας πυρί.

Herc. 1340

οἴμοι· πάρεργα <μὲν> τάδ' ἐστ' ἐμῶν κακῶν.

Uxoris liberorumque caedes nequaquam ab Hercule dici potuerunt malorum πάρεργα, nam et ultro hoc patet, et ipsum contrarium Hercules affirmat vs. 1411:

ἅπαντ' ἐλάσσω κεῖνα τῶνδ' ἔτλην κακά.

Itaque, si πάρεργα recte traditum est, hic quoque expectamus:

οἴμοι· πάρεργα ⟨μῶν⟩ τάδ' ἔστ' ἐμῶν κακῶν;

„num, o Theseu, haec mea mala tam levia ducis, ut existimes me rationibus istis tuis aurem praebere?"

Quae postquam dixit, has rationes confutare heros aggreditur, ea quae de deorum sceleribus flagitiisque narrari solita ἀοιδῶν οὐ ψευδεῖς λόγους esse Theseus dixerat, contra ἀοιδῶν δυστήνους λόγους esse perhibens vs. 1346, ubi infeliciter Naber ἀοιδῶν δυστήνων coniecit. Cf. etiam Demosth. XIX § 255, qui unicus in antiquiorum scriptis locus videtur, ubi in pedestri Attico sermone poeticum hoc adiectivum reperitur.

Haec mea coniectura si probatur, sperni poterunt violentiora remedia, quibus quondam et ego et Heimsoeth hunc locum sanare conati sumus. Vid. Weckleini *Appendix*.

Herc. 1412.

Thes. εἴ σ' ὄψεταί τις θῆλυν ὄντ', οὐκ αἰνέσει.
Herc. ζῶ σοι ταπεινός; ἀλλὰ πρόσθεν οὐ δοκῶ.
Thes. ἄγαν γ' ὁ κλεινὸς 'Ηρακλῆς ποῦ κεῖνος, ὤν;

Duo postremi versus breviloquentia obscuriores multis eruditorum coniecturis famosi sunt. Fortasse tamen sic possunt expediri, ut mente hunc in modum suppleantur:

H. *Vivone tibi* (te iudice) *humilis? At olim non videor* (humilis tibi vixisse). Th. *Nimis vero tu, clarus Hercules* (humilis mihi vivis), *qui ubi* (nunc) *ille* (qualis olim eras) *es?*

Ita vero perspicuitatis causa versum tertium sic distinxerim

ἄγαν γ' ὁ κλεινὸς 'Ηρακλῆς· ποῦ κεῖνος ὤν;

Reliquae fabulae Euripideae simulac editae a Weckleinio prelum reliquerint, haec studia deo volente continuabo.

OBSERVATIUNCULAE DE IURE ROMANO.

SCRIPSIT

J. C. NABER S. A. FIL.

(*Continuantur ex Vol. XXVI pag.* 372).

LXXXIII.

DE PRAEIUDICII EXCEPTIONE.

Certi iuris est exceptiones ad unam omnes comparatas esse *eorum gratia cum quibus ag(a)tur* [1]), replicationes autem, sicut fictiones, *actoris gratia* (Gai. IV § 126), praescriptiones, quarum pridem erat causa mixta, postea omnes fuisse pro actore (Gai. IV § 133). Actiones omnes pro actoribus introductas esse, plus quam manifestum est. Qua ratione hereditatis petitionem actoris gratia introductam esse, ne is singulis iudiciis vexaretur [2]), respondendum est [3]), quamquam perperam intellexerunt quidam [4]) non de actoris sed de eius cum quo agatur utilitate [5]). Huius vero gratia introducta est praeiudicii exceptio, cui praesentem

1) Gai. IV § 116. — Itaque l. 7 § 9 D. 4. 3 quae commemoratur *excepti(o)* pro actore, replicatio est, quia *non exceptionibus actores .... sed replicationibus suam intentionem muniunt* (c. 10 C. 8. 35 s. 36).

2) L. 13 § 4 D. 5. 3. — Alia causa Atheniensibus fuit cur permitterent hereditatis petitionem, scilicet quia apud hos hereditates adiudicabantur, requirebatur actio qua adiudicatio transferretur. Quod manet apud Austriacos.

3) Hodie quidem praedicta utilitas evanuit, quia quot quis vult actiones coniungere licet (Jhering, *Geist des röm. Rechts* III. 1 (1877) p. 32: „*unser heutiger Prozess verstattet die Cumulation mehrerer klagen.*" Cf. *Civilprocessordn.* (1879) § 232).

4) Cavit ab hoc errore Velsen, *die* except. praeiud. (1896) p. 31 sq.

5) Ex abundanti cf. l. 5 § 7 D. 46. 7; l. 3 D. 34. 1; l. 42 § 7 D. 3. 3; l. 2 D. 14. 1; l. 27 § 8 D. 15. 1 (sed etiam l. 47 § 3 D. 15. 1).

destinamus disputationem. Ante omnia igitur sciendum est, posse iudicem, quin immo *debe(re)* [1]), *universam incidentem quaestionem quae in iudicium devoc(e)tur,* modo cum causa principali connexa sit [2]) — hoc ideo quia res inventa est propter *causae continentiam* sive *coniunctionem,* quam propter itidem solet in possessionis et proprietatis iudicio, licet separentur, idem iudex dari [3]), et conscio post homicidam *primus locus constitu(i)* [4]) — ergo debere iudicem universam incidentem quaestionem, quae connexa sit, *examinare*, licet principaliter de ea *cognoscere non possit* [5]). Quod ius etiamnunc manet apud Gallos [6]), nam apud Germanos nova lege (*Civilprozessordnung* (1879) § 253) restringitur ad ea, unde principalis causa pendeat, et (ibid. § 33) petitiones mutuas. At apud Romanos quin potuerit iudex omnem incidentem quaestionem examinare, modo connexa esset, dubitationem nullam recipit. Veluti quod Romam reicere debet praeses status quaestionem eius qui senatoris filius esse dicatur, id *n(on) impedit notionem eius*, si de hereditate pronuntiaturo haec ipsa quaestio subicitur [7]), *quotiens* enim *quaestio status bonorum disceptationi concurrit, nihil prohibet, quo* magis (l. *minus*) *apud eum quoque qui alioquin super causa status cognoscere non possit*,

---

1) L. 41 § 1 D. 40. 12: *iudex ..... qui de libertate cognoscit etiam de rebus amotis damnove dato cognoscere debet.* Ergo, ut examinet, *pertinere* rescribitur (c. 1 C. 3. 8) *ad officium iudicis.*

2) L. 18 § 1 D. 10. 2 (ea venire docet, quae *ad* causam principalem *pertinere* videantur).

3) c. 3 C. Th. 2. 18 (= c. 10 C. 3. 1), ubi *in uno eodemque iudicio* intelligendum est *ab eodem iudice* (c. 13 C. 3. 32). Debet enim prius de possessione iudicari, sic deinde de proprietate cognitio suscipi. Ergo constitutio directo non pertinet ad incidentis quaestionis terminationem.

4) Cic. pro Cluent. 20 § 56.

5) c. 1 C. 3. 8.

6) Cognitione suscepta, quaecumque connexa sint, suus iudex remittere iubetur ad eum qui cognitionem susceperit (*Code de procéd.* art. 171) et adnotat Garsonnet, *Cours de procéd.* I (1882) § 166 (p. 626): „*c'est dire implicitement, qu'un tribunal saisi d'une demande pour laquelle il n'est pas compétent, peut la retenir et la juger, si elle est connexe à une autre déjà pendante devant lui*", et § 181 (p. 740): „*aussi dit-on en prenant le mot exception dans un sens très-large*", id est pro omni quaestione incidente, „*que le juge de l'action est juge de l'exception.*"

7) c. 1 C. 3. 8 (Severi et Caracallae), quam interpretatus est Jörs, *Untersuch. z. Gerichtsverf.* (1892) p. 15—18. De senatorum privilegio cf. Cic. ad Fam. XIII. 26 § 3; Symmach. Rel. 48 § 2; c. 4 C. Th. 2. 1: c. 2 C. 3. 24, de praeside libertatis iudice: c. 1 C. 3. 22; c. 1, c. 3 C. 7. 19; c. 7 C. 7. 21 (coll. c. 5 C. 3. 22).

disceptatio terminetur [1]). Itaque *cum civili disceptationi principaliter motae quaestio criminis inciderit, vel crimini prius instituto civilis causa adiungitur, potest iudex eodem tempore utramque quaestionem sua sententia dirimere* [2]). Ergo èt *civili disceptationi crimen* [3]) *adiungitur, si testator (compulsus) testamentum fecit* [4]) èt *potest de falso cognoscens praeses provinciae incidentem proprietatis quaestionem dirimere* [5]), vel, qui de caede quaerit, *impendii causam* [6]) id est indemnitatis. Eadem usu veniunt in iudicio finium regundorum civili et de termino moto, quod criminale est. Tam enim qui fines regit in suo iudicio damnare potest eum, *qui lapides finales furatus s(it) aut arbores finales cecider(it)* [7]), quem mulctat lex agraria a Gaio Caesare lata [8]), quam potest, *si dicantur termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine cognoscit etiam de finibus cognoscere* [9]). Simili ratione *de mutuis petitionibus* [10]) *possunt praesides cognoscere* [11]), licet res non sit cognitionis sed iuris ordinarii, vel *ad eundem iudicem mitte(re)*, licet actor iurisdictioni subiectus non sit [12]). Itaque dubitari non oportet, quin, ubi nihil in contrarium scriptum sit [13]), magistratus municipales ius dicere possint de mutuis petitioni-

---

1) Alex. c. 3 C. 3. 1.

2) Valerian. c. 3 C. 3. 8. — De criminis adiunctione contraria testimonia infra dabimus.

3) Quod crimen videndum (βίας intelligit Thalelaeus).

4) Alex. c. 1 C. 6. 34.

5) Alex. c. 1 C. 1. 40.

6) Collat. I. 11 § 2 (sub Hadriano). Cf. praeterea l. 57 (56) § 1 D. 47. 2.

7) § 6 Inst. IV. 17.

8) L. 3 pr. D. 47. 21. Cf. Bruns, font. (1893) no. 15.

9) L. 4 § 4 D. 10. 1.

10) Loquaturne de mutuis petitionibus quae connexae sint (cf. Garsonnet, *Cours de procéd.* I (1882) § 167 (p. 628): „*il n'y aurait pas connexité entre la demande principale et la demande reconventionnelle s'il n'existait pas entre elles un lien d'origine ou de subordination*"), an habeat omnes pro connexas (cf. Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 64 IV (p. 226): „*formelle Konnexität*"), quaerendum est. Cf. interim Iustin. c. 14 C. 7. 45 (vv. *in eodem negotio*).

11) L. 1 § 15 D. 50. 13.

12) L. 22 D. 5. 1. Cf. Zenonis c. 5 § 1 C. 7. 51; Iustin. c. 14 C. 7. 45.

13) Apud Germanos in contrarium scripta invenietur *Civilprozessordn.* (1879) § 647, apud Gallos *loi sur les justices de paix* (25. V. 1838) art. 7. Invenientur cetera de quibus ne incidentibus quidem cognoscere possunt minores iudices in eadem lege art. 4 1°, 5 1°, 6 2° 3° et *Code de procéd.* art. 14.

bus, quae summam statutam excedant, quo pertinet [1]) ex Gaio l. 11 § 1 D. 2. 1: *sed et si mutuae sunt actiones, et alter minorem quantitatem alter maiorem petat, apud eundem iudicem agendum* [2]) *est ei qui quantitatem minorem petit* [3]), *ne in potestate calumniosa adversarii mei sit* [4]) *an apud eum* [5]) *litigare possim.* Quod diximus, omnem incidentem quaestionem iudicem dirimere posse, in tantum id obtinet, ut, qua de re *principaliter* ..... *agi* omnino *non po(ssi)t*, veluti de statu defunctorum, eandem recte decidat praesidalis notio, si id agatur, pertineatne defuncti peculium ad herum, an bona ad heredem [6]). Itaque locum habere potest Carbonianum edictum [7]) et edictum divi Hadriani [8]). Similiter, si status vivorum pendeat ex mortuorum statu, recte quaeretur in causa filiorum de statu patris [9]) vel matris [10]), salva tamen quinquennii praescriptione ex die mortis [11]), quam *primus omnium divus Nerva* introduxit [12]), *si quidem in deteriorem condicionem* mortui *quis statum retract(e)t* [13]). Eiusdem generis est, quod *de nativitatis veritate secundum iuris formam* semper *quaeri(tur)* [14]), licet praeiudicialis formula non detur post mortem eius, qui pater esse dicitur. Sed nihil impedit, quo minus ea res in hereditatis iudicio investigetur [15]). Eandem ob causam

---

1) Cf. Lenel, *Ztsch. der Sav.-St.* II (1881) p. 36.

2) Id est: *respondendum*, sicut l. 1 pr. D. 2. 13 et l. 29 § 2 D. 4. 4. Quod nec vidit Dernburg (*Compensation* (1868) p. 250-252), nec intellexit Appleton (*Hist. de la compensation* (1895) p. 225-230) nec alius quilibet praeter Nicolaum Smallenburg (cf. Planck, *Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten* (1844) p. 72-76).

3) A quo petitur *maior* quantitas.

4) Cf. l. 28 D. 50 1 (Planck, op. cit. p. 77), sed etiam Bruns, font. (1893) no. 17 lin. 1-9.

5) Id est: apud eundem iudicem, nisi subest interpolatio (cf. l. 32 § 9 D. 4. 8).

6) c. 13 C. 7. 16; c. 3 C. 7. 21. Itaque palam est l. 4 § 1 D. 40. 15 non pertinere ad *defunctorum* statum (cf. R.).

7) L. 1 § 6, l. 8 pr. D. 37. 10.

8) c. 2 C. 6. 33.

9) c. 3 C. 7. 16.

10) Nam propter patrem ut servi nascantur, omnino rarum est (cf. tamen lex Gortyn. col. VII (lin. 1-4); Gai. I § 86).

11) L. 1 § 2, l. 2 pr. D. 40. 15.

12) L. 4 pr. D. 40. 15. Cf. tamen Sueton., Tit. 8 (i. f.).

13) L. 1 § 4, l. 3 D. 40. 15.

14) c. 2 C. 3. 8.

15) L. 8 § 5 D. 25. 3 (cf. l. 1 § 4 (i. f.) D. 37. 10).

sublata falsi accusatio *pecuniarium compendium*, id est civilem actionem, *non aufert* [1]). Non tamen eo usque tendi debet regula, ut privatae litis occasione iudex datus [2]) vel nummariae quaestionis procurator Caesaris [3]) id etiam nactus videatur, quod lege tribuitur, qualis est publici iudicii exercitio [4]). Atqui dictum est [5]) *civili disceptationi crimen adiung(i)*. Ergo fatebimur, quosdam nihil excepisse, aliis visum, quorum fuit Thalelaeus [6]), ita crimen adiungi posse, *ἐὰν ᾖ ἱκανὸς (ὁ δικαστὴς) ἐγκλημάτων ἀκροᾶσθαι*, quod de dato iudice dici non potest. Cui sententiae, in quam hodie pedibus itur [7]), convenit: iudicem datum *de fide instrumenti civiliter* disceptare posse *iuxta responsum viri prudentissimi Pauli* [8]), quod in Palingenesia frustra quaeretur, eundem animadvertere non posse. In integrum quoque restituere ex constitutione Iustiniani (c. 3 § 2 C. 2. 46 s. 47) is demum potest ex incidenti quaestione, cui idem principaliter facere permittitur. In talibus igitur recte atque ordine iudex fecerit, quo de capite litis ipse sit *ἀπρόσφορος*, vel omnia, ubi lex permittit omnia transmittere [9]), *ἐξ οἰκείας ψήφου ἐπὶ τὸν πρόσφορον .... παραπέμψας* (c. 12 (Zenonis) § 2 C. 3. 1). Cuius generis est, quod praescribitur [10]) cap. 5 X (extra) 4. 17: *quaestio nativitatis, opposita petenti hereditatem coram iudice saeculari, est ad*

1) c. 5, c. 9 § 1 C. 9. 22.

2) Valer. Maxim. VIII. 2. 2 (i. f.).

3) c. 1 C. 3. 26. — Procurator ex duabus tantum causis crimina vindicat: ex lege Iulia de adulteriis et ex alia lege (Collat. XIV. 3 § 3), quae certe non est *Fabia* (ibid. § 1, § 2; c. 4 C. 9. 20).

4) L. 1 pr. D. 1. 21.

5) c. 1 C. 6. 34 (Alex.); c. 3 C. 3. 8 (Valerian.) et cf. § 6 Inst. IV. 17.

6) sch. *ἐπὶ τούτου* ad Bas. 7. 3. 35 (= c. 3 C. 3. 8).

7) Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 2 (p. 8) cum not. 7: *„das Erkennen der öffentlichen Strafe (gehört dem straf- oder polizeigerichtlichen Verfahren ausschliesslich an)"*; § 64* (p. 224) *„was unter einer Sondergerichtsbarkeit gehört (kann nicht) attrahirt (= „gelegentlich .... mitentschieden") werden," „sofern die Sondergerichtsbarkeit ausschliesslich ist. Dasselbe muss sogar zwischen mehreren* foris *derselben Gerichtsbarkeit gelten."* Ergo sequitur (§ 154 = p. 584): *„dass der Civilrichter niemals eine kriminelle Bestrafung .... aussprechen kann."*

8) c. 11 C. 9. 22.

9) Veluti lege Gallica *sur les justices de paix* (25 V 1838) art. 8. Contrarium ordinem teneri iubet (ut transmittatur solum quod excedat) *Code de procéd.* art. 426, 427. Quasi medius est *Code de procéd.* art. 14.

10) Decretalium praescriptiones quam habeant auctoritatem nescio.

ecclesiasticum iudicem transmittenda, quod tamen in ipso canone pontifex non fieri iubet, sed in causa quadam factum docet. Similiter cap. 3 X 2. 10 praescribitur: *petenti hereditatem obstat exceptio nativitatis, quae prius debet coram ecclesiastico iudice terminari* [1]), quum tamen in ipso canone pontifex hoc tantum exigit, *causa(e) natalium*, ad se *delata(e)* ne praeiudicetur per *dependentem ex illa successionis causam* [2]).

Ea tamen veniet in iudicium incidens quaestio, quae revera connexa sit cum ea causa, quae principaliter in iudicium deducta est, id est, quam iudex connexam esse arbitrabitur [3]). Non enim ex generali quadam formula ea de re statui potest [4]). Veluti in familiae erciscundae iudicio non haberi quaestionem de nece testatoris *rectissime Pomponius ait*, quia *haec ad divisionem rerum hereditariarum non pertine(ant)* [5]). Ex diverso potest quaestio haberi de servo, quem heredes *tabulas hereditarias interlevisse dicant vel corrupisse* [6]). Nec dubitatur, quin possint *iudex tutelaris, itemque Centumviri, si aliter de rebus hereditariis* [7]) *vel de fide generis instrui non possunt, ... de servis hereditariis habere quaestionem* [8]). Quippe pertinet omnimodo ad Centumviros status quaestio, si inde pendet inofficiosi querela, id est, si is *qui de inofficioso vult dicere .... negetur filius* [9]), *ut est quaesitum* apud Centumviros [10]) *contra Urbiniae heredes* [11]),

---

1) Adnotatur: *Hoc dicit secundum glossam, intelligendo, quod hic erat* (= quasi esset) *prius coram iudice saeculari petita hereditas et exceptum fuit* (fuisset) *de illegitimitate.*

2) Cf. infra.

3) Garsonnet, *Cours de procéd.* I (1882) § 187 (p. 756): „*il n'y a pas lieu de préciser les conditions de la connexité .... c'est aux juges d'apprécier souverainement selon les circonstances.*"

4) Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 64 (p. 223): „*Konnexität ist und bleibt ein vager Begriff*" .... (p. 224) „*Welches .... in solchem Verhältniss stehende Rechtsansprüche seien, vermag Niemand abstrakt zu definiren.*" Lege Germanorum (*Civilprozessordnung* (1879) § 33) eam quaestionem sublatam esse praeterquam de mutuis petitionibus, supra dictum est.

5) L. 18 § 1 D. 10. 2.

6) L. 18 pr. D. 10. 2; l. 67 pr., l. 69 § 4 D. 30.

7) Cf. c. 1 § 1 C. 2. 58 (59).

8) Paul. V. 16 § 2.

9) Cf. l. 20 D. 5. 2.

10) Tac. Dialog. 38.

11) Scriptos nimirum.

is, qui tamquam filius petebat bona, Clusinius Rufus esset an Sosipater[1]), id est utrum *ex Urbinia natus*[2]) necne. Ita nihil obstat, quominus *(de) iisdem quaestionibus* modo apud Centumviros agatur, modo apud privatum iudicem[3]), neque propterea dicendum est Centumviros et datum iudicem de iisdem rebus iudicasse[4]), sed, quae principaliter agantur apud privatum iudicem, apud Centumviros incidenter agi. Quod optime perspexit Zumpt[5]), sed perspectum adhibere non debuerat ad eorum interpretationem, quae Crassum dicere fingit Cicero de Orat. I. 38 § 173. Nam apud Crassum multa enumerantur, quae vix ac ne vix quidem in hereditatis iudicium[6]) incidere possunt. Ceterum ne ea quidem veniet in iudicium incidens quaestio, quae arcetur inde constituentium auctoritate. Veluti in interdicto de homine libero exhibendo *agenda* non est *causa libertatis*, quia placuit *tum demum hoc interdictum locum habere, quotiens quis pro certo liber est*[7]). Similiter cavendum est, ne possessionis causa examinetur in proprietatis iudicio[8]), visa enim est prudentibus *separata esse debe(re) possessio a proprietate*[9]), vel potius interdictum a vindicatione rei[10]). Itaque *si inter (litigatores) contendatur, uter possideat*[11]), *ad .... inter-*

1) Quinctil. Inst. VII. 2 § 5.

2) Ibid. § 6.

3) Quinctil. Inst. V. 10 § 115.

4) Wassak, in *Pauly's Realencyclopaedie*, v. *Centumviri*. VI: „*Die Concurrenz des Privatrichters .... wird ausdrücklich bestätigt durch* Quinctil. V. 10."

5) *Abhandl. der Akad. z. Berlin a. d. J.* 1837 p. 145.

6) Cf. Cic. de lege agr. II. 17 § 44: *cum vos volueritis de privatis hereditatibus centumviros iudicare.* Hoc postea coartatum esse ad inofficiosi actionem demonstravimus (cap. LXXVII) ex Pauli ad Scaevolam nota (l. 13 D. 5. 2), et quaesivimus, quatenus haec saltem iudicatio Centumvirorum propria fuerit.

7) L. 3 § 7 D. 43. 29.

8) Sed iure Germanorum antiquo in proprietatis iudicio etiam possessionis causa examinatur (Laband, *Vermögensrechtl. Klagen* (1869) p. 187: „*es findet keine principielle Trennung des* possessorium *und* petitorium *statt*"; Planck, *Gerichtsverfahren* I (1879) p. 687-689). Perinde fit lege Locrensium (Polyb. XII 16). Sed ius Gortynicum conspirare videtur cum Romano.

9) L. 1 § 2 D. 43. 17.

10) § 4 Inst. IV. 15; c. 13 C. 8. 32; c. 3 pr. C. 3. 39 (= c. 1 C. Th. 2. 26 = Grom. p. 267); c. 3 C. 8. 1; c. 14 C. 11. 48 (47) (= c. 1 C. Th. 4. 23).

11) Immo: *uter .... possidere .... debeat* (Gai. IV § 148); *quid enim ad praetorem, uter possessor sit? .... quaeri oportet, utrum possessorem esse oporteat* (Cic. in Verr. II. 1. 45 § 116).

dictum remittentur[1]). Non eadem est religio, si in interdictum proprietatis quaestio inciderit, et multo minus si in de universitate interdictum quaestio inciderit de successionis iure[2]). Ergo quum pendeat ex proprietate possessionis causa[3]), tunc *(de) momenti iure salva proprietat(e)*, quod iubet Theodoricus[4]), non agetur. Sed ne tunc quidem iuris et possessionis causa separatur, quum libertas in causa est, nam *cum de hoc incertum est*, utrum quis ex libertatis possessione in servitutem, an e servitutis possessione in libertatem se vindicet, *ut possit iudicium ordinem accipere, hoc ante apud eum qui de libertate cogniturus est disceptatur*[5]). Quamquam possunt ea videri a Triboniano interpolata esse, siquidem *ante* referri solet ad ea quae in iure aguntur[6]), atque praeterea in iure agi necesse est ea, quae eo pertinent, *ut possit* iudicium *ordinem accipere*[7]); itaque paene necessaria est conclusio: *eum qui de libertate cogniturus est* successisse in locum praetoris eius, cuius de liberali causa iurisdictio tunc erat, quum edictum Ulpianus interpretaretur[8]). Stabit nihilominus superior sententia: non separari[9]) in libertatis causa possessionis et iuris disceptationem, quandoquidem una lis est, quae apud praetorem inchoatur, apud iudicem finitur[10]). Sed prohibetur iudex, qui quaestioni praeerit, de mutuis accusationibus cognoscere, sive mutuo crimine accusatorem condemnare sive se purgare reus studeat, *constitutionibus enim observatur, ut non relatione criminum sed innocentia reus purgetur*[11]), sub hac videlicet exceptione ut possit adulter ante-

---

1) L. 1 § 3 D. 43. 17.

2) Symm. Relat. 28 § 8.

3) Fieri posse docuit Savigny, *Verm. Schr.* II p. 265[1].

4) Edicti cap. 76.

5) L. 7 § 5 D. 40. 12.

6) Gai. IV § 31: *ante — apud praetorem*, § 84 *postea apud iudicem*.

7) Contrariam sibi placere sententiam dicit Lenel, Paling. II p. 757[7].

8) Wassak, *Litiskontestation* (1889) p. 73 (125) not. 5, qui tamen apud Ulpianum nihil mutat.

9) Separaverat Lenel in edicti restitutione (§ 180).

10) *Negotium*, quod apud praetorem *finiri* dicitur (Gai. IV § 184) *initi(um) litis* est (ibid. § 84).

11) L. 5 pr. D. 48. 1. Apud Germanos hodie quatenus admittitur privata accusatio (*Strafprozessordn.* (1879) § 414) etiam admittitur mutua (ibid. § 428).

quam reus fiat, id est ante litis contestationem [1]), exonerandi sese causa, marito accusanti obicere lenocinii *praescriptionem* [2]). Ceterum ne proprio quidem iudicio *is qui reus factus est* alterum *potest accusare* [3]); ergo *si qui sunt* rei *qui invicem accusent* nec iungenda sunt iudicia nec simul instituenda, sed *alterum iudicium praeferre* [4]) alterum proferre *necesse est* [5]), nisi forte apud principem vel senatum accusatur [6]), quia hi publicorum legibus non tenentur. Sed etiam ordinarius iudex mutuas accusationes nonnumquam admittere debet. Veluti potest, *si publico iudicio maritus uxorem ream fac(i)t* [7]) .... *is qui de adulterio cognoscit, statuere in maritum ob lenocinium* [8]). Diversum est, si adulter in iudicium vocatur, *extraneus* enim *nequaquam lenocinium obiciens, posteaquam reus factus est* [9]) *se relevabit vel maritum poenae subiciet* [10]). Videtur autem ideo aliud constitui in uxore accusata, aliud in extraneo, quia mulier lenocinii maritum accusare non potest — ne praescriptionem quidem habet ex causa lenocinii [11]) — itaque, ubi ipsa rea fit, hoc agendum est, ne maritus communis delicti poenam exigat et gaudeat impunitate [12]). Itaque marito accusanti uxor lenocinium [13]) obiciens non se excusat, sed illum poenae subicit. Sed hoc ita, si maritus accusat, alioquin in de moribus iudicio uxoris adulterium coniugis lenocinio compensatur [14]). Quaestio fuit, utrum in adulterii iudicio mulier

---

1) Ita probabiliter interpretatur Ant. Matthaeus 48. 13 cap. X § 8 (cf. cap. VII § 4).

2) c. 25 (26) C. 9 9 (cf. l. 16 (15) § 7 D. 48. 5).

3) L. 5 pr. D. 48. 1.

4) Praeferetur quod gravius est (c. 1 C. 9. 1), in pari causa, veluti quum hinc sit adulterium illinc lenocinium, id praeferetur quod prius delatum est (l. 2 § 4 D. 48. 5; Tribon. c. 19 C. 9. 1).

5) Quinctil. VII. 2. § 19.

6) Quinctil. VII. 2 § 20.

7) L. 2 § 5 D. 48. 5.

8) L. 2 § 6 D. 48. 5.

9) Ante reatum *praescriptionem* habet.

10) L. 2 § 7 D. 48. 5.

11) L. 2 § 5 D. 48. 5.

12) Causa dicenda est, cur in iudicio uxor lenocinium obicere possit, non, quidni possit extraneus omissa praescriptione.

13) Vel adulterium (l. 14 (13) § 5 D. 48. 5), nam ne adulterii quidem uxor maritum accusare potest (c. 1. C. 9. 9). Ceterum l. 14 (13) § 5 cit. sumpta est ex rescripto Caracallae, quod editur in Coll. libr. iur. Anteiust. III p. 241.

14) L. 47 (cf. l. 39) D. 24. 3, cuius in fine requiri videtur *audiendus* (*non*) *est*. Nam opponuntur ibi *improb*(*atio*) .... *mor*(*um*) et *accusa*(*tio*), non (ut in l. 39) confunduntur.

dotem posset repetere. Sed removendas censet Theodosius Magnus [1]) *praescriptiones* [2]) *civiles, quibus aut dos repeti fing(a)-tur, aut ex ratione aliqua* [3]) *debitum flagit(e)tur*, valde enim metuendum esse, ne civile iurgium criminali *obsit examini* [4]). Similis forma Iustiniani constitutione depositi iudicio data est [5]), ut scilicet nulla opponatur compensatio; item ceteris petitionibus *(ni)si causa, ex qua compensatur, liquida sit* [6]). Talia igitur excipienda sunt, ut vere dicatur, incidentem quaestionem omnem a iudice dato terminari posse.

At potest, ubi maior quaestio inciderit, quam est ea, de qua principaliter agetur, adversarius *desiderare* [7]), potest etiam iudex ultro decernere [8]), ut iudicium differatur, donec maior illa quaestio finem acceperit, ne per minorem causam maiori praeiudicetur [9]). Quia enim fieri potest, ut iudicium de re minore propter iudicatarum rerum auctoritatem maius iudicium tollat [10]), atque solent etiam remota rerum iudicatarum auctoritate diligenter providere iudices ne ab aliorum iudiciis discrepent [11]), ideo, nec propter ullum timorem *ne varie iudicetur* [12]) — nam is metus eo tantum pertinet [13]), ne quis pro parte servus pro parte liber pronuntietur [14]), quam ob rem etiam senatus constituit, ne umquam pro partibus dominii scinderetur liberale iudicium [15]) —

---

1) c. 7 C. Th. 9. 7 = c. 32 (33) C. 9. 9.

2) Id est: mutuas petitiones.

3) Id est: ex aliquo negotio.

4) Idem metus apud Germanos effecisse videtur, ut criminis iudici potestas subtraheretur de indemnitate statuendi, eadem apud nos brevi summa constringeretur. Nam apud Gallos integra est (*Code d'instr. crim.* art. 3).

5) c. 11 C. 4. 34.

6) c. 14 C. 4 31.

7) L. 13 D. 37. 10, quo provocat Bülow, *Lehre von den Prozesseinreden* (1868) p. 140[21], ut demonstret, ex officio differri. Tulit vel sic adsensum Ottonis Lenel (*das* edict. perp. p. 110, 111), postquam Bekkeri (*Aktionen* I p. 380) non tulerat.

8) c. un. C. 2. 10 (11).

9) L. 54 D. 5. 1.

10) Endemann, *Civilprozessr.* (1868) § 153[9]; Dernburg, *Ueber das Verhältniss* etc. p. 11[27].

11) Loci dabuntur infra.

12) Hoc putat Endemann, *Civilprozessr.* (1868) § 153[10] (cf. etiam Francke, *Commentar* etc. p. 86 not. 7).

13) L. 8 § 1 D. 40. 12. Iure pontificio ad alia omnia extenditur (cap. 8 X. 2. 10).

14) L. 9 § 2 i. f. D. 40. 12.

15) L. 8 § 1 D. 40. 12.

ideo igitur, quia iudicium de re minore vel iure vel iniuria formam dare potest alteri, ne minor causa praeiudicet, *ordine* tam *iudiciorum* (R. C. 3. 8) quam *cognitionum* (R. C. 7. 19) praecavetur [1]). Quod èt sollicitudinem praetoris spectat èt iura defensionis, quum vera non sit [2]) sententia Oscari Bülow [3]) earum rerum naturaliter interse pugnam esse („*Official- und Exceptionsverfahren sind .... unvereinbare Gegensätze. Eine Thatsache die schon von Amtswegen beachtet werden muss, kann unmöglich zugleich eine Exceptionsthatsache sein*"). Sed ne Lenel quidem iure contendit [4]) praeiudicii ratione solas capitis causas [5]) aliis praeferri, praefertur enim generaliter minori causae maior causa; et subiungit ipse [6]) praeferri sine dubio causam bonorum singularum rerum petitionibus [7]) et causam proprietatis servitutibus [8]). Ergo, si *ordo quaestionis* [9]) postulat, ut prius de re minore constet, hoc fieri debet in maiore iudicio *maior enim quaestio minorem causam ad se trahit* [10]). Neque cum Friderico Carolo Savigny [11]) statuendum est, tunc differri oportere minus iudicium, quum simul praeiudicium fiat èt quaestionis ordo, quem vocat ipse *naturalem .... iudiciorum .... ordinem*, infringatur. Praeiudicium fieri sufficit, ut propter maiorem causam minor differatur [12]), modo de ea quaeri possit in eo iudicio, quod maius est. Ibi quoque errat Savigny, ubi putat [13]) alienam cognitionem omnem habendam pro maiore, propterea quod scribat Ulpianus l. 3 § 7 D. 43. 29: *non oporte(re) praeiudicium fieri a l i e n a e cognitioni*, addit enim iurisconsultus: *si quaeratur*

---

1) *Iudicia* intellegantur ordinaria, *cognitiones* ipsius praetoris, veluti quum in ntegrum restituat.

2) Refellit eam c. un. C. 2. 10 (11).

3) *Lehre von den Prozesseinreden* p. 162.

4) *Das* edict. perp. p. 110.

5) „*Ausschliesslich .... Capitalsachen.*"

6) Eadem pagina.

7) „*Der Vorrang der* hereditatis petitio .... *ist bekannt.*"

8) „*Der Eigenthumsfrage darf durch Servitutsprozesse nicht vorgegriffen werden.*"

9) c. 25 (26) C. 9. 9; *iudicii ordinem* appellat pontifex (cap. 8 X. 2. 10).

10) L. 54 D. 5. 1.

11) *Verm. Schr.* IV p. 126-129.

12) Nisi scilicet maiori adiungatur, quod evenisse putat Francke (*Commentar üb. den Pandectentitel* de hered. petit. (1864) p. 66 not. 3) in specie l. 17 § 2 D. 44. 4.

13) *Verm. Schr.* IV p. 125[a]. Laudat quidem non Ulpianum sed Raevardum.

de statu, negat igitur status quaestioni per minorem causam praeiudicandum esse. Et novimus solius Centumviralis iudicii *ea(m) auctorita(tem)* fuisse, *ut nihil in praeiudicium eius iudicii fieri debe(re)t* [1]). Nam principi quotidie praeiudicatur, quia potest *omnes* omnium *causas revocare ad se* [2]), neque ullam propriam exercet iurisdictionem. Ergo licet aliquando quis in senatu postulaverit *ne cognitioni Caesaris praeiudicium fieret* [3]), atque ita consules *omnia integra principi servaver(i)nt* [4]), non tamen eius rei regula efficitur [5]). Errant igitur, qui putant *alienae cognitioni* praeiudicandum non esse. Sed gravius errant, qui putant pro maiore habendam esse quaestionem eam, unde altera pendeat [6]), quam nunc quidem vocant *praeiudicialem* [7]), sed fit nonnumquam ut ea quaestio prius inducatur, non, quod maior sit, sed quod antea de ea constare debeat [8]). Veluti, *si crimen aliquod inferatur ei, quam (quis) ingenuam esse dici(t), ante liberalis causa suo ordine agi debet cognitionem suam praeside praebente, quoniam necesse est ante sciri, si delictum probatum fuerit, ut in liberam et ingenuam an ut in ancillam constitui oporte(a)t* [9]). Eodem argumento decretum esse paret: *si mater et filius de libertate litig(e)nt, aut coniungenda (esse)* [utrorumque] *iudicia, aut differendu(m) es(se) causa(m) filii* [10]), ideo filii, quia in filii causa a matris statu incipietur. Et videtur

1) L. 5 § 2 D. 5. 3 (cf. Francke, *Commentar* etc. p. 80).
2) Plin. Epist. VI. 31 § 6.
3) Plin. Epist. VII. 6 § 6.
4) Ibid. § 14.
5) Effici putat Planck, *Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten* (1844) p. 197.
6) Hos refellit Planck, op. cit. p. 200-204.
7) Planck, op. cit. p. 473 sq., 484-488. Alios quidem appellavisse docet quaestionem praeiudicialem non eam, unde altera pendeat, sed eam quae ex quacumque causa prior inducenda sit. Praeterea Garsonnet, *Cours de procéd.* I (1882) § 153 (p. 652) praeiudicialem esse negat, quam dirimire potest alterius rei iudex („*on nomme préjudicielles les questions, dont le jugement d'un procès implique la solution préalable et sur lesquelles le tribunal saisi de ce procès n'a pas le droit de prononcer*". Ceterum praeiudicialis esse potest tam causa causae („*Präjudizialsache*") quam unius causae pars reliquis partibus („*Präjudizialpunkt*"). Cf. Endemann, *Civilprozessrecht* § 153[7].
8) Hoc vidit Planck, op. cit. p. 203 sq.; p. 241-245
9) c. 8 C. 7. 19.
10) L. 23 § 2 D. 40. 12 (Planck, op. cit. p. 203).

eadem esse causa cur iubeat pontifex (cap. 3 X. 2. 10) Francorum regem hereditatis iudicem, *donec .... causa natalium*, unde pendeat hereditatis quaestio, *apostolico iudicio finem acceperit, patienter expecta(re).* — Quum dicitur [1]), ubi praeiudicium futurum sit, ibi prius introducendam esse maiorem causam, et quum dicitur praeiudicialem [2]) causam prius introducendam esse, apparet, alteram utram regulam aut esse supervacaneam, aut utram alteri contrariam. Nam ubi maior quaestio eadem est praeiudicialis, una regula sufficit, sin altera maior praeiudicialis altera, pugnant. Itaque videndum est, utram regulam Romani potius adhibeant, deinde posthabitae quis servetur locus. Et scribit Planck [3]) veteri iudiciorum ordini convenire, ut maior causa praeponatur, nisi forte crimen pendeat ex privati iuris disceptatione, tunc enim praeponi solere causam praeiudicialem, quae tunc quoque praeponatur, quum pares sint causae [4]); sed iure Iustiniano omnino praeferri praeiudicialem causam, maiorem tunc quum invicem causae sint praeiudiciales, veluti quum ex eodem facto et privata actio descendat et crimen. Haec autem iura etiam Glossatores, et qui deinceps iura condiderint, fortuito magis quam quod intelligerent secutos esse [5]). Ergo, quod ad ius vetus attinet, in summa re [6]) sine dubio verum vidit; Iustinianum autem ius vetus abrogavisse nego. Manent enim in Digestis veteris regulae haud pauca documenta [7]), eius autem, quam successisse putat, perinde ut in antiquioribus fontibus exempla tantum extant, quibus nullo modo generalem eam fuisse demonstrari potest [8]). Ne apud recentiores quidem generalis invenitur regula, ut praeiudicialis causa praeponatur, sed contenti sunt, modo crimini praeponatur lis privata unde criminalis causa pendeat [9]).

---

1) Velut a Bethmanno Hollwegio, *Civilprozess* II § 99 (p. 400).

2) Retinebimus hoc vocabulum, licet hoc utique sensu apud auctores non sit (Planck, op. cit. p. 204), quia Latinitatem non offendit.

3) Op. cit. p. 256 sq.

4) Hoc Planck dicere omisit, non quod omissum vellet (op. cit. p. 203).

5) Op. cit. p. 471—528.

6) Quatenus dicit praeponi maiorem causam, quibusdam exceptis.

7) Fatetur ipse Planck, op. cit. p. 255 sq.

8) Demonstrare cupit quidem Planck, op. cit. p. 247-255.

9) Planck, op. cit. p. 517: *„durch das ganze Mittelalter hindurch ist die Anwendung der ersten Regel"*, eam intelligit quae praeponi iubet litem praeiudicialem,

Itaque Glossatores et qui deinceps iura condiderunt in eo tantum a iure Romano recedunt, quod omnes civiles causas pro paribus accipiunt, solam criminalem pro maiore [1]), quod supra vidimus Ottonem Lenel ipsis Romanis obtrudere non dubitasse. Praeponitur autem apud hos generaliter maior causa, licet ea regula perpetua non sit. Et differtur propter maiorem causam quum ea, quae praeiudicialis ipsa est, tum ea quae praeiudicialem causam continet, ideo quia *rei maioris pecuniae praeiudicium fieri videtur, cum ea quaestio in iudicium deducitur, quae vel tota vel ex aliqua parte communis est quaestioni de re maiori* [2]). Sed an illud intersit, videndum, utrum necessario praeiudicetur, an ex accidenti, pleraque enim, quae praeiudicare possunt, attamen *non statim* praeiudicant, veluti *non statim plagiarium esse, qui furti crimine ob servos alienos interceptos tenetur, divus Hadrianus .... rescripsit* [3]), itaque per furti quaestionem plagio ex eventu praeiudicatur. Similiter *non utique crimen adulterii, quod mulieri obicitur, infanti praeiudicat, cum possit et illa adultera esse et impubes (maritum) patrem habuisse* [4]). Rursus concurrere videntur in eandem quaestionem interdictum de tabulis exhibendis ex clausula „*si .... dolo malo tuo factum est, ut desinerent (hae penes te) esse*", et lex Cornelia ex capite, qui *dolo malo testamentum suppresserit;* potest tamen *dolo malo facere ut* (= ut tamen) *in eam legem non incidat, ... hoc est, si non supprimendi animo .... fecit, sed ne huic exhiberet* [5]). *Momentariae etiam possessionis interdictum*

„*für diesen Fall nicht bezweifelt worden*" — Germanus legislator nunc generaliter permittit ut lis praeiudicialis expectetur, sive expectare velit criminis iudex civile iudicium (*Strafprozessordn.* (1879) § 261), sive privati iudicii cognitor criminalem causam (*Civilprozessordn.* (1879) § 140) vel civilem (ibid. § 139).

1) Planck, *Mehrh.* etc. p. 525: „*von jeher ist anerkannt, dass die Criminalsache die wichtigere sei.*" Verum hodie Germanos utique desiisse tribuere criminali causae praevalentiam, docet Endemann, *Civilprozessrecht* (1868) § 154 (p. 583): „*ein absoluter Vorzug, namentlich der Kriminalsache existirt nicht*". Cf. *Civilprozessordn.* (1879) § 140.

2) L. 21 D. 44. 1. — At crimen quod gravius est leviori omnimodo praefertur (c. 1 C. 9. 1), licet nullum praeiudicium futurum sit, propterea quod damnatus ius accusandi non habebit (l. 4 D. 48. 2).

3) L. 6 pr. D. 48. 15.

4) L. 12 (11) § 8 (9) D. 48. 5.

5) L. 3 § 6 D. 43. 5.

saepe quidem, verum *non semper ad vim publicam pertinet vel privatam* [1]). In talibus igitur quaeritur, sitne differenda minor quaestio; quod Papiniano *non videtur* [2]); idem Paulo cum hac adiectione, *si (maior) quaestio non moveatur* [3]). Ergo, quia nulla quaestio differtur propter eam quaestionem, quae non moveatur — quod infra demonstrabitur — Papiniani sententiam verbo restringit, re subvertit. Apud Ulpianum legitur, ubi ex accidenti praeiudicetur, ibi *nec praeiudica(ri) aliquid* [4]), quod valde miror. — Quae causae quibus causis praestent videamus. Est igitur maior causa criminalis quam civilis [5]), excepta forte status causa, alioquin *si ventris nomine mulier missa sit in possessione*, neque *divus Hadrianus Calpurnio Flacco differendam accusationem adulterii* rescripsisset, *ne quod praeiudicium fieret nato* (l. 8 D. 37. 9), neque contrariae sententiae hunc colorem quaesivisset Papinianus, quasi *non utique crimen adulterii, quod mulieri obicitur, infanti praeiudic(e)t, cum possit et illa adultera esse et impubes (maritum) patrem habuisse* [6]). Colorem quaerit ideo, quia, si propter statum differendum est, differetur crimen in tempus pubertatis, nam ipsa status quaestio ex constitutionibus in id tempus reicitur [7]), modo hoc ita fieri *expediat pupillo* [8]). Sicut Papinianus adulterio, ita praestare status quaestionem subiecti partus crimini re fatentur, qui matris accusationem ideo non differunt, quia in hac specie pupillo differri non expediat, quum non sit verisimile, eam quae arguatur, *non ex fide causam suam defensuram, cum periculum capitis subeat* [9]), quin immo *maiore constantia .... recenti tempore* acturam [10]). Itaque concludunt contra rationem disputandi, quum possit *ipsi, qui sub-*

---

1) c. 8 § 1 C. Th. 2. 1.

2) L. 12 (11) § 8 (9) D. 48. 5 (secundum Mommseni interpunctionem).

3) L. 13 D. 37. 10.

4) D. 3 § 6 D. 43. 5 (cf. Savigny, *Verm. Schr.* IV p. 133 not. 2).

5) Cf. c. 4 C. 3. 8; c. 7 C. Th. 9. 7 (= c. 32 (33) C. 9. 9), Bülow, *Lehre von den Prozesseinreden* (1868) p. 152 sq.

6) L. 12 (11) § 9 D. 48. 5 (cf. l. 13 D. 37. 10).

7) L. 7 § 1 D. 37. 9; l. 1 § 11, l. 3 § 2, § 5 D. 37. 10; l. 27 pr. D. 40. 12; l. 2 § 2 D. 40. 16. Contraria videtur l. 6 § 3 D. 37. 10.

8) Cf. inprimis l. 3 § 5 D. 37. 10.

9) c. 1 C 9. 22.

10) L. 1 § 11 D. 37. 10.

iectus esse dicitur, cognitio *ex causa repraesentari*, ideo posse statui eius ex eadem causa praeiudicari [1]). Hactenus videri potest status quaestio maior esse [2]). Sane, quod praeponitur iudicium liberale, quum quaeratur possitne quis accusare [3]) et quum quaeratur accuseturne servus an liber [4]), in hanc causam nullius est momenti. Rescribunt enim imperatores ideo hoc fieri, non quod maior sit causa libertatis sed quia praeiudicialis [5]). Quin immo qui hoc argumento utitur, videri potest maiorem esse causam libertatis negare. Ne ille quidem omni crimini praeposuisse videtur status quaestionem, qui rescripsit *si per quaestionem nummariam praeiudicium statui videbitur fieri, cessare* [6]) *quaestionem* [7]). Restat qui pertineat ad criminis et status comparationem Ulpiani locus: *si quis ex eo testamento liber esse dicatur, quod testamentum aperiri praetor vet(e)t, quia testator a familia necatus esse dicatur .... differ(endum) liberale iudicium donec constet de morte* [8]). Itaque hic aperte praeponitur necis quaestio [9]). Sed non tollit ea res contraria testimonia. Ceteris utique civilibus causis praeponitur criminalis. Proinde *sustinetur hereditatis petitionis iudicium, donec falsi causa agatur* [10]); quamobrem vel magis *impedita* erit *legatorum petitio* [11]), nisi locum

1) Ea est ratiocinatio Iuliani l. 7 § 3 D. 37. 10, cuius verba ita sunt emendanda: *si mater — in quaestionem* [libertatis] *vocatur*, nam sequentia demonstrant quaestionem suppositi partus intelligendam.

2) Ex novo iure cf. *Code civil*, art. 327.

3) c. 1, c. 4 C. 7. 19; cf. c. 25 (26) C. 9. 9. Ceterum, ubi non status controversiam accusator patitur, sed ob aliam quamcumque causam accusare ei non licet, *cavetur legibus*, *ut ante*, *si reo commodum sit*, *iudicium de accusatore fiat utrum illi liceat accusare necne* (ad Herenn. I. 12 § 22)

4) c 3 C. 7. 19.

5) *quoniam necesse est ante sciri, si delictum probatum fuerit, ut in liberam et ingenuam an ut in ancillam constitui oportet.*

6) I. e.: differri.

7) L. 4 § 1 D. 40. 15, quae non pertinet ad *defunctorum* statum (cf. c. 13 C. 7. 16; c. 3 C. 7. 21).

8) L. 7 § 4 D. 40. 12.

9) Ex abundanti tamen differtur libertatis iudicium, siquidem liber iudicatus nihilominus ut servus plectetur (l. 3 § 16 D. 29. 5) ex senatusconsulto Neroniano (Tac. Ann. XIII. 32). Alias, ubi praeiudicium futurum non est, minor causa non differtur (l. 27 D. 25. 2; l. 23 pr. D. 40. 5; l. 53 D. 46 1).

10) L 5 § 1 D 5. 3. Manet hoc ius apud Gallos (*Code de proc. civ.* art. 240).

11) L. 48 D. 22. 1; cf. c. 9 pr. C. 9 22.

habere potest cautio: *si evicta fuerit hereditas ea restitutu(m) iri* [1]), qua de re infra dicetur. In ceteris debitis placuit, ne morandae solutionis gratia a debitore falsi crimen obiciatur, salva causa falsi pronuntiandum et exigendum, quod fortasse reddetur [2]). Idem in singularum rerum vindicationibus statuit Constantinus Magnus [3]), *cum in praeterito is mos in iudiciis servaretur, ut prolatis instrumentis si ea falsa quis diceret, a sententia iudex civilis controversiae temperaret*. Ergo falsum quod adversario obicitur *cognitionem dati*, id est privati, *iudicis moratur* [4]), nisi forte crimen aliquo modo extinctum sit [5]). Sed est nonnumquam in contrariam partem èt *responsum* [6]) èt rescriptum: posse de falso in privato iudicio quaeri [7]) et post privatum iudicium publico [8]), idque confirmant posteriores principes [9]). Ceterum non privatae tantum sed etiam fiscales lites criminibus cedere solent, veluti quaestio inultae mortis, qua hereditas eripitur, heredibus non inferetur, antequam *de crimine constiterit* [10]). Et videatur licet Oscaro Bülow [11]) his contraria l. 13 D. 37. 10, non tamen est, quamvis ibi *bonorum .... quaestio* praeponatur adulterio, nam pendet ibi bonorum lis ex controversia status, quam excepimus. Potest dici in superioribus exemplis omnibus causam criminalem esse praeiudicialem itaque praeponi quidem, sed non quia maior sit. Sed rescripsit Hadrianus *prius cognoscendum de vi quam de proprietate rei* [12]), quum sit sine dubio proprietatis quaestio praeiudicialis, suam enim rem *sine auctoritate iudicis vindicare n(emo) prohibetur* [13]). Mar-

---

1) c. 9 C. 6. 37.
2) c. 2 C. 9. 22.
3) c. 2 pr. C. Th. 9. 19 (= c. 22 C. 9. 22, sed hoc omisso).
4) c. 20 C. 9. 22.
5) c. 5, c. 9 § 1 C. 9 22.
6) A Paulo (c. 11 C. 9. 22).
7) c. 11, c. 17 § 1 C. 9. 22.
8) c. 16 C. 9. 22.
9) Veluti c. 4 C. Th. 9. 19 (= c. 23 C. 9. 22); c. un. (i. f.) C. Th. 9. 20 (= c. un. § 3 C. 9. 31); c. 2 C. Th. 4. 4 (= c. 24 C. 9. 22); c. 42 C. 2. 4. Cf. Planck, *Mehrheit* etc. p. 233.
10) c. 1 C. 3. 26; cf. l. 6 D. 48. 1; l. 22 D. 29. 5.
11) *Lehre von den Prozesseinreden* p. 153**.
12) L. 37 D. 5. 1.
13) Paul. V. 26. § 4. — De hoc iure (cui Constantinus abrogavit), plura congessimus cap. harum observat. LXIX.

cianus quidem rescriptum divo Pio acceptum refert [1]) et addit eundem decresse, *ut prius de vi quaeratur, quam de iure .... possessionis*. Est autem possessionis quoque causa praeiudicialis, quum de vi agetur, propterea quia *eum qui a me vi .... possidet, impune deicio* [2]). Itaque praeponitur criminalis causa, licet praeiudicialis non sit, ut maior, idque etiam hodie, Germanis exceptis, apud omnes observatur [3]). Verum, quod supra quoque diximus, regula, quae maiorem causam praeponi iubet, non est perpetua, itaque *saepe fit*, non semper, *ut civili quaestione intermissa .... prius de crimine iudicetur* (c. 4 C. 3. 8). Veluti contrarium rerum ordinem praescribit Septimius Severus in iudicio possessionis et violentiae lege Iulia, iubet enim praesidem *prius de possessione pronuntiare et ita crimen violentiae excutere* [4]), praeponit igitur maiori causae praeiudicialem. Idem placuisse videtur Caracallae (c. 1 C. 9. 20) et Diocletiano cum Maximiano (c. 8 eod.) in plagio et proprietate; praeponunt enim proprietatis litem, quae praeiudicialis est, nemo enim in suo servo plagium committere potest [5]). Edixit etiam Constantinus Magnus de concursu legis Iuliae et lite dominii sive possessionis [6]). Iubet autem *ante omnia violentiae causam examinari*, ita tamen ut *in ea .... possessionis iura reparentur*, deinde vero poenam differri, donec etiam *agitat(um)* sit *negoti(um) principal(e)*, id est causa proprietatis [7]). Itaque in comparatione criminis et possessionis praeponit [8]) id quod maius est; at in comparatione

---

1) L. 5 § 1 D. 48. 6.

2) Gai. IV § 154, 155; Paul. V. 6 § 7. — Abrogat huic iuri Iustinianus § 6 Inst. IV. 15.

3) *Code d'instr. crimin.* art. 3*b*; Carrara, *Programma di dir crim.* I (1877) § 567. De Germanis diximus in superiore adnotatione.

4) c. 1 C. 7. 62.

5) Non pertinet ad iudiciorum ordinem l. 5 D. 48. 15. Docet ibi Modestinus plagii nomine neminem impunitum esse, ob id solum, *quod proprietatis quaestionem refer(a)t*, sed qui hoc faciant *iusta ducti ratione* (c. 14 C. 9. 20), quia bonae fidei possessores lege Fabia non tenentur (l. 3 pr. D. 48. 15).

6) c. 8 C. Th. 9. 10 (= c. 7 C. 9. 12).

7) Huic constitutioni quia ita demum locus erit, quum possessio per crimen ablata esse dicatur, *non* enim, teste Honorio (c. 8 § 1 C. Th. 2. 1), *semper ad vim publicam pertinet* (*interdictum*) *vel privatam*, ideo Iustinianus inseruit: *si criminalis quaestio agitetur*.

8) Nihil enim interest adiungaturne causa an postponatur.

criminis et proprietatis id unde alterum pendeat. Licet enim Constantinus factum domini iam non excuset, tamen levius id coercet; itaque eodem modo proprietatis quaestio praeiudicialis est atque status rei (c. 3 C. 7. 19). Apparet, quatenus iure Romano crimini praeponatur lis privata, quae modo sit praeiudicialis. Nam, quod liberalis causa praeponitur, sive de actoris iure dubitatur sive de condicione rei, id in censum non venit [1]) donec sciamus sitne criminis causa an status quaestio maior. Recepto utique iure generaliter credita est lis privata et praeiudicialis crimini praeponenda esse [2]), idque manet quum apud Gallos sub certa definitione [3]), tum apud ceteras gentes [4]) praeterquam Germanos, apud hos enim id abrogatum est [5]), apud Italos ad certas species coartatum [6]). Ad Romanos ut redeamus, etiam alio modo *interdum evenit ut (per privatum iudicium) praeiudicium iudicio publico fiat*, et iure fiat, id est, ubi ex eodem facto concurrit accusatio et actio, *sicut in actione legis Aquiliae et furti et vi bonorum raptorum et interdicto unde vi et de tabulis testamenti exhibendis*, licet enim eadem causa mox ventura sit in iudicium publicum, privatum nihilomagis inhibetur: *nam in his*, quae diximus, *de re familiari agitur* [7]). Ceterum interdictum unde vi, quia causam possessionis [8]) continet, non persecutionis, inter exempla falso positum videtur; de tabulis exhibendis recte, nec obstat sententia Iavoleni [9]): *de tabulis proferendis interdictum comp(on)ere non oportet .... si ad publicam quaestionem pertine(n)t*, non enim rescribendum est *pertine(n)t*, sed servandum *pertinet* et supplendum *testatoris mors* [10]). Itaque alias *permittere*

1) Planck hoc quoque pugnat argumento (op. cit. p. 244).

2) Planck, op. cit. p. 517.

3) *Code forestier* art. 182.

4) Carrara, *Programma di dir. crim.* I (1877) § 568: „.... *quando l'azione penale involva una questione pregiudiciale di* [esclusiva] *competenza dei tribunali civili*, ... *l'azione criminale si sospende*." Hoc receptum docet *da tutte le genti*.

5) *Strafprozessordnung* (1879) § 261.

6) Paoli *Nozioni elementari di dir. pen.* (1871) p. 141 [1]. — Batavus lector conferat *Wetb. v. Strafv.* art. 6.

7) L. 4 D. 48. 1. Cf. c. un. C. Th. 9. 20 (= c. un. C. 9. 31).

8) Ut *interim* rem habeas (Gai. IV § 16).

9) L. 5 D. 43. 5. Ad l. 3 § 6 eod. paulo superius commentati sumus.

10) Cf. l. 1 pr. D. 29. 5: .... *senatusconsulta introducta sunt de publica quaestione a familia necatorum habenda.*

(debet) praetor privato iudicio legi Corneliae aliive publico iudicio *praeiudicari*, alias prohibere. Debet permittere, *ubi non principaliter de ea re agitur, quae habet publicam exsecutionem* [1]), sed *de re familiari* [2]). Hac ratione Aquilia actio, in qua *principaliter de damno agitur*, propterea denegari non debet homine occiso quod legi Corneliae praeiudicetur [3]), item vi bonorum raptorum, *quamvis praeiudicium legi Iuliae de vi privata fiat* [4]). Ex diverso ferendus non est qui de homine occiso iniuriarum agere velit ex rescripto divi Severi, quo continetur *posse hodie de omni iniuria .... civiliter agi* [5]), quia iniuriarum principaliter [6]) agitur, sicut publico iudicio, *ut vindicetur, non ut damnum sarciatur* [7]). Numquamne igitur per actionem iniuriarum legi publicae praeiudicabitur? Scilicet non debet iudicio quod est inter sicarios per actionem iniuriarum praeiudicari [8]); ex diverso, quum sit commissum in legem Corneliam, quae de iniuriis lata est, *iniuriarum actio civiliter moveri potest* [9]), nec obest, *quod publico iudicio praeiudicatur, quia* in proposita specie *ad privatam causam pertinet* [10]); legis enim Corneliae iniuriarum actio, *etsi (publica est), tamen (pro privata utilitate exercetur)* [11]). Idem dicendum est, *si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit* [12]), sive is coercetur ipsa lege Cornelia [13]) sive senatusconsulto ad hanc legem facto [14]), modo *nomen adiectum sit* [15]) *eius in quem factum est;* alioquin, *cum nomen adiectum non est*,

---

1) L. 7 § 1 D. 47. 10.
2) L. 4 D. 48. 1.
3) L. 7 § 1 D. 47. 10.
4) L. 2 § 1 D. 47. 8; l. 15 D. 48. 2.
5) L. 7 § 6 D. 47. 10.
6) Cf. c. 8 C. 9. 35 (Lenel, *das* edict. perp. p. 323 not. 16).
7) L. 7 § 1 D. 47. 10; cf. l. 2 § 4 D. 37. 6.
8) Cf. Cic. de Invent. II. 20 § 60.
9) L. 37 § 1 (ia. l. 5 § 6) D. 47. 10; cf. Paul. V. 4 § 8.
10) L. 6 D. 47. 10, quae tamen ipsam legem Corneliam non nominat, et potest ibi intellegi senatusconsultum ad hanc legem factum.
11) Habet quidem l. 42 § 1 D. 3. 3: *etsi pro publica utilitate exercetur, privata tamen est.* Sed requiritur quod supra posuimus (cf. l. 12 § 4 (i. f.) D. 48. 2).
12) Cf. l. 5 § 9 D. 47. 10.
13) Placet ea sententia Franckio, *Commentar* etc. p. 71.
14) Cf. Lenel, Paling. II p. 768¹ (ad Ulp. fr. 1338).
15) L. 6 D. 47. 10.

actori *difficilis probatio est*, se petitum esse. Quapropter *publica quaestione* voluit senatus rem vindicari, id est accusatione data **παντὶ τῷ βουλομένῳ** [1]); nam ex lege Cornelia iniuriarum solus agit, cui iniuria facta est [2]). Sed videndum, num propterea sublatum sit ius commune, si actor tamen probare velit se petitum esse, quod negari non potest cum verbis Pauli (l. 6 D. 47. 10) convenire, quin immo rationem habere videtur Byzantino cuidam [3]): **διότι, φησίν, δύναται κινεῖν ὁ βουλόμενος, ὅτε οὐ προσκεῖται τὸ ὄνομα, διὰ τοῦτο οὐδὲ ὁ ὑβρισθεὶς δύναται κινεῖν ἰδιωτικῶς**, et persuasit Franckio [4]). Ergo, ubi concurrit actio iniuriarum et publica, non omnimodo abstinendum sed *moderatius edicto praetoris de iniuriis utendum esse Labeo ait* [5]). Ab hac quaestione quaestio diversa est [6]), utrum post iudicium privatum supersit publicum et vicissim. Et scribit Paulus: *si actum sit publico iudicio, denegandum es(se) privatum; similiter ex diverso* [7]). Novimus autem *a plerisque prudentium generaliter definitum es(se), quoties de re familiari èt civilis èt criminalis compet(a)t actio, utraque licere experiri, nec si civiliter fuerit actum, criminalem posse consumi* [8]). Quod confirmatur Ulpiani auctoritate [9]): *si quis lege Aquilia egerit* [10]), *praeiudicium fieri Corneliae non debe(re)*, id est non propterea publicum iudicium consumptum videri aut denegandum esse [11]).

---

1) Ita interpretantur Byzantini (ad Bas. 60. 21. 6). Occurrit *publica quaestio* etiam l. 2 § 32 D. 1. 2; l. 1 pr. D. 29. 5 (cf. Biener, *Beiträge zu der Gesch. des Inquisitionsprozesses* (1827) p. 15 i. f.); l. ult. D. 48. 5 (quam supra interpretati sumus).

2) L. 5 § 6 D. 47. 10.

3) Ad Bas. 60. 21. 6. In transscribendo semel delenda, semel transponenda fuit negatio.

4) *Commentar* etc. p. 72.

5) L. 4 § 1 D. 48. 7 (cf. l. 15 § 34 D. 47. 10).

6) Savigny, *Verm. Schr.* IV p. 139 sq. (ia. p. 114). Exsequemur eam nos capite harum observat. CXXI.

7) L. 6. D. 47. 10.

8) c. 1 C. Th. 9. 20 (= c. 1 C. 9. 31). *Una* dumtaxat *causa* excipitur, id est: *de moribus*.

9) L. 23 § 9 D. 9. 2.

10) Non: *agere velit* (ut in l. 7 § 1 D. 47. 10).

11) Negat Savigny (*Verm. Schr.* IV p. 133 not. 1) hoc significari et putat, postquam quis *egerit*, tunc a praeiudicio caveri posse.

Sequitur ut exquiramus inter privatas causas quae excellant. His igitur omnibus, etiam de hereditate, iudiciis [1]) praeponitur status quaestio, itaque *si de hereditate et libertate controversia est, prius agi causa libertatis debet* [2]). Est tamen, ubi libertatis iudicium hereditatis causae postponitur, si pendeat ex testamento quod inofficiosum dicitur, centumviralis enim iudicii *ea auctoritas est, ut nihil in praeiudicium eius iudicii fieri debeat* [3]). Itaque *si de hereditate* (*apud Centumviros*) *agetur, ordinanda quidem est causa libertatis*, ut iudicio consistere possit, qui in libertatem adseritur, sed ea causa non ante peragetur, quam Centumviri pronuntiaverint; tunc *suffici(e)t ei, qui libertate utitur* [4]) *ad victoriam de hereditate secundum se pronuntiatum* [5]), quum praecesserit ex incidenti status declaratio, qua stabitur in iudicio privato. Haec pessum dederunt [6]) Triboniani operae, Centumvirorum — quos revocavi — detracta mentione; similiter omnia confuderunt l. 7 D. 5. 3, quod fragmentum èt Cuiacius pronuntiavit esse difficile nec Lenel in Palingenesia (Ulp. fr. 483) sanare ausus est eo modo quo sanavit id, quod ibi praecedit (l. 5 § 2 eod.). Quaeritur l. 7 cit., quando sustineantur liberalia iudicia, et modo sic loquitur iurisconsultus, quasi sustineantur propter omnem hereditatis controversiam, modo, quasi sustineantur propter de inofficioso solam. Sed debetur haec constantia Compilatoribus, qui modo Centumvirorum mentionem detraxerunt, modo inofficiosi testamenti retinuerunt. Ut igitur omnia rursus congruant, ubi nunc aliquid deesse videtur, reponendi sunt Centumviri. Nam sic, ni fallor, omnia recte procedent: (*centumviralis iudicii*) *ea auctoritas est, ut nihil in praeiudicium eius iudicii fieri debeat.* Hic finis est l. 5 D. 5. 3, cui iungenda est l. 7 cit.: *si quis* (*igitur*) *libertatem ex testamento sibi competisse dicat* (ins.: *quod inofficiosum dicitur*) *non debebit iudex de libertate*

---

1) Proinde ceteris multo magis: l. 24 § 4 (cf. § 3) D. 40. 12; c. 31 C. 7. 16; c. 5, c. 6 C. 7. 19; c. 10 C. 9. 35; cf. c. 4 C. 2. 20 (21).

2) Alex. c. 2 C. 7. 19. At in cap. 3 X. 2. 10 praeponitur *natalium causa*, non ut maior, sed ut praeiudicialis.

3) L. 5 § 2 D. 5. 3 (cf. Francke, *Commentar* etc. p. 80).

4) I. e. qui in libertatem adseritur. Est enim liberi loco.

5) Alex. c. 2 C. 7. 19.

6) Nihil suboluit Planckio, *Mehrheit* etc. p. 222[8].

sententiam dicere, ne praeiudicium de testamento cognituro (l. *Centumviris*) *faciat: et ita senatus censuit. Sed et divus Traianus rescripsit differendum de libertate iudicium, donec de inofficioso iudicium aut inducatur* [1]) *aut finem accipiat.* (§ 1) *Ita demum autem sustinentur liberalia iudicia, si iam de inofficioso contestatum est: ceterum, si non contestetur, non expectant*[ur] *liberalia iudicia, et ita divus Pius rescripsit .... Plane summatim aestimandum iudici concessit, an forte bona fide imploretur* [2]) *iudicium* [3]) de testamento (l. *Centumvirale*): *et si id deprehenderit, praestituendum modicum tempus, intra quod si non fuerit contestatum, iubeat iudicem libertatis partibus suis fungi.* (§ 2) *Quotiens autem quis patitur controversiam libertatis et hereditatis, sed se non ex testamento liberum dicit, ... non debere impediri liberalem causam, licet iudicium* de testamento (l. *Centumvirale*) *moveri speretur, divus Pius rescripsit, ... dummodo praedicatur iudici liberalis causae, ne ullum adminiculum libertatis ex testamento admittat* [4]).

Est igitur libertatis iudicium hereditatis causae praeponendum, nisi de hereditate ad Centumviros ibitur. Ipsa hereditatis quaestio ceteris pecuniariis causis praefertur, quapropter *si is faciat hereditatis controversiam, qui cum defuncto compromiserat*, ne fiat praeiudicium hereditati per minorem [5]) causam, *interea inhibendus est arbiter* [6]). Eadem ratione, quum hereditas petatur ab eo qui hereditatem emerit [7]), non debet per pretii petitionem hereditatis petitioni praeiudicari [8]). In singularum rerum actionibus

---

1) Vertit Francke, *Commentar* etc. p. 119: „*eingeleitet werde*", sed est vertendum „*eingeführt werde*". *Einleiten* esset praeparare. Cf. l. 19 D. 49. 1; c. 4 § 1 C. 7. 19; Plaut. Poen. 1337.

2) I. e.: offeratur.

3) Cf. l. 6 § 18 D 27. 1: ὁπόταν ἀμφισβήτησίν τις .... κινῇ .... ἐκ καλῆς πίστεως.

4) Non idcirco, quia reddidimus Triboniano *de testamento cogniturum* et *iudicium de testamento*, etiam reddemus Compilatoribus (l. 14 pr. D. 49. 1) *iudicem, qui de testamento cognoscit*.

5) Nam compromissum tantummodo in pecuniariis causis locum habet (l. 32 § 7 D. 4. 8).

6) L. 32 § 10 D. 4. 8.

7) Hoc fieri negant Imperatores c. 2 C. 3. 31 (quam interpretati sumus cap. harum observat. LXXXII) sed cf. l. 13 § 4, 5, 8-10 D. 5. 3.

8) L. 17 § 2 D. 44. 4 (ia. l. 13 D. 18. 4).

eae praevalere videntur, quae *maioris* sunt *pecuniae* [1]), nisi in altera utra infamia sit, tunc enim *praeponenda* [2]) *est causa existimationis, ubi autem aequiperant* [3]) *famosa iudicia*, imparis licet summae, *pro paribus accipienda sunt* [4]). Ceterum non semper differtur propter hereditatis iudicium minor quaestio. Nam creditoribus apud Iulianum permitti videmus ab eo qui de hereditate non cum fisco [5]) litiget, hereditarium debitum petere, licet hoc modo sine dubio praeiudicetur, quia in causa crediti, perinde ut supra in causa pretii, quaeretur an heres [6]) is sit qui convenitur [7]), nisi ex Carboniano edicto possideat [8]), quia interim *heres esse* videtur [9]). Attamen, licet èt Pomponius cum Iuliano faciat, èt senatus permiserit creditoribus hereditariis debita exigendo hereditati praeiudicare sanciendo *ne publicae* dumtaxat *causae praeiudicetur* [10]), superfuerunt in ea re *multae varietates et controversiae* [11]), quas data forma Iustinianus compescuit (c. 12 C. 3. 31), dum reos constituit èt petitorem èt possessorem hereditatis omni de iure quaestione salva [12]). Etiam (*de*) *legato* cum herede scripto *agi pos*(*se*), *licet ruptum vel irritum aut non iustum dicatur testamentum*, Ulpianus [13]) auctor est, et accedit auctoritas Iavoleni *de tabulis proferendis* permittentis *interdictum comp*(*on*)*ere*, licet hereditas in controversia sit,

---

1) L. 21 D. 44. 1.

2) Postponendam censet Cicero, pro Quinctio 2 § 9.

3) Mire dictum pro: in comparationem veniunt.

4) L. 104 D. 50. 17.

5) L. 35 D. 49. 14.

6) Heredem intelligimus cum re heredem (l. 15 D. 44. 7 (= l. 2 D. 44. 2); cf. l. 51 (49) § 1 D. 36. 1) vel bonorum possessorem.

7) L. 6 § 1 D. 11. 1 (cf. Bülow, *Lehre von den Prozesseinreden* p. 144 not. 32). Tunc non quaeretur, quum hereditatem quis evicerit, non enim *causari* permittitur *secundum se iudicatum per gratiam* (l. 50 § 1 D. 30).

8) L. 5 § 1 D. 37. 10 (quam supplere et emendare studuimus cap. harum observat. LXXIV); cf. l. 20 D. 5. 2.

9) L. 11 D. 37. 10.

10) L. 35 cit. (D. 49. 14).

11) c. 12 pr. C. 3. 31.

12) Ergo damus interpolatori l. 4 § 1 D. 35. 3 (ubi legatarios propterea creditoribus exaequari recte docet Francke, *Commentar* etc. p. 98, quia in proposita specie legata deberi, certum est, a quo debeantur, incertum).

13) L. 1 D. 44. 2. Cf. Lenel, *Zeitschr. der Sav.-St.* II (1881) p. 37 sq.; Paling. Ulp. fr. 204.

(*ni*)*si hereditatis controversia ex his pende*(*a*)*t* [1]). At fiet legatorum petitione praeiudicium tam hereditati quam libertatibus, nam quaeretur an ex testamento heres [2]) sit is a quo legatum petitur [3]), nisi ex Carboniano edicto possideat [4]), et graviter fallit Ulpianus [5]), ideo scribens *praeiudicium* (*non*) *fi*(*eri*), quia *res inter alios iudicatae nullum aliis praeiudicium faciant*, est enim praeiudicium a quo cavetur [6]), tam id quod futuro legem dat iudicio [7]), quam quod sequi potest futuri iudicii cognitor [8]), quum *soleant* omnes [9]) *in iudicando ne ab aliorum iudiciis discrepent providere* [10]), multo magis igitur ut *superioribus suis iudiciis const*(*ent*) [11]). Quem morem deplorat quidem Papinianus [12]) sed non tollit. Fiet autem praeiudicium per legatorum petitionem, si testamentum *ruptum vel irritum aut non iustum* dicatur, nam, si inofficiosum, quia *nihil in praeiudicium* (*centumviralis*) *iudicii fieri debe*(*t*), expectabunt legata, ut libertates; sin falsum, ideo non fiet praeiudicium, quia *praeses provinciae secundum iuris-*

---

1) L. 5 D. 43. 5. — Reliqua eius fragmenti iam aptavimus ad senatusconsultum Silanianum.

2) Heredem hic quoque intelligimus cum re heredem (l. 28 (27) § 6 D. 36. 1) vel bonorum possessorem (l. 12 pr. D. 28. 3; cf. c. 9 pr. C. 9. 22).

3) Tunc non quaeretur, quum ex testamento hereditatem quis evicerit (l. 50 § 1 D. 30).

4) Etiam secundum tabulas locum habere posse Carbonianum, docet Ulpianus l. 3 pr. D. 37. 10.

5) L. 1 cit. (D. 44. 2).

6) *Iudiciale* id appellat Savigny.

7) Hanc quidem speciem excipit adeo Savigny (*Verm. Schr.* IV p. 122-125) sed refellit eum ipse, quem exscripsimus, Ulpiani locus (l. 1 D. 44. 2). Ex diverso, *System* VI § 298 (p. 435), ab hac sola specie caveri scribit.

8) L. 3 § 8 D. 37. 10; cf. l. 5 pr. D. 49. 1; l. 34 (33) pr. (ia. l. 18 (17) § 6) D. 48. 5. — Idem videre est apud Cic. pro Cluent. 4 § 9; 17 § 49; 22 § 59; Quinctil. V. 2; cf. Planck, *Mehrh.* etc. p. 179-187.

9) Centumviros excipit Dernburg (op. cit. p. 11) in alienis utique sententiis; itaque quod hos attinet, ab eo solo praeiudicio caveri putat, quod rem iudicatam faciat (ibid. p. 11 sq.). Quam doctrinam ad id arripit Francke (*Commentar* etc. p. 81 sq.) ut demonstret ab alterius generis praeiudicio numquam caveri. Quem refellit l. 3 § 8 D. 37. 10.

10) Cic. pro Cluent. 22 § 60.

11) Cic. pro Cluent. 28 § 76 (cf. 22 § 60, 61).

12) L. 3 pr. D. 20. 1: .... *si victus sit debitor vindicans hereditatem, iudex actionis Servianae, neglecta de hereditate dicta sententia, pignoris causam inspicere debet*. Cf. Dernburg, *Pfandrecht* I p. 558 sq.

dictionis formam [1]) *solvi legata iubebit interposita cautione: si evicta fuerit hereditas ea restitutu(m) iri* [2]). Ergo, si controversia est, an testamentum falsum sit, et an legata debeantur [3]), tolletur prior quaestio, quia condemnabitur sub cautione ea, quam diximus. Quo pertinet etiam ex Paulo (non Ulpiano) l. 6 D. 5. 3: *si testamentum falsum esse dicatur et ex eo legatum petatur* [vel] *praestandum est oblata cautione* [vel quaerendum an debeatur, etsi testamentum falsum esse (non) dicatur]. *ei tamen, qui falsi accusat* [4]), *si suscepta cognitio est, non*) *est dandum* [6]). Non idem ius est in testamento, quod ruptum vel iritum vel nom iustum dicitur. Nam ex huiusmodi voluntate ita demum interponetur cautio, *quum sine controversia legata solvantur* [7]) id est, quum remota hereditatis quaestione de legatis *const(e)t* [8]), decernet enim praetor, *si iusta causa esse videbitur* [9]), *ut petitori caventi „evicta hereditate restitutu(m) iri" solvatur* [10]). Ergo, si heres de ipso legato controversiam referat, non erit audiendus cautionem postulans, nisi testamentum falsum esse dicatur. Verum enimvero iure novo heres scriptus omnino cautionem exigere potest, licet controversiam referat [11]), neque interest, qualis actio adversus testamentum intendatur, idque ius extenditur ad eum, qui omissa causa testamenti *hereditatem lucri facturus (sit)* [12]), quod valde videtur supervacaneum; nam, si lucri facturus est, quo pacto legatorum solutionem recusabit? Scilicet referenda haec sunt ad ea quae capite LXXXI Triboniano reddidimus: *aut si forte*

---

1) *Iurisdictionis forma* est edictum praetoris.

2) c. 9 C. 6. 37.

3) Potest enim de legatis superesse quaestio, *etsi testamentum* genuinum esse doceatur vel *falsum esse (non) dicatur* (l. 6 D. 5. 3).

4) An *accusatur*? Cf. l. 48 D. 22. 1.

5) Ne sub cautione quidem.

6) Quae cancellavi, ideo cancellavi, quia etiam iudicio constituto debetur cautio, si modo testamentum falsum esse dicatur (c. 9 C. 6. 37).

7) c. 9 C. 6. 37.

8) Cf. l. 8 D. 35. 3. — Similiter Falcidiae stipulatio interponitur, si heres sine iudice solvere paratus sit (l. 1 § 12 D. 35. 2; cf. l. 1 § 6, § 7 D. 35. 3).

9) L. 4 pr. D. 35. 3.

10) L. 8 D. 35. 3.

11) c. 12 C. 3. 31.

12) L. 1 § 9 D. 29. 4.

quasi praedo possideat hereditatem fingens sibi aliquem titulum ab intestato possessionis; voluit enim Tribonianus omissa causa testamenti etiam in praedonem legatorum actionem competere, quum iure genuino competat, *quotiens* qui institutionem omittit *aut quasi heres legitimus possidet aut quia bonorum possessionem acc(e)pit ab intestato.* Verum praedo non est lucrifacturus hereditatem uno casu excepto [1]), ergo propter hunc addidit: *sane interveniente cautione „evicta hereditate legata reddi."* Genuino iure omissa testamenti causa cautioni locus non est, dabitur enim legatorum actio *causa cognita* [2]), ergo, *si invenerit praetor bona ad alium pertinere non dabit actionem* [3]) et erit cautio supervacanea. Datur autem non tantum, si heredi fit controversia, sed etiam quum res postea ab eo abire speratur, quod evenit in furiosi curatore [4]) et herede sub condicione scripto [5]) et Carboniano possessore, hi enim interim heredum loco constituuntur. Sicut autem hereditatis causa ceteris pecuniariis causis praefertur, ita omnis principalis causa praefertur ei quae accessionis locum obtinet [6]) velut vindicatio fundi fructuum condictioni et petitioni servitutis eidem fundo debitae. Item proprietatis vel successionis [7]) causa maior habetur quam divisionis [8]), quando in illa agitur de parte retinenda, in hac de re in partem adsignanda. Est autem longe gravius damnum, quum parte quae tua est omnino cariturus sis, quam quum in tuam partem minus iusto adsignetur [9]). Ergo, si cui quaestio generis fit et vult idem familiae erciscundae agere, ex rescripto Caracallae *prius de nativitatis veritate secundum iuris formam* in hereditatis iudicio [10]) *quaeri* debet [11]).

---

1) L. 6 § 7 D. 29. 4.

2) L. 6 § 3 D. 29. 4.

3) L. 6 § 4 D. 29. 4. — Consequens est sequentem § sic emendare: *si autem is cui auferri hereditas* (*non*) *potest* [aliquid possideat de hereditate et] *possidere desierit sine dolo malo, magis est ut desinat conveniri.*

4) L. 48 § 1 D. 31. Cf. Windsch. § 620. 1.

5) Cf. Windsch. § 620. 2.

6) Ad rem pertinere falso putat Planck, *Mehrheit* etc. p. 202, quod res principalis plerumque („*regelmässig*") sit pluris.

7) L. 1 § 1 (ia. l. 51 § 1) D. 10. 2.

8) L. 16, l. 18 D. 44 1.

9) Hoc neque Rudorff vidit (ad Puchtam, *Institutionen* § 171 not. *f*), neque Bethmann-Hollweg, *Civilprozess* § 99 [74].

10) L. 3 § 5 D. 25. 3.

11) c. 2 C. 3. 8; cf. Puchta, *Institutionen* § 171 not. *f*; Bülow, *die Lehre von den Prozesseinreden* p. 130 (ad. l. 51 § 1 D. 10. 2).

Diximus non esse maiori causae praciudicandum; an pari possit, videamus. Et quidem si ex causa causa pendeat, videtur magis praeiudicialis causa praeponenda esse, quamobrem *si mater et filius de libertate litigant aut coniungenda sunt* [utrorumque] *iudicia, aut differenda est causa filii* [1]), ideo *filii*, quia in filii causa a matris statu incipietur. Sin praeiudicent invicem, auctores discordant. Refert Ulpianus, *si duo impuberes patiantur status controversiam* [2]) — debet autem status controversia in tempus pubertatis differri — *et alter eorum pubuerit, expectari alterius quoque puberta(tem) debe(re)* [3]), negat igitur pari causae praeiudicium oportere fieri. Sed Paulus in eadem specie *magis est*, inquit, *ut* puberis propter impuberem causa *differri non debeat* [4]). Rursus, quum impubes *filius esse* dicatur *et testamentum patris rupisse*, ... *libertatis quaestiones ex* (*eo*) *testamento pendentes in tempus pubertatis differuntur* [5]), ergo non debet per status quaestionem alteri status quaestioni praeiudicari, nisi potior est Pauli quam Ulpiani auctoritas.

Ipsa autem cognitio iudicii differendi propter aliud iudicium praetoris est [6]), sive sub ipso lis est quae differetur sive sub dato iudice vel compromissario [7]); eiusdem igitur esse debet, postquam terminum invenerit lis, quae expectari debuit, alteram repetere vel *iubere iudicem* eius rei *partibus suis fungi* (l. 7 § 1 D. 5. 3). Sed hoc ita, si iudicium, quod expectabit, iam constitutum est, sin constituendum, et actor perstat in agendo [8]), non differetur tantum, sed denegabitur actio [9]), aut, *si contro-*

1) L. 23 § 2 D. 40. 12. Eodem pertinere credenda non est l. 7 § 3 D. 37. 10, quum sit ibi vox *libertatis* insititia.

2) Individuam puta.

3) L. 3 § 8 D. 37. 10.

4) Paul. III. 1 (a Cuiacio emendata).

5) L. 3 § 11 D. 37. 10.

6) Planck, *Mehrh.* etc. p. 1 sq., 177: „*das Ermessen des Magistrats* .... (*hat*) *zu bestimmen, ob* .... *der Kläger mit seinem Begehren jetzt schon zuzulassen oder bis auf die Beendigung eines andern Rechtsstreits zu vertrösten sei.*". Potest tamen ab eiusmodi decreto provocari (c. 1 C. 7. 62).

7) L. 32 § 10 D. 4. 8: .... *interea inhibendus est arbiter.* Hoc est quod appellat Bülow: „*Präjudizialdecret*", quo vocabulo Lenel etiam utitur (*das* edict. perp. p. 110), idque thesauri instar aestimat Velsen, *die* except. praeiud. p. 34.

8) (*si*) *perg*(*i*)*t petere* (l. 17 § 2 D. 44. 4).

9) Cic. in Verr. II. 3. 65 § 152; l. 7 § 4 D. 40. 12 (.... *in libertatem* (*adsertio*)

versia erit[1]), an causa quam propter differri postulatur vera sit, sub exceptione dabitur, quae eam inutilem reddat. Est enim tantundem in denegatione actionis et exceptionis datione, licet putet Bülow in denegatione minus esse, sed contrarium obtinebimus sequenti capite (LXXXIV). Denegabitur autem actio vel dabitur exceptio, si perstat actor in agendo, quia omnis dilatoria exceptio *integra re* (*evitari*) potest (Gai. IV § 123), itaque coercet solos contumaces, quod non magis est mirum in praeiudicii exceptione, quam in ceteris dilatoriis, licet mirum esse persuadere cupiat Bülow[2]). Cur autem iudicium, quod iam constitutum est, differatur tantum, item venit ex communi dilatoriarum exceptionum iure; quia enim *dilatoria* (*exceptione*) *si*(*quis*) *non fuerit usus, an in integrum restituatur, quaeritur* (Gai. IV § 125), tutius visum est differre. Constituendo autem iudicio exceptio obicietur, veluti: *extraquam in reum capitis praeiudicium fiat*[3]) vel: *si in ea re praeiudicium hereditati non fiat* (cf. Gai. IV § 133), nulla enim proponitur generalis forma: *si in ea re praeiudicium* (*maiori rei*) *non fiat*, nulla, ne praeiudicetur Centumvirali iudicio per iudicium privatum, item nulla, ne praeiudicetur quaestioni praeiudiciali per quaestionem, quae ex ea pendeat. Et concurrit quidem cum praeiudicii exceptione *doli* exceptio[4]) *quae est generalis*[5]) sed in iis speciebus tantum de quibus sunt in factum exceptiones[6]). Nimius quidem Bülow, qui putat in factum exceptiones nullas

---

denegatur, veluti si quis ex eo testamento liber esse dicatur, quod testamentum aperiri praetor vetat, ... sed et, si data fuerit, ... differtur liberale iudicium); l. ult. D. 43. 5 (ia. l. 2 § 1 D. 48. 2); l. 2 § 1 D. 47. 8; l. 7 § 1 D. 47. 10.

1) Cf. l. 9 pr. D. 12. 2.

2) Op. cit. p. 164: „*wenn man* (*die* exceptio praeiudicii) .... *als einen Regulator für die Reihenfolge mehrerer Prozesse auffasst*", quod necessario fiet, „*so muss ihre absolutorische Wirkung unbegreiflich bleiben*"; p. 165: „*nimmermehr strafte* (*der Prätor*) *den Kläger der eine schnellere Erledigung des unwichtigeren Prozesses wünschte, wegen seiner Unbescheidenheit mit dem Verlust seines Anspruchs*".

3) Cic. de Invent. II. 20 § 59. Hanc exceptionem abiudicat edicto perpetuo Lenel (p. 110), abiudicaverat Bülow (op. cit. p. 174-181) maxime propter l. 7 § 1 D. 47. 10 (vv. *rectius fecerit* (*praetor*), *si huiusmodi actionem non dederit*), quod argumentum tunc refellimus, quum dicebamus tantundem esse in exceptionis datione et in actionis denegatione.

4) L. 17 § 2 D. 44. 4.

5) L. 4 § 33 D. 44. 4.

6) L. 2 § 5 D. 44. 4.

fuisse, nisi quae commemorentur [1]), quod demonstretur, quia *adsum(i)* praeiudicii exceptionem apud Iustinianum [2]) scriptum extet [3]). At contradicere nolumus Planckio (*Mehrh.* etc. p. 2) infinitum numerum fuisse neganti („*nur da, wo der Gebrauch sich fixirt hat, haben* (*die Parteien*) *allenfalls Exceptionen*"). Quid ergo fiet in quibus speciebus non datur exceptio? Impetrabitur dilatio, nam hoc solum superest [4]), neque diversa est Planckii sententia (pergit: „*im Uebrigen können sie nur den Prätor .... (um Sistirung) bitten*"). Ergo ubi exceptio praeiudicii cessat, differetur tantum, ubi competit [5]) necdum iudicium quod expectabit constitutum est, denegabitur actio, sin constitutum est, rursus differetur [6]). Sane quidem hodie interesse desiit, utrum quis dilatoriam exceptionem impetret an simplicem dilationem, quia post Zenonis constitutionem neque rem perdit qui dilatoria exceptione obiecta egerit [7]), neque ab illo statuta poena mansit in usu [8]). Itaque rectissime sicut apud Canonum interpretes [9]), ita nunc èt apud Gallos [10]) èt apud Germanos [11]) *exceptionem praeiudicialem* is habere dicitur, qui potest impetrare iudicii cuiuslibet propter iudicium quodlibet dilationem. — Quaestionem autem eam, quam propter altera differetur iam (*esse*) oportet [12]), idque summa ratione ideo provisum est, ne

1) *Lehre von den Prozesseinreden* (1868) p. 181: „*es existiren nur die beiden Specialexceptionen* quod hereditati *und* quod fundo praeiudicium non fiat". Tertiam speciem pro abrogata habet.

2) c. 12 C. 3. 31.

3) Adnotat Bülow (op. cit. p. 199 not. 93): „*dieser Ausdruck ist bezeichnend genug für das ausnahms- und aushülfeweise Herbeiziehen der* exceptio praeiudicii". Laudat etiam l. 5 § 2 D. 5. 3, ita tamen, ut sermoni Imperatoris accuratior notitia (p. 198: „*genauere Auskunft*") debeatur.

4) Nam denegatio actionis tantundem valet, quantum exceptionis datio.

5) Competere exceptionem praeiudicii de certis quibusdam speciebus etiam Lenel docet (*das* edict. perp. p. 111) et Velsen (*die* except. praeiud. p. 7), qui putat Oscaro Bülow hoc deberi.

6) L. 7 § 4 D. 40. 12.

7) § 10 (9) Inst. IV. 13 (cf. Planck, *Mehrh.* etc. p. 14 sq.).

8) Groenewegen, de LL. abrog. ad R. C. 3. 10.

9) Planck, *Mehrh.* etc. p. 484[18].

10) *Code forestier* art. 182.

11) Endemann, *Civilprozessr.* (1868) § 153[19].

12) L. 6 § 1 D. 37. 10; cf. l. 3 § 7, l. 7 § 7, l. 13 eod. (Planck, *Mehrh.* etc. p. 207 not. 8; p. 210 not. 19).

scilicet praetextu controversiae maioris vel praeiudicialis, quae umquam inferri possit, interim omnes omnium actiones impediantur [1]). Ergo iam esse debet controversia, quae expectabitur, atque ita esse, ut in iudicium deduci possit; alioquin propter controversiam, quae ventura non sit in iudicium, altera non differtur. Cuius generis: siquis accusare velit vel agere et servus esse dicatur, non tamen adversarii sui, liberale iudicium, quia cessat, non expectabitur [2]). Sin propter Centumvirale iudicium differtur, non sufficit esse controversiam, sed oportet *iudicium* esse *contestatum*, ut propter hoc alia iudicia differantur, nisi quod permittit divus Pius, ut pro contestato habeatur, quod *bona fide imploretur* [3]). Id quod ideo fortasse de Centumvirali iudicio exceptum [4]) est, quia, sicut in huius iudicii eventum *nihil* [5]) non differtur, ita maior cura habenda est, ne *sub obtentu* eius ceteris mora fiat. Ex diverso de quibus speciebus est exceptio adeo non requiri putat Bülow [6]) praesentem controversiam, ut propter futuram controversiam dumtaxat concedat exceptionem, primum ne concurrant dilatio et dilatoria exceptio [7]), deinde, ut obtemperet Iuliano, quum scribat [8]): *futuri .... iudicii non facti* [9]) *nomine*

1) Planck, *Mehrh.* etc. p. 512: „*es* (*wäre*) *eine Ungerechtigkeit gegen die über das bedingte Rechtsverhältniss streitenden Theile*, ... *wenn man ihren Rechtsstreit bis auf ganz ungewisse Zeit, wo einmal der Prozess über das bedingende anhängig gemacht werden könnte, hinausschieben wollte*". Eadem erunt, ubi quaestio, non praeiudicialis, sed maior expectabitur (Bülow, op. cit. p. 115: „(*es*) *liesse sich kaum eine einzige Klage ausfindig machen, welche unbehindert stattfinden könnte*").

2) c. 4 § 1 C. 7. 19 (cf. l. 24 § 2 D. 40. 12).

3) L. 7 § 1 D. 5. 3. — De tempore praestituendo cf. *Code forestier* art. 182. 3; *Strafprozessordn.* (1879) § 261. 2. *Causam*, quam propter differetur, *ad examen .... esse delatam* exigere videtur pontifex (c. 3 X. 2. 10), exigit certe in una specie Gallorum legislator (*Code d'instr. crimin.* art. 3*b*) et in alia Germanorum lex (*Civilprozessordn.* (1879) § 139).

4) Non dicit Bülow specialem esse causam Centumviralis iudicii, sed ne id vidit quidem; vidit tamen alias solam controversiam sufficere, itaque re dissimulata (op. cit. p. 140) „*gar nicht*" inquit „*ist gesagt, dass der Hauptprozess schon bis zur Litiscontestation gediehen sein müsste, damit das Präjudizialdecret eingreifen könne*". Addit (p. 141) aut nullam ob causam, aut propter fraudis conscientiam: „*es genügt die Klaganstellung*".

5) L. 5 § 2 D. 5. 3.

6) Op. cit. p. 121-134.

7) Op. cit. p. 167: „*es ist eine Unmöglichkeit, dass diese beiden .... Institute ein und dasselbe Anwendungsgebiet .... haben*".

8) 13 D. 44. 1.

9) *Factum iudicium* semel est, ubi significet iudicium contestatum (in l. Rubria,

huiusmodi exceptiones comparatae sunt, neque animadvertit quam plurimum interesse inter *iudicium* futurum et controversiam futuram. Laudat denique [1]) Africani l. 18 D. 44. 1: si quis partem petit et *simul* communi dividundo vult agere, *intervenire praetorem debere nec permittere petitori priusquam de proprietate constet huiusmodi iudici(o) experiri*, quibus verbis licet significaretur dilatio [2]), nihilomagis Bülow vicisset, quia, ubi dabitur exceptio vel denegabitur actio, non statim praetor hoc facere solet, sed ita, si actor in agendo perseverat [3]). Sed ne Bülow quidem ipse dilationem potius quam denegationem apud Africanum intelligendam censet [4]). Differtur autem quodcumque iudicium, ubi quidem differtur, *donec* de altero *constet* [5]). Quamquam alias legitur eousque differendum, donec illud alterum *aut inducatur aut finem accipiat* (cf. l. 7 pr. D. 5. 3). Vel hoc ferri potest, siquidem post solemnia causa introducta, mox audienda, cui non debeat praeiudicari, iam videri potest praeiudicii metus quodammodo vanus esse. Eodem exemplo dilatoria exceptio tamdiu agere volenti obstabit, donec in causa maiori actor *probaveri(t)* [6]). Sed huic sententiae obstare videtur auctoritas Iuliani (l. 13 D. 44. 1): *si post litem de hereditate contestatam res singulae petantur, placet non obstare exceptionem* „quod praeiudicium hereditati non fiat" . . . ., qui locus multorum

---

col. II lin. 23, 32 sq., quem locum debeo Mauritio Wlassak, *Prozessgesetze* II p. 212 not. 59), sed solet significare iudicium finitum (ut in l. 58 D. 6. 1; Cic. pro Cluent. 20 § 56; 25 § 68; 32 § 88; 36 § 102; 41 § 112; pro Rab. Post. 13 § 37 et quos congessit locos Cuiacius, Observ. IX. 27). Cf. praeterea l 60 D. 21. 1: *redhibitione facta* (i. e. adiudicata).

1) Op. cit. p. 173 (et cf. ibid, p. 129-131 ad l. 51 § 1 D. 10. 2).

2) Cf. l. 27 pr. D. 9. 4: *proconsulem interventurum et . . . . actionem negaturum*.

3) Gai. IV § 123; Scaev. l. 17 § 2 D. 44. 4 (vv. *si . . . . pergant petere*).

4) Putat scilicet denegare et differre fere idem esse (de praeiud. except. (1863) p. 26 lin. 1/2), proinde testimonia pro denegatione valere pro dilatione (*Lehre von den Prozesseinreden* (1868) p. 131 not. 9). Planckione (*Mehrh.* etc. p. 205 lin. 1) id acceptum referat, nescio.

5) L. 7 § 4, l. 23 § 2 D. 40. 12. — Sic fit, *ut finis criminalis negotii*, quod utpote maius praefertur, *ex eo die quo inter partes fuerit lata sententia* secundum Constantini placitum (c. 4 C. 3. 8), quod placitum observat Gallia (*Code d'instr. crimin.* art. 3*b*) *initium civili tribuat quaestioni*. Cf. denique c. 3 X. 2. 10.

6) L 16, l. 18 D 44. 1. — L. 16 cit. ne Bülow quidem negat ad exceptionis dationem pertinere (op. cit. p. 172).

ingenia torsit. Et putavit Cuiacius [1]) supplendum esse *contestatam* (*et finitam*), Donellus [2]) emendandum *concertatam*, Savigny [3]) cessare quidem post maiorem litem contestatam dilatoriam exceptionem, debere tamen minoris litis iudicem *sententiam procrastinando* efficere, ne praeiudicetur. In qua sententia haeret error, quasi iudex, non praetor, differat, quod tunc demum fieri coepit, quum iudiciorum ordo sublatus est [4]), itaque rectius ut in opinione falsa èt Planck [5]) èt Bülow [6]) praetorem iubent post maiorem litem contestatam minoris litis iudicem inhibere. Sed unice verum est, quod vidit Noodt (II p. 146), liberandum esse Iulianum vocabulo *contestatam*. Ex diverso pro certo falsa est opinio Henrici Dernburg [7]), ideo post litem de hereditate contestatam praeiudicii exceptionem cessare, quia iam adversus singularum rerum petitiones possessor tutus sit per exceptionem rei in iudicium deductae. Quod verum non est [8]), quia consumuntur quidem per hereditatis petitionem speciales actiones, sed excipiendae sunt eae, quas heres ad proprii eventum iudicii salvas esse voluit. Quod superiore capite (LXXXII) demonstratum est [9]).

E superioribus ultro intelligere possumus falsam esse doctrinam Oscari Bülow [10]) dilationem solam pertinere ad iudiciorum cognitionumve, exceptionem „quod praeiudicium non fiat" ad actionum [11]) ordinem [12]), qui aut nullus est aut remotus a

---

1) Observ. IX. 27.

2) Dernburg, *Ueber das Verhältniss* etc. p. 55[11].

3) *Verm. Schr.* IV p. 130.

4) Ergo hodie omnis iudex suam cognitionem differt (*Strafprozessordn.* (1879) § 261. 2; *Civilprozessordn.* § 139, § 140), quin etiam arbiter compromissarius (*Code de procéd. civ.* art. 1015). Atqui in canonibus legimus regem Francorum a pontifice inhiberi (cap. 3 X 2. 10).

5) *Mehrheit* etc. p. 218 sq.

6) *Lehre von den Prozesseinreden* p. 126-128.

7) *Ueber das Verhältniss* etc. p. 55 sq.

8) Veram esse putant Francke, *Commentar* etc. p. 89 et Vangerow *Pandekten* II (1854) § 508 (p. 409 sq.).

9) Est praeterea de l. 13 D. 44. 1 valde singularis Velseni ratio, quae apud ipsum (*die* except. praeiud. (1896) p. 36-38 iis p. 63-65) exquirenda est.

10) *Lehre von den Prozesseinreden* p. 209 sq.

11) Actionem (*Klage*) intelligit, qualem definivit Celsus.

12) „*Die Präjudizialeinrede ist ein Regulator der Klagen-, nicht der Prozessconcurrenz.*"

praeiudicii exceptione [1]). Item intelligimus nullam ob causam Guilielmo Endemann [2]) placere tunc differri, quum *tota* quaestio, quae in iudicium deducatur maiori rei praeiudicet, tunc exceptionem competere, quum *ex aliqua parte* id fiat (cf l. 21 D. 44. 1). Denegatur vel exceptionis datione inutile redditur iudicium quod nondum constitutum est, in quibus speciebus est exceptio; differtur iudicium iam constitutum vel in quibus speciebus exceptio non est; illud non interest constitutum sit necne iudicium quod expectabitur, nam eadem locum habebunt circa denegationem sive dilationem. Sane Centumvirali iudicio, quamdiu contestatum non est, iure praeiudicabitur. Est autem Centumvirale iudicium, quod alias demonstravimus [3]), iudicium de inofficioso testamento, itaque quod observat Dernburg [4]) quem sequitur Bülow [5]) — sed alia ratione [6]) utuntur — quum scribat Iustinianus „quod praeiudicium hereditati non fiat" exceptionem ob eam rem comparatam esse, quod *magnitudo .... et auctoritas Centumviralis iudicii non pate(re)tur per alios tramites viam hereditatis petitionis infringi* [7]), aut fallit Imperator aut id tempus respicit, quo *de privatis hereditatibus* Centumvirorum plena et sola erat iudicandi potestas, ut inventa sit exceptio Centumviralis auctoritatis tuendae causa, translata postea ad hereditatis petitionis tuitionem. Itaque factum esse putat Francke [8]). Nos videamus, quando locus sit exceptioni *si in ea re praeiudicium hereditati non fiat* [9]). Primum igitur est ut fiat praeiudicium. Fit autem hereditatis quaestioni per formulam divisoriam, item per actiones in rem vel in personam quas quis ut heres intendit; item per creditorum hereditariorum et legatariorum actiones. Creditores et legatarios non excludi vidimus. De divisione agenti nec *suam partem* pos-

1) Ordinem dico eum, quo privilegiarii praeferuntur ceteris agentibus.

2) *Civilprozessrecht* § 153 not. 12.

3) Capite harum observat. LXXVII.

4) *Ueber das Verhältniss* etc. p. 8.

5) *Lehre von den Prozesseinreden* p. 199 sq.

6) Quod sit exceptio etiam in edicto provinciali (inscr. l. 1 (ia. l. 1 § 1) D. 10. 2).

7) c. 12 pr. C. 3. 31.

8) *Commentar* etc. p. 80, 85 sq., 91 sq.

9) Ad rem non pertinet c. 5 C. 4. 16, quae a plerisque laudatur. Nam exceptio eo pertinet, ne praeiudicetur, constitutio, ut praeiudicetur.

sidenti [1]) ab eo *qui possidet* [2]) praeiudicii exceptio obici potest [3]). Hereditariis actionibus agenti similiter possessor (Gai. IV § 133) et debitor opponent exceptionem, sed non semper. Scribit enim Papinianus l. 49 D. 5. 3: *si* [bonae fidei] *possessor* [4]) *hereditatis velit cum debitoribus hereditariis aut qui res hereditarias occupaverint consistere, audietur, utique si periculum erit, ne inter moras actiones intercidant.* Quid attineret hereditatis possessori actiones accommodare propter exceptionem inutiles futuras? Itaque non semper est exceptio in actione directa, id est, heredis. Quae sequuntur suam difficultatem habent: *petitor autem hereditatis citra metum exceptionis* in rem (emendabimus *interim*) *agere poterit: quid enim si possessor negligat? quid si nihil iuris habere se sciat?* Mihi hoc modo nodus solvendus videtur: solet praetor, a quo transfert actionem, eum *exceptione* ab agendo submovere [5]), vel *si controversia* (*non*) *erit* [6]), an translata sit actio, denegare ei actionem [7]), et consequenter, cui actionem reddit, eum *prohibere* desinere *quominus debitum pet*(*a*)*t* [8]). Hanc [9]) negat exceptionem iurisconsultus locum habere adversus petitorem hereditatis, licet hereditatis possessori actio accommodetur, quum valde sit iniquum propter possessorem vel negligentem vel etiam nihil iuris habere se scientem petitori ius suum eripi. Itaque *in*(*te*)*r*(*i*)*m* [10]) aget, id est antequam hereditatis possessor rem

---

1) Exemplo in rem actionis. Falsum est argumentum Henrici Dernburg (*Ueber das Verhältniss* etc. p. 68) et Franckii (*Commentar* etc. p. 95): „(*der Besitzer kann*) *die* hereditatis petitio *nicht anstellen, und deshalb kann die* exceptio, *die ihn zur Anstellung .... nöhtigen sollte* (p. 90: „*ihr Zweck .... ist, den Kläger .... zur Anstellung der Erbschaftsklage zu nöthigen*") *ihm nicht entgegen stehen.*" Ideo falsum, quia praeiudicii exceptio non datur ut quid fiat, sed ne fiat.

2) Quia neutro possidente cessaret hereditatis iudicium. Rursus errat Francke, *Commentar* etc p. 90: „*derjenige, welcher diese Einrede vorschützt* (*muss*) *im Besitze der Erbschaft sich befinden; sonst könnte er gar nicht, wie er es vermöge der Einrede verlangt, mit der* hereditatis petitio *belangt werden.*" Quod refellimus in superiore adnotatione.

3) L. 1 § 1 D. 10. 2.

4) *Bonae fidei* inclusi propter finalem clausulam: *quid si nihil iuris habere se sciat.*

5) L. 28 D. 3. 3.

6) Cf. l. 9 pr. D. 12. 2.

7) L. 10 D. 36. 4.

8) L. 21 § 3 D. 33. 1.

9) Intelligunt plerique praeiudicii exceptionem (cf. Velsen, *die* except. praeiud. p. 39, ubi (lin. 8) laudatur Francke, laudandus erat Dernburg).

10) *In rem* omnibus fere interpretibus displicuit, sed quod reponerent habuisse non videntur. Est autem, ni reponatur *interim*, vertendum: specialiter.

in iudicium deducat [1]). Debitor autem hereditarius et rerum ex hereditate possessor quando opponent, quando non opponent praeiudicii exceptionem? Opponent nimirum, *si* ipsi *faci(a)nt hereditatis controversiam* [2]) ideo fortasse, *ne inveniatur ratio, quemadmodum invento aliquo qui (hereditati) controversiam moveat, interim actiones excludantur* [3]). Hereditatis facere controversiam quid sit, videamus. Et est certissimum hereditatis facere controversiam, qui se heredem intendit [4]); an ille faciat, qui adversarium heredem esse negat, dubitari potest [5]). Sed in debitore hereditario scire nihil refert, quia nisi *se dicat heredem* hereditatis petitio tollitur [6]), porro sublata ex persona debitoris hereditatis petitione iam non potest propter huius qualemcumque controversiam locus esse exceptioni, *quae tue(a)tur hereditatis petitionem ne fiat ei praeiudicium* [7]). Etenim *iudicium* quod *cessat* non est expectandum [8]). Cessat autem quod introduci non potest, neque interest, utrum sublatum sit [9]) an ab initio non competierit. In rerum possessore eandem ob causam ex ipsius persona deficit exceptio, si proprio titulo munitus est, licet enim petitorem heredem esse neget, tamen hereditatis petitione conveniri non potest; ergo ne in hac persona quidem scire refert, utrum hereditatis controversiam faciat, qui tantummodo neget adversarium heredem esse. Haud magis in pro herede possessore, quia necessario *contend(i)t se heredem* [10]). Itaque in solo pro possessore possidente refert, quia èt hereditatis petitione convenitur nec heredem se dicit *vel per mendacium.* Et videtur is esse, qui teneatur hereditatis petitione

---

1) Hoc supplet Stephanus sch. 1 ad Bas. 42. 1. 49: *εἰ καὶ κινῶν ὁ bona fide possessor κατάγειν τὰς τεμποραλίας ἀγωγὰς εἰς δικαστήριον δύναται, οὐδὲν ἧττον ὁ petitor, μήπω δηλονότι κινήσαντος τοῦ bona fide νομέως δύναται κινεῖν κατὰ τῶν κατεχόντων κτλ.* Legit igitur *in rem,* sed vidit, quid requireretur.

2) L. 32 § 10 D. 4. 8.

3) Cf. l. 24 § 2 D. 40. 12.

4) L. 10 (i. f.) D. 5. 4 ia. l. 42 D. 5. 3.

5) Ait Steph. in sch. 1 ἔγνως ad Bas. 42. 1. 4.

6) L. 42 D. 5. 3.

7) Iustin. c. 12 pr. C. 3. 31. — Competere potest exceptio doli, nisi paratus est actor reum adversus alium defendere (l. 1 § 37 D. 16. 3).

8) c. 4 § 1 C. 7. 19.

9) Veluti pacto (l. 27 § 8 D. 2. 14)

10) Alioquin efficeretur pro possessore possessor (l. 12 D. 5. 3), nam bonorum possessoris separata causa est.

nec possit corpora vindicanti obicere praeiudicii exceptionem [1]). Eaque causa esse debet, cur hereditatis possessor *edicere cog(a)-tur, utrum pro possessore an pro herede* [2]) *possideat* [3]), ut sciat petitor, sitne sibi praeiudicii exceptio singula vindicanti obstatura [4]). Ceterum non tantum ex persona sed etiam ex re tollitur hereditatis petitio, veluti quum heres rem a se usucaptam petit, nam quia non potest ea in hereditatis petitionem venire adversus vindicantem *(n)ulla* dabitur exceptio [5]), ne praeiudicii quidem [6]). Ab alio usucapta haud magis in hereditatis petitionem veniet, nisi talis sit usucapio ut ex senatusconsulto revocetur (Gai. II § 57), sed erit ipso iure vindicatio nulla [7]). Quin, remoto senatusconsulto Iuventiano, non tantum usucapta sed ne ea quidem venit in hereditatis petitionem quam bona fide alienaverit hereditatis possessor, quia nec venditor eam possidet, nec emptor hereditatis petitione teneri potest, eaque causa est cur ceterae exceptiones ad emptorem transeant [8]), in praeiudicii exceptione non idem placeat [9]). Ex Iuventiano quidem senatusconsulto venditarum rerum pretium venit in hereditatis petitionem, itaque esse locus incipit exceptioni „quod praeiudicium hereditati non fiat inter actorem et eum qui venum dedit", sed ita, si venditor pretium habeat vel saltem ex vendito actionem, alioquin *si re(s) distraxit bonae fidei possessor nec pretio factus (est) locupletior, ... quia* tunc *non videtur venire in petitionem*

1) Aliquam talem personam esse demonstratur l. 49 D. 5. 3 (cf. l. 6 § 5, 6, l. 22 § 1 D. 25. 2; l. 2 § 1, l. 3 D. 47. 19), neque alia convenit. Itaque cum Franckio (*Commentar* etc. p. 144 sq.) huic denego praeiudicii exceptionem, licet contraria sententia Henrico Dernburg placeat (*Ueber das Verhältniss* etc. p. 52).

2) De suo Thalelaeus addit: ἢ μήτι ἐξ ἄλλου τίτλου. Sed pertinere videtur constitutio ad eum, quem constet proprio titulo munitum non esse. Itaque decernit Mitteis, *Reichsrecht und Volksrecht* (1891) p. 500.

3) c. 12 C. Th. 11. 39 (= c. 11 C. 3. 31).

4) Cur scire intersit petitoris, non dicit Mitteis op. cit. p. 500 not. 2.

5) L. 19 § 1 D. 5. 3.

6) Cf. Dernburg, *Ueber das Verhältniss* etc. p. 80.

7) L. 25 § 17 D. 5. 3. — Dabitur nihilominus heredi in rem actio ex quibus causis maiores in integrum restituuntur (l. 17 pr. D. 4. 6, ubi pro *agnoverit* sine dubio legendum est *creverit*, et pertinet locus principaliter ad cretionem propter absentiam omissam restituendam).

8) L 76 § 1 D. 18. 1; c. 28 C. 8. 44 (45); Windsch. § 112[2].

9) Provocarem ad l. 16 § 8 D. 5. 3: *sed his casibus — vindicare*, nisi persuasum esset Triboniano haec deberi.

hereditatis pretium earum, secundum Ulpianum vindicari poterunt, si extent necdum usucaptae sint. Additur: *nisi emptores regressum ad bonae fidei possessorem habent* [1]). Dubitari potest, sitne ea additio interpolatoris an ab ipso auctore profecta. Si interpolatoris est [2]) hoc significatur: praeiudicii exceptionem emptori dandam esse, si regressum habeat, ne venditor ultra lucrum, id est ultra senatusconsultum obligetur [3]), quod recte scribit Dernburg [4]) non pertinere ad praeiudicii causam, ergo rectius appellari senatusconsulti Iuventiani quam praeiudicii exceptionem [5]), et esse eam a genuino iure alienissimam [6]). Sin genuina est additio, *nisi* scriptum est pro *sed*, quae res non caret exemplis [7]), attamen dura videtur èt Fridolino èt mihi eiusdem sententiae supervacanea repetitio (quia praecesserat: *quamquam victi emptores reversuri sunt ad eum qui distraxit*). Nam Gradenwitz inprimis commovetur vocabulo *regressum*. — De eo dubitari potest, an debitor, qui hereditatis possessori solverit, emptoris exemplo adversus hereditatis petitorem interim tutus sit. Qua de re mutos esse auctores nostros Dernburg queritur [8]), attamen ratio facit, ut emptoris exemplum in debitore sequamur, quia veniunt in hereditatis petitionem ea quoque quae a debitoribus sunt exacta [9]). Ergo sicut emptor, ita debitor qui possessori

---

1) Cetera huius fragmenti explicabuntur infra (cap. CIII).

2) Interpolatoris esse videtur Theodoro Mommsen, Ottoni Gradenwitz (*Interpolationen* (1887) p. 80), Fridolino Eisele (*Zeitschr. der Sav.-St.* X (1889) p 301 sq.)

3) Windsch. § 186[1]*.

4) *Ueber das Verhältniss* etc. p. 97.

5) Putat tamen ideo competere posse praeiudicii exceptionem (p. 96): „*weil der* (*Verkäufer*), *wenn der Erbschaftskläger die Erbschaftssachen durch die Vindikation erhalte*, *wiederum gegen diesen die* her. petitio *anstellen* (*könne*).". Quae exscripsi, ea suppressit Francke, *Commentar* etc. p. 308[10].

6) *Ueber das Verhältniss* etc. p. 121. Cf. tamen ibid. p. 24: „*In die Willkühr des Klägers konnte .... nicht gestellt werden, den Nachlassbesitzer zu zwingen*, *Anderes zu leisten*, *als was derselbe* (*als Nachlassbesitzer*) *zu prästiren hat .... Deshalb vorzüglich musste der Prätor die Einzelklagen verweigern.*

7) Cf. Serv. Sulp. ad Cic. in huius epistul. IV. 5 § 3 (*malum nisi hoc peius est*); Cic. ad Fam. XIII. 73 § 2; Gai. III § 121 (i f); Popma ad Cat R R 48 § 3; (Serafini), *Zeitschr. der Sav.-St.* X (1889) p. 302. Eodem sensu habetur *nisi tamen*: Cic. ad Fam. XIII. 1 § 4; *nisi forte*: Cic. pro Cluent. 21 § 57. Res non latuit Antonium Schulting, latuit Paulum Krüger, dum emendat Gai epitomen (ad Gai. I § 132*a*).

8) *Ueber das Verhältniss* etc. p. 93.

9) L. 25 § 18, l. 31 § 5 D. 5. 3.

solvit [1]), quia venit ea res in hereditatis petitionem, ex persona aliena habere debet praeiudicii exceptionem; postquam heres esse petitor pronuntiatus sit, uterque convenietur, quia *futuri .... iudicii, non facti nomine huiusmodi exceptiones comparatae sunt* [2]). Sed hoc ita, nisi heres a possessore hereditatis consecutus sit pretium acceptum vel debitum exactum, nam hoc modo uterque liberabitur, debitor quidem *ipso iure* [3]), emptor propter exceptionem [4]) iam non praeiudicii sed rei venditae et traditae [5]) vel doli mali. — Sunt praeterea exceptiones „*quod praeiudicium praedio non fiat*" et „*extraquam in reum capitis praeiudicium fiat*", aliae fortasse, quarum extincta est memoria. Itaque praedio fit praeiudicium, obstabit igitur exceptio, si quis non possidens a possidente viam ad id praedium per fundum quem adversarii *esse constat* petit vel cum possidente de divisione agit, vel ab hoc fructus condicit (l. 16, l. 18 D. 44. 1); capiti, quum ordinario iudicio ea de re agetur, quae res capitalem habeat animadversionem [6]). Nec tantum *in reum* sed ne in extraneum quidem capitis praeiudicium fieri debet [7]), ac ne illud quidem interest accuseturne is cum quo agetur an accuset. Veluti quum a quo hereditas petatur isque testamentum *falsum dicat,* licet accuset, dilationem impetrabit [8]). Ceterum supra exposuimus, quando per privatum iudicium publico iudicio iure meritoque praeiudicari possit, neque nunc sine causa iterabimus.

Scribebam Traiecti ad Rhenum, mense Martio 1899.

---

1) De eo qui cum possessore *pactus est*, cf. l. 17 § 6 D. 2. 14.
2) L 13 D. 44. 1.
3) L. 25 § 17, l. 31 § 5 D. 5. 3.
4) L. 25 § 17 D. 5. 3.
5) Quasi ratam habuerit venditionem heres.
6) Cic. de Invent. II. 20 § 60.
7) Cic. in Verr. II. 3. 65 § 152.
8) L. 5 § 1 D. 5. 3 (Francke, *Commentar* etc. p. 65).

OBSERVATIONES MISCELLANEAE
AD
PLUTARCHI VITAS PARALLELAS.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur ex pag.* 220.)

Lysandr. 1. 1. Notabile est non distinxisse Plutarchum inter τὸ κείρασθαι et τὸ καρῆναι. Sed infinitum est recensere omnia in quibus recedit ab Atticorum consuetudine.

Lysandr. 6. 2. Callicratidae verba sunt ad Lysandrum: Οὐκοῦν λαβὼν ἐν ἀριστερᾷ Σάμον καὶ περιπλεύσας εἰς Μίλητον ἐκεῖ μοι παράδος τὰς τριήρεις. Mutuatus est hoc Plutarchus ab Xenophontis Hellenicis I 6. 2, unde rectissime corriges παραπλεύσας. Hinc continuo sequitur: δεδιέναι γὰρ οὐ χρὴ παραπλέοντας ἡμᾶς τοὺς ἐν Σάμῳ πολεμίους. Itidem c. 10. 5 prorsus necessarium est παραπλεύσαντας, coll. 9. 6.

Lysandr. 9. 2: δεηθεὶς μὴ ναυμαχεῖν Ἀθηναίοις πρὶν αὐτὸν ἀφικέσθαι πάλιν. Scio quidem non semper nominativum cum infinitivo accurate ab Plutarcho servatum esse, sed hic tamen malo αὐτός, ne obscura evadat oratio. Idem Pyrrh. 29. 1: ἐδόκει τὴν Λακεδαίμονα φλέγεσθαι, αὐτὸν δὲ χαίρειν, multum praefero αὐτός. Cf. tamen Aristid. 11. 6: ἔδοξεν ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐπερωτώμενον αὐτὸν εἰπεῖν. Alex. 49. 5: οὐκ Οἰνιαδῶν ἔφη παῖδας, ἀλλ' αὐτὸν ἐπιθήσειν δίκην Αἰτωλοῖς. Fluctuat oratio Alex. 60. 1:

Φησὶ γάρ — αὐτὸν μέν — ψόφον ποιεῖν, ac deinde: *ὁρῶν ἀπολλυμένους τινάς — ἄρας προσφέρεσθαι ταῖς ἀντιπέρας ὄχθαις.* Itidem attendendum ad Dion. 49. 4: *ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Δίωνος — εἰ δὲ πάντως δέοι καὶ Σπαρτιάτου ταῖς πράγμασιν, αὐτὸς οὗτος εἶναι κατὰ ποίησιν γεγονώς.* Nimirum Plutarchus fontes suos describit, atque sic modo pure loquitur, modo delabitur ad vitiosam aequalium consuetudinem.

Lysandr. 10. 2. Procedit classis Atheniensium et Lysander *οὐκ ἀνήγετο.* De more dicendum fuit: *ἀντανήγετο.*

Lysandr. 10. 3. Memorabile est exemplum constructionis *κατὰ σύνεσιν· εἰ μὴ δύο καὶ τρεῖς τριήρεις ἐλθεῖν ἰδόντας ἀποβεβηκότας τοὺς πολεμίους.*

Lysandr. 11. 2. Iussit Lysander classiarios *κατὰ μέσον τὸν πόρον ἀσπίδα χαλκῆν ἐπάρασθαι πρώραθεν ἐπίπλου σύμβολον.* Conferendum est quod tradit Herodotus VI 115 post pugnam Marathoniam Alcmaeonidas *τοῖσι Πέρσῃσι ἀναδέξαι ἀσπίδα ἐοῦσι ἤδη ἐν τῇσι νηυσί.* Notabiles loci sunt, ex quibus apparet Graecos iam animadvertisse, maximo intervallo repercussis solis radiis ex longinquo signa dari posse. Ad nostra usque tempora hoc *τηλεγραφίας* genus, etiam apud astronomos, in usu fuit; sed interpretes quantum novi non attenderunt. Nil certe tale apud Georgium Grote. Indidem nata fabula quae traditur c. 12. 1.

Lysandr. 11. 3: *τὸ πλήρωμα καὶ τοὺς ναύτας καὶ τοὺς ἐπιβάτας.* Insiticia arbitror esse vocabula *καὶ τοὺς ναύτας.*

Lysandr. 11. 3: *μετὰ προθυμίας καὶ ῥώμης ἐλαύνειν.* Ita recte scriptum est. Est quidem verum *ῥώμην* et *ῥύμην* solere confundi, sed in coniunctione *προθυμίας καὶ ῥώμης* nihil offensionis. Mox legitur *ὑπὸ σπουδῆς καὶ προθυμίας*, sed Sull. 27. 9 invenio: *ῥώμῃ δὲ προθυμίας κοινῆς καὶ φορᾷ τόλμης ἀποχρησάμενος.* Demosth. 20. 1: *ὑπὸ ῥώμης καὶ προθυμίας.* Dion. 42. 2: *μεμνημένους τῆς παρὰ τὰ δεινὰ ῥώμης καὶ προθυμίας.* Artax. 24. 4: *τὴν ἐκείνου προθυμίαν καὶ ῥώμην ὁρῶντες.* Nec multo dissimiliter Philopoem. 11. 1: *μετὰ τάχους καὶ ῥώμης.* Alibi *ῥύμην* invenies: Publicol.

13. 4: τὸν ἡνίοχον δόντα τῇ ῥύμῃ καὶ Φερόμενον. Marcell. 7. 2: συνεπερείσας τῇ ῥύμῃ τοῦ ἵππου. Mar. 28. 8: τὰς πέντε ὑπατείας ῥύμῃ μιᾷ τύχης διέδραμε. Alex. 43. 2: ὥρμητο ῥύμῃ Φερόμενον. Flamin. 10. 6: παλινρύμην τοῦ σάλου διὰ μέγεθος λαμβάνοντος. Quocirca Aem. Paul. 9. 1: ὑπὸ ῥώμης τῶν πραγμάτων ἀναΦερόμενος, cum Herwerdeno corrigam ῥύμης. Itidem Crass. 24. 3: τόνον τῶν οἰςῶν καὶ τὴν ῥώμην, Coraes ῥύμην emendavit eademque medicina Solanus sanavit Nic. 18. 10: ὑπὸ τῆς ἐν τῷ παρόντι ῥώμης καὶ τύχης ἀνατεθαρρηκώς, quemadmodum legitur Nic. 9. 2: ῥύμῃ καὶ σΦοδρότητι τῆς Ἀλκιβιάδου Φιλοτιμίας, sed *ipsorum* militum ῥώμη καὶ Φρόνημα est Cim. 13. 1. Hinc Pomp. 12. 5: χρώμενος τῇ τύχῃ καὶ τῇ ῥώμῃ τοῦ ςρατεύματος, sed Demetr. 16. 2: προσμίξας δὲ ῥώμῃ καὶ βίᾳ πολλῇ, malim fere ῥύμῃ.

Lysandr. 11. 5: τὸ διάςημα ταχέως ὑπὸ σπουδῆς καὶ προθυμίας τῶν ἐλαυνόντων συνῄρητο. Praefero: συνῃρεῖτο. Recte se habet plusquamperfectum § 11.

Lysandr. 13. 2. Philocles ivit ad supplicium λαβὼν χλανίδα λαμπράν. Magis placet quod olim edebatur χλαμύδα. Contra Phoc. 20. 2 sunt Phocionis ad Demadem verba: πάνυ γοῦν πρέψειεν ἄν σοι μύρου τοσοῦτον ὄζοντι καὶ χλαμύδα τοιαύτην Φοροῦντι συμβουλεύειν Ἀθηναίοις περὶ Φιλιτίων, malim reponere χλανίδα. Cf. Cobetus in Variis Lectionibus p. 150 et 364.

Lysandr. 19. 1: οὐδὲ γὰρ Φυγεῖν ἐξῆν. Imo: ἐνῆν.

Lysandr. 19. 5: ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ὕβρις ἦν. Lege: ἐκείνου, i. e. Alcibiadis.

Lysandr. 24. 5: ἤλπιζεν οὐδένα πρὸ αὑτοῦ Σπαρτιάτην ἂν αἱρεθήσεσθαι. Non mihi persuadeo umquam Plutarchum futuro addidisse particulam ἄν et corrigam: ἀναρρηθήσεσθαι. Obloquitur Sintenisius et affert Lucull. 15. 5: πάντα γὰρ ἂν ἐπ' ἐκείνῳ γενήσεσθαι, ubi ἂν Doehnerus in Parisina editione delevit, Lucull. 31. 4: οὐκ ἂν οἰόμενος ἀμαχεῖ ταῦτα προήσεσθαι τὸν Τιγράνην, ubi reponam προέσθαι, Caes. 19. 1: οὐκ ἂν ἐδόκουν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀτρεμήσειν, ubi ἂν planissime abundat, et

Cleom. 3. 4: ἡγουμένῳ μόνως ἂν οὕτως ἀνεπιχειρήτους ἔσεσθαι, quod nullo negotio in γενέσθαι potest mutari. Pauci hi loci sunt in Vitis tam multarum paginarum et etiamsi hic illic unum vel alterum exemplum praeterea lateat, meminisse nos oportet eiusmodi vitia in optimis codicibus optimorum auctorum sat saepe recurrere. Illud certe mordicus tenendum est, ἂν cum futuro iunctum nil quidquam significare.

Lysandr. 28. 7. In fontis cuiusdam vicinia ϛύρακες οὐ πρόσω περιπεφύκασιν. Praestat simplex verbum πεφύκασιν.

Lysandr. 30. 2. Significat Plutarchus Theopompo magis se fidem habere, si quem laudet quam si quem vituperet. Audio: arguitur Theopompus pronus fuisse ad omne calumniarum genus. Deinde additur: ἥδιον γὰρ ψέγειν ἢ ἐπαινεῖν, quod qui adscripsit neque locum intellexit, nec bene perspexerat Plutarchi ingenium cui contra perpetuo ἥδιον τοῦ ψέγειν τὸ ἐπαινεῖν.

Sull. 3. 4: ὁ δὲ Βόκχος ἐτύγχανε μὲν ἔτι γε πάλαι γαμβρὸν ὄντα μισῶν. Scribam: μέντοι γε πάλαι. Itidem c. 1. 5 malo καιγάρτοι quam καίτοι γάρ.

Sull. 8. 4. Sulpicius tulit legem μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν· idem tamen post mortem ἀπέλιπεν ὀφλήματος μυριάδας τριακοσίας. Quemadmodum Schaeferus observavit, scribendum hoc fuit ὀφειλήματος. Contra nititur Sintenisius, sed quantum video Plutarchus verba ὀφείλειν et ὀφλισκάνειν cum derivatis non confudit. Ecce quaedam exempla. Lycurg. 24. 4: δίκην ἀργίας ὠφληκότα, Them. 5. 5; προσωφλίσκανεν ἀλαζονείαν, Pyrrh. 23. 3: προσωφλίσκανε δόξαν, Cim. 4. 5: ὀφλὼν δίκην, Crass. 17. 3: ὤφλεν αἰσχύνην, C. Gracch. 18. 1: δίκην ὀφλὼν δωροδοκίας, Demosth. 26. 1: ὀφλὼν πεντήκοντα ταλάντων δίκην, Demetr. 24. 3: ὠφληκότι δίκην, Anton. 16. 1: ὤφειλε δραχμὰς ἑβδομήκοντα, Brut. 24. 2: ὠφλίσκανον τὰς δίκας ἐρήμας, Comp. Dion. et Brut. 1. 3: ὠφληκόσι δίκην θανάτου. Sed concedendum est in nostris utique editionibus substantivum ὀφείλημα non legi nisi forte Moral. p. 497 B; ubique ὄφλημα invenio. Cat.

Min. 18. 1 dicuntur ὀφλημάτων ἀνέσεις, quae mox sunt χρήματα ὀφειλόμενα. Agid. 6. 4: ὀφλημάτων πλῆθος. Cic. 41. 2: ἐπὶ πολλοῖς ὀφλήμασι. Demosth. 16. 1: εἷλε τὸν ἄνδρα τοῦ ὀφλήματος. Anton. 2. 2: ὄφλημα αὐτῷ συνεχύθη. Brut. 10. 3: ὄφλημα πατρικὸν τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἀπαιτοῦντας. Galb. 21. 2: ὀφλήμασι βεβαπτισμένον. Verum hoc utcumque est, in ipso certe verbo Plutarchus non erravit et Camill. 12. 3 minime probo ζημίαν ὀφείλοντι pro ὀφλόντι et Lysandr. 27. 3 eadem correctione utendum. De horum vocabulorum discrimine luculenter egit Cobetus *Mnem.* 1862. p. 247.

Sull. 8. 6: τοῦ Πομπηίου τοῦ ὑπάτου μειράκιον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς Sulpicius interfecit. Fuit hic filius consulis Q. Pompeii Rufi, sed quantum novi, praeterea nusquam. μειράκιον filium significat. Fecitne hoc horror hiatus ut Plutarchus dicere nollet ὑπάτου υἱόν? Cf. Appian. Bell. Civ. I. 56, qui Πομπηίου τὸν υἱὸν appellavit.

Sull. 11. 5: καίπερ αὐτῷ τότε τῶν πραγμάτων ἐλπίδος πέρα προχωρούντων. Recurrunt haec verba infra § 5. Διττογραφία est, quae altero loco recte de Brutio Sura usurpatur, videtur autem expungenda priore. Dirum portentum oblatum Mithridati magnum incussit terrorem. Hoc sane Plutarcho qui ad superstitionem pronior est, mirum non potuit videri itaque vix potuit addere: *quamquam* in laetis rebus. Immo quo magis res ex voto procedebant, eo magis aequum erat fortunae conversionem metuere. Sapiens sperat adversis, metuit secundis.

Sull. 13. 1. In Athenarum obsidione miseri cives comedebant ὑποδήματα καὶ ληκύθους ἑφθάς. Noli mirari; λήκυθοι fiunt ex metallo; fiunt ex argilla; sed itidem sunt ex corio. Athen. XIII p. 548 F: Νικώ, παρασίτου τινὸς ἀπαντήσαντος λεπτοῦ ἐξ ἀρρωστίας. Ὡς ἰσχνός, ἔφη. — Τί γὰρ οἴει με ἐν τρισὶν ἡμέραις καταβεβρωκέναι; — Ἤ τοι τὴν λήκυθον, ἔφη, ἢ τὰ ὑποδήματα.

Sull. 14. 5. Captis Athenis magna strages facta ὥστε τῷ τόπῳ τοῦ ῥυέντος αἵματος ἔτι νῦν μετρεῖσθαι τὸ πλῆθος. Eleganter corrigi poterit: τῷ ποταμῷ. Sed etiam sequentia consideranda sunt.

Sull. 19. 7. In Vita Sullae plurima leguntur excerpta ex ipsius dictatoris commentariis, quos Plutarchus sive ipse consuluit sive cognovit per alium. Dolendum sane est, quod Sullae opus periit, sed ubique animadvertimus, scriptorem nimis gloriae fuisse cupidum ac saepe rerum veritatem susque deque habuisse. Veluti de pugna apud Chaeroneam facta ita refert Plutarchus: *πολλοὶ μὲν οὖν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν βαρβάρων ἀνῃροῦντο, πλεῖστοι δὲ τῷ χάρακι προσφερόμενοι κατεκόπησαν, ὥστε μυρίους διαπεσεῖν εἰς Χαλκίδα μόνους ἀπὸ τοσούτων μυριάδων.* Audimus, neque habemus quod reponamus. Sed continuo sequitur: *ὁ δὲ Σύλλας λέγει τέσσαρας καὶ δέκα ἐπιζητῆσαι τῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν, εἶτα καὶ τούτων δύο πρὸς τὴν ἑσπέραν παραγενέσθαι.* Itane vero? Caesa sunt hostium centum milia secundum Livium Epit. LXXXIII: credemusne Romanos tantum cecidisse quatuordecim? Nec tamen vitiosa lectio nos ludificatur, nam convenit Eutropius V. 6, convenit Appiani testimonium Mithridat. 45: *Ῥωμαίων δὲ ἔδοξαν μὲν ἀποθανεῖν πεντεκαίδεκα ἄνδρες, δύο δ' αὐτῶν ἐπανῆλθον.* Absurdam fabellam esse vides quam examinavit Hullemannus in *Mnem.* 1856 p. 170. Veteres numerorum admodum incuriosi erant et lubet exempla proferre, ut intelligatur quousque Graecia mendax in historia progressa sit. Scribit Appianus Bell. Civ. I 119 de Crasso Spartaci victore: *βιαζομένου δ' εἰς τὴν Σαυνῖτιδα τοῦ Σπαρτάκου διαδραμεῖν, ἔκτεινεν ὁ Κράσσος ἐς ἑξακισχιλίους ἄλλους περὶ ἕω, καὶ περὶ δείλην ἐς τοσούσδε ἑτέρους, τριῶν ἐκ τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ μόνων ἀποθανόντων καὶ ἑπτὰ τρωθέντων.* Aliam vide Sullae iactantiam c. 28. 13: *Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ Σύλλας φησὶν εἰκοσιτρεῖς μόνους ἀποβαλεῖν, ἀποκτεῖναι δὲ τῶν πολεμίων δισμυρίους καὶ λαβεῖν ζῶντας ὀκτακισχιλίους.* Sed iuvat alia miracula addere non minus stupenda. Timol. 21. 3, Timoleon potitur Syracusis: *τὸ δὲ μὴ ἀποθανεῖν τινα μηδὲ τρωθῆναι τῶν Κορινθίων ἴδιον ἔργον αὐτῆς ἡ Τιμολέοντος ἐπεδείξατο τύχη.* Atque hic quidem facilius fidem habebimus, nam credibile est eos qui ceciderint fuisse de numero mercenariorum militum, Timoleontem autem pepercisse Corinthiis civibus suis; sed alia hoc modo excusari nequeunt. Veluti Lucull. 28. 9: *λέγεται δὲ τῶν πεζῶν ὑπὲρ δέκα μυριάδας διαφθαρῆναι, τῶν δ' ἱππέων ὀλίγους παντάπασι διαφυγεῖν· Ῥωμαίων δ' ἑκατὸν ἐτρώθησαν, ἔπεσον δὲ πέντε.* Crass. 11. 5: *Κράσσος ὀξέως ἐπιφανεὶς μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην,*

ἐν ᾗ τριακοσίους ἐπὶ δισχιλίοις καὶ μυρίοις καταβαλὼν δύο μόνους εὗρε κατὰ νώτου τετρωμένους. Alex. 16. 7: λέγονται δὲ πεζοὶ μὲν δισμύριοι τῶν βαρβάρων, ἱππεῖς δὲ δισχίλιοι πεντακόσιοι πεσεῖν. Τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον Ἀριϛόβουλός Φησι τέσσαρας καὶ τριάκοντα νεκροὺς γενέσθαι τοὺς πάντας, ὧν ἐννέα πεζοὺς εἶναι. Caes. 53. 2: τριῶν ϛρατοπέδων ἐγκρατὴς γεγονὼς καὶ πεντακισμυρίους τῶν πολεμίων ἀνῃρηκώς, οὐδὲ πεντήκοντα τῶν ἰδίων ἀπέβαλεν. Caes. 56. 2, in pugna apud Mundam Caesar hostium occidit triginta millia, τῶν δὲ αὑτοῦ χιλίους ἀπώλεσε τοὺς ἀρίϛους. Aratus c. 29. 5 occidit aliquando hostes mille quingentos, μηδένα τῶν αὑτοῦ ϛρατιωτῶν ἀποβαλών. Totum hoc risit aliquando Archilochus et post eum ipse risit Plutarchus Galb. 27. 3:

Ἑπτὰ γὰρ νεκρῶν πεσόντων οὓς ἐμάρψαμεν ποσίν
χίλιοι Φονῆες ἐσμέν.

Nec fortasse supra debueram Graeciam mendacem appellare, nam pleraque omnia exempla quae e Plutarcho collegi, desumta sunt ex Romana historia. Graecos qui tanti faciebant caesorum militum sepulturam, diligentiores fuisse dixerim. Certe post pugnam apud Leuctra statim Spartam nunciata fuerunt nomina omnium qui ceciderant. Diserte Xenophon Hell. VI. 4. 16: τὰ μὲν ὀνόματα πρὸς τοὺς οἰκείους ἑκάϛου τῶν τεθνεώτων ἀπέδοσαν et postridie ὧν μὲν ἐτέθνασαν οἱ προσήκοντες, λιπαροὺς καὶ Φαιδροὺς ἦν ὁρᾶν ἐν τῷ Φανερῷ ἀναϛρεΦομένους· ὧν δὲ ζῶντες ἠγγελμένοι ἦσαν, ὀλίγους ἂν εἶδες, τούτους δὲ σκυθρωποὺς καὶ ταπεινοὺς περιιόντας. In hac humanitatis luce nos hodie ab ea parte magis laboramus quam veteres illi Spartani, nam sicubi acriter pugnatum fuit, saepe audias propinquos gregariorum certe militum non sine aliqua indignatione queri, se tamdiu in ancipiti relinqui.

Sull. 22. 2. Expunge inutilia verba τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον uti et Σύλλαν Κορνήλιον c. 29. 10.

Sull. 24. 1. Dubitari video quae naves ἐνήρεις dicantur. Adiectivum apud Plutarchum ter recurrit. Mithridates ναῦς habet διακοσίας ἐνήρεις. Antonius c. 63. 1 circa Actium naves paratas habuit ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. Denique Brutus et Cassius c. 28. 4 Italiam reliquerunt μὴ ναῦν ἐνήρη, μὴ ϛρα-

τιώτην ἕνα, μὴ πόλιν ἔχοντες. Alii navem ἐνήρη remis instructam interpretantur, alii remigibus. Postremum hoc unice probo. Ναῦς ἐνήρης habet integrum remigum numerum; πλήρωμα ἐντελές Pollux nominat. Imprimis locus in Vita Antonii hanc vocabuli potestatem confirmare poterit. Saepe erat difficile remiges in officio continere, ne dilaberentur et norunt omnes qua fraude Atheniensium classem Lysander in Chersoneso circumvenerit. Antonius φοβηθεὶς μὴ τῶν ἐπιβατῶν ἐρήμους ἕλωσι τὰς ναῦς, τοὺς μὲν ἐρέτας ὁπλίσας ἐπὶ τῶν καταςρωμάτων παρέταξεν ὄψεως ἕνεκα, τοὺς δὲ ταρσοὺς τῶν νεῶν ἐγείρας καὶ πτερώσας ἑκατέρωθεν ἐν τῷ ςόματι περὶ τὸ Ἄκτιον ἀντιπρῴρους συνεῖχεν, ὡς ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. Livius alicubi appellat naves remigio instructas; recte quidem, sed viri docti haud raro remigium de remis interpretantur, quum intelligi debeant ipsi remiges, τὸ πλήρωμα.

Sull. 24. 4: ἠρώτησεν εἰ ποιεῖ τὰ συγκείμενα. Conferat mihi quis Lysandr. 22. 3: ἠρώτα πότερον ὀρθοῖς τοῖς δόρασιν ἢ κεκλιμένοις διαπορεύηται τὴν χώραν αὐτῶν, quocum convenit Ages. 16. 1: ἐπυνθάνετο πότερον ὡς φιλίαν ἢ ὡς πολεμίαν διαπορεύηται τὴν χώραν. Alexandr. 22. 1: πυνθανόμενος εἰ πρίηται. Cf. Moral. p. 1099 D. Alex. 76. 3: ἠρώτων εἰ κομίσωσιν ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον. Dixit de illo usu Cobetus in *Var. Lect.* p. 363 et Sulla, credo, Mithridatem rogavit εἰ ποιῇ τὰ συγκείμενα.

Sull. 26. 7: ἐκέλευσεν ἀπεῖναι χαίροντας. Quum librarii aliquoties eodem modo errarint, miror esse qui pudendum vitium pro ἀπιέναι apud Plutarchum servandum esse censeant. Causa erroris patet. Scribit Phrynichus aequales vitiose pronunciavisse ἀπίναι· hinc ἀπιέναι, uti fit, primum factum est ἀπίναι, deinde corruptum ut nasceretur ἀπεῖναι. Non pure quidem scribit Plutarchus, sed eiusmodi sordes ei non affricandae sunt.

Sull. 26. 3. Dicuntur οἱ πρεσβύτεροι Περιπατητικοὶ τῶν Ἀριςοτέλους καὶ Θεοφράςου γραμμάτων οὔτε πολλοῖς οὔτ' ἀκριβῶς ἐντετυχηκότες διὰ τὸν Νηλέως τοῦ Σκηψίου κληρονόμον, ᾧ τὰ βιβλία κατέλιπε Θεόφραςος, εἰς ἀφιλοτίμους καὶ ἰδιώτας ἀνθρώποις παραγενέσθαι. Uti vides, corruptus locus est. Sintenisius

percenset aliorum conamina, qui malo mederi conati sunt; deinde ipse commendavit *παραγενομένοις* pro *παραγενέσθαι* eamque correctionem Doehnerus intulit in Parisinam editionem. Equidem servato *παραγενέσθαι* inserere malim in fine sententiae: *λεγομένοις*. Praeterea *ἀκριβέσιν* arridet pro *ἀκριβῶς*.

Sall. 28. 12: *Φασὶ τὸν Μάριον ἐνδοῦναι πρὸς ὕπνον, εἶτα μόλις ἐξεγείρεσθαι*. Imo: *ἐξεγρέσθαι*.

Sull. 29. 5. Erant *διαδρομαὶ* civium *ὡς ἁλισκομένων κατὰ κράτος*. Praestat *ἁλωσομένων*.

Sull. 36. 5. Describit Plutarchus quam misero fato Sulla perierit, nimirum *τὴν σάρκα διαφθαρεῖσαν εἰς φθεῖρας μετέβαλε πᾶσαν, ὥςε πολλῶν δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτὸς ἀφαιρούντων μηδὲν εἶναι μέρος τοῦ ἐπιγενομένου τὸ ἀποκρινόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν ἐσθῆτα καὶ λουτρὸν καὶ ἀπόνιμμα καὶ σιτίον ἀναπίμπλασθαι τοῦ ῥεύματος ἐκείνου καὶ τῆς φθορᾶς*. Itane? *σιτίον ἀνεπίμπλατο τοῦ ῥεύματος*? Non concoquo. Ante pedes posita est correctio: *καὶ ἀπόνιμμα καὶ κλισίαν ἀναπίμπλασθαι τοῦ ῥεύματος*. Erat Sullae *πρωκτὸς λουτροῦ περιγιγνόμενος*, quod proverbium Aristophanes usurpavit Vesp. 604 et de quo Photius egit in voce. Addi poterunt Gottingensium copiae ad App. Provv. 361, ubi in paucis ridicula exscribitur adnotatio Florentis Christiani. Sella in qua Sulla sedebat, identidem sordibus opplebatur: quid potest esse apertius? Eandem plane vide corruptelam Moral. p. 283 A: *τόπον ἔδει τῷ θριαμβεύσαντι καὶ σίαςον τὸν ἐντιμότατον ἀποδίδοσθαι*, quod Cobetus eximie emendavit: *κλισίας τὸν ἐντιμότατον*. Etiam in superioribus aliquid displicet. Quid est illud *πολλῶν δι' ἡμέρας ἅμα καὶ νυκτὸς ἀφαιρούντων*? Non erat multorum ministerio opus et longe praefero: *πολλάκις δι' ἡμέρας*. Cf. *Mnem.* 1888 p. 108.

Cim. 5. 3. Supplebo: *ἀναθεὶς δὲ τὸν χαλινὸν καὶ* (*μίαν*) *λαβὼν ἐκ τῶν περὶ τὸν ναὸν κρεμαμένων ἀσπίδων*.

Cim. 7. 5. Non appellavit Plutarchus *χώραν καλλίςην οἰκῆσαι*, sed *ἐνοικῆσαι*.

Cim. 12. 3. Cimon profectus est adversus regem cum navibus ducentis, *πρὸς μὲν τάχος ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ Θεμιςοκλέους ἄριςα κατεσκευασμέναις*, Cimon autem *τότε καὶ πλατυτέρας ἐποίησεν αὐτὰς καὶ διάβασιν τοῖς καταςρώμασιν ἔδωκεν.* Qui nuper hunc locum examinavit, Caecilius Torrius p. 50 nihil certi attulit. Contendit *διάβασιν* esse latitudinem, sed non assequor quo iure eam vocabulo significationem tribuere possimus. Scilicet uti coniicio, distinguendum est inter *τὴν πάροδον* et *τὴν διάβασιν.* Duae sunt *πάροδοι*, ut Torrii verbis utar, „a pair of gangways along the two sides of the ship." In galea Franci appellabant *la bande*. *Διάβασις* autem est, nisi me fallunt omnia, semita quae mediam navem a prora ad puppim dividit; apud Francos *la coursie* erat, cf. quae disputavi *Mnem.* 1895 p. 267. Sicuti necesse erat, Themistoclis naves *παρόδους* habebant, in quibus stabant armati milites. Addidit Cimon *τὴν διάβασιν, ὡς ἂν ὑπὸ πολλῶν ὁπλιτῶν μαχιμώτεραι προσφέροιντο τοῖς πολεμίοις.* Sic demum milites sese commode et celeriter conferre poterant in eam navis partem quo postulabat usus. Vix crediderim Plutarchum rem sibi recte repraesentavisse. Nihil eiusmodi umquam viderat.

Lucull. 2. 10. Missus fuerat Lucullus ab Sulla imperatore Athenis in Aegyptum et Africam, qui classem sibi compararet adversus Archelaum. *Λέγεται δὲ μήτ' εἰς Μέμφιν ἀναβῆναι μήτ' ἄλλο τῶν θαυμαζομένων ἐν Αἰγύπτῳ καὶ περιβοήτων ἱςορῆσαι. σχολάζοντος γὰρ εἶναι ταῦτα θεατοῦ καὶ τρυφῶντος, οὐχ, ὡς αὐτός, ἐν ὑπαίθρῳ τὸν αὐτοκράτορα σκηνοῦντα παρὰ ταῖς ἐπάλξεσι τῶν πολεμίων ἀπολελοιπότος.* Itaque minime mirandum est aegerrime tulisse Imperatorem Tiberium quod Germanicus Aegyptum usque ad Elephantinen ae Syenen perlustravisset, quum praesertim Augustus vetuisset senatores nisi permissu eam regionem ingredi. Sed Germanicus, ut scribit Tacitus Ann. II 60, „nondum comperto profectionem eam incusari Nilo subvehebatur. Incedebat autem sine milite, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione." Qui tam bene tenebat exemplum ex vetere historia repetitum, melius etiam scire debebat quid vetuisset Augustus. Praeterea, quod res ipsa flagitat, non licebat magistratibus, quamdiu officio continerentur, animi causa

extra provinciarum suarum fines locorum amoenitates sectari. Habemus exemplum Luculli; est quoque exemplum Catonis Minoris 14. 3: *ὁ Κουρίων ἀχθόμενος τῷ αὐϛηρῷ τοῦ Κάτωνος ἠρώτησεν αὐτόν, εἰ πρόθυμός ἐϛι μετὰ τὴν ϛρατείαν γενέσθαι τῆς Ἀσίας θεατής.* Sed res ipsa pro se loquitur et ultra quam decuit Tacitus excusavit Germanicum ut omne odium respergeret in Tiberium. Ceterum tribuni certe militum quotannis duorum mensium vacationem muneris habebant. Veluti quum Cato Minor in Macedonia tribunus esset, Cat. Min. 10. 1, *ἔχων παρὰ τοῦ νόμου δεδομένην ἀποδημίαν δυοῖν μηνῶν ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν* ut arcesseret Athenodorum Cordylionem; sed anno exacto demum fecit quod suaserat Curio et in Asiam iterum profectus, ibi diutius commoratus est.

Lucull. 3. 9. Hic quoque obtinet, quod iam aliquoties observavimus, Plutarchum imperite scribere de rebus nauticis, adeo ut interdum ne intelligatur quidem quid velit. Damagoras erat Rhodius, cuius navi in pugna adversus Neoptolemum regiae classis praefectum vehebatur Lucullus. *Δείσας ὁ Δαμαγόρας τὸ βάρος τῆς βασιλικῆς καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ χαλκώματος, οὐκ ἐτόλμησε συμπεσεῖν ἀντίπρῳρος.* Primum hoc miror, nam a prora certe firmissima; a puppi, uti consentaneum est, longe longeque debilior navis erat. Quid igitur? *ὀξέως ἐκ περιαγωγῆς ἀποϛρέψας ἐκέλευσεν ἐπὶ πρύμναν ὤσασθαι.* Novimus quid sit *ὠθεῖσθαι ἐπὶ πρύμναν* vel *τὴν πρύμναν ἀνακρούεσθαι*, dum remi inhibentur. Verum periculum est ne quis minus intelligat quid sit remos inhibere, quum ipse Cicero id sero demum animadverterit. Memorabilis locus est ad Atticum XIII. 21. 3: „Inhibere est verbum totum nauticum. Quamquam id quidem sciebam, sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi didici heri, quum ad villam nostram navis appelleretur. Non enim sustinent, sed alio modo remigant. — Inhibitio autem remigum motum habet et vehementiorem quidem remigationis navem convertentis ad puppim." Vides igitur *inhibere remos* idem esse quod nostris nautis est *strijken*, de cuius vocabuli potestate multi erunt qui errabunt eodem modo quo Cicero erravit quum nesciret quae esset remorum inhibitio. Etiam Plutarchus non intelligebat crediditque Dama-

goram convertisse navem et ἐκ περιαγωγῆς puppim obvertisse hostibus, quod plane stultum est. Inhibuit remos Damagoras: nihil aliud: nempe quo ictum lenius acciperet. Plutarchus saepe legerat locutiones ἐπὶ πρύμναν ὠθεῖσθαι et τὴν πρύμναν ἀνακρούεσθαι· tamen sibi non potuit ab errore cavere. Sed absurdius etiam est quod sequitur: πιεσθείσης ἐνταῦθα τῆς νεὼς, ἐδέξατο τὴν πληγὴν ἀβλαβῆ γενομένην, ἅτε δὴ τοῖς θαλαττεύουσι τῆς νεὼς μέρεσι προσπεσοῦσαν. Facta fuit πληγὴ ἀβλαβὴς remis inhibitis, non quidem a puppi sed a prora: intelligo ac probo. Verum si navis vulnerata fuit subter aquam et rostri hostilis ferrum recepit τοῖς θαλαττεύουσι μέρεσι, maius erat periculum dum navis fatiscens aquam accipiebat. Deinde credere iubemur Damagoram fatiscentem illam navem hostibus obvertisse et insecutum fuisse Neoptolemum. Sed iam vides unde fluxerit Plutarchi error.

Lucull. 8. 4. Dixit Lucullus ὡς ἕνα βούλοιτ' ἂν ἐκ πολεμίων σῶσαι Ῥωμαῖον (μᾶλλον) ἢ πάντα λαβεῖν τὰ τῶν πολεμίων. Vides quid supplendum sit.

Lucull. 8. 7: ὤφθη μέγα σῶμα φλογοειδὲς εἰς μέσον τῶν ϛρατοπέδων καταφερόμενον, τὸ μὲν σχῆμα πίθῳ μάλιϛα, τὴν δὲ χρόαν ἀργύρῳ διαπύρῳ προσεοικός. Id quod est σχῆμα ex correctione ita scribitur, nam in libris est σῶμα sed etiam σῶμα φλογοειδὲς displicet: malim σῆμα appellare, quemadmodum Homerus de canicula: κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.

Lucull. 10. 4: ὥϛε τὰς γυναῖκας ἀφαρπάζειν τὰ φορτία. Requiritur: διαρπάζειν.

Lucull. 13. 4: μεγαληγορήσας ὡς ἄνευ δαπάνης Μιθριδάτην ἐκβαλεῖν τῆς θαλάττης. Lege: ἐκβαλῶν.

Lucull. 15. 3: τὴν ὀρεινὴν ὀκνοῦντος προϊέναι. Rectius erit: παριέναι.

Lucull. 17. 8: ἐπὶ τὰς ἐξόδους ὠθούμενοι. Longe praefero: περί.

Lucull. 19. 5. Amiso capta, flagitant milites ut sibi urbs detur diripienda: tandem vi ac minis victus Lucullus ἐπέτρεψεν, ὡς αὐτήν γε τὴν πόλιν ἐξαιρησόμενος τοῦ πυρός. Imo: ὡς οὕτω γε.

Lucull. 19. 8. Multi Athenienses Amisum habitatum concesserunt εἰσπλεύσαντες. Malim: ἐκπλεύσαντες.

Lucull. 20. 2. Describit Plutarchus quam crudeliter publicani Asianos tractarint: τέλος μὲν ἦν προσθέτοις δουλεύειν, τὰ δὲ πρὸ τούτου χαλεπώτερα σχοινισμοὶ καὶ κιγκλίδες καὶ ἵπποι καὶ στάσεις ὕπαιθροι, καύματος μὲν ἐν ἡλίῳ, ψύχους δὲ εἰς πηλὸν ἐμβιβαζομένων ἢ πάγον. Quorsum hic pertinet equorum mentio? Aliquando suspicatus sum legendum esse ἰπνοί, ut sermo fiat de supplicio quale descripsit propheta Daniel de adulescentibus in fornace ignis ardentis, nam est quidem equuleus tormenti genus, sed quantum comperi, ἵππος numquam sic dicitur. Nunc autem video Madvigium Advers. I p. 591 in eandem coniecturam incidisse.

Lucull. 21. 7: ἥκειν ἔφη καταγγέλλων. Necessarium est: καταγγελῶν.

Lucull. 23. 6. Scripserat Sulla in commentariis ad Lucullum μηδὲν οὕτως ἀξιόπιστον ἡγεῖσθαι καὶ βέβαιον, ὡς ὅτι ἂν ἀποσημανθῇ διὰ τῶν ἐνυπνίων. Si quis horum verborum recordatur, facile colliget in Vita Sullae multa ex hisce commentariis hausta esse.

Lucull. 34. 3. Non erant credo Luculli milites τῆς Ἀσίας τὰ βασίλεια καταρρίψαντες, sed κατερείψαντες. Sed Herwerdenus hoc iam vidit.

Lucull. 40. 1: νεόπλουτα δ' ἦν τοῦ Λουκούλλου τὰ δεῖπνα. Non coena erat, sed ipse Lucullus νεόπλουτος, unde corrigam: νεοπλούτου. Creditur vulgo adiectivum etiam ad res transferri posse, sed certa testimonia mihi non innotuerunt. Unus certe locus qui advocari solet, iam non comparet. Apud Aristophanem in Vespis vs. 1309 in codicibus legitur: ἔοικας ὦ πρεσ-

βῦτα νεοπλούτῳ τ ρ υ γ ί sine sensu, sed Leeuwenius eximie correxit: *νεοπλούτῳ Φ ρ υ γ ί.* Hoc est emendare.

Nic. 9. 7. Quo tempore foedus factum est cum Lacedaemoniis secundum Plutarchum libenter recordabantur homines *τοῦ εἰπόντος ὅτι τοὺς ἐν εἰρήνῃ καθεύδοντας οὐ σάλπιγγες ἀλλ' ἀλεκτρυόνες ἀφυπνίζουσι.* Verba sunt quibus Hermocrates usus est Gelae in conventu, non quidem secundum Thucydidem, sed secundum Timaeum, quem acribus conviciis proscindit Polybius XII. 25 fin. *Πρῶτον μέν,* inquit, *οἴεται δεῖν ἀναμνησθῆναι τοὺς συνέδρους διότι κοιμωμένους τὸν ὄρθρον ἐν μὲν τῷ πολέμῳ διεγείρουσιν αἱ σάλπιγγες, κατὰ δὲ τὴν εἰρήνην οἱ ὄρνιθες.* Hinc luculenter efficitur, in Niciae Vita conscribenda Plutarchum tum hoc tum alia multa ab Timaeo mutuatum esse. Vide quoque c. 19. 6. Nec nimis arduum est hic illic agnoscere *τὸν Ἐπιτίμαιον.*

Nic. 12. 1. Senes depingebant in pulvere *τόπους, ο ἷ ς τέτραπται πρὸς Λιβύην ἡ νῆσος.* Commendo: *ὡ ς τέτραπται.*

Nic. 12. 5: *δόξας πολλὴν ἀσφάλειαν ἕ ξ ε ι ν.* Necessarium est: *π α ρ έ ξ ε ι ν.*

Nic. 13. 4. *Ἐν δὲ Δελφοῖς Παλλάδιον ἕστηκε χαλκοῦν ἐ π ὶ Φοίνικος χαλκοῦ β ε β η κ ό ς.* Non mihi repraesento tale signum. Ludere iuvat: *ὑ π ὸ Φοίνικος χαλκοῦ λ ε λ η θ ό ς.* Aenea arbor Palladium obumbrabat. Si quid nosti rectius .....

Nic. 13. 9. *Ἀδώνια γὰρ ε ἶ χ ο ν αἱ γυναῖκες.* Lege *ἦ γ ο ν.*

Nic. 15. 1: *ἀ π ο λ ο γ ί ζ ε σ θ α ι ἀργύριον εἰς ἐσθῆτα.* Dicitur hoc magis *ὑ π ο λ ο γ ί ζ ε σ θ α ι.* Cf. Sertor. 5. 3.

Nic. 17. 3: *ἀλλὰ τοῦτ' ἐξεργάσασθαι μικρὸν ἐδέησε τοῦ π α ν τ ό ς.* Debent haec verba significare perparum afuisse quin Nicias omnia perficeret itaque quaero num forte scribendum sit: *τοῦ π ᾶ ν,* quod certe facile intellectu est, etiamsi verba insolito modo traiecta sint.

Nic. 18. 8: ὅπου καὶ Γύλιππος — ἔπλει τὸ λοιπὸν ὡς ἐχομένης ἤδη τῆς Σικελίας. Hic duo vitia odoror; primum legendum est ὅπου (γε) καί, sicuti recte legitur Nic. 22. 1; Crass. 5. 2; Caes. 8. 3; 41. 2; Cat. Min. 19. 2; Dion. 3. 2; corrigendi autem loci sunt Alex. 68. 2; Caes. 34. 2 et Cic. 33. 3. Praeterea displicet: ἐχομένης ἤδη τῆς Σικελίας, quod sic simpliciter vix dici potuit. Longe praefero: οἰχομένης.

Nic. 18. 11: καί τινες ἐβάδιζον ἤδη πρὶν ἢ παντελῶς ἀποτειχισθῆναι τὴν πόλιν οἰόμενοι δεῖν γενέσθαι τὰς διαλύσεις. Hic minime assequor quid sibi velit ἐβάδιζον. Fuerunt, uti coniicio, qui populo persuadere conarentur de pace cum Nicia agendum esse: inerit hoc in προσεβίβαζον, sicuti Plutarchus ipse hoc verbum usurpavit Pericl. 15. 1.

Nic. 19. 6. Narrat Timaeus ὅτι τῷ Γυλίππῳ φανέντι καθάπερ γλαυκὶ πολλοὶ προσέπτησαν ἑτοίμως ϛρατευόμενοι. Latet proverbium: καθάπερ γλαυκὶ κολοιοί, ac praeterea corrigendum συϛρατευσόμενοι.

Nic. 19. 8. Fuit Philistus ἀνὴρ Συρακόσιος καὶ τῶν πραγμάτων ὁρατὴς γενόμενος. Nemo ita loquitur; spectator fuit, i. e. θεατής.

Nic. 22. 4: παρέϛη τὸν Νικίαν — πιϛεύοντα τοῖς ἔνδον οὕτως ἐρρωμένως ἀναμάχεσθαι περὶ τῆς ἀποβάσεως. Dicendum hoc fuit: ἀντιμάχεσθαι.

Nic. 27. 8: τὰ κάλλιϛα τῶν περὶ τὸν ποταμὸν δένδρων. Immo: παρά.

Nic. 30. 3: οὕτω μόλις ὁ Νικίας ἐπιϛεύθη παθὼν ἃ πολλάκις αὐτοῖς προεῖπεν. Malo: αὐτός.

Crass. 3. 7. Multum utebatur Crassus Alexandro philosopho: μόνος γοῦν ἀεὶ τῶν φίλων αὐτῷ συναποδημῶν ϛέγαϛρον ἐλάμβανεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τοῦτ' ἐπανελθὼν ἀπῃτεῖτο. Lepida adnotatio: φεῦ τῆς ὑπομονῆς, migravit in textum; sed fraudem iam agnovit Solanus.

Crass. 4. 1: *εἰς Ἰβηρίαν ἔφυγε γεγονὼς πάλαι ϛρατηγοῦντος αὐτόθι τοῦ πατρὸς καὶ φίλους πεποιημένος.* Nondum hoc intellectum fuit: quid enim est *γεγονὼς πάλαι*; Est tamen satis simplex correctio: *εἰς Ἰβηρίαν ἔφυγεν ἐγνωκὼς πάλαι·* hinc mox ibi invenit amicum Vibium.

Crass. 5. 2. Hic memorabilis est varia lectio. Etenim secundum bonos codices Plutarchus scripsisse videtur *τὸν δεῖπνον*, non *τὸ δεῖπνον*. Similiter Timol. 12. 5 scribae *δείπνους* dederunt itemque Cat. Mai. 21. 5, Alex. 23. 3 et Cleom. 20. 2. Faciet haec observatio ad stabiliendam emendationem loci cuiusdam qui legitur in Septem Sapientum Convivio p. 150 B. Adhibitae ad epulas fuere duae mulieres: *παρῆλθε μὲν ἡ Μέλισσα καὶ κατακλίθη παρὰ τὸν Περίανδρον, ἡ δ' Εὔμητις ἐκάθισε παρὰ τὸ δεῖπνον.* Erat autem Eumetis filia Cleobuli, quam iuxta assedisse aequum est, unde Wyttenbachius exspectabat: *παρὰ τὸν Κλεόβουλον*, quae violenta correctio est. Wilamowitzius coniecit *πρὸ τῶν ποδῶν ἐκείνης* vel *παρὰ τὴν κλίνην*, quae coniecturae haud uno nomine infelices sunt. Tandem Bernardaces in Praef. Mor. Vol. IV p. xxv nescio quibus argutiis probare instituit locum sanum esse, sed fortasse liberiore usus fuisset iudicio, nisi odium ac furor, quo Wilamowitzium persequitur, eum transversum egisset. Oportet in tempore memorem esse Plutarchi codices saepe exhibere *τὸν δεῖπνον* atque sic quivis facile incidet in: *παρὰ τὸν Λίνδιον*, h. e. iuxta patrem. Levis sane mutatio est. De masculini generis forma *ὁ δεῖπνος* recentioribus usurpata dixit Bastius ad Greg. p. 772.

Crass. 7. 5. Crassus habebat *σώματος ἀξίωμα καὶ λόγου πειθὼ καὶ προσώπου χάριν ἀγωγόν.* Haec quum primum legebam — o mihi praeteritos — credebam vitium esse typothetae; postea intellexi neminem vidisse reponendum esse *ἀρωγόν.* Magnam habebat commendationem oris atque orationis, sicuti Nepos scribit de Alcibiade. Cf. Alex. 57. 4.

Crass. 19. 3. Suaserat Armeniorum rex ut Crassus per Armeniam Parthos adoriretur: *ὁ δὲ τὴν προθυμίαν αὐτοῦ καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς βοηθείας μετρίως ἠγάπησε, βαδιεῖσθαι δ' ἔφη διὰ*

Μεσοποταμίας. Sintenisius, quum intelligat aliquid offensionis inesse in illo μετρίως ἀγαπᾶν, sedulo monet lectores ne amplectantur quod apud personatum Appianum est: οὐ μετρίως· deinde collatis Aristid. 25. 5, Sertor. 11. 3 et Cleom. 35. 3, contendit μετρίως recte sese habere; quamquam verum ut dicam, hi loci prorsus nihil habent quo vulgatam in vita Crassi lectionem possis tueri. Calliam Aristidis propinquum inimici μετρίως κατηγόρησαν. Cerva dono data fuit et Sertorius ἥσθη μετρίως. Nicagoras quidam Cleomenis amicus περὶ τὴν τῶν Φορτίων διάθεσιν μετρίως ἐζημιοῦτο. Nihil illi loci ad rem pertinent, nihil comprobant, nihil confirmant. Scilicet Crassus agnovit Armenii propensam voluntatem, sed significat tamen se per Mesopotamiam iter facere velle. Quid igitur? Num μετρίως ἠγάπησε vel etiam οὐ μετρίως ἠγάπησε quod rex obtulerat? Immo gratias egit atque sic recusavit oblatam occasionem, h. e. μετρίως ἐπῄνεσε. Satis notum est nos ἐπαινεῖν solere, quum oblatam gratiam διωθούμεθα.

Crass. 22. 1. Describitur planities per quam Romani iter faciebant. Circumspicientibus undecumque apparebat ἀτεχνῶς πελάγιόν τι χεῦμα θινῶν τινων ἐρήμων περιεχόντων τὸν ϛρατόν. Poterit hoc intelligi, sed quanto melius scribetur περιέχον.

Crass. 22. 2. Rex Armeniorum Crasso auctor fuit μάλιϛα μὲν ἐκεῖ τραπέσθαι. Arridet: ἐκτραπέσθαι. Cf. c. 27. 7 et 29. 3.

Crass. 23. 2. Praemittuntur equites ad explorandum, deinde τῶν ἐπὶ κατασκοπὴν ἀποϛαλέντων ὀλίγοι προσπελάσαντες ἀπήγγειλαν ἀπολωλέναι τοὺς ἄλλους. Concitato gradu, frenis detractis, hi in castra redierunt: melius hoc dicitur: προσελάσαντες coll. Crass. 26. 5; 30. 2; Sert. 17. 3, praesertim de equitibus. Qui pedibus ingreditur προσπελάζει, veluti Eum. 17. 2. Idem verbum de navicula adhibitum est Pomp. 79. 2. Simplex πελάζειν cum alibi invenio tum Pomp. 78. 2: πελαζούσης τῆς ἁλιάδος, ubi haud satis scio an non rectius sit: προσπελαζούσης.

Crass. 25. 2. Postquam P. Crassus Parthos adortus est, hi

ὀπίσω ϛρέψαντες ἐδίωκον, ut filium a patre abducerent. Hic quid est ἐδίωκον? Plane contrarium requiro: praestabit hoc ἐνέδωκαν. Hinc Romani νικᾶν ᾤοντο καὶ διώκειν.

Crass. 25. 14: τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν περὶ τὸν Πόπλιον ἀποκείραντες ἤλαυνον εὐθὺς ἐπὶ τὸν Κράσσον. Participium ridiculum est indeque is qui haec Plutarchea Appiano inseruit ἀποκόψαντες dedit: satis recte quod ad sententiam, sed lenior ac verior correctio est ἀναπείραντες. Et revera c. 26. 5 patri filii caput ostenderunt ὑπὲρ αἰχμῆς ἀναπεπηγυῖαν.

Crass. 26. 4: πολλὰ τῶν τυμπάνων αὖθις περιεμυκᾶτο τοὺς Ῥωμαίους ἑτέρας μάχης ἀρχὴν προσδοκῶντας. Falsum hoc est: nondum expectabat Crassus Parthos ad se redituros. Sciebat quidem filium in extremo discrimine versari necdum eum audiverat interemtum. Itaque subito tympana totum exercitum circumsonuerunt, ἑτέρας μάχης ἀρχὴν προδεικνύντα.

Crass. 26. 7. Appellat miser pater filium suum πάντων ἄριϛον. Hoc quidem per se recte dicitur: sic Sulla, Pomp. 15. 1, Catulum opponit τὸν πάντων ἄριϛον Lepido τῷ πάντων κακίϛῳ. Sed in ea trepidatione Publius πάντων ἄριϛος dici non potuit nisi cum commilitonum contumelia. Rescribam: πάναριϛον. Sic Plutarchus alibi πάγκαλον habet et παμπόνηρον Pomp. 37. 2.

Comp. Nic. et Crass. 1. 1. Scribit Plutarchus miseram esse conditionem hominum qui in metallis laborant. Hic dignus est qui conferatur Diodorus Siculus III 13, qui rem pluribus persequitur et tamquam ante oculos ponit. Τὰ πλεῖϛα, uti ait Plutarchus, περαίνεται διὰ κακούργων ἢ βαρβάρων, ἐνίων δεδεμένων καὶ φθειρομένων ἐν τοῖς ὑπούλοις καὶ νοσεροῖς. Recte Muretus, quem ferme reliqui sequuntur, correxit: ἐν (τόποις) ὑπούλοις, sed praeterea miror qui τόποι ὕπουλοι dici potuerint. Intelligam subterranea loca, ut verum sit ἐν τόποις ὑπουδαίοις. Hoc adiectivum exstat apud eundem Moral. 266 E. Aliis fortasse magis placebit ὑπογαίοις.

Comp. Nic. c. Crass. 3. 1. Non fuit Nicias Cleonem ἀπὸ τοῦ

βήματος — *εἰς τὸ ϛρατηγεῖν καταϛήσας*, sed *εἰς τὸ ϛρατήγιον.*

Sert. 9. 3. Fovebant qui cum Sertorio erant non *καινὴν ἐλπίδων ἀρχήν*, sed *καινῶν.*

Sertor. 9. 7. Excitatur memoria Iubae *τοῦ πάντων ἱϛορικωτάτου βασιλέων.* Lege: *βασιλέως.*

Sert. 12. 4. Metellus Sertorio impar erat. Etenim erat *ϛρατηγὸς ἐμβριθοῦς καὶ μονίμου φάλαγγος*, quae non poterat *ὀρειβατεῖν καὶ συνηρτῆσθαι διώξεσι καὶ φυγαῖς ἀπαύϛοις ἀνθρώπων ὑπηνεμίων.* Hic locus diu me torsit. Ova irrita novi, sed qui sunt homines *ὑπηνέμιοι*? Ventosos esse dices, sed tales non erant montani, quos Metellus adversarios habebat. Erant, nisi fallor, quales etiam postea in montibus suis Hispanos cognovimus. Mirabor si quis faciliorem correctionem reperire potuerit quam: *ἀνθρώπων ἀπονενοημένων.* Nihil iis erat supra libertatem, quam ut tutarentur non recusabant *λιμὸν ἀνέχεσθαι καὶ δίαιταν ἄπυρον καὶ ἄσκηνον.*

Sertor 23. 1. Supplendum: *ἦν δὲ καὶ τὰ πρὸς Μιθριδάτην αὐτοῦ πολιτεύματα* (*σημεῖα*) *μεγαλοφροσύνης.*

Sertor. 27. 2. Commentarios Sertorii Pompeius combussit: *οὔτ' ἀναγνοὺς οὔτ' ἐάσας ἕτερον.* Supplendum: *οὔτ'* (*αὐτὸς*) *ἀναγνούς.* Cf. Pomp. 20. 4.

Eum. 6. 6. Hic commode mihi in mentem venit eorum quae disputavi ad Xen. Anab. I. 8. 16, *Mnem.* 1893 p. 8. Quod multi non intellexerunt, *σύνθημα*, quam tesseram Romani appellant, necessario duplex est. Nostri milites destinguunt inter *wachtwoord* et *contrasigne*; Germani *Parole* et *Losung* nominant; Graece quantum comperimus, utrumque *σύνθημα* dicitur. Hinc apud Xenophontem eo loco quem dixi, tessara est *Ζεὺς σωτήρ et Νίκη.* Alibi, Anab. VI. 5. 25, *Ζεὺς σωτήρ et Ἡρακλῆς ἡγεμών.* Attuli tunc complusculos locos quibus hic usus confirmatur. Idem Plutarchus quoque commonstrabit. Pugnam inituri sunt Craterus

et Eumenes: ille *σύνθημα* dederat *Ἀθηνᾶν et Ἀλέξανδρον*, Eumenes autem *Δήμητρα* itemque *Ἀλέξανδρον*. Sic Demetrius c. 29. 1 *σύνθημα* dederat *Δία et Νίκην*. Hoc ipsum paene perdidit Pompeium c. 12. 2. Forte tempestas Romanorum ordines turbarat *αὐτός τε Πομπήιος ἐκινδύνευσεν ἀγνοηθεὶς ἀποθανεῖν ἐρωτῶντι στρατιώτῃ τὸ σύνθημα βράδιον ἀποκρινάμενος*. Simile quid traditur de imperatore Napoleonte.

Eum. 7. 7. Describitur certamen singulare inter Neoptolemum et Eumenem. Iam letali vulnere est sauciatus Neoptolemus, cui Eumenes parat arma detrahere; at ille *ξίφος ἔχων ἔλαθεν ὑπὸ τὸν θώρακα τρώσας ᾗ παρέψαυσε τοῦ βουβῶνος ἀποβάς*. Postremum vocabulum corruptum; non autem sufficit quod Coraes correxit *ὑποβάς* vel Emperii *περιβάς* vel Madvigii *ἀποστάς*. Cogitavi equidem de *ὑποφθάς*. Cf. Pomp. 21. 2.

Eum. 7. 9. Invenit Eumenes Craterum *ἐμπνέοντα καὶ συνιέντα*. Supplebo: *ἐμπνέοντα* (*ἔτι*).

Eum. 14. 1. Macedones *τὰς θύρας ἐθεράπευον δορυφορουμένων καὶ στρατηγιώντων*. Intelligam: *δωροφορούντων*.

Agesil. 1. 4. Haud alienum videtur attendere ad id quod scribit Plutarchus, regios pueros Spartae non cum reliquis educatos fuisse. Severae erant Lycurgi leges, quibus omnes parere debebant: *ταύτης ἀφίησιν ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης τοὺς ἐπὶ βασιλείᾳ τρεφομένους παῖδας*. Sed Agesilaus non in spem regni educatus fuerat; una cum reliquis didicerat quid esset parere legibus indeque iam minus miramur postea quoque in omnibus eum obtemperavisse ephoris, etiam quum imperatorem victorem ex Asia revocarent. Polybius rem laudibus extulit: causam nunc videmus.

Ages. 5. 4. Agesilaus credebat *τὴν ἀνθυπείκουσαν τῷ ἀνελέγκτῳ χάριν ἀργὴν καὶ ἀναγώνιστον οὖσαν οὐκ ὀρθῶς ὁμόνοιαν λέγεσθαι*. Commendo: *ἀνανταγώνιστον* coll. Pomp. 47. 2 et Phoc. 14. 4. Non persuasit Wyttenbachius ad Moral. p. 25 B.

Ages. 6. 7: *κατασφάψας ἔλαφον ἐκέλευσεν ἀπάρξασθαι τὸν ἑαυτοῦ μάντιν, οὐχ ὥσπερ εἰώθει τοῦτο ποιεῖν ὁ ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τεταγμένος.* Quod in oculos incurrit, *ὅσπερ* legendum est. Xenophon brevius rem absolvit.

Ages. 6. 8: *χαλεπῶς οὖν ἔχων ὁ Ἀγησίλαος ἀπέπλει.* Rem aegre tulit itaque scribendum: *χαλεπῶς οὖν ἐνεγκών.*

Ages. 7. 5. Legimus quomodo Agesilaus homines tractarit qui Lysandrum sectabantur: *περὶ τὰς κρίσεις οἷς ἐκεῖνος ἐπηρεάζοι, τούτους ἔδει πλέον ἔχοντας ἀπελθεῖν.* Unciales literae lucem dabunt: scribe: *τούτους εἶα πλέον ἔχοντας ἀπελθεῖν.*

Ages. 7. 6. Contra Lysander *παρεκάλει θεραπεύειν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μᾶλλον αὐτοῦ δυναμένους.* Itane recte pro *μεῖζον δυν.*? Cf. c. 8. 2.

Ages. 9. 6. Ostentabat Agesilaus nuda captivorum corpora, qui deposita veste astabant. *Οὗτοι μέν*, inquit, *οἷς μάχεσθε, ταῦτα δὲ ὑπὲρ ὧν μάχεσθε.* Bis praestare dixerim futurum *μαχεῖσθε.* Ceterum omisit Plutarchus quod ad rem pertinet, captivos fuisse *τοὺς ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἁλισκομένους βαρβάρους.*

Ages. 13. 2. Accepto munere a Pharnabazi filio, Agesilaus *ἐπεσκόπει τοὺς παρόντας εἴ τις ἔχοι τι τοιοῦτον οἷον ἀντιδοῦναι.* Malo: *περιεσκόπει.* Probare institui *Mnem.* 1896 p. 359 Plutarchum deceptum fuisse vitiosa lectione in Xenophontis Hellenicis indeque eorum quae narrat non caput constare nec pedem. Res mihi admodum memorabilis visa est et nunc quoque videtur.

Ages. 14. 2. De hoc loco nec iuvat tacere neque habeo quod dicam. Dabit Plutarchus documenta ex quibus appareat quam fuerit Agesilaus modestus et frugalis. *Ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ' αὑτὸν ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἱεροῖς, ἃ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς, τούτων τοὺς θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρτυρας.* Duo huius rei novi exempla. Alterum est quod tradidit Xenophon in Hellenicis IV. 5. 2: *κατασκηνήσας ἐν τῷ*

ἱερῷ αὐτός τε τῷ θεῷ ἔθυε καὶ περιέμενεν, ἕως οἱ Φυγάδες τῶν Κορινθίων ἐποίησαν τῷ Ποσειδῶνι τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα. Alterum autem legitur Moral p. 865 F: Leonidas *ἔτυχεν οὐ μηδὲ εἷς ἄλλος, ἐν τῷ ἱερῷ κατακοιμηθῆναι τοῦ Ἡρακλέους*, de quo loco Cobetus egit in *Collectaneis* p. 536. Praeterea digna sunt quae conferantur Xen. Ages. 5. 6. Erat rex alienus a puerorum amoribus: *Ἀγησίλαόν τι πράξαντα τοιοῦτον οὔτε ἰδὼν πώποτε οὐδεὶς ἀνήγγειλεν οὔτε εἰκάζων πιστὰ ἂν ἔδοξεν λέγειν. Καὶ γὰρ εἰς οἰκίαν μὲν οὐδεμίαν ἰδίᾳ ἐν ἀποδημίᾳ κατήγετο, ἀεὶ δ' ἦν ἢ ἐν ἱερῷ, ἔνθα δὴ ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα πράττειν, ἢ ἐν Φανερῷ, μάρτυρας τοὺς πάντων ὀφθαλμοὺς τῆς σωφροσύνης ποιούμενος.* Habent tamen Plutarchi verba nescio quem Xenophonteum colorem. Eo pertinet verbum *σκηνοῦν*, quod significatione cibum capiendi praeterea invenitur apud neminem: est de eo usu doctissima Cobeti adnotatio *Mnem.* 1858 p. 314. Ille deinde Xenophon est, qui res turpiculas usitatis verbis prae verecundia non sustinet appellare, qua de re idem Cobetus dixit *Mnem.* 1857 p. 303. Quid autem illud erat quod reliqui propemodum omnes remotis arbitris faciunt, Agesilaum non pudebat facere praesentibus ipsis diis *ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἱεροῖς*; Coenabatne? At nemo libenter solus cibum capit saepeque *πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι τοῦτο πράττοντας ἡμᾶς*. Eratne Veneri deditus? At flagitium est in aede et repugnat Xenophontis testimonium in Agesilao. Ventremne exonerabat? Turpe est quasi *θεοὺς ἐπόπτας ποιεῖσθαι καὶ μάρτυρας*, etiamsi *τὰ πολλὰ τῶν ἀναγκαίων ὑπὸ στέγῃ δρῶμεν*, Moral. p. 274 B. Lavabaturne? Exemplo erit Agesipolis quem, quum vidisset *τὸ ἐν Ἀφύτει τοῦ Διονύσου ἱερόν, ἔρως ἔσχε τῶν τε σκιερῶν σκηνημάτων καὶ τῶν λουτρῶν καὶ ψυχρῶν ὑδάτων*. At nihil attinebat hoc per ambages enunciare. Quid igitur latet? Ipse lucem dabit Plutarchus in Vita Ciceronis 36. 2, de quo in Cilicia ita legimus: *ἡ δ' οἰκία θυρωρὸν οὐκ εἶχεν οὐδ' αὐτὸς ὤφθη κατακείμενος ὑπ' οὐδενός, ἀλλ' ἕωθεν ἑστὼς ἢ περιπατῶν πρὸ τοῦ δωματίου τοὺς ἀσπαζομένους ἐδεξιοῦτο.* Nunc intelligimus quid Agesilaus in aedibus sacris solitus fuerit factitare: pernoctabatur et somnum capiebat. Sed quam fatuum est hoc appellare *ποιεῖσθαι ἃ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς*! Nec tamen solet Plutarchus tam insulse scribere et ni vana species me deludit, hunc flosculum decerpsit ex Xenophontis Agesilao; unde

sequitur nihil hodie nobis superesse praeter epitomen. Hanc suspicionem mox studebimus confirmare.

Ages. 19. 5. In regia domo fores erant vetustae admodum, ὡς δοκεῖν εἶναι **ταύτας** ἐκείνας ἃς ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος. Lego: **αὐτὰς** ἐκείνας. Cf. Xen. Ages. 8. 7.

Ages. 19. 6: καὶ τὸ κάναθρόν φησιν ὁ Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυγατρὸς ἢ τῶν ἄλλων. Hic quoque locus mire impeditus est. Scribit Xenophon in Agesilao 8. 7: ὡς ἐπὶ πολιτικοῦ κανάθρου κατῄει εἰς Ἀμύκλας nihilque habet, in nostris utique codicibus, de filia, nam Casaubonus demum ad Athenaeum p. 260 inseruit: ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ. Omnia suadent ut credamus κάναθρον currum fuisse vel carpentum. Sed sequitur apud Plutarchum: κάναθρα δὲ καλοῦσιν εἴδωλα γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων, ἐν οἷς κομίζουσι τὰς παῖδας ἐν ταῖς πομπαῖς. Collato Hesychio v. κάναθρον· ἀστράβη ἢ ἅμαξα πλέγματα ἔχουσα, ἐφ' ὧν πομπεύουσιν αἱ παρθένοι, ὅταν εἰς τὸ τῆς Ἑλένης ἀπίωσιν· ἔνιοι δὲ ἔχειν εἴδωλα ἐλάφων ἢ γρυπῶν, dixeris Plutarchi textum stulte interpolatum esse. Quantum mihi quidem iudicare datur, Plutarchus usurpavit Agesilai Xenophontei recensionem aliquanto pleniorem quam nos habemus qui contenti esse debemus epitome imperite confecta. Nec mihi persuadeo Ciceronem elegantiarum Atticarum intelligentissimum arbitrum tanto opere laudaturum fuisse exile opusculum, quod ad nostra usque tempora perduravit. Nuper Brunsius *das literarische Porträt* p. 126 Xenophontis Agesilaum laudibus extulit, ἀτὰρ οὐκ ἐγὼ ξύμψηφος. Simul Xenophonteum librum habemus neque habemus. Valckenaerii et Wyttenbachii sententias vide ad Moral. p. 31 C.

Ages. 28. 6: Κλεώνυμόν φασι — τρὶς ἐξαναστάντα **καὶ** μαχόμενον τοῖς Θηβαίοις ἀποθανεῖν. Dele coniunctionem **καί**.

Ages. 32. 3: πορευόμενον **πρῶτον** τῆς φάλαγγος τὸν Ἐπαμεινώνδαν. Legam: **πρὸ** τῆς φάλαγγος.

Ages. 40. 4. Cadaver Agesilai Spartani secum domum attulerunt κηρὸν **ἐπιτήξαντες** τῷ νεκρῷ. Malo: **περιτήξαντες**.

Pomp. 1. 1. Secundum certam analogiam dixerim Pompeium non Πομπήιον sed Πομπῆον appellandum esse. Ionibus et epicis poetis relinquenda erit Πομπηίου forma; eadem norma servanda in aliis, Πετρῆος, Ἀτῆος, sim.

Pomp. 10. 2: παραιτουμένων γὰρ αὐτοῦ τὸ βῆμα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ὡς νομίμῳ π α λ α ι ῷ Ῥωμαίων ἀπειρημένα. Commendo: ν ό μ ῳ τ ι ν ὶ παλαιῷ.

Pomp. 21. 3. τῶν δι' εὔνοιαν τ ρ ε χ ό ν τ ω ν καὶ φιλοφρονουμένων. Requiro: π ρ ο σ τ ρ ε χ ό ν τ ω ν.

Pomp. 21. 4: τῷ δήμῳ π ρ ο σ ν έ μ ε ι μᾶλλον ἑαυτόν. Verum est π ρ ο σ ν ε μ ε ῖ.

Pomp. 30. 3: Λουκούλλου μὲν ἀποστερουμένου τὴν δόξαν ὧν κ α τ ε ι ρ γ ά σ α τ ο. Arridet: κ α τ ε ί ρ γ α σ τ ο.

Pomp. 31. 1. μετεπέμπετο τοὺς ὑπηκόους ὡς ἑαυτόν. Notandus hic locus est ne quis forte putet delendum esse supervacaneum ὡς ἑαυτόν. Idem additum reperies Xen. Anab. 1. 2. 26 itemque alibi id me legere memini.

Pomp. 31. 3. Notanda est forma μεμαραμμένος, uti et T. Gracch. 21. 2 μεμιαγκώς, de quibus formis more suo, i. e. copiosissime, egit Contus ἐν τῇ Ἀθηνᾷ I p. 396.

Pomp. 46. 1: ὡ ς ὤνατο γ' ἂν ἐνταῦθα τοῦ βίου παυσάμενος. Necessarium est: ὅ ς ὤνατο γ' ἄν. Aliter autem Cobetus Collect. p. 591.

Pomp. 52. 2. Metuebat Pompeius ne Cato τὴν βουλὴν ἔχων ἅπασαν ἀποσπάσῃ καὶ μ ε τ α β ά λ ῃ τοῦ δήμου τὸ ὑγιαῖνον. Nihil minus cogitabat Cato quam sanam partem populi μεταβαλεῖν· revocare studebat a pravo partium studio et scripsit Plutarchus, scribere certe debuit μ ε τ α κ α λ ῇ.

Pomp. 55. 1. Lepidum est videre quid iudicaverit Pompeius

de mulieribus eruditis. Erat filia Scipionis Metelli, quae nupserat P. Crasso et, postquam hic periit in expeditione patris adversus Parrhos, nupsit Pompeio. Non erat formosa mulier, sed περὶ γράμματα καλῶς ἤσκητο καὶ περὶ λύραν καὶ γεωμετρίαν καὶ λόγων Φιλοσόφων εἴθιςο χρησίμως ἀκούειν. Erat tamen ingenium ἀηδίας καὶ περιεργίας καθαρόν, nam eiusmodi vitia νέαις προστρίβεται γυναιξὶ τὰ τοιαῦτα μαθήματα. Memorabilis locus est, nam sequitur Plutarchi certe aetate minime raras fuisse mulieres tam diligenter institutas. Arrogantes erant et fastidiosae: quid mirum? Multis saeculis post demum ea labes depasci potuit. Sed Plutarchus multo clementius iudicat Moral. p. 145 C. Ceterum de hac Pompeii uxore apud Ciceronem nihil reperio.

Pomp. 57. 1: νοσήσας ἐπισΦαλῶς ἀνέρρωσεν. Negat Cobetus in Collect. Crit. p. 592 ἀναρρῶσαι neutra significatione convalescendi posse usurpari ac proinde correxit: ἐρρᾳισεν. Possit quis etiam cogitare de composito verbo ἀνερρᾳΐσεν, quod Hesychius enotavit. Sed ante examinandae erunt Conti copiae ἐν τῇ Ἀθηνᾷ X p. 254 sqq. Praeterea lubet rogare cur tandem semper ῥαῖσαι scribatur. Scio quidem praecipere Hesychium verbum τρισυλλάβως efferendum esse; sed estne hoc tanti? Numquam occurrit apud poetas. Quis scribere ausus fuisset ὡρᾴζεσθαι pro ὡραΐζεσθαι, nisi exstaret Eupolidis testimonium: ὡρᾳζομένη καὶ θρυπτομένη. Analogiam in talibus semper et ubique servandam duco. Frustra invocantur librariorum testimonia, quum praesertim per tot saeculorum decursum τὸ ἰῶτα adscribi, non subscribi soleret. Hinc etiam Pomp. 46. 3 ᾄξας scribam, non ἀΐξας. Ceterum de sequioribus Graeculis nihil affirmo: ἡ κοινὴ tam multa Ionica recepit et facile fieri potuit ut postea redirent ad ῥαῖσαι, sed quantum novi, non vacillat usus eorum qui pure scribunt.

Pomp. 65. 2. Cepit Caesar ex Pompeianis unum, Ἰούβιον nomine. Hic operae pretium est videre quid Sintenisius adnotarit: „secundum Caes. B. Civ. I. 15, 23, 34, 38 dubitari non potest quin Vibullius Rufus significetur intellexitque hoc Xylander Muretusque suo Οὐιβόλλιον· eius tamen nomen quominus reponam cum alia me prohibent tum mira codicum quorundam Caesaris fluctuatio inter Iubellium, Iubulum et Iubilium, ex

quo iam in eo quo Plutarchus uteretur Caesaris exemplo, nomen corruptum fuisse suspicor". Quod si probabitur, iam vides Plutarchum non Graecos tantum sed etiam Latinos codices habuisse negligenter exaratos. Et nihil hoc mirum est.

Pomp. 66. 4. Nolebat Pompeius suos in Graecia destituere *εὐθὺς ὑπὸ Καίσαρι γενησομένους*. Aut fallor aut corrigendum est *ἐπί*. Exempla huius usus ubique prostant et in vicinia c. 76. 5 et 78. 1.

Pomp. 68. 3. Aliquid excidit. Exploratores Caesari nunciabant in hostium castris animadvertisse se *θόρυβον ἀνδρῶν ἐπὶ μάχην ἐξιόντων*. Suppleo: (*ὡς*) *ἐπί*.

Pomp. 69. 2. Quod videmus apud Phrynichum, qui Plutarcho haud ita multo iunior est, aequales ignorabant certum usum futurorum mediorum, quem tamen observare potuerant apud Athenienses, quibus perpetuum est dicere *ἀκούω, ἀκούσομαι, ἤκουσα* eodemque modo in compluribus aliis, quae supervacuum est enumerare. Etiam Plutarchus saepe erravit. Veluti ut ex multis unum afferam, Pomp. 69. 2 invenimus *περιβλέψειν*, contra Cat. Min. 37. 3 *περιβλεψάμενος*. Non culpandus foret si suo sibi proprio sermone ubique uteretur; hoc ei licebat eodem iure quo Athenienses Attice loquebantur et scribebant; sed indiligens et incuriosa imitatio vitium est. Veluti statim c. 71. 2 quam fatuum est in tam simplici dicendi genere, ubi omnia proprie notanda sunt, *παπταίνειν* appellare et *οὐλαμούς*.

Pomp. 73. 3. Nauclerus in somnio videre sibi visus fuerat Pompeium, *οὐχ ὃν ἑόρακε πολλάκις, ἀλλὰ ταπεινόν*. Lege: *οὐχ οἷον*.

Pomp. 73. 4. Conspecto Pompeio idem ille nauclerus *ἐκέλευσε τοὺς ναύτας τὸ ἐφόλκιον παραβαλεῖν*. Hoc quid sit, non habeo pro certo dicere, sed ausim sponsione certare non magis Breusingium de Rebus Nauticis p. 70 assecutum esse quid esset *παραβάλλειν*. Certe *τὸ ἐφόλκιον* nullo modo esse potest *τὸ ποτάμιον πλοῖον*, quo Pompeius profugus vehebatur. Sed hoc habet

Breusingius, cuius acumen ceteroquin magni facio: haud libenter fatetur ignorantiam. Equidem ante omnia comparabo Demetr. 17. 2: ἀγκύρας δ' ἀφεῖναι κελεύσας καὶ κατὰ ναῦν ἔχειν ἀτρέμα πάντας αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐξῆλθε μόνος, de quo loco vide quae Torrius habet p. 103.

Pomp. 74. 3: τὸν πεντακοσίαις ναυσὶ ταύτην παραπλεύσαντα τὴν θάλασσαν. Dicendum hoc utique fuit περιπλεύσαντα· sed etiam minus fero Alex. 73. 3: περιπλέων τὸν Εὐφράτην διέτριβεν· qui enim poterit quis fluvium circumnavigare? Expungendum censeo proprium Euphratis nomen.

Alex. 12. 2: ἐκέλευσεν ἐλευθέραν ἀπιέναι. Malo: ἀφιέναι.

Alex. 14. 3: ἡ δ' ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς εἶπεν. Non novi compositum ἐξηττᾶσθαι, sed in corrigendo mihi non satisfacio. Num forte ἐξιϛαμένη praestat? Alii videant.

Alex. 17. 3. Pamphylium mare Alexandro appropinquanti recessisse dicitur. Fabula Menandro iam nota fuit, cuius fragmentum Plutarchus exscripsit. Propter Schol. Vict. Hom. Iliad. N 29 dixeris Callisthenem fuisse qui primus rem evulgaverit. Flavius Iosephus Ant. II. 348 Alexandrum cum Mose componit et mare Pamphylium cum mari Rubro. Sed quod disertis verbis Plutarchus affirmat, nil tale Alexander ipse in Epistulis, quas eum legisse videmus. Cf. Pridicius de Epist. Alex. M. p. 100.

Alex. 19. 1: οὐδεὶς ἐθάρρει βοηθήσειν. Quam miror editores qui tam aperta vitia intacta relinquant, cum praesertim Reiskius et Coraes et alii de correctione eos iam admonuerint. Sed Sintenisius et Doehnerus centena eiusmodi fideliter dicam an superstitiose servarunt. Cobetus qui fervidus iuventa saepe in alios nimis etiam acerbe invehebatur, nescio quomodo Sintenisio ubique parcit.

Alex. 21. 3. Erat Darii uxor πολὺ πασῶν τῶν βασιλίδων εὐπρεπεϛάτη, sed haec mediocris laus est. Si quidem formosissima fuit, dicenda erat ἐκπρεπεϛάτη.

Alex. 24. 5: ἐγκαύσαντες δὲ πῦρ πολύ. Mirum est compositum ἐγκαύσαντες et correxeram ἐναύσαντες, sed Bryanus hoc iam vidit, quem nemo sequitur. Idem verbum me reddere memini Xenoph. Hellen. IV. 5. 4, de quo loco egi *Mnem.* 1896 p. 361. Vide praeterea Aristid. 20. 5 et Phoc. 37. 2 et Moral. p. 297 A.

Alex. 29. 3: πρὸς δὲ τὸν Δαρεῖον ἔγραψεν, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσει τῶν Φιλανθρώπων ἐλθὼν πρὸς αὐτόν, εἰ δὲ μὴ αὐτὸς ἐπ' ἐκεῖνον ἤδη πορεύεσθαι. Vides requiri πορεύσεσθαι. Ceterum ubique apparet Plutarchum non magnifique sentire de fontibus qui sibi in hac vita conscribenda paterent et nos quoque satis intelligimus illorum fontium magnam partem exigua fide fuisse dignam. Veluti postquam in extrema parte c. 30 Plutarchus anilem fabulam retulit ut ostenderet quanto opere ipse Darius Alexandri generosum animum admiratus sit, ipse satis clare indicat quam parum verisimiles tales historiolae sibi videantur esse. Ταῦτα μὲν, inquit, οὕτω γενέσθαι τε καὶ λεχθῆναί Φασιν οἱ πλεῖϛοι τῶν συγγραΦέων. Nemo ita loquitur in rebus exploratae et indubitatae fidei.

Alex. 31. 2. Sermo fit de ludicro certamine, quod Plutarchus ex Eratosthene repetierat. Inceperant primum βώλοις ἀκροβολίζεσθαι πρὸς ἀλλήλους, dein pugnis atque ita porro pugnarant lapidibus et fustibus. Hic noli mirari primum glebis fuisse certatum: sic Cyrus quoque suos milites exercuit Xen. Cyrop. II. 3. 17, quem locum tractavi *Mnem.* 1893 p. 345. Itidem Dionem Cassium conferam fragmt. 100 p. 344 Boiss.: Cato Minor, inquit, ὀλίγου κατεχώσθη βληθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐτεθνήκει γ' ἂν εἰ λίθων εὐπορήκεσαν· ἐπεὶ δὲ τὸ χωρίον ἐν ᾧ συνειλέχατο ἐγεωργεῖτο καὶ δίυγρον κατὰ τύχην ἦν, οὐδὲν ὑπὸ βώλων ἔπαθεν.

Alex. 34. 2: Phayllus Crotoniata ἰδιόϛολον ἔχων ναῦν ἔπλευσεν εἰς Σαλαμῖνα τοῦ κινδύνου τι μεθέξων. Hic ille idem est Phayllus, de quo Herodotus VIII. 47, nec tamen tradidit eum ἰδιόϛολον fuisse. Sed conferam Pausaniam X. 9. 2, ubi docemur eum ναῦν τε παρασκευάσασθαι οἰκείαν καὶ Κροτωνιατῶν ὁπόσοι ἐπεδήμουν τῇ Ἑλλάδι ἀναβιβάσαι. Alia vide apud Rutgersium S. Iul. Afric.

p. 156, qui tamen Rutgersius Plutarchei loci memor non fuit. Quot pedes saltarit Phayllus *ἀνὴρ τρὶς Πυθιονίκης* in vulgus notum est. Error est Schol. Arist. Acharn. 214 qui eum *Ὀλυμπιονίκην* fecit.

Alex. 35. 3: *ἦν δέ τις Ἀθηνοφάνης Ἀθηναῖος τῶν περὶ ἄλειμμα καὶ λουτρὸν εἰωθότων τὸ σῶμα θεραπεύειν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν διάνοιαν ἐμμελῶς ἀπάγειν ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμον.* Nimis hoc ridiculum est; fidenter corrigo *εἰωθώς*. Vides causam corruptelae; sed quam est mirum non intellexisse Graecos quum naphtham haberent, praeclarum se negligere mercimonium ad flammam alendam. Non attenderunt ad multiplicem usum *τοῦ πετρελαίου*· caecutire homines interdum diceres. *Τῶν μὲν οὖν οὖν παρεκβάσεων*, ut ait Plutarchus, *ἂν μέτρον ἔχωσιν, ἧττον ἴσως οἱ δύσκολοι κατηγορήσουσιν.*

Alex. 50. 2. Saepe fit ut incidamus in locos corruptos quidem, sed quorum sententia satis appareat. Hic autem vitium est eiusmodi ut ne suspicari quidem liceat quid tandem scriptor dixerit. Vocatur ab rege Clitus: *ὁ δὲ θύων μὲν ἐτύγχανεν, ἀφεὶς δὲ τὴν θυσίαν ἐβάδιζε καὶ τρία τῶν κατεσπεισμένων προβάτων ἐπηκολούθησεν αὐτῷ.* Magnus mihi erit Apollo qui dicere habebit quid hoc sit. Hoc unum video latere participium *κατεσπευσμένος*, quod vide Moral. p. 64 A et 522 D.

Alex. 55. 1: *συνθέμενος προσκυνῆσαι.* Lege: *προσκυνήσειν.*

Alex. 58. 1: *οὐδὲν ᾤετο τοῖς θαρροῦσιν ἀνάλωτον οὐδ' ὀχυρὸν εἶναι τοῖς ἀτόλμοις.* Moris est dicere: *τοῖς παρατόλμοις*, veluti Pomp. 32. 6.

Alex. 62. 2: *ἱδρύσαντο δὲ (οἱ Μακεδόνες) βωμοὺς θεῶν οὓς μέχρι νῦν οἱ Πραισίων βασιλεῖς διαβαίνοντες σέβονται καὶ θύουσιν Ἑλληνικὰς θυσίας.* Notabile est illud *μέχρι νῦν*. Saepe scribit Plutarchus adiisse se loca quorum in historia mentionem fecit, cognovisse se antiquos mores qui ab remotis temporibus usque ad Imperatorem Traianum perdurarunt, spectavisse se vetera

monumenta, quae historiae testimonium confirmant, verbo multarum rerum testem se fuisse oculatum. Centum ferme loci sunt, quorum alios negligere possumus, alii haud iniucundam cognitionem habent. Verbi causa nihil refert enotare quod legitur Lysandr. 17. 5 etiam Plutarchi tempore in usu mansisse drachmarum et obolorum nomina, vel Aristid. 19. 10 etiam tum, sub imperio Romano, in oppidulis Graecorum discrepuisse mensium initia. Facile credimus, Coriol. 11. 5, retinuisse Romanos usum nominum Proculi, Postumi et Vopisci, et in vulgus notum est, quod invenimus Pomp. 24. 3, Mithrae mysteria repeti a praedonibus quos Pompeius devicit ac proinde ab illo tempore Mithram per totum imperium Romanum coli et celebrari coeptum esse. Alia sunt quae nunc me maxime advertunt.

Omnium optime, uti aequum est, Plutarchus novit ac diligit patriam suam Chaeroneam, parvum oppidulum, quod tamen ipsi regali Romae anteponit suaeque senectutis sedem esse voluit. Chaeron architectus quo salubrius habitaretur, ab occidente ad orientem solem converterat, Moral. p. 515 B. Iuxta urbem flumen erat Thermodon, ad cuius ripas Amazones aliquando devictae sunt, sed mutato nomine hodie Haemon dicitur, Thes. 27. 15. Memorabilis erat *σηκὸς τῆς Λευκοθέας*, quem nec servo nec servae neque Aetolo neque Aetolae intrare fas erat, Moral. p. 267 D. In vicinia monstrabatur *παλαιὰ παρὰ τὸν Κηφισὸν Ἀλεξάνδρου καλουμένη δρῦς, πρὸς ἣν τότε*, scil. in pugna adversus Thebanos, *κατεσκήνωσε καὶ τὸ πολυάνδριον οὐ πόρρω τῶν Μακεδόνων ἐςίν,* Alex. 9. 2. Sed imprimis servarant homines Syllae memoriam. Prope urbem, *πρὸς τοῖς λεγομένοις Ἀσσίοις*, locus erat ubi Sulla castra posuerat adversus Archelaum, qui locus Archelai nomen retinuerat, Sull. 17. 5. Ibidem erat montis cacumen, *Ὀρθόπαγος* dicitus, Sull. 17. 7, nec multum distabant bina Romanorum de Archelao tropaea, Sull. 19. 10 cf. Moral. p. 318 D. Cruenta pugna fuerat idque aequales etiam tum poterant existimare. *Καὶ κατέπλησαν ἀποθνήσκοντες αἵματος τὰ ἕλη καὶ νεκρῶν τὴν λίμνην, ὥςε μέχρι νῦν πολλὰ βαρβαρικὰ τόξα καὶ κράνη καὶ θωράκων σπάσματα σιδηρῶν καὶ μαχαίρας ἐμβεβαπτισμένας τοῖς τέλμασιν εὑρίσκεσθαι, σχεδὸν ἐτῶν διακοσίων ἀπὸ τῆς μάχης ἐκείνης διαγεγονότων.*

Sed totam Boeotiam Plutarchus curiose exploravit. Veluti

venit Eleona, cf. Moral. p. 301 B; Orchomenum, cf. Moral. p. 299 F; Tanagram, cf. Moral. p. 608 A; Plataeas denique, ubi etiamtum dies quotannis celebrabatur, quo die adversus Persas pugnatum fuit, Aristid. 19. 9. Erat praeterea in urbe antiquum fanum Minervae, in quo praeter vetustum signum visebantur quoque tabulae pictae, quae per tot saecula incorruptae et integrae servabantur, Aristid. 20. 4. Deinde duobus fere mensibus post, inferiae allatae fuerunt, quam solemnitatem Plutarchus copiose describit, Aristid. 21. 3, nec tam accurate descripsisset, nisi suis ipse rem oculis usurpavisset. Cf. Moral. p. 872 F.

Itidem, Agesil. 19. 2, tropaea vidit quae de Tolmida Atheniensium duce Boeoti posuerunt. Prope Haliartum locum spectavit, ubi Lysander cecidit, flumen Ὁπλίτην et collem Ὀρχαλίδην, qui postea mutato nomine Ἀλώπεκος dictus est, Lysandr. 29. 8—11. Denique pugna Pelopidae apud Tegyras examinatur et situs locorum accurate describitur Pelop. 16. 5. Quid moris fuerit apud Boeotos in nuptiis celebrandis legimus Moral. p. 271 D.

Venit Plutarchus Delphos viditque statuam Philopoemenis, Philop. 2. 1 et 10. 10, uti et Lysandri, Lys. 1. 1, cuius praeterea monumentum conspiciebatur apud Panopaeos, Lysandr. 29. 4. Quid praeterea Delphis spectaverit vide Moral. p. 293 C, 293 E, et 386 A. Quum autem pleraeque urbes paucitate incolarum laborarent, Tithora erat urbs, quae nuper magnum ceperat incrementum, Sull. 15. 5. Etiamtunc Hyampolitani Ἐλαφηβόλια religiose celebrabant, cf. Moral. p. 244 B, 1099 F et 660 D.

Septentrionem versus profectus vidit in Thessalia iuxta Scotussaeam et Cynocephalas Amazonum sepulcra, Thes. 27. 16. Chalcide monumentum erat Flaminini et ad illam usque aetatem ei homini divini habebantur honores, Flamin. 1. 1 et 16. 4. Stagiris in patria Aristotelis monstrabatur Νυμφαῖον, ὅπου μέχρι νῦν Ἀριστοτέλους ἕδρας τε λιθίνας καὶ ὑποσκίους περιπάτους δεικνύουσιν, Alex. 7. 2. Erat autem ad Aegos flumen, Lysandr. 12. 2, memorabilis et ingens lapis, qui de caelo cecidisse putabatur.

Venit Athenas. Peregrinantes urbem intrabant sive per πύλας quae tunc Πειραϊκαί dicebantur, sive per Θριασίας, quibus iam Δίπυλον nomen erat, quod nomen ad nostra tempora propagatum

est, Thes. 27. 8, Pericl. 30. 3. Veteris moris tenaces cives multa antiqua servarant; celebrabantur *τὰ μετοίκια*, celebrabantur *τὰ βοηδρόμια*. Thes. 24. 5 et 27. 8. De aliis diebus festis egit Moral. p. 349 F et 862 A. Sed quod pluris erat, quemadmodum olim sic nunc quoque pauperum cura Atheniensibus cordi erat: *ἧς φιλανθρωπίας καὶ χρηστότητος ἔτι πολλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἡ πόλις ἐκφέρουσα δείγματα θαυμάζεται καὶ ζηλοῦται δικαίως*, Arist. 27. 9.

In arce erat Niciae donum, *τό τε Παλλάδιον τὴν χρύσωσιν ἀποβεβληκὸς καὶ ὁ τοῖς χορηγικοῖς τρίποσιν ἀποκείμενος ἐν Διονύσου νεώς*, quod quale sit vix intelligo, Nic. 3. 2 coll. Aristid. 1. 3. Erant Phidiae opera quae mira novitatis gratia sectatores alliciebant, Pericl. 13. 3, inter quae conspicua erat erat imago ipsius Periclis, Pericl. 31. 6. Cimonis erat monumentum *ἐν τοῖς Κιμωνείοις*, Cim. 4. 3. In ipsa urbe erat monumentum Thesei *περὶ τὸ νῦν γυμνάσιον*, Thes. 36. 6; indicabatur locus ubi Themistocles habitarat cum ipsius imagine in aede Aristobules, Them. 22. 2. Erat *τὸ μνημεῖον Ἰνδοῦ* qui voluntaria morte perierat, Alex. 69. 3. Erat domus Phocionis, Phoc. 18. 2, deinde *μελετητήριον* in quo declamitarat Demosthenes, Dem. 7. 2. Denique supererant fragmenta lignearum tabularum, quibus Solon suas leges inscripserat, Solon. 25. 1.

Extra urbem Plutarchus vidit sepulcra heroum qui bello Thebano ceciderant, Thes. 29. 11, *Ἁρματήριον* quod erat *Γαργηττοῖ* Thes. 35. 5, *Κυνὸς σῆμα* Salamine Them. 10. 9, tropaea in insula Psyttalea Aristid. 9. 4, sepulcrum Aristidis *Φαληροῖ*, Aristid. 27. 1 et monumentum Pythonices quod Harpalus exstruendum curarat, Phoc. 22. 1.

Venit Plutarchus in Peloponnesum ibique, ut coniicio, Isthmica et Nemea spectavit: eo ducere videntur verba quae reperies Timol. 26. 3: *ἔτι γὰρ τότε τῶν Ἰσθμίων, ὥσπερ νῦν τῶν Νεμείων, τὸ σέλινον ἦν στέφανος, οὐ πάλαι δὲ ἡ πίτυς γέγονεν* uti et Moral. p. 675 D. Deinde se Sicyonem contulit ibique cognovit non intermortuam esse memoriam Arati, sed quaedam etiam quotannis in eius honorem fieri, *αἱ δὲ πλεῖσται τῶν τιμῶν ὑπὸ χρόνου καὶ πραγμάτων ἄλλων ἐκλελοίπασιν*. Ex posteris quoque Arati supererant qui nomen et genus ab celeberrimo duce derivabant, Arat. 26. 2, 53. 3 et 54. 3. Mantinea nomen mutarat dicebaturque Antigonea, Arat. 45. 5. Sed Sparta plura habebat quae Plutarchum

detinebant. Seri nepotes non immemores erant Agesilai, sed eius hastam sedulo asservabant, Ages. 29. 8. Anticrati qui letali vulnere percusserat Epaminondam insignes habiti fuerant honores et ad illum usque diem ex posteris eius Callicrates quidam certis privilegiis fruebatur, Ages. 35. 1. Quaesivit etiam ubi essent Βαβύκα καὶ Κνακίων, sed mutato nomine locus nunc dicebatur Οἰνοῦς, Lycurg. 6. 4. Interfuit quoque quum festo die adulescentes ludos edebant. Non degenerarant a virtute maiorum. Καὶ τοῦτο μέν, inquit, οὐδὲ ἐπὶ τῶν νῦν ἐφήβων ἄπιστόν ἐστιν, ὧν πολλάκις ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ὀρθίας ἑωράκαμεν ἐναποθνήσκοντας ταῖς πληγαῖς, Lycurg. 18. 2.

Itidem Plutarchus aliquamdiu Romae commoratus est; sed quae de urbe narrat de iisque quae ipse suis oculis observare potuit, admodum exigui momenti sunt, credo quum non nisi mediocriter peritus esset Latinae linguae. Enumerabo omnes locos sed quam potero brevissime, nam vix quidquam novi simul et veri in hisce omnibus reperies. Itaque legimus Rom. 8. 13 unde manipularii dicti sint; Rom. 9. 7 Ῥεμώνιον nunc Ῥιγνάριον appellari; Rom. 11. 2 Mundum esse, ubi tunc esset comitium; Rom. 15. 4 etiamtunc Ταλάσιον accini fuisse solitum; Rom. 15. 11 sponsam limen non transgredi sed sublatam transportari; Rom. 18. 1 manere nomen rupis Tarpeiae; Rom. 18. 14 vidisse Plutarchum templum Iovis Statoris, Regiam et Aedem Vestae; Rom. 21. 9 nondum intermissa fuisse Lupercalia; Rom. 24. 4 urbem quotannis lustrari ad portam Ferentinam; Rom. 25. 1 unde dicti sint Sardi venates, quem locum describam: καὶ νῦν ἔτι θύοντες ἐπινίκια γέροντα μὲν ἄγουσι δι' ἀγορᾶς εἰς Καπετώλιον ἐν περιπορφύρῳ βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἅψαντες· κηρύττει δ' ὁ κήρυξ Σαρδιανοὺς ὠνίους, qua explicatione non multum proficimus.

Pergam excerpere reliqua. Rom. 27. 7 legimus de festo die quem agunt Nonis Iuliis; Num. 14. 2 ubi domus regia Numae fuerit; Num. 14. 4 quid significet in re divina peragenda *Hoc age*; Num. 16. 1 de dea quam Fidem sive Πίστιν appellat, nam Dium Fidium, credo, perpetuo ignoravit; Public. 9. 7 de manumissione per vindictam; Public. 10. 7 cur magistratus prodeant cum fascibus sine securibus; Public. 12. 3 de aerario in Aede Saturni; Comp. Sol. et Public. 1. 3 de nobilissimis familiis

quae genus ducebant a Valerio Publicola; Camill. 19. 2 de die Alliensi; Camill. 20. 9 unde Doliolis nomen venerit; Fab. Max. 1. 2 Fabios dictos esse a fodiendo, quod egregie stultum est; Marcell. 8. 8 Iovem Feretrium a feriendo nomen habere; Flamin. 1. 1 Plutarchum Romae vidisse vidisse Flaminini statuam; Lucull. 39. 2 item splendidos hortos Lucullianos; deinde Cic. 13. 2 ad illum diem usque legem Rosciam in theatro accurate observatam fuisse. Haec sunt de quibus ita scribit ut appareat Plutarchum rem oculis suis usurpavisse, sed mihi dabis eum nostrae exspectationi minime satisfacere: quanto plura scitu digna de tali argumento in libros suos conferre potuisset, nisi etiam Romae vacasset Graecis studiis. Solum restat Marcell. 3. 4, de quo loco supra dixi. Non pluris sunt loci in Moralibus quos raptim indicare satis habeo: p. 244 A, 270 C, 270 D, 275 C, 277 C, 278 B, 280 C, 280 D, 287 A, 325 D, 479 E et 522 E.

Pauca addenda sunt. Ravennae vidit statuam Marii. Venit etiam Brixellum, Oth. 18. 1, ubi erat statua Othonis: *εἶδον δ' ἐν Βριξέλλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν· Δηλώσει Μάρκου Ὄθωνος.* Fortasse Mediolani vidit statuam Bruti, Comp. Dion. et Brut. 5. 1. Vide quoque Moral. p. 676 B. Hinc non longum iter erat Massiliam et facile potuit pervenire ad ostium Rhodani: videtur certe cognovisse fossam Marianam, Mar. 15. 4.

Aliunde novimus Plutarchum in Africam fuisse profectum et vidisse Alexandriam, cf. Moral. p. 380 B, 678 C et 729 A; sed haud satis scio an Uticam quoque pervenerit. Erat ibi statua Catonis Minoris, Cat. Min. 71. 2, sed non disertis verbis indicat se eam statuam umquam vidisse. Itidem in insula Creta aliquamdiu commoratus est, p. 417 E et in Asiam profectus Tenedum vidit, p. 297 F et Ilienses ei commonstraverunt vetustam inscriptionem de nescio qua divina ope, quam praestitisset Minerva, Lucull. 10. 4; item cognovit Miletum, p. 254 B, et florentissimam urbem Ephesum, Lysandr. 3. 2. Magnesiae habitabat Plutarchi commilito Themistocles qui genus ducebat ab ipso Neoclis filio; sed non constat eum umquam ad amicum devertisse. Denique Alex. 62. 2, a quo loco hanc enumerationem exorsi sumus, ex illo *μέχρι νῦν* minime tamen sequi dixeris Chaeronensem philosophum penetrasse usque ad Gangem. Nec

magis affirmare ausim eum in Thraciam fuisse profectum propter Moral. 557 D vel Persas adiisse propter p. 821 F.

Alex. 66. 3. Mentio fit ἀνθρώπων κακοβίων ὀλίγα καὶ ἀγεννῆ πρόβατα κεκτημένων, ἃ τοὺς θαλαττίους ἰχθύας εἰθισμένα προσφέρεσθαι, σάρκα μοχθηρὰν εἶχε καὶ δυσώδη. Portentum hoc esse dixeris vel fabulosum commentum; sed nuper cum admiratione ac paene incredulus audivi esse ad hunc quoque diem in Frisia oves quae pisciculos appetant. Adeo non semper debemus μεμνῆσθαι ἀπιστεῖν.

Alex. 68. 2: τοῖς σατράπαις ὕβριν ἐποίησε. Immo: ἐνεποίησε.

Alex. 69. 1: ἀπέδωκε τὸ νόμισμα ταῖς γυναιξίν. Malo: τὸ νενομισμένον.

Alex. 71. 3. Eugenius Pridicius nuper quaesivit de Alexandri Magni Epistularum commercio et suscepit ostendere quasdam spurias epistulas circumferri, genuinas autem esse longe plures. Fieri potest, sed Pridicius tamen complures genuinas esse asseveravit, de quarum fide plurimum ambigo. Veluti eo loco quem supra indicavi dimittit rex veteranos milites in Europam magnifice donatos simulque scribit ad Antipatrum ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προεδρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέζοιντο. Gravius fuit ac longe maioris momenti quod scribere rex debuit de militibus quos indignabundos et clamitantes vix placaverat, etiamsi fieri sane possit ut etiam de loco in theatro aliquid addiderit. Sed quam libenter plura audiremus de stipendiis defunctorum militum liberis decretis: τῶν δὲ τεθνηκότων, uti audimus, τοὺς παῖδας ὀρφανοὺς ὄντας ἐμμίσθους ἐποίησεν. Ceterum multo plura de illo tumultu Arrianus habet, quem cum fructu conferes. Certo certius genuina est Alexandri epistula quae laudatur Moral. p. 341 C.

Alex. 73. 1: ἀφίκετο γὰρ αὖθις. Placet: ἀφῖκτο.

Alex. 73. 1: *ὁρᾷ κόρακας πολλοὺς διαφερομένους καὶ τύπτοντας ἀλλήλους.* Proprium verbum est *τίλλοντας.*

Caes. 3. 1. Venit Caesar ad Apollonium *οὗ καὶ Κικέρων ἠκροᾶτο.* Immo: *ἠκρόατο.*

Caes. 4. 4. Nota sunt Ciceronis verba de Caesare: *Ἀλλ' ὅταν, ἔφη, τὴν κόμην οὕτω διακειμένην περιττῶς ἴδω κἀκεῖνον ἑνὶ δακτύλῳ κνώμενον, οὔ μοι δοκεῖ πάλιν οὗτος ἄνθρωπος εἰς νοῦν ἂν ἐμβαλέσθαι τηλικοῦτον κακόν.* Non *διακειμένην* hic probo, sed *διακεκριμένην*, quod in ea re proprium verbum est, cf. Lyc. 22. 1 et Rom. 15. 12. Sed praeterea insiticium iudico quod in fine adhaeret: *ἀναίρεσιν τῆς Ῥωμαίων πολιτείας*, nam nihil opus erat interpretari quid esset *τηλικοῦτον κακόν.* Ceterum quod ad ipsam rem pertinet, cf. Pomp. 48. 7, ubi Clodius idem convicium in Pompeium iacit. Plura vide apud Wyttenbachium ad Plut. Moral. p. 89 E.

Caes. 5. 1. Quo tempore Caesar Marii imagines protulit, populus eum plausu excepit *ὥσπερ ἐξ ᾅδου διὰ χρόνων πολλῶν ἀνάγοντα τὰς Μαρίου τιμὰς εἰς τὴν πόλιν.* Numquam detruduntur imagines ad inferos et melius dictum fuerit: *ἐξ ἀδύτου.*

Caes. 6. 1. Etiam in Capitolio constituit Marii imagines viditque populus *μαρμαίροντα πάντα χρυσῷ καὶ τέχνῃ κατεσκευασμένα περιττῶς· διεδήλου δὲ γράμμασι τὰ Κιμβρικὰ κατορθώματα.* Illud *γράμμασι* sic nude positum mihi absonum videtur; quid enim opus est dicere inscriptionem literis consignatam fuisse? Inseram: *διεδήλου δὲ (χρυσοῖς) γράμμασι.*

Caec. 6. 2, Vulgo dictitabant homines *ὡς ἀντὶ πάντων ἄξιος εἴη ὁ ἀνὴρ τῆς Μαρίου συγγενείας.* Dicendum hoc est (*εἷς*) *ἀντὶ πάντων·* vide modo Artax. 23. 1 et Moral. p. 147 D.

Caes. 7. 1: *ὁ δὲ καὶ πλείω προσδανεισάμενος ἔφη διαγωνιεῖσθαι.* Necessarium est *προδανεισάμενος.* Iam antea Caesar plus in petitione impenderat quam nunc fuit ab Catulo oblatum ut desisteret et *φανερὰ ἡ ζημία* futura erat.

Caes. 13. 2: ὑποδύεται πολίτευμά τι ὑπάντας ἀνθρώπους ἐξαπατῆσαν πλὴν Κάτωνος. Requiro: ἐξαπατῆσον.

Caes. 15. 1: πραγμάτων καινῶν ὁδόν. Malim καινὴν appellare.

Caes. 17. 5: τοῦ δειπνίζοντος αὐτὸν ἐν Μεδιολάνῳ ξένου παραθέντος ἀσπάραγον καὶ μύρον ἀντ' ἐλαίου καταχέαντος, αὐτὸς μὲν ἀφελῶς ἔφαγε, τοῖς δὲ φίλοις δυσχεραίνουσιν ἐπέπληξεν. Verum μύρου usus inter luxuriae instrumenta est, cf. Cat. Min. 4. 3: μύρον δ' ἐκείνου λαμβάνοντος αὐτὸς παρῃτεῖτο καὶ τἆλλα τὰ περὶ τὴν δίαιταν ἦν ἀκριβὴς καὶ σύντονος. Phocionis ad Demadem verba sunt c. 20. 2: πάνυ γοῦν, ἔφη, πρέψειεν ἄν σοι μύρου τοσοῦτον ὄζοντι καὶ χλαμύδα τοιαύτην φοροῦντι συμβουλεύειν Ἀθηναίοις. Idem ostendent Alex. 20. 5; 40. 1; Brut. 48. 1; Artax. 22. 1 et Galb. 19. 3. Μύρον unguentum est nimisque pretiosum; hinc Strattis:

παραινέσαι δὲ σφῷν τι βούλομαι σοφόν·
ὅταν φακῆν ἕψητε μὴ 'πιχεῖν μύρον.

Nec minus notum est Archilochi illud:

οὐκ ἂν μύροισι γραῦς ἐοῦσ' ἠλείφετο.

Μύρον odoriferum est: habemus v. c. ῥόδινον Brut. 48. 1; hinc de matula Sophocles: κατάγνυται τὸ τεῦχος οὐ μύρου πνέον, ut liquido appareat hospitem Mediolanensem non hoc pretioso unguento condivisse asparagos. Quid igitur latet? Γάρον opinor. Apud Alciphronem I 18 est aliquis τὸν χρηστὸν καὶ ἡδὺν γάρον ἕψων ἐκ τῶν λεπτοτέρων ἰχθύων. Si quaeris quid hoc sit condimenti genus, respondebit Stephanus: „Est garum liquamen sive sanies piscium sale conditorum et maceratorum: primum e garo pisce fieri solitum, unde et nomen habet; deinde e scombro, intestinis eorum ceterisque quae abiicienda essent, sale maceratis: postremo vero ex inutili quodam pisciculo minimoque coepit confici, et e qualibet etiam materia diversis modis praeparari." De graveolentia Martialis satisfaciet VII. 94:

Unguentum fuerat, quod onyx modo parva gerebat:
Nunc postquam olfecit Papilus, ecce garum est.

Quomodo nostro sermone dicam non habeo: Malaice nisi fallor *trâsie* est, indigenis acceptissimum sed Apiciorum naribus ingratum. Praeterea cf. *Mnem.* 1880 p. 410.

Caes. 19. 4. Ariovistus ἐθαύμαζε τὴν Καίσαρος τόλμαν καὶ τὸν ϛρατὸν ἑώρα τεταραγμένον. Emendo: ὡς τὸν ϛρατὸν ἑώρα τεταγμένον.

Caes. 28. 2. Supplendum: τὴν πόλιν ὥσπερ ἀκυβέρνητον ὑποφερομένην (ναῦν) ἀπολιπόντες.

Caes. 33. 2. Ecce exemplum nominativi cum infinitivo. Est sententia paulo longior, sed omissis iis quae non faciunt ad nostrum propositum, legimus: Φαώνιος δ' αὐτὸν ἐκέλευε τῷ ποδὶ κτυπεῖν τὴν γῆν· αὐτὸς γὰρ ὅταν ἐπίῃ κρούσας τὸ ἔδαφος τῷ ποδὶ ϛρατευμάτων ἐμπλήσειν τὴν Ἰταλίαν. Similes locos aliquammultos ex Flavio Iosepho excitavi *Mnem.* 1885 p. 392. Hoc Graeci habent: dummodo perspicue scribant liberiorem structuram non reformidant. Ceterum, quod supra iam notavimus, saepissime Plutarchus contra quam pure loquentibus consuetum est dicere, cum infinitivo pro nominativo iungit accusativum.

Caes. 34. 2: Λαβιηνὸς ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιϛα φίλοις Καίσαρος. ex libris quibusdam Sintenisius edidit, neque intellexit quantum praestaret quod olim legebatur: φίλος.

Caes. 38. 2: μεταβαλεῖν ἐκέλευσε τοὺς ναύτας ὡς ἀποϛρέψων τὸν πλοῦν. Quod est μεταβαλεῖν? Dixerim in navigatione verbum proprio ac technico sensu usurpatum; sequitur certe post pauca: συνεχώρησε μάλ' ἄκων τῷ κυβερνήτῃ μεταβαλεῖν. Est plane: cursum convertere: hinc requiro: ὡς ἀποϛρέψων τὸ πλοῖον, non τὸν πλοῦν estque notabile illud τὸ πλοῖον revera inveniri apud Zonaram, qui Plutarcho usus est.

Caes. 41. 2. Ἀφράνιος δὲ .... ἠρώτα. Haec recte intelligi non poterunt nisi conferas Pomp. 67. 4. Utrobique Plutarchus sequitur fontes eosdem, sed in vita Pompeii memoravit nomen Domitii Ahenobarbi, quem reticuit in Vita Caesaris. Hic negligenter Plutarchus versatus est in excerpendo, quod luculenter patebit, si ambos locos contuleris.

Caes. 46. 1. Caesaris verba sunt: Τοῦτ' ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπηγάγοντο, ἵνα Γάϊος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα, κἂν κατεδικάσθην. Ex Asinio Pollione similiter tradit Suetonius Caes. 30: „Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem." Rectissime vidit Casaubonus interpolata esse verba: εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπηγάγοντο et assensus est Thorbeckius ad Asin. Poll. p. 112. Praeterea restat aliquid offensionis in coniunctione ἵνα, quam libenter ex textu eliminabo, sed ipsa Plutarchi verba vix ausim praestare. Sed addit Plutarchus: Ταῦτά φησι Πολλίων Ἀσίνιος τὰ ῥήματα Ῥωμαϊστὶ μὲν ἀναφθέγξασθαι τὸν Καίσαρα παρὰ τὸν τότε καιρόν, Ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι. Quum plane constet Asinium Pollionem Latine scripsisse, quaesiverunt viri docti quid hoc esset Caesaris verba a Pollione in Graecum sermonem fuisse conversa; sed misso Madvigio quem nunc certe non sequar Advers. I p. 601, equidem potissimum probo Iudeichii opinionem, qui in libro de Caesare in Oriente p. 36 contendit Plutarchum adhibuisse Graecum scriptorem qui usus esset Caesare, Asinio et Livio. Plutarchus, uti haud sine specie coniicio, libentius Graeca volumina evolvebat quam Latina. Asinium quoque Graece legere maluit; interpres autem necessario addere debuit Latina Caesaris verba a se facta esse Graeca. Deinde Plutarchus aut non recordatus est aut fortasse ignoravit non ipsum se legere Asinium, sed Graecum interpretem et addidit Caesaris verba Latine prolata fuisse, sed in Graecum sermonem fuisse conversa ab Asinio; quod absurdum est credere. Huius rei sunt alia quoque aliquammulta indicia. Veluti Caes. 66. 2 = Brut. 17. 3, ἅμα δέ πως ἐξεφώνησαν ὁ μὲν πληγεὶς Ῥωμαϊστί· Μιαρώτατε Κάσκα τί ποιεῖς· ὁ δὲ πλήξας Ἑλληνιστὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν· Ἀδελφέ, βοήθει. Vix ita scripsisset Plutarchus, nisi Graecum ducem secutus esset. Itidem Pomp. 60. 2: Ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς παρόντας ἐκβοήσας Ἀνερρίφθω κύβος διεβίβαζε τὸν στρατόν. Brut. 40. 1, Cassius ὥσπερ εἰώθει φιλοφρονούμενος, cum Messalla collocutus est Ἑλληνικῇ φωνῇ. Denique Brutus, c. 52. 2, τὸν Βολούμνιον Ἑλληνιστὶ τῶν λόγων καὶ τῆς ἀσκήσεως ὑπεμίμνησκε. Intelligebat Plutarchus Latine sic satis ad quotidianum usum, sed interior notitia deerat. Sic multi sunt in

Hollandia Franci qui post multos annos Hollandice quadamtenus fabulantur, sed nostras literas non attingunt.

Caes. 54. 3. De Ciceronis Catone et Caesaris Anticatone ita legimus: καὶ σπουδαςὰς ἔχει τῶν λόγων ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτωνα πολλούς. Hic etiamsi cum uno codice legas: διὰ Καίσαρα καὶ Κικέρωνα, vix tamen crediderim duobus saeculis post fuisse multos qui illos libellos expeterent. Arridet: εἶχε.

Caes. 63. 1: ἔοικεν οὐχ οὕτως ἀπροσδόκητον ὡς ἀφύλακτον τὸ πεπρωμένον. Facilius intelligam: ἄφυκτον.

Caes. 63. 1: Στράβων δὲ ὁ φιλόσοφος ἱςορεῖ πολλοὺς μὲν ἀνθρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι. Miror; in aere, credo, conspexerunt faces ardentes, h. e. δαλοὺς διαπύρους.

Caes. 66. 2: Κάσκας ξίφει παίει παρὰ τὸν αὐχένα πληγὴν οὐ θανατηφόρον οὐδὲ βαρεῖαν. Uniuscuiusque est βαθεῖαν reponere, quum praesertim ipse Plutarchus scribat Brut. 17. 2: Κάσκας δὲ πρῶτος ἀνασπάσας τὸ ξίφος διελαύνει οὐκ εἰς βάθος παρὰ τὸν ὦμον. Bryanus hanc correctionem iam suaserat, sed Sintenisius ei non obsecutus est.

Caes. 67. 2. Caede perpetrata Brutus et Cassius ascendunt in arcem παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν τὸ πλῆθος καὶ προσδεχόμενοι τοὺς ἀρίςους τῶν ἐντυγχανόντων. Qui fuerunt illi ἄριςοι? Unde agniti? Non assequor. Contuli autem Appian. B. C. II p. 120: οὕτω δ' ἔχοντες ἐς τὸ Καπετώλιον σὺν τοῖς μονομάχοις ἀνέθορον et emicuit vera lectio: τοὺς εὐρώςους τῶν ἐντυγχανόντων. Adiectivum εὔρωςος crebro legitur: Coriol. 3, Timol. 20, Pyrrh. 26, Crass. 6, Sertor. 13. 21, Eum. 7, Pomp. 7.

(*Continuabuntur*).

AD ARISTOPHANIS AVES VS. 354 SQQ.

SCRIPSIT

J. VÜRTHEIM.

In solemni conventu archaeologorum germanorum Winckelmanni memoriae consecrato nuper [1]) v. cl. A. Trendelenburg disputavit de significatione vocis *μηνίσκου*. Qui postquam opinionem suam argumentis tam e statuis quam e libris petitis stabilire conatus est, huic fundamento superstruxit novam interpretationem Avium loci supra indicati. Sed vereor ut comici sententiam assecutus sit.

Initium fecit a loco notissimo Horatii in Satiris (I 8, 3-7), ubi Priapus:

„Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa vetatque novis considere in hortis."

Illic quid esset „in vertice arundo fixa" multi quaesiverunt. Sed hodie editores ad unum fere omnes explicant: „coronam calamorum, quorum motu et murmure aves abiguntur."

His igitur oblocutus Trendelenburg observat statuas his annis marmoreas in Acropoli esse repertas, quae in capite gerant apicem aheneum; talem et Priapum tulisse apicem, sed ligneum.

At recordamur comici versuum in Avibus (1114 sqq.):

ἢν δὲ μὴ κρίνητε, χαλκεύεσθε μηνίσκους φορεῖν,
ὥσπερ ἀνδριάντες· ὡς ὑμῶν ὃς ἂν μὴ μῆν' ἔχῃ,
ὅταν ἔχητε χλανίδα λευκήν, τότε μάλισθ' οὕτω δίκην
δώσεσθ' ἡμῖν, πᾶσι τοῖς ὄρνισι κατατιλώμενοι.

„Veteres igitur" — dixerit quispiam — „imponebant huic apici tegumen rotundum, quo statuas ab avium stercore tutarentur."

---

1) Inspice Wochenschrift für Klass. Phil. 1899 N°. 5.

Iterum obloquitur v. cl.; allatis autem verbis Cleomedis (*Περὶ μετεώρων* p. 514 ed. Bas.): *„ἡ σελήνη ὅταν ᾖ σιγματοειδὴς τῷ σχήματι, μὴν καλεῖται"* [1]), contendit tegumina *rotunda* numquam statuis fuisse imposita, apices illos aut *nihil* aut *lunulas cornibus acutis* gessisse, satis autem *sine lunula* valuisse ad aviculas arcendas, utpote qui *in ipso statuae vertice sede omnium commodissima* positi essent.

Liceat mihi afferre verba v. d. E. Petersen, qui (Mittheil. Arch. Inst. XIV p. 235) ita hac de re disputavit: „Wie man *im Freien* aufgestellte Standbilder durch Metallscheiben, *μηνίσκοι*, über ihrem Kopfe dagegen sicherte dass Vögel sich darauf setzten und sie beschmutzten, das wissen wir jetzt besser durch die Funde auf der Athenischen Acropolis. Die *μηνίσκοι* sind natürlich nicht mit Blaydes (Av. 1114) für lunulae cornutae sive curvatae zu halten sondern für vollrunde Scheibe. Die meisten der archaischen Frauenbilder der Akropolis haben auf dem Kopf das Bohrloch, nicht wenige auch noch den Bronzestift darin, welcher öfter am oberen Ende noch die zum Einfügen in die Scheibe gemachte Verdünnung aufweist" [2]). Abeunt ergo v. d. in diversas partes; equidem vereor utpote in re tam incerta quidquam de meniscorum forma statuere, licet mihi minus verisimile videatur *lunulas* potuisse prohibere ne praetervolantes aves marmora inquinarent. Sed fortasse alia tegumina statuas sub divo positas, alia imagines quae templa ornarent, defendebant; nudos autem apices valuisse ad aves a marmoribus arcendas nullum marmor servatum, nullus auctor docet, neque ratio probat.

Optime scio in metopis templi Olympiaci foramina esse reperta in fere omnibus statuarum membris prominentibus, necnon intellego perridiculum fuisse si singulae statuae octonos *μηνίσκους* rotundos gessissent, sed vereor ut archaeologi (e. g. Petersen l.l.)

---

1) Vide Xen. Hell. IV 3, 10: *ὁ ἥλιος ἔδοξε φανῆναι μηνοειδής.*

2) Pergit v. d.: „Solches Schutzes bedurfte es für die im heiligen Bezirk aufgestellten Standbilder um so mehr als durch die Opfer Vögel hierher gelockt wurden. Daher die Ueberlieferungen von wunderbarer Abwehr der *Vögel* vom Parthenon. (Cf. Pausaniae descr. arcis Athen. ed. Jahn-Michaelis c. 24)."

Pausanias autem l.l. scripsit: *„τοῦ ναοῦ δέ ἐστι πέραν Ἀπόλλων χαλκοῦς, καὶ τὸ ἄγαλμα λέγουσι Φειδίαν ποιῆσαι· Παρνόπιον δε καλοῦσιν, ὅτι σφίσι παρνόπων βλαπτόντων τὴν γῆν ἀποτρέψειν ὁ θεὸς εἶπεν ἐκ τῆς χώρας."*

Itaque suspicio mihi nascitur v. d. *πάρνοπας* habuisse pro *avium* aliquo genere.

recte statuerint his foraminibus tegumina aliqua ad aves arcendas fuisse imposita. Nam primum nusquam alibi, neque in Parthenonis neque in Thesei metopis, neque in statuis quae templum Selinuntis ornant, eiusmodi foramina sunt inventa; deinde recordamur aeditui in Euripidis fabula Ione (vs. 150 sqq.) arcu armati ut aviculas a statuis abigat, quod necesse non fuisset si statuae se ipsae defendere potuissent; postremum corrupisset statuarum aspectum qui eas compluribus instrumentis ferreis munivisset [1]). Reiicio igitur quodcumque argumentum de meniscorum forma e vacuis foraminibus Olympiacarum imaginum petitur.

Restat unus modo locus Flavii Iosephi in Bello Iudaico (V 5, 6), ubi de templo Hierosolymae ab Herode renovato narrat: „κατὰ κορυφὴν δὲ χρυσέους ὀβελοὺς ἀνεῖχεν τεθηγμένους, ὡς μή τινι προσκαθεζομένῳ μολύνοιτο τῶν ὀρνέων," sed ne haec quidem verba sententiam v. d. Trendelenburg stabilire possunt. Aves enim in ipsa tecti ora (*daklijst*) sedem sibi eligere solent; quae si *continua* obelorum serie ornatur, frontispicium satis defensum esse apparebit. *Unum* vero obelum in statuae vertice positum non posse impedire quominus avicula sedem in capite capiat, quid attinet fuse demonstrare!

Sed fac virum d. verum vidisse, exstitisse igitur statuas lunulis vel nudis obeliscis ornatas, licet nusquam terrarum — exceptis scilicet Lunae Deae simulacris — repertae sint hactenus, fac graecas aves pepercisse marmoribus flaminum apice praeditis: nova explicatio satisne concinit cum verbis Aristophanis Av. 354 sqq.? Ubi Euelpides adspecta acie avium sibi opposita exclamat:

„ποῖ φύγω δύστηνος!"

Cui Pithetaerus:

„οὗτος, οὐ μενεῖς;"

arma enim quibus hostem propulsent nequaquam deesse.

Sequuntur haec:

Pith. δεῖ μάχεσθαι λαμβάνειν τε τῶν χυτρῶν.
Eu. τί δὲ χύτρα νῷ γ' ὠφελήσει;

1) Petersen putat foraminibus fuisse impositas furculas tridentes. Annotat „Ein Caeretaner Stirnziegel hat im Scheitel noch eine solche Gabel bewahrt. Aehnliche Dreizacke sind gefunden in Nemi (Helbig Röm. Mittheil. 1887 S. 149)."

Pith. γλαῦξ μὲν οὐ πρόσεισι νῷν.
Eu. τοῖς δὲ γαμψώνυξι τοισδί;
Pith. τὸν ὀβελίσκον ἁρπάσας
εἶτα κατάπηξον πρὸ σαυτοῦ.
Eu. τοῖσι δ' ὀφθαλμοῖσι τί;
Pith. ὀξύβαφον ἐντευθενὶ προσδοῦ λαβὼν ἢ τρύβλιον.

In ultimo versu Trendelenburg Hauptii coniecturae προσδοῦ praefert traditam lectionem προσθοῦ, praeterea reiecta Bentlei coniectura πρὸ σαυτοῦ, codicum verba πρὸς αὐτὸν ipse mutat in πρὸς αὐτὴν (sc. τὴν χύτραν) coll. Schol. Ven. ad vs. 359: „τὸν ὀβελίσκον ἁρπάσας πῆξον αὐτὸν πρὸς τὴν χύτραν."

Putat igitur Euelpidem iuberi τὴν χύτραν pro casside capiti imponere, acetabulo et catino obturare personae foramina oculis destinata, veruculum cincinnis inserere, ita ut prominens praebeat Priapi capitis spectaculum; nam sic intellego verba: „das in den niederen Haarwulst über der Stirn gesteckte Bratspiesschen."

Quae explicatio, si quid video, salva lingua graeca accipi nequit. Nam verbum καταπήγνυμι, quod semper et ubique valet *in terra figere* (cf. Hom. Z 213, Λ 378, Herod. IX 97) [1]), alienum est a locis ubi *capillis aliquid inseritur*, quod quomodo Graeci dixerint vel Homerus docet. Hic enim acus quibus capilli ornantur vocat ἐνετάς, quod substantivum a verbo ἐνίημι derivatum est (cf. Helbig, Das Hom. Epos[1] p. 276). Thucydides autem (I 6 § 3) adhibet vocem ἔνερσιν ductam a verbo ἐνείρω apud Herodotum obvio.

Necnon observatu dignum aliam speciem esse Priapi, aliam Euelpidis sic ornati; nam ille arundinem, quidquid id est, *in vertice* gerit, hic veruculum unicornis ad instar habet in fronte.

Deinde valde dubito an personae foramina non tanta fuerint ut τρυβλίον inseri posset; neque προστιθέναι valet *inserere* sed *apponere*, *iuxtaponere* (cf. Thuc. V 23 § 5, IV 67 § 5) vel *imponere*, e. g. τιμήν, ζημίαν προστιθέναι (Thuc. III 42 § 5, Xen. Cyr. II 2 § 18). Denique hominis hostem propulsantis est oculos *tegere*, non *occaecare*.

---

1) Paucis locis (e. g. Polyb. III 55 § 5) obviam fit sensu *congelandi*. Cf. Aristot. H. A. VIII [19].

Quibus omnibus perpensis alia potius via explicandi ineunda videtur. Primum igitur videamus quid editores aliique v. d. hoc de loco censuerint.

Th. Kock (Aves[2] 1876) in Praefatione p. 25 sine ulla dubitatione, quasi de re diiudicata et omnium certissima, sic statuit: „die Töpfe bilden Wall und Mauer, der Spiess dient zur Armirung, und die Augen werden durch Pfannen und Schüsseln gesichert." Quicunque tamen vel obiter annotationes eius exegeticas percurrit, statim intelleget non iam de hisce rebus ei constare.

E. g. ad vs. 359 „den Bratspiess soll Euripides zur Abwehr des Angriffs in die Erde stecken, vs. 388 soll er *wohl* als Spiess dienen." Quomodo tamen breve veruculum *terrae* infixum aviculas arcere possit non audimus.

Ad vs. 357. „Wozu die Töpfe dienen sollen *ergiebt* das folgende: vs. 365 greift der Chor zuerst den Topf an" — quam tandem ollam, nam textus habet τῶν χυτρῶν, et quo loco positam? — „vs. 386 soll der Topf und die beiden Schalen herabgelassen werden" — iterum rogo, ubinam fuerit olla antequam deponebatur? — „vs. 391 bei dem Topf vorbei soll der Feind beobachtet werden. Er wird *wie es scheint* als eine Art von Bastion gegen die Vögel aufgepflanzt." Sequitur autem ad vs. 390, quo clarius etiam videamus editorem velut navem in mari aestuoso iactari: „τῶν ὅπλων innerhalb des Lagers. Das folgende scheint nicht ganz richtig überliefert zu sein. Weder die Bdtg. des παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν ἄκραν ὁρῶντας, noch die Beziehung des ἐγγύς ist recht klar."

Haec sufficiunt ni fallor ad demonstrandum quam incertus dux viam quaerentibus nostro loco sit Kock, vir cuius merita de Aristophane supra meam laudem sunt.

Inspiciamus nunc editionem Blaydesianam, ubi legimus: „quam partem panopliae repraesentaverit ἡ χύτρα ambigit Wieseler Adv. p. 88, qui nihil statuit. Quum ὁ ὀβελίσκος pro hasta sit (vs. 388), τὸ ὀξύβαφον autem *seu* τὸ τρυβλίον *manu tenendum sit et omnino clypei vice fungatur*, verisimillimum mihi videtur cassidis loco esse fingi τὴν χύτραν. Quae Didymi fuit sententia (Schol. ad vs. 43). Porro si pro clypeo ἡ χύτρα teneri putetur cur, obsecro, mox interrogat Euelpides, τοῖσι δ' ὀφθαλμοῖσι τί;! clypeo enim certe vulgo teguntur oculi" — egregia

observatio — „quare falli videtur Schol. ad vs. 386 et 390, qui ollam loco clypei fuisse existimet."

Vs. 387 ad καθίει annotatum legimus: „humi depone. Cf. Vesp. 387." Haec minus placent, nam καθιέναι non est *deponere* sed *demittere*, quod loco laudato e Vesparum fabula luce clarius ostenditur.

Addidit autem vir doctus: „pro καθίει corrigendum suspicor 'στι θέσθαι" — dii avertant — „i. e. *deponere licet*, aut τίθεσθαι." Haud dubie igitur cogitavit de locutione τίθεσθαι τὰ ὅπλα, quae de scuto deponendo est usitatissima. Itaque arctissime cum καθίει (vel si eum sequimur, cum τίθεσθαι) coniugendum putat τώ τρυβλίω, nam *haec vascula* Blaydesio auctore pro scuto fuerunt. Ambulat igitur Euelpides secundum doctum Britannum *intra castra* (τῶν ὅπλων ἐντός), veruculum dextra, τὼ τρυβλίω sinistra manu tenens, hostem *ex proprinquo observans* (ὁρῶν ἐγγύς).

Fateor multa mihi in his omnibus placere. Nam suo iure Blaydes lectionem traditam προσθοῦ vertit „appone tibi ad oculos." Cf. Ran. vs. 483, ubi

Dio. ἀλλ' οἶσε πρὸς τὴν καρδίαν μου σπογγίαν.

Xan. ἰδοὺ λαβέ. προσθοῦ.

Porro τρυβλίον, trulla manubrio praedita, facile manu teneri, scuti vice fungi potest. Doleo autem v. d. non accuratius explicasse verba παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν ἄκραν ὁρῶντας ἐγγύς; nam loco Euripidis (Phoeniss. vs. 1387), quem conferri iubet:

ἀλλ' εὖ προσῆγον ἀσπίδων κεγχρώμασιν
ὀφθαλμόν,

agitur de *scuto*; nil igitur valet ad explicandum textum, ubi ipso Blaydesio auctore de propugnaculo, de castrorum munimento, sermo fit.

Quod ad formam pluralem τῶν χυτρῶν (vs. 357), dualem τὼ τρυβλίω (vs. 387) attinet, de hac re infra disputabimus.

Iam venimus ad sententiam quam C. Robert proposuit in Herme (Vol. XXXIII. 1898) Zu Aristophanes Vögeln.

Legimus pag. 574: „Die Situation (vs. 386) denkt man (sic!) sich so, dass die beiden Athener die Essignäpfchen, die sie vorher zum Schutz gegen die Vögel in die Augenlöcher der Maske geklemmt" — legit v. d. προσθοῦ, quod aeque male vertit

ac Trendelenburg — „und die *Schüssel* (sic!) die sie mit beiden Händen wie einen Schild vor sich gehalten hatten, auf den Boden legen. Innerhalb des so abgegränzten Lagers sollen sie den Speer, der vorher als Vogelschutz vor ihnen in der Erde stack, schulternd wie Wachtposten auf- und abgehen und gleichzeitig über den Rand der *Schüssel* (παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν ἄκραν) Aussehen nach dem Feinde halten. Um dieses zu können, müssten sie sich aber bei der Niedrigkeit der Schüssel platt auf die Erde legen, wobei von einem Patrouilliren nicht mehr die Rede sein würde."

Robertio igitur auctore editores ad unum omnes τὴν χύτραν pro *scuto* habuerunt; de Blaydesii sententia οὐδεὶς λόγος! Porro ἡ χύτρα fit *lanx*, quo facto textus traditus: παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν ἄκραν ὁρῶντας, hucusque male versus videtur; quid dico? corrupta est lectio tradita et quantocius corrigenda!

Audio et exspecto; pergit vir doctus *suam* sibi sententiam proferens: „Der Bratspiess, das δόρυ, bleibt ruhig im Boden stecken — das Herausziehen würden ja die Vögel nur aggressiv verstehen können, auch müszte es im Texte angedeutet sein — daneben wird die χύτρα, der Schild, hingelegt und während sie so den Speer neben dem Schilde innerhalb des Lagers haben, gehen sie selbst herum παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν Μακρὰν ὁρῶντας ἐγγύς. (Cll. Menandr. fr. 191)."

Igitur μακρὰν pro ἄκραν, nam „es *leuchtet* ein dass ἄκραν mit χύτραν nicht verbunden werden kann."

Doleo, sed sunt plurima in Roberti opinione quae mihi „nicht einleuchten."

Nam primum versus Aristophanis (Thesm. 505 sqq.):

τὸ δ' εἰσέφερε γραῦς ἐν χύτρᾳ τὸ παιδίον

et

ἄπελθ' ἄπελθ', ἤδη γὰρ ὦνέρ μοι δοκῶ
τέξειν· τὸ γὰρ ἦτρον τῆς χύτρας ἐλάκτισεν (sc. τὸ παιδίον)

necnon

Hesychius i. v. χυτρισμός: ἡ τῶν βρεφῶν ἐν ταῖς χύτραις ἔκθεσις mihi persuadent vocem χύτραν minime vertendam esse „patinam" sed „ollam". Idem docet Pollux i. v. χυτρίνδα, ubi legimus: „ὁ μὲν (παῖς) ἔχεται τῆς χύτρας κατὰ τὴν κεφαλὴν τῇ χειρὶ τῇ λαιᾷ περιθέων ἐν κυκλῷ κ. τ. λ.," i. e.: qui puer ad ollam erat

caput eius laeva manu prehensum tenebat, eamque circumcursitabat." Nam quis hercle patinam laeva manu attingens eam circumcursitare potest — nisi qui a Pygmaeis stirpem ducat?

Deinde, si Robertium sequimur, nova atque inaudita ratione duo Athenienses excubias agunt. Unusquisque enim excubitor *armatus* intra vallum ambulat; hi autem *armis depositis* concursant.

Postremo rogo quae fuerint illa castra de quibus noster loquitur, quibusque ex rebus munita?

Displicet quoque in Roberti disputatiuncula quod Blassium secutus τῶν χυτρῶν (vs. 357) mutavit in τὼ χύτρω (immo χύτρα), quae vasa scuti vice esse functa nihilo magis mihi probavit quam vir doctus cuius sententia perpendenda etiam restat.

Pio Franchi de'Cavalieri (Studi italiani I 485) post copiosam disputationem de Pithetaeri Euelpidisque panoplia hisce verbis peroravit:

I. De ciò che sappiamo della forma della χύτρα non possiamo ricavare nulla di certo quanto all'ufficio da essa prestato ai due Ateniensi.

II. Se è probabile che Aristofane ne'Cavalieri assomigliasse lo scudo di Atena Polias ad una χύτρα, probabile è altresì che negli Uccelli abbia fatto la metamorfosi opposta, convertendo due χύτραι in due scudi.

Audimus virum d. argumenta e probabilibus petentem; primum igitur non inutile duco luculento exemplo demonstrare qualia ille probabilia aestimet. Nam referens Blaydesii sententiam, qui, ut vidimus, τὰ τρυβλία pro scutis fuisse coniecit, haec addit (pag. 486 ann. 3):

„Della stessa sentenza fu Didimo, Schol. Av. 43: Δίδυμος δέ φησιν ἀμυντήρια αὐτοὺς τῶν ὀρνέων βαστάζειν, ἀντὶ ὅπλου μὲν τὸ κανοῦν, ἀντὶ δὲ περικεφαλαίας τὴν χύτραν. Dove si noti che, secondo *ogni verosimiglianza*, quel grammatico *identificò* il κανοῦν del v. 43 col τρυβλίον del v. 361 e del v. 387." Quae legens et perlegens oculis fere diffidis.

Didymum confudisse catillum et canistrum! Hic certe valet: „Omnia iam fiunt fieri quae posse negabam"; sed revertamur ad nostrum locum.

Primum contra Francii opinionem observare velim, ipsam

τῆς χύτρας formam quam describit „un vaso rigonfio, molto più concava della σκάφη (p. 490)" magis aptam mihi videri ad caput operiendum quam quae commode manibus teneri possit; frustra enim rogo quomodo aliquis tale vas pro scuto sit gestaturus.

Deinde, ut de arte logica in secunda Francii observatione neglecta taceam, nego in Equitum vs. 1176 Aristophanem τὴν χύτραν posuisse pro τὴν ἀσπίδα. Satis constat hunc versum parodîam esse Solonis verborum: „ὀβριμοπάτρη Παλλὰς 'Αθηναίη χεῖρας ὕπερθεν ἔχει," unde sequitur poetam scripsisse χύτραν pro χεῖρα; manum enim, non scutum Minerva supra civium capita porrectam habet, ut apud Homerum (Δ 249) 'Αργείοις ὑπερέχει χεῖρα Κρονίων.

Postremum credo ipsum v. d. italicum sibi ipsi obloqui; nam cum suam sententiam comprobatam asseveret „dal fatto che i τρυβλία non poterono essere per i due Ateniesi che le buffe o le barbozze degli *elmi*," concedit duos Athenienses gessisse cassides (elmi), quae quid aliud fuerunt quam ipsae *ollae*?

Sed iam satis est. Rettuli quorumdam virorum doctorum sententias, restat ut meam ipsius opinionem modeste proferam. Initium faciam a vs. 357:

δεῖ μάχεσθαι λαμβάνειν τε τῶν χυτρῶν.

Iubet Pithaeterus ollas sumere e supellectile quam secum apportarunt; non nescio vs. 43 de una modo olla sermonem esse — nisi forte legendum sit χύτραΣ — sed talia in poeta minime urgenda puto. Ipse scholiasta ad vs. 43 nos monet: ὅτι δὲ χύτραις ἵδρυον εἴρηται ἐν Εἰρήνῃ (923); insuper fabula quoque *duas* ad minimum ollas poscit, ineptum enim fuisset si ambo Athenienses unam cassidem vel unum scutum habuissent. Quare, si quid video, statim ab initio procedunt in scenam Euelpides et Pithetaerus cum duobus servis, Xanthia et Manodoro, quorum *uterque* iugo (ἀναφόρῳ) gerit canistrum et ollam, ita ut manibus possint portare στρώματα ceteraque impedimenta.

Roganti lectori cur ollae sumendae fuerint, respondet Didymus in Schol. Rav. ad vs. 43: ἀντὶ περικεφαλαίας τὴν χύτραν. Concinunt huic interpretationi ipsa poetae verba. Nam vs. 386 legimus:

ὥστε τὴν χύτραν τώ τε τρυβλίω καθίει i. e.:

demitte et depone ollam quam capite gestas. Proprio quidem sensu in re militari *καθιέναι* valet nostrum „vellen" (e. g. vs. 364), sed talis actio hostilis minime quadrat in vs. 386, ubi hostium animus iam sedatus est. Quod si quis verbum *demittendi* minus apte cum *casside* coniunctum putet, recordetur poetam scripsisse *τὴν χύτραν τῷ τε τρυβλίῳ καθίει*, in quibus verbis *καθεῖναι* magis ob trullas, oculorum tegumina, quam ob ollam electum videtur.

Roganti vero socio Pithetaerus respondet:

γλαῦξ μὲν οὐ πρόσεισι νῷν,

i. e. „olla ulularum arcebit rostra et ungues." Quaeritur, neque iniuria, quid ollae cum ulula?

Vario autem modo prisci interpretes hunc locum explicarunt. Legimus enim ad vs. 357:

Φοβεῖται γὰρ τὴν χύτραν τὰ ὄρνεα διὰ τὸ μέλαν αὐτῶν.

Ad vs. 358:

οὐ διὰ τὴν χύτραν οὐ πρόσεισιν, ὡς Εὐφρόνιος· τοῦτο γὰρ κοινῶς πάντα τὰ ὄρνεα φοβεῖ· ἀλλὰ διὰ τὸ Ἀττικὸν εἶναι τὸ ζῷον· Ἀττικοὶ δὲ καὶ αὐτοί.

Apud Suidam s. v. *χύτραν τρέφειν· ἐπὶ τῶν τεγῶν ἐτίθεσαν, ὅπως μὴ προσέρχωνται αἱ γλαῦκες.*

Sed nemo non videt primum scholium nugatoris esse, qui non de ulula sed de *omnibus* avibus aliquid garriat. Suidae autem doctrina mihi petita videtur ex ipso nostro loco; nam primum vix est credibile veteres Athenienses ululas aves Minervae sacras a tectis suis arcuisse, deinde si fecerint, id quo modo ollis depositis fieri potuerit, non vides; nostri certe agricolae ad aviculas nidificantes alliciendas non arcendas deponunt ollas.

Multo melius placent scholii ad vs. 358 verba: „*διὰ τὸ Ἀττικὸν εἶναι τὸ ζῷον· Ἀττικοὶ δὲ καὶ αὐτοί.*" Ulula non aggreditur Athenienses, utpote quae ipsa Athenis vivat. Recte! sed quo signo cives suos dignoscere poterat *γλαῦξ*? Scilicet *ex olla* quam capite gerunt; nam nisi aliunde notum esset, ipsi nummi Attici nos docere possent Minervam *τὸν κέραμον* ab ipsa inventum sibi proprium habere. Minervae igitur avis non aggredietur homines sub olla Minervae latentes [1]).

---

1) Wieseler Adv. p. 90 putabat noctuae simulacrum ollis Atticis, ut fabricae Atticae legitimum signum, impressum fuisse idque tali loco positum, quo quum capiti inversae imponerentur statim cognosci posset.

Proinde arbitror Pithetaerum socium caput χύτρᾳ operire iubere, quo civem Atticum esse appareat. Simul et ipse ollam capiti suo imponit. Speciem igitur praebent puerorum χυτρίνδα ludentium, quos descripsit Pollux IX § 114.

Pergit Euelpides rogare: „τοῖς δὲ γαμψώνυξι τοισδί;" i. e. „quo telo me defendam contra reliquos hostes aduncis unguibus armatos?" Respondet Pithetaerus:

τὸν ὀβελίσκον ἁρπάσας
εἶτα κατάπηξον πρὸ σαυτοῦ.

Utique enim servandam puto Bentlei emendationem; licet ad vs. 359 annotatum legatur: „κατάπηξον αὐτὸν πρὸς τὴν χύτραν," nihil enim est tribuendum huic observatiunculae grammatici egregie in hoc loco interpretando errantis.

Putavit nimirum χύτραν in terra fuisse positam, quod ut supra explicavimus poeta noluit.

Uterque igitur veruculum arripit quod ante se defigit. „Uterque" dico, nam si me audias, Pithetaerus talem panopliam induit, quali socium se armare iubet. Hoc modo scena fit alacrior et simul verior; quid enim ineptius quam putare e duobus Atheniensibus, qui aeque petantur, quibus aeque necesse sit dimicare, alterum modo arma induere. Necnon textus idem monet, nam vs. 389 legimus: „τὸ δόρυ χρή, τὸν ὀβελίσκον, περιπατεῖν ἔχοντας ἡμᾶς." An est forte qui opinetur *ambos* homines cum *una* hasta ambulasse? Quod si quis observet poetam scripsisse τὴν χύτραν, τὸ δόρυ, τὸν ὀβελίσκον, moneo saepe in re militari articulum singulari numero usurpari, e. g. vs. 364, ubi choragus ad chorum plurimarum avium: κάθες τὸ ῥύγχος. (Cf. nostrum: vel*t* '*t* gewe*er*!).

Obiecerit mihi aliquis: „o bone, nani igitur fuerunt Athenienses, quibus vericula terrae infixa satis in promptu essent?" Minime, viri fuerunt nec τετραπήχεις nec Καρκίνου e gente, verucula autem tenent innisa non in ipsa terra sed in *propugnaculo* quod sibi praestruxerunt, τὰ κανᾶ dico (cf. vs. 43). Post hoc munimentum stant fortissimi homines capitibus ollis adopertis, verua sua in hostem dirigentes, oculis acetabulo catinoque tectis, sed ita tectis ut hostium motum *per tenuem rimam aspicere possint*. Spatium inter duo canistra obsaepiunt τὰ στρώματα cito a duobus servis ibi deposita; servi ipsi per

pugnam metus pleni post dominos se tenent non secus ac multis saeculis post bonus ille Sancho Panza tremens trepidansque strenua facinora heri sui aspiciebat.

Hostium autem animo sedato simulac Pithetaerus iussit: „Ollam catinumque demitte!" (vs. 386 sqq.) uterque, veruculo remoto, suam ollam canistro superimponit, catinum oculis praeligatum resolvit, *τὸν ὀβελίσκον* manu tenens velut excubitor post munimentum (verum vallum cum turribus in utroque cornu) ambulare incipit; interdum autem subsistit, ut capite ad ollam admoto (*ἐγγύς*) praeter summam ollae oram (*παρ' αὐτὴν τὴν χύτραν ἄκραν*) hostes observet. **Τὰ** *ὅπλα* significare posse „castra, munimenta" non est quod moneam.

ΚΩΛΥΕΙ—ΠΟΥ ΛΥΕΙ. — AD THUC. I 144.

νῦν δὲ τούτοις (Lacedaemoniorum legatis) *ἀποκρινάμενοι ἀποπέμψωμεν, Μεγαρέας μὲν ὅτι ἐάσομεν ἀγορᾷ καὶ λιμέσι χρῆσθαι, ἢν καὶ Λακεδαιμόνιοι ξενηλασίας μὴ ποιῶσι μήθ' ἡμῶν μήτε τῶν ἡμετέρων ξυμμάχων· οὔτε γὰρ ἐκεῖνο κωλύει [ἐν] ταῖς σπονδαῖς οὔτε τόδε.* Cum amara irrisione de hostium criminibus sic loquitur Pericles. *Respondeamus istis*, — ait, — *tum nos Megarenses in fora portusque nostros admissuros, cum illi desierint nos sociosque nostros ex sua arcere regione.* Hactenus plana omnia. Id autem, quod ope particularum *neque enim* adiungitur, quin item plenum sit ironiae, dubium esse vix potest. Itaque posco particulam illam ironicam *π ο υ*, *opinor*, et si omittimus *impediendi* verbum, quod plane hinc est alienum, et dubiae fidei praepositionem *ἐν*, habemus mancum hoc enunciatum: *οὔτε γὰρ ἐκεῖνό που * ταῖς σπονδαῖς οὔτε τόδε.*

Hactenus autem quae dixi si probabiliter sunt disputata, sequitur ut verborum sensus esse debeat: *neque enim illud ad pacem confirmandam* CONDUCIT, *opinor, neque hoc nostrum.* „Nos si bellum ciemus Megarenses arcendo, at ipsi Lacedaemonii nihilo secius pacem evertunt, peregrinos enim expellere solent."

Quid multa: ΚΩΛΥΕΙ e ΠΟΥΛΥΕΙ est corruptum: *οὔτε γὰρ ἐκεῖνό π ο υ λ ύ ε ι ταῖς σπονδαῖς οὔτε τόδε.*

Tantum non vidit hoc Cobetus, qui *οὔτε γὰρ ἐκεῖνό π ω λ ύ ε ι τ ὰ ς σ π ο ν δ ὰ ς* scribi iussit. Sed neque particula *πω* quid sibi velit video, neque verbum *λύειν solvere* nunc significat, sed id quod *λ υ σ ι τ ε λ ε ῖ ν*, more prisco; cf. ex. gr. Eur. Med. 566:

ἐμοί τε λύει τοῖσι μέλλουσιν τέκνοις
τὰ ζῶντ' ὀνῆσαι.

J. v. L.

QUISQUILIAE I.

SCRIPSIT

J. W. BECK.

LATENTER = LATE.

In Apulei Metam. libri VI c. decimo tertio Venus Psychae haec: *videsne insistentem celsissimae illi rupi montis ardui verticem, de quo fontis atri fuscae defluunt undae proxumaeque conceptaculo vallis inclusae Stygias inrigant paludes ....*

Iussu Veneris (c. 14) Psyche ad locum horrendum, quem procul potest videre misella puella, se confert: *sed cum primum praedicti iugi conterminos locos appulit, videt (!) rei* (ego: *terrae*) *vastae letalem difficultatem. Namque saxum immani magnitudine procerum et inaccessa salebritate lubricum mediis e faucibus lapidis* (= saxi) *fontes horridos evomebat, qui statim proni foraminis lacunis editi perque proclive delapsi et angusti canalis exarto* (F; *exarcto* φ) *contecti tramite proxumam convallem latenter incidebant.* Postremus editor 'cautus et audax' v. d. Vliet in editone sua aliis locis Apuleium emendavit, aliis correxit, ita ut interdum sanas corporis partes ferro tangeret aut penitus recideret. Quo factum est ut hoc loco Apuleianae artis exemplum tolleret. Namque *angusti canalis exarto .... tramite*, ubi *angustus — exartus* [1]), *canalis* [2]) — *trames*, synonyma synonymis respondent [3]), mutavit *exarto* in '*extrito*'. At vero aliud est vocabulum dignius quod tractetur.

Psyche igitur suis oculis videt montis verticem, de quo aquae fuscae defluunt. Cratera quaedam esse videtur (cf. *proni foraminis lacunae*), unde eiectae aquae per proclive delabuntur in

1) Exartus, cf. expallidus (Suet. Cal. 50), exspromptus (Ter. Andr. 723), exspretus (Pl. Bacch. 416).

2) VI 18 canale directo.

3) VI 13 de quo (vertice) *fontis atri fuscae* defluunt *undae*, IX 12 et *fumosis tenebris vaporosae caliginis* palpebras adesi.

conceptaculum vallis proximae. Quis ferre potest has nugas, quas vernaculo sermone reddam: „een bergtop van buitengewone hoogte en ontoegankelijk van wege de glibberigheid, spoog uit een soort van krater ontzagwekkende watermassa's op, die, zoodra ze uit de trechtervormige opening kwamen, langs de helling afgleden en bedekt(!) door een nauwen weg in 't verborgen(!) in de naastbijzijnde vallei neervielen."

Nihil miror quod Apuleius et editoribus et interpretibus saepius os oblevit. Etenim haud raro vere incomprehensibilis est ventilator ille verborum. Sic non *latenter* illud a 'latens' deductum vult male salsus homo, sed a 'latus' pro 'late'. Id per analogiae vim ad instar adverbii *rarenter* confecit (Flor. 9 et 17), quod ex veteribus scriptoribus deprompserat (Piechotta, Curae Apuleianae p. 39).

Aqua enim *incidit* diffusa in convallem, quo angusto canali (an canalibus?) convehitur (Vergil. Aen. II 467 *turris super agmina late incidit*). Huc arcessendus est locus consimilis (Met. IV 6): de summo vertice fons affluens .... perque prona delapsus evomebat undas argenteas iamque *rivulis pluribus dispersus* ac valles illas agminibus stagnantibus inrigans ....

Ex adv. *latenter* male intellecto ortum est illud 'contectum', quod protinus evellendum est et mutandum in 'convectum'. Quotquot locos comparo nusquam hoc verbum hoc nexu contorto invenio (cf. Met. IV 14, IX 24, X 3), neque lātenter coniunctum est nisi cum aptis verbis et sententiae non alienis (cf. Met. VI 13, VIII 5, VIII 16 l. abscondere, IX 5 l. irrepere, V 7 l. adquiescere). Itaque interpretationis altera pars sic restauranda est: en langs enge wegen gevoerd zich wijd en zijd uitstortte in de naastbijzijnde vallei.

ACTUTUM.

Nuper O. Hey in Woelfflini Archivo XI 1 p. 35 de hoc adverbio temporis disseruit. Quae observationes me impulerunt ut, quae ipse iam pridem animo volvebam, ne reprimerem.

Iam satis constat in sermone cotidiano quam multa nata sint vocabula pronuntiatione celeri plurium vocum vi unius ictus gravioris prolatarum: goodbye (god be with ye), abrolho, abrojo (voetangel, aperi oculum), désormais (de ex hora magis), malade (male habitus), cet. Itemque constat multas voces et elocutiones per contaminationem nasci [1]), de qua re praeter librum illum egregium, quem scripsit H. Paul (Prinzipien d. Sprachgeschichte, 3e Aufl. p. 145), legenda est disputatio Ziemeriana (Junggrammatische Streifzüge, pars II). Veteres — quod testantur comici latini — saepe imperativo modo adiungunt *age*, *dum*, *agedum*, *i*, vel pron. personale: age abi; agedum veni; tu dic. Finge tibi hos imperativos:

age tu veni
agedum veni

Per contaminationem oriuntur: *áge tu dum veni*, vel sub uno ictu fortiore pronuntiata ore Romano: 'ac-tu-tum veni'. Qui, quod iubet, firmat aliquo vocabulo, celeritatem actionis desiderat. Praeter alia conferri potest: *sta*, *ades ilico* (= ín loco), quod transiit in significationem temporalem: *statim*. *Actutum* plerumque invenimus apud verba eundi, veniendi, ducendi, vocandi; usu cotidiano paulatim latiorem campum occupavit (actutum nosces, emoriamur). Sed iam Plauti aetate originem vocabuli ignorabant: Poenul. 784: *Age*, omitte *actutum*, furcifer, marsupium.

CAPTIVITAS = CAECITAS.

Apul. Met. I 6: uxor persolutis feralibus officiis luctu et maerore diuturno deformata diffletis paene ad extremam captivitatem (Salmas.: caecitatem) oculis suis ....

Hildebrand in ed. Apuleiana de significatione voc. 'captivitas' tacet, Georges in lex. s. v.: das Gebunden sein, der beschränkte

1) Ap. Met. VI 17 te .... praecipitem .... extinguere (= te dare praecipitem + te extinguere).

Cic. de inv. 2, 2, 5 exemplorum elegendi potestas (= *exemplorum* elegendorum + exempla *elegendi* p.). Nostrum 'moeras' = moer + maras, medii aevi voc.

Gebrauch, qui hunc locum addens minus dicit nihilo. Quid aliud restat nisi ut ipsi ex tenebris ad lucem emergere conemur. Vulgata sunt haec: oculo, luminibus captus, oculis et auribus captus, mente captus (cf. Liv. II 36, XXI 58). Est igitur 'captus' = *privatus* aut *debilis*. Conditionem autem hominis oculis capti dici 'captivitatem' eo facilius potest credi, quod 'captivus' etiam = debilis, mancus (Firmic. math. 8, 27). Num Apuleius primus huic vocabulo hanc significationem imposuerit non comperio.

AD APUL. MET. IV 28.

„Iamque proximas civitates et attiguas regiones fama pervaserat deam, quam caerulum profundum pelagi peperit et ros spumantium fluctuum educavit, iam *numinis sui* passim *tributa venia* in mediis conversari populi coetibus ...."

Si comparo V 6: *novae nuptae precibus veniam tribuit* desidero hoc loco dativum substantivi alicuius. Conicio igitur: *numinis sui ‹uisui› passim tributa uenia.*

AD APUL. MET. VI 9.

„Quam (Psychen) ubi primum inductam oblatamque sibi conspexit Venus, laetissimum cachinnum extollit et qualem solent frequenter irati" (ego: *errati*).

Venus Psychen diu multumque quaesitam reperire nequivit. Mercurio adiuvante Veneri traditur puella. Dea cachinnum extollit et qualem solent frequenter errati i. e. circumducti, qui tandem consecuti, quod diu frustra optabant, gaudio exsultant. Atque ut *temperare, iurare, undare*, cet. significationem transitivam accipere possunt, ita verbum errandi potest; quod neque per se mirum est neque ab Apulei scribendi ratione alienum.

(*Continuabuntur*).

SPICILEGIUM STATIANUM.

SCRIPSIT

H. T. KARSTEN.

Dedit nuper Fredericus Vollmer Statii Silvarum editionem [1]) plenissimis subsidiis ita instructam ut nihil desideres, cuiusque praefatio, textus, locorum parallelorum collectio, commentarius denique amplissimus quantum bonae frugis contineant, omnes qui noverint agnoscent. Praesertim laudanda est sobrietas iudicii, quae textum ad optimorum librorum [2]) fidem constitutum, liberavit correctionum farragine, qua per saeculorum decursum viri docti Papinium oneraverant. V. servavit ex his non nisi satis certas ac paene necessarias abiectis reliquis quantumvis elegantibus et blandis. Maxima autem editionis Silvarum molestia posita est in permultis illis locis, ubi librorum memoria sincera nec corrigenda esse videtur, sed quorum tamen intellectus valde anceps est et dubius. Omnes hos locos V. magna cura et doctrina explanare conatus est. Id autem sibi feliciter semper cessisse ne ipse quidem adfirmabit. In multis locis optimam operam praestitit, sed non desunt ubi explicare studuit ea, quae sanam explicationem vix admittant, sive quod traditae memoriae nimis tenax corrupta pro sinceris habuit, sive quia nimium tribuit ipsi Papinio eumque in tanta illa scribendi festinatione — nam plerasque silvas paucorum dierum spatio se composuisse testatur [3]) — recte tamen et plane semper

1) Prodiit apud Teubn. 1898.

2) De his propediem plura nos docebit editio critica, quam praeparat Maur. Krohn.

3) De hac re infra videbimus.

expressisse, quae meditatus erat, rebatur. Verissime autem Baehrensius in edit. praef. p. XVII sic scripsit: „Statius, „ut ab ingenio maximus est in silvis [1]), ita deficit ab arte, nam „cum plerumque tempus brevissimum ad perficienda carmina a „patronis iussa ei suppeteret, naturae indolem secutus minus „expoliendi curae vacare potuit", et p. XIX: „itaque sic ars „critica in silvis est exercenda ut non nimis severe examinemus „ea, quae ad .... carminum compositionem spectant".

Retractabo igitur locos praecipuos ubi V. rem acu tetigisse non videtur hisque subvenire temptabo nova interpretatione aut, si necesse est, emendatione.

LIBER PRIMUS.

I. 1. Equus maximus Domitiani Imperatoris.

In colossi descriptione initium fit ab equo, qui magnitudine Troianum exsuperet neque a Troianis moveri potuisset. Eo quoque hic differt ab illo, quod non portat infestos Achivos, sed Caesarem aspectu placido. Tandem sequitur comparatio cum Marte equo insidente:

Hunc neque discissis cepissent Pergama muris
nec grege permixto pueri innuptaeque puellae
ipse nec Aeneas nec magnus duceret Hector.
Adde quod ille nocens saevosque amplexus Achivos,
hunc mitis commendat eques: iuvat ora tueri
mixta notis belli placidamque gerentia pacem.
Nec veris maiora putes: par forma decorque
par honor. Exhaustis Martem non altius armis
Bistonius portat sonipes magnoque superbit
pondere nec tardo raptus prope flumina cursu
fumat et ingenti propellit Strymona flatu.

Versus 17 effati Delphici instar est. Quae sint illa *vera* et *maiora*, cuiusnam *forma decor honor* dicatur esse *par* et cuinam, haec omnia scriptor reliquit nobis divinanda. Solutio horum

---

1) Recte sic B. — Madvigius in Adv. Crit. II 251 nimis alto supercilio Silvas contempsit, quod probaturum me spero.

aenigmatum Vollmero non successit. Opinatur verba *nec veris maiora putes* dici ad lectorem et significare: „noli putare vero maius „esse, quod dixi de equi magnitudine exsuperante Troianum". Citavit tres locos, ubi Statius similia in parenthesi de se professus sit, verum qui hos comparat, videbit inter hunc et illos hoc interesse, quod illic planissime expressit quod volebat: II 1. 50 *nil veris adfingo bonis.* 6. 29 *non fallo* e. q. s. III 2. 15 *dicere ... fas sit mihi.* Si igitur hoc quoque loco semet ipse respexisset, aperte scripsisset: *nec veris maiora fero* v. t. q. Nec porro hoc probandum, quod *maiora* refertur solum ad ea quae dixit de equo, cum proxime praecedat mentio et equi et equitis. Sed fac paulisper cum V. poetam nos monuisse, se non mentiri de equi magnitudine, tunc sane exspectamus, ut sententia, quae post duo puncta (quae etiam habet V.) sequitur, hoc ipsum probet aut declaret. Sed nihil minus; nam V. sic eam reddidit: „seine (equi) Grösse und Schönheit entspricht der Ehre, „dass er den Kaiser trägt", quae ad verba praecedentia nihil pertinent. Et vide, quam falsa haec sit translatio, quae responderet his fere latinis: *par forma decorque* equi *honori* equitis.

Me iudice vir doctus nodos in scirpo quaesivit, cum in promptu sit interpretatio simplicissima. Tam in colossis quam in signis minutis [1]) fingendis summa cura est artificis ut ea, quae modum formamque humanam excedant, huius tamen decorem et elegantiam retineant. Igitur colossum ingentem sic laudat coram spectatore quolibet: *nec putes* equitem et equum *maiora* esse *veris*, quandoquidem *forma decor honor* (maiestas) colossi respondent formae decori honori veri vivique Caesaris et equi.

Cum hac autem interpretatione congruit quod etiam comparatio sequens pertinet ad equum èt ad equitem. Ob oculos proponit sonipedem Martis portantem deum, qui equitat animi causa post bella (*exhaustis armis*, in bello Gradivus non utitur equo). Rapitur equus celeri (*nec tardo*) cursu prope flumen, *fumat* sudore (Verg. Aen. 12. 338) et *ingenti propellit Strymona flatu.*

Mirabilem effectum anhelitus equi illustrat locus, qui praeteriit Vollmerum, de curru Martis in certamine, Theb. III 424:

---

1) Cf. IV 6 de Hercule epitrapezio, cuius mensura erat intra pedem, vs. 39 sqq.

Fama ... ante volat currum flatuque impulsa gementum
alipedum trepidas denso cum murmure plumas
excutit.

Quomodo autem equus flatu Strymona propulerit, utrum ingressus in fluvium (sic V.) an ex ripa an aliter, hoc nobis nec sibi fortasse in scribendi festinatione planum fecit ipse Statius.

Insidet autem equo Domitianus altera manu pacem commendans in altera portans Minervam cum Aegide:

37 dextra vetat pugnes lavium Tritonia virgo
non gravat et sectae praetendit colla Medusae
ceu stimulis accendit equum.

Primi editores iam bene correxerunt *pugnas*, *laevam*. V. retinuit *pugnes* „dass man kämpfe", sed secunda persona ab loci gravitate aliena videtur. Quae sequuntur sic distinguo: *et sectae pr. c. Medusae: ceu stimulis accendit equum*, per parataxin [1]). Dea ita tenet aegida pone collum equi, ut spectatoribus hac, quasi stimulis, equum terrere et accendere videatur. Aliter V., qui putat *stimulis* indicari hastam deae.

Dum colossus construitur

64 strepit ardua pulsu
machina; continuus per septem culmina montis
it fragor et magnae fingit vaga murmura Romae.

Perperam V. *montis* (*-es*) intactum reliquit et pro *fingit* legit *linquit*, unde orta est haec verborum structura et versio perversa: „ununterbrochen dringt der Lärm zu den sieben Bergen „(*it septem montes* „accusativus der Richtung") über alle Kuppen „sich verteilend, hin, und lässt (*linquit*) das verworrene Ge„brause der grossen Roma hinter sich, d. h., übertönt es".

Fugit eum *montis* deberi librario, cuius auribus ex proximo vs. 59 *quae superiniecti portaret culmina montis*, inhaerebat iunctura *culmina montis*, ita ut mox perperam utrumque repeteret. Licet igitur pro *montis* substituere aptissimum quodque vocabulum, velut *Martis* (Gron.).

Immerito autem V. mutavit *fingit* in *linquit*. Aptius multo ante Heinsius et Marklandus correxerant *vincit*, sed ne

1) Ceu stimulis = quasi st., ut in V 3. 73.

hoc quidem necessarium, quandoquidem verba *fragor* ... *fingit vaga murmura Romae*, per duplicem metaphoram rhetorico poeta prorsus dignam hoc exprimunt: „per *fragorem* machinarum et operantium *effingitur* colossus (cf. vs. 6), de cuius forma et splendore iam per totam urbem eunt rumores *vagi*" [1]).

I. 2. Epithalamion in Stellam et Violentillam.

Venus intrat aedes Violentillae, quae dicuntur esse vs. 147:

digna deae sedes viridis, nec sordet ab astris.

Pro *viridis* V. recepit antiquam correctionem (non antiqui codicis lectionem, ut ille opinatur) *nitidis*, quod tamen iam Marklandus repudiavit, quia proxime praecedit vs. 145 *nitidos* ... *penates*. Quamquam *viridis* non valde placet [2]), tamen hoc intellexit fortasse Statius de sedis amoenitate [3]). *Ab astris* i. e. post coelum, unde recens adest Venus, dictum ut apud Ovid. Pont. 4. 5. 26 *a magnis hunc colit ille deis*.

Marmoreus splendor peristylii dein describitur:

Hic Libycus Phrygiusque silex, hic dura Laconum
saxa virent, hic flexus onyx et concolor alto
vena mari rupesque nitent, quis purpura saepe
Oebalis et Tyrii moderator livet aeni.

Postrema aperte hoc significant: „*et nitent rupes* i. e. marmora „purpurea, quorum splendido colori invidet saepe purpurae „Laconicae et Tyriae fabricator (is, qui cocturam purpurae „Tyriae moderatur)". Nullo fundamento satis firmo nititur Vollmeri interpretatio: „*et nitent* marmor Laconicum „atque Tyrium, quorum pulchro colori invidet fabricator „purpurae Laconicae et Tyriae", ut ipsius descriptione utar: „die Umschreibung ... bezeichnet durch die Ortsnamen, die „St. künstlich in den Nebensatz zieht, zwei bestimmte Sorten, „Porphyr aus Laconien von Taenarum und aus Tyrus ... [4]).

---

1) Cf. I 4. 14 *Sileant peioris murmura famae*, et I 2. 29 de rumoribus urbanis. Ad supplendam vocem post *culmina* nil iuvant permulti loci ubi septem colles Romani memorantur I 2. 6 et 191, 4. 13, 5. 23. II 7. 45. III 4. 47. IV 1. 5, 3. 26.

2) Baehrens retinuit, sed Markl. *summis*.

3) Quint. 12. 5. 4: *fructum studiorum viridem et adhuc dulcem*.

4) Addit in parenthesi marmor Tyrium commemorari tantum hoc loco et in I 5. 39. Apparet h. l. mentionem eius nullam fieri. De altero versu mox videbo.

„Auf beide Sorten von Stein ist der an denselben Orten er„zeugte Purpur oder sein Verfertiger ... wegen ihrer schönen „Farben eifersüchtig".

In vs. 233 sqq. undique confluunt familiares et propinqui ad salutandum novum maritum et uxorem:

Omnis honos, cuncti veniunt ad limina fasces,
omnis plebeio teritur praetexta tumultu:
hinc eques, hinc iuvenum q u e s t u s, stola mixta laborat.
Felices utrosque vocant.

In vs. 235 V. librorum lectionem *questus* temere servare conatur hac arbitraria interpretatione: *„hinc eques* queritur, *hinc „iuvenum questus* sunt" [1]). Etiam hoc ineptum est, iuvenes queri, cum teruntur, quippe qui in plebeio tumultu potius iocis et ictibus indulgere soleant. Optima videtur M a r k l a n d i correctio *c o e t u s* (cf. I 4. 115), et res ita pingitur: *omni honori* h. e. consulibus et praetoribus viam aperiunt lictores (*fasces*), reliqui praetextati sibi viam faciunt ipsi per plebeios spectatores (*pl. teruntur tum.*), nempe singuli equites et coetus iuvenum nobilium. Dein *stolam mixtam* recte intellegit V. „die unter die Menge gemischten Frauen". Itaque vs. 235 suppleo hunc in modum: *hinc eques* venit, *hinc iuvenum coetus* veniunt.

I. 3. Villa Tiburtina Manilii Vopisci.

24 Litus utrumque domi nec te mitissimus amnis
dividit. Alternas servant praetoria ripas.
N o n e x t e r n a s i b i f l u v i o r u m o b s t a r e q u e r u n t u r.
Sestiacos nunc fama sinus pelagusque natatum
iactet et audaci victos delphinas ephebo!
Hic aeterna quies, nullis hic iura procellis,
numquam fervor aquis.

Non librarius, sed poeta culpandus esse videtur, qui dum venatur orationem breviloquentem et exquisitam, rei descriptionem obumbravit. Satis apparet eum hoc voluisse: „villa ab utraque parte Anienis aedificata est (*alternas s. pr. ripas*) [2]), ita quidem

1) Exemplum citat IV 4. 82, quod tamen non convenit.
2) Cf. vs. 64: *alternas mensas*, et II 2. 49. 82: *praetoria*.

ut utraque ripa domestica sit (*litus utr. domi*) [1]); hinc te, quicumque es, qui villam visitas [2]), amnis non impedit, quominus hinc illuc transeas".

Laboramus in vs. 26, quem Markland sic interpunxit et correxit: *alternas s. pr r. non externa* (sc. praetoria) *sibi*, *fluvium ve obstare q.*

Hanc correctionem merito neglexit V., nec minus merito Baehrensii *fluviove apstare*, aut Ottonis *fluviove obstare*. In ipsius tamen versione non magis acquiesco: „Sie (die Gebäuden) beklagen sich nicht dass der Fluss draussen „ihnen im Wege stehe, d. h. ihre Verbindung hindere". *Fluviorum* usurpari de uno Aniene nullus credo, quidquid dicit V., porro *externa* (draussen) in hac versione languidissimum est additamentum. Si sana est lectio, *externa fluviorum*, ut *lubrica itinerum*, *summa montium*, sim., nihil sunt nisi *externi fluvii*, itaque ponenda sunt duo puncta post *queruntur* et sententiae sic coniungendae: „aedificia utrinque posita *non queruntur* „*sibi obstare fluvios*, quales *externi* sunt, velut *Sestiacus*, qui „*fama* quidem est nobilis, sed traiectum fluctibus prohibet, „dum *hic aeterna quies* e. q. s."

In eodem carmine denuo festinanti negligentiae ipsius Statii imputandi videntur versus obscuri de signis metallinis in balneo.

47 Vidi artes veterumque manus variisque metalla
viva modis. Labor est auri memorare figuras
aut ebur aut dignas digitis contingere gemmas
quicquid et argento primum vel in aere minori
lusit et enormes manus est experta colossos.

Marklandus, ut in re desperata, haec adnotavit: „Totum „locum sic soleo legere: *quicquid et argento Mentor, vel in aere* „*Myronis* (sic iam primi edd.), *Zeuxidis aut vario manus est ex-* „*perta colore*"! Acquiescendum videtur in Vollmeri interpretatione, quae latine sic fere audit: „labor est memorare . . . omnes „figuras minores, quas artificis manus primum lusit in argento

1) Fortasse pontibus erant iunctae ut in villa Varronis.

2) Sic vulgo. Vollm pronomen *te* perperam rettulit ad ipsam domum. Sed hanc si compellat id diserte indicat, ut in vs. 39: *te* . . . *aula*. Visitator quivis compellatur per *te*, ut in vs. 89.

„vel in aere, experiens his primis tentaminibus futuros colossos „earundem figurarum". Igitur *manus primum lusit . . . et experta est* = *m.* prius *lusit* . . . quam *e. est.*

Possidebat igitur Vopiscus specimina illa pretiosa, quae vulgo figlina, illi tamen nunc reddita argento vel aere, artifices temptare solent pro exemplis figurarum maiorum.

I 4. Soteria Rutuli Gallici.

Praefectum urbis Rutulium Gallum valetudinem recuperasse gaudeat quicquid ad eius provinciam pertinet. Igitur *cohortes urbanae . . . leges . . . urbesque togatae* (Italicae)

certent laetitia nosterque ex ordine collis
confremat.

Hic *collis* quominus habeatur pro Helicone, prohibet quod vs. 19 sqq. Phoebus Musaeque ab hoc carmine prorsus arcentur. Vollm. recte intelligit septem colles Romanos respuitque coniecturas doctorum varias. Minus vere tamen putat *ex ordine* vix differre ab *omnibus.* Loci quos citavit ex Silvis et Thebaide, quibus adde etiam III 3. 36, hoc non probant, itaque hoc quoque loco singulorum collium acclamationes quasi per echo sese excipiunt.

I 5. Balneum Claudii Etrusci.

In decorando cubiculo dicitur non admissum esse marmor Thasium nec Carystium, neque onyx aut ophites, sed tantum Numidicum purpureum et Synnadicum rubris maculis distinctum:

36 Sola nitet Nomadum decisa metallis
purpura [1]), sola, cavo Phrygiae quam Synnados antro
ipse cruentavit maculis lucentibus Attis.

Dein sequitur vs. obscurus et corruptus:

Quoque Tyri niveas secat et Sidonia rupes.

Pro *quoque* correxerunt perperam *quaeque,* = *et sola nitet purpura* (marmor purpureum) *Tyri et Sidonia, quae secat niveas rupes.* Vollmer legit *cumque Tyri*: „und zugleich mit dem Marmor „von Tyrus durchschneidet der (rote) Sidonische die weissen

1) Cf. II 2 92: *hic Nomadum lucent flaventia saxa.* Ibique Vollm. p. 251.

„Steinsorten". Sive autem legis *quaeque* sive *cumque*, obstat quod marmoris Tyrii aut Sidonii neque hodie ulla vestigia exstant, neque apud veteres usquam fit mentio [1]). Praeterea *niveae rupes*, i. e. marmor candidum, prorsus absunt a cubiculo, in quo sola purpurea nitere dicuntur. Puto igitur legendum esse *quasque Tyri n. s. et Sidonia rupes* [2]), in quo *purpura Tyri et Sidonia* non marmor indicat, sed ipsum colorem purpureum, ut sententia sit: *et* nitent *rupes niveae quas secat purpura Tyri et Sidonia*, h. e. „nitet marmor candidum sectum vel distinctum venis coloris poenici".

Heinsius in hoc vs. sic lusit: *quasque Tyrus vena secat et Sidonide rupes*, unde Baehrens: *quaeque Tyri venas s. et Sidonia rupes*.

Ne autem deteriorum tantum locorum commemoratione apud lectorem nimis noceam poetae, qui a multis iniuria spernitur, citabo interdum versus ac descriptiones nitore et elegantia insignes, veluti ex hoc libro:

2. 19 sqq. Amor et Gratia nubem florum olentium coniciunt in Violentillam, quos illam protegens excipit Stella:

Nec blandus Amor nec Gratia cessat
amplexum niveos optatae coniugis artus
floribus innumeris et olenti spargere nimbo.
Tu modo fronte rosas, violis modo lilia mixta
excipis et dominae niveis a vultibus obstas.

3. 70 sqq. In antris et lacubus villae Tiburtinae Vopisci

Anienus fonte relicto
nocte sub arcana glaucos exutus amictus
huc illuc fragili prosternit pectora musco
aut ingens in stagna cadit vitreasque natatu
plaudit aquas, illa recubat Tiburnus in umbra,
illuc sulpureos cupit Albula mergere crines, e. q. s.

5. 15 sqq. In descriptione balnei Etrusci invocantur Nereides:

Ite, deae virides, liquidosque advertite vultus

---

1) Cf. supra ad I 2. 151.

2) *Quasque* iam habere nunc video Marklandum, cuius tamen totius vs. lectionem non intelligo: *Quasque Tyrus n. s., et Sidonia rupes.*

et vitreum teneris crinem redimite corymbis
veste nihil tectae, quales emergitis altis
fontibus et visu Satyros torquetis amantes.

LIBER SECUNDUS.

In praefatione libri secundi ad Atedium Meliorem, ut vulgo, enumerat Silvas, quas liber contineat:

„Primum enim habet Glauciam nostrum, cuius gratissima „infantia et qualem plerumque infelices [1]) sortiuntur apud te „complexus amabam iam non tibi. huius amissi recens vulnus, „ut scis, epicedio prosecutus sum adeo festinanter", e. q. s.

Inde a Domitio Calderino locum plerumque sic ediderunt: *cuius gratissimam infantiam ... apud te complexus amabam. Iam vero tibi huius amissi* e. q. s. Sed *iam vero* est infelicissima correctio, cum haec particula, nam fere una est, usurpetur tantum in transitione ad argumentum novum et prae ceteris notatu dignum [2]). Vollmer librorum lectionem tueri conatus est verbis „apud te complexus amabam" in parenthesi positis, sed haec tamen addidit: „doch hege ich selbst Zweifel ob nicht „doch der kurze Ausdruck *iam non tibi* (est) verderbt oder durch „eine Lücke hinter *tibi* verstummelt sei". Cum igitur coniecturae suae parum fidei ipse habeat, eam redarguere supersedeo. Sed hoc verum vidit, locum lacuna laborare post *tibi*, etenim Statius sic scripsisse videtur: *cuius gratissimam infantiam ..., apud te complexus, amabam iam tunc* (t̄c pro n̄) *tibi* celebrare, *huius* e. q. s. Concinne sibi opponuntur: *cuius infantiam ... huius amissi r. v.*; ad *complexus*, sc. caritate, obiectum cogita Glauciam. Cf. Cic. ad fam. II 8. 2 *da te homini: complectetur, mihi crede*, ad Att. XVI 15. 3 *ut adulescentem ... complecterer.*

Quod supplevi verbum *celebrare*, dubitari vix potest, quin

---

1) Glaucias, puer Melioris, mature diem obierat. Cf. Martialis, epigr. VI 28 et 29.

2) Cf. e. g. Cic. nat. deor. I 39. II 126, 147, 148, 155, 161; de div. II 55, 127, al.

vivum etiam puerum patroni versiculis genethliacis aliisve aliquando celebraverit.

II 1. Epicedion Glauciae.

Post prooemium incipit pueri laudatio a vs. 36, in qua haec legimus

51 heu lactea colla
bracchiaque numquam domini sine pondere cervix.

V. cum omnibus edd. dedit *bracchiaque et numquam*, quod tamen vix probandum est.

Praeter Anchisen, qui unus *in nati trepidus cervice pependit* Prop. IV 1. 43, iuniores tantum in seniorum cervicibus pendere solent (I 2. 103, II 2. 202 = III 2. 132. Ovid. F. III 760 *deque viri collo dulce pependit onus*. Val. Fl. I 259). Hac de causa V. rectissime coniunxit *cervix domini*. Sic tamen oritur sententia parum vero similis, dicitur enim Melioris cervix numquam esse sine pondere Glauciae, cum contra hoc dulci pondere in perpetuum careat. Atque copulam *et* minus aptam esse ipse sensit V. idque expressit his verbis, paulo tamen obscurioribus: „die etwas auffällige Verbindung mit *et* erklärt „sich dadurch, dass ja die *brachia* sich um den Nacken des „Herrn schlingen". Denique, quod cervix, cuiuscumque est, dicitur *numquam* sine pondere esse, hoc etiam inter amantissimos nimium et vix tolerabile videtur. Omnia autem sana sunt, ni fallor, si corrigimus: *heu lactea colla brachiaque! heu nunc iam* (nūcȷā pro nūqā) *d. s. p. cervix*, ut deplorentur lactea pueri colla et brachia utque cervix domini in perpetuum iis carere dicatur.

II 3. Arbor Atedii Melioris.

In lepidissimo carmine de platano formaturae insolitae narratur eius origo ex nympha venatrice, quae Pana fugit donec perveniat ad stagnum in monte Caelio.

14 ibi demum victa labore
fessa metu, qua nunc placidi Melioris aperti
stant sine fraude lares, flavos collegit amictus
artius et niveae posuit se margine ripae.

In postremo versu leve vitium molestias facessivit interpretibus, dum praeteriit eos me iudice multo gravius. Ripa sane mire dicitur *nivea*, pro quo coniecerunt *curvae* vel *nitidae*, Marklandus etiam *viridi . . . margine rivi*, immemor in Thebaide quoque legi *margine ripae stat pecus* (IV 702)[1]. V. suspicatur ripam *niveam* appellari propter album silicem.

Sed est quod mireris neminem offendisse, quod Nympha dicitur collecto artius amictu *se posuisse* in ripa, cum ex sequenti narratione appareat, eam labore victam repente obdormivisse, qualis statim conspicitur a deo, qui tamen attrectare eam non potuit, cum evadat in aquam expergefacta a Diana, quae

laevamque soporae
Naidos aversa fertur tetigisse sagitta,

itaque suspicor librariorum errore non insolito litteras esse traiectas et rescribendum *et nivea sopita est m. r.*, quod ideo quoque aptum videtur, quia amictus artius colligi solet non a discumbentibus, sed a dormituris.

Mox Melioris laudes praedicantur, ut in carmine die genitali dato, et ipse sic compellatur

68 incorrupte fidem nullosque experte tumultus
et secrete, palam quod digeris ordine vitam.

Pro *quod* alii dederunt *qui*, alii *quom*, ut V., qui adnotat: „Atedius erfüllt diese Forderung (scil. secretum vivere, λάθε „βιώσας), ohne doch ins Extrem zu verfallen; er lebt *palam* „(und) *ordine*"; ergo versiculus hoc significaret: „o tu, qui „secrete vivis, sed simul palam et ordine", haec autem quomodo inter se concordent non video. *Quod* recte se habet et causam reddit, cur Atedius vivat fide incorrupta, expers tumultus, secrete sibi, nempe quia in vita externa (*palam*) se gerit prudenti consilio (*ordine*). Hinc in praefatione appellatus est *in omni vitae colore tersissimus*, et modo: *placidi Melioris aperti stant sine fraude lares*; amicos etiam mortuos pie colebat (II 1. 191 sqq.), nec ullos honores petivisse videtur.

---

1) Hunc locum citans V. addere potuit utriusque exemplum ex Ovidii Fastis II 222: *riparum margine clausos agros.*

II 5. Leo mansuetus.

Statim ab initio bestiam sic alloquitur:

Quid tibi monstrata mansuescere profuit ira?

Pro *monstrata* antiquissima correctio est *constrata*, unde perversa haec doctrina invasit lexica, participium *constratus* semel tropice usurpatum esse a Statio h. l. Codicum lectio rectissima est et sic interpretanda: „Quid tibi profuit, quod indulgenter mansuefieri te passus es, cum tamen irae tuae vim olim monstravisses, hac autem facile huic ignominiae te surripere potuisti". In honorem leonis fingit eum non invitum mansuefactum esse, sed aliquid inde commodi sperantem.

Etiam V. librorum lectionem restituit, sed perperam me iudice contendit *monstrata* h. l. idem esse quod *docta* [1]): „die „*ira*, welche die Natur dem Löwen *monstravit*, verlernt er, „indem er *mansuescit*"; vertit igitur: „Quid t. pr. iram, quam „natura te docuerat, amittere mansuefacto", quod Latinis inesse non video.

II 6. Consolatio ad Flavium Ursum de amissione pueri delicati.

In prooemio docet amissionem pueri nonnumquam graviorem esse quam affinium.

maesta et lamenta sororum
et fratrum gemitus: ad te tamen at procul intrat
altius in sensus maioraque vulnera vincit
plaga minor [2]).

Alterum versum temptarunt coniecturis partim audacibus partim duris: *arte tamen et* Domit., *haeret tamen et* Markl., *ardet tamen ac* Baehr., *at item tamen, at* Krohn, *alte tamen et* Vollm. Dum certiora aliquis invenerit, suspicor Statium dedisse *adeo tamen, ah, pr. i.* De *ah* vel *a* cf. V. 5. 53, III 3. 25, 124, de *adeo* cum comparativo Plaut. Amph. 1134; *multo adeo melius*. Sil. Ital. XI 89: *maiore adeo ... motu*.

1) Ut in III 3. 39.

2) *Procul altius* ut in vs. 34 *procul pulchrior*. De re cf. II 1. 4.

In ea parte epicedii, quae est de aegritudine et morte pueri, Rhamnusia virgo prius eius vires et speciem laete efflorescere iubet, ut dein cum maiore luctu eum extinguat:

74 Ac primum implevitque toros oculisque nitorem
addidit ac solito sublimius ora levavit,
heu, misero letale favens seseque videndo
torsit et invidia mortemque amplexa iacenti
iniecit nexus carpsitque immitis adunca
ora verenda manu

Implevit toros: V. „füllte seine Muskeln mit Blut". Ego simpliciter verto: *ampliavit t.*, ut Celsus I 3: *implet corpus modica exercitatio* ... *extenuat corpus aqua calida* etc.

Solito sublimius ora levavit: V. „gab ihm ein erhabeneres „Aussehen", quod vix convenit de puero. Ego: levavit staturam minus erectam, faciem oculosque demissos, qualia pueri exhibere solent. Denique in *heu misero letale favens* perperam V. cogitat de aliqua pueri superbia leto punienda „um seine ὕβρις „dann mit dem Tode zu strafen", cum significet tantum, deae munera esse praesagia leti.

Sed haec leviora. Summa difficultas est in sequentibus. Primum quaeritur, quo pertineant *et invidia* et quid sibi velint. V. iunxit *seseque torsit videndo et invidia*: „dabei quält sich die Göttin „selbt ihrer Natur gemäss mit dem Sehen und dem Neide, „den ihr das Sehen einflösste". Sed quid hoc est, nisi tautologia, nam qui *sese torquet videndo* (alterius prosperitatem), is hoc ipsum facit ex invidia [1]). Quin totam illam pueri recreationem susceperat virgo Rhamnusia ab insito livore, non differt enim apud Statium ab illo numine, quod mortalium felicitati invidet eamque detrahere conatur assidue. Appellatur eadem modo Rhamnusia, modo Lachesis II 1. 120 sqq., qui locus cum nostro proxime convenit:

Scilicet infausta Lachesis cunabula dextra
attigit et gremio puerum complexa fovebat
invidia: illa genas et adultum comere crinem,
et monstrare artes et verba effingere, quae nunc
plangimus,

1) Minus dura, sed tamen tautologia est etiam in Baehrensii coniectura *torsit ab invidia*. Idem dein correxit *mortisque*.

modo Parca (ibid. 137 sq.) et Fata (supra 58 sq., II 7. 89 sq.) vel etiam Invidia (V 1. 137 sqq.)[1]. Haeremus igitur in verbis *et invidia*, nam cum sequentibus iungi non posse in oculos incurrit.

Non minus nos vexant quae sequuntur: *mortemque amplexa iacenti iniecit nexus*. V. corrigens *nexu* verba sic construxit: *nexu amplexa* puerum, *mortem iacenti* ei *iniecit*: „wie sich die Rh. „nun auf den Knaben wirft und ihn tötet". Itaque *inicere mortem* putat significare posse *interficere*, quod non credo. *Mors*, ut iam intellexit Marklandus, est numen mortis, quod arripit (*amplexa*) Rhamnusia et in puerum conicit ut eum extinguat, dum ipsa interim *carpsit adunca ora verenda manu* (cf. II 1. 138). Dea *Mors* cum *Parca* coniuncta invenitur etiam in V 1. 267 (cf. *Mortes* II 7. 131. Theb. VIII 24, IV 528). Quod autem Rhamnusia dicitur *amplexa* esse Mortem, antequam *nexus* (eius) in puerum coniceret, hoc felicissimam coniecturam suppeditavit Marklando, qui meminerat Mortem nonnumquam invitam officio suo fungi et misereri victimarum, quibus immittitur. Igitur scite correxit: *et invitam*[3] *Mortem complexa*, et sic Statius scripsisse videtur, auctore Manilio IV 87 *et invita devictum Morte Catonem* et Lucano VI 530 *fatis debentibus annos Mors invita subit*, sc. animas innocentes, quas infodit Thessala.

In eis, quae continuo sequuntur:

79 quinta vix Phosphoros hora
rorantem sternebat equum: iam litora duri
saeva, Philete, senis durumque Acheronta videbas,

pro *q. hora* Schrader. et Baehr. scripserunt id quod sententia requirere videtur *quinto ortu*. Sed vitii origo non facile perspicitur. V. coniecit *ora*, explicans: „der Sonnenwagen beginnt „seine Fahrt zum fünften Male am Saume der Welt". Neque hoc probare nec meliora invenire possum. De re confer Theb. II 129 et VI 216: *iam novies caelo dimiserat astra Lucifer et totidem Lunae praevenerat ignes mutato nocturnus equo.*

---

1) Cf. Ovid. M. II 780.

2) Suet. Ner. 53: quem (leonem) brachiorum nexibus elideret.

3) Statius ipse in vs. 28: invitas deicerit in aequora pinus.

Denuo in honorem poetae cito ex l. II haec specimina. II 1. 146 sqq. de morte Glauciae:

septima lux, et iam frigentia lumina torpent,
iam complexa manu crinem tenet infera Iuno.
Ille tamen Parcis fragiles urgentibus annos
te [1]) vultu moriente videt linguaque cadente
murmurat, in te omnes vacui iam pectoris efflat
reliquias, solum meminit solumque vocantem
exaudit tibique ora movet, tibi verba relinquit
et prohibet gemitus consolaturque dolentem.
Gratum est, Fata, tamen, quod non mors lenta iacentis
exedit puerile decus manesque subivit
integer et nullo temeratus corpora damno,
qualis erat.

II 2. 26, de situ villae Surrentinae:

mira quies pelagi: ponunt hic lassa furorem
aequora et insani spirant clementius austri,
hic praeceps minus audet hiems nulloque tumultu
stagna modesta iacent dominique imitantia mores.

Ibid. 45, de aedium latere quod aut orientem et terras aut occidentem et mare spectat:

haec domus ortus
aspicit et Phoebi tenerum iubar, illa cadentem
detinet exactamque negat dimittere lucem,
cum iam fessa dies et in aequora montis opaci
umbra cadit vitreoque natant praetoria ponto [2]).
Haec pelagi clamore fremunt, haec tecta sonoros
ignorant fluctus terraque silentia malunt.

Ib. 73 quid mille revolvam
culmina visendique vices? sua cuique voluptas
atque omni proprium thalamo mare transque iacentem
Nerea diversis servit sua terra fenestris:
haec videt Inarimen [3]), illinc Prochyta aspera paret,
e. q. s.

1) Meliorem.
2) I 3. 19: longas eadem fugit umbra per undas.
3) Aenariam s. Ischiam.

Ibid. 98 sqq. lepida imago Nereidis sub noctem furtim e mari emergentis, ut uvas captet, sed mox has amittentis, cum deprehenditur a Satyris:

Quid nunc ruris opes pontoque novalia dicam
iniecta et madidas Baccheo nectare rupes?
Saepe per autumnum iam pubescente Lyaeo
conscendit scopulos noctisque occulta sub umbra
palmite maturo rorantia lumina tersit
Nereis et dulces rapuit de collibus uvas.
Saepe et vicino sparsa est vindemia fluctu
et Satyri cecidere vadis nudamque per undas
Dorida montani cupierunt prendere Panes.

LIBER TERTIUS.

III 2. Propempticon Maecio Celeri.

Ad v. 10 pontusque polusque luceat
citandi fuerunt loci ex Theb. XI 67 *horruit audito tellus pontusque polusque* et Val. Fl. I 331 *metuens pontumque polumque.*

Liquidis versibus evocantur Nereides ut Celeri navem apparent nautarum ritu:

huius utrumque latus molli praecingite gyro
partitaeque vices vos stuppea tendite mali
vincula, vos summis adnectite sipara velis,
vos Zephyris aperite sinus; pars transtra reponat,
pars demittat aquis curvae moderamina puppis;
sint quibus exploret primos gravis arte molorchos
quaeque secuturam religent post terga phaselon
uncaque submersae penitus retinacula vellant;
temperet haec aestus pelagusque inclinet ad ortus:
officiis careat glaucarum nulla sororum.

In versu corruptissimo 30 haec temptarunt summi philologi: *exploret lino gr. alta molybdis* Gron., *plumbo gr. alta molybdus* Salm., denique Ianus Rutgers: *rupes maris artemo tortus,*

atque huius inventum *artemo* [1]) merito placuit hodiernis [2]), in quibus tamen Schwartzius reliqua sic edidit: *plenos gravis artemo lintres* et V. sic: *primos gr. artemo lembos*. Probo *lembos*, sed *primos* servari posse non credo, quod V. sic explicat, ut per artemonem onera in navem tollantur ex lembis a prora iacentibus: „die Kähne vorn am Schiffe, im Gegensatz zu der „*secutura phaselos*". Praestat *plenos*, sed leviore correctione scribemus *pronus*: artemo pronus e navi exstans haurit onera gravia (hinc *gravis*) ex lembis.

Discessus salutantium vivide ita describitur:

54 Iamque ratem terris divisit fune soluto
navita et angustum deiecit in aequora pontem,
saevus et e puppi longo clamore magister
dissipat amplexus atque oscula fida revellit,
nec longum cara licet in cervice morari [3]).
attamen in terras e plebe novissimus omni
ibo nec egrediar nisi iam ⏑⏑–⏑ carina.

Si quis quaerat quomodo Statius soluta nave et ponte deiecto escenderit, audiat Vergilium in Aen. X 288:

Interea Aeneas socios de puppibus altis
pontibus exponit. Multi servare recursus
languentis pelagi et brevibus se credere saltu,
per remos alii.

Sic igitur navem relinquebant baiuli aliique de plebe homines, cum quibus novissimus exire cupit Statius.

Cum autem talis descensio fieri non possit, si navis iam velis remisque movetur, in lacuna postremi versus non intercidit *currente*, ut V. supplevit post alios, sed *cedente*, vel potius *fluitante*, ut suspicor.

Paulo post sequitur locus communis de navigandi temeritate, in quo hoc legitur

69 imus in abruptum gentilesque undique terras
fugimus exigua clausi trabe et aere nudo.

---

1) Machina oneribus sublevandis adhibita: ἐπάγοντα, *quem nostri artemonem appellant*, Vitruv. 10. 5. 9.

2) Praeter Baehrensium, qui dedit: *rupes gravis ante molybdus*.

3) Statio in cervice Celeris.

Quod V. adnotavit „*aere nudo* ohne ein Boden darunter", non valde perspicuum est. Verba significant *sub divo*. Comparandus fuit Val. Fl. Arg. II 171, ubi Lemniades relictis domibus *agglomerant sese nudisque sub astris condensae fletus acuunt*. Langenus ad h. l. haec habet: „i. e. *sub divo*, sine exemplo dictum videtur". Illud recte, hoc minus, quatenus scilicet hi loci se invicem satis illustrant. Fallitur autem cum addit „*sub astris* „nubibus non obtectis", nam nihil refert Lemniadum utrum astra obtecta sint an conspicua. Latini non magis quam Germani et nostrates, quando usurpamus onder den blooten hemel, cogitabant de coelo nubibus non obtecto, sed hoc tantum, nihil tegumenti esse inter mortales debiles et altissimum caelum. Videtur adiectivum *nudus* habere in hac formula significationem causativam: quod homines nudos facit vel destituit, sic Horatius dixit *nigris ventis* I 5. 7, *varius autumnus* II 5. 12, *hiemes informes* II 10. 5, *pallida mors* I 4. 13, *lividas obliviones* IV 9. 33 (alia cf. Kiessl. ad I 12. 39). Iam ante Statium et Valerium Vergilius similiter scripserat II 512 *aedibus in mediis nudaque sub aetheris axe ingens ara fuit*. Coelum nubibus non obtectum ille appellat *serenum* vel *apertum*, velut I 155 et 587. Apud Statium in III 5. 91: *et geminam molem nudi tectique theatri*, adiectivum *nudi* scite fortasse adhibuit ob duplicem significatum, cum theatrum non tectum nudos relinquat spectatores.

III 3. Consolatio ad Claudium Etruscum.

Dolor Claudii Etrusci propter mortem patris, qui octogenarius ex exilio redux brevi post diem obierat, comparatur cum Thesei gemitu propter Aegeum.

haud aliter gemuit periuria Theseus
litora, qui falsis deceperat Aegea velis.

Locus aperte corruptus est, sed praeterea claudicat comparatio, nam Claudius nulla sua culpa patrem omisit, cum Theseus patris mortem adduxerit periurio erga Ariadnen, quae secundum Catullum LXIV sic precata est Eumenides: *Vos nolite pati nostrum vanescere luctum; sed quali solam Theseus me mente* (obliviosa iurisiurandi) *reliquit*, *tali mente* (obliviosa promissi paterni), *deae*, *funestet seque suosque*. Hinc fuerunt qui expellerent

periuria scriberentque *per patria ... litora* (Baehr.), *per inania ... litora* (Bursian), *per Sunia ... litora* (Friederich). Iure tamen V. rediit ad lenem Italorum correctionem *litore*, quamquam non assentior hoc trahendum esse ad sqq.: „den am Gestade „harrenden Vater". Ego iungo *gemuit litore Theseus*, recte enim heros nave egressus accepto patris suicidio, iuxta mare quasi iuxta sepulcrum illius eiulat [1]). Tertium comparationis igitur positum est in querelarum vehementia utriusque filii [2]) nec non fortasse in hoc quoque, quod acute perspexit et sic expressit V.: „dass „beide Väter, das von den Söhnen gewonnene Glück, Aegeus „das der Befreiung von den Cretischen Schmach, Claudius das „der Begnadigung, nicht mehr geniessen konnten" (cf. vs. 185). His vere V. hoc subiunxit: „Statius verdunkelt das Verglei- „chungsverhältniss, wie oft, indem er den Vergleich mit acces- „sorischen Umstände belastet".

Silvae abundant comparationibus, quas paucis persequar.

Plurimae sumptae sunt, ut par est, ex mythologia. Comparationi tum inservit modo una res, unus heros aut heroina, unus deus, ut I 1. 9 equus Troianus, ibid. 18 Mars, III 1. 73 tempestas e l. IV Aeneidis, 2. 64 Gigantes, ibid. 96 Phoenix, 3. 179 Theseus, IV 2. 19 Atlas, 4. 35 Achilles, 6. 51 Hercules, V 2. 15 Phoenix, 3. 16 Apollo.

modo duo: I 2. 213 Paris, Peleus, 4. 12 Telephus, Menelaus, II 6. 25 Ariadne, Paris, ibid. 43 Parthenopaeus, pubes Spartana et qui in Olympiis certant, III 1. 130 Hercules, Vulcanus, 3. 56 Hercules, Apollo, 5. 57 Alcyone, Philomele, IV 2. 35 Triptolemus, Bacchus, V 1. 113 Pythia, Bacchas, 2. 48 Hercules, Telamon.

modo tres: I 2. 241 Ilia, Lavinia, Claudia [3]), III 4. 40 Endymion, Narcissus, Hylas, 5. 45 Penelope, Aegiale, Meliboea, IV 8. 28 Helena, Castor, Pollux, V 2. 118 Ascanius, Troilus, Parthenopaeus.

modo quatuor vel plures etiam; unde oritur longa doctrinae ostentatio et tertium comparationis plerumque prorsus omit-

---

1) Sic I 2. 3 *in Amyclaeis harenis* exsultat Paris veniente Helena ad navem suam.
2) Cf. 121 de Claudio: *immane gemens*.
3) Haec ex historia patriae, cui accedit I 4 41 Numa, Pompeius, Brutus.

titur: I 3. 81—89 pomaria Alcinoi, Telegoni, iugera Turni, domus Lucrina, litus Antiphatae, iuga Circes, Anxuris, Gaietae, II 1. 88—95 Peleus, Phoenix, Evandor, Acoetes, Dictys, III 3. 80—83 Iupiter Ganymedes, Iuno Iris, Neptunus Triton, IV 2. 46—56 Gradivus, Pollux, Euhan, Alcides, Iupiter, V 3. 266—76 Aeneas, Orpheus, Admetus, Laodamia.

Ex geographia, meteorologia, aliis comparationem sumpsit in I 2. 203 Alpheus, I 3. 31 fretum Euboicum et Siculum, II 2. 34 *semita tecta* (?) ad Acrocorinthum, 6. 18 Parthus, Molossus, aves, cervi, ibid. 35 luna et Hesperus, IV 1. 3 Eous, IV 3. 90 Vulturnus, Bagradas, Liris.

Hae comparationes ad unum omnes scholam et lampadem redolent atque mera sunt stili ornamenta. Idcirco non exigendae sunt ad leges iustae comparationis neque corrigendae, si, ut locus ille, unde profectus sum, aliquid continent, quo id ipsum quod comparatione illustrari debet, obscuratur potius quam dilucidatur.

Supersunt autem paucae aliae, derivatae ex vita rebusque humanis vel natura, quae igitur comparationem Homericam et classicam magis referunt. Hae plerumque verbis ac numeris elegantes sunt, sed nonnumquam minus iuste adhibitae et raro novae. Propria poetae est comparatio petita ex ipsius vita IV 2. 64, atque etiam exempla anteriora nobis desunt comparationis quae legitur in I 4. 20 quaeque non Graeca sed vere Romana origine esse videtur: *immensae velut conexa carinae cymba minor ... eodem volvitur austro*, cui consimilis est altera in V 1. 242 ubi iuxta *magnam Thurio de litore puppim* etiam *angusta phaselos ... partem sibi vindicat austri* [1]). Antiquae et tritae sunt comparationes cum floribus aut arboribus: II 1. 106 *velut primos expiraturus ad austros mollibus in pratis alte flos improbus extat*, III 3. 128:

sed media cecidere abrupta iuventa
gaudia florentesque manu scidit Atropos annos,
qualia pallentes declinant lilia culmos
pubentesque rosae primos moriuntur ad austros [2]),

1) Similia citat Vollm. ex Ciri 478 et Plin. Ep. 8. 20. 70.

2) Apparet *primos ad austros* esse ex formulis illis, quas extemporalis poeta paene

aut ubi verna novis expirat purpura pratis[1]).

Porro V 1. 48: *qualiter aequaevo sociatam palmite vitem ulmus amat miscetque nemus* sqq. et ibid. 151: *qualiter alta comam silvarum gloria pinus seu Iovis igne malo seu iam radice soluta deficit et nulli spoliata remurmurat aurae*[2]).

Denique in II 5. 19 leo vulneribus moriens comparatur cum militis extremo certamine et in V 2. 21—27 filius nobilis avitis honoribus destinatus componitur cum equo elaborate sic:

Romulei quales per iugera circi,
cum pulcher visu, titulis generosus avitis
exspectatur equus, cuius de stemmate longo
felix demeritos habet admissura parentes, —
illum omnes acuunt plausus, illum ipse volantem
pulvis et incurvae gaudent agnoscere metae:
sic te, clare puer, genitum sibi Curia sensit,
e. q. s.

Ex his satis plana sunt in hoc stili genere Papinii vitia et merita.

LIBER QUARTUS.

Praefatio.

Ex fine praefationis apparet fuisse censores, qui Statium reprehenderent, non quod amicis suis vel patronis Silvas scripsisset, sed quod has nugas palam edidisset. Contra hos se defendit tamquam homines sibi adversos, quorum censura non audienda sit, atque hunc librum sub tutela ponit Vitorii Marcelli. Scribit autem sic:

„Quare ego plura in quarto Silvarum quam in prioribus?

---

inscius usurpabat, qualesque complures in Silvis inveniuntur et sine quibus hae vix tam celeriter componi potuerunt.

1) Dulcissimi versus placuerunt homini Africano, qui eos in propinqui alicuius sepulcro incidendos curavit. Cf. Buecheler anth. epigr. II 1787.

2) Loci paralleli, quos citat Vollm. ex Homero XIII 389, Vergilio V 448, Culice 135, in genere quodammodo conveniunt, sed nequaquam in singulis, quae ipsi Statio deberi videntur.

„Ne se putent aliquid egisse, qui reprehenderunt, ut audio, „quod hoc stili genus edidissem. Primum supervacuum est „dissuadere rem factam; deinde multa ex illis iam domino „Caesari dederam, et quanto hoc plus est quam edere? Exer- „cere autem ioco non licet? „Secreto" inquit. Sed et sphaero- „machias spectamus et palaris lusio admittit [1]). Novissime: „quisquis ex meis invitus aliquid legit, statim se profitetur [2]) „adversum. Ita quare consilio eius accedam? In summam: nempe „ego sum qui traducor, taceat et gaudeat. Hunc tamen librum „tu, Marcelle, defendes et si videtur hactenus, sin minus, „reprehendemur. Vale".

In postremis, inde ab *in summam*, cum alia obscura sunt, tum haec praesertim: primum, quae res vel persona opponatur pronomini *ego*, quod postulat oppositum, tum, quae verba cogitanda sint ad *hactenus* et ad *sin minus*, denique, quid sibi velint *taceat* et *gaudeat.*

Marklandus locum sic interpretatus est: „Denique (*ad summam*), si reprehensione dignus sum ob hoc leve genus scriptionis, quid hoc ad illum? cum *ego* sim qui traducor, non ille: itaque *taceat*, utpote in re quae ad eum minime pertineat, et *gaudeat* meo dedecore, si ita velit". Porro sic pergit. „*Et*, si ita tibi videbitur, *hactenus*, nec ultra huiusmodi scripta edam. *Sin minus*, id est, si volueris me pergere, *reprehendamur* [3]), non ego invidos et malevolos curabo".

Vir clarissimus plenissime opinionem suam expressit, vereor tamen ut iusta sit.

Primum ille, ut paulo ante illum, spectare debet, quantum video, ipsum reprehensorem et traductorem Statii. Si hoc verum est, sequitur, ut nimis absurde sic roget: „quid reprehensio ad reprehensorem et traductorem", et: „ego sum qui traducor, non traductor"; atque hinc denuo sequitur, interpretationem τοῦ *taceat* falsam esse. Porro cum *hactenus* (et *sin minus*) referri possit ad praefationem: *hactenus* praefabor, vel ad defensionem: *hactenus* me defendam, M. rettulit ad novarum silvarum editio-

1) „Admittit" scil. spectatores. Sphaeromachia et palaris lusio exercitationes erant militum et athletarum. Cf. Vollm. ad h. l.

2) Mss. *profiteatur*. Corr. Vahlen.

3) Pro *reprehendemur*.

nem. Vix recte, quandoquidem Statius ab initio (*quare ego plura* etc.) affirmavit illam reprehensionem se potius movere ut plura quam ut pauciora, nedum ut nihil, edat.

Vollmerus, alioqui a correctionibus alienus, hic non tantum cum Madvigio pro *et si* legit *sed si*, verum verba quoque sic transposuit: *gaudeat. Sed, si videtur, hactenus. Hunc tamen librum tu, M., defendes, sin minus, reprehendemur.* Cum tamen hanc coniecturam, diffidenter prolatam [1]), sibi se tuendam reliquerit, neque ullum verbum addiderit aut de his aut de reliquis rebus verbisque ambiguis (*ego*, *taceat*, *hactenus*, quod referre videtur ad claudendam praefationem), in incerto relinquimur et hoc tantum intelligimus praefationem apud V. finiri hac insulsa sententia: „tu defendes, si non defendes, reprehendemur".

Etiam Madvigius postrema tantum verba obiter sic correxit in Adv. Crit. II 161: *hunc tamen l. tu, M., defende, sed si videtur, hactenus, si nimis reprehendemur.* Adnotans: „contra nimiam tantum reprehensionem defendi se cupit levem et mediocrem aequo animo subiturus". In *si nimis* [2]) agnoscimus summi critici acumen. Hanc rem acu tetigit, sed de ceteris ille quoque tacuit.

Ex mea quidem opinione praeter *et* atque *sin minus* etiam *taceat* corruptum est. Verba *taceat et gaudeat* conclusionem continent praecedentis *nempe ego sum qui traducor* [3]), sed in hac conclusione *taceat* èt ineptissimum est atque nullius effectus contra adversarium, èt non congruit cum *gaudeat*, nam adversarius hoc ipso gaudet quod non tacet et poetam traducere pergit.

Quodsi nulla fere litterarum mutatione corrigimus *faciat*, recto stat sententia talo, ut mox apparebit. Denique pro *et* corrigo *me* [4]). Itaque locum sic constituo et explico: *Nempe ego sum qui traducor*, non libri mei. *Faciat*, traducat me, *et gaudeat* traducendo. *Hunc tamen librum tu, M., defendes: me, si videtur, hactenus* defendes, *si nimis reprehendemur.*

---

1) Pag. 441: „so, glaube ich, bleibt im Gedankengange keine Lücke".

2) Etiam Baehrensio probatum, qui edidit: *defendes, si videtur, set hactenus, si nimis r.*

3) Quod Baehr. in textu expressit scribendo: *taceat ergo et g.*

4) Utraque vocula scribebatur per compendium nonnumquam parum distinctum, cf. lex. abbreviaturarum Abr. Cappelli Mediol. 1899, p. 100 et 187.

Oppositio inter *ego* et *librum* deducitur ex praegressis *quisquis — adversum*, quae hunc sensum habent: „accedunt inviti „ad lectionem meorum, quia iam ante mihi adversi sunt, ita„que non tam libros meos quam me reprehendunt". Tum sic pergit: „me traduci non curo, faciat et gaudeat. Hunc tamen „quartum librum tu defendes, scil. non tam verbis, quam „quod sub tuo nomine et tutela prodit [1]), me tantum defendes, „si reprehensio nimia tibi videbitur et eiusmodi, ut te quoque „tangat patronum meum". Vides, cur utatur numero plurali *reprehendemur*.

Quis autem severus ille Silvarum censor fuerit, novimus ex Quintiliani I. O. X 3. 17, ubi, postquam eos redarguit, qui nimis alta et quae supra vires sint in dicendo spectant, quia „curandum est ut quam optime dicamus, dicendum tamen pro „facultate", sic pergit: „diversum est huic eorum vitium, qui „primo decurrere per materiam stilo quam velocissimo volunt „et sequentes calorem atque impetum ex tempore scribunt: hanc „silvam vocant; repetunt deinde et componunt [2]) quae effu„derant: sed verba emendantur et numeri, manet in rebus „temere congestis quae fuit levitas. Protinus ergo adhibere „curam rectius erit atque ab initio sic opus ducere, ut caelan„dum non ex integro fabricandum sit".

Cum etiamnunc sint, qui negent Quintilianum respexisse Statium [3]), argumenta mea paucis referam.

Definitio Silvae quam dedit Q., ad amussim respondet Statianis. Haec quoque sunt Carmina extemporalia velocissime scripta, dein repetita et in libellos composita sine multis mutationibus. Constat de his cum ex carminibus ipsis tum ex praefationibus, ex quibus quaedam citabo, quae eo nos ducunt, ut credamus, Quintilianum definitionem suam conformasse ad ea, quae St. ipse de Silvis suis scripserat.

Praef. I: „libellos, qui mihi subito calore (Q. sequentes

---

1) Statim videbimus, reprehensorem illum una cum Statio Marcellum pro patrono veneratum fuisse.

2) Scil. in unum librum.

3) Cf. Vollm. p. 32 adn. 1.

calorem), quadam festinandi voluptate fluxerunt ... stilo remissiore (Q. *stilo velocissimo*) ... amiserint, quam solam habuerint gratiam celeritatis ... quaedam in singulis diebus *effusa* (Q. *effuderant*), quamquam timeo ne verum istud versus quoque ipsi de se probent".

Praef. II: ut excusandam habuerim celeritatem ... ne quis asperiore lima carmen examinet ... *leves* (Q. *levitas*) libellos.

Praef. III: libellorum istorum temeritatem ... *subito* (Q. *subito calore*) natos ... audaciam stili nostri.

Nihil refert quod Statii silvae non soluto sed ligato sermone sunt conceptae, nam Q. ad exemplum Theophrasti (X 1. 27) praecepta tradebat utrique generi communia [1]). Hinc paulo ante in eadem re Sallustium citat et Vergilium (§ 8); hinc pendent in hoc libro loci celeberrimi de poetis Graecis et Latinis, hinc denique carmine quoque oratori ludendum esse existimat (5. 16) et de Cicerone haec scripta habet: „ideoque mihi videtur M. „Tullius tantum intulisse eloquentiae lumen, quod in hos quo- „que studiorum secessus excurrit" (ibid.) et paulo ante: „ac de „carminibus quidem nemo credo dubitare, quo solo genere „exercitationis dicitur usus esse Sulpicius, e. q. s.".

Ceterum quod in nostro loco „numeros" nominat, hoc potius ad prosam quam ad poesin pertinere docet c. 3. 5: „post subeat „ratio collocandi (sc. verba) versenturque omni modo numeri, „non ut quodque se proferet verbum occupet locum".

His argumentis accedunt indicia permulta aliquanti ponderis. Statius ab initio dicit plures reprehensores fuisse, sed mox rem revocat ad unum auctorem (*inquit ... consilio eius ... taceat, gaudeat*). Huius autem reprehensiones procul dubio poeta, qui Caesaris et principum multorum favore florebat atque suae laudis sibi conscius erat, silentio praeteriisset, nisi ille magna tunc in litterarum provincia auctoritate frueretur, uti Quintilianus.

Quintilianus de scriptoribus atque poetis liberrime iudicavit et iudicia illa nominatim pronuntiavit in scholis vel in familia-

---

1) Silvas prosa oratione scriptas exstitisse novimus ex Gellii praef. 6, qui tamen indicat scripturae genus a Quintilianeo prorsus diversum et exhibens doctrinam miscellaneam, Noctium Atticarum instar. De Lucani Silvis nihil notum praeter titulum.

ribus sermonibus antequam divulgarentur in I. O., atque inde apud nonnullos invidiae suspicionem sibi contraxit. Docet hoc locus de Seneca X 1. 125: „ex industria Senecam.... distuli „propter vulgatam falsam de me opinionem, qua damnare eum „et invisum quoque habere sum creditus". Etiam Statii defensio pertinet ad sermonem de se habitum, in quo nominatim [1]) traductus erat, *quod hoc stili genus edidisset.* De hoc autem sermone audivit (*ut audio*) ab aliquo, atque probabiliter suspicati sunt Vollm. et Ribbeck. sermonis interpretem fuisse ipsum Vitorium Marcellum, cuius filio et simul suo Quintilianus I. O. scripto mandavit et cui totum opus dedicavit [2]).

Quod Q. in I. O. Statium non nominavit, recte se habet, nominavit tantum mortuos.

Quod autem Marcellus censuram Quintiliani Statio rettulit, id non invito illo fecisse credendus est, ipse autem sic egit, ut Statius, amicus et fere cliens, defendere se posset fecitque eo lubentius, quia in hac quaestione propius ipse stabat a poeta quam a rhetore, aliter enim Statius novissimum Silvarum librum non sic in eius tutelam tradidisset.

Igitur omnia conspirant ut credamus, neminem nisi Quintilianum a Statio esse petitum in praefatione l. IV.

Hinc autem pendet quaestio chronologica. Quamquam enim vidimus defensionem poetae spectare potius sermonem inter Marcellum et Quintilianum habitum [3]), quam ea quae Q. scripsit in I. O., tamen sermo ille, cui tantum tribuit Papinius, non temere incidisse putandus est, sed propter ea ipsa, quae paulo ante rhetor in libro vulgaverat de Silvae genere [4]). Praefatio autem l. IV scripta est a Statio aestate a. 95 (Vollm. Einl. p. 10, Mus. Rhen. ll. p. 346), Quintiliani I. O. quando sit

---

1) Errabat igitur Ribbeckius, cum scriberet l.l. Quintilianum eum vituperasse „ohne einen Namen zu nennen".

2) I. O. I praef. 6, IV praef. 1, VI praef. 1, al.

3) Quintilianum in scholis nominatim egisse de Statio nequaquam credibile est.

4) Talem sermonis imaginem mihi informavi: „M. Heus tu, amice, acriter in„vectus es in Papinium meum. Q. Quidum? M. Damnasti totum genus Silvarum et „ipsius homunculi verbis in risum traxisti. Q. Nihil damno hoc stili genus, dum„modo secreto exerceatur et privis occasionibus inserviat. Nolo ut talia temere con„gesta edantur", etc.

edita non constat, nisi quod satis certum est hos libros — *quibus impendit paulo plus quam biennium*, Epist. ad Tryph. 1 — prodiisse inter a. 90 et 96, igitur nihil obstat quominus fidem habeamus Vollmero computanti l. X (una cum ll. VIII. IX XI) Marcello missos esse ante aestatem a. 95 [1]).

IV 4. Epistola ad Vitorium Marcellum.

Commemorata eruptione Vesuvii poeta sic praesagit:

83 Mira fides! credetne virum futura propago,
cum segetes iterum, cum iam haec deserta virebunt,
infra urbes populosque premi proavitaque toto
rura abiisse mari? Necdum letale minari
cessat apex.

Pro *toto* correxerunt olim *tota*, Baehrens *tuto*, quod non intelligo, Vollm. *tosto*, putans *mare tostum* significare posse „das glühende Lavameer", quod non credo. Poeta Aetnae hoc appellavit *liquorem ferventem et fluminis in speciem procedentem* (485, cf. 384 et 390 sqq.). Si attendimus quae proxime praecedunt, apparet hoc fere requiri: *proavitaque tosta rura subesse igni*, itaque non immerito Marklandus, nihil tamen corrigens, verba corruptissima esse suspicabatur. Scripsitne fortasse St., qui sedulus est Horatii imitator: *proavita retorto rura abiisse mari?* [2]) Solent saltem in terrae tremore, qui tunc quoque non afuit, fluxus et refluxus maritimi fieri partes litoris secum rapientes. Verum est Plinium, in Ep. 6. 20, tantum refluxum maris commemorasse: „mare in se resorberi et tremore terrae „quasi repelli videbamus", sqq.

IV 5. Oda lyrica ad Septimium Severum.

In hac Horatii imitatione docta sed frigida postrema stropha sic traditur:

Hic plura pones vocibus et modis
passim solutis, sed memor interim

---

1) Vollmer, die Abfassungszeit der Schriften Quintilians, Mus. Rhen. a. 1891 vol. 46 p. 343 sqq.

2) Hor. Od. 1. 2. 13 sq.

nostri verecundo latentem
barbiton ingemina sub antro.

Sententiam eleganter expressit Marklandus: „Quando in „rure fueris, panges, sat scio, multa prosa oratione; interim „vero, memor sodalis et amici tui Statii, sume lyram et mihi „in hoc genere rescribas". Idem pro *passim s.* reposuit *passu* (= *pede*) *solutis*, quod exemplo tamen caret. *Passim* significat *sparsim*, *in omnes partes*, ac dein *sine ordine*, *promiscue* — veluti in Theb. XI 758: nulli sua signa suusque ductor: eunt taciti passim — itaque verba sic iungenda videntur: *pones plura passim voc. et mod. solutis* h. e.: „scribes plura promiscue in in omni genere prosae (ut puta forensi, declamatorio, epistolari, etc.)" [1]). *Vocibus et modis solutis* dictum pro *verbis et numeris* [2]) *solutis* s. prosaicis.

Prorsus igitur dissentio a mira strophae constructione et interpretatione Vollmeri. Hic *passim* traxit ad utramque sententiam: „*passim* fasst *plura* und *interim* zu einem Ganzen zusammen", porro copulam *et* seiunxit a nominibus circumpositis et coniunxit cum *pones*, unde haec oritur constructio: *hic passim èt plura pones vocibus solutis modis* (= „per voces modis solutas" [3]), *sèd interim .... ingemina*: „durcheinander „wirst du, hauptsächlich freilich Prosa, bisweilen Poesie ver„fassen". Cum autem in sententiis tam arte coniunctis offenderet imperativum *ingemina* post futurum *pones*, hoc non nimis dilucide ita excusavit: „der zweiten Hälfte ist durch den Imperativ „besonderer Nachdruck verliehen, weil der Dichter sich dafür „besonders interessiert und es als ein *ingeminare*, ein mit ihm „gemeinschaftlich Singen empfindet".

---

1) Septimius non videtur diversus esse ab homine litterato, quem laudat Quint. IV 1. 19 et Mart. V 80, VII 38. Cf. Vollm. p. 468 et Friedl. ad Mart. II 6. 3.

2) Cf. verba supra citata Quint. X 3. 6.

3) Ut probet hanc versionem provocat ad Ovid. Fr IV 10. 24 *verba soluta modis*, et Stat. IV 4. 11 *inclusa modis verba*, sed non citavit nec poterit citare exemplum ablativorum diversae naturae sic iunctorum. Pro mea interpretatione cito Stat. I 4. 18 *orsa modis solutis*, V 3. 102 *orsa voce soluta* et ibid. 160 *verbis solutis*.

LIBER QUINTUS.

V 2. Laudes Crispini Vettii Bolani filii.

Laudantur cum aliae adulescentis virtutes, tum haec, quod ille, qui adhuc tacita studiorum occultus in umbra (104) vixerat, derepente vehemens orator exstiterat in causa amici, qui cum aliis sodalibus adulterii reus erat. Huiusmodi causis Domitianus, severus morum corrector (Suet. 8), ipse praeesse solebat. Iuvenis orationis audacia deos hominesque stupefecerat:

107 Haud umquam tales aspexit Romulus annos
Dardaniusque senex [1]) medii bellare togata
strage fori. Stupuere patres temptamina tanta
conatusque tuos nec te reus ipse timebat.

Pro *nec te* frustra correctum esse *pro te* vel *de te*, Vollmero assentior; sed non, quod ipse *nec te reus* diremit in *et te non reus* idque vertit *et te accusator*, et quod paucis his verbis haec inesse putavit: „die Andeutung besagt, dass der ungerechte (?) „Ankläger durch die glänzende Verteidiging in eine unan-„genehme, vielleicht gefährliche Lage gebracht wurde". Dicitur sane latine *nec tardus* pro *et celer* (I 1.20), similiaque multa, sed nullum exemplum est, *nec reum* significare posse *et accusatorem*, vel *nec accusatorem* contra *et reum*, taliaque. Post admirantes heroas et stupentes Senatores exspectamus, quippe in manifesta gradatione, aliquid maius, mentionem alicuius, qui dignitate utrosque exsuperet. Itaque suspicor St. dedisse *ne* (*nae*) *te deus ipse timebat*, h. e.: „Caesar ipse, reum damnatu-„rus, Crispini facundiae cessit [2])," quod rhetorice exaggerat scribendo *timebat*. Exquisite simul extulit adolescentis eloquentiam et adulatus est Caesari, qui deus appellatur, ut in I 1.74, IV 3.128, V 1.37 [3]).

V 3. Epicedion in patrem suum.

Inde a vs. 64 rogat St. cur deos et Parcas incessere magis

1) Statuae Romuli et Aeneae in foro.

2) Ex laudibus Statii probabile est iuvenis eloquentiam non frustra fuisse.

3) Cf. praeterea I 6.27, III 4.18, IV 1.17, 2.10 sqq., 4.58 sqq., V 1.80 sqq., 167, 2.261.

liceat matri, quae filium, uxori, quae maritum, quam sibi, qui patrem, grandaevum licet, amiserit:

Cur magis incessat superos et aena sororum
stamina, quae tepido genetrix super aggere nati
orba sedet vel quae primaevi coniugis ignem
aspicit obstantesque manus turbamque tenentem
vincit in ardentem, liceat, moritura maritum?
Maior aliis forsan superos et Tartara pulsem
invidia, externis etiam miserabile visu
funus eat, sed nec modo se Natura dolenti
nec Pietas iniusta dedit. Mihi limine primo
fatorum et viridi genitor ceu raptus ab aevo
Tartara dura subis.

Fluxit mira rogatio e praeceptis de carmine lugubri, qualia nobis servavit Menander *περὶ μονῳδίας* (Rh. Gr. ed. Speng. III p. 435)[1]), qui prius docet in monodia exprobrandos esse deos et fatum: *χρὴ τοίνυν ἐν τούτοις τοῖς λόγοις εὐθὺς μὲν σχετλιάζειν ἐν ἀρχῇ πρὸς μοῖραν ἄδικον κ. τ. λ.* Huic praecepto St. obtemperat, sed exsequi non vult quod praecipitur p. 436: *εὔδηλον δὲ ὡς αἱ μονῳδίαι εἰώθασιν ἐπὶ νεωτέροις λέγεσθαι, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ γεγηρακόσι.* Immo affirmat se patrem quoque lugubri carmine dignum habere, quamquam senex diem obierit.

Postremos versus — quorum primus (69) etiam corruptela laborat, de qua mox — nemo facile intellegat, nisi sciat, continere altercationem inter poetam et fictum adversarium, huiusmodi: Statius rogat: mihine non liceat superos et Tartara pulsare invidia (*σχετλιάζειν*), cum patris funus etiam externis miserabile fuerit[2]). Reponit alter: sed neque Natura nec Pietas iniustam tibi se praebuit, scil. quia et naturae et pii mundi

---

1) Vollm., qui sedulos hos fontes citavit, hunc tamen locum praetermisit, nec non, quem secutus est St. in vs. 19 sqq.

at tu seu membris emissus in ardua tendens
fulgentesque plagas rerumque elementa recenses,
e. q. s.

quibuscum compara Menandrum p. 414 de consolatione: *καὶ τάχα που μᾶλλον μετὰ τῶν θεῶν διαιτᾶται νῦν, περιπολεῖ τὸν αἰθέρα καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ τῇδε.*

Ad vs. 70 cf. Men. p. 436 med.

2) Pro *eat* vs. 71 ante V. vulgo corrigebatur *erat.*

regiminis legibus convenit, ut pater moriatur ante filium. Respondet poeta: at mihi pater raptus videtur in primo limine et viridi aevo, itaque aeque lugendus ac iuniores.

Nec modo — nec P. iniusta se dedit igitur dictum pro: *non modo N., sed etiam P. iustam tibi se dedit,* quod apte exemplo illustravit V. ex IV 9. 30: *nec ova tantum, nec leves halicae, nec asperum far?* = nonne sunt tibi *non tantum ova, sed etiam* etc.? Porro Pietas a V. recte comparatur cum Astraea. Est *summa deum, cuius gratissima coelo rara profanatas inspectant numina terras* III 3. 1, quae sub Domitiano in terras rediit (V 2. 92) una cum Iustitia (mox vs. 89).

Veram interpretationem vs. 71 et 72 iam perspexit **Marklandus** et sic dedit? „Obiciat aliquis: quare tu tam immaniter „doles, quandoquidem neque Natura neque Pietas iniuste in „hac re fecit? Natura non iniustam se dedit, quia naturalis „ordo est, ut pater succedat filium .... Respondet St.: vera „quidem dicis; sed ego patrem ita amavi, ut mihi praematuro „obitu raptus videatur". Sed falsa sunt, quae vir clarissimus interposuit de Pietate, immemor locorum, quos supra citavi: „Pietas (quae est officium liberorum erga parentes et parentum „erga liberos) non iniustam se dedit, quia tu pie luges parentis „obitum: quodsi iniustam se dedisset, ille contra tuum obitum „pie luxisset, et haec quidem fuisset Pietas iniusta".

Venio ad corruptum vs. 69.

Invidia pulsare est una formula, significans *invidiosis verbis adoriri,* ut in V 5. 77: *nonne .... invidia Superos iniustaque Tartara pulsem.* Consimile est in Theb. VIII 247: *Ditem et Furias .... solitus pulsare querelis,* et in Sen. Herc. Oct. 1671: *superosque et ipsum vocibus pulsans Iovem.* Ergo non audiendi sunt, qui correxerunt: *maior .... pulset invidia,* atque hic quoque, ut plerumque in textu Statiano, corruptela artis finibus circumscripta est et latet in uno vocabulo *aliis.* Hinc sequitur ut *maior* absolute sit positum et *maior pulsem* significet: „magis, audacius *pulsem* quam me decet" („als een grootere dan ik ben". Vollm.: „zu heftig"). *Aliis* leni remedio correxerunt: Baehr. *at his,* Buech. *avis,* V. denique *maior, ais forsan,* qui nimis tamen confidenter addit: „*ais* giebt den Schlüssel zur ganzen Stelle", nam sine illa clavi locum iam recluserat **Markl.**; *ais*

me iudice, languide inseritur, nam coniunctivus *pulsem* satis indicat observationem esse indirectam. Lenissima correctio mihi haec esse videtur: *maior an his* (ALIIS ex ANIS) *forsan* .... *pulsem invidia?* h. e. „num his verbis (64 sqq.) forsan iusto acrius ex tua opinione pulso S. et T.?"

Ibid. 209. Artem suam se patri debere sic laudat:

Me quoque vocales lucos Boeotaque Tempe
pulsantem, cum stirpe tua descendere dixi,
admisere deae: nec enim mihi sidera tantum
aequoraque et terras, quam vos debere parenti,
sed decus hoc quodcumque lyrae primusque dedisti
non vulgare loqui et famam sperare sepulcro.

Markland eleganter sed extra iustos corruptelae fines correxit *nec enim m. s. tanti .... quam vos d. p. Tu decus.* Baehr. quaesite et obscure, *nec enim sibi s. tantum .... quam nos d. parenti, si decus.* Krohn et V. *quae mos d. p.*, minus apte, cum vitam non more sed natura parenti debeamus; exempla, quae citat ex Verg. G. II 207 et Theb. I 170, V 408, nihil ad rem faciunt. Conicio St. scripsisse per parenthesin, quam amat usurpare:

nec enim mihi sidera tantum
aequoraque et terras — quantum haec debere parenti —,
sed decus .... dedisti.

Corruptela oriri potuit ex compendiis q^{m} et h̄c̄.

V 4. Somnus.

In egregio carmine de insomnia septem dierum sic queritur:

7 Septima iam rediens Phoebe mihi respicit aegras
stare genas, totidem Oetaeae Paphiaeque revisunt
lampades et totiens nostros Tithonia questus
praeterit et gelido spargit miserata flagello.

Cum pro *et* requiratur refragante metro *nec gelido*, Schraderus correxerat *et g. parcit*, sic tamen aliquantulum laboramus in *miserata.* V. traditam lectionem tuetur interpretatione ingeniosa quidem, sed quae pugnat cum rei veritate, ex qua nullum omnino solacium aegris oculis expertus est. Explicat parum verisimiliter:

„Nur morgens empfindet die Morgenröte beim Vorübergehen „(*praeterit* vix ita intelligi potest) Mitleid und spendet durch „kühlen Thau den Augen etwas Erfrischung".

Scripsitne *ut gelido spargat m. fl.*,: i. e. *praeterit nostros questus*, id agentes *ut g. sp. m. fl.*?

V 5. Epicedion in puerum suum.

24 Hoc quoque cum ni(tor) ter dena luce peracta
adclinis tumul(o, pla)nctus in carmina verto
discordesque m(odos et) singultantia verba.
Molior orsa ly   est atque ira tacendi
impatiens, sed nec solitae mihi vertice laurus
nec fronti vittatus honos.

E versibus lacunosis recte expleti sunt a doctis tres priores, nondum quartus, ubi V. cum Vahleno perperam inseruisse videtur *ly(ra — libitum) est*, claudens parenthesin post *impatiens*. Versus sine dubio sic simpliciter explendus est:

Molior orsa lyra: dolor est atque ira tacendi
impatiens

Dolorem h. e. indignationem (ergernis) [1]) et *iram* sic saepe coniuncta habet latinitas ligata et soluta.

Superest ut in l.l. III—V locos et carmina indicem lectu digniora.

In l. III non dubito quin tota lectori placitura sit prima silva de Hercule Surrentino, in quo praesertim nitet descriptio imbris repentini fugaeque convivarum 68 sqq. Ad historiam poetae eiusque familiam cognoscendam multum refert perlegere epistulam III 5, qua migrationem Neapolin probare conatur tergiversanti uxori, quae hoc quoque timet, ut filia sua, Statii privigna, illic maritum inveniat, cui respondet poeta:

62 sed venient, plenis venient conubia taedis:
sic certe formaeque bonis animique meretur,
sive chelyn complexa petit seu voce paterna [2])

1) Cf. II 6.13, III 3.39, V 1.201, 219.
2) Iuv. VII 82:

curritur ad vocem iucundum et carmen amicae
Thebaidos, laetam cum fecit Statius urbem

discendum Musis sonat et mea carmina flectit
candida seu molli diducit brachia motu:
ingenium probitas artemque modestia vincit.
e. q. s. [1])

In l. IV memorabiles sunt silvae de via Domitiana (3) et de Hercule epitrapezio (6), neque iniucunda rhetorica epistola ad Vitorium Marcellum (4). Reliqua carmina in hoc libro frigida sunt, praesertim quae imitantur Horatium et Catullum.

In l. V praeter brevem silvam de Somno (4) supra laudatam et encomium rhetoricum Crispi (2), tria habemus epicedia. Totum hoc genus flebile et consolatorium, quamquam secundum scholae leges compositum, Statio bene cessit, cum ipse commoto animo haec scriberet, quod tamen non valet de consolatione ad Claudium Etruscum (III 3), quae multa habet lumina doctrinae et ingenii, sed nulla sinceri pectoris. Citavi iam supra locum e monodia de puero Glaucia, II 1. 146 sqq., cui pares sunt hi versus ex consolatione de Priscilla uxore V 1. 170:

iamque cadunt vultus oculisque novissimus error
obtunsaeque aures, nisi cum vox sola mariti
noscitur; illum unum media de morte reversa
mens videt, illum aegris circumdat fortiter ulnis
immotas obversa genas, nec sole supremo
lumina, sed dulci mavult satiare marito.
Tum sic unanimum moriens solatur amantem:
„pars animae victura meae, cui linquere possim
o utinam, quos dura mihi rapit Atropos annos:
parce, precor, lacrimis, saevo ne concute planctu
pectora nec crucia fugientem coniugis umbram

e. q. s. usque ad hos vss.

194 haec dicit labens sociosque amplectitur artus
haerentemque animam non tristis in ora mariti
transtulit et cara pressit sua lumina dextra.

---

promisitque diem: tanta dulcedine captos
afficit ille animos tantaque lubidine vulgi
auditur.

1) Cf. Adnott. Vollm. ad hos vss.

Vide praeterea vs. 117 sqq. de proba matrona, et 154 sqq. 196 sqq. 216 sqq. de marito.

Epicedion patris (V 3) magis notabile est propter ea, quae continet de rebus studiisque patris ac suis, quam propter affectus veritatem aut gravitatem, quippe cum carmen confectum esse videatur sat multo post senis obitum. In comploratione filioli adoptivi (V 5), cuius brevior pars tantum aetatem tulit, imprimis nos movent vss., ubi describitur quam dulcis quamque sibi carus fuerit puerulus.

Omnibus denique epicediis, praeter hoc mutilum de filiolo, communis est locus de inferis et Elysio, qui huic generi praescribebatur secundum Menandrum *περὶ παραμυθ.* ed. Sp. III p. 414: *πείθομαι τὸν μεταστάντα τὸ Ἠλύσιον πεδίον κατοικεῖν. ὅπου Ῥαδάμανθυς κ.τ.λ.* et *περὶ ἐπιταφ.* p. 421: *ὅτι οὐ δεῖ θρηνεῖν· πολιτεύεται γὰρ μετὰ τῶν θεῶν, ἢ τὸ Ἠλύσιον ἔχει πεδίον.*

Statius in excolendo hoc loco adhibuit quidem omnem apparatum infernum, sed tamen quantum fieri potuit sobrie et eleganter. Supremus vector Charon pias animas non tarde, sed statim in cymbam recipit et in media componit molliter alga (II 1. 186, V 3. 283). Non terno latrabit Cerberus ore, nulla Soror flammis, nulla assurgentibus hydris terrebit (183 et 279), tacet ille piis (V 1. 250). Centauros Hydraeque greges Scyllaeaque monstra aversae celant calles (V 3. 280, III 3. 26), reges umbrarum comiter eas accipiunt (III 3. 28, V 3. 277).

Apparet etiam diserta praecepta fuisse, qua ratione hic locus in diversis animarum generibus esset tractandus:

Pueri illic, ut in vita, blanditiis solabantur manes seniorum, quos vivos cognoverant et ab his accipiebant munera mollis Elysii, steriles ramos mutasque volucres et pallentes flores (II 1. 203). Si ignotae fuit originis, claros illic fortasse parentes inveniet, tum

per amoena silentia Lethes
forsan Avernales adludunt undique mixtae
Naides obliquoque notat Proserpina vultu (II 6. 99 sqq.).

Probae alicuius matronae

si quando pio laudata marito
umbra venit, iubet ire faces Proserpina laetas

egressasque sacris veteres heroidas antris
lumine purpureo tristes laxare tenebras
sertaque et Elysios animae prosternere flores (V 1.253 sqq.).

Viri in civitate nobiles ibi versantur Ausonios inter proceres seriemque Quirini (II 1. 195).

Sapientes doctique vates, aut „in ardua tendentes fulgentesque plagas rerum elementa recensent", aut

Lethaei secreto in gramine campi
consilia heroum iuxta manesque beatos
Maeonium Ascraeumque senem

accolunt, ut pater, quem petit, ut inde ad se veniat in somno per portam corneam (V 3. 24 sqq. 288).

Similiter in genethliaco II 7. 107 sqq. Lucani umbra

seu rapidum poli per axem
famae curribus arduis levatus

terras despicit et sepulcra ridet, seu Elysium nemus tenet cum Pompeio, Catone, aliis, unde petit Statius, ut vocante Polla unum diem deos silentum exorat:

solet hoc patere limen
ad nuptas redeuntibus maritis.

Coniuges sibi invicem laeta referunt de liberis III 3. 205 sq.

Denique hoc memorabile est, quod animae in inferis dicuntur „exorare Fata" et intercedere pro viventibus. Sic II 6. 103:

alium tibi Fata Phileton,
forsan et ipse dabit [1])

et V 1. 259:

pro te Fata rogat, reges tibi tristis Averni
placat, ut expletis humani finibus aevi
pacantem terras dominum [2]) iuvenemque relinquas
ipse senex? Certae iurant in vota sorores.

---

1) Cf. adn. Vollm.
2) Domitianum.

VARIA AD VARIOS.

SCRIPSIT

H. VAN HERWERDEN.

I.

AD PINDARUM.

Pyth. V 117 θεός τέ ϝοι τὸ
νῦν τε πρόφρων τελεῖ δύνασιν,
καὶ τὸ λοιπὸν ὁμοῖα, Κρονίδαι μάκαρες
διδοῖτ' ἐπ' ἔργοισιν ἀμφί τε βουλαῖς
ἔχειν, μὴ φθινοπωρὶς ἀνέμων
χειμερία κατὰ πνοὰ δαμαλίζοι χρόνον.

Pro corrupto verbo δαμαλίζοι Bergk δυοπαλίζοι, ego πελεμίζοι proposui, sed fortasse mutatione perquam exigua reponendum

χειμερία κατὰ πνοά ϝ' ἀμαλίζοι χρόνον.

Formantur enim ab adiectivo ἀμαλός plura verba ἀμαλδύνειν, ἀμαλάπτειν, ἀμαλοῦν (Hes.), ita ut iuxta has formas extitisse ἀμαλίζειν satis probabile videatur.

Isthm. V 51

ἀλλ' ὅμως καύχημα κατάβρεχε σιγᾷ.

Requiro formam Doricam καύχαμα propter Nem. IX 7 et καυχᾶσθαι Ol. IX 38 καυχᾶσ(σ') ἀοιδά. Verbo enim καυχεῖν (ut est αὐχεῖν) nec Pindarus nec alius quisquam usus est. Vulgatum quidem Ahrens de dial. Dor. p. 133 excusat forma καυχέομαι apud Theocritum V 77, sed nullam in talibus huic fidem esse satis constat. Apud Archytam in Stob. flor. I 106

recte editur καύχαμα ex M[d]. (ed. Wachsm.), sed A habet καύχημα. Librarios memores vocabuli e N. F. sibi familiaris pronos fuisse in H nihil est quod miremur.

Fr. 125, 3 Λυδῶν ψαλμὸν ἀντίφθογγον ὑψηλᾶς ἀκούων πηκτίδος. At πᾶκτις hoc vocabulum sonat in Sapphonis fr. 122. Utra scriptura vera sit pendet a vocabuli origine. Si enim Graecum est descendens a verbo πήγνυμι, necessario apud Pindarum quoque per ᾱ scribendum, sin instrumento Lydio nomen peregrinum servatum est, ex Pindaro Sappho erit corrigenda.

Fr. 142, 3 κελαινεφεῖ δὲ σκότει καλύψαι
Grotii emendatio est pro σκόπει, et eodem modo idem vocabulum correxit fr. 42, 4. Nihilominus requiritur σκότῳ, quia Pindarus ut scenici poetae Athenienses sola masculina forma σκότος uti videtur, iis scil. locis, qui ex melioribus libris servati sunt: Ol. I 85. N. IV 40. VII 13 (σκότῳ), quibus adde fr. 130 et 228 (σκότον).

Iniuria editur apud Pindarum Ol. VI 38 περ' ἀτλάτου et Pyth. IV 365 περ' αὐτᾶς cum elisione. Brevior praepositionis forma est Aeolica περ, quae etiam apparet in compositis Pindaricis περάπτειν, πέροδος, περιδαῖος. Eo tantum Pindarus differt a Lesbiis poetis, quod ante solas vocales hac forma usus est.

Vitiose apud eundem fr. 39 editur ἧσε pro ᾆσε.

II.

AD THEOCRITUM.

I 78 τίνος, ὠγαθέ, τόσσον ἐρᾶσαι;
Nullum est verbum medium ἐράομαι pro ἐράω, sed est ἔραμαι, itaque corrigendum ἔρασσαι, ut recte v. c. IV 27 scribitur ἠράσσαο.

IV 49. Perversa interpunctione editur:

εἴθ' ἦν μοι ῥοικὸν τὸ λαγώβολον. ὥς τυ πάταξα.

Pendet posterior enuntiatio a priore et ὡς est coniunctio finalis, itaque virgula ponenda post λαγώβολον.

VIII 58 scribendum videtur ὄρνιξιν pro ὄρνισιν, quia Theocritus ut Pindarus constanter in casibus obliquis huius vocabuli utitur stirpe Dorica ὀρνιχ.

III.

AD SOPHOCLEM.

Aiac. 719 ἄνδρες φίλοι, τὸ πρῶτον ἀγγεῖλαι θέλω·
Τεῦκρος πάρεστιν ἄρτι Μυσίων ἀπὸ
κρημνῶν· κτλ.

Iniuria Mekler aliique locum sic interpungunt, peius etiam Blaydes coniecit πρῶτον τόδ'. Procul enim dubio τὸ h. l. pronomen relativum est = ὅ et verba τὸ — θέλω posita sunt διὰ μέσου, ita ut post θέλω altera ponenda sit virgula „id quod primum nuntiare volo", scil. ante quam narrabo eius rixam cum Achivis. Similiter τὸ relativum videtur in loco leviter corrupto Trachiniarum, quem nunc tractabo.

Trach. 194 κύκλῳ γὰρ αὐτὸν Μηλιεὺς ἅπας λεὼς
κρίνει παραστάς, οὐδ' ἔχει βῆναι πρόσω·
τὸ γὰρ ποθοῦν ἕκαστος ἐκμαθεῖν θέλων
οὐκ ἂν μεθεῖτο, πρὶν καθ' ἡδονὴν κλύειν.

Ποθοῦν pro ποθούμενον dici potuisse cras credam. Scriberem ἐπόθουν (πόθουν sine augmento, quamvis nuntius loquatur, quia in dialogo hic versamur h. l. excludi videtur), nisi praegressum κρίνει et sequens οὐκ ἂν μεθεῖτο praesens tempus postulare viderentur, itaque ποθοῦσ' corrigere non dubito. Τὸ ut passim apud tragicos est relativum, et hinc natus est error.

Elect. 150

ἰὼ παντλάμων Νιόβα, σὲ δ' ἔγωγε νέμω θεόν,
ἅτ' ἐν τάφῳ πετραίῳ
αἰαῖ δακρύεις.

Sperni solet apographorum quorundam lectio αἰεί (ἀεί), quae tamen mirifice universi loci sententia commendatur. Ut enim in ipsis praegressis Electra dicit admodum sibi placere Procnen ἃ Ἴτυν αἰὲν Ἴτυν ὀλοφύρεται, ita consentaneum est, *continuum* Niobae luctum causam esse cur hanc tanquam deam veneretur, i. e. valde honoret ob pietatem. Vix credo Dindorfium recte interpretari „beatam te praedico, si tua sors, quantumvis tristis, cum mea comparatur", quamquam non aliter verba accipit Kaibel p. 94 sq. Similis est exaggeratio in nota formula Homerica θεὸς ὣς τίετο δήμῳ.

Elect. 201 ὦ πασᾶν κείνα πλέον ἁμέρα
ἐλθοῦσ' ἐχθίστα δή μοι·
ὦ νύξ, ὦ δείπνων ἀρρήτων
ἔκπαγλ' ἄχθη· κτέ.

Mihi quidem minime persuaserunt Kaibeli, qui in Electra interpretanda ingenio suo et doctrina interdum mirifice abutitur, σοφίσματα, quibus primi versiculi et metrum et grammaticam tueri conatus est. Incerta tamen correctio. Possis:

ὦ πασᾶν κείνα πλημμύρα,

modo hoc vocabulum *absolute* positum aeque recte dicatur ac πλημμυρίς ap. Aesch. Cho. 186 et Eur. Alc. 182. Cf. etiam Sext. Empir. p. 719:

ἑαυτῷ γὰρ ἐγείρει κακῶν πλημμύραν.

Elect. 381 ζῶσα δ' ἐν κατηρεφεῖ
στέγῃ χθονὸς τῆσδ' ἐκτὸς ὑμνήσεις κακά.

Traditam lectionem ferri non posse inde a Nauckio convenit fere inter omnes. Felicissima est Kaibeli coniectura transponentis χθονὸς στέγῃ.

Elect. 539

πότερον ἐκείνῳ (Menelao) παῖδες οὐκ ἦσαν διπλοῖ,

οὓς τῆσδε (Iphigeniae) μᾶλλον εἰκὸς ἦν θνῄσκειν, πατρὸς
καὶ μητρὸς ὄντας, ἧς ὁ πλοῦς ὅδ' ἦν χάριν;

Hic quoque argutari mihi videtur Kaibel, ut tueatur voculam ἧς, quae recte sane se haberet, si praecessisset πατρὶ | ἐκ μητρὸς ὄντας, quia vero non praecedunt, omnino ferri nequit. Ut saepe, librarii unice curarunt substantivum proxime praegressum μητρός ideoque scripserunt ἧς pro οἷν, quod quin restituendum sit nullus dubito. Non propter solam Helenam, sed etiam propter Menelaum coniugis recuperandae studiosissimum expeditio Troiana suscepta est, et hoc lectione duplicatur vis argumenti.

Vs. 610 ὁρῶ μένος πνέουσαν κτέ.

Haec chori verba, quae praeeunte schol. vulgo Clytaemnestram spectare creduntur, nuperrime Parmentier, Mélanges Weil. p. 347, speciosa disputatione adversus novissimum editorem (Kaibelium) referre studuit ad Electram, quae furore abrepta omnem moderationem et continentiam abiecerit. Pro quo quamquam aliquatenus facere videtur vocabulum οὐκέτι vs. 611, obstat tamen cum initium orationis insequentis Clytaemnestrae, tum vero quod chorus non potuit negare Electram σὺν δίκῃ συνεῖναι, verissima enim sunt omnia, quae vss. 557—609 dixerat. Furiosi autem, quos cogitare licet, reginae gestus, prae rabie non statim sed tertio demum versu respondentis filiae invectivis, satis tueri mihi videntur veterem interpretationem et Kaibeli iudicium.

Vs. 701 εἷς ἦν Ἀχαιός, εἷς ἀπὸ Σπάρτης, δύο
Λίβυες ζυγωτῶν ἁρμάτων ἐπιστάται·
κἀκεῖνος ἐν τούτοισι, Θεσσαλὰς ἔχων
ἵππους ὁ πέμπτος· ἕκτος ἐξ Αἰτωλίας κτέ.

Sperni solet Nauckii coniectura ἐπὶ τούτοισι, quamquam negari non potest permire eum, qui quattuor viris quintus accedat, dici esse *in quattuor illis*. Optime vero dicas aliquem πέμπτον esse τοῖς τέτταρσιν, quare fortasse vera lectio est:

κἀκεῖνος ἦν τούτοισι, Θεσσαλὰς ἔχων
ἵππους, ὁ πέμπτος.

Ceterum vide praeter Kaibelium de h. l. disputantem Martin,

Mélanges Weil, p. 279 sq., cuius coniectura in vs. 720 **καὶ πᾶς** pro **κεῖνος δ'** consideratione digna videtur.

Vs. 1234 **ἐμόλετ' ἀρτίως,**
ἐφηύρετ', ἤλθετ', εἴδεθ' οὓς ἐχρῄζετε.

Quicumque mecum non admirantur quod Kaibel vocat „ein potenzirtes Hysteronproteron", his fortasse placet Gleditschii coniectura:

ἐφηύρετ', εἴδεθ', <εἴχεθ'> οὓς ἐχρῄζετε.

Quae si quid veri habet, scripserim **ἔσχεθ'**, i. e. *recuperastis*, nam imperfecto locus non est.

Oed. Reg. 9
ἀλλ', ὦ γεραιέ, φράζ', ἐπεὶ πρέπων ἔφυς
πρὸ τῶνδε φωνεῖν, τίνι τρόπῳ καθέστατε,
δείσαντες ἢ στέρξαντες; ὡς θέλοντος ἂν
ἐμοῦ προσαρκεῖν πᾶν· δυσάλγητος γὰρ ἂν
εἴην τοιάνδε μὴ οὐ κατοικτίρων ἕδραν.

Solet correctio **στέρξαντες** pro **στέξαντες** in codice Laurentiano tribui manui recenti, sed inspecta tabula phototypica vehementer coepi hac de re dubitare, quandoquidem et forma litterae **ρ** et atramenti color manum primam prodere videtur. Verbi **στέργειν** usum fortasse recte olim Dindorf in editione Oxoniensi defendit Oed. Col. 1094, idem significari, quod vs. 59 verbo **ἱμείροντες** exprimatur, monens. Nescio tamen an praestet vulgatiore sensu **τοῦ** *contentum esse* verbum accipere, sententia sic interpuncta:

δείσαντες ἢ στέρξαντες, ὡς θέλοντος ἂν
ἐμοῦ προσαρκεῖν πᾶν; δυσάλγητος γὰρ ἂν
εἴην τοιάνδε μὴ οὐ κατοικτίρων ἕδραν.

ut sensus sit **στέρξαντες τῇ πίστει τοῦ ἐμὲ ἐθέλειν προσαρκεῖν πᾶν.**

IV.

AD PAPYROS OXYRRHYNCHICOS
(editos a. 1898 a Grenfellio et Huntio, part. I).

XLIV, 7 **δυσπειθούντων τῶν τὸ ἐνκύκλιον ἀσχολουμένων καὶ**

τοῦ τὸ ἀγορανόμιον δημοσιωνῶν κτέ. Dele voculam τοῦ, quam librarius, rectius deinde scripto τὸ, delere neglexit.

LXXI col. II 15 ἀφαρπάσαντες μου . . ι βους δύο ἐξ ὧν ἔχω προς . . . . Facilis est suppletio: μου [κα]ὶ βοῦς δύο ἐξ ὧν ἔχω πρὸς [γεωργίαν].

LXXII, 6 ἀπογράφομαι Μάρκῳ Πουρκίῳ ἐπιτυνχάνοντι ἀπόντι κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡγεμόνος Μεττίου Ῥούφου προστεταγμένα κτέ. Error est editorum, qui scribere debuerant Ἐπιτυγχάνοντι, quod est frequens nomen proprium.

CIV, 17 ᾧ χορηγήσει ὁ αὐτὸς υἱὸς Ἀρεώτης κατ' ἔτος ἀργυρίου δραχμὰς τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἄχρι οὗ ἐκπληρώσωσι ἀργυρίου δραχμαὶ τριακόσιαι, κτέ. Imo ἐκπληρωθῶσι.

CXVIII, 18 λαβὼν παρὰ τῶν ἱερέων ὀλίγον χ . . ιν καὶ λιβανωτόν [τινα σ]υναγοράσας ἀγα[θ . . .]χομενος [. . . .]ε. Ultimum vocabulum procul dubio fuit [πέμπ]ε, in praegressis fortasse legendum ἀγα[θὸν ἐ]χομένως, i. e. *illico*.

CXIX (Pueri epistula): 2 καλῶς ἐποίησες οὐκ ἀπένηχές με, μετὲ σοῦ εἰς πόλιν et vs. 10 καλῶς δὲ ἐποίησες δῶρα μοι ἔπεμψες. Ut de barbarismis sileam, notandum est soloeca hac constructione ista aetate (sec. II aut III p. C.) in Aegypto etiam subinde usos esse adultos, ut apparet ex sec. II epistula Corbolonis cuiusdam CXIII, 6 πρὸς αὐτό μοι οὖν ἐρωτηθεὶς εὖ ποιήσεις ἀγοράσεις (pro ἀγοράσας vel εἰ ἀγοράσεις) μοι (δραχμὰς) β. Similiter in alia epistula CXXIII, 5 omisso εἰ vel ὅτι scriptum est: πάνυ θαυμάζω, υἱέ μου, μέχρις σήμερον γράμματά σου οὐκ ἔλαβον, ut scribere solent multae mulieres nostrates.

CXX, 9 τέως μὲν οὖν οὐδὲν οὐδέπω παίπρακται (i. e. πέπρακται), κἂν ὠσείπερ μέλι (i. e. μέλει) σοι ἀποστῖλόν (= ἀποστεῖλόν) μοί τινα κτέ. Imo vero κἂν ὥς, εἴπερ μέλι σοι, ἀπόστῖλον cett., ante quae verba pro virgula pone punctum.

CXXVIII, 15 in subscriptione: κρείττ(ονι) κομιτοτριβ(ούνῳ) ✝

Ἰωάννης. Adnotant editores „*κομιτοτριβουνος*, if that is right, is a curious title". Utrum ita scriptum est pro *κομητο-τριβ(ούνῳ)*, vocabulo composito ex *κόμης*, *comes* et *τρίβουνος*, an pro *κωμητο-τριβούνῳ*?

V.

EPIGRAPHICA.

In inscriptione sec. II a. Chr. Methymnae communi sermone exarata in BCH IV (1880) p. 438 = Michel, Récueil n⁰ 362 editur *ἵνα οὖγ καὶ ἡ Φυλὴ Φανερὰ γίνηται τιμῶσα[σα τοὺ]ς Φιλοδοξοῦντας*. Miror in hoc supplemento tam aoristum quam formam *τιμοῦν* Eleis propriam pro *τιμᾶν*, et nescio an potius supplendum sit *τιμῶσ' ἀ[εὶ τοὺ]ς Φιλοδοξοῦντας.*

Apud eundem Michel n⁰ 440 (titulus est Cretensis sec. IV a. C.), B 15 legitur: *παρεχόμενος — μισθοὺς παρ' αὐτοΙαυτῶν*, i. e. *ἑαυτῶν*. Corrigendum videtur *αὐτοCαυτῶν*. Dores enim aut *αὐτός* in hoc pronomine indeclinabile servant aut in *αυτ* vel *αυς* decurtant.

Etiam in titulo Gnosio sec. II a. C. ap. Michel n⁰ 447 dubito num sincera sit lectio *ἔγκτησιν γᾶς καὶ* OCKIAC pro OIKIAC. Quod enim Homolle BCH IV p. 355 comparavit, *πρεσβευτής* Cretice *πρειγευτάς* dici, id miram formam non explicat. Inde enim intelligi quidem posset, si Cretenses *οἰκία*, reliqui Graeci *ὀσκία* dixissent, minime vero ratio inversa.

In inscriptione telonica quantivis pretii, edita nuper in Bull. d. Corr. Hell. a. 1898, 575 vs. 14 sqq. haec leguntur. *Εἰ δέ τις κα [ὀ]λιγοτιμάσηι, [ἐπ]ικαθιξεῖται ὁ πεντηκοστολόγο[ς ὧν κα χρ]ήζηι κατὰ τὰν [σ]ύνγραΦ[ον]*, i. e. *si vero quis* (nauclerus) *infra pretium aestimaverit* (sc. *τὸν γόμον*), *pentecostologus prehendet* (e mercibus) *quae sibi desint, secundum contractum.* Recte quidem editor coll. Hes. *καθίξεσθε καθάψασθε, κρατήσατε* (l. *-εσθε*, *-ετε*), intellexit verbum idem valere quod *ἐπιλαμβάνεσθαι* ap.

Dem. Mid. § 133, sed absurde derivat ab ἐπικαθίζειν. Est enim fut. doricum a v. ἐπικαθίκομαι = Att. ἐπικαθικνοῦμαι.

VI.

AD PHOTII LEXICON, ED. NABER.

ἑταιρίστριαι· γυναῖκες φιλίας κτώμεναι.

Interpretationem corruptam esse recte monuit editor, sed facilis est correctio. Lege φιλίᾳ προσκνώμεναι, coll. glossa sequenti ἑταιριζομένη· ἐρεθιζομένη, προσκνωμένη. Librarius siglam praep. πρός confudisse videtur cum σ̄.

ἢ δεῖ χελώνης κρέα φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν· — ἕτεροι δὲ ἐπὶ τῶν ἀποδύντων μὲν πρᾶγμα στραγγευσαμένων δέ. Imo ὑποδύντων.

ἠκισμένους· ἠφανισμένους. Interpretamentum docet glossam fuisse ἠισ<τω>μένους.

ἠλεᾶτο· ἔθαλπεν. Lege ἠλέαινε.

ἢ μὲν κλέος ἠδὲ καὶ ἧσθα· παροιμία ἐπὶ τῶν ὁμοίων τῇ περὶ αὐτῶν φήμῃ. Species nisi fallit, sub corrupto vocabulo ultimo proverbii latet ἐστώ, i. e. οὐσία, ut quondam monui in annotationibus ad Hesychii lexicon. Hexametri esse hemistichion fallet neminem.

ἠμιμαλλόνες· μαινάδες, νύμφαι ἢ βάκχαι. Non corrupta est haec glossa ex αἱ μιμαλλόνες, sed Boeotice scripta ἠ μιμαλλόνες, siquidem Boeotos inde a seculo IVto a. Chr. vocalem η̄ pro diphthongo αῑ usurpasse constat, unde patet Boeotica huius glossae origo.

ἱμαοιδός· ἡ ἐπιμύλιος ᾠδή. ἱμαλιὰ γὰρ ἡ τροφὴ καὶ τὰ ἐπίμετρα τῶν ἀλεύρων.

ἱμαῖος· ἡ ἐπιμύλιος ᾠδή.

Haec sic digerenda et fere supplenda:

ἱμαοιδός· <ὁ ᾄδων τὴν ἐπιμύλιον ᾠδήν>.

ἱμαῖος· ἡ ἐπιμύλιος ᾠδή. ἱμαλιὰ γὰρ ἡ τροφὴ κτλ.

Praeter locos allatos a Nabero nunc confer Hecalae Callimacheae fragm. Col. IV 13 *ἀείδει καί πού τις ἀνὴρ ὑδατηγὸς ἱμαῖον* = Schol. Ar. Ran. 1296.

κακὰ κακῶν. Διοκλῆς Βάκχῃ· Πλυνεῖτε τὰ κακὰ τῶν κακῶν ὑμᾶς <καλῶς Bgk.>. — Aptius etiam attulisset Soph. O. C. 1238 *ἵνα πρόπαντα κακὰ κακῶν ξυνοικεῖ.*

κάρυννος· βόλων ὀνόματα. Imo *ὄνομά τι.*

κεκοτυλισμέναι· συνεσπειραμέναι.

Quia *κοτυλίζειν* dicitur de mercibus separatim vendendis, opponiturque *τὸ ἀθρόα τὰ φορτία πεπρᾶσθαι* (Aristot. Oecon. II 8), latere suspicor gl. comicam relatam ad mulieres et corrigendum esse: *κεκοτυλισμέναι· <οὐ> συνεσπειραμέναι*, i. e. *ἀθρόαι.* Scil. negatio ΟΥ facillime elabi potuit ante simillimas litteras СΥ.

μορίαι ἐλαῖαι· ἱεραὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ut ap. Hes. Fortasse praestat *μορίαι· ἐλαῖαι ἱεραὶ τῆς Ἀθηνᾶς.* Cf. quae nuper adnotavi in ed. mea ad Lys. VII § 7 et § 29.

μῦς πίσσης γεύεται· ἐπὶ τῶν νεωστὶ ἀπαλλασσόντων <κακῶς> κτέ.

Sic Naber edidit ex Cobeti coniectura, sed codicis lectionem *γεύει* esse 2 pers. med. bene intellexit Sternbach, Meletem. Graec. I 182.

προσμερεῖται· προσαρμόζει.

Verum videtur *προσμε<τ>ρεῖται.*

πτῶμα· σῶμα. Melius intelligam *σῶμα· πτῶμα*, i. e. *νέκυς*, ut sit glossa Homerica.

σμοκορδοῦν· συνουσιάζειν κτέ. Phot. et Hes.

Cf. *Σμόκορδος* nomen *ταμίου* in inscr. Attica exarata inter a. 444 et 438 a. C. in *Δελτίῳ ἀρχαιολογικῷ*, vol. V p. 7. Glossa igitur comica ducta videtur de nomine hominis cuiusdam libidinosi.

τἄλλα καὶ φιλώμεθα· λεγόμενόν τι, οἷον· τἄλλα καὶ φίλοι ὦμεν. Prorsus ut hodie altercati de re levioris momenti dicere solemus „Voor de rest goede vrinden" et Germani „Nichts für Ungut". Quid obscuri hoc proverbium habeat Nabero, non intelligo.

τιτίζειν· τὶ λέγειν, οὕτως Ἀριστοφάνης.

Procul dubio Naber, si Photium denuo ederet, revocaret e codice *τίζει· τί λέγειν κτἑ.* Rectissime Pape in lexico: in einem fort „was?" fragen. Longe aliud est quod de coni. reposuit Naber *τιτίζει*. Supra *πιπίζειν καὶ τιτίζειν· μίμησις ὀρνέων φωνῶν.* Cf. Pape s. v. *τιτίζω*. Non magis hodie ad gl. *φαρυγίνδην* annotaret „An *φαρυγγίνδην* scribendum?"

τὸ κατακύλλωμα· τὸ πέρας καὶ ἀνωτάτω τῶν κακῶν.

Ingeniose Naber coniecit *τὸ κατακυμάτωμα*, sed nescio an mutatione paene nulla corrigere liceat *κατακύΜωμα*, a -*κυμοῦν* = *κυματοῦν*, ut iuxta *αἱματοῦν* extitit forma brevior *αἱμοῦν*, *αἱμώδης* et *αἱμωπός* iuxta *αἱματώδης* et *αἱματωπός*, alia id genus multa.

Φλεήσιον· τὸ Φλιάσιον πεδίον. Ἀριστοφάνης.

Iure Naber „Glossam corruptam esse suspicor". Vix aliud latet quam vetus scriptura *ΦλεΙΑσιον*, unde quam facili errore *ΦλεΗσιον* nasci potuerit vides.

VII.

AD STOBAEI FLORILEGIUM

(ed. C. Wachsmuth et Hense Berolini ap. Weidmannos. MDCCCXLIV).

Cap. I 25 (5, 54 Mein.). *Ἰσαίου.* (fr. III Schoem.).
Ἡγοῦμαι μεγίστην εἶναι τῶν λειτουργιῶν τὸ καθ' ἡμέραν βίον

κόσμιον καὶ σώφρονα παρέχειν. Nescio an praestet τό <τὸν> καθ' ἡμέραν βίον κτέ.

Cap. I 66 (5, 32 Mein.). Σωτάδου.

vs. 4 ἂν πλούσιος ὢν καθ' ἡμέραν σκοπῇς τὸ πλεῖον,
ἐς τοσοῦτον εἶ πενιχρός, ἐς ὅσον εἶ περισσός.
ὡς πένης θέλει σχεῖν καὶ πλούσιος πλέον σχεῖν,
ἴσον ἔχουσιν αὐτῶν αἱ ψυχαὶ τὸ μεριμνᾶν.

Quodammodo comparari possunt verba Bacchylidea Carm. I fr. 34 ed. Bl. ἴσον ὅ τ' ἀφνεὸς ἱμείρει μεγάλων ὅ τε μείων παυροτέρων.

Cap. I 100 (5, 69 Mein.) Διωτογένους Πυθαγορείου ἐκ τοῦ περὶ ὁσιότητος.

p. 50, 9: καὶ αἴκα τὰ πολλὰ † ἐξηταγόρεν τῷ πράγματι † καμαύλη ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Buecheler: „Sententiam opinor hanc fuisse: καὶ αἴ κα τὰ πολλὰ ἐξὸν ἐπικαταγορὲν τῷ πράγματι <μὴ> καταγορῇ ἀλλ' <ᾗ> αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, etsi in καμαύλη verbum lateat aliud, ἐγκαλῇ vel simile". Accedo, sed videndum annon lateat sub ΚΑΜΑΥΛΗ verbum doricum ΚΑΤΑΥΔΗΙ, i. e. <μὴ> καταυδῇ ἀλλ' <ᾗ> αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Praeterea vero omisso articulo malim: καὶ αἴ κα πολλὰ ἐξὸν κτλ.

Cap. I 103 (1, 85 Mein.) Εὐσεβίου.

p. 54, 11 ζητοίην μὴ τὰ περισσά, ἀλλὰ περὶ ὧν ἄριστον καὶ ἃ μαθὼν ὠφελησοίμην. Durum est nec stili Eusebiani post ἄριστον ex ζητοίην mente repetere ζητεῖν, ut in fine eclogae rectissime scribitur Εἰδείην σιγᾶν περὶ ὧν ἄμεινον. Praeterea ita potius scripsisset ἀλλ' ἃ ἄριστον. Vereor igitur ne post ἄριστον verbum aliquod perierit inquirendi, velut σκοπεῖν simileve.

Cap. I 110 (1, 75 Mein.) ['Αρχύτου] p. 60, 6: καὶ πᾶν τὸ ἐχόμενον τᾶς τῶ καλῶ οὐσίας. Imo vero ὠσίας, qua forma saepe Pythagoraei Italici pseudodorice utuntur pro dorico ἐσσίας. Eidem in extremis eclogae verbis reddiderim ἀγαπῶμες pro ἀγαπέομες, ut recte v. c. p. 69 legitur ὁρμῶμες.

Cap. I 140 (5, 92 Mein.) Epicteti. fr. 27. p. 102, 1: εἰ

τοίνυν βούλει καλῶς ζῆν, μὴ ζητεῖ μετὰ πολυτελείας ἐπαινεῖσθαι. Sententia postulat *κατὰ πολυτελείας.*

Cap. I 143 (5, 95 Mein.). Eiusdem fr. 30:

Φρόντιζε ὅπως σε μὴ τὰ ἐν τῇ γαστρὶ σιτία πιαίνῃ, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ ψυχῇ εὐφρασία, ἐπεὶ τὰ μὲν ἀποσκυβαλίζεται, καὶ συνεκρεῖ ὁ ἔπαινος· ἣ δὲ κἂν ἡ ψυχὴ χωρισθῇ διὰ παντὸς ἀκήρατος μένει.

Vix sanum videtur *ἔπαινος.* Suspicor *πιασμός*, ut verbum *πιαίνειν*, usurpatum metaphorice.

Cap. III 22 (5, 5 Mein.) Soph. fr. 755 Nck[2].

οὐκ ἔστ' ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἔπη καλά.

Annotatur „*ἐπ' ἔργων* mavult Wecklein; *ἀπ' ἀρχῶν μὴ κ. τέλη κ.* F. G. Schmidt Kr. St. I p. 273". Prior correctio praebet falsam sententiam, saepe enim de rebus malis bona dicuntur; veram quidem posterior, sed improbabilis est propter mutationis violentiam. Legendum arbitror:

οὐκ οἶστ' ἐπ' ἔργων μὴ καλῶν ἔπη καλά.

Intoleranda sunt de rebus non pulchris verba pulcra.

Cap. IV 8 Menandri fab. inc. 75 com. IV Mein.:

χαλεπόν γε τοιαῦτ' ἐστὶν ἐξαμαρτάνειν,
ἃ καὶ λέγειν ὀκνοῦμεν οἱ πεπραχότες.

Recte Naber haesisse videtur, et apte coniecit *εἰ πεπράχαμεν*, sed nescio an leniore medela corrigendum sit:

ἃ καὶ λέγειν ὀκνοῖμεν ⟨ἂν⟩ πεπραχότες.

Voculam *ἂν* absorpserat, ni fallor, cauda verbi praegressi, et articulo deinde labens metrum fulsit librarius.

Cap. IV 79 Democriti:

ἀνοήμονες ζωῆς ὀρέγονται γήραος θάνατον δεδοικότες.

Ineptum *ζωῆς* non legit is qui deinde IV 80 (fr. 53) hanc Democriti sententiam sic interpretatur: *ἀνοήμονες θάνατον δεδοικότες γηράσκειν ἐθέλουσι.* Expungatur igitur *ζωῆς.* Non recte *θάνατον* in *κάματον* mutari iussit editor.

Cap. V 48 (5, 64 Mein.). Iamblichi in epistula de temperantia: *ὅτι τοίνυν κρηπὶς τῆς ἀρετῆς, ὡς ἔλεγε Σωκράτης* (Xenoph.

Memor. I 5, 4) ἡ ἐγκράτειά ἐστι τῆς γλυκυθυμίας· κόσμος δὲ τῶν ἀγαθῶν πάντων ἡ σωφροσύνη θεωρεῖται, ὥσπερ δὴ ἀπεφήνατο Πλάτων. ἀσφάλεια δὲ τῶν καλλίστων ἕξεων ἡ αὐτή ἐστιν ἀρετή, ὥσπερ ἐγὼ λέγω.

Quid sibi hic velit τῆς γλυκυθυμίας non exputo. Num forte quaedam perierunt ante haec vocabula?

Cap. VI 65 (Democriti fr. mor. 47 Müllach.): τοῦτο μὲν γὰρ τὸ ἐπιθυμέειν (ipse Democritus dederat ἐπιθυμεῖν testantibus titulis Ionicis) αἰεὶ τῶν αὐτῶν πάρεστι, καὶ ὁκόταν γένηται, ὁκοίων ἐπιθυμέουσι, διὰ ταχέος γε ἡ ἡδονὴ παροίχεται, κτέ.

Ut Atticum est ἐν τάχει, διὰ τάχους, ἀπὸ τάχους, κατὰ τάχος, nec in his formulis adiectivo ταχύς locus est, ita Democrito procul dubio reddendum διὰ τάχεός γε.

Cap. X 45 (10, 46 Mein.). Diogenis.

Διογένης ὡμοίου τοὺς φιλαργύρους τοῖς ὑδρωπικοῖς. ἐκείνους μὲν γὰρ πλήρεις ὄντας ὑγροῦ ἐπιθυμεῖν ποτοῦ τούς τε (δὲ recte cdd.) φιλαργύρους ὄντας ἀργυρίου ἐπιθυμεῖν πλείονος, ἀμφοτέρους δὲ πρὸς κακοῦ. ἐπιτείνεσθαι γὰρ μᾶλλον τὰ πάθη, ὅσῳ τὰ ἐπιθυμούμενα πορίζεται.

Suspecta mihi lectio, nam adverbio πρός = προσέτι in hac sententia vix locus est; itaque aut πρός, ut saepe, errore natum esse arbitror, aut corrigendum esse πρὸς κακόν = ἐπὶ κακῷ.

Cap. X 57 (X 59). Diogenis.

οἱ φιλάργυροι καθάπερ μαχαίρᾳ τῷ βίῳ χρῶνται, πάντα ποιοῦντες κατὰ τὴν λαβήν. Iocum petitum ex verbo λαμβάνειν impedire videtur additum participium ποιοῦντες, quod vide ne quis, haud intellecto πάντα i. e. κατὰ πάντα, de suo addiderit. Scripserim igitur omissa virgula χρῶνται πάντα κατὰ τὴν λαβήν.

Cap. XI, 29 (11, 21 Mein.). Eusebii fr. 19 Mull.

ἀληθείην νόος ἀσπάζεται, καὶ αἰεὶ αὐτῇ συνοικέει· ἐὼν δὲ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἀψευδέστατος, ὅμως ἐστιν ὅτε καὶ ψεῦδος ἀγαθῷ κεράσας παρέχεται ἐπ' ὠφελείῃ ἀνθρώπων τῶν τούτου χρῃζόντων καὶ ἐπὶ χρηστῷ τῷ σφετέρῳ παραλογισθησομένων πρὸς αὐτοῦ κτέ.

Deleto ἀγαθῷ (fort. gloss. ad ἐπ' ὠφελείῃ aut ad ἐπὶ χρηστῷ), intellege: ὅμως ἐστὶν ὅτε καὶ ψεῦδος ἀληθείῃ κεράσας.

Cap. XVI 18 (16, 17 Mein.). Democriti fr. 68 Müll.
οἱ τῶν Φειδωλῶν παῖδες ἀμαθέες γινόμενοι, ὥσπερ οἱ ὀρχησταὶ οἱ ἐς τὰς μαχαίρας δρούοντες, ἢν ἑνὸς μούνου μὴ τύχωσι καταφερόμενοι, ἔνθα δεῖ τοὺς πόδας ἐρεῖσαι, ἀπόλλυνται· χαλεπὸν δὲ τυχεῖν ἑνός, τὸ γὰρ ἴχνιον μοῦνον λέλειπται τῶν ποδῶν· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι, ἢν ἁμάρτωσι τοῦ πατρικοῦ τύπου τοῦ ἐπιμελέος καὶ Φειδωλοῦ, φιλέουσι διαφθείρεσθαι.

Difficultas numquam errandi in periculoso hoc ludo adeo clara est, ut perobscuram interpretationem, quam viri docti varie emendare conati sunt, non Democrito sed aut lectori aut eclogario tribuendam esse suspicer. Quod si ita est, his omissis aut οὕτω καὶ aut οὕτω δὴ καὶ scribendum videtur.

Cap. XX 18. Sosiphanis fr. 2 p. 820 Nck[2]:

νῦν σοι πρὸς ὄψιν θυμὸς ἡβάτω, γέρον,
νυνὶ † δεῖ γ' ὀργήν, ἡνίκ' † ουδείκου, λαβεῖν.

Coniecturas in locum fere declamatum vide apud Nauckium l.l. Editor Stobaei addit haec „ο η δ ε ί κ ο υ, *sed* η *ex* υ *corr. S. quid prius fuerit ambiguum, nec tamen litterarum* ευ [tacite ἔνδικον dederat Gesner] *repperi ullum vestigium* Mekler lect. Gr. p. 15."

Verba πρὸς ὄψιν (scil. τοῦ ἐχθροῦ?) in priore versu mihi quidem suggerunt suspicionem traditam lectionem leviter corruptam esse ex ἡνίχ' ὧδ' ἵκου, *nunc, cum huc venisti.* Bene se habere in tali sententia aoristum ostendet v. c. Sophoclis versus notissimus O. C. 669 ἵκου τὰ κράτιστα γᾶς ἔπαυλα, ubi ἵκου = ἥκεις.

VIII.

AD STOBAEI ECLOGAS PHYSICAS ET ETHICAS
(ed. Wachsmuth).

Lib. I cap. I p. 26, 7 Cleanthis:
ἀλλ' σὺ (ὦ Ζεῦ sc.) καὶ τὰ περισσά (τ' Sauppe) ἐπίστασαι ἄρτια καὶ κοσμεῖν τἄκοσμα καὶ οὐ φίλα σοὶ φίλα ἐστίν. [θεῖναι,

ὧδε γὰρ εἰς ἓν πάντα συνήρμοκας ἐσθλὰ κακοῖσιν,
ὥσθ' ἕνα γίγνεσθαι πάντων λόγον αἰὲν ἐόντα, κτέ.

In secundo versu et sententia et metrum (hiatu) laborat. Suspicor ἐστίν esse infelix lacunae supplementum, philosophum vero dedisse:

καὶ οὐ φίλα σοι φίλα <ποιεῖν>,

ut omnia pendeant ab ἐπίστασαι.

Ibid. 18 p. 28, 10 Archilochi

τοῖος ἀνθρώποισι θυμός, Γλαῦκε, Λεπτίνεω πάι,
γίνεται θνητοῖς, ὁκοίην Ζεὺς ἐφ' ἡμέρην ἄγῃ.

Edendum fuerat θνητοῖσ'.

Ibid. 21 tragici ignoti.

καὶ τἀμπλακήματ' ἔρχεται θεὸς μέτα,
ὅθεν λαβόντες οἱ κακῶς πεπραγότες
σωτηρίαν ἀπῆλθον ἐκ δυσπραξίας.

Iniuria recepit editor coniecturam suam ἱκετηρίαν. Dicit enim poeta, deum vel ea peccata persequi, quorum ope miseri salutem nacti res adversas effugerint.

I 6 p. 85, 22 Philemonis vs. 5:

κοὐκ ἔστιν ἕτερον παρ' ἑτέρου λαβεῖν τύχην.

Suspectum mihi τύχην sine articulo post τὴν τύχην vs. 1 et χἠ τύχη vs. 3. Fortasse spurium est et poeta dederat:

κοὐκ ἔστιν ἕτερον παρ' ἑτέρου <ταύτην> λαβεῖν.

Ibid. p. 91, 2 Menandri:

τυφλόν γε καὶ δύστηνόν ἐστιν ἡ τύχη.

Coniecta sunt δυσήνιον et δυσήκοον. Modulatius possis δύστακτόν, coll. p. 92, 18: τύχη ἀτάκτου ἐνεργείας ἐστὶ προσηγορία.

I 15. p. 148, 4. Philolai:

ὁ κόσμος εἷς ἐστιν. ἤρξατο δὲ γίγνεσθαι ἄχρι τοῦ μέσου, καὶ ἀπὸ τοῦ μέσου εἰς τὸ ἄνω διὰ τῶν αὐτῶν τοῖς κάτω ἐστὶ τὰ ἄνω τοῦ μέσου ὑπεναντίως κείμενα τοῖς κάτω. τοῖς γὰρ κάτω τὸ κατωτάτω μέγα ἐστὶν ὥσπερ τὸ ἀνωτάτω, καὶ τὰ ἄλλα

ὡσαύτως. πρὸς γὰρ τὸ μέσον κατὰ ταὐτά ἐστιν ἑκάτερα, ὥστε μὴ μετενήνεκται.

Misere laborant verba τοῖς — ἀνωτάτω, in quibus μέγα celare μέσα bene intellexit Nutzhorn. Equidem suspicor: τοῖς γὰρ κάτω κατωτάτω τὰ μέσα ἐστιν, ὥσπερ ἀνωτάτω 〈τοῖς ἄνω〉.

I 18. p. 156, 4:

Στράτων ἐξωτέρω μὲν ἔφη τοῦ κόσμου μὴ εἶναι κενόν, ἐνδοτέρω δὲ δυνατὸν γενέσθαι.

Ita si statuit Strato, opinione differebat ab omnibus et permiram protulit sententiam. Sed probabile puto negatione transposita corrigendum esse:

Στράτων ἐξωτέρω μὲν ἔφη τοῦ κόσμου εἶναι κενόν, ἐνδοτέρω δὲ μὴ δυνατὸν γενέσθαι. Cf. p. 161 sqq.

I 21. p. 189, 4. Philolai. fr. 3 Müllach:

τὰ μὲν ὦν ὁμοῖα καὶ ὁμόφυλα ἁρμονίας οὐδὲν ἐπεδέοντο, τὰ δὲ ἀνόμοια μηδὲ ὁμόφυλα μηδὲ ἰσολαχῆ ἀνάγκα τᾷ τοιαύτᾳ ἁρμονίᾳ συγκεκλεῖσθαι, αἷ μέλλοντι ἐν κόσμῳ κατέχεσθαι. Lege: συγκεκλᾷσθαι vel συγκεκλαῖσθαι.

I 28. p. 229, 22 Arriani: φέρονταί τε ἀτάκτως οἱ πολλοὶ τῶν κομητῶν, ἐπινεμόμενοι ἐμοὶ δοκεῖν τὴν ἄνω ἀναφερομένην τροφὴν καὶ ταύτῃ ἐφομαρτοῦντες.

Nulla causa est quidni revocemus codicum FPI lectionem ἐφαμαρτοῦντες pro recepta man. sec. in P correctione ἐφομαρτοῦντες. Cf. quae nuper notavi ad Bacchylidem in Mnemos. XXVI 1.

I 29. p. 235, 14 Arriani:

ὅσοι δὲ ἔρημοι πυρὸς τυφῶνες οἱ δὲ ἔτι ἀνειμένοι ἐκνεφίαι. Intelligo „qui vero ἀτμοί non solum igne carent, sed *praeterea* vi (maiore, sc. comparati cum typhonibus), ἐκνεφίαι appellantur". Vix recte verba tradita a Wachsmuthio sollicitantur.

I 36. p. 249, 12: Ἀριστοτέλης φησὶ σεισμοὺς γίνεσθαι καὶ μυκήματα καὶ χάσματα τῆς ξηρᾶς ἀναθυμιάσεως εἰς τὰς ἀραιότητας 〈τὰς〉 κατὰ τῆς γῆς ῥυείσης κτέ. Repetivi articulum.

I 40. p. 267, 18. *καὶ τὰ μὲν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ τοὺς ἐμπελάζοντας, ** τὰ δὲ χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς καὶ τὰ ἐν Λεβαδείᾳ* (sc. *πνεύματα*), *τὰ δὲ καὶ παντάπασιν ἀναιρεῖ, καθάπερ τὰ ἐν Φρυγίᾳ.* In editis (Aristot. de mundo c. 2—5) adduntur vocabula *τὰ δὲ ἀτροφεῖν,* quare editor posuit signa lacunae. At propter adiectum *παντάπασιν* ea verba non illic expectantur, sed post *Λεβαδείᾳ.*

I 49. p. 363, 11 Iamblichi:
τινὲς εἰς τὰ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἀρχὰς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἐπαναφέρουσιν. εἶναι μὲν γὰρ τὰ πρῶτα σώματα ἄτομα, πρὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων στοιχειωδέστερα. Si vocula πρὸ genuina est, suspicor *πρὸ* (vel *πρότερα*) *τῶν τεσσάρων στοιχείων* ⟨*καὶ*⟩ *στοιχειωδέστερα.*

Ibidem p. 367, 6 *ἢ τὸ τῇ φύσει συμμεμιγμένον ἢ τὸ τοῦ σώματος ὂν ὥσπερ τὸ ἐψυχῶσθαι, αὐτῷ δὴ μὴ παρὸν τῇ ψυχῇ ὥσπερ ὑπάρχειν, οἷα δὴ λέγεται περὶ ψυχῆς παρὰ Δικαιάρχῳ τῷ Μεσσηνίῳ.*
Pro *ὥσπερ* parum verisimili mutatione *ὁπωσοῦν* reponi iubet Wachsmuth. Fortasse *ὥσπερ* nihil aliud est quam dittographema, quod facillime somnolento librario excidere potuit, quia in proxime praegressis quater occurrit ea vocula.

Ibid. p. 378, 21: *Ἡράκλειτος* (fr. 83 Byw.) *μὲν γὰρ ἀμοιβὰς ἀναγκαίας τίθεται ἐκ τῶν ἐναντίων, ὁδόν τε ἄνω καὶ κάτω διαπορεύεσθαι τὰς ψυχὰς ὑπείληφε καὶ τὸ μὲν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένειν κάματον εἶναι τὸ δὲ μεταβάλλειν φέρειν ἀνάπαυσιν. Manere in iisdem* non *est*, sed *fert* lassitudinem, itaque delendum est *εἶναι*, quod tamen fortasse verbi *φέρειν* locum occupavit.

II 1, 20 vol. II. p. 7, 14. *Βίωνος*:
Βίων ἔλεγε γελοιοτάτους εἶναι τοὺς ἀστρονομοῦντας οἳ [τοὺς πὰρ ποσὶ] τοὺς ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς ἰχθῦς οὐ βλέποντες τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ φάσκουσιν εἰδέναι. Verba inclusa ex p. 8, 4 invecta recte delevit Meineke, sed vel his deletis omni aculeo caret dictum Bionis, qui procul dubio dixerat *γελοιοτάτους εἶναι τοὺς ἀστρονομοῦντας οἳ τοὺς ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς ἀστέρας οὐ βλέποντες τοὺς*

ἐν τῷ οὐρανῷ φάσκουσιν εἰδέναι. Nempe *ἀστήρ* simul *stella* dicebatur et animal marinum, quod stellae formam referens hodieque ita dictum in littoribus frequenter reperitur. Quoniam vero plebecula olim ut hodie omnia huiuscemodi animalia marina piscium nomine comprehendebat, mirum non est lectorem quempiam aut librarium ad *ἀστέρας* adnotasse *ἰχθῦς*, quod glossema mox ut fit pro genuino vocabulo substitutum iocum pessumdedit.

Ibid. p. 8, 12 *Ἀρίστωνος*:

Ἀρίστων ἔφη τῶν ζητουμένων παρὰ τοῖς φιλοσόφοις τὰ μὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς, τὰ δὲ μηδὲν πρὸς ἡμᾶς, τὰ δ' ὑπὲρ ἡμᾶς. πρὸς ἡμᾶς μὲν τὰ ἠθικά, μὴ πρὸς ἡμᾶς δὲ τὰ διαλεκτικά· μὴ γὰρ συμβάλλεσθαι πρὸς ἐπόρθωσιν βίου· ὑπὲρ ἡμᾶς δὲ τὰ φυσικά· ἀδύνατα γὰρ ἐγνῶσθαι. Hucusque Ariston; non enim huius esse verba sequentia *καὶ οὐδὲ παρέχειν χρείαν*, quibus Hense addi iussit *ἐγνωσμένα*, abunde testatur ipsa loci compositio.

II 7 vol. II p. 92, 13. Haereo in hac definitione stoicorum: *πένθος δὲ λύπην ἐπὶ θανάτῳ ἀώρῳ*, quippe qua excludatur luctus de *senibus* parentibus et amicis. Expectatur fere *ἀγαπωμένου*, sed satis lenem corrigendi rationem non reperio. Quod autem mox *ἄχος* definitur *λύπη ἀφωνίαν ἐμποιοῦσα* fortasse explicandum ex absurda etymologia, quae *ἄχος* cum adiectivo *ἀχανής*, i. e. *ἄφωνος*, cohaerere Stoici crediderint.

II 15, 40. p. 192, 3: *Δημοκρίτου* (fr. mor. 104 Mullach).

οὔτε λόγος ἐσθλὸς φαύλην πρῆξιν ἀμαυρίσκει, οὔτε πρῆξις ἀγαθὴ λόγου βλασφημίῃ λυμαίνεται. Neque *ἀμαυρίσκει* pro *ἀμαυροῖ* graecum est, neque hoc ipsum sententiae, quae contrarium postulat, aptum. Legerim *ἀμαρύσσει*, quod transitive adhibuisse videtur philosophus, *facit ut splendeat.* Vid. Lexica.

II 31, 54. p. 210, 17. *Σωκράτης ἐρωτηθείς, πῶς ἂν τις ἄγοι καλῶς τοὺς ἰδίους παῖδας, εἶπε· „νέους μὲν ὄντας παιδεύσας, ἄνδρας δὲ γενομένους διδάξας συμπεριφέρεσθαι τοῖς ἀποβαίνουσι καὶ τὴν οὐσίαν διανείμας αὐτούς, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ἐχθροὶ γένωνται".* *Divisio* patrimonii ad concordiam liberorum vix sufficit, quare

nescio an Socrates *aequam divisionem* suaserit et exciderit ea notio.

Ibid. 65. P. 213, 1 *Δημοκρίτου.*

ἡ φύσις καὶ ἡ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι· καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρρυσμεῖ τὸν ἄνθρωπον, μεταρρυσμοῦσα δὲ ⟨καὶ⟩ φύσις ποιέει (recte libri *ποιεῖ*). Non sufficit cum Usenero inserere *καί*, sed requiritur *⟨καὶ ἡ⟩ φύσις ποιεῖ*. Formae pseudo-ionicae in *έει* et *έειν* passim apud Democritum corrigendae sunt.

Ibid. 74. P. 214, 16 suppleverim:

Διογένης ἄτοπον ἔφησεν εἶναι ἐπὶ μὲν τὸν λύχνον ἐπιχεῖν ἔλαιον, ἵνα ⟨τὰ⟩ ἐπὶ τῆς τραπέζης ὁρῶμεν, ὅπως δὲ τῇ διανοίᾳ φρονιμώτεροι γενόμενοι κατανοήσομεν τὰ τῷ βίῳ βέλτιστα, μηδὲν ἐθέλειν ἀναλίσκειν.

Ibid. 89. P. 216, 17 *ἐκ τῶν Δίωνος χρειῶν·*

Ἀθηναίοις ἐρομένοις, ὅπως λῷον ⟨ἂν⟩ αὐτοῖς γίγνοιτο, ἔχρησεν ἡ Πυθία· εἰ τὸ κάλλιστον εἰς τὸ δεξιὸν οὖς τῶν παίδων ἐντιθέναι βούλοιντο· οἱ δὲ τρήσαντες αὐτὸ χρυσίον ἐνέβαλλον, ἀγνοήσαντες ὅτι τὸν φιλόσοφον λόγον ἐμήνυσε.

Sententia, non verba, legitur in Dionis Chrysostomi Oratione XXXII (Arnim XV) ad Alexandrinos § 3: *νῦν μὲν γὰρ ἁμαρτάνετε τὸ Ἀθηναίων ποτὲ ἁμάρτημα. τοῦ γὰρ Ἀπόλλωνος εἰπόντος, εἰ θέλουσιν ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐν τῇ πόλει γενέσθαι, τὸ κάλλιστον ἐμβάλλειν τοῖς ὠσὶ τῶν παίδων, οἱ δὲ τρήσαντες τὸ ἕτερον χρυσίον ἐνέβαλον, οὐ συνέντες τοῦ θεοῦ. τοῦτο μὲν γὰρ κόραις μᾶλλον ἔπρεπε καὶ παισὶ Λυδῶν ἢ Φρυγῶν· Ἑλλήνων δὲ παισί, καὶ ταῦτα θεοῦ προστάξαντος, οὐκ ἄλλο ἥρμοζεν ἢ παιδεία καὶ λόγος, ὧν οἱ τυχόντες εἰκότως [ἂν] ἄνδρες ἀγαθοὶ γίγνονται καὶ σωτῆρες τῶν πόλεων κτλ.*

Res fugisse videtur Wachsmuthium, non latuit, ut nunc animadverto, Arnimium Dion. Prus. II p. 309, qui falso citans Wachsm. II p. 316 pro 216 recte statuit *χρείας* fuisse non a Dione editas sed *ἐκ τῶν αὐτοῦ κατεσκευασμένας*. Nescio autem an harum *κατασκευαστής* legerit textum Dionis nostro meliorem habueritque ante oculos hanc scripturam: *τὸ κάλλιστον ἐμβάλλειν τοῖς ⟨δεξιοῖς⟩ ὠσὶ* [vel *τοῖς ὠσὶ ⟨τοῖς δεξιοῖς⟩*] *τῶν παίδων.*

Ita certe intellegi poterit sequens *τὸ ἕτερον* (*οὖς*), sc. *τὸ δεξιόν*, pro quo antehac suasi *τὸ τέρεν*, scil. *τὸν λοβόν*. Cum autem Dio dicat eum morem magis decere puellas et barbarorum filios quam pueros Graecos, consentaneum est non inauditam fuisse consuetudinem inaures gestandi in sola aure dextra, cuius tamen consuetudinis alia testimonia desidero.

Ibid. 102. p. 219, 102: *Σωκράτης πρός τινα πάντα εἰδέναι φάσκοντα καὶ πολυμάθειαν ὑπισχνούμενον (ἐτύγχανε δὲ εἰς Ἀκαδήμειαν συγκατιὼν αὐτῷ) ἐπιστὰς χωρίῳ πεφυτευμένῳ, ἤρετο αὐτόν „οὐ δοκεῖ σοι — καταλιπών;"*

Male praepositionem *πρός* convenire sequentibus intelligens Wachsmuth parum probabiliter ex *πυθόμενος* eam depravatam esse coniecit. Si genuina sunt *πρός* et *αὐτόν*, consentaneum videtur excidisse aliquod participium velut: *Σωκράτης* ⟨*διαλεγόμενος*⟩ *πρός τινα κτέ.*, modo ne ipse auctor propter interposita praepositionis immemor ita pecaverit scribens *ἤρετο*, cum debuisset *εἶπεν ἐρωτῶν* simileve quid.

Ibid. 125. P. 241, 27 Musonii:
πάλιν ὡς ὁ πόνος οὐκ ἔστι κακόν, αὐτόθεν μὲν οὐ φαίνεται πιθανόν· τοὐναντίον γὰρ τούτου δοκεῖ πιθανώτερον, τὸ κακὸν εἶναι τὸν πόνον. Puerile epexegema num ipsius sit Musonii dubito.

II 46, 17. P. 262, 24. *Θεμιστοκλῆς, διαβαλλόντων αὐτὸν ἐπ' ἐκκλησίας τινῶν ὡς εἶδεν τοὺς πολλοὺς ἡδέως ἀκούοντας, „κοπιᾶν" ἔφη „μοι δοκεῖτε, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐεργετούμενοι". κόπος γὰρ ὡς ἀληθῶς εὐεργεσίας κόρος, δι' ὃν συμβαίνει καινότητος ἐπιθυμεῖν.*

Contra mentem auctoris *εὐεργεσίας* interpolatum videtur, quem voluisse arbitror, recte *lassitudinem* dici *omnem satietatem*, quippe novitatis studiosam.

OBSERVATIONES MISCELLANEAE

AD

PLUTARCHI VITAS PARALLELAS.

SCRIPSIT

S. A. NABER.

(*Continuantur ex pag.* 324.)

Phoc. 1. 1. Notum dictum est Antipatri *ἐπὶ Δημάδου γέροντος ἤδη γεγονότος, ὅτι καθάπερ ἱερείου διαπεπραγμένου γλῶσσα καὶ κοιλία μόνον ἀπολείπεται.* De hoc ritu Stengelius nuper egit *Kultusalterthümer* p. 38. 18 et 102. 9. Apud Homerum Odyss. γ 341 antequam discedunt Pylii *γλώσσας ἐν πυρὶ βάλλον, ἀνιστάμενοι δ' ἐπέλειβον.* Postea lingua victimae non comburebatur, sed dabatur sacerdotibus vel praeconibus, sed *πανταχοῦ τῆς Ἀττικῆς ἡ γλῶττα χωρὶς τέμνεται*, ut est Arist. Av. 1705, Pac. 1060 et Plut. 1110. Admirabundus nuper audivi esse etiam hodie in Gelria homines qui meminerint boum linguas exiguo pretio fuisse venales, quum plebs agrestis iis vesci nollet. De cerebro cf. Moral. p. 733 E.

Phoc. 1. 1. Articulus excidit in hisce: *τὴν δὲ Φωκίωνος ἀρετὴν ὥσπερ ἀνταγωνιστῇ βαρεῖ καὶ βιαίῳ (τῷ) καιρῷ συλλαχοῦσαν αἱ τύχαι τῆς Ἑλλάδος ἀμαυρὰν καὶ ἀλαμπῆ πρὸς δόξαν ἐποίησαν.*

Phoc. 5. 2. De Phocionis facundia legimus: *ὁ λόγος ἦν ἐπὶ χρηστοῖς* ε ὐ τ υ χ ή μ α σ ι *καὶ διανοήμασι σωτήριος.* Equidem ignoro

quae sint *χρηςά* vel *ἄχρηςα εὐτυχήματα*. Proclive est restituere: *ἐπὶ χρηςοῖς ἐνθυμήμασι*. Vide hoc ipsum vocabulum in fine capitis: *ῥῆμα καὶ νεῦμα μόνον ἀνδρὸς ἀγαθοῦ μυρίοις ἐνθυμήμασι καὶ περιόδοις ἀντίρροπον ἔχει πίςιν*. Etiam Madvigius hoc vidit p. 601. Cf. quoque Demosth. 8. 2.

Phoc. 5. 3. Notabilis est locutio *ὑπὸ σκηνήν*. Redit Tib. Gracch. 4. 2 et Arat. 15. 1.

Phoc. 9. 1: *ὑμεῖς κεκράξεσθε μὲν ὡς δυνατόν*. Aliena manus est quae adscripsit: *μέγιςον*.

Phoc. 9. 6: *Ἐμέ, εἶπεν, ὑμεῖς ἃ μὴ βούλομαι ποιεῖν βιάσασθαι δύνασθε, λέγειν δὲ ἃ μὴ δεῖ παρὰ γνώμην οὐκ ἀναγκάσετε*. Supple: *ἐμὲ* (*μέν*). Similiter corrige c. 24. 2: *ἀδίκως* (*μέν*).

Phoc. 9. 7: *Δημοσθένους μὲν εἰπόντος „Ἀποκτενοῦσί σε Ἀθηναῖοι, Φωκίων, ἂν μανῶσιν", εἶπε· „Σὲ δὲ ἂν σωφρονῶσι"*. Haec verba male dividi solent. Dixerat Demosthenes: *ἀποκτενοῦσί σε Ἀθηναῖοι, Φωκίων·* respondit hic: *ἄν* (*γε*) *μανῶσι· σὲ δ' ἂν σωφρονῶσι*. Particula *γε* accessit ex Moral. p. 811 A.

Phoc. 10. 1. Erat quidem Archibiades *πώγωνά τε καθειμένος ὑπερφυῆ μεγέθει καὶ τρίβωνα φορῶν καὶ σκυθρωπάζων*. Malim fere: *τριβωνοφορῶν*. Cf. Moral. p. 52 E.

Phoc. 10. 2. Venit ad delectum Aristogiton sycophanta *ἐπὶ βακτηρίᾳ τὼ σκέλη καταδεδεμένος·* deinde de suggestu clamavit Phocion: *γράφε καὶ Ἀριςογείτονα χωλὸν καὶ πονηρόν*. Hic nihil video lepide dictum; quid si verum est: *γράφε καὶ Ἀριςογείτονα χωλὸν κἀνάπηρον·* quae vox simul est irridentis et militiae vacationem dantis?

Phoc. 17. 3: *τὸ μὲν οὖν πρῶτον ψήφισμα λέγεται Ἀλέξανδρον, ὡς ἔλαβε, ῥῖψαι καὶ φυγεῖν ἀποςραφέντα τοὺς πρέσβεις*. Non Alexandri erat fugere ex legatorum conspectu. Incidi equidem in: *σοβεῖν*.

Phoc. 18. 1. Venerunt Alexandri legati ad Phocionem Athenas: ὡς δὲ ἀκολουθήσαντες εἰς οἶκον αὐτῷ, πολλὴν ἑώρων εὐτέλειαν, τὴν μὲν γυναῖκα μάττουσαν, ὁ δὲ Φωκίων αὐτὸς ἀνιμήσας ὕδωρ ἐκ τοῦ Φρέατος ἀπενίπτετο τοὺς πόδας, ἔτι μᾶλλον ἐνέκειντο. Ex uno libro Sintenisius enotavit lectionem ἀπένιπτε et, si quidem recte mihi repraesento quid Phocion fecerit, hoc solum verum est. Legatos hospitio excepit et, dum uxor coenam parabat, ipse servile ministerium praestitit et Macedonum pedes lavit. Tune credere mavis solum Phocionem sibi lavisse pedes, reliquos accubuisse illotos? Commode nunc mihi in mentem venit eorum quae leguntur Evang. Lucae VII 36 sqq., quem locum mihi non frustra tractavisse videor, *Mnem.* 1881 p. 283. Ceterum mihi non persuadeo Phocionem in tam sordida paupertate vixisse.

Phoc. 20. 2. Dixerat Demades esse se paratum auctore Phocione ferre ad populum ut Lycurgi leges reciperet. Tum πάνυ γοῦν, ἔφη, πρέψειαν ἄν σοι μύρου τοσοῦτον ὄζοντι καὶ χλαμύδα τοιαύτην Φοροῦντι. Hic quaero an non praestet χλανίδα. Χλαμύς epheborum vestis est nullumque habet luxuriae indicium. Hinc recte Cat. Min. 13. 1: ἔφηβοι χωρὶς ἐν χλαμύσι, Phoc. 29. 1 Φαυλότητι χλαμυδίου, alibi.

Phoc. 23. 1: ἐνέσεισεν ὁ Λεωσθένης τὴν πόλιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον. Quidni malumus appellare τὸν Λαμιακὸν πόλεμον.

Phoc. 26. 2: Δημάδης δὲ μηδὲν μέρος ὧν ὤφειλε χρημάτων ἐπὶ ταῖς καταδίκαις ἐκτῖσαι τῇ πόλει δυνάμενος. Immo lege: ὦφλε.

Cat. Min. 3. 2: ἰδὼν δὲ κεφαλὰς ἐπιφανῶν ἀνδρῶν λεγομένων. Praestat: γενομένων.

Cat. Min. 9. 4: ἔλαθε τὴν πρὸς αὐτὸν εὔνοιαν ἐργασάμενος τοῖς ἀνδράσιν. Necessarium est: ἐνεργασάμενος.

Cat. Min. 11. 4: *ταῦτα πράξαντος αὐτοῦ καὶ πράττοντος ἦν ὁ γράψας ὅτι κοσκίνῳ τὴν τέφραν τοῦ νεκροῦ μετέβαλε.* Nemo sane dubitat quin Caesar hic notetur, cuius tamen nomen Plutarchus vix potuit reticere, unde inseram: (*Καῖσαρ*) *ἦν ὁ γράψας.* Postremum vocabulum *μετέβαλε* verosimiliter vitium concepit.

Cat. Min. 16. 2. Supplendum: *οὐκ ὄνομα* (*μόνον*) *καὶ τιμὴν ἔχων ἄρχοντος.*

Cat. Min. 19. 1: *παρετάξατο βουλῆς ἀγομένης μηδὲν ἄλλο πράττειν.* Scripserim de more: *βουλῆς συναγομένης* vel fortasse *γενομένης.*

Cat. Min. 23. 1. Coniurati *φόνων μεγάλων καὶ κινδύνων ἀπαλλάξουσι τὴν πολιν ἀποθανόντες.* Apertum vitium cui Reiskius mederi voluit corrigendo: *φόνων καὶ μεγάλων κινδύνων.* Mihi quidem placet: *φόβων μεγάλων.*

Cat. Min. 23. 2. Ex omnibus Catonis orationibus sola servata fuit quam habuit in Catilinarios. Nota sunt Plutarchi verba: *τοῦτον μόνον ὧν Κάτων εἶπε διασώζεσθαί φασι τὸν λόγον.* Nimirum Cicero fuit qui notariis in curia locum dedit: *Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφέροντας ὀξύτητι τῶν γραφέων σημεῖα προδιδάξαντος ἐν μικροῖς καὶ βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων ἔχοντα δύναμιν.* Consentaneum est non semel eum hoc fecisse, sed per totum annum consulatus sui, deinde fuisse alios qui hoc imitarentur, donec tandem paucis annis post perfecta ars fuit. Eodem pertinet quod continuo sequitur: *εἶτα ἄλλον ἀλλαχόσε τοῦ βουλευτηρίου σποράδην ἐμβαλόντος.* Notarii scribendo excipere debebant quidquid pro sententia dicebatur sedebantque non uno in loco sed per curiam sparsi, ne quid effugeret, quum suo quisque loco senator surgeret ad dicendum. Sed artis incunabula haec fuerunt, *οὔπω γὰρ ἤσκουν οὐδ' ἐκέκτηντο τοὺς καλουμένους σημειογράφους*, de quibus vide Blassium in Mulleri Encyclopaedia p. 331.

Cat. Min. 24. 2: *Τὸ δ' αἴσχιςον, οὐδ' ἡ γυνὴ τοῦ Κάτωνος Ἀτιλία τοιούτων ἐκαθάρευσεν ἁμαρτημάτων.* Longe praefero: *τὸ*

δ' ἔσχατον. Saepe negligenter Plutarchus composuit ea quae ex fontibus suis cognoverat; veluti c. 7. 2 vel oblitus erat vel nondum cognoverat Atiliam impudicam mulierem fuisse. Etiam maior discrepantia est Cat. Min. 19. 4 et Lucull. 40. 3. Omnino facile est cumulare exempla.

Cat. Min. 33. 3 Clodium trib. pl. creant πάντα πρὸς χάριν ἐκείνοις πολιτευόμενον. Lege: πολιτευσόμενον.

Cat. Min. 40. 2. Supple: παρανόμως μὲν (οὖν) οὐ δήμαρχον αἱρεθῆναι τὸν Κλώδιον.

Cat. Min. 43. 2: ἐπιλαβόμενος καὶ ἀγαγὼν αὐτὸν ἔξω τῆς ἀγορᾶς. Malo: ἀπάγων.

Cat. Min. 44. 4: δεκαδύο ἥμισυ μυριάδας appellat, uti vides, quingena sestertia. Ad eandem rationem c. 17. 4 ἀνὰ μυρίας δισχιλίας δραχμάς inserendum est: πεντακοσίας, etiamsi de ea re δύο τάλαντα posuerit Sull. 31. 6. Ubique una drachma quatuor sestertios habet. Vide quoque Tib. Gracch. 2. 3.

Cat. Min. 44. 6: πίςις ἕπεται μάλιςα παρὰ τῶν πολλῶν. Lege: μεγίςη.

Cat. Min. 44. 6: δικαίῳ δ' ὑπάρχοντος εὐθὺς εἶναι τῷ βουλομένῳ. Commendo: ὑπάρχον.

Cat. Min. 53. 1. Supple: Πομπήιον ἐν οἷς ὑγιὲς οὐδὲν οὐδὲ δίκαιον ἔπραττεν ἀήττητον (ἀεὶ) γενόμενον.

Cat. Min. 61. 1. Sermo fit de tercentis hominibus qui cum Catone Uticae erant: τῶν δὲ τριακοσίων, ἅτε δὴ πλωτικῶν καὶ δανειςικῶν ἀνθρώπων. Hic difficile est non suspicari rescribendum esse: ἅτε δὴ πωλητικῶν.

Agid. 7. 2: μετέπεσον ταῖς γνώμαις αἱ γυναῖκες — ὥςε τὸν μὲν Ἆγιν συνεξορμᾶν — μεταπεμπομένας δὲ τοὺς φίλους παρακαλεῖν — ἅτε δὴ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπιςαμένας κατη-

κόους ὄντας ἀεὶ τῶν γυναικῶν. Quam miror accusativos μεταπεμπομένας et ἐπιςαμένας. Scio quidem Plutarchum circa usum nominativi cum infinitivo non admodum esse diligentem, sed in tam simplici sententia enormis est incuria.

Agid. 15. 2. Bato Sinopensis non legit ea quae scripsit Aratus ὑπολογιζόμενος ὅτι βέλτιον ἡγεῖτο παρελθεῖν τοὺς πολεμίους. Praestat: ἡγοῖτο.

Agid. 15. 2. Noluit Aratus cum hostibus congredi itaque τοὺς συμμάχους ἐπαινέσας διαφῆκε, atque deinde θαυμασθεὶς ὁ Ἆγις ἀνεζεύγνυεν. Quo hic pertinet participium θαυμασθείς? Verum quidem est Agidem milites admirabiliter in officio continuisse, sed nihil opus erat iterum dicere quod iam dictum erat capite praecedenti, ac praeterea in ipso reditu nihil erat per se quod admirationem moveret. Hoc magis intererat observare fractam fuisse regis auctoritatem, quum homines iam viderent cedere eum debuisse Arato, qui certamen adversus Aetolos detractavisset. Aratus, uti perhibebant, contemserat adulescentem: hinc corrigam: ἀτιμασθεὶς ὁ Ἆγις ἀνεζεύγνυεν, simulque Spartae orta seditio: ἤδη τῶν ἔνδον ἐν Σπάρτῃ θόρυβον πολὺν ἐχόντων καὶ μεταβολήν.

Agid. 20. 2: ἐκείνης δὲ καὶ τὴν μητέρα μετ' αὐτῆς παρεῖναι δεομένης. Lege: παριέναι.

Cleom. 3. 4: ἡγουμένῳ μόνως ἂν οὕτως ἀνεπιχειρήτους ἔσεσθαι τοῖς ἐκτὸς πολεμίοις. Lege: γενέσθαι. Eadem de causa Agid. 13. 2 ἐνδεξομένων· lege ἐνδεξαμένων.

Cleom. 12. 3. Diligenter videndum verene tradat Plutarchus solos Spartanos in castris non tulisse histriones ceterosque id genus homines: τῶν Ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν ςρατευμάτων ἐκεῖνο μόνον οὐ μίμους παρακολουθοῦντας εἶχεν, οὐ θαυματοποιούς, οὐκ ὀρχηςρίδας, οὐ ψαλτρίας, ἀλλὰ πάσης ἀκολασίας καὶ βωμολοχίας καὶ πανηγυρισμοῦ καθαρὸν ἦν. Id dubites hoccine affirmaverit Plutarchus de solis Cleomenis copiis quae Megalopolitanorum fines ingressae erant, an de omnibus Spartanorum expeditionibus.

Si locum inspicies, poteris in utramque partem disputare. Revera Spartani iamdudum desciverant a virtute maiorum et si Cleomenes veterem disciplinam renovare voluit, ipse tamen Plutarchus concedit edendo spectaculo regem aliquid dare debuisse relaxatis civium moribus.

Cleom. 16. 2: *δικαίαν ἐποιοῦντο τὴν ἀξίωσιν τῶν Λακεδαιμονίων*. Malo: *ἡγοῦντο.*

Cleom. 16. 2: *τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὸ πάτριον σχῆμα κοσμούντων τὴν Πελοπόννησον*. Lege: *μετακοσμούντων.*

Cleom. 21. 3: *μετὰ μικρὸν ὅλης Πελοποννήσου κύριος γενέσθαι δεήσας*. Dicendum hoc utique fuit *παρὰ μικρόν.*

Cleom. 22. 5. Verba sunt matris ad regem Cleomenem: *ὅπως μηδεὶς ἴδῃ δακρύοντας ἡμᾶς μηδὲ ἀνάξιόν τι τῆς Σπάρτης ποιοῦντας*. Hic oritur difficilis quaestio de lacrimis quae hodie imbecillae mulieri conceduntur, sed a quibus barbati viri abstinere debent, etiamsi acerbo dolore crucientur. Ita fert nostrum saeculum, nam patres nostri, maiores certe, longe aliter iudicabant. Cum admiratione legimus Goethium qui in Vita Sua identidem refert se maximos fletus edidisse. Eodem tempore apud nos quoque poetae erant, quorum *sentimentalitatem*, nam sic vocant, nemo hodie sine nausea perferre potest. Interdum, fateor, natura vincit quod ab educatione fovemus artificium et his ipsis diebus, dum haec scribo, memini me audire egregie cordatum virum, qui ingenue fateretur, quum in Aede Nova videret augustae gentis augustam sobolem in regali solio sedentem et audiret claram vocem Reginae iusiurandum pronunciantis se nisi rep. salva salvam esse non posse, ceteraque animadverteret quae tunc solemni ritu peragerentur, fortiter tum sese animo suo imperasse, *ἀνὰ ῥῖνας δ' οἱ ἤδη δριμὺ μένος προτύψαι*. Esto hoc; sed tamen dum repetimus veteres annales, ubique crebras lacrimas offendimus et miramur nos seros nepotes tam raro vel spe vel gaudio vel metu vel desperatione posse commoveri. Quo altius ascendimus in antiquitate pervestiganda, eo plura sese offerunt exempla, quae plane ab nostris moribus abhorrent. Veluti ut e multis

eligam unum exemplum valde manifestum, quo iam usus sum *Mnem.* 1881 p. 69, scribit Villeharduinus de crucigerulis qui Constantinopolin ceperunt: „They weep", ut ait Gibbo qui mihi locos indicavit, „on every occasion of great joy or devotion". Nec multo aliter Torquatus Taxo de Gothofredo eiusque comitibus. Etiam in Homero legendo idem saepe observamus. De hoc argumento, quod omnes necessario advertit, egit Maximilianus Schneidewin in libro de Homerica morum simplicitate p. 22 et 104, itemque Buchholzius de Antiquitate Homerica III. 2. p. 347, sed quantumvis magni illorum hominum acumen faciam, neuter τέλος ἵκετο μύθων, neque ego ἵξομαι. Collegi in Homero omnes locos qui illuc pertinent; erant autem plus quam centum. Ex his maior pars nostris auribus non peregrinum sonat. Facile ferimus Penelopen lacrimas fundentem locis duodeviginti. Nihil mirum oboriri lacrimas, si quis carissimorum capitum desiderio teneatur, si quod afferatur insperatum gaudium, si quis incerto rerum eventu anceps haereat: ne nos quidem hodie animi affectus dissimulamus, si qui vehemens dolor nos commoverit; sed remanent aliquot loci, qui non sunt ad nostrum palatum, etiamsi meminerimus ἀριδάκρυας ἀνέρας ἐσθλούς fuisse. Ordine quaedam de hoc genere recensebo.

Achilles, Α 349 et versibus qui proxime sequuntur, illata insigni iniuria, non orat, quod bellatores faciunt, ut Agamemnon omnes deos deasque omnes iratos habeat, sed muliebriter fletus edit: nempe indignatio lacrimas ciet. Sic Hercules, Θ 364, post multiplicia opera ab Eurystheo iniuncta, tandem lacrimis obortis Iovem orat ut malorum finem faciat. Similiter Diomedes Patrocli ludis funebribus amissa scutica, Ψ 385, et Eumelus confracto curru, Ψ 397. Elapsus hic fuerat cum gravibus corporis contusionibus; sed non fuit corporis dolor qui lacrimas ei expressit sicuti Thersiti, Β 266, sed indignatio quod spe praemii exciderat. Eadem de causa Telemachus, β 81, lacrimabundus surgit in populi concione. Alii similiter afficiuntur in summa sollicitudine, trepidi rerum suarum, dum vitae rationes in incerto versantur, veluti Aiax, Ρ 648, et socii Ulyssis, κ 497, 567, 570, λ 5 ipseque personatus Ulysses qui supplex genua amplexus fuerat regis Aegyptiorum, ξ 280. Minus miramur immodicum risum interdum excutere lacrimas, υ 348. Multo-

rum autem nimius luctus est, veluti Myrmidonum, Ψ 15:

δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
δάκρυσι· τοῖον γὰρ πόθεον μήστωρα φόβοιο.

Quin et fletus ille, immodicus praesertim, homines reddit inhabiles ad opus peragendum ac propterea Priamus, H 426:

ἀλλ' ὕδατι νίζοντες ἄπο βρότον αἱματόεντα
δάκρυα θερμὰ χέοντες ἀμαξάων ἐπάειραν.
οὐδ' εἴα κλαίειν Πρίαμος μέγας· οἱ δὲ σιωπῇ
νεκροὺς πυρκαϊῆς ἐπ' ἐνήνεον ἀχνύμενοι κῆρ.,

quibuscum uerbis convenit quod in Odyssea est ι 469:

τοὺς δ' ἐστέναχον γοάοντες,
ἀλλ' ἐγὼ οὐκ εἴων — ἀνὰ δ' ὀφρύσι νεῦσα ἑκάστῳ
κλαιέμεν, ἀλλ' ἐκέλευσα θοῶς καλλίτριχα μῆλα
πόλλ' ἐν νηὶ βαλόντας ἐπιπλεῖν ἁλμυρὸν ὕδωρ.

Ita sunt omnes proni ad lacrimas. Cui non dictus Dreyfusius? Illum in insula Diaboli solemus nobis repraesentare ἱέμενον καὶ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι ἧς γαίης, sed praeterea de Ulysse legimus:

ἀλλ' ὅγ' ἐπ' ἀκτῆς κλαῖε καθήμενος, ἔνθα πάρος περ,
δάκρυσι καὶ στοναχῇσι καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἐρέχθων,
πόντον ἐπ' ἀτρύγετον δερκέσκετο δάκρυα λείβων.

Dreyfusium contra, quum legimus scribere ad uxorem se recte valere *tant au moral qu'au physique*, libenter fidem habemus et hominem, quantumvis miserum, contemneremus si aliquid addidisset de genis quotidie madefactis.

Verumenimvero in ingenti et inexsuperabili dolore lacrimae arescunt. Accepto nuncio de caede Patrocli, summa describitur Achillis omnium rerum desparatio, sed lacrimarum nulla mentio; hae non nisi uno die post profluent. Eodem modo videmus Ω 261 liberos Priami ubertim flentes, sed ipse pater, filio interemto, sedebat ἐντυπὰς ἐν χλαίνῃ κεκαλυμμένος· ἀμφὶ δὲ πολλὴ κόπρος ἔην κεφαλῇ τε καὶ αὐχένι τοῖο γέροντος.

Illud quoque ad rem pertinet: apud ignotos homines heroes nimios animi affectus dissimulant, veluti Telemachus apud Menelaum δ 115, sed postquam ab Helena agnitus fuit, erat quaedam ei etiam in dolore voluptas. Itidem Ulysses, θ 86 et 532, quamdiu Phaeaces nondum resciverunt quis naufragus in insulam delatus esset. Metuunt, credo, ne temulentiae arguantur, τ 122.

Sed fortis animi aliquando est non indulgere lacrimis. Cf. Plut. Moral. p. 83 B. Eo nomine laudatur Telemachus ρ 490:

Τηλέμαχος δ' ἐν μὲν κραδίῃ μέγα πένθος ἄεξε
βλημένου, οὐδ' ἄρα δάκρυ χαμαὶ βάλεν ἐκ βλεφάροιιν,
ἀλλ' ἀκέων κίνησε κάρη κακὰ βυσσοδομεύων.

Habet hoc a patre, qui latitans sub mendici specie assidet lacrimanti uxori, τ 211:

ὀφθαλμοὶ δ' ὡς εἰ κέρας ἕστασαν ἠὲ σίδηρος
ἀτρέμας ἐν βλεφάροισιν· δόλῳ δ' ὅγε δάκρυ' ἔκευθε.

Sed in postremo libro, ω 318, frustra repugnat, postquam animadvertit quanto Laertes filii desiderio teneatur:

τοῦ δ' ὠρίνετο θυμός, ἀνὰ ῥῖνας δέ οἱ ἤδη
δριμὺ μένος προύτυψε φίλον πατέρ' εἰσορόωντι·
κύσσε δέ μιν περιφὺς ἐπιάλμενος ἠδὲ προσηύδα.

Unus remanet locus in paucis memorabilis. Legitur λ 527 ibique Ulysses narrat Achilli in equo Troiano solum Neoptolemum fuisse qui siccis oculis extremum discrimen sustinuerit adspicere:

ἔνθ' ἄλλοι Δαναῶν ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες
δάκρυά τ' ὠμόργνυντο, τρέμον θ' ὑπὸ γυῖα ἑκάστου·
κεῖνον δ' οὔποτε πάμπαν ἐγὼ ἴδον ὀφθαλμοῖσι
οὔτ' ὠχρήσαντα χρόα κάλλιμον οὔτε παρειῶν
δάκρυ' ὀμορξάμενον.

Est, uti vidimus: ipsum periculum secundum Homerum fortissimo cuique exprimit lacrimas; sed callidus Ithacensis, nam haec Homeri mens est, aliquid comminiscitur ut Neoptolemi patri placeat isque revera miseriarum oblitus ineffabili gaudio perfunditur. Quod autem comminiscitur ne speciem quidem veri habet. Esto sane: vidit in equi utero inclusus reliquos conturbatos, unum solum Neoptolemum sibi fortiter imperantem; sed de pallore in vultu iudicare non potuit, dum tanquam in caverna incerta lux occupabat omnia. Hic autem iuvat comparare quae traduntur de expugnata urbe Breda ab Heraugerio Camericensi centurione anno 1590. Capta urbs fuit eodem ferme modo qua ipsa Troia. Copiose rem descripsit Hugo Grotius in Annalibus et Historiis de Rebus Belgicis. Id tantum interfuit: non in equum ligneum sese milites abdiderant sed in navem quae solita erat partes inter commeare fide publica, ut alimenta ignium ex caespite Bredam conveheret. Nihil prorsus Grotius

de pallore, nihil de lacrimis: illud tantum popularibus meis notissimum sed apud exteros minus fortasse celebratum: „Forte evenerat, ut tussim frigus nemini (*nonnemini?*) excuteret. Servari meretur vox militis, qui praemetuens ne spiritu prorumpente secum caeteros proderet: Occidite me, inquit, commilitones, ne occidamur."

Venio ad Plutarchum. In Vitis, nam in hac scriptione Moralia parce attingo, enotavi locos cerciter 140, quibus locis de lacrimis sermo fit. Non eos excitabo omnes, nam omnino satis est de iis dicere, qui nescio quomodo mire ad nostras aures accedunt, neque opus est exemplis demonstrare etiam veteres Graecos et Romanos parentum liberorumve desiderio vehementer conturbari. Verum ea animorum conturbatio latius patet suntque omnino plerique omnes proni ad lacrimas. Nihil est ad eam rem efficacius misericordia. Ecce exempla. Public 6. 1 in iudicio Bruti de filiis adstat Collatinus *δεδακρυμένος*. Camill. 35. 3 commoventur Romani conspectis iis qui ex capta urbe Sutrio profugerant. Aem. Paul. 26. 7 appropinquante Perseo imperator lacrimas continere non potest. Sed imprimis attentione nostra dignum est quod traditur Aem. Paul. 33. 6, quid tandem acciderit quum Perseus cum liberis ducerentur in triumphum, nec gravabor totum locum describere: *Ἦν δ' ἄρρενα μὲν δύο, θῆλυ δ' ἕν, οὐ πάνυ συμφρονοῦντα τῶν κακῶν τὸ μέγεθος διὰ τὴν ἡλικίαν· ᾗ καὶ μᾶλλον ἐλεεινὰ πρὸς τὴν μεταβολὴν τῆς ἀναισθησίας ἦν, ὥςε μικροῦ τὸν Περσέα βαδίζειν παρορώμενον· οὕτως ὑπ' οἴκτου τοῖς νηπίοις προσεῖχον τὰς ὄψεις οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ δάκρυα πολλοῖς ἐκβάλλειν συνέβη, πᾶσι δὲ μεμιγμένην ἀλγηδόνι καὶ χάριτι τὴν θέαν εἶναι, μεχρὶ οὗ τὰ παιδία παρῆλθεν.* Philopoem. 19. 1, ipsi Messenii miseratione commoti sunt, quum videbant Philopoemenem vinctum duci per urbem. Flamin. 15. 6, Flamininus deflet circumsessorum sortem, quum in obsessa urbe Naupactii Romanis manus portendebant et peccatorum veniam implorabant. Lacrimis obortis Sertorius, c. 20. 4, amplectitur cervam diu amissam et vix tandem recuperatam. Caes. 41. 1 discedit Pompeius *ἐγκαλυψάμενος καὶ καταδακρύσας*, postquam vidit in campo mille caesa hostium cadavera. Phoc. 37. 1, equites in pompa *δεδακρυμένοι* respiciunt fores carceris, in quo iacebat Phocion. Agid. 17. 2, miserantur omnes sortem Chilonidis

uxoris regis Cleombroti. Tib. Gracch. 12. 2, quum gravis incidisset contentio inter tribunos pl. Gracchum et Octavium, ferunt parum abfuisse quin hic precibus flecteretur, *ἀλλὰ καὶ δακρύων ὑποπίμπλασθαι τὰ ὄμματα καὶ σιωπᾶν ἐπὶ πολὺν χρόνον.* Anton. 75. 1, amici non sine lacrimis viderunt Antonium ad incitas redactum. Dion. 42. 3, nuncii *δεδακρυμένοι* narrant Dioni qui tunc apud Leontinos degebat, in quanto discrimine res Syracusanorum versentur. Et ipse non minus vehementer commotus fuit, Dion. 43. 1, et *λέγειν ἀρξαμένου πολλὰ τῶν δακρύων ἐκπίπτοντα τὴν φωνὴν ἐπέσχεν.* Nec mirum eundem, Dion. 57. 2, ab lacrimis non potuisse temperare, quum recuperata arce tandem post multorum annorum intervallum sibi obviam fieret uxor. Denique, Brut. 31. 3, capta urbe Xanthii crudelissime saevierunt in semet ipsos, *καὶ τοῦ θεάματος τραγικοῦ φανέντος, ἰδεῖν μὲν οὐχ ὑπέμεινεν ὁ Βροῦτος, ἐδάκρυσε δὲ ἀκούσας.*

Imprimis lacrimae exprimuntur si quis testis est cladis imminentis, captae urbis vel intereuntis vel mox interiturae; admonetur enim quam incertae humanae res sint et in quam lubrico statu ipse perpetuo versetur. Quemadmodum Scipio vidit incendium Carthaginis, sic, Camill. 5. 6, Camillus vidit Veios direptos, Marcell. 19. 2 Marcellus Syracusas, Lucull. 19. 6 Lucullus Amisum. Eadem de causa post pugnam apud Chaeroneam, Pelop. 18. 6, non sine lacrimis Philippus Macedo vidit ut tota sacra cohors Thebanorum vi pugnando occubuisset. Pyrrh. 34. 7, Antigonus, conspecto abscisso capite Pyrrhi, *τὴν χλαμύδα τοῖς ὄμμασι προσθέμενος ἐδάκρυσεν Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου τοῦ πατρός, οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν.* Lysandr. 29. 7, Spartanus quidam, postquam cognovit inevitabile fatum esse, dicitur *ἐνδακρῦσαι καὶ εἰπεῖν ὡς ἄφυκτόν ἐςιν ἀνθρώπῳ τὸ πεπρωμένον.* Pomp, 80. 5 = Caes. 48. 2, Caesar illacrimavit allato annulo Pompeii itemque Octavianus, Anton. 78. 1, accepto nuncio de morte Antonii. Nostra quoque aetate magna bella gesta sunt maximaque eversa imperia, etiamsi se olim extendissent ab occidente usque ad orientem solem, sed de ducum lacrimis vix quidquam me legere memini.

Hoc convenit inter nos et illos: ipsum saepe gaudium, insperatum praesertim, lacrimas elicit. Fab. Max. 13. 8, post

reconciliationem concordiae inter Fabium et Minucium *μεςὸν ἦν χαρᾶς καὶ δακρύων ἡδίςων τὸ ςρατόπεδον.* Alcib. 32. 4, conspecto Alcibiade post diuturnum exsilium quum ad suos rediret, *πολὺ τὸ δακρῦον τῷ χαίροντι τῆς πόλεως ἀνεκέκρατο.* Neque Alcibiades ipse se continere potuit, Alcib. 33. 2. Ages. 33. 4, anno 367 vicerat Archidamus *τὴν λεγομένην ἄδακρυν μάχην·* omnium primus ei obviam factus pater Agesilaus *δακρύων ὑπὸ χαρᾶς.* Alex. 6. 2, Alexander perdomuit Bucephalum, *ὁ δὲ πατὴρ καὶ δακρῦσαί τι λέγεται πρὸς τὴν χαράν.* Caes. 6. 2, exhibuerat Caesar imagines Marii, *πολλοῖς δὲ καὶ δάκρυα τὴν Μαρίου θεωμένοις ὄψιν ὑφ' ἡδονῆς ἐχώρει.* Anton. 49. 2, postquam Romani tandem salvi ex Parthia in Armeniam evaserunt, *πρὸς δάκρυα καὶ περιβολὰς ἀλλήλων ὑπὸ χαρᾶς ἐτρέποντο.* Denique Dion. 42. 2: *κραυγὴ καὶ χαρὰ καὶ δάκρυα τοὺς Συρακοσίους κατεῖχεν.*

Omnium minime lacrimae supplices dedecent. Sic Marcell. 28. 7, legati Syracusanorum apud Marcellum; Mar. 37. 3, apud naviculae dominum Marius; Pyrrh. 3. 3, in aula Glauciae regis Pyrrhus puer *προσερπύσας καὶ λαβόμενος τοῦ ἱματίου ταῖς χερσὶ καὶ προσεξαναςὰς πρὸς τὰ γόνατα τοῦ Γλαυκίου γέλωτα πρῶτον, εἶτα οἶκτον παρέσχεν, ὥσπερ τις ἱκέτης δεόμενος καὶ δακρύων.* Sull. 23. 4, Archelaus Sullae placavit iram *ἁπτόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ καὶ δακρύων.* Pomp. 3. 2, in castris Pompeius supplex et *δακρύων* patris salutem deprecatus est. Nec dissimiliter Catonem minorem videmus, c. 63. 3, *δακρῦσαι δεόμενον καὶ προτείνοντα τὰς χεῖρας.* Hinc crebro reorum lacrimae memorantur, veluti Camill. 36. 6 vel Flamin. 19. 2; etiam patroni dum causam suam facit, Pericl. 32. 5. Idem amicis quoque conceditur, veluti Pelop. 9. 9 et Aristid. 18. 1.

Animus multipliciter affici potest, sed lacrimae semper vocatae et non vocatae praesto sunt. Lysandr. 5. 7 Asiani grato animo prosequuntur abeuntem Lysandrum, *ὥς' ἀθυμεῖν ἐκπλέοντος καὶ δακρύειν.* Idem de Catone minore legimus, c. 12. 1, qui tribunus mil. ex Macedonia decedebat: *προσεπέμφθη οὐκ εὐχαῖς, ὃ κοινόν ἐςιν, οὐδ' ἐπαίνοις, ἀλλὰ δάκρυσι καὶ περιβολαῖς ἀπλήςοις, ὑποτιθέντων τὰ ἱμάτια τοῖς ποσὶν ᾗ βαδίζοι καὶ καταφιλούντων τὰς χεῖρας, ἃ τῶν αὐτοκρατόρων ὀλίγους μόνον ἐποίουν οἱ τότε Ῥωμαῖοι,* unde simul vides aequales Plutarchi magis etiam effusos fuisse in omne adulationis genus. Sed nil tale

umquam audivi fieri, quum in insula Iava proconsules nostri vel propraetores de provincia decedunt: ut amorem testentur, in auctione supellectilem venalem insano pretio licitantur indigenae et Sinenses; sed nihil ultra.

Eadem est poenitentiae vis. Sic tumultuantes milites accedunt ad tentorium Alexandri, c. 71. 3, *μετὰ βοῆς καὶ κλαυθμοῦ παραδιδόντες ἑαυτοὺς καὶ χρήσασθαι κελεύοντες ὡς κακοῖς καὶ ἀχαρίςοις.* Hoc modo duobus integris perstant diebus; tandem tertio die flectitur Alexander ipse et *θεασάμενος οἰκτροὺς καὶ τεταπεινωμένους ἐδάκρυε πολὺν χρόνον,* deinde honorifice dimittit. Quam nihil horum hodie fieri poterit! In Britannia aliquando miles, multis magnisque facinoribus editis et pulsis hostibus sese in flumen coniecit atque sic ad suos enatavit. Sed scutum amiserat itaque *εὖ μάλα κατηΦὴς καὶ δεδακρυμένος προσέπεσε τῷ Καίσαρι συγγνώμην αἰτούμενος ἐπὶ τῷ προέσθαι τὸν θυρεόν* Caes. 16. 3.

Idem efficit interdum indignatio. Cognoscat mihi quis ipsius Plutarchi iudicium Alex. 37. 4 et 56. 1. Narrat dixisse Corinthium Damaratum magno gaudio caruisse Graecos qui Alexandrum non vidissent in Darii solio sedentem. Verum, inquit, equidem dissentio, *ἀλλ' εἰκότως ἂν οἶμαι δακρῦσαι συννοήσαντας ὅτι ταῦτ' Ἀλεξάνδρῳ καὶ Μακεδόσιν ἀπέλιπον, οἳ τότε τοὺς τῶν Ἑλλήνων ςρατηγοὺς περὶ Λεῦκτρα καὶ Κορώνειαν καὶ Κόρινθον καὶ Ἀρκαδίαν κατανήλωσαν,* Ages. 15. 4. Animadvertit Pompeius, c. 13. 2, milites tumultuari, deinde *καταβὰς ἀπὸ τοῦ βήματος ἀπῄει δεδακρυμένος·* credis fortasse milites suum imperatorem risisse? Immo tandem precibus victi ei morem gesserunt et destiterunt vim facere. Saepe vix intelligo unde tam cito lacrimae provenerint. Veluti, Brut. 34. 1, nescio quid odii atque dissidii ortum erat inter Brutum et Cassium; itaque litem ut componerent remotis arbitris convenere Sardes, deinde *πρὸς δάκρυα καὶ παρρησίαν μετὰ πάθους ἐξεΦέροντο,* tandem facta est reconciliatio.

Mirum est quantum lacrimarum olim in castris effusum sit. Marcell. 13. 5, in Sicilia milites enixe rogant ut ad honestam militiam adhibeantur, *μετὰ πολλῆς βοῆς καὶ δακρύων ἐπαγγελγελλόμενοι δείξειν δι' ἔργων ἀτυχίᾳ τινὶ μᾶλλον ἢ δι' ἀνανδρίαν αὐτῶν τὴν τροπὴν ἐκείνην γενομένην.* Aristid. 14. 8, Persae luxerunt

Masistium: *καὶ γὰρ ἑαυτοὺς ἔκειρον ἐπὶ τῷ Μασιςίῳ καὶ ἵππους καὶ ἡμιόνους, οἰμωγῆς τε καὶ κλαυθμοῦ τὸ πεδίον ἐνεπίμπλασαν.* Alex. 62. 2 flebiliter milites rogant, *κλαυθμῷ καὶ βοῇ προσιςάμενοι ταῖς θύραις* ut ne Alexander ulterius in Indiam arma proferre velit. Demetr. 44. 3, non multo melius animati erant Demetrii milites *καὶ δακρύων καὶ πρὸς ἐκεῖνον ὀργῆς καὶ βλασφημιῶν μεςὸν ἦν τὸ ςρατόπεδον.* Anton. 64. 1, tribunus quidam mil. *ἀνακλαυσάμενος* enixe obsecravit ut ne Antonius fortunam maritimi belli vellet experiri. Imprimis autem insigne exemplum est quod invenio Oth. 15. 1. Magno proelio facto ad Bedriacum victus erat imperator; nihilominus milites in fide erga Othonem perstant, *μετὰ βοῆς καὶ ἱκεσίας χειρῶν ἥπτοντο, προσέπιπτον, ἐδάκρυον. ἐδέοντο μὴ σφᾶς ἐγκαταλιπεῖν.* Exercituum autem duces eodem modo quo gregarii milites. Lucull. 35. 5, Lucullus summo studio milites suos oravit et obsecravit ne se desererent: obibat tentoria *ταπεινὸς καὶ δεδακρυμένος, ἔςι δ' ὧν καὶ χειρὸς ἁπτόμενος*, sed frustra fuit. Itidem Otho praetorianos milites dimisit, c. 3. 6, *μηδὲ δακρύων φεισάμενος.*

Artifices olim nullo in honore erant, qua de re classicus locus est in Vita Periclis c. 2. *Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον, εἰ τέρπει τὸ ἔργον ὡς χαρίεν, ἄξιον σπουδῆς εἶναι τὸν εἰργασμένον.* Cf. Moral. p. 802 A. Neque umquam adulescens liberaliter educatus cupiet Phidias fieri vel Polycletus vel Anacreon vel Archilochus, nam Homerum Plutarchus ex hoc choro tanquam incomparabilem exemisse videtur, tragicos quoque fortasse poetas. Sed ipsa opera artificiosissime facta, quae hodie omnium laudibus in coelum efferuntur, longe rarius celebrantur quam putaverit quispiam. Admiratur sane Plutarchus Phidiae opera in arce Athenarum, sed quanto exquisitius atque ardentius hodie periti iudices scribunt de Praxitelis Mercurio vel de Victoria Paeonii. Nos fere facilius ad lacrimas adigi dixeris, si qua fortasse fabula eximie in scena repraesentata fuerit vel pictor tabulam exhibuerit, in qua Raphaelis instar depinxit Beatam Virginem. Saepe credas Graecos ad talia frigere. Unum novi in Plutarchi Vitis exemplum contrarium, quo tamen demonstratur magis id quod dixi quam redarguitur. Legitur ille locus Arat. 13. 2. Aratus quo tempore Sicyonem in libertatem asseruit, statuit omnes tyrannorum statuas abolendas: haesitavit de imagine Aristrati, quam confecerat Melanthus, ab

ipso Apelle nonnihil adiutus. Repraesentabatur tyrannus *ἅρματι νικηφόρῳ παρεστώς*. Opus Aratus incredibili modo admirabatur, sed fortius oderat tyrannum. Itaque quum tabulam delere vellet, supervenit Nealces pictor, qui inter lacrimas obortas docuit *ὅτι τοῖς τυράννοις πολεμητέον, οὐ τοῖς τῶν τυράννων*. Dicet deinde Plutarchus quam negligenter Nealces tyranni imagini palmam substituerit. Addo quae eodem referri posse videntur. Brut. 23. 3, forte Porcia, quo tempore derelictura erat maritum in Orientem tendentem, conspexit tabulam in qua congressus repraesentatus erat Andromaches cum Hectore: *ταῦτα θεωμένην τὴν Πορκίαν ἡ τοῦ πάθους εἰκὼν ἐξέτηξεν εἰς δάκρυα. καὶ πολλάκις φοιτῶσα τῆς ἡμέρας ἔκλαιεν.* Alexandrum autem Pheraeum, Pelop. 29. 4, pudebat plorare in theatro, quum Euripidis Troades spectarentur. Discessum apud poetam ipsum excusavit; non enim contemnere, sed *αἰσχυνθῆναι τοὺς πολίτας, εἰ μηδένα πώποτε τῶν ὑπ' αὐτοῦ φονευομένων ἠλεηκὼς ἐπὶ τοῖς Ἑκάβης καὶ Ἀνδρομάχης κακοῖς ὀφθήσεται δακρύων*. Cf. Moral. p. 545 F et de Mummio p. 737 A. Quid autem eloquentia aliquando possit, videmus Mar. 44. 6, ubi Antonius Orator ad lacrimas adigit eos qui missi fuerant ad eum obtruncandum.

Ipsum periculum interdum miseris mortalibus lacrimas elicit, dum mortem quovis temporis momento ante oculos habent. Veluti Nic. 26. 4 Athenienses *ὑπὸ φόβου καὶ λύπης* castra relinquunt *κλαυθμῷ καὶ ὀλοφυρμῷ καθάπερ ἐκ πατρίδος, οὐ πολεμίας, ἀνιστάμενοι*. Ipse autem Nicias *εἰς δάκρυα καὶ ὀδυρμοὺς τῶν ἄλλων ὑπὸ φόβου καὶ λύπης τρεπομένων, εἴποτε βιασθείη ταὐτὸ ποιῆσαι, δῆλον ἦν τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ ἀκλεὲς τῆς στρατείας ἀναλογιζόμενος πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν δόξαν ὧν ἤλπιζε κατορθώσειν*. Pari modo Antonius, Anton. 43. 1, in expeditione adversus Parthos, caesis tribus millibus militum, reliquos *παρεθάρρυνε δεδακρυμένος καὶ περιπαθῶν*. Itidem Anton. 48. 3, in summa omnium rerum desperatione *ἐκδακρυσάντων τῶν φίλων, ὁ Μάρδος ἐθάρρυνε τὸν Ἀντώνιον*. Sed imprimis me advertit Pericl. 33. 6: *ὥσπερ νεὼς κυβερνήτης ἀνέμου κατιόντος ἐν πελάγει θέμενος εὖ πάντα καὶ κατατείνας τὰ ὅπλα χρῆται τῇ τέχνῃ, δάκρυα καὶ δεήσεις ἐπιβατῶν ναυτιώντων καὶ φοβουμένων ἐάσας*. Haec dum mecum reputo, saepe subit quaerere an non recte apud Horatium scribatur:

Quem mortis timuit gradum

Qui *siccis* oculis monstra natantia,
Qui vidit mare turbidum et
Infamis scopulos Acroceraunia?

Deinde cum relego quae Bentleius attulit ad commendandam coniecturam *rectis* oculis, in clara luce dubitare incipio saepeque cum criticorum principe errare malo quam cum aliis verum sentire.

Sunt tamen quos lacrimarum ros dedeceat. Veluti de Demosthene legimus c. 26. 3: *ἤνεγκε τὴν φυγὴν μαλακῶς ἐν Αἰγίνῃ καὶ Τροιζῆνι καθεζόμενος τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὴν Ἀττικὴν ἀποβλέπων δεδακρυμένος, ὥστε φωνὰς οὐκ εὐγνώμονας οὐδ' ὁμολογούσας τοῖς ἐν τῇ πολιτείᾳ νεανιεύμασιν ἀπομνημονεύεσθαι.* Imprimis autem turpes lacrimae visae sunt Persei, Aem. Paul. 23. 5. Verum cur Demostheni non licuit, quod licuit Ulyssi? Vides mutatos mores.

Sunt sane *ἀριδάκρυες ἀνέρες ἐσθλοί*, sed est alter altero natura ad lacrimas pronior. Veluti Sulla, c. 30. 6, erat *φιλόγελως ἐκ νέου γενόμενος καὶ πρὸς οἶκτον ὑγρός, ὥστε ῥαδίως ἐπιδακρύειν.* Hoc quoque ingenio Messalla fuit, Brut. 53. 1. Philosophum immodicus fletus non decet: Cato tamen Minor, c. 11. 1, fratris mortem tulit *ἐμπαθέστερον ἢ φιλοσοφώτερον.* Idem postea c. 54. 4, *ἀπεδάκρυε τὴν πατρίδα καὶ τὴν ὀλέθριον καὶ κακοδαίμονα φιλαρχίαν.* Pericles, c. 36. 7, filio mortuo *ἐπιφέρων τῷ νεκρῷ στέφανον ἡττήθη τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὄψιν, ὥστε κλαυθμόν τε ῥῆξαι καὶ πλῆθος ἐκχέαι δακρύων, οὐδέποτε τοιοῦτον ἐν τῷ λοιπῷ βίῳ πεποιηκώς.* Pomp. 74. 2, venit nuncius ad Corneliam Pompeii de pugna apud Pharsalum, *τὰ δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν κακῶν τοῖς δάκρυσι μᾶλλον ἢ τῇ φωνῇ φράσας σπεύδειν ἐκέλευσεν, εἰ βούλεταί πως Πομπήιον ἰδεῖν ἐπὶ νεὼς μιᾶς καὶ ἀλλοτρίας. Ἡ δὲ ἀκούσασα προήκατο μὲν αὑτὴν χαμᾶζε καὶ πολὺν χρόνον ἔκφρων καὶ ἄναυδος ἔκειτο, μόλις δέ πως ἔμφρων γενομένη καὶ συννοήσασα τὸν καιρὸν οὐκ ὄντα θρήνων καὶ δακρύων ἐξέδραμε διὰ τῆς πόλεως ἐπὶ θάλατταν.* Nihil nunc refert de Cleopatra adnotare, Anton. 53. 3, callidam mulierem lacrimulas voluisse dissimulare videri. Sed, C. Gracch. 19. 2, Cornelia mater Gracchorum generosa mulier erat, *θαυμασιωτάτη δὲ τῶν παίδων ἀπενθὴς καὶ ἀδάκρυτος μνημονεύουσα καὶ πάθη καὶ πράξεις αὐτῶν, ὥσπερ ἀρχαίων τινῶν ἐξηγουμένη τοῖς πυνθανομένοις.* Phocionem, ut est c. 4. 2, *οὔτε*

γελάσαντα τις οὔτε κλαύσαντα ῥᾳδίως Ἀθηναίων εἶδεν. Non magis Agis rex lacrimis indulgebat, nam quum ducebatur ad mortem, c. 20. 1, *ὡς εἶδέ τινα τῶν ὑπηρετῶν δακρύοντα καὶ περιπαθοῦντα, παῦσαί με, εἶπεν ὦ ἄνθρωπε, κλαίων· καὶ γὰρ οὕτως παρανόμως καὶ ἀδίκως ἀπολλύμενος κρείττων εἰμὶ τῶν ἀναιρούντων.* Prae ceteris autem omnibus mente quali solida non potuit Cleomenes, ad quem etiam matris, mulieris vere Spartanae, verba sunt c. 22. 5: *Ἄγ' ὦ βασιλεῦ Λακεδαιμονίων, ὅπως ἐπὰν ἔξω γενώμεθα μηδεὶς ἴδῃ δακρύοντας ἡμᾶς μηδ' ἀνάξιόν τι τῆς Σπάρτης ποιοῦντας,* quibus verbis navem conscendit qua obsidis loco in Aegyptum veheretur. Etiam Aratus, Cleom. 25. 2, in contione lacrimas male dissimulavit, deinde populum certiorem fecit Cleomenem cepisse Megalopolin. Dixeris fere, apud Graecos utique procedente tempore, post Alexandrum Macedonem, lacrimas et nimios fletus semper magis improbatos fuisse. Ipsam suam sententiam exponit Plutarchus Moral. p. 113 A: *γυναικῶδες τὸ πάθος καὶ οὐχ ἁρμόττον ἀνδράσι κοσμίοις καὶ παιδείας ἐλευθερίου μεταπεποιημένοις· θῆλυ γὰρ ὄντως καὶ ἀσθενὲς καὶ ἀγεννὲς τὸ πενθεῖν· γυναῖκες γὰρ ἀνδρῶν εἰσι φιλοπενθέστεραι καὶ οἱ βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ χείρους ἄνδρες τῶν ἀμεινόνων.*

Cleom. 24. 3. Supplendum: *Αὐτὸ μὲν οὖν, ἔφη, (τοῦτο) λέγω.*

Cleom. 25. 1: *Ἐπράχθη δ' οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν.* Mirum nondum correctum fuisse *ὑπ' αὐτῶν.*

Cleom. 35. 3: *οὐκ ἂν ἐνοχλήσας, εἰ μὴ περὶ τὴν τῶν φορτίων διάθεσιν μετρίως ἐζημιοῦτο.* Contextus flagitat: *ἐζημίωτο.*

Tib. Gracch. 10. 2: *Ἔτι δὲ τοῦ κωλύοντος ἐν τοῖς δημάρχοις τὸ κράτος· οὐδὲν γὰρ οἱ πολλοὶ κελεύοντες περαίνουσιν ἑνὸς ἐνισταμένου.* Quod correxeram *οἱ λοιποί*, id confirmabit Cat. Min. 20. 3: *τὸ γὰρ ἰσχυρὸν ἡ ἀρχὴ πρὸς τὸ κωλύειν ἔχει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ πράττειν· κἂν πάντες οἱ λοιποὶ παρ' ἕνα ψηφίσωνται, τοῦ μὴ θέλοντος μηδ' ἐῶντος τὸ κράτος ἐστί.*

Tib. Gracch. 12. 3. Ad hiatum vitandum haud raro Plutarchus vocabula transponit ita ut obscura evadat oratio. Veluti

potuisset simpliciter scribere: *τοῦτο τὴν ὄψιν οἰκτροτέραν παρέσχεν τοῦ Ὀκταβίου ἑλκομένου πρὸς ὕβριν*, sed molestus hiatus erat itaque dedit *τοῦ Ὀκταβίου παρέσχεν*. Mihi perquam putidum hoc videtur, nam nemo haec verba nisi bis lecta intelligere poterit.

Tib. Gracch. 15. 2. Quod Ti. Gracchus in oratione posuisse fertur: *ἐπεὶ καὶ τὸ Καπετώλιον κατασκάπτοντα καὶ τὸ νεώριον ἐμπιμπράντα δήμαρχον ἐᾶν δεήσει*, longe praeferam: *εἰ μὴ καὶ τό*.

Ti. Gracch. 15. 4: *καὶ ταῦτα μὲν ποιῶν δήμαρχός ἐστι πονηρός· ἐὰν δὲ καταλύῃ τὸν δῆμον, οὐ δήμαρχός ἐστι.* Lege: *οὐδὲ δήμαρχός ἐστι.*

Ti. Gracch. 15. 4. De Virginibus Vestalibus legimus: *εἴ τις ἂν ἁμάρτῃ αὐτῶν, ζῶσα κατορύττεται.* Imo: *ἥτις ἄν.*

Ti. Gracch. 19. 3. Considerandus est pluralis numerus in hisce: *τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὴν τήβεννον ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη.*

Ti. Gracch. 20. 4: *τῶν ἐκείνου πραγμάτων διαφθαρέντων.* Malo: *ἐκεῖ.*

Ti. Gracch. 21. 3. Interrogatus Aemilianus *τί φρονοίη περὶ τῆς Τιβερίου τελευτῆς οὐκ ἀρεσκομένην τοῖς ὑπ' ἐκείνου πεπολιτευμένοις ἀπόκρισιν ἔδωκεν.* Hunc locum examinavit Cobetus in *Collect. Crit.* p. 550, sed non videtur animadvertisse vitium latere, quod nullo negotio elui potest. Posuit Plutarchus ipsa Scipionis verba: *οὐκ ἀρέσκομαι τοῖς ὑπ' ἐκείνου πεπολιτευμένοις.* Alii, Cicero, Livius, Velleius Paterculus, retulerunt eum respondisse Gracchum iure caesum videri, quod propemodum redit eodem. Deinde obstrepente populo, taceant, inquit, quibus Italia noverca est: hoc est quod scribit Plutarchus: *αὐτὸς δὲ τὸν δῆμον εἰπεῖν κακῶς προήχθη.* Quod ad illud *οὐκ ἀρέσκομαι* attinet, legerat Plutarchus apud Thucydidem I 129: *τοῖς λόγοις τοῖς ἀπὸ σοῦ ἀρέσκομαι*, similiterque dixit Cic. 25. 2, Alex. 53. 1, Timol. 11. 1, Lysandr. 5. 6.

C. Gracch. 2. 2: *τῆς βουλῆς ἄλλοθεν τὸν ϛρατηγὸν ἀμφιάζειν τοὺς ϛρατιώτας κελευούσης*. Fuit Graeculis in usu forma *ἀμφιάζειν*, sed Plutarchus ea raro usus est, Moral. p. 112 F, 340 E et 406 F. Quaero an non aliud quid lateat. Veluti invenio Cat. Min. 65. 1: *τοὺς ἀπόρως ἔχοντας ἐφοδιάζων*. Hic quoque quam recte scriptor dare potuit: *ἐφοδιάζειν τοὺς ϛρατιώτας*. Minus etiam violenta mutatio videbitur, si reputaveris Sintenisium in uno codice invenisse *ἐμφιέζειν*, quod proxime abest a vera lectione. Est quidem verum militibus imprimis veste opus fuisse, sed aliarum quoque rerum inopia erat et Micipsa, uti audimus, frumentum in Siciliam misit, quo copiae alerentur.

C. Gracch. 6. 3: *δεινότερος ἦν ταῖς πράξεσιν ἢ τοῖς ἀπὸ τοῦ βήματος λόγοις δημαγωγός*. Praefero *ἐπὶ τοῦ βήματος*. Cf. Ti. Gracch. 10. 3, Anton. 26. 1 et 58. 3 et Galb. 5. 1. Recte autem Demosth. 6. 2: *τῶν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγωνιζομένων πολιτῶν*. Demetr. 12. 3: *παρεθήκαμεν τῷ ἀπὸ τοῦ βήματος τὸν ἀπὸ τῆς θυμέλης*, Demetr. 34. 3: *τοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος ἐπαίνους*.

C. Gracch. 9. 1: *νόμους ἔγραψεν οὔτε τῶν καλῶν τινος οὔτε τῶν λυσιτελῶν ἐχομένους*. Praefero cum Reiskio: *ἐχόμενος*.

C. Gracch. 9. 2: *καταφανεϛάτην ἐποίησεν ἑαυτὴν ἡ σύγκλητος οὐ δυσχεραίνουσαν τοῖς τοῦ Γαΐου πολιτεύμασιν, ἀλλ' αὐτὸν ἐκεῖνον ἀνελεῖν ἢ ταπεινῶσαι παντάπασι βουλομένην*. Lege: *οὐχ οὕτω δυσχεραίνουσαν*.

C. Gracch. 15. 1. Verba sunt uxoris ad Caium: *τοῖς Τιβερίου φονεῦσιν ὑποβάλλεις ἑαυτὸν, ἄνοπλον μὲν [καλῶς], ἵνα πάθῃς τι μᾶλλον ἢ δράσῃς, πρὸς οὐδὲν δὲ τοῖς κοινοῖς ὄφελος [ἀπολῇ]*. Vides quid interpolatum sit.

C. Gracch. 17. 3: *τοῖς ἀνενεγκοῦσι τὴν Γαίου καὶ Φουλβίου κεφαλήν*. Facile quidem est corrigere (*τὴν*) *Φουλβίου*, sed satis apparet insiticium esse: *καὶ Φουλβίου*. De solo Graccho sermo fit, pro cuius capite adversarii *ἰσοϛάσιον χρυσίον* polliciti fuerunt; pro capite Fulvii Flacci nihil persolutum fuit: vide modo Velleium Paterculum II. 7. Opimius rependit auro Caii

Gracchi caput, nam privato odio instigabatur; in Flaccum non peculiariter saevitum fuit,

Comp. Agid. et Cleom. 2. 1: *ἀπάγων εἰς τὸ οἰκεῖον σχῆμα τὴν πόλιν.* Malo: *ἀνάγων.*

Comp. Agid. et Cleom. 5. 1: *Εὐκλείδαν τὸν ἀδελφὸν ἐκ μιᾶς οἰκίας αὐτῷ προσελόμενος.* Lege: *ἐξ ἰδίας οἰκίας.*

Demosth. 2. 1. Plutarchum patriae Chaeroneae non poenitet, sed concedit historias scribi non posse nisi in magnis urbibus, in quibus necessaria subsidia non desiderabis, *βιβλίων τε παντοδαπῶν ἀφθονίαν ἔχων καὶ ὅσα τοὺς γράφοντας διαφεύγοντα σωτηρίᾳ μνήμης ἐπιφανεςέραν εἴληφε πίςιν ὑπολαμβάνων ἀκοῇ καὶ διαπυνθανόμενος.* Fatetur tamen se hunc scribere quintum Vitarum librum, qui erit de Demosthene et Cicerone in oppidulo necdum Latine didicisse quo tempore Romae degeret: etenim aliud esse Vitas parallelas, aliud historias conscribere, nec praeterea se duumvirum orationes inter se contendere velle, cum praesertim interiorem notitiam Latini sermonis non assecutus sit. Candorem Plutarchi diligimus, quum pelluceat quam nihil sibi arroget, etiamsi appareat Ciceronis vitam mediocriter esse scriptam adeo ut lectoribus minime satisfaciat. Totum autem locum exscripsi ut sentiremus quantum Plutarchus tribueret iis quae a posteris per diuturnum tempus essent tradita. Ante omnia requirit bibliothecam opipare instructam; sed praeterea audire amat, si quarundam rerum memoriam seri nepotes servarint: „traditiones orales" manifestiorem fidem habent, *ἐπιφανεςέραν πίςιν.* Hinc illud est quod legitur in calce voluminis: *τὸν μὲν οὖν Δημοσθένους ἀπέχεις, Σόσσιε, βίον ἐξ ὧν ἡμεῖς ἀνέγνωμεν ἢ διηκούσαμεν.* Sed quam est absurdum credere tempore Plutarchi Athenienses de Demosthene, Romanos de Cicerone multa scitu digna percontantibus narrare potuisse! Tribuit tamen aliquid eiusmodi fabulis, quod itidem colligimus ex praefatione ad Vitam Cimonis, ubi recoquit id quod de Lucullo etiamtum vulgi rumoribus circumferebatur. Noli tamen credere solum Plutarchum tam aniliter superstitiosum fuisse, quum nimiam fidem haberet fabulis incerte volitantibus. Idem habent bene

multi: palmam stoliditatis omnibus praeripuit Philo Iudaeus de Vita Mosis § 1: τὰ περὶ τὸν ἄνδρα μηνύσω, μαθὼν αὐτὰ καὶ ἐκ βίβλων τῶν ἱερῶν, ἃς θαυμάσια μνημεῖα τῆς αὑτοῦ σοφίας ἀπολέλοιπε, καὶ παρά τινων ἀπὸ τοῦ ἔθνους πρεσβυτέρων. Τὰ γὰρ λεγόμενα τοῖς ἀναγινωσκομένοις ἀεὶ συνύφαινον, καὶ διὰ τοῦτ' ἔδοξα μᾶλλων ἑτέρων τὰ περὶ τὸν βίον ἀκριβῶσαι. Scilicet credemus Alexandriae Iudaeos servavisse memoriam eorum quae quindecim saeculis ante gesta essent, adeo ut praeter sacram scripturam alter hic fons fuerit, unde de Mose historia reconcinnari posset. Cobetus lepide omne hoc risit ad Clementem Alexandrinum ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ p. 168. Sed quid hoc ridemus qui de iis quae quotidie ubique terrarum fiunt, nimis etiam faciles aures corruptis testibus praebere solemus.

Demosth. 2. 3: κάλλους δὲ Ῥωμαϊκῆς ἐπαγγελίας καὶ τάχους αἰσθάνεσθαι — χαρίεν ἡγούμεθα. Nihil est cur credam Romanos Graecis celerius fuisse locutos, neque etiamsi vel maxime auditores in Cicerone linguae volubilitatem deprehenderint, lectores ea de re quidquam existimare poterunt. Vim dicendi, uti coniicio, Plutarchus appellarat nec multum interest inter τάχους et ἰσχύος, si spectas literarum formas. Ipse Demosthenes adulescens c. 5. 2 in Callisthene ἰσχὺν admiratus est et norat Plutarchus quantum viva vox scriptis praestaret, c. 9. 3.

Demosth. 3. 2. Supplendum: ἐκ μὲν ἀδόξων καὶ μικρῶν ἰσχυροὺς καὶ μεγάλους (οὕτω) γενομένους.

Demosth. 5. 2: ὡς ἂν τῶν λεγόντων ἐσόμενος καὶ αὐτός. Praeferam: ὡς δή, sicuti c. 23. 2.

Demosth. 6. 3: τοῦ λόγου συγκεχύσθαι ταῖς περιόδοις καὶ βεβασανίσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι πικρῶς ἄγαν καὶ κατακόρως δοκοῦντος. Non intelligo: num forte latet βεβύσθαι τοῖς ἐνθυμήμασιν? Vitium fortasse repetendum fuit ab intento Thucydidis studio.

Demosth. 7. 1: ὅσον ἐκ τῆς ὑποκρίσεως τῷ λόγῳ κόσμου καὶ χάριτος πρόσεστι. Hunc locum contuli cum C. Gracch. 18. 2:

ὅσον εἶχεν ἱμέρου καὶ πόθου τῶν Γράκχων, ut appareret minime rescribendum esse ἵμερον καὶ πόθον, quae est inutilis correctio Cobeti *Collect. Cr.* p. 558. Sic quoque Cic. 13. 1: ὅσον ἡδονῆς et Anton. 4. 2 θαυμαστὸν ὅσον εὐνοίας καὶ πόθου.

Demosth. 8. 3. Multa de Demosthene Plutarchus parum verisimilia protulit, sed fontium penuria facit ut multiplices errores non possimus evidenter arguere. Illud certe falsum quod de Demade retulit; Δημάδης μὲν ἐκείνῳ θορυβηθέντι πολλάκις ἀναστὰς ἐκ προχείρου συνεῖπε, ἐκεῖνος δ' οὐδέποτε Δημάδῃ. Diversarum partium oratores erant et fieri potest ut semel aliquando de rep. consenserint, sed idem hoc saepe, πολλάκις, fuisse factum fidem superat. Mira autem sunt hominum iudicia, quos partium studium transversos agit. Veluti secundum Theophrastum, uti legimus c. 10. 2, erat Demosthenes orator ἄξιος τῆς πόλεως, Demades autem ὑπὲρ τὴν πόλιν. Scilicet Demadi eximium ingenium a natura tributum fuerat, sed hominem non possumus non contemnere. „All the accounts", uti ait Grotus XII p. 339, „depict Demades, in general terms, as a prodigal spendthrift, and a venal and corrupt politician". Idem tamen addit: „we have no ground for questioning this statement: at the same time, we have no specific facts to prove it". Nimis multae fabulae sunt Demetrii Phalerei quae etiam hodie nos ludificantur. Veluti c. 11. 3: τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς ὑποκρινόμενος ἤρεσκε θαυμαστῶς, οἱ δὲ χαρίεντες ταπεινὸν ἡγοῦντο καὶ ἀγεννὲς αὐτοῦ τὸ πλάσμα καὶ μαλακόν. Ecquis sequitur opinionem χαριέντων illorum? Nemo sane: sed locuples scilicet auctor est Demetrius Phalereus. Dixeris de persona Demosthenis certamen fuisse ortum inter philosophorum sectas, quum Stoici oratorem defenderent, Peripatetici autem eius magnitudinem consuessent allatrare. Sed hoc breviter dictum esto, quod aliquando copiosius debebit explicari.

Demosth. 29. 4. Postrema vox fuit Demosthenis ad Archiam: οὐκ ἂν φθάνοις ἤδη τὸν ἐκ τῆς τραγῳδίας ὑποκρινόμενος Κρέοντα καὶ τὸ σῶμα τοῦτο ῥίπτων ἄταφον. Expungam proprium Creontis nomen.

Cic. 3. 2: ὡς οὐκ ἂν — γεννησομένην. Lege: γενομένην.

Cic. 7. 1: τοὺς μὲν βαναύσους ὀργάνοις χρωμένους καὶ σκεύεσιν ἀψύχοις μηδενὸς ἀγνοεῖν μηδὲ χώραν ἢ δύναμιν αὐτῶν. Memini quidem ad hanc lectionem stabiliendam praesidium peti posse ex Xenophontis Oeconomico, sed tamen quaero an non rectius sit: χρείαν.

Cic. 15. 3. Fit extremum Sctum: τοῦτο δ' οὐ πολλάκις ἀλλ' ὅταν τι μέγα δείσῃ, ποιεῖν εἴωθεν ἡ σύγκλητος. Corrigo: ὅταν τι μέγα δέος ᾖ, veluti c. 42. 3.

Cic. 19. 3: αὐτός τε δόξειν ἄνανδρος καὶ μαλακός, οὐδ' ἄλλως δοκῶν εὐτολμότατος εἶναι τοῖς πολλοῖς. Legam: εὔτολμός τις. Sic crebro Plutarchus: c. 20. 2: πραεῖά τις οὐδ' ἄτολμος, c. 26. 8: αὐτός δέ τις εὐμετάβολος et alibi persaepe.

Cic. 22. 4. Supplendum: οὐ γὰρ (οὕτω) τὸ κωλῦσαι τὰ πράγματα καὶ κολάσαι τοὺς πράττοντας ἐδοκει θαυμαςόν, ἀλλ' ὅτι μέγιςον τῶν πώποτε νεωτερισμῶν οὗτος ἐλαχίςοις κακοῖς ἄνευ ςάσεως καὶ ταραχῆς κατέσβεσε.

Cic. 22. 1: τοῦ δὲ δήμου φρίττοντος τὰ δρώμενα καὶ παριόντος σιωπῇ. Non populus erat qui παρῆλθε, sed ipse Cicero τὸν Λέντλον ἄγων διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, quocirca commendabo: παριέντος, quod repertum antea ab Corae et Schaefero, Sintenisius improbavit, qui de aliorum emendationibus mirifice iudicare solet. Cf. c. 26. 6.

Cic. 24. 2. Multa celebrantur Ciceronis scite dicta, οἷον περὶ Ἀριςοτέλους, ὅτι χρυσίου ποταμὸς εἴη ῥέοντος. Respicitur Acad. II 38. 119, ubi Aristoteles est flumen orationis aureum fundens, sed dixerim non χρυσίου sed χρυσοῦ ποταμόν dicendum esse. De Platonis autem dialogis censet ὡς τοῦ Διὸς, εἰ λόγῳ χρῆσθαι πέφυκεν, οὕτω διαλεγομένου. Legitur hic locus apud Ciceronem Brut. 31. 121, sed plane requiro: οὕτως ἂν διαλεγομένου.

Cic. 32. 1. Vibone Ciceronem exsulem Vibius homo Siculus *οἰκίᾳ μὲν οὐκ ἐδέξατο, τὸ χωρίον δὲ καταγράψειν ἐπηγγέλλετο.* Nescio hic quid sit *χωρίον καταγράφειν*, nam quod vertunt: „venientem domo non recepit, pollicitus tamen est se ei locum in agro perscripturum": id mihi nec coelum nec terram tangere videtur. Quod invenio Moral. p. 482 C: *πόρναις οἰκίας καὶ ἀγροὺς καταγράφειν*, lucem non affert. Si invenire potuissem quem Ciceronis locum Plutarchus hic ante oculos habuerit, certius aliquid fortasse pronunciare possem; nunc tantummodo, ut in desperata re, rogo an forte lateat *καταφράξειν*. Illud satis videmus Vibium consularem virum aditu prohibuisse. In Epistula ad Atticum XVI. 6 de homine altum silentium. Etenim Vibonem pervenit ad Siccam: „ibi tanquam domi meae scilicet." Adde Ep. ad Att. III. 4. Praeterea conferre poteris Moral. p. 14 A, 719 F, 776 F et 1098 D.

Cic. 35. 2. Murenam defensurus Cicero *μέρος οὐδὲν ἀνεπαύσατο τῆς νυκτός, ὡς ὑπὸ τοῦ σφόδρα φροντίσαι καὶ διαγρυπνῆσαι κακωθεὶς ἐνδεέςερος αὐτοῦ φανῆναι.* Hanc rem nusquam alibi memoratam invenio et nimis multa sunt in hac Ciceronis Vita, quorum exigua fides. Quaero autem an participium *κακωθείς* recte se habeat. Scripserim potius: *καρωθείς*, cf. Artax. 11. 2: *ἰλιγγιάσας καὶ καρωθείς.* Arat. 29. 4 Arato *κάρος προσπίπτει καὶ ἴλιγγος ἅμα τῷ παραςῆναι τὸν σαλπιγκτήν.*

Cic. 36. 3: *Κεκιλίου δὲ τοῦ ῥήτορος δεομένου παρδάλεις.* Tam notum hoc est, ut vel puer corrigat: *Καιλίου*, sed Sintenisius graviter nos admonet ne traditam librorum scripturam sollicitemus. Quam corrupta forent optimorum auctorum exemplaria quibus nos utimur, si omnibus obvenissent editores, qui in clara luce caecutire mallent. Provocat Sintenisius ad Schweighauserum et Ruhnkenium, sed citati testes non respondent. Recurrit idem vitium Comp. Dem. et Cic. 1. 2.

Cic. 38. 5. Labienus vaticinationibus confisus contenderat victoriam penes Pompeium fore. Tum Cicero: *οὐκοῦν ςρατηγήματι τούτῳ χρώμενοι νῦν ἀποβεβλήκαμεν τὸ ςρατόπεδον.* Haec quidem verba sensu vacua sunt ac saepe difficillimum est verum

invenire, si ipse aculeus perierit in iis quae acute dicta fuerunt. Non omnibus contingit tam esse felices quam fuit Cobetus quum Ep. ad Att. XIV. 18 rescriberet: „et opem ab Ope petierit", cf. *Var. Lect.* p. 460. Sed experiendum tamen est, possimusne id quod salse dictum fuerat, tanquam ex Orco in lucem revocare. Quod omnes consentiunt, *τούτῳ* corruptum est: quin igitur rescribimus: *οὐκοῦν ϛρατηγηματίῳ νῦν ἀποβεβλήκαμεν τὸ ϛρατόπεδον.* Capta erant Pompeii castra quae hic scilicet reliquerat quo celerius perderet Caesarianos. Artificium erat. Post exiguam iacturam iam magnum lucrum ostendebatur. Hoc nimirum *ϛρατηγημάτιον* appellat iocose satis. Sed nolo immorari; nam quod salse dictum est, cito perit, ni cito mentem feriat.

Cic. 39. 2. Supplebo: *διαλεγόμενος* (*μόνος*) *μόνῳ συχνῶν ϛαδίων ὁδὸν προῆλθεν.* Vide modo Cat. Min. 37. 3.

Cic. 47. 2: *ὡς εἰς Ῥώμην πορευόμενος.* Requiro: *πορευσόμενος.*

Demetr. 5. 1. *Πτολεμαῖον δ' ἀκούσας — πορθεῖν Συρίαν καὶ καὶ τὰς πόλεις ἀπάγειν καὶ βιάζεσθαι.* Non assequor hic quid sit *ἀπάγειν·* melius expediam *παράγειν·* Syriae urbes partim vi, partim dolo subegit. Non persuasit Madvigius Advers. I. p. 605.

Demetr. 6. 1. Permisit Antigonus filio ut acceptam cladem repararet, h. e. *ἐφῆκε*, non *ἀφῆκε.* Frequenter haec verba confunduntur.

Demetr. 11. 1: *τὸ δ' ὑπερφυέϛατον ἐνθύμημα τοῦ Στρατοκλέους. οὗτος γὰρ ἦν ὁ τῶν σοφῶν τούτων καὶ περιττῶν καινουργὸς ἀρεσκευμάτων ἔγραψεν ὅπως κτέ.* Aliquid vides esse turbatum. Simplicissimum erit mutare verborum ordinem: *τὸ δ' ὑπερφυέϛατον ἐνθυμημα Στρατοκλέους ἦν· οὗτος γάρ, ὁ τῶν σοφῶν — ἀρεσκευμάτων, ἔγραψεν κτέ.*

Demitr. 11. 2. Huius Stratoclis amica aliquando obsonata fuerat *ἐγκεφάλους καὶ τραχήλους.* Neque Aristophanes nec reliqui

comici poetae, quorum fragmenta Athenaeus servavit, docent quale hoc obsonium fuerit. Non certe emerat illa *τραχήλια* qualia intelliguntur Arist. Vesp. 968: *οὗτος γὰρ ὁ Λάβης καὶ τὰ τραχήλι' ἐσθίει καὶ τὰς ἀκάνθας.* Adscripsit Scholiasta· *τραχήλι' ἐσθίει· τὰ κεφάλαια τῶν ἰχθύων ὡς ἀκανθώδη*, ubi praestabit legere: *τὰ κεφάλια·* deinde subiungit Pherecratis fragmentum, quod Meinekius ita correxit: *ὅςις παρέθηκε κρανί' ἢ τραχήλια.* Ex aliis Athenaei locis non magis proficitur ad nodum solvendum. Paene suspicor salsamenti genus intelligi debere et hodie quoque in foro piscatorio *χειλάρια καὶ τραχήλια* (*lipjes en keeltjes*) in aliquo honore sunt inter reliqua salsamenta.

Demetr. 12. 2. Narrat Plutarchus, brevi post annum, ut videtur, 307 Bacchanaliorum tempore extremum frigus fuisse Athenis *καὶ τὴν πομπὴν κατέλυσαν ἰσχυρῶν πάγων γενομένων παρ' ὥραν καὶ πάχνης βαθείας ἐπιπεσούσης οὐ μόνον ἀμπέλους καὶ συκᾶς ἁπάσας ἀπέκαυσε τὸ ψῦχος, ἀλλὰ καὶ τοῦ σίτου τὸν πλεῖςον κατέφθειρεν ἐν χλόῃ.* Noli credere Plutarchum rem exaggerare. Scribunt Neumannus et Partschius, *Physikalische Geographie von Griechenland* p. 19: „in jedem Winter nähert sich in Athen die Temperatur dem Frostpunkt (nach 25jährigen Erfahrungen mindestens bis zu + 2.7°), in den meisten Wintern (in 17 unter 25) sinkt das Quecksilber mehrmals unter 0, mitunter bedeutend, *im März* 1880 auf — 6.6°, 1850 angeblich einmal auf — 10°.

Demetr. 20. 1: *πάντα μὲν ἐκ περιουσίας ὑπάρχειν βουλόμενος ἐπὶ τὰς χρείας.* Locutionem *ἐκ περιουσίας* Plutarchus traxisse videtur ex Demosth. Coron. p. 226. 19, quem locum Reiskius sedulo examinavit, nam non facillimum est illa: *οὗτος δ' ἐκ περιουσίας μου κατηγορεῖ* simul et concinne interpretari et accurate. Apud Plutarchum nunc quidem nihil est nisi *abunde*, sed Demosthenem presse imitatur Oth. 8. 2: *ἐκ περιουσίας ἀγωνιεῖσθαι.* Cf. praeterea Comp. Dem. et Anton. 3. 1, Dion. 34. 1 et Moral. p. 808 B.

Demetr. 20. 1: *οὐκ εἰς παιδιὰς οὐδ' εἰς διαγωγὰς ἀχρήςους ἔτρεψε τὸ φιλότιμον.* Saepe, fateor, haereo debeamne *τρέψαι* scribere an *ςρέψαι*, sed nunc mihi satis certum videtur corri-

gendum esse *ἔςρεψε*. Item c. 50. 2: *τοῖς βασκάνοις παρέσχεν ἀ π ο τ ρ έ ψ α ι καὶ διαφθεῖραι τὴν Φιλανθρωπίαν τοῦ βασιλέως*, longe praeferam *ἀ π ο ς ρ έ ψ α ι.* Alii permulti loci sunt de quibus nihil affirmare ausim.

Demetr. 40. 2. Hic lubet retractare quod disputavi *Mnem.* 1894 p. 232. Vasculum est in quo repraesentatur adulescens *δισκοβόλος*, quem vir barbatus ita alloquitur: **ΑΠΟΔΟΣΤΟΔΙΑΜΕΡΙΟΝ.** Haec interpretatur Paulus Kretschmer: „Päderastische Gepflogenkeiten beleuchtet die Inschrift eines schwarz. Lekythos: ein Erast redet in der Palästra einen Diskos werfenden Jüngling an: **ΑΠΟΔΟΣΤΟΔΙΑΜΕΡΙΟΝ.** Stachelberg las: *ἀπόδος τὸ διαμέριον·* „trage die Gebühr ab." Ich ziehe die Deutung von Jahn *ἀπόδος τὸ διαμήριον* oder *τὸ διὰ μηρίων* vor: der Sinn dürfte klar sein, obwohl die Ausdrucksweise neu und litterarisch nicht zu belegen ist." Ridentes tam imperitum commentum abiicimus, sed quod commendavi: *ἀπόδος τὸ δίδακτρον* i. e. *solve minerval*, id stare non potest, nam nimis violenta correctio est. Veram lectionem aperiet Plutarchus eo loco quem supra indicari. Antigonus apud patrem Demetrium questus fuerat de militibus inutiliter absumtis. *Ὁ δὲ παροξυνθεὶς Σὺ δέ, ἔφη, τί δυσχεραίνεις, ἢ διάμετρον ὀφείλεις τοῖς ἀποθνήσκουσιν*; ubi vides *διάμετρον* dimensum esse frumentum. Itidem in vasculo legendum, exigua ac propemodum nulla mutatione, *ἀπόδος. τό δ ι ά μ ε τ ρ ο ν*, quae sunt verba praeceptoris ad discipulum. Ceterum *διάμετρον* nusquam legitur eo sensu; sed alter locus alterius sinceritatem confirmat. Est castrense vocabulnm, uti coniicio. Sed quam absonum est hic de venereo amore cogitare et quam imperite excogitatum est quod critici commendarunt: *τὸ διὰ μηρίων.* Quod pertinet ad imperativum *ἀπόδος*, conferre iuvat Moral. p. 830 B, ubi docetur quis sedulo vitare *τοὺς δανειςάς, γράμματα διδάσκων καὶ παιδαγωγῶν καὶ θυρωρῶν, πλέων, παραπλέων· οὐδέν ἐςι τούτων αἴσχιον οὐδὲ δυσχερέςερον τοῦ ἀκοῦσαι· ἀπόδος.* Sed de hoc loco ad Moralia dicturus sum.

Demetr. 44. 4: *πάντως δὲ κ α ὶ πρὸς ἕτερον κ α ὶ π ρ ὸ ς τοῦτον ἀπαλλαγῆναι τοῦ Δημητρίου ζητοῦντες.* Corrupta verba sunt, sed de sententia constat. Deserere milites Demetrium volebant et

transire ad Pyrrhum, quem propter virtutem unice admirabantur. Probari fortasse debebit: *πάντως δὲ καὶ ὡς πρὸς ἕτερον τοῦτον ἀπαλλαγῆναι τοῦ Δημητρίου ζητοῦντες.* Scilicet genetivus *τοῦ Δημητρίου* pendet ex eo quod est *ἕτερον.* Praepositio iterari non debet, ut sit *πρὸς τοῦτον,* nam ea in re Plutarchus etiam plus quam satis est veteres imitatur, veluti statim c. 46. 1: *ὥσπερ εἰς ὁδὸν βασιλικὴν τὴν ἐλπίδα.*

Demetr. 46. 1: *συνίςατο πάλιν σῶμα καὶ σχῆμα περὶ αὐτὸν ἀρχῆς.* Dele *σῶμα καί.* Satis intelligimus hanc esse *διττογραφίαν.*

Demetr. 53. 2. Legimus quomodo Demetrii ossa in Graeciam advecta fuerint et honorificentissime condita ab filio Antigono: *ἐπενεχθεισῶν δὲ τιμῶν καὶ ςεφάνων περὶ Κόρινθον εἰς Δημητριάδα κομίσας ἔθηκε τὰ λείψανα.* Imo: *ταινιῶν καὶ ςεφάνων.* Fidem facient exsequiae Philopoemenis c. 21. 4: *αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν ὑπὸ πλήθους ταινιῶν τε καὶ ςεφάνων μόλις ὁρωμένην ἐκόμιζεν ὁ τοῦ ςρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν παῖς Πολύβιος.* Cf. *Mnem.* 1862 p. 110 et 1888 p. 109.

Anton. 3. 3: *τοῖς ςρατευομένοις ἀνὴρ ἔδοξε λαμπρότατος εἶναι.* Malo: *τοῖς συςρατευομένοις.*

Anton. 9. 2. Cicero Antonio obiicit *μεθ' ἡμέραν μὲν ὕπνους καὶ περιπάτους ἀλύοντος καὶ κραιπαλῶντος, νύκτωρ δὲ κώμους καὶ θέατρα.* Hic mihi offensioni sunt *περίπατοι,* quibus iuxta *ὕπνους* locus non est. Per totum diem perpotabat: inde carpit Cicero *ὕπνους καὶ πότους ἐπὶ πότους.*

Anton. 9. 3. Sequitur id quod notum est: *Λέγεται γοῦν, ὡς Ἱππίου ποτὲ τοῦ μίμου γάμοις ἑςιαθεὶς καὶ πιὼν διὰ νυκτός, εἶτα πρῲ τοῦ δήμου καλοῦντος εἰς ἀγορὰν παρελθὼν ἔτι τροφῆς μεςὸς ἐμέσειε, τῶν φίλων τινὸς ὑποσχόντος τὸ ἱμάτιον.* Habet hoc a Cicerone Plutarchus Philipp. II § 63: „tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu! Si inter coenam in ipsis tuis immanibus illis

poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? in coetu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum et totum tribunal implevit." Uti vides, de rei foeditate inter utrumque convenit: unum est quod addit Plutarchus idque omnem fidem excedit: τῶν φίλων τινὸς ὑποσχόντος τὸ ἱμάτιον. Excepitne ille veste sua alterius crapulam? Dices verosimiliter eum vestem praetexisse; verum hoc non est ὑπέχειν. In nomine substantivo, credo, vitium est. Fuit ex amicis qui matulam porrigeret ac proinde scribam: ὑπέχοντος τὸ ἀμίδιον. Addam ne quid desit: apud Dionem Cassium XLV. 28 simpliciter legi: τὴν κραιπάλην ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βήματος μεταξὺ δημηγορῶν ἐξήμεσε.

Anton 11. 3: εἶξε καὶ προήκατο Δολαβέλλαν ἀχθόμενον. Requiro: ἀχθόμενος. Ipse Caesar rem aegre tulit.

Anton. 14. 1: τῶν ὑπὸ Καίσαρος γεγονότων ἐψηφίσαντο μηδὲν ἀλλάττειν. Vide an non rectius sit: ἐπὶ Καίσαρος.

Anton. 19. 2: ἀδικώτεροι δὲ περὶ τοὺς φίλους ἦσαν, οὓς ἀπεκτίννυσαν μηδὲ μισοῦντας. Quidni ἀδικώτατοι?

Anton. 21. 5: ἐνείμαντο δὲ καὶ τὸν ϛρατὸν ϛρατεύοντες ἀμφότεροι. Imo: ϛρατεύσοντες.

Anton. 24. 1. Notanda est forma ἀποτρυχόμενος, quemadmodum Camill. 31. 1 invenitur ἀποτρύχειν. Futurum ἀποτρύσειν legitur Aem. Paul. 13. 3 et participium ἀποτετρυμένος Anton. 38. 1, sed τετρυχωμένος Pomp. 10. 2. Est quoque adiectivum ἄτρυτος Pomp. 26. 3, Caes. 17. 2 et 37. 3. Dubito autem de forma ἀποτρυόμενος C. Gracch. 6. 2.

Anton. 25. 3. Notissimus usus est verbi γινώσκειν quod in Sacra Scriptura de venerea consuetudine usurpari solet. Quod maximam mihi admirationem movet, inter profanos scriptores unicus est Plutarchus, qui eodem modo loquitur, non raro sed saepius: Rom. 5. 6; Eum. 1. 5; Pomp. 36. 2; 53. 2; Alex. 21. 3;

Caton. Min. 7.2; Anton. denique 25.3. Hic non celabo, quamquam multis res absurda videbitur, me nescio quomodo in Plutarcho legendo ita recordari utriusque Testamenti, ut nonnumquam putem eum Sacram Scripturam quocumque tandem modo potuisse cognoscere. Iterum dico: absurda res videtur, sed lectores tamen inspiciant quos locos ad eum finem notarim. Nihil valeant singuli, sed collecti in unum meis verbis fortasse fidem conciliabunt. Quos respexerim locos ex Sacra Scriptura non opus est dicere. Primum igitur in censum venit Num. 14.5: *οἱ Πυθαγορικοὶ παρῄνουν βαδίζοντας εἰς ἀποδημίας μὴ μεταςρέφεσθαι.* Deinde Aem. Paul. 14.6: *ὁρῶν δὲ καὶ πέτρας πληγῇ ῥαγείσης ἐξεπίδυσε ῥεῦμα λάβρον ὕδατος, εἶτ' ἐπέλιπε.* Alex. 42.4: *ἔνθα δὴ Μακεδόνες τινὲς ἀπήντησαν αὐτῷ ὕδωρ ἐν ἀσκοῖς ἐφ' ἡμιόνων κομίζοντες ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ· καὶ θεασάμενοι τὸν Ἀλέξανδρον ἤδη μεσημβρίας οὔσης κακῶς ὑπὸ δίψους ἔχοντα τάχυ πλησάμενοι κράνος προσήνεγκαν. — ταῦτ' ἀκούσας ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας τὸ κράνος· περιβλέψας δὲ καὶ θεασάμενος τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς ἅπαντας ἐγκεκλικότας ταῖς κεφαλαῖς καὶ πρὸς τὸ ποτὸν βλέποντας, ἀπέδωκεν οὐ πιὼν κτέ.* Alex. 71.1: *τῶν δὲ παίδων τῶν τρισμυρίων οὓς ἀσκουμένους καὶ μανθάνοντας ἀπέλιπε, τοῖς τε σώμασιν ἀνδρείων φανέντων καὶ τοῖς εἴδεσιν εὐπρεπῶν κτέ.* Sull. 28.8: *δεικνύντες ἅμα τοὺς ςρατιώτας ἐρριμμένους ὑπὸ κόπου* (Ev. Matth. 9.36). Tib. Gracch. 9.8: *τὰ μὲν θηρία τὰ τὴν Ἰταλίαν νεμόμενα καὶ φωλεὸν ἔχει καὶ κοιταῖόν ἐςιν αὐτῶν ἑκάςῳ καὶ καταδύσεις, τοῖς δ' ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας μαχομένοις καὶ ἀποθνήσκουσιν ἀέρος καὶ φωτός, ἄλλου δ' οὐδενὸς μέτεςιν.* Alex. 31.1, qui in ludicro quodam certamine vicerat *δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας καὶ ςολῇ Περσικῇ χρῆσθαι.* Cat. Min. 12.1: *ἀποτιθέντων τὰ ἱμάτια τοῖς ποσὶν ᾗ βαδίζοι.* Anton. 58.3, Calvisius narravit Antonium *ἐν συνδείπνῳ πολλῶν παρόντων ἀναςάντα τρίβειν τῆς Κλεοπάτρας τοὺς πόδας, ἔκ τινος ὁρισμοῦ καὶ συνθήκης γενομένης.* Mar. 26.3: *Νιψάμενος ὁ Μάριος τὰς χεῖρας καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχὼν εὔξατο τοῖς θεοῖς.* Phoc. 36.1: *εἷς δὲ καὶ προσέπτυσεν ἐξ ἐναντίας προσελθών.* Pomp. 24.5: Si quem civem Romanum cepissent praedones, *τούς τε μηροὺς ἐπαίοντο καὶ προσέπιπτον αὐτῷ συγγνώμην ἔχειν ἀντιβολοῦντες. Ἐκ τούτου δὲ οἱ μὲν ὑπέδουν τοῖς καλκίοις αὐτόν, οἱ δὲ τήβεννον περιέβαλλον.* Sull. 7.6: *ἤχησε φωνὴ σάλπιγγος ὀξὺν ἀποτείνουσα καὶ θρηνώδη φθόγγον. — Τυρρηνῶν*

δὲ οἱ λόγιοι μεταβολὴν ἑτέρου γένους ἀπεφαίνοντο καὶ μετακόσμησιν ἀποσημαίνειν τὸ τέρας. Fortuita convenientia esse potest idque plerisque omnibus longe verisimilius videbitur. Equidem concedam, si quis ex alio historiarum scriptore, puta Herodoto vel Livio vel Tacito, similes potuerit convenientias colligere. Et quidni credamus Plutarchum Romae Iudaeos vel etiam Christianos convenire potuisse? Relegam aliquando Moralia ac videbo numquid ad eam observationem conferant. Nunc commemini quaeri Moral. p. 281 F διὰ τί λύχνον οὐκ ἐσβέννυσαν, ἀλλ' αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ περιεώρων μαραινόμενον. Concedendum tamen est Plutarchum Iudaeos parum cognovisse, nam quae disertis verbis de iis tradit, magnam partem nimis absurda sunt, veluti ubi ipsum summum Numen cum Baccho componit. Cf. Theodor. Reinach, *Textes relatifs au Judaïsme* p. 142. Sed, quod dixi, ad Moralia ad hoc argumentum redibo et multo plures locos daturus sum.

Anton. 27. 1: ἡ Κλεοπάτρα καὶ τοῖς σκώμμασι τοῦ Ἀντωνίου τὸν ϛρατιώτην ἐνορῶσα. L. κἀν.

Anton. 27. 2. Mirum est quod de Aegypti regibus legimus. Multarum linguarum perita dicitur fuisse Cleopatra, τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλέων οὐδὲ τὴν Αἰγυπτίαν ἀνασχομένων παραλαβεῖν διάλεκτον, ἐνίων δὲ καὶ τὸ μακεδονίζειν ἐκλιπόντων. Secundum interpretem haec significant: „quum priores reges ne Aegyptiam quidem calluissent et quidam Macedonicam etiam obliti fuissent." Sequitur mutos fuisse qui neque Aegyptiace didicissent neque Macedonice. Quod quum absurdum sit, hinc concludimus aliud quid latere. Quid verosimiliter factum esse autumabimus? Aegypti reges desciverant ab dialecto maiorum; ne commode quidem didicerant uti Macedonica dialecto, quae olim in aula obtinuerat; quum quotidie una essent cum hominibus infimae conditionis, primum coeperunt Aegyptiace intelligere, mox ipsi ad vulgi loquelam prolapsi sunt, tandem prorsus obliti sunt ore Graeco loqui. Id quomodo obtinebimus? Levi opus est correctione: τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλέων οὐδὲ τὴν Αἰγυπτίαν αἰσχυνομένων παραλαβεῖν διάλεκτον. Παρέλαβον barbaram dialectum, h. e. non tantum callebant Aegyptiorum linguam, nam num-

quam pudori est aliquid didicisse et Cleopatra ipsa sine dubio, sicubi opus erat, Aegyptiace fabulabatur, quemadmodum Aethiopice, Hebraice et Arabice didicerat, sed hoc indignum videbatur ipsos reges in aula cum purpuratis suis ad quotidiana negotia tractanda descivisse ab usu Macedonicae dialecti, corruptae quidem et non conferendae cum Attica elegantia, sed tamen Graecae, non barbarae.

Anton. 30 2. Plus quam anni triginta sunt ex quo Hullemannus obiit, qui in Academia Lugduno-Batava post Bakium Latinam cathedram tenuit. Nescio quomodo factum est, ut hodie eius nomen minus celebretur, etiamsi haud contemnenda doctrinae specimina publici iuris fecerit. Unam nunc emendationem proferre iuvat, quam olim ita edidit ut populares non nisi aegre, exteri autem locum plane non possint investigare. Describit Plutarchus Antonii piscationem. Sedebat imperator in lembo et hamum in mare demiserat. Tum Cleopatra *ἐκέλευσέ τινα τῶν αὐτῆς ὑποφθάσαντα καὶ προσνηξάμενον τῷ ἀγκίςρῳ περιπεῖραι Ποντικὸν τάριχος*. Omnium risus exortus est, quum Antonium salsamentum captasse viderent: tum Cleopatra, *παράδος ἡμῖν, ἔφη, τὸν κάλαμον, αὐτόκρατορ, τοῖς Φαρίταις καὶ Κανωβίταις βασιλεῦσιν· ἡ δὲ σὴ θήρα πόλεις εἰσὶ καὶ βασιλεῖς καὶ ἤπειροι*. Nemo novit reges Pharios et Canobitas; sed Hullemannus lucem dedit: *τοῖς Φαρίοις καὶ Κανωβίταις ἁλιεῦσιν*. Adscribam duos locos similiter corruptos, ne *ἀσύμβολος* abeam. Apud Parthenium p. 33. 16 hr. legimus Troianos imploravissse Rhesi auxilium: *πολέμου γενομένου τοῖς Τρωσί, μετήεσαν αὐτὸν οἱ βασιλεῖς ἐπίκουρον*. Unum Priamum novi Troianorum regem et corrigam: *μετήεσαν αὐτὸν οἱ Ἰλιεῖς*. Alter locus est apud Diodorum Siculum I 30: *ὀχυρότητι δὲ φυσικῇ καὶ κάλλει χώρας οὐκ ὀλίγον δοκεῖ* (*Αἴγυπτος*) *προέχειν τῶν εἰς βασιλείαν ἀφωρισμένων τόπων*. Melius intelliges: *τῶν εἰς Ἀσίαν ἀφωρισμένων τόπων*.

Anton. 30. 1: *ἐπέςρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν*. Lege: *ἀπέςρεψεν*.

Anton. 36. 3. Excusat Antonius amores suos exemplo Herculis, generis sui auctoris, qui non in uno utero posteritatis spem

collocaverat, *οὐδὲ νόμους Σολωνείους καὶ κυήσεως εὐθύνας δεδοικότος, ἀλλὰ τῇ Φύσει πολλὰς γενῶν ἀρχὰς καὶ καταβολὰς ἀπολιπεῖν ἐφιέντος*. Nescio quas Solonis leges hic intelligere debeamus, sed hoc certe video mulieres tantummodo *κυήσεως εὐθύνας* posse *δεδοικέναι*. Hercules re ostendit se non metuere *εὐθύνας* concubitus; graviditatis postulari numquam potuit. Plutarchus autem, uti coniicio, hic non memor fuit Solonis, sed eorum quae legerat apud Platonem Rep. V p. 460 F, ubi Socrates mire cum Antonio consentit: *τοῖς ἀγαθοῖς γέ που τῶν νέων ἐν πολέμῳ ἢ ἄλλοθί που γέρα δοτέον καὶ ἆθλα ἄλλα τε καὶ ἀφθονεςέρα ἡ ἐξουσία τῆς τῶν γυναικῶν ξυγκοιμήσεως, ἵνα καὶ ἅμα μετὰ προφάσεως ὡς πλεῖςοι τῶν παίδων ἐκ τῶν τοιούτων σπείρωνται*. Sic poterit Hercules non videri metuisse *ξυγκοιμήσεως εὐθύνας*. Cf. praeterea Moral. p. 18 F.

Anton. 37. 3. Perhibent Antonium adversus Parthos bellum extulisse non mentis compotem, *ἀλλ' ὑπὸ Φαρμάκων τινῶν ἢ γοητείας πακταίνοντα πρὸς τὴν Κλεοπάτραν*. Aliquid excidit: *ἀλλ' ὡς ὑπὸ Φαρμάκων*. Veneficium non nisi translato sensu hic intelligitur.

Anton. 40. 2. Iudice Partho Antonius stulto consilio exspectat famem et hiemem, *δι' ὧν ἔργον ἐςὶ καὶ προπεμπομένους ὑπὸ Πάρθων ἀποφεύγειν*. Requiro futurum *ἔςαι*.

Anton. 41. 4: *οἱ Κελτοὶ διεσκέδασαν τοὺς Πάρθους οὐκέτι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὑπόδειγμα γενομένους*. Corruptela in aprico est. Reiskius coniecit: *ὑπὸ δεῖγμα*, quo non multum proficitur. Utinam id quod est *δέργμα* satis probabiliter apud Pluarchum reponi posset! Quam belle huc quadraret *ὑπὸ δέργμα γενομένους*!

Anton. 47. 3. Describitur *Φαρμακῶδες ὕδωρ, ὃ ποθὲν εὐθὺς ὀδύνας ἑλκομένης τῆς καρδίας καὶ τοῦ δίψους ἀναφλεγομένου παρεῖχε*. Sermo fit de ventris torminibus, unde *ἑλισσομένης* praeferam.

Anton. 47. 3. Ostendit Antonius asperam viam, ὥϛε παντάπασιν ἀποϛρέψασθαι τοὺς πολεμίους. Lego: ἀποϛρέψεσθαι.

Anton. 56. 3: συνέθυε δὲ καὶ πόλις πᾶσα βοῦν πέμπουσα. Malo: βοῦς.

Anton. 62. 1. Classis praefecti, cui praeerat Antonius, ex universa Graecia collegerant ὁδοιπόρους, ὀνηλάτας, θεριϛάς, ἐφήβους. Duo sunt manifesta vitia: collegerunt non ὁδοιπόρους, sed ὁδοιδόκους· non ἐφήβους, sed ἀφήβους. Verbum non addam.

Anton. 66. 1: τῶν Καίσαρος οὐ μόνον ἀντιπρῴρων συμφέρεσθαι πρὸς χαλκώματα ϛερεὰ καὶ τραχέα φυλασσομένων. Nonne praestat παχέα?

Anton. 66. 3. Antonius ἐδίωκε τὴν ἀπολωλεκυῖαν ἤδη καὶ προσαπολοῦσαν αὐτόν. Necessarium est: ἀπολωλυῖαν.

Anton. 70. 7: Callimachus est qui epitaphium composuit:

Τίμων μισάνθρωπος ἐσοικέω. Ἀλλὰ πάρελθε,
οἰμώζειν εἴπας πολλὰ πάρελθε μόνον.

Imperativus parum eleganter iteratur, quocirca malim: ἀλλ' ἀπάτερθε. Nempe viator rogatur ne ad ipsum sepulcrum accedat.

Anton. 78. 1: ὅσον δ' οὔπω ἀπολιπόντος αὐτοῦ. Debent ea verba significare: Vixdum exspiraverat, sed potestne ἀπολείπειν eo modo adhiberi? Nil novi simplicius quam ἀπολυθέντος.

Anton. 83. 2: τοῦ δὲ Καίσαρος μειδιῶντος καὶ καταπαύοντος αὐτήν. Caesar Augustus placare Cleopatram voluerat, sed hoc, credo, non est καταπαύειν. Num forte placere debebit καταπραΰνοντος?

Anton. 86. 1: Λέγεται δὲ τὴν ἀσπίδα κομισθῆναι σὺν τοῖς σύκοις καὶ τοῖς θρίοις ἄνωθεν ἐπικαλυφθεῖσαν (οὕτω γὰρ τὴν Κλεοπάτραν κελεῦσαι) μηδὲ αὐτῆς ἐπιϛαμένης τῷ σώματι προσπεσεῖν τὸ θηρίον.

Nemo autem norat quo mortis genere periisset Cleopatra: τὸ δὲ ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν, ut ipse scribit Plutarchus. Sed repugnant sibi ea quae hic traduntur: simul enim legimus ipsam reginam fraudem concinnavisse et aspidem adlapsam esse ad corpus nihil tale suspicantis, μηδὲ αὐτῆς ἐπιςαμένης. Plutarchus sibi hoc modo contradicere non potuit et unicum novi remedium. Mendum est in vocabulo οὕτω· legendum: ο ὐ γὰρ τὴν Κλεοπάτραν κελεῦσαι. Fuerunt igitur qui traderent aspidem ficulnis foliis involutam ab ignoto homine missam fuisse qui cavere vellet ne regina in triumphum duceretur. Callida mulier nihil exclamavit praeter: ἐνταῦθα ἦν ἄρα τοῦτο et intelligens quo consilio sibi letale donum mitteretur, statim corpus praebuit viperae morsibus. Alii rem aliter factam narrabant: τὸ δ' ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν. Incommoda ratio est Madvigii in Advers. I p. 607.

Anton. 87. 3: τῶν δὲ Γερμανικοῦ παίδων Γάϊος μὲν ἄρξας ἐ π ι φ α ν ῶ ς. Fuerunt qui Tiberium laudarent, item qui quinquennium Neronis in coelum efferrent; sed qui Caligulam laudavit, novi neminem. Non hic imperavit ἐπιφανῶς, sed ἐ π ι μ α ν ῶ ς, coll. Dion. 47. 2. Ceterum quod de Neronis flagitiis dubitandi salubritatem Plutarchus non adhibuit, nihil mirum est, nam, quod apparet Galb. 14, de ea parte Romanae historiae eosdem fontes est secutus qui etiam Tacito praesto fuerunt; hic autem fueritne Cluvius Rufus an alius, nunc non quaero. Cf. Mor. p. 462 A, 567 F et 810 A.

Dion. 1. 1: Statim ab initio notabilis est coniunctio: ἆ ρ ά γ ε — εἰκὸς τῇ Ἀκαδημίᾳ μήτε Ῥωμαίους μήτε Ἕλληνας ἐγκαλεῖν; Ter praeterea in Vitis similem usum observavi: Num. 4. 10: ἆρ' οὖν ἄξιόν ἐςιν ἀπιςεῖν; Comp. Sol. et Publ. 1. 1: ἆρ' οὖν ἴδιόν τι περὶ ταύτην τὴν σύγκρισιν ὑπάρχει; denique Pericl. 1. 2: ἆρ' οὖν λόγον ἔχει ψέγειν; Sed ἆρά γε nusquam reperio, neque assequor quomodo quis a particula γε librum suum exordiri possit. Uti notum est, ἆρά γε frequenter legitur sed sic, nisi fallor, ut particula propriam sibi potestatem retineat. Quid dicam, anceps haereo.

Dion. 4. 3. Ante Platonis adventum in Siciliam, Dio vitam

vixerat luxuriae deditam, *βίου μὲν ἀνίσου καὶ καταφόβου, θεραπείας δὲ νεοπλούτου καὶ τρυφῆς ἀπειροκάλου καὶ διαίτης ἐν ἡδοναῖς καὶ πλεονεξίαις τιθεμένης τὸ καλὸν ἐθὰς γενόμενος.* Non video cur Dionis vita metui obnoxia dicatur; nihil sane erat cur sibi admodum metueret, etiamsi fortasse videret quod Dionysio ipsi impenderet periculum; describitur luxuriosa vita fratris Aristomaches: nihil ultra; quocirca commendo: *βίου μὲν ἀνίσου καὶ κατακόρου.*

Dion. 7. 3. Patre mortuo Dionysius minor *ἡμέρας ἐνενήκοντα συνεχῶς ἔπινεν ἀρξάμενος.* Supple: (*ἕωθεν*) *ἀρξάμενος.*

Dion. 7. 3. Per omne illud tempus narrant aulam *ἄβατον* fuisse *σπουδαίοις ἀνδράσι καὶ λόγοις.* Malo: *λογίοις.*

Dion. 11. 1: *προσδοκήσας ὅλην ἰατρεύειν Σικελίαν.* Lege: *ἰατρεύσειν.*

Dion. 14. 2: *Ἔνιοι δὲ προσεποιοῦντο δυσχεραίνειν, εἰ πρότερον μὲν Ἀθηναῖοι — δεῦρο πλεύσαντες ἀπώλοντο — νυνὶ δὲ δι' ἑνὸς σοφιστοῦ καταλύουσι τὴν Διονυσίου τυραννίδα, συμπείσαντες αὐτὸν — ἐν Ἀκαδημίᾳ τὸ σιωπώμενον ἀγαθὸν ζητεῖν.* Leve est reponere *καταλύσουσι*, sed quid tandem est *τὸ σιωπώμενον ἀγαθόν*? Scribam equidem: *τὸ δυσωπούμενον ἀγαθόν.* Philosophiae osores maligne interpretantur virtutem quam Plato cum suis stulte mirantur; est enim secundum Plutarchum *δυσωπία αἰσχυντηλία μέχρι τοῦ μηδ' ἀντιβλέπειν τοῖς δεομένοις ὑπείκουσα.* Supra idem verbum iam attigi ad Pelop. 35. 4. Est in vicinia locus Brut. 64: *πρὸς δὲ τὰς ἀδίκους δεήσεις ἀκολάκευτος ἦν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἀναισχύντως λιπαρούντων ἧτταν, ἥν ἔνιοι δυσωπεῖσθαι καλοῦσιν.* Hoc quoque habent *οἱ δυσωπούμενοι·* petentibus nihil didicerunt negare: *zij hebben niet leeren neen zeggen.*

Dion. 16. 3: *συνθέμενος μεταπέμψασθαι Δίωνα.* Lege: *μεταπέμψεσθαι.*

Dion. 19. 4: *Πλάτωνα δ' ἐν τῷ περὶ τὴν οἰκίαν κήπῳ διαιτώμενον.* Consentaneum est hortum fuisse *παρὰ τὴν οἰκίαν.*

Dion. 21. 3: Ἐθαύμασαν δὲ καὶ οἱ Συρακόσιοι τὴν ἀρετὴν τῆς γυναικός, ὥςε καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἐκείνῃ τιμὴν καὶ θεραπείαν βασιλικὴν ὑ π ά ρ χ ε ι ν. Legendum: π α ρ έ χ ε ι ν.

Dion. 22. 1: ἐλευθεροῦν Σικελίαν χεῖρας ὀρέγουσαν αὐτῷ καὶ προθύμως ὑ π ο δ ε χ ο μ έ ν η ν. Unice commendo: ὑ π ο δ ε ξ ο μ έ ν η ν.

Dion. 23. 1: οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἀκούσαντες ἐπὶ Διονύσιον καὶ Σικελίαν αἵρεσθαι τὸν ςόλον, ἐξεπλάγησαν καὶ κ α τ έ γ ν ω σ α ν. Melius certe erat μ ε τ έ γ ν ω σ α ν, quamquam ne hoc quidem fortasse sufficit.

Dion. 25. 1: ἐπὶ πνεύματι καὶ θαλάσσῃ π ε π ο ι η μ έ ν ο υ ς τὸν πλοῦν. Opus est futuro π ο ι η σ ο μ έ ν ο υ ς.

Dion. 25. 4: αὔραν τινὰ κ α τ έ σ π ε ι ρ ε ν ἡ χώρα νότιον. De sententia constat, sed stultum est verbum κατέσπειρεν. Si memineris Ω et Π haud raro confundi, qua de re dixi ad Longum *Mnem.* 1877 p. 216, fortasse mecum probabis μετεώρισεν vel, si hoc mavis, ἐμετεώρισεν. Neque indicare possum locos qui prorsus conveniunt, sed eodem tamen modo verbum μετεωρίζειν adhibitum est Xen. Cyrop. 6. 3. 5: μετεωριζόμενον ἢ καπνὸν ἢ κονιορτόν, Thuc. 8. 16: μετεωρισθεὶς ἐν τῷ πελάγει, Arist. Nub. 404: ὅταν εἰς ταύτας ἀνεμὸς ξηρὸς μετεωρισθεὶς κατακλῃσθῇ, denique Timol. 27. 2: τοῦ ἡλίου περιφερομένου καὶ μετεωρίζοντος τὴν ἀναθυμίασιν, alibi. Admirabile est quod proxime praecessit. Quinque erant navigia, quibus Dio in Siciliam est profectus, quibus delatis tempestatis vi ad Cercinam Africae, iam instare videbatur naufragium, sed μικρὸν δεήσαντες ἐκριφῆναι καὶ συντριβῆναι περὶ τὰς πέτρας ἐβιάζοντο π ρ ὸ ς κ ο ν τ ὸ ν παραφερόμενοι μόλις, ἕως ὁ χειμὼν ἐλώφησε. Πρὸς κοντόν, credite seri nepotes! Vehebantur tamen quinque illis navigiis, quorum duo τριακόντοροι erant, milites circiter octingenti. Et quam lenta haec navigatio fuit! Zacyntho profectus Dio tertio decimo die in conspectum venit Pachyni Siciliae promuntorii; illinc magno coorto vento repulsus usque ad Africae litus, tandem quinto die, secundo vento adiuvante, ad Minoam appulit. Adeo in illo cursu remorum nullus usus fuit: in priore parte itineris τὸ

πνεῦμα ἀραιὸν erat et μαλακόν· hinc tredecim diebus vix potuerunt ad Siciliam appellere; in altera parte Cercina profecti ῥωννυμένου τοῦ πνεύματος καὶ μέγεθος λαμβάνοντος ἐξέτειναν ὅσον ἦν ἱςίων. Mirum hoc minime est, nam duae erant ςρογγύλαι νῆες, quae remis non poterant propelli. Sed sunt lectores qui ad talia non attendunt. Interim Dionysius in Italiam profectus erat: non igitur habuit in Graecia qui in speculis esset ut tyranno nunciaret quid rerum Dio ageret. Itidem lepidum est videre qui factum sit ut nuncius Syracusis missus de Dionis adventu omnium exspectatione serius ad Dionysium, qui Cauloniae degebat, pervenerit. Τύχη τὰ θνητῶν πράγματ', οὐκ εὐβουλία. Itinera terrestria multo celerius conficiebantur, cf. Aem. Paul. 24, 25, 36; Cat. Mai. 14; Mar. 8; Caes. 17.

Dion. 28. 1. Hic memoravit Plutarchus itemque Moral. p. 522 F Dionysii τοὺς καλουμένους προσαγωγίδας vel, si id mavis, ποταγωγίδας. Turbas dedit Aristotelis locus Politic. II 11, apud quem sunt αἱ ποταγωγίδες καλούμεναι itemque apud Photium in lexico ποταγωγίδες enotantur. Fueruntne igitur speculatores an speculatrices, qui Dionysio praesto erant? Viri fuerunt, quod diserto Plutarchi testimonio constat; sed sunt qui putent, tyrannum non muliebrem operam dedignatum esse itemque contumeliae causa populum invisam gentem muliebri nomine potuisse appellare. Haec ratio tum aliis placuit, tum Hermanno, quem praeterea sequitur Tischendorfius ad Epist. Iacobi 4. 4. At solemus interdum imbecillos et ignavos homines ipso nomine tanquam ad muliebre genus detrudere, veluti appellantes Ἀχαιΐδας οὐκέτ' Ἀχαιούς· sed populus Syracusanus emissarios illos non contemnebat, oderat potius. Franckenius quoque nostras nuper in Praefatione ad Vandenessii Lexicon eam rationem penitus improbavit et commendavit apud Aristotelem scripturam: οἱ ποταγωγίδαι καλούμενοι, quam itidem Budaeo placuisse video. Addit praeterea causam erroris esse repetendam ex formis gen. et acc. plur.; ambiguam enim formam esse ποταγωγίδας et genetivo casu itidem formarum nullum discrimen fuisse donec accentus constantius appingerentur. Ipse quoque nominativus ποταγωγίδαι librarios aliud agentes poterat in errorem inducere. Avium pulli, ferarum catuli propria nomina habent in -ιδεύς,

λεοντιδεύς, *πιθηκιδεύς*, *χηνιδεύς*, alia quae recensuit Valckenaerius ad Herodotum III 119 itemque ad Theocriti Adoniaz. 121. Etiam plura Cobetus habet *ἐν τῷ Ἑρμῇ Λογίῳ* p. 286 et eandem quaestionem tractavit *Mnem.* 1856 p. 103 et 1858 p. 46. Iocularis error Eustathii est, quem postremo loco enotavit. Ad Iliadem p. 753. 56 memorantur pluralis numeri formae *χηνιδεῖς*, *περδικιδεῖς*, *κορωνιδεῖς*, aliae. Sed rei immemor ad Odyss. p. 1821. 25 *κατὰ λέξιν* affert sequentia: *οἷον πατρωνυμικὸν ὁ λαγιδής, ὡς καὶ πελαργιδῆς ὁ τοῦ πελαργοῦ γόνος καὶ λυκιδῆς ὁ τοῦ λύκου, οὕτω δὲ καὶ ἀλεκτοριδῆς, φασὶ, καὶ χηνιδῆς καὶ περδικιδῆς καὶ ἄλλα.* Scilicet non intellexit archiepiscopus *λαγιδῆς*, *πελαργιδῆς*, *λυκιδῆς*, cetera, nominativos esse et quidem pluralis numeri. *Καὶ τοῦτο μὲν καὶ τυφλῷ δῆλον.* Philemon in Lexico, quod iamdudum abiecimus, Eustathium ducem sequitur, nam nemo adeo est nullius iudicii ut stultioribus imponere non possit.

Quod nunc satis mihi stabilivisse videor, Dionysii *οἱ ποταγωγίδαι* Graeculorum incuria facti sunt *ποταγωγίδες·* cumulum addam indicando Zenonis fragmentum apud Clementem Alexandrinum in Paedagog. III p. 109. 11 Sylb., ubi simili errore adulescentes commutati sunt in adulescentulas: Cobetus Cobetice locum tractavit *Mnem.* 1857 p. 339.

Dion. 30. 2. Pollicitus est Dionysius *ἀφήσειν τὴν τυραννίδα καὶ μᾶλλον ἑαυτοῦ ποιήσασθαι χάριν ἢ Δίωνος.* Facile est reponere *ποιήσεσθαι*, sed praestat verbum delere quod in nonnullis codicibus deest.

Dion. 34. 1, Sosis quidam invehitur in Dionem eumque insimulat *δεινὰ καὶ τυραννικὰ πράττειν, εἰ φόνοις καὶ κινδύνοις τῶν πολιτῶν ἀφαιρεῖται τὴν παρρησίαν.* Emendandum est: *κονδύλοις*. Cf. *Mnem.* 1888 p. 110.

Dion. 34. 4. Mira est constructio. Accurrunt noti quidam homines, *διηγούμενοι βαδίζουσιν αὐτοῖς καθ' ὁδὸν ἀπαντῆσαι τὸν Σῶσιν ᾑμαγμένον καὶ λέγοντα φεύγειν τοὺς Δίωνος ξένους ὡς ἀρτίως ὑπ' ἐκείνων τετρωμένος.* Hic Sintenisius lectores monet ne cum Schaefero requirant *τετρωμένον*. Etenim conferri iubet alios locos nonnullos, in quibus, quantum video, nihil est

praesidii ad illum nominativum tutandum. Primus est Dion. 49. 4: ἀποκριναμένου δὲ τοῦ Δίωνος — αὐτὸς οὗτος εἶναι κατὰ ποίησιν γεγονὼς Σπαρτιάτης, ubi nominativus insoliti nihil habet. Deinde provocat ad Cic. 17. 4: φέροντα τὴν μοναρχίαν ἥκειν τὸν δαίμονα καὶ δεῖν πάντως δέχεσθαι καὶ μὴ διαφθείρειν μέλλοντα τοὺς καιρούς, ὥσπερ Κατιλίνας, ubi nominativus itidem necessarius est. Eiusdem generis est tertius locus Lysandr. 6. 5: λοιπὸν ἦν ἐπὶ θύρας ἰόντα τῶν βασιλέως ϛρατηγῶν ὥσπερ Λύσανδρος, αἰτεῖν. Item Lysandr. 12. 5: τὰ πυροειδῆ σπάσματα φέρεσθαι πολλαχοῦ καὶ ἀστράπτειν, ὥσπερ οἱ διᾴττοντες ἀϛέρες. Denique nam hic quintus ac postremus locus est, Caes. 42. 1 ἄρξοντες in ἄρξοντας erat refingendum aut ἀνακόλουθον est de eo genere quod apud Graecos in longioribus sententiis pullulat. Sed nihil prorsus allatum vidi, quo illud τετρωμένος excusaretur.

Dion. 44. 1. Suadent Syracusanis demagogi ne velint Dionis mercenariis militibus παραχωρεῖν τῆς ἀ ρ ε τ ῆ ς. Intelligam: τῆς ἀ ρ χ ῆ ς.

Dion. 44. 2. Iterum mihi cum Sintenisio res est. Dio Leontinis profectus erat ut Syracusanis obsidione pressis opem ferret. In itinere obviam ei fiunt a praetoribus legati, qui eum vetant ad urbem accedere; adsunt quoque equites et amici ἐπισπεύδοντες τὴν πορείαν. Itaque Dio convenienter ingenio suo mediam viam eligit, c. 47. 3, et tarde procedit: διὰ τοῦτο βραδέως ἅμα καὶ κατὰ σχολὴν πορευόμενος προσῄει. Verum hic haeret Sintenisius, secundum quem Dio modo tarde, modo celeriter iter fecit: hinc reponit: βραδέως ἅμα καὶ κατὰ σπουδήν· sed id dicere oblitus est, quid tandem in tali sententia significare posset ἅμα. Et quam parum consentaneum est editorem receptarum lectionum ceteroquin tenacissimum nunc incunctanter pro σχολήν reponere σπουδήν, quasi haec duo vocabula facili opera confundi possint. Unicus locus est quo confidit, c. 45. 1. Vastata urbe sub noctem Nypsius cum militibus redierat in arcem: hoc nuncio perlato Dio οὐκέτι σπουδῇ iter faciebat, quemadmodum supra legimus. Mox audito praesidiarios milites relicta arce urbem incendere, οὐκέτι βάδην ἦγεν. Mirari fortasse possis quomodo βραδέως et κατὰ σχολήν apte iungantur; sed ceteroquin

repugnantiam nullam video. Cf. Arat. 7. 1: *ἐπιταχύνων καὶ πάλιν ἀνιεὶς τὴν πορείαν.* Item Lucian. Merced. conduct. 1: *ἠρέμα καὶ κατὰ σχολήν.*

Dion. 48. 3. Dionis amici Heraclidem haud hercle iniuria *διεφθαρμένον ὑπὸ φθόνου* incusarunt, sed librarii parum eleganter in fine sententiae adscripserunt proprium nomen [*τὸν Ἡρακλείδην*], quo melius carebimus.

Dion. 53. 2: *ἐπενόει δὲ τὴν μὲν ἄκρατον δημοκρατίαν, ὡς οὐ πολιτείαν ἀλλὰ παντοπώλιον οὖσαν πολιτειῶν κατὰ τὸν Πλάτωνα κωλύειν.* Qui Platonis locus respicitur, legitur Rep. VIII p. 557 D, sed plane requiro *κολούειν.* Est haec nota confusio.

Brut. 8. 1: *τὸν Βροῦτον τινῶν διαβαλλόντων καὶ φυλάττεσθαι παρακελευομένων, τῇ χειρὶ τοῦ σώματος ἁπτόμενος εἶπε· Τί δέ; οὐκ ἂν ὑμῖν δοκεῖ Βροῦτος ἀναμεῖναι τουτὶ τὸ σαρκίον;* Vox ea fuit Caesaris silentium imperantis, unde commendo: *τοῦ ϛόματος ἁπτόμενος.* Notabile est *σῶμα* et *ϛόμα* toties confusa fuisse. Cyri moribundi postremum fuit: *ὅταν δ' ἐγὼ ἐγκαλύψωμαι, μηδεὶς ἔτ' ἀνθρώπων τοὐμὸν σῶμα ἰδέτω*, Xen. Cyr. 8. 7. 26. Ibi quoque *ϛόμα* reposui *Mnem.* 1893 p. 360. Vide praeterea *Mnem.* 1888 p. 102 et 107.

Brut. 8. 2: *λέοντας οὓς Κάσσιος μὲν ἀγορανομεῖν μέλλων, παρεσκευάσατο.* Praestat: *παρεσκεύαϛο.*

Brut. 14. 1: *δαίμων τις ἐδόκει τὸν ἄνδρα τῇ Πομπηίου δίκῃ προσάξειν.* Malo praesens: *προσάγειν.*

Brut. 16. 2: *λεγέσθω γὰρ οὕτω.* Necessarium est: *λεγέσθων.*

Brut. 18. 2. Erant qui Antonium interficere vellent *ἰσχὺν πεποιημένον ὁμιλίᾳ καὶ συνηθείᾳ πρὸς τὸ ϛρατιωτικόν.* Arridet: *περιπεποιημένον.*

Brut. 21. 2. Post ludos quos Brutus edidit, ex bestiis quas magno numero coemerat, *ἐκέλευσεν μηδὲν ἀποδόσθαι μηδ' ὑπολιπεῖν.* Quod hinc sequitur, apertum est: solebant in venationibus parcere bestiis: certe non omnes trucidabantur. Est hoc quidem rationi consentaneum, sed hodie multi ludos, etiam sic nimis sanguinolentos, ita repraesentant ut multiplici caede eos inter legendum delectari dixeris. Non nova narro, sed multi praeiudicatam opinionem temere sequuntur. Exempla excitabo non optimorum principum, sed Caligulae et Neronis. De illo Suetonius c. 30: „Retiarii tunicati quinque numero gregatim dimicantes sine certamine ullo totidem secutoribus succubuerant: quum occidi iuberentur, unus, resumta fuscina, omnes victores interemit. Hanc ut crudelissimam caedem et deflevit edicto et eos qui spectare sustinuissent, exsecratus est." De Nerone autem legimus apud eundem c. 12: Munere quod in amphitheatro ligneo dedit, neminem occidit ne noxiorum quidem. Cap. 45 Augustus gladiatores sine missione edi prohibuit, et alibi quoque legimus eum crudelitatem perosum fuisse. Veluti, Ner. 4, ediderat Domitius munus gladiatorium, sed tanta saevitia ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coercere. Apud Friedlanderum autem in libro de Moribus Romanorum testimonia abundant, quibus probatur magis etiam quam gladiatoribus parci fuisse solitum rarissimis bestiis veluti hippopotamis et camelopardalis. Saevissimus imperator Commodus, ut narrat testis oculatus Dio Cassius LXXII 10, sua manu obtruncavit quinque hippopotamos, duos elephantos, aliquot rhinocerotas et camelopardalem; sed hoc ipsum enotatum fuit, quoniam singulare erat ac fiebat praeter solitum morem. Erant quoque multae domitae bestiae ostentui. Populus ille Romanus, qui in amphitheatrum convenerat, fateor, sitiebat sanguinem, sed humanam naturam non exuerat, non magis quam hodie Hispani in tauroboliis. Omnium instar laudabo Dionem Cassium XXXIX 38 de ludis quos ediderat Pompeius: *λέοντές τε γὰρ πεντακόσιοι ἐν πέντε ἡμέραις ἀνηλώθησαν καὶ ἐλέφαντες ὀκτωκαίδεκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παραχρῆμα ἀπέθανον, οἱ δ' οὐ πολλῷ ὕϛερον. ἠλεήθησαν γάρ τινες ὑπὸ τοῦ δήμου παρὰ τὴν τοῦ Πομπηίου γνώμην, ἐπειδὴ τραυματισθέντες τῆς μάχης ἐπαύσαντο καὶ περιιόντες τάς τε προβοσκίδας ἐς τὸν*

οὐρανὸν ἀνέτεινον καὶ ὠλοφύροντο. Ipse quoque Brutus, uti vidimus, noluit parcere bestiis: singulare hoc erat ac proinde memoriae est proditum. Nec deerunt eiusmodi loci ei qui in Friedlanderi libro legendo libero iudicio fruetur et attendet ad sequiorum scriptorum mendacia, quibus nullum genus fuit umquam maledicentius. Multi non reputant exoticas bestias non nisi insano pretio fuisse venales.

Brut. 26. 3. Ducebat C. Antonius copias suas *ἐν χωρίοις ἑλώδεσι μακρὰν διεσπασμένας·* tum Brutus impetum in eos fieri vetuit, *ἀλλὰ περιίππευσε φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων.* Hic quaero an non rectius sit: *παρίππευσε,* sicuti legitur c. 31. 2: *ὁ Βροῦτος παρίππευε δεόμενος βοηθεῖν.* Itidem recte se habet c. 37. 1: *περιελθόντες αὐτοὺς ἠνάγκασαν ἀποστῆναι.* Sed. c. 41. 1: *ἀπὸ τῶν ἑλῶν οἷς περιεστρατοπέδευον,* certum esse dixerim: *παρεστρατοπέδευον.*

Brut. 28. 1: *Βροῦτος δὲ τῆς Κικέρωνος τελευτῆς τῇ αἰτίᾳ φησὶν αἰσχύνεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ πάθει συναλγεῖν.* Hoc recte; sed continuo sequitur: *ἐγκαλεῖν δὲ τοῖς ἐπὶ Ῥώμης φίλοις,* quod *ἐγκαλεῖ* scriptum oportuit. Notabile est c. 29. 4: *Μᾶρκον δ' Ἀντώνιον ἀξίαν φησὶ τῆς ἀνοίας διδόναι δίκην· — κἂν μὴ νῦν ἡττηθῇ μετ' ἐκείνου, μικρὸν ὕστερον ἐκείνῳ μαχεῖται,* ubi tamen *μαχεῖσθαι* tolerabile foret; sed Plutarchus maluit directa oratione uti.

Brut. 35. 1. Brutus L. Pellam *Σαρδιανῶν κατηγορούντων ἐπὶ κλοπαῖς δημοσίᾳ καταγνοὺς ἠτίμωσε.* Lege: *δημοσίαις.*

Brut. 40. 3: *καὶ Βροῦτος μὲν ἐν ἐλπίσι καλαῖς καὶ λογισμοῖς φιλοσόφοις γενόμενος παρὰ τὸ δεῖπνον ἀνεπαύετο.* Itane serio? Soli, credo, temulenti obdormiscunt *παρὰ τὸ δεῖπνον·* Bruti est corpus somno reficere *μετὰ τὸ δεῖπνον.*

Brut. 40. 3. Audi quid aliquando Brutus Cassio responderit, antequam apud Philippos copiae manus consererent: *Νέος ὢν ἐγώ, Κάσσιε, καὶ πραγμάτων ἄπειρος οὐκ οἶδ' ὅπως ἐν φιλοσοφίᾳ λόγον ἀφῆκα μέγαν. Ἠτιασάμην Κάτωνα διαχρησάμενον ἑαυτόν*

et quae sequuntur. Haec verba quum fingeret Plutarchus, quam fuit de omni chronologia securus! Credere videtur Brutum imperitum adulescentulum fuisse quo tempore Cato manus sibi consciverit; nunc autem annos et ingruentem senectutem simul cum canis capillis ei attulisse sapientiam. Nihil minus verum est. Quatuor annis ante, non pluribus, Cato perierat, quo tempore Brutus quadragesimum aetatis annum agens, iam ab ipso Caesare praefectus fuerat Galliae Cisalpinae, quam provinciam praeclare administravit, ipso Plutarcho iudice c. 6. 5 et Cicerone Orat. 10. 34. Plutarchus has temporum notationes tam bene tenere debuit, quam nos tenemus; sed nihil eius interest. Quod hic loquitur Brutus, tragica scena dignum est, quemadmodum tragicam scenam exornat c. 51. 2, ubi pronunciat illa Brutus: *Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος πόνων*, dum simul adspicit *οὐρανὸν ἀςέρων ὄντα μεςόν*. Non recordatur quadriennium non esse satis ad *πραγμάτων ἐμπειρίαν* conciliandam. Sequitur nos in Plutarcho legendo debere cavere ne eiusmodi mendaciunculis decipiamur. Scribit in vita Solonis c. 27. 2 de Solonis congressu cum Croeso: *ἐγὼ δὲ λόγον ἔνδοξον οὕτω — οὔ μοι δοκῶ προήσεσθαι χρονικοῖς τισι λεγομένοις κανόσιν, οὓς μυρίοι διορθοῦντες ἄχρι σήμερον εἰς οὐδὲν αὑτοῖς ὁμολογούμενον δύνανται καταςῆσαι τὰς ἀντιλογίας.* Esto hoc: in Solonis vita multa obscura sunt, sed Ciceronis saeculum sat bene novimus et saepe etiam menses ipsique adeo dies, ne dicam annos, certa ratione constitui possunt. Dubitatur ad utrum regem Persarum Themistocles venerit, c. 27. 1, *τοῖς δὲ χρονικοῖς δοκεῖ μᾶλλον ὁ Θουκυδίδης συμφέρεσθαι, καίπερ οὐδ' αὐτοῖς ἀτρέμα συνταττομένοις.* Esto hoc; sed non reputat Plutarchus de Philippensi bello habere nos aequalium testimonia et chronologiam prorsus esse certam. Novit, Camill. 22. 1, non constare de anno quo Roma a Gallis capta fuerit; in vita Caesaris, in vita Antonii, in vita Ciceronis, in vita Bruti versatur in luce; saepe haec illi nihil videntur certiora quam illa. Utinam semper tenuisset quod sapienter disputat Pericl. 13. 15: *Οὕτως ἔοικε πάντῃ χαλεπὸν εἶναι καὶ δυσθήρατον ἱςορίᾳ τἀληθές, ὅταν οἱ μὲν ὕςερον γεγονότες τὸν χρόνον ἔχωσιν ἐπιπροσθοῦντα τῇ γνώσει τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιῶτις ἱςορία τὰ μὲν φθόνοις καὶ δυσμενείαις, τὰ δὲ χαριζομένη καὶ κολακεύουσα λυμαίνηται καὶ διαςρέφῃ τὴν ἀλήθειαν.*

Brut. 47. 2. Quo die Antonius Cassium devicit apud Philippos, eodem die Bruti naves victoriam reportarunt de adversariorum classe, quae ex Italia in Graeciam adnavigabat. Clade cognita Antonius et Octavianus *ἔσπευδον διὰ μάχης κριθῆναι πρὶν αἰσθέσθαι τὸν Βροῦτον ὅσον αὐτῷ γέγονεν εὐτυχίας.* Tandem vicesimo die, quum iam pararet in campum descendere, ei nuncius allatus fuit. *Τύχῃ δέ τινι μᾶλλον ἢ κακίᾳ τῶν ἐν ταῖς ναυσὶν ἡγεμόνων ἠγνόησε τὸ κατόρθωμα Βροῦτος ἡμερῶν εἴκοσι διαγενομένων.* Et per se hoc spatium viginti dierum incredibile est scribitque Plutarchus ipse Anton. 22. 3: *ὀλίγων δ' ἡμερῶν διαγενομένων, πάλιν ἐμαχέσαντο.* Itidem Velleius scribit II 70: „post paucos deinde dies, Brutus conflixit cum hostibus". Transfuga primus Bruto nunciavit victoriam et in bellis civilibus haud exiguus semper fuit transfugarum numerus, veluti c. 39. 3: dicemusne transfugam illum praemium ut captaret per trinundinum otiosum sedisse in castris Antonii? Quum meminerim H et K crebro fuisse confusa, malo equidem cogitare de spatio *octo* dierum. Itaque duodecim diebus prius pugnatum fuit, quam antea creditum est.

Brut. 50. 2: *προσαχθεὶς μάλα τεθαρρηκὼς εἶπεν.* Melius est, uti arbitror, *τεθαρρηκότως.*

Comp. Dion. c. Brut. 3. 1. Describitur Dio *ὧν αὐτὸς ἐβουλεύετο τοῖς πράγμασιν ἄριστα χρώμενος.* In libris est *ἐβούλετο,* quod praestabit refingere ut fiat: *ἐλάβετο.*

Artax. 9. 1: *ὦ τὸ κάλλιστον ἐν Πέρσαις ὄνομα Κύρου καταισχύνων.* Expungendum est proprium Cyri nomen eademque medicina utendum c. 15. 3: *ὦ τᾶν, ἔφη, Μιθριδάτα,* collato capitis initio: *τί λαμπρόν, ὦ τᾶν, ἢ μέγα.*

Artax. 11. 4. Non satis constat quomodo Cyrus minor in pugna apud Cunaxa perierit. Xenophon, qui ipse non affuit, versabatur enim in alia pugnae parte, rem tribus verbis absolvit; pluribus Dino descripsit quomodo frater regis alia super aliam plaga accepta conciderit; Ctesias autem, qui ipse pugnae inter-

fuit, copiosissime retulit ut Cyrus haud uno letali vulnere confectus, tandem *παίων πρός τινι λίθῳ τὸν τετρωμένον κρόταφον* animam efflaverit. Plutarchus magis Dinoni favet quam Ctesiae, nec miror; nam cum circa vulneratum regem Artaxerxem Ctesias occupatus esset, videre certe non potuit in tanto tumultu, quomodo Cyrus mortem obierit et colligimus eum audacter aliquid commentum fuisse quod lectores alliceret, nam apud Persas, quod infra apud Plutarchum legimus, nemo erat qui pro certo posset affirmare cuius manu Cyrus obtruncatus esset. Dino ille Colophonius, quem Plutarchus potissimum sequitur, pater fuit celeberrimi historiarum scriptoris Clitarchi. Vere iudicat Wachsmuthius in libro de Vetere Historia p. 473: „Er scheint das Buch des Ktesias zeitgemäss überarbeitet oder abgeändert oder ergänzt zu haben". Illa quoque probo quae statuit Mullerus Fragmt. Hist. Gr. II p. 88: „Novisse Dinonem et manibus trivisse opus Ctesiae non dubito: immo plurima eorum quae in Vita Artaxerxis Plutarchus contra fidem Cnidii morumque probitatem affert, ex Dinone nostro fluxisse arbitror vereorque ne hoc obloquendi et detrectandi studio auctoritatem Dino apud multos sibi pepererit". Itaque postquam Plutarchus primum ex Dinone breviter de morte Cyri retulit, deinde longas Ctesiae ambages descripsit et *τοιοῦτος μέν*, inquit, *ὁ Κτησίου λόγος, ᾧ καθάπερ ἀμβλεῖ ξιφιδίῳ μόλις ἀναιρῶν τὸν ἄνθρωπον ἀνῄρηκεν.* Lepide hoc dictum est, sed Plutarchus qui semper *τοξοποιεῖ τὰς ὀφρῦς*, etiam sicubi refert acute dicta Ciceronis et aliorum, non solet eiusmodi leporibus opus suum condire et commendare. Itaque ausim contendere hanc quoque esse Dinonis sententiam a Plutarcho descriptam. Itidem severum de Clearcho iudicium a Dinone repeto.

Artax. 12. 1: *χαίρων φράζει, ὡς αὐτὸς ἴδοι τεθνηκότα Κῦρον.* Lego: *χαίρειν,* i. e. regem bono animo esse iussit.

Artax. 13. 2: *ὁ Κτησίας φιλότιμος ὢν καὶ οὐχ ἧττον φιλολάκων καὶ φιλοκλέαρχος.* Lege: *ὡς φιλοκλέαρχος*, de quo Clearcho scilicet Dino tam severe iudicavit.

Artax. 17. 1. Parysatis filio *συνέπαιζεν καὶ τῶν ἐρωτικῶν ἐκοι-*

νώνει συμπράττουσα καὶ παροῦσα. Aliquanto decentius erit: *παρορμῶσα.*

Artax. 18. 3. Explodit Plutarchus fabulam a Ctesia traditam de Statira ab socru veneno sublata. Omnes conspiravisse videntur ad elevandam Ctesiae auctoritatem, nam nunc certe non Dino est auctor quem sequitur; hic enim, quod statim apparet, de veneficio ferme eadem retulerat quae Ctesias. Sed locus utilis est ad intelligendum quam bene praeparatus Plutarchus ad historiam scribendam se accinxerit: etenim per integrum nec nimis breve caput exsequitur historiolam, quam ante dixerat commenticiam esse. Sed adulescens credo Artaxerxis vitam composuerat; nam etiam stultiora leguntur c. 23.

Artax. 22. 3. Est de pace Antalcidae iudicium: *ἡ δὲ δόξα τῆς Σπάρτης προαπώλετο ταῖς ὁμολογίαις ἐκείναις.* Requiro: *παραπώλετο.*

Artax. 22. 5. De Timagora Atheniensi eadem fere legeramus Pelop. 30, vide supra. Rex proditorem magnificentissime dimisit deditque praeter alia multa *κλίνην καὶ στρώματα καὶ τοὺς στρωννύντας καὶ φορεῖς τοὺς κομίζοντας αὐτὸν μέχρι θαλάσσης μαλακῶς ἔχοντα.* Miror interpretes quos consului, hunc locum non adscripsisse ad Aristoph. Acharn. 70: *ἐφ' ἁρμαμαξῶν μαλθακῶς κατακείμενοι.*

Artax. 24. 1. Suscipit Artaxerxes expeditionem adversus Cadusios, sed conflictandum fuit cum extrema penuria. *Οὐδὲν γὰρ ἐδώδιμον ἦν λαμβάνειν οὐδ' ἔξωθεν ἐπεισάγεσθαι, τὰ δ' ὑποζύγια μόνον κατέκοπτον, ὥστ' ὄνου κεφαλὴν μόλις δραχμῶν ἑξήκοντα ὤνιον εἶναι. Τὸ δὲ βασιλικὸν δεῖπνον ἐξελείφθη· καὶ τῶν ἵππων ὀλίγοι περιῆσαν ἔτι, τοὺς δ' ἄλλους ἐσθίοντες κατηναλώκεσαν.* Hic primum difficile est non meminisse eorum quae leguntur 4 Regg. 6. 25: *καὶ ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐν Σαμαρείᾳ· καὶ ἰδοὺ περιεκάθηντο ἐπ' αὐτὴν ἕως οὗ ἐγενήθη κεφαλὴ ὄνου πεντήκοντα ἀργυρίου.* Sed hoc nobis miraculo est, milites adeo abhorruisse ab carnium usu. In expeditione Alexandri in Gedrosiam, Curt. 9. 10. 10, quum omnium rerum inopia esset, primum solatio fuerunt radices

palmarum; sed quum haec quoque alimenta defecerant, iumenta caedere aggressi, ne equis quidem abstinebant. Eadem Arrianus tradit Exp. Alex. VI. 25. Similia quoque Strabo XV c. 2. Apud Procopium Bell. Goth. III 36 p. 435. 9 legimus milites mori maluisse quam vesci carne equina, quam magis etiam eos aversatos fuisse dixeris asinina carne. Mirum hoc eoque magis mirum, si verum est quod traditur, Napoleontis milites in extrema inopia in Russia ne ab humana quidem carne temperavisse. Alios locos eodem pertinentes dedi *Mnem.* 1893 p. 7.

Artax. 24. 2: *φθονεῖν ἀλλήλοις νομίζοντες*. Emendandum: *φθάνειν ἀλλήλους*, cf. Anton. 16. 3 et Demetr. 50. 2.

Antax. 26. 4. Narrat Plutarchus quomodo Cyrus Aspasiam minorem adamaverit. Postquam cognovit quam esset pudica virgo, *προσεῖχεν ἀρξάμενος αὐτῇ καὶ μάλιϛα πασῶν ἔϛερξε*. Legendum est: *προσεῖλκε δραξάμενος αὐτήν*, quemadmodum dixi *Mnem.* 1893 p. 10, ubi examinavi anilem fabulam, Aspasiam illam ab rege captam fuisse et pellicis loco habitam, donec quadraginta annis post ab filio Dario expeteretur.

Arat. 6. 4: *οἱ κατάσκοποι πάντα ὁρῶντες ἐξηπάτηντο*. Melius: *ἐξηπατῶντο*.

Arat. 9. 4: *ὁσάκις τύχοι κόσμου καὶ συντάξεως ὁμοφρονούσης*. Non de Achaia hoc dictum est, sed de Achaeis: unde malo: *τύχοιεν*.

Arat. 17. 1: *ἡ δ' Ἀντιγόνου σπουδὴ περὶ αὐτὸν οὐδὲν ἀπέλιπε πάθει τῶν ἐμμανεϛάτων ἐρώτων*. Correxeram: *τῶν ἐμμανέϛατα ἐρώντων* et ante me nisi fallor etiam alii in idem inciderunt. Tamen ea suspicio stare non potest, nam imitatur scriptor Platon. Legg. V p. 734 A: *ἐπιθυμίας τε καὶ ἔρωτας ὡς οἷόν τε ἐμμανεϛάτους παρεχόμενον*. Est quoque in Moralibus locus, p. 745 F, ubi Platonis idem locus respicitur. Menandri locus est Moral. p. 525 A, quem Cobetus restituit *Mnem.* 1854 p. 392.

Arat. 18. 3: ὡμολόγησεν ἀ π ο π ε ι ρ ᾶ σ θ α ι τοῦ Διοκλέους. Lege cum Corae: ἀ π ο π ε ι ρ ά σ ε σ θ α ι.

Arat. 25. 3: Χαιρομένους δὲ τοῦ μάντεως προσλαβόντος ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἄ ν θ ρ ω π ο ν. Mire hoc dictum est; certe belluam sibi sociam adsciscere non potuit. Malo: ἄ λ λ ο ν.

Arat. 25. 4: ἔγκλημα κατεσκευακὼς τοῖς Ἀχαιοῖς ὡς ἐν εἰρήνῃ πόλεμον ἐ ξ ε ν η ν ό χ α σ ι. Paulo rectius videtur: ἐ ξ ε ν η ν ο χ ό σ ι.

Arat. 29. 5. Antequam pugnam iniret, Arato ventris fluxio molesta esse solebat. Non semel hoc ei accidit, sed saepius: ἀεὶ δὲ ταῦτ' ἔπαθε παρὰ τοὺς ἀγῶνας, sicuti legitur ad calcem capitis. Plutarchi verba interpres ita reddidit: „Magnam quidem partem cavillorum dicteriorumque et scurrilium insectationum, quibus eum adulatores tyrannorum traducebant, *refutavit*, qui in gratiam dominorum dictitare solebant duci Achaeorum tempore praelii alvum conturbari." At nihil horum refutare potuit Aratus, nam verissimum erat. Videamus igitur quid sit in Graeco textu: τὸ μὲν οὖν πολὺ τῆς διαβολῆς καὶ λόγους καὶ σκώμματα καὶ βωμολοχίας π α ρ ε ί λ ε τ ο τῶν κολακευόντων τοὺς τυράννους κτὲ. Quid tandem est παρείλετο? Nemo dixerit. Certum iudico: π α ρ ε ί χ ε τ ο, quod etiam sine interprete intelligimus. Praeterea lepidum est videre quomodo interpres reliqua verterit. De Arato dictitabant in aula, instructa acie ὡς πυθόμενος τῶν ὑποστρατήγων καὶ λοχαγῶν μή τις αὐτοῦ χρεία παρόντος (β ε- β λ ῆ σ θ α ι γ ὰ ρ τ ο ὺ ς ἀ σ τ ρ α γ ά λ ο υ ς) ἀπέρχοιτο καραδοκήσων πόρρωθεν τὸ συμβησόμενον. Etenim rogabat, uti legimus in versione, ecquid sua praesentia opus foret; nam VERTEBRAS ESSE VULNERATAS! Haud vidi magis. Cf. Artax. 17. Brut. 40.

Arat. 32. 1. Pellene stabat in aede Dianae virgo nobilis κάλλει καὶ μεγέθει σώματος ε ὐ π ρ ε π ή ς, quae civium et hostium oculos in sese convertit. Itaque non ea fuit εὐπρεπής, sed ἐ κ π ρ ε π ή ς.

Arat. 50. 1. De Arati filio legimus: ἐδόκει δ' ὁ νεανίσκος ἐρᾶν τοῦ Φιλίππου· καὶ τότε λ έ γ ω ν εἶπε πρὸς αὐτόν, ὡς οὐκέτι καλὸς

ἔτι φαίνοιτο τὴν ὄψιν αὐτῷ τοιαῦτα δράσας. Nonne elegantius erit ψέγων εἶπε?

Arat. 53. 3: ϛρόφιον οὐχ ὅλον λευκὸν ἀλλὰ μεσοπόρφυρον. Melius erit: ὁλόλευκον.

Galb. 2. 1: ὥσπερ εἴρηται. Itaque superiore capite Nymphidii nomen excidit; hic enim milites docuerat τοσοῦτον ἐλπίζειν ἐπὶ μεταβολῇ Καίσαρος ὅσον αὐτὸς ὑπέσχετο.

Galb. 3. 2: λέγεται δὲ σὺν ὀλίγοις ἐπαινεθῆναι. Lege: ἐν ὀλίγοις sicuti c. 19. 2: ἐν ὀλίγοις διεφθαρμένος.

Galb. 3. 2. Supplendum: τὸ δ' εὔκολον αὐτοῦ τῆς διαίτης — αἰτίαν ἔσχεν μικρολογίας, (δι') ἣν ἕωλόν τινα τάξιν εὐταξίας ἔφερε.

Galb. 5. 3: ἀκούσας ὅσα Νέρωνος ἦν ἐν Ἰβηρίᾳ κηρύττων εὕρισκε πολλούς προθυμοτέρους ὠνητάς. Lege: πολλῷ.

Galb. 11. 2: καὶ ὅλως αἴσθησιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ὑπὸ τῷ Οὐινίῳ γενησομένου παρεῖχεν ὁ πρεσβύτης. Lego: ἐπὶ τῷ Οὐινίῳ.

Oth. 2. 2. Legimus de fato quo Tigellinus perierit: ἐδεήθη δὲ ὑπομεῖναι ἕως ἂν ἀποξύρηται τὸ γένειον καὶ λαβὼν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐλαιμοτόμησεν. Supple: (ξυρὸν) λαβών.

Oth. 3. 5. Coenitabant apud Imperatorem octoginta senatores cum uxoribus suis; superveniunt Ostia milites ira in convivas accensi, quippe Caesaris inimicos. Eos Otho δι' ἑτέρας θύρας ἀφῆκε καὶ μικρὸν ἔφθησαν ὑπεκφυγόντες διὰ τῶν μισθοφόρων ὠθουμένων εἰς τὸν ἀνδρῶνα. Intelligi haec nequeunt, sed Tacitus Histor. 1. 82 lucem dabit: „militum impetus ne foribus quidem Palatii coercitus, quominus convivium inrumperent.'' Uti vides, milites irruperunt per (διὰ) *fores Palatii* et genetivus absolutus est: τῶν μισθοφόρων ὠθουμένων. Ipsum nomen quod Plutarchus usurpavit, non praestabo. Cf. Galb. 24. 2: διὰ τῆς Τιβερίου καλουμένης οἰκίας καταβάς.

Oth. 4. 4. Inundavit Tiberis πολὺ μέρος τῆς πόλεως, πλεῖςον δ' ἐν ᾧ τὸν ἐπὶ πράσει διαπωλοῦσι σῖτον. Tacitus loquitur tantum de inopia quaestus et penuria alimentorum; sed corruptorum verborum sententia pellucet. Multi correctionem tentarunt, sed nihil attulerunt quod mihi placeat. Commendabo: ἐν ᾧ τὸν ἐπὶ πράσει διατελοῦσι σῖτον ἀλοῦντες. Molendarii stationem habebant in Ianiculo et molas aquarias agitabat aqua ex lacu Sabatino derivata. Molas in ipso flumine Tiberi Belisarius demum navigiis iunctis collocavit, cf. Becker. Antiqq. Rom. V. 2. 31 et Iordan. Rom. Topogr. 2 p. 345. Disertus est Procopii locus Goth. 1. 19: τούτου δ' ἀντικρὺ τοῦ χωρίου ἐκτὸς τοῦ Τιβέριδος λόφον τινὰ μέγαν ξυμβαίνει εἶναι, ἔνθα δὴ οἱ τῆς πόλεως μύλωνες ἐκ παλαιοῦ πάντες πεποίηνται, ἅτε ὕδατος ἐνταῦθα πολλοῦ διὰ μὲν τοῦ ὀχετοῦ ἀγομένου ἐς τὴν τοῦ λόφου ὑπερβολήν, ἐς τὸ κάταντες δὲ ξὺν ῥύμῃ μεγάλῃ ἐνθένδ' ἰόντος. Molae erant, uti coniicio, magno numero aliae supra alias collocatae longa serie et credibile est inferiores tantum submersas fuisse, si quidem vere contendit Iordanus fuisse molinas olim ubi ad hunc usque diem perdurarunt. Quantum incrementi Tiberis aliquando capiat, Iordanus dicet 2. 135. Loca quae dixi plerumque secura, sed Tiberis supra solitum creverat. Auctor est Tacitus I 86: „proruto ponte sublicio ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca sed secura eiusmodi casuum implevit." Horrea cum Prellero et Iordano nolim intelligere, nam haec quidem magno numero erant, circa tercenta fortasse, et Plutarchus unum certum locum indicat. Nihil est cur de porticu Minucia cogitemus cum Iordano, p. 129.

Oth. 16. 1. Cocceii, fratris filii, adoptionem distulerat Otho, ὅπως συνάρχοι κρατήσαντος αὐτοῦ, μὴ προσαπόλοιτο πταίσαντος. Amat Plutarchus hoc dicere: παραπόλοιτο. Libri habent προαπόλοιτο, Schaeferi est προσαπόλοιτο, sed vide supra ad Artax. 22. 3.

QUISQUILIAE II.

SCRIPSIT

J. W. BECK.

PORRO = ANTEA, SUPRA, PRIUS.

Apul. Met. I 5: *verum quod inchoaveram, porro exordiar* (= supra repetam). His verbis Aristomenes hortante Lucio fabulam, quam coeperat, remetitur longius tamen repetens (cf. I 4 ex.: *sed iam cedo, tu sodes quam coeperas fabulam remetire*). Vocabulum porro (πόρρω) eius familiae est, quam Uehlenbeckius in lex. scr. tractavit s. v. páras, unde luce clarius apparet ex significatione 'verder', quae etiam in *porro* latet, posse oriri significationes 'vroeger' et 'later' [1]) (cf. *olim* in gindschen tijd, tum 'vroeger' tum 'later'). De sensu futuro ad Handii Tursellinum relegare satis erit. Verum de hac significatione *antea*, *prius*, *supra* tacet et hic liber Handii et quotquot inspexi libros, qui de eiusmodi rebus tacere non debuerunt, etsi ne scriptoribus quidem optimae, ut ita dicam, aetatis ignota esse poterat neque fuit; Ovid. Fasti I 633:

Porrima placatur Postvertaque, sive sorores
  sive fugae comites, Maenali diva, tuae.
altera quod *porro* fuerat, cecinisse putatur,
  altera, versurum *postmodo* quicquid erat.

---

1) Cf. apud Uehlenb. l.l. parút, purás et purá́. Constat igitur idg. *per-, *pər-, *pr̥- et ad tempus praeteritum spectare; e. g. voc. gotic. eiusdem radicis faírneis (oud), af faírnin jera = van 't *vorige* jaar. Inest autem in voc. *porro* por-, quod in l. Lat. his radicibus respondet. — Ne patrium sermonem omittam, adiungam nostrum 'over' (= post), quod nonnullis Hollandiae locis = *ante*.

Ovidium perperam explicasse naturam harum dearum statim videmus. Quamquam *porro* hoc loco de tempore praeterito dici nemo neget. Denique hanc significationem etiam invenisse mihi videor apud Cic. Sen. 13: *saepe audivi a maioribus natu, qui se porro pueros a senibus audisse dicebant, mirari solitum C. Fabricium* ...... quem locum ita verto: die beweerden, dat zij het vroeger als knapen van bejaarde menschen hadden vernomen.

DISTENTARE VEL DISTENNARE.

Apul. Met. 1, 13 *At bona Panthia 'quin igitur' inquit 'soror, hunc primum bacchatim discerpimus vel membris eius destinatis virilia desecamus.'*

Ex Plauti Militis versibus 1395 et 1407 elucet in hoc opere plebem uti suis vocabulis: *facite inter terram atque caelum actutum sit: discindite* et vs. 1407: *dispennite hominem divorsum et distennite* [1]), quae a Plauto ex ore vulgi infimi excepta sunt. Hoc autem loco Panthia, comes illa Meroes cauponae cuiusdam, loquitur; quae, si dixisset 'membris eius *destinatis* virilia desecamus', neque recte neque vulgi ex consuetudine esset locuta [2]). Quid magis tali mulierculae dignum erat quam illa vox 'distentatis', quod, quia gravius sonat quam 'distentis', vulgo maxime placebat. (cf. et *detentare* C. Theod. VI 4, 21, 5; XI 20, 3). Sed veri similius est 'destinatis', quod hoc est loco, ortum esse ex 'disteñatis' quam ex 'distentatis'. Habemus *dispendo — dispenno*, *grundio — grunnio* [1]), *distendo — distenno*, habemus *consternere — consternare, spernere — aspernari, στάνω — destinare;* nonne habere possumus *distennere — *distennare?*

1) G.L.K. I 370, 28. Seelmann, Usspr. p. 312.

2) *destinare* nimirum est *vastbinden* (cf. Ap. Met. 6, 27 lorum, quo fueram destinatus, abrumpo). At hic crura non destinantur, sed distenduntur.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

NOVA SERIES.
VOLUMEN VICESIMUM SEPTIMUM. PARS IV.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1899.

INDEX.

Bibliotheca Philologica Batava quater in anno prodibit Calendis Ianuariis, Aprilibus, Iuliis, Octobribus.

Pretium annuum erit floren. 5.25.

Singuli fasciculi separatim non venibunt.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

MNEMOSYNE.

BIBLIOTHECA PHILOLOGICA BATAVA

COLLEGERUNT

S. A. NABER, J. VAN LEEUWEN J.F., I. M. J. VALETON.

OPERAM SUAM POLLICITI SUNT

C. M. FRANCKEN, J. J. HARTMAN, H. VAN HERWERDEN, A. E. J. HOLWERDA, H. T. KARSTEN, J. C. NABER, H. J. POLAK, K. G. P. SCHWARTZ, M. C. VALETON, J. VAN DER VLIET, J. WOLTJER.

NOVA SERIES.
VOLUMEN VICESIMUM SEPTIMUM.

LUGDUNI-BATAVORUM
E. J. BRILL.

LIPSIAE,
O. HARRASSOWITZ.
1899.

Ex officina typographica et bibliopolio antehac E. J. Brill.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02049 0416